

Johanna Bonäs

Kommunistkräck, konservativ reaktion eller medveten bondepolitik?

Svenskösterbottniska bönder inför Lapporörelsen sommaren 1930

Johanna Bonäs (f. 1976)

Filosofie magister 2002, inom utbildningsprogrammet för nordisk historia inom fakultetsområdet för humaniora, pedagogik och teologi (Åbo Akademi). Sedan år 2003 arbetar Johanna som lärare och lärarutbildare i historia och samhällslära vid Vasa övningskola. Hon har under den tiden varit involverad i agrarhistoriska forskningsprojekt och bland annat skrivit en historik över Österbottens svenska lantbrukssällskap. Hon har även varit medförfattare till läroböcker i historia för grundskolan.

Åbo Akademis förlag
Tavastgatan 13, FI-20500 Åbo, Finland
Tfn +358 (0)2 215 3478
E-post: forlaget@abo.fi

Försäljning och distribution:
Åbo Akademis bibliotek
Domkyrkogatan 2–4, FI-20500 Åbo, Finland
Tfn +358 (0)2 -215 4190
E-post: publikationer@abo.fi

KOMMUNISTSKRÄCK, KONSERVATIV REAKTION ELLER
MEDVETEN BONDEPOLITIK?

Kommunistkräck, konservativ reaktion eller medveten bondepolitik?

Svenskösterbottniska bönder inför Lapporörelsen sommaren 1930

Johanna Bonäs

Åbo Akademis förlag | Åbo Akademi University Press
Åbo, Finland, 2012

CIP Cataloguing in Publication

Bonäs, Johanna.

Kommunistkräck, konservativ reaktion eller medveten bondepolitik? : svensk-österbottniska bönder inför Lapporörelsen sommaren 1930 / Johanna Bonäs. - Åbo : Åbo Akademis förlag, 2012.

Diss.: Åbo Akademi. - Summary.

ISBN 978-951-765-656-6

ISBN 978-951-765-656-6

ISBN 978-951-765-657-3 (digital)

Suomen yliopistopaino Oy -

Juvenes Print

Åbo 2012

FÖRORD

När jag har berättat för folk att jag skriver en avhandling om de svenskösterbottniska bönderna och Lapporörelsen har många spontant undrat om jag har släktingar som har varit med i Lapporörelsen. Svaret på den frågan är nej. Åtminstone känner jag inte till någon förfader som skulle ha deltagit i bondetåget eller på annat sätt öppet sympatiserat med Lapporörelsen. Däremot var alla mina släktingar både på modernet och på fädernet bönder på 1930-talet. Själv är jag född och uppvuxen i en jordbrukande familj på den svenskösterbottniska landsbygden.

De svenskösterbottniska bönderna och Lapporörelsen kom in i mitt liv någon gång i slutet av 1990-talet, när jag skulle välja ämnesområde för min första fackuppsats i Nordisk historia vid Åbo Akademi. Jag minns att jag själv hade någon vag idé om att skriva något om hästar och krig, men när professor Sune Jungar visade en lista över de svenskösterbottningar som deltog i bondetåget 1930 och undrade om jag inte skulle kunna skriva något om dem istället nappade jag genast på idén. Ganska snabbt märkte jag att de svenskösterbottningar som deltog i bondetåget nästan uteslutande var bönder, vilket jag tyckte var intressant. Det blev först en fackuppsats och sedan en magistersavhandling om svenskösterbottningarna och Lapporörelsen. Vid det laget trodde jag att jag hade skrivit min sista rad om ämnet och packade ner mina kopior och anteckningar i lådor i källaren. I samband med en flytt för drygt fyra år sedan började jag rota i dessa lådor. Uppfylld av någon sorters extra energi som jag just då kände ringde jag professor Nils Erik Villstrand våren 2008 och föreslog att jag kanske skulle kunna skriva en licentiatavhandling om de svenskösterbottniska bönderna och Lapporörelsen. Det tyckte han var en god idé. Det blev dock ingen licentiat, utan en doktorsavhandling.

En stor del av arbetet med avhandlingen har skett under lov, ledigheter, tidiga mornar, sena kvällar och stunder då det har funnits lite extra tid över för skrivande. Under ett par längre perioder har jag dock varit tjänsteledig från mitt arbete som lärare och handledare vid Vasa övningsskola. Detta har varit möjligt tack vare understöd från Svenska litteratursällskapet, Svensk-österbottniska samfundet och Waldemar von Frenckells stiftelse. Jag tackar mina sponsorer! Under hela processen från forskningsplan till färdig doktorsavhandling har jag känt att arbetet med avhandlingen har varit roligt. Det beror på det stöd jag har fått från den bästa av handledare, en uppmuntrande man som alltid har trott på mig, konstruktiva forskarkollegor som läst och kommenterat min text, inspirerande vänner och lärarkollegor, hjälpsamma hembygdsforskare och arkivpersonal, samt en massa människor runt omkring mig som medvetet eller omedvetet har hjälpt mig och inspirerat mig på olika sätt. En av de positivaste följderna av avhandlingsarbetet har varit alla möten med nya människor. Speciellt stort utbyte har jag haft av de samtal som jag har fört med ättlingarna till en del av de män som figurerar i denna bok. Ett stort tack till er alla!

Bonäs by i Nykarleby juni 2012

Johanna Bonäs

INNEHÅLL

1	INLEDNING	13
1.1	UTGÅNGSPUNKTER.....	14
1.1.1	Tidigare forskning om Lapporörelsen	14
1.1.2	Tidigare forskning om böndernas roll i Lapporörelsen.....	18
1.1.3	Undersökningens syfte, metod och avgränsning	24
1.1.4	Källmaterialet	34
1.2	OMRÅDET SVENSKÖSTERBOTTEN OCH LAPPOÅRET 1930	41
1.2.1	Svenskösterbotten.....	42
1.2.2	Näringsstrukturen och jordägförhållanden bland bönderna på den svenskösterbottniska landsbygden	43
1.2.3	Allmogeförbundet och Bondeförbundet.....	51
1.2.4	Lapporörelsen.....	55
1.2.5	Bondetåg och lappoval	57
2	DE SVENSKÖSTERBOTTNISKA BÖNDERNAS MOBILISERING TILL LAPPORÖRELSEN	60
2.1	BONDETÅG OCH LAPPOVAL I SVENSKÖSTERBOTTEN	60
2.1.1	Officiella representanter eller enskilda aktörer?.....	60
2.1.2	De svenskösterbottniska bondetågsdeltagarna	62
2.1.2.1	<i>Deltagarna i bondetåget från Korsholm.....</i>	64
2.1.2.2	<i>Deltagarna i bondetåget från övriga kommuner .....</i>	67
2.1.3	Valresultatet i de svenskösterbottniska landskommunerna i riksdagsvalet 1930.....	69
2.2	MOBILISERINGEN SOM PROCESS	78
2.2.1	Männen i Lappoledningen.....	80
2.2.2	Nätverken aktiveras	83
2.2.3	Medborgarmöten	88
2.2.4	Varför tvekade svenskösterbottningarna så länge?.....	93
2.3	LOKALA AKTÖRER OCH DERAS ROLL I MOBILISERINGEN TILL BONDETÅGET OCH OPINIONSBILDNINGEN FÖR OCH EMOT LAPPORÖRELSEN	100
2.3.1	Skyddskåren	101
2.3.2	Lantbrukssällskapet	108
2.3.3	Bondeförbundet	112
2.3.4	Den lokala ledaren.....	115
2.3.4.1	<i>Kommunalaren – byns oskrivne ledare.....</i>	116
2.3.4.2	<i>Kommunalarens roll gällande deltagande i bondetåget – exemplet Korsholm... </i>	117
2.3.4.3	<i>Starka män i andra kommuner och deras inverkan på deltagandet i bondetåget .....</i>	129
2.3.4.4	<i>Kommunalarens roll i riksdagsvalet 1930 – exemplet Korsholm .....</i>	131
2.3.4.5	<i>Lokala ledare och deras inverkan på valresultatet i övriga svenskösterbottniska kommuner .....</i>	135

3	VARFÖR UPPSTOD EN LAPPOVÄNLIG FRONT I SVENSKÖSTERBOTTEN? ...	137
3.1	ETT SKYDD MOT KOMMUNISMEN?	137
3.1.1	Kommunisternas väljarstöd i riksdagsval i Svenskösterbotten	138
3.1.2	Kommunisternas representation i kommunfullmäktige i Svenskösterbotten.....	141
3.1.3	Kommunistiska arbetarföreningar i Svenskösterbotten	143
3.1.4	Skjutsningar och andra våldsdåd sommaren 1930	145
3.1.5	Deltagandet i bondetåget i relation till yttervänsterns utbredning i Svenskösterbotten ..	147
3.1.6	Stödet för Bondeförbundet i riksdagsvalet 1930 i relation till yttervänsterns utbredning i Svenskösterbotten	148
3.1.7	Kommunismen som ett nationellt hot	150
3.2	EN KONSERVATIV REAKTION MOT LOKALA KONFLIKTER?.....	155
3.2.1	Pacifisterna – närpesiska kryptokommunister?	155
3.2.2	Frikyrkorna och väckelserörelserna – ett hot mot folkkyrkan?.....	163
3.2.2.1	<i>Väckelserörelserna och frikyrkorna i Svenskösterbotten</i>	164
3.2.2.2	<i>Kyrkans, väckelserörelsernas och frikyrkornas inställning till Lapporörelsen...</i>	167
3.2.2.3	<i>Sambandet mellan frikyrkornas och väckelserörelsernas utbredning och stödet för Lapporörelsen i Närpes.....</i>	172
3.2.2.4	<i>Lapporörelsen som en protest mot nya religiösa rörelser – exemplet Närpes ....</i>	179
3.2.3	Lapporörelsen som ett medel för de konservativa i Svenska folkpartiet att göra upp med partiets liberala falang	182
3.2.3.1	<i>Samarbetet mellan vänstern och Svenska folkpartiet under mellankrigstiden ....</i>	183
3.2.3.2	<i>Kommunister inom de egna leden? Lapporörelsen underblåser motsättningarna inom Svenska folkpartiet .....</i>	185
3.2.3.3	<i>Bondeförbundets ställningstagande för Lapporörelsen som en konservativ reaktion mot Allmogeförbundet – exemplet Korsholm .....</i>	188
3.2.3.4	<i>Ett fosterländskt valförbund som ett medel från Bondeförbundets sida att manövrera ut Allmogeförbundet .....</i>	194
3.3	FÖRHOPNINGAR OM EN BÄTTRE JORDBRUKSPOLITIK?	200
3.3.1	Spannmålstullarna – en central jordbrukspolitisk fråga i slutet av 1920-talet	201
3.3.2	Jordbrukspolitiska frågor i Lapporörelsens valprogram	208
3.3.3	Ingen samspelt syn på spannmålstullarna bland Svenskösterbottens bönder.....	212
3.3.4	Inställningen till Lapporörelsen splittrar Bondeförbundet	221
3.3.5	Österbottens Bondetidning blir Lapporörelsens språkrör	226
3.3.6	Tullfrågans synlighet i valkampanjen i Svenskösterbotten	229
3.3.7	Jordbrukens storlek och produktionsinriktning i relation till stödet för Bondeförbundet	233
3.3.8	Jordbrukens storlek och produktionsinriktning i relation till stödet för Lapporörelsen – exemplet Korsholm	240
4	AVSLUTNING	244
4.1	VAD HÄNDE SEDAN?	244
4.2	SAMMANFATTNING	253
	BILAGA 1.	262
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	264
	ENGLISH SUMMARY.....	279
	BILDKÄLLOR	284

FÖRTECKNING ÖVER TABELLER I TEXTEN

Tabell 1. Befolkningsmängd och språkförhållanden i svenskösterbottniska kommuner år 1930...	45
Tabell 2. Jordbrukslägenheternas storlek och jordägförhållanden inom ÖSL:s och EPM:s verksamhetsområde år 1930.	46
Tabell 3. Andelen jordbrukslägenheter enligt storlek i de svenskösterbottniska landskommunerna år 1930.	48
Tabell 4. Lapporörelsens ledning 1930.	63
Tabell 5. Åkerarealen bland deltagarna i bondetåget från Korsholm.	65
Tabell 6. Den totala arealen mark bland bondetågsdeltagarna från Korsholm.	65
Tabell 7. Rösterna i riksdagsvalet 1929 i svenska landskommuner i Vasa norra valkrets.	70
Tabell 8. Rösterna i riksdagsvalet 1929 i svenska landskommuner i Vasa södra valkrets.	70
Tabell 9. Rösterna i riksdagsvalet 1930 i svenska landskommuner i Vasa norra valkrets.	72
Tabell 10. Rösterna i riksdagsvalet 1930 i svenska landskommuner i Vasa södra valkrets.	72
Tabell 11. Röstetalet i Vasa norra och södra valkrets för Svenska folkpartiets riksdagskandidater i riksdagsvalet 1930.	77
Tabell 12. Allmogeförbundets och Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster i Vasa norra och södra valkrets riksdagsvalet 1930.	77
Tabell 13. Medborgarmöten angående Lapporörelsen i Svenskösterbotten juni 1930.	89
Tabell 14. Kvoter för antalet deltagare i bondetåget.	90
Tabell 15. Deltagare i bondetåget som var medlemmar i lantmannagillet.	109
Tabell 16. Kommuner där Allmogeförbundet och Bondeförbundet hade lokalavdelningar eller lokala ombud år 1930.	114
Tabell 17. Deltagare i bondetåget från byarna i Korsholm.	117
Tabell 18. Förtroendeuppdrag som deltagarna i bondetåget från Korsholm har innehaft.	122
Tabell 19. Valresultatet enligt röstningsområden i Korsholm riksdagsvalet 1930.	132
Tabell 20. De tio kommunerna i Svenskösterbotten med störst andel röster för Bondeförbundet i riksdagsvalet 1930 och andelen röster för Socialistiska arbetar- och småbrukarpartiet i samma kommuner i riksdagsvalet 1929.	149
Tabell 21. Antalet deltagare i bondetåget, stödet för Bondeförbundet i riksdagsvalet och religiösa och ideella rörelser i Närpes byar 1930.	176
Tabell 22. Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster i de tio kommuner i Svenskösterbotten med minst andel småbrukare.	234
Tabell 23. Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster i de tio kommuner i Svenskösterbotten med minst andel mellanbrukare och storbönder.	235
Tabell 24. Jämförelse mellan de tio kommunerna i Svenskösterbotten med störst andel odlad areal brödsäd och Bondeförbundets andel av SFP:s röster i riksdagsvalet 1930.	238
Tabell 25. De tio kommuner i vilka Bondeförbundet respektive Allmogeförbundet fick störst andel av SFP:s röster i riksdagsvalet 1930.	239
Tabell 26. Jordbruken enligt storlek i Korsholm 1930.	241
Tabell 27. Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster i Korsholm i riksdagsvalet 1930 i relation till jordbrukens storlek.	242

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER I TEXTEN

- Figur 1. Deltagare i bondetåget vilar på Bollplanen i Helsingfors på morgonen den 7 juli 1930 innan bondetåget, Åbo Akademis bildsamlingar. 13
- Figur 2. Dessa kandidatkombinationer kunde den väljare i riksdagsvalet 1930 som ville rösta på Svenska folkpartiet i Vasa norra valkrets välja mellan. Väljaren röstade genom att dra ett streck i den ruta där de kandidater, eller den kandidat, som han ville understöda fanns. Valmansföreningarna i de olika kommunerna hade ställt upp kandidaterna, men en väljare kunde rösta på vilket kandidatpar som helst. En vöråbo behövde således inte rösta på Vörås lista. Det namn som stod först på listan fick en hel röst, medan nummer två fick en halv röst, VP 28.9.1930..... 76
- Figur 3. Harald Boucht (t.v.) och Eric von Troil (t.h.) var de drivande krafterna bakom lappomobiliseringen i Svenskösterbotten 1930, SKS, Kirjallisuusarkisto (t.v.), samt Riksdagens bildarkiv (t.h.)..... 81
- Figur 4. Bondeförbundets ordförande Edvard Helenelund från Solf, samt bönderna Johannes Storbjörk från Kronoby och Oskar Nix från Närpes deltog samtliga i det möte i Lappo den 15 juni där Bondeförbundet fattade beslut om att aktivt ta ställning för Lapporörelsen, Riksdagens bildarkiv..... 87
- Figur 5. Karikatyren ovan anspelar på hur språket användes som ett argument för att understöda Lapporörelsen, som beskrevs som en rörelse som skulle ena både finsk- och svenskspråkiga borgerliga i en gemensam kamp mot kommunismen. På bilden sjunker det äktafinska skeppet när det krockar med Lappoklippan. På den sköld som Vihtori Kosola håller i handen står den kända devisen ”Inte frågar detta lands åkrar efter plöjarens språk, utan åkrarna frågar efter ett fosterländskt sinne...”, Spes Patriae 1:1930. 96
- Figur 6. Oravais skyddskår uppställd på kyrkbacken i Oravais år 1941. I Svenskösterbotten verkar inte skyddskåren ha utnyttjats vid mobiliseringen till Lapporörelsen på samma sätt som på finskt håll, Österbottens traditionsarkiv..... 102
- Figur 7. Johannes Bengs (t.v.) och Levi Jern (t.h.) var två av de drivande krafterna inom det kommunala livet i Korsholm under mellankrigstiden. Johannes Bengs hörde till Bondeförbundet och tog under sommaren 1930 aktivt ställning för Lapporörelsen, medan Levi Jern, som hörde till Allmogeförbundet, var en från motståndare av Lapporörelsen, Riksdagens bildarkiv..... 126
- Figur 8. Medlemmar i den finskspråkiga arbetarföreningen Palosaaren Työväenyhdistys poserar med förstamajvippor i händerna utanför samlingshuset Taisto på Brändö Valborg 1926. Taisto vandaliserades av Lappoanhängare och stängdes på uppmaning av länsmannen sommaren 1930, Vasa arbetarmuseum..... 143
- Figur 9. Tvåspråkiga Oravais arbetarförenings samlingshus Talo var kanske ett av de största arbetarhusen i hela landet på sin tid. Sommaren 1930 stängdes Talo. Senare gjordes arbetarföreningshuset om till en biograf med namnet Patria, Arbetararkivet i Helsingfors. 144
- Figur 10. Fredsrörelsens ledare kaplan Edwin Stenwall i Närpes, Anita Andersson, Närpes..... 156
- Figur 11. Kyrkoherde Paul Danielsson håller gudstjänst iklädd skyddskårsuniform vid den lokala skyddskårens faninvigning självständighetsdagen 1927 i Purmo kyrka, Purmo lokalhistoriska arkiv, Nederpurmo..... 167
- Figur 12. Baptistbönehuset i Taklax i Korsnäs får illustrera hur baptisternas bönehus på landsbygden kunde se ut på 1930-talet, Karl Henrik Juthbacks fotosamling, Svenska litteratursällskapet. 177
- Figur 13. Evangeliska ungas strängband utanför Korsnäs prästgård på 1920-talet. Pojken längst till höger var son till J.I. Bäck, som år 1930 var kyrkoherde i Vörå och en stor anhängare av Lapporörelsen, Karl Henrik Juthbacks fotosamling, Svenska litteratursällskapet. 181

Figur 14. Bondeförbundets kandidater i Vasa norra valkrets marknadsför sig själva inför riksdagsvalet 1930, ÖB 30.9.1930.	225
Figur 15. Havre skördas med hjälp av slåttermaskin på Jakob Gräggs åker i Vörå år 1927, Erik Hägglunds bildsamling, Österbottens traditionsarkiv.	236
Figur 16. Rågskörd med skära i Övermark på 1920-talet, Gabriel Nikanders fotosamling, Svenska litteratursällskapet.	237
Figur 17. Veteskördas på O.V. Slätis åker på Replot i medlet av 1930-talet, Svenska litteratursällskapet i Finland	248

FÖRTECKNING ÖVER KARTOR I TEXTEN

Karta 1. Svenskösterbotten med kommuner 1930.	44
Karta 2. Korsolms kommun med bygränser.	118
Karta 3. Närpes kommun med bygränser 1930.	173

1 INLEDNING

Det var tidigt på morgonen måndagen den 7 juli. Året var 1930. Klockan var ännu inte sex, men trots den tidiga timmen var det redan mycket varmt. Allt tydde på att den värmebölja som hade hållit i sig en tid skulle fortsätta. På järnvägsstationen i Helsingfors rådde det full aktivitet. Tåg efter tåg anlände från landets alla delar med män i finkostym och hatt. Någonstans där i folkvimlet stod stadsdirektör Harald Boucht från Vasa och väntade. Han väntade på de män som han skulle ansvara för under dagen, nämligen de svenskösterbottiska ”bondetågarna”.

Tåget från Österbotten anlände 5.52 med över 1470 män ombord. Resan hade gått bra, med undantag av en incident i Tammerforstrakten, där ett tiotal kommunister hälsade på det förbipasserande tåget genom att visa rumpan, en naken sådan givetvis, vilket hade upprört en del av passagerarna. Österbottningarna hade färdats över tolv timmar i oxvagnar med fastspikade träbänkar och en och annan av gubbarna var antagligen rejält styv i ryggen. Vagnarnas komfort befrämjades ju tyvärr inte av att de hade pyntats med flaggor, girlanger och lövruskor, så att de skulle se så festliga ut som möjligt. Det kan ju hända att tanken på att om några timmar åka hem i samma oxvagnar igen just då kändes aningen tröstlös för en del av männen, men innan dess skulle de sträcka på benen.

Dagen, som just hade börjat, skulle fyllas med parader, tal, fosterländska sånger och hyllningar. Största delen av männen såg antagligen fram emot dagen med spänd förväntan men kanske också med en viss oro. Flera av dem var första gången i Helsingfors. En del av dem hade senast marscherat på huvudstadens gator i maj 1918. Många var antagligen lite oroliga över vad dagen skulle föra med sig. Skulle kommunisterna ställa till med oroligheter? Skulle det bli upplopp? Skulle riksdagen ta sitt ansvar och förbjuda kommunismen för gott? Några av männen kanske också oroade sig över allt det arbete som de hade lämnat efter sig hemma på gården. Sommaren hade varit ovanligt varm och höbärgningen var i full gång i de södra delarna av Österbotten, trots att man bara befann sig en vecka in i juli. Skulle gårdsfolket där hemma klara av att få in höet innan vädret slog om? Hade det varit klokt att resa till Helsingfors mitt under en av de brådaste arbetstopparna under bondeåret?

Figur 1. Deltagare i bondetåget vilar på Bollplanen i Helsingfors på morgonen den 7 juli 1930 innan bondetåget, Åbo Akademis bildsamlingar.

Nu var de i alla fall här och tillsammans skulle de marschera ut kommunisterna ur riksdagen. Men först skulle de ha mat. Tillsammans med cirka 12 000 andra män började de dagen på Tölö bollplan där de serverades morgongröt och kaffe av stadens lottor. Sedan nålade de fast den blå-svarta lappoarmbindeln runt vänster arm. När alla var färdiga ställde de upp sig i raka led och så bar det av förbi hjältegravarna från 1918 på gamla begravningsplatsen, mot Senatstorget. Bondetåget till Helsingfors var ett faktum.

1.1 UTGÅNGSPUNKTER

Lapporörelsen verkade under en kort tid, men av alla högerrörelser som verkade i Finland under mellankrigstiden var Lapporörelsen ändå den överlägset mest framgångsrika. Från och med den så kallade rödskjorterivningen i Lappo i december 1929, när Lapporörelsen uppstod, fram till Mäntsäläupproret i februari 1932, när rörelsen förbjöds, förpassades kommunisterna ut ur det offentliga livet i Finland. Bondetåget till Helsingfors juli 1930 kom att bli Lapporörelsens största manifestation mot kommunismen.

Rörelsens framgångar till trots har många forna lappoanhängare velat tysta ner sina tidigare sympatier för och anknytningar till densamma. Många associerar idag Lapporörelsen med begrepp som fascism, våldsdåd, uppror, brännvin och finska knivjunckare. Det har varit en allmän uppfattning att stödet för Lapporörelsen var marginellt bland finlandssvenskarna och närmast obefintligt bland svenskösterbottningarna, speciellt bland de svenskösterbottniska bönderna. I en artikel med rubriken *Finlandssvenskarna och Lapporörelsen i Vasabladet* år 1993 presenterades det som vedertagna sanningar att de finlandssvenskar som gick med i Lapporörelsen var bankdirektörer, forstmästare, jurister och godsägare, att bönderna i Svensk-österbotten, framförallt i ”det fattiga” norra Svensk-österbotten, helt och hållet tog avstånd från och motarbetade Lapporörelsen, att endast två medborgarmöten gällande Lapporörelsen hölls i Svensk-österbotten och att deltagarna på dessa helt och hållet tog avstånd från Lapporörelsen.¹ Det är dock ett faktum att drygt 400 svenskösterbottningar deltog i bondetåget. De kom både från kommunerna norr och söder om Vasa. Inför riksdagsvalet hösten 1930 profilerade sig en del av de svenskösterbottningar som kandiderade på SFP:s listor som lappovänliga och ungefär en tredjedel av de svenskösterbottningar som utnyttjade sin rösträtt röstade på en lappovänlig kandidat. Största delen av de svenskösterbottningar som deltog i bondetåget och som inför riksdagsvalet profilerade sig som lappovänliga var bönder.

Syftet med denna avhandling är att studera de svenskösterbottniska böndernas förhållande till Lapporörelsen. Genom en lokal- och till vissa delar mikrohistorisk studie vill jag söka kompletterande förklaringsmodeller utöver antikommunismen till att en grupp svensk-österbottniska bönder tog ställning för Lapporörelsen. På motsvarande sätt vill jag synliggöra de faktorer som kan ha bidragit till ett avståndstagande från Lapporörelsen på den svensk-österbottniska landsbygden.

1.1.1 Tidigare forskning om Lapporörelsen

Extrema höger- och vänsterrörelser, eller så kallade ytterlighetsrörelser, var allmänt förekommande i samtliga europeiska länder under mellankrigstiden. I en del länder var de mera framgångsrika, medan de hade en mera marginell betydelse i andra. I det här hänseendet

---

1 Ulf Modin, ”Finlandssvenskarna och Lapporörelsen”, *Vbl* 8.8.1993.

var Finland inget undantag. Såväl yttervänstern som ytterhögern bedrev verksamhet i landet under mellankrigstiden. Kommunisterna var i huvudsak organiserade inom det sovjetstyrda och i Finland förbjudna Finlands kommunistiska parti (FKP). Artturi Vuorimaa, en av de ledande männen inom Lapporörelsen, hävdar i sin självbiografi *Kokenut kaikki tietää* att han kände till tjugo högerradikala rörelser i Finland under mellankrigstiden.² De flesta av de rörelser som han räknar upp är dock relativt okända och bristfälligt utforskade. Enligt forskaren Toivo Nygård fanns det tio verkamma ytterhöger rörelser i Finland under mellankrigstiden. Lapporörelsen var den överlägset största och mest framgångsrika av de finländska ytterhöger rörelserna under mellankrigstiden. Övriga höger rörelser som rönt viss framgång i Finland är Finlands Skyddsförbund, Finlands Frontmannaförbund, Akademiska-Karelen-sällskapet (AKS), strejkbrytarorganisationen Exportfred och det politiska partiet Isänmaalinen Kansanliike (IKL). Samtliga dessa rörelser hade bekämpandet av kommunismen på sin agenda.³

Lapporörelsen är den internationellt mest omskrivna och välkända av de finländska ytterhöger rörelserna. Det är också framförallt i termerna ”allmän europeisk ytterhöger rörelse”, som Lapporörelsen har studerats. Framförallt statsvetare och sociologer har försökt hitta universella förklaringar till att Lapporörelsen uppstod genom att studera rörelsen ur ett komparativt perspektiv och jämföra den med andra högerradikala och mera eller mindre fascistiska rörelser som verkade i Europa under samma tid. Ett banbrytande verk i det här hänseendet är det av Stein Uglevik Larsen, Bernt Hagtvet och Jan Petter Myklebust redigerade verket *Who Were The Fascist. Social Roots of European Fascism* (1980). Verket är en komparativ undersökning där ett otal samhällsvetare analyserar fascismen land för land i Europa. Även i Finland har Lapporörelsen jämförts och likställts med andra samtida högerradikala rörelser. Ur ett nordiskt perspektiv är dock Finland intressant eftersom Finland var det enda nordiska landet där ytterhögern fick ett betydande stöd. Detta har även intresserat forskare.⁴

Det egentliga genombrottet för forskningen om ytterhöger rörelserna i Finland skedde på 1960-talet. Amerikafinländaren Marvin Rintala var en av de första som försökte synliggöra de bakomliggande orsakerna till ytterhögerens verksamhet i Finland under mellankrigstiden. Han förklarade uppkomsten av Lapporörelsen och de andra ytterhöger rörelserna som reaktioner mot ett svagt parlament och en svag president, som inte förmådde stoppa kommunisternas verksamhet i Finland under 1920-talet. Eftersom statsmakten inte lyckades hålla kommunisterna borta från riksdagen och det offentliga livet reagerade folket genom Lapporörelsen. Rintala lyfter dock också fram den ekonomiska kris som rådde på världsmarknaden i slutet av 1920-talet som en viktig orsak till just Lapporörelsens uppkomst. Den ökade kommunistiska aktiviteten i kombination med en svag president och allt kärvare ekonomiska förhållanden för bönderna utmynnade enligt honom i en protest i form av Lapporörelsen.⁵

2 Artturi Vuorimaa, *Kokenut kaikki tietää*, Porvoo 1967, s. 230.

3 Toivo Nygård, *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Ideologiset juuret, järjestöllinen perusta ja toimintamuodot*, Studia Historica Jyväskylän 25, Jyväskylä 1982, s. 134.

4 Karvonen och Lindström har i verket *Finland, en politisk loggbok* (1986) jämfört den finländska högerextremismen med högerextremistiska organisationer i övriga Norden för att hitta en förklaring till varför just den finländska högerextremismen blev så stark.

5 Marvin Rintala, *Three generations. The Extreme Right Wing in Finnish Politics*, Bloomington 1962. Liknande förklaringar till Lapporörelsens uppkomst har även presenterats av Juhani Paasivirta, *Suomen poliittisen työväenliikkeen kehitys*, Porvoo 1949, och Matti Klinge, *Vihan veljistä valtiosotalismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta*, Helsinki 1983.

Lauri Hyvämäki var den första finländska historikern som drog paralleller mellan totalitära regimers uppkomst i övriga Europa och ytterhögerens framgångar i Finland. Hyvämäki lyfte i verket *Sinistä ja mustaa. Tutkielmia Suomen oikeistoradikalismista* (1971), liksom Rintala, fram statsmaktens oförmåga att stoppa kommunismen som en viktig orsak till Lapporörelsens framgångar. Hyvämäki undersöker i fyra fallstudier lapposympatisören och skalden Bertel Gripenberg, debatten kring fascism i Finland under 1920-talet, skjutsningen av president Ståhlberg och Mäntsäläupproret. Enligt Hyvämäki var det i första hand arbetsgivarförbunden och representanter för industrin som stod bakom Lapporörelsen. Dessa var missnöjda med den politiska utvecklingen i landet efter 1918. De såg ett behov av en effektiv rörelse som kunde bakbinda kommunisterna och minska fackförbundens inflytande, eftersom dessa till stor del kontrollerades av kommunister.⁶ Även Anthony F. Upton har i verket *Kommunismi Suomessa* (1970) lyft fram de stora finansierarna inom industrin och deras vilja att slå ut fackförbunden, som huvudaktörerna bakom Lapporörelsen.⁷

Lapporörelsens arvtagare, det politiska partiet Isänmaallinen Kansanliike (IKL), har även intresserat forskare. Mikko Uolas *Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen Kansanliike 1932–1944* (1982) är den mest heltäckande studien av IKL. Partiets väljarstöd har kartlagts av Lauri Karvonen och Göran Djupsund i en valekologisk delstudie. I studien synliggör Karvonen och Djupsund den finländska högerextremismens elektoral bas, samt granskar de mest högerextrema kommunerna ur ett socioekonomiskt perspektiv i avsikt att söka förklaringar till väljarnas stöd för IKL.⁸

Den första grundliga vetenskapliga analysen av Lapporörelsen som sådan var historikern Juha Siltalas doktorsavhandling *Lapuan liike ja kyyditykset* (1985). Siltala har genom att studera rättsprotokoll kartlagt alla skjutsningar och våldsdåd, som utfördes i Lapporörelsens namn sommaren 1930. Siltalas studie är mycket grundlig och välgjord. Enligt Siltala var Lapporörelsen i första hand en fortsättning på 1918-års händelser. Krigsveteranerna från 1918 ville enligt Siltala en gång för alla avsluta kriget och trygga den vita segern, som hotades av den politiska splittringen i Finland. De betonade det faktum att kommunisterna tilläts verka i landet som farligt ur en geopolitisk synvinkel. Männen från 1918 som själva en gång hade tagit till vapen för att återställa ordningen i landet, hade enligt Siltala en stark tilltro till utomparlamentariska metoder, vilket tog sig i uttryck i de våldsdåd som begicks i Lapporörelsens namn.⁹

Risto Alapuro är inne på samma linje när han i sitt verk *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933* (1994) förklarar varför befolkningen i Vittis (Huitinen) tog ställning för Lapporörelsen. Vittis är beläget drygt 90 kilometer norr om Åbo. Alapuro har studerat Vittisborna och deras inbördes relationer via lokala föreningar, samt granskat deras reaktioner på de stora politiska händelserna i landet under den aktuella tiden. Inbördeskriget 1918 står i fokus i Alapuros verk och Lapporörelsen behandlas närmast som en fortsättning på inbördeskriget. Anledningen till att Lapporörelsen fick anhängare i Vittis var enligt Alapuro ett försök av den segrande sidan i inbördeskriget att restaurera känslan av enighet från 1918 och en gång för alla trygga det vita arvet och en självständig stat. Dessa män hade även

6 Lauri Hyvämäki, *Sinistä ja mustaa. Tutkielmia Suomen oikeistoradikalismista*, Helsinki 1971.

7 Anthony F. Upton, *Kommunismi Suomessa*, Helsinki 1970.

8 Göran Djupsund och Lauri Karvonen, *Fascismen i Finland: Högerextremismens förankring hos väljarkåren 1929–1939*, Meddelanden från stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut nr 94: 1984.

9 Juha Siltala, *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*, Keuruu 1985, s. 497–500.

en gemensam historia i kampen mot förryskningen och för självständigheten 1918.¹⁰ Även statsvetaren Martti Ahti har lyft fram aktivisterna från tidigt 1900-tal som huvudaktörerna i Lapporörelsen. Ahti beskriver Lapporörelsen som en konservativ högerrörelse vars huvudsakliga syfte var att bevara landets kultur och ekonomi som förr.¹¹

Esa Sormunen har till stora delar tagit modell av Alapuro i sin studie över kommunen Polvijärvi i Norra Karelen drygt 40 kilometer nordväst om Joensuu. Sormunen har undersökt relationerna mellan de olika sociala grupperna och föreningarna i Polvijärvi. Studien är avgränsad till åren 1900–1933. Liksom Siltala och Alapuro drar Sormunen slutsatsen att stödet för Lapporörelsen i Polvijärvi var ett efterspel till inbördeskriget 1918. De personer som offentligt tog ställning för Lapporörelsen hade deltagit på den vita sidan i inbördeskriget. Genom Lapporörelsen ville de avsluta det som hade påbörjats 1918, det vill säga utrotandet av kommunismen i landet.¹²

I de flesta lokalhistoriker som har skrivits i Finland ingår även ett kapitel om Lapporörelsen. Jag har studerat samtliga lokalhistoriska verk gällande Svenskösterbotten och en stor del av de lokalhistoriska verken över de finska kommunerna i Vasa län för att se hur Lapporörelsen framställs i dessa. Av arbetsekonomiska orsaker har jag inte studerat lokalhistoriker utanför Vasa län. I många svenskösterbottiska lokalhistoriker finns Lapporörelsen överhuvudtaget inte omnämnt. I en del lokalhistoriker över finska kommuner, främst äldre lokalhistoriker, saknas texter om Lapporörelsen. Lapporörelsen nämns till exempel inte överhuvudtaget i *Järvisseudun historia* eller *Alavuden historia*.¹³ I de lokalhistoriker där Lapporörelsen har fått utrymme betraktas rörelsen som ett uttryck för antikommunism. Jussi Niinistö konstaterar i *Etelä-Pohjanmaan historia* att Lapporörelsen uteslutande var en reaktion mot kommunismen. Bönderna i Södra Österbotten reagerade mot de från Sovjetunionen ledda finska kommunisterna och den arbetsplatsterror som dessa bedrev. Fosterländskhet, aktivismen från seklets början och jägarrörelsen var grunden för Lapporörelsens uppkomst. Att det blev just Lappo där rörelsen uppstod ser han som en slump. Det kunde lika gärna ha blivit vilken kommun som helst.¹⁴ Arvet från frihetskriget och den frustration som de gamla aktivisterna och jägarna kände över kommunisternas verksamhet var också enligt Eero Kojonen orsaken till Alahärmäbornas lapposympatier.¹⁵ Heikki Ylikangas presenterar dock en annan förklaring till att Härmäborna anslöt sig till Lapporörelsen i sin historik över Ylihärmä. Jag återkommer till honom längre fram i denna text.

Ingen av de forskare som har nämnts lyfter specifikt fram bönderna och böndernas roll i Lapporörelsen. Ingen har sökt agrarpolitiska motiv till den breda bondeanslutningen till Lapporörelsen. Som det har framgått har Lapporörelsen betraktats som en antikommunistisk reaktion och ett efterspel av 1918-års händelser.

10 Risto Alapuro, *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*, Porvoo 1994, s. 281.

11 Martti Ahti, *Aktivisterna och Andersson*, Helsingfors 1991.

12 Esa Sormunen, *Sivistäviä seuroja, repiviä riitoja, vahvoja vaikuttajia. Kansalaisyhdistykseen Polvijärvellä 1900–1933*, Joensuu 2001, s. 257.

13 *Järvisseudun historia II. Kunnallishallinnon toteuttamisesta 1970-luvulle*, red. Toivo Nygård, Vaasa 1983, Asko Jämsén, *Alavuden historia II*, Jyväskylä 1991.

14 Jussi Niinistö, "Aktivismin perintö", ingår i *Etelä-Pohjanmaan historia VII 1910-luvulta 1960-luvulle*, red. Raimo Salokangas, Vaasa 2006, s. 630–635.

15 Eero Kojonen, *Alahärmän historia II. Alahärmän alueen vaihteet kunnan ja kirkkoherrakunnan perustamisesta eli kevästä 1867 vuoteen 2000*, Vaasa 2004.

1.1.2 Tidigare forskning om böndernas roll i Lapporörelsen

Ingen forskare har närmare studerat böndernas roll i Lapporörelsen trots att rörelsens ledare medvetet strävade efter att profilera rörelsen som en bonderörelse. Lapporörelsens officiella ledare Vihtori Kosola var storbonde i Lappo och rörelsens mest framgångsrika demonstration mot kommunismen kallades bondetåget. Lapporörelsen var också den enda av de finländska högerörelserna som hade en betydande andel bönder som medlemmar. I Lapporörelsen möttes och samarbetade för en kort tid industriledare, företagare, tjänstemän, godsägare och bönder. Trots att bönderna var i minoritet i Lapporörelsens ledning (se tabell 4), så hade själva rörelsen till en början ett starkt stöd bland bönderna på gräsrotsnivå. Trots att dessa bönder finns omnämnda i samtliga verk som berör Lapporörelsen, så har ingen forskare närmare undersökt deras roll i Lapporörelsen i egenskap av bönder. Forskarna har inte sökt specifika motiv till att just bönderna valde att stöda Lapporörelsen, utan de har istället strävat efter att synliggöra ett gemensamt motiv till ett ställningstagande för Lapporörelsen bland alla anhängare. Ingen forskare har heller närmare studerat varför en del bönder aktivt tog ställning mot Lapporörelsen.

I Finland har antikommunismen lyfts fram som den sammanlänkande faktorn mellan prästen, folkskolläraren, godsägaren, industrimagnaten, tjänstemannen och bonden, när forskare har förklarat dessa gruppers stöd för Lapporörelsen, eller någon annan samtida högerörelse. Lapporörelsen var unik i det avseendet att finländska bönder och överklass för en kort tid samarbetade inom samma rörelse för ett gemensamt mål, att förbjuda kommunismen. Alapuro och Allardt betonar dock att samtliga högerörelser utgick från den finländska överklassen. Denna valde dock att involvera bönderna i rörelsen för att göra den till en framgångsrik gräsrotsrörelse.¹⁶ Bönderna betraktas således närmast som passiva aktörer. I sin doktorsavhandling om AKS förklarar Alapuro böndernas engagemang i Lapporörelsen och de övriga högerörelser som uppstod under mellankrigstiden som en reaktion mot det hot som bönderna upplevde att industrialiseringen utgjorde mot det agrara samhällets strukturer.¹⁷ Enligt Alapuro hade samtliga högerörelser i Finland sitt ursprung i fennomanin under 1800-talet, och en viktig målsättning för alla var att försvara de traditionella agrara strukturerna mot den modernisering som följde i industrialismens fotspår.¹⁸ Några år senare betonade han dock i en studie tillsammans med Erik Allardt att det var hotet från kommunismen, som var den utlösande faktor som mobiliserade landsbygdsbefolkningen bakom Lapporörelsen. Kommunismen upplevdes som extra hotfull när de ekonomiska konjunkturerna försämrades i slutet av 1920-talet. Speciellt jordbrukarnas ekonomi försämrades till följd av den världsomfattande ekonomiska kris som bröt ut i slutet av 1920-talet. Enligt Alapuro och Allardt fick kommunisterna agera syndabockar när böndernas ekonomi försämrades.¹⁹ I sin studie av Vittis betonar Alapuro att Lapporörelsen var en reaktion mot kommunismen.²⁰ Alapuro konstaterar att det var medlemskap i den lokala skyddskåren som i första hand länkade samman de män som kom att ta ställning för Lapporörelsen i Vittis.

16 Erik Allardt och Risto Alapuro, ”The Lapuamovement. The threat of Rightist Takeover in Finland 1930–1932, ingår i *The Breakdown of Democratic Regimes II. Europe*, red. Juan J. Linz and Alfred Stepan, Baltimore 1978, s. 122–141.

17 Risto Alapuro, *Akateeminen Karjala-seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvuilla*, Helsinki 1973, s. 22.

18 Alapuro, *Akateeminen Karjala-seura*, s. 17–20.

19 Allardt och Alapuro, *The Lapuamovement*, s. 122–141.

20 Alapuro, *Suomen synty paikallisena ilmiönä* s. 281.

Ett ställningstagande för Lapporörelsen förklaras i termer av antikommunism. Alapuro har inte försökt förklara varför Lapporörelsen fick genomslag just i Vittis, utan han konstaterar endast att Lapporörelsen var en reaktion på 1918-års händelser. Alapuro har heller inte försökt synliggöra speciella särdrag i kommunen som kan ha påverkat kommuninvånarnas agerande.

Även historikern Toivo Nygård, som har studerat högerradikala rörelser i Finland under mellankrigstiden, har lyft fram ekonomiska förhållanden och förändrade samhällsstrukturer som viktiga orsaker till att Lapporörelsen fick många anhängare på landsbygden. Enligt Nygård hade jordbrukspolitiken i landet under en längre tid varit ofördelaktig för bönderna och depressionen i slutet av 1920-talet blev den utlösande faktorn som mobiliserade bönderna. Enligt Nygård var böndernas anslutning till Lapporörelsen dock i första hand en protest mot att det agrara samhället mer och mer övergick till ett industrialiserat samhälle. Denna process förorsakade spänningar som tog sig i uttryck i våld och okontrollerade proteströrelser, som till exempel de skjutsningar som utfördes i Lapporörelsens namn.²¹ Liksom senare Siltala (1985) såg Nygård (1982) en klar koppling mellan dem som var aktivister under ofärdsåren och dem som engagerade sig i Lapporörelsen.²²

Heikki Ylikangas ser i sin historik över Ylihärmä ett starkt samband mellan den medborgaraktivitet som uppstod efter februarimanifestet 1899 och den medborgaraktivitet som Lapporörelsen gav upphov till år 1930. I början av seklet var det överklassen som bekämpades genom strävandena efter allmän rösträtt, medan det år 1930 var arbetarklassen som var målgruppen för angreppen. Ylikangas noterar att den drivande motorn bakom medborgaraktivismen i början av seklet och år 1930 i båda fallen var bönderna. Han talar om en process med start år 1899 där bönderna banade sin väg till samhällets ledning för att slutligen år 1930 säkra sin position. Enligt Ylikangas var således inte böndernas och medelklassens engagemang i Lapporörelsen uteslutande ett resultat av en försämrad ekonomisk situation och kommunistkräck. Lapporörelsen utgick istället från den självkänsla, styrka och förstärkta sociala position som bönderna hade uppnått under seklets första årtionden.²³ Ylikangas slutsatser är intressanta och skiljer sig från övrig forskning. Han konstaterar själv att det endast på lokalnivå går att synliggöra dessa samband.

Det har inte kartlagts hur stort det nationella stödet för Lapporörelsen var bland bönderna, eller om stödet för Lapporörelsen varierade bland bönderna i olika landsdelar och mellan olika grupper av bönder. På lokal nivå har dock andelen bönder i Lapporörelsen kartlagts. Tommi Nieminen har kartlagt deltagarna i bondetåget från Ylistaro i Södra Österbotten och Risto Ryttilahti har kartlagt bondetågsdeltagarna och lappoanhängarna i Tavastehus med omnejd. Ungefär 80 procent av Ylistaroborna i bondetåget var bönder,²⁴ medan ungefär hälften av deltagarna från Tavastehustrakten var bönder.²⁵ Även Risto Alapuro konstaterar i sin studie över Vittis att många av ortens lappoanhängare var bönder²⁶, medan Esa Sormunen noterar att det främst var högre tjänstemän och företagare som stödde Lapporörelsen i

21 Nygård, *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä*, s. 139–141.

22 Nygård, *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä*, s. 139–141.

23 Heikki Ylikangas, *Tervasta teollisuuteen. Ylihärmän kehitys varhaista ajoista nykypäiviin*, Vaasa 1989, s. 399–400.

24 Tommi Nieminen, ”Ylistaron talonpoikaismarsijat”, ingår i *Kansanliikkeitten Pohjanmaa*, red. Kalervo Ilmanen, Helsinki 1981, s. 155–174.

25 Risto Ryttilahti, *Lapualaiset, keitä he olivat ja mitä he tekivät? Hämeenlinnan seudun Lapuan liike 1929–1932*. Suomen historian pro gradu tutkielma, Tampereen Yliopisto 2007, s. 31.

26 Alapuro, *Suomen syntä paikallisena ilmiönä*, s. 286–287.

norra Karelen. Endast 40 procent av deltagarna i bondetåget från norra Karelen var bönder.²⁷ Varken Nieminen, Ryttilahti, Alapuro, Sormunen, eller någon annan har närmare studerat vad de bönder som tog ställning för Lapporörelsen hade gemensamt. Deras jordinnehav, produktionsinriktning eller eventuella agrara motiv till ett ställningstagande för Lapporörelsen har inte analyserats. Bönderna har bara behandlats som en yrkesgrupp bland andra bland alla dem som sympatiserade med Lapporörelsen.

Forskare som har studerat Lapporörelsen har således inte lyft fram och förklarat böndernas roll i rörelsen. Inte heller agrarhistoriker har försökt synliggöra bönderna i Lapporörelsen. I de agrarhistoriska verk som sträcker sig över lappoåren i början av 1930-talet saknas kopplingen mellan Lapporörelsen och bönderna. Lapporörelsen har inte fått något utrymme i varken nyare eller äldre agrarhistorisk forskning. Lapporörelsen behandlas inte i det av Matti Peltonen redigerade agrarhistoriska översiktsverket *Suomen maatalouden historia 2* (2004) eller i Jari Niemeläs *Talonpoika toimessaan. Suomen maatalouden historia* (2008). Däremot behandlar bägge de så kallade krisrörelserna, som startade på landsbygden i början av 1930-talet. I båda verken konstaterar författarna att de krisrörelser som uppstod under 1930-talet på en del håll var verksamma inom samma områden som Lapporörelsen och hade ungefär samma medlemmar.²⁸ Frågan om det fanns något annat samband mellan krisrörelserna och Lapporörelsen ställs dock inte.

De så kallade krisrörelserna var proteströrelser som uppstod till följd av att jordbrukarnas ekonomi försämrades på grund av den ekonomiska världskrisen i slutet av 1920-talet. Priserna på jordbruksprodukter sjönk kraftigt på världsmarknaden när konsumtionen minskade efter börskraschen på Wall Street hösten 1929. Detta i kombination med stigande räntor gjorde att många bönder som hade tagit lån för att investera i ny mark eller nya maskiner inte klarade av att betala räntorna på sina lån och fick se sina hemman säljas på tvångsauktion. Krisrörelserna hade lite olika program beroende på var de verkade. Det som de alla hade gemensamt var att de var emot tvångsauktioner och höga räntor på lån.

I Finland hölls de första protestmötena mot tvångsauktioner bland bönderna i kommunerna Lappajärvi och Alajärvi sommaren 1930. Heikki Rantatupa konstaterar att detta var områden där även Lapporörelsen hade ett brett understöd. Hösten 1930 organiserades de första egentliga krisrörelserna. Rörelserna fick tre centralorter: Loimaa, Viborg och norra Österbotten. Krisrörelserna var lokalt förankrade med egna program utan någon landsomfattande takorganisation ovanför sig. I Svenskösterbotten uppstod inga sådana krisrörelser. Krisrörelserna i Loimaa²⁹ och Viborg var högerradikala till sin natur och en stor del av medlemmarna i Loimaarörelsen var även aktiva i Lapporörelsen. Deras huvudsyfte var att förbjuda exekutiva tvångsauktioner av jordbruksfastigheter. De ville också skydda den inhemska spannmålsodlingen genom höga importtullar på spannmål.³⁰ En del av krisrörelserna i norra Österbotten var socialistiska och hade klara kopplingar till Finlands kommunistiska parti. De var i första hand emot skyddstullar på spannmål och höga räntor på lån. Även

27 Sormunen, s. 231.

28 Heikki Rantatupa, ”1930-luvun pulavuodet ja maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat”, ingår i *Suomen maatalouden historia. Kasvun ja kriisien aika 1870–1950-luvulle*, red. Matti Peltonen, Helsinki 2004, s. 440–441, Jari Niemelä, *Talonpoika toimessaan. Suomen maatalouden historia*, Helsinki 2008, s. 167.

29 Loimaa har ett svenskt namn, Loimijoki, men eftersom få känner till det gamla svenska ortsnamnet använder jag mig konsekvent av det finska namnet Loimaa i denna avhandling.

30 Rantatupa, s. 440.

på karelska näset förekom vänsterinfluerade krisrörelser.³¹ Vasa län var överlag ett område med många småbrukare år 1930. Matti Lackman konstaterar att småbrukarna i Vasa län trots allt inte anslöt sig till de vänsterinriktade krisrörelser som uppstod i Uleåborgstrakten. Österbotten var tvärtom det enda småbrukardominerade området i Finland där bönderna anslöt sig till samma högerörelser som de mera välbärgade och större producenterna i södra Finland.³²

Krisrörelserna var aktiva på landsbygden och hade klara jordbrukspolitiska mål. I nyare agrarhistorisk forskning har dessa betraktats som agrara rörelser. Heikki Rantatupa har kartlagt krisrörelserna på den finländska landsbygden i *Suomen maatalouden historia 2* (2004). Marina Hamberg har i *Agrar protest. Lapporörelsens, IKL:s och krisrörelsernas politiska ideologi* (1990) studerat medlemmarna i krisrörelserna och vilka politiska partier dessa röstade på i riksdagsvalen på 1930-talet. Matti Peltonen undersöker explicit jordbrukskrisens effekter för jordbrukarna i Södra Österbotten i en artikel. Lapporörelsen tangeras som en möjlig följd av det kärvare ekonomiska läget.³³ Även Matti Lackman behandlar krisrörelserna som en agrar rörelse i *Taistelu talonpojasta* (1985). Krisrörelserna på 1930-talet är dock det enda sammanhanget där bönderna har betraktats som politiska aktörer inom den nyare agrarhistoriska forskningen under 1900-talet. I övrigt har böndernas politiska aktivitet uteslutande undersökts inom ramen för det politiska partiet Agrarförbundet och böndernas fackorganisation Maataloustuottajain Keskusliitto (MTK).

Det är dock först under senare tid som krisrörelserna har börjat uppmärksammas i den agrarhistoriska forskningen. I äldre agrarhistorisk forskning finns inte krisrörelserna med. Bönderna har överhuvudtaget inte betraktats som politiska aktörer i äldre agrarhistorisk forskning. K.T. Jutila nämner inte alls krisrörelserna i sitt verk *Suomen maatalous ja maatalouspolitiikka 20. vuosisadalla* (1936). Inte heller Seppo Simonen nämner krisrörelserna i *Maatalouden historia* (1948), trots att han utförligt redogör för den ekonomiska kris som drabbade jordbruket i början av 1930-talet. Eino Jutikkala behandlar bondeståndets politik i lantdagen under ryska tiden i verket *Suomen talonpojanhistoria* (1958), men efter självständigheten studerar han inte bönderna som politiska aktörer. Veikko Anttila behandlar uteslutande jordbrukets mekanisering i sitt verk *Talonpojasta tuottajaksi. Suomen uudenaikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella* (1974). Krisrörelserna eller Lapporörelsen finns inte omnämnda. Juhani Mylly, som har skrivit Agrarförbundets historia, konstaterar att Finlands enda renodlade jordbrukarparti i riksdagen år 1930, Agrarförbundet, från början tog ställning för Lapporörelsen, men han ger ingen annan förklaring till detta än den starka antikommunism, som enligt honom hade präglat partiet alltsedan inbördeskriget.³⁴ Ilkka Kananen nämner krisrörelserna, men inte Lapporörelsen, i sin historik över MTK. Han konstaterar att krisrörelsernas program till stora delar överensstämde med det program som jordbrukarnas fackorgan drev och lyfter till exempel fram kampen för bättre

31 Marina Hamberg, *Agrar protest. Lapporörelsens, IKL:s och krisrörelsernas politiska ideologi*, Åbo 1990, s. 440.

32 Matti Lackman, *Taistelu talonpojasta. Suomen kommunistien puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin 1918–1939*, Oulu 1985, s. 319.

33 Matti Peltonen, "Pula ja Pohjanmaa. Etelä-Pohjanmaan maatalous 1930-luvun talouspulan aikana", ingår i *Maaseutuaiheita - Rural Motifs. Essays in Honour of Professor Leo Granberg*, red. Jouko Nikula, Aleksanteri series 5/2009, Helsinki 2009, s. 16–34.

34 Juhani Mylly, *Maalaisliitto 1918–1939. Maalaisliitto - Keskustapuolueen historia 2*, Hämelenlinna 1989.

tullskydd av importerat spannmål som en viktig gemensam fråga.³⁵ Att en stor del av de bönder som var verksamma inom dessa krisrörelser även stödde Lapporörelsen, samt eventuella gemensamma mål för MTK och Lapporörelsen behandlas inte. Enligt Matti Lackman fanns det en stor skillnad mellan Lapporörelsen och krisrörelserna, eftersom krisrörelserna endast strävade efter att förbättra böndernas ekonomiska situation och i övrigt saknade de politiska målsättningar som Lapporörelsen hade.³⁶ Överlag har ekonomiska frågor dominerat i agrarhistorisk forskning i Finland och jordbruket under 1900-talets början har framför allt studerats utgående från produktion och produktionssätt. Även sociala frågor på landsbygden har behandlats i studier om torparnas situation. I det sammanhanget bör framförallt Matti Peltonens *Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa* (1992) nämnas.

De agrara krisrörelserna var inget enskilt finländskt fenomen. Sådana existerade i de flesta europeiska länder under mellankrigstiden. Den ekonomiska kris som var den bakomliggande orsaken till att krisrörelserna uppstod i Finland var ju världsomspännande. Flera av de agrara krisrörelserna var mycket radikala till sin natur. Historikern Anders Björnsson har konstaterat att få länder i Europa där böndernas politiska organisering var stark, undgick att bli diktaturer under mellankrigstiden.³⁷ En av de mera kända och kanske mest radikala krisrörelserna uppstod i Schleswig-Holstein i Tyskland. Gruppen Landvolkbewegung protesterade i första hand mot skatter, höga räntor och tvångsauktioner av jordbrukslägenheter. Gruppen använde sig av våld för att nå sina mål. Rörelsen förbjöds efter att Hitler kom till makten.³⁸ Även i Finlands grannländer, det vill säga i de nordiska och baltiska grannstaterna, uppstod mer eller mindre högerradikala protester där bönder var involverade under mellankrigstiden. Samtliga nordiska länder undgick dock att bli diktaturer under mellankrigstiden, trots att mer eller mindre radikala missnöjes- eller protestyttringar förekom inom olika grupper. De baltiska staterna blev dock samtliga diktaturer under 1930-talet.

I de nordiska länderna var det främst i Danmark och Norge som bönderna organiserade sig i bondedominerade protester med ett klart uttalat syfte att demonstrera mot jordbrukarnas försämrade ekonomiska ställning. I Danmark verkade organisationen Landbrugernes sammenslutning. Rörelsen startade som en opolitisk gräsrotsrörelse bland bönderna på Sønderjylland, men spred sig sedan över hela Danmark. Landbrugernes sammenslutning organiserade produktionsstrejker och demonstrationer för att trygga avsättningen av danska jordbruksprodukter. År 1935 ordnade rörelsen en stor demonstrationen, som påminner om Lapporörelsens bondetåg, i Köpenhamn. Mellan 40 000 och 50 000 danskar, främst bönder, deltog.³⁹ I Telemark i Norge organiserade sig en grupp som kallade sig Bygdefolkets kriesehjelp, som en reaktion mot den ekonomiska nedgången. Liksom de andra protesterörelserna organiserade även Bygdefolkets kriesehjelp aktioner mot tvångsauktioner.⁴⁰

35 Ilkka Kananen, *MTK ja Suomen maatalouspolitiikka. Elintarvikepulasta omavaraisuuteen 1917–1949*, Raumo 1986, s. 99.

36 Matti Lackman, "Pulaliike ja kansanpuolue – Piirteitä 1930-luvun alun liikehdinnästä", ingår i *Ylivieskan kirja*, red. Aaro Harju, Erkki Laitinen, Kokkola 1981, s. 493.

37 Anders Björnsson, *Skuggor av ett förflutet. Bondeförbundet och trettioalet*, Lund 2009, s. 34–35.

38 Jostein Nerbøvik, *Bönder i kamp. Bygdefolkets kriesehjelp 1925–1935*, Oslo 1991, s. 277.

39 Nerbøvik 1991, s. 279.

40 Nerbøvik 1991, s. 288 ff.

I Sverige uppstod inga kris- eller proteströrelser bland bönderna som går att jämföra med Landbrugernes sammenslutning eller Bygdefolkets krisehjelp. De svenska bönderna reagerade mot den ekonomiska nedgången i första hand genom att organisera sig fackligt, politiskt och kooperativt.⁴¹ I Sverige var bönderna i första hand organiserade i partierna Bondeförbundet och Högerpartiet. Dessa partier hade olika syn på vilka medel som i första hand skulle hjälpa jordbrukarna ekonomiskt. På Bondeförbundet röstade i regel bönder med små och mellanstora gårdar, medan bönder med något större gårdar och godsägare i regel röstade på Högerpartiet.⁴² Bondeförbundet profilerade sig som ett nationellt parti och under mellankrigstiden förekom det vissa rasistiska och antisemitiska influenser i partiet.⁴³ Någon organiserad och bred radikal utomparlamentarisk bondeproteströrelse förekom dock aldrig i Sverige under mellankrigstiden.

Även i de baltiska staterna uppstod höger rörelser med agrara inslag. I Estland grundades Vapsid, som är en förkortning av Eesti Vabadussojalaste Liit (Frihetskrigarna), kort efter att Lapporörelsen hade uppstått i Finland. Under hösten 1930 refererade de finländska dagstidningarna till de estniska frihetskrigarna som Estlands egen Lapporörelse. Vapsid var en antikommunistisk och antiparlamentarisk rörelse som liksom Lapporörelsen förespråkade en stark ledare och minskad storlek på och inskränkt makt för parlamentet. Medlemmarna i Vapsid var till största delen krigsveteraner från självständighetskriget och refererade, liksom medlemmarna i Lapporörelsen, ofta till den vita segern och vunna självständigheten, som de ansåg var deras förtjänst. Vapsid, som blev ett massparti med över 20 000 medlemmar, lyfte dock till skillnad från Lapporörelsen också fram agrara frågor i sitt ekonomiska program och rörelsen hade ett brett stöd bland landets bönder. Jordbruket betraktades som den viktigaste ekonomiska sektorn i samhället och Vapsid förespråkade ett aktivt statligt stöd för jordbruket i form av till exempel statliga nyodlingsstöd. Rörelsen förbjöds efter Konstantin Päts statskupp 1934. I Lettland uppstod en liknande rörelse år 1932 med namnet Ugunskrusts (Eldskorset). Rörelsen förbjöds 1933, men reorganiserade sig genast igen under namnet Perkonkrusts (Åskkorset).⁴⁴

Varken finländska eller utländska forskare har dragit paralleller mellan Lapporörelsen och de radikala bonde- och krisrörelser som uppstod i Finland och i de övriga europeiska länderna under samma tid. Flera av dem som var medlemmar i krisrörelserna tog dock som nämnts även ställning för Lapporörelsen. Detta har inte undersökts närmare av dem som har forskat i krisrörelserna. Jag kommer inte att behandla krisrörelserna i denna avhandling, helt enkelt för att de aldrig fick något fotfäste på den svenskösterbottniska landsbygden. Lapporörelsen var den enda politiska rörelse på nationell nivå överhuvudtaget, som de svenskösterbottniska bönderna tog ställning för under mellankrigstiden. De svenskösterbottniska bönder som tog ställning till Lapporörelsen sommaren 1930 hade dock samma syn på jordbrukspolitiken som en del av de krisrörelser som var verksamma i landet. Inom den agrarhistoriska forskningen har man på senare tid varit beredd att betrakta krisrörelserna som agrarhistoria. Lapporörelsen har dock ännu inte släppts in i agrarhistorien trots att merparten av Lapporörelsens medlemmar var bönder. Frågan om det fanns ett samband mellan den politik som bönderna i krisrörelserna ville föra och den politik som Lapporö-

41 Tore Johansson och Per Thullberg, *Samverkan gav styrkan. Lantbrukarnas föreningsrörelse 1929–1979*, Stockholm 1979, s. 51.

42 Björnsson, s. 52.

43 Björnsson, s. 88, 157.

44 Andres Kasekamp, "Radical Right-Wing Movements in the North-East Baltic", ingår i *Journal of Contemporary History*, Vol 34(4) 1999, s. 587–600.

relsen ville föra har inte utretts. Ingen forskare har heller studerat närmare om det kan ha funnits gemensamma nämnare bakom de faktorer som drev bönderna till att organisera sig politiskt inom krisrörelserna och ta ställning för Lapporörelsen.

Man kan strängt taget inte klandra de agrarhistoriska forskare som inte har uppfattat Lapporörelsen som en agrar rörelse. Det är nämligen svårt att hitta uppenbara jordbrukspolitiska motiv bakom Lapporörelsens uppkomst. Lapporörelsen antog aldrig något officiellt jordbrukspolitiskt program till skillnad från krisrörelserna, som helt och hållet strävade efter att få igenom jordbrukspolitiska krav. Lapporörelsens enda klart uttalade politiska mål vid starten var att förbjuda kommunismen i landet. Lapporörelsen försökte inte stoppa tvångsauktioner, de hotade inte med produktionsstrejker och syftet med bondetåget till Helsingfors i juli 1930 var att tvinga riksdagen att anta så kallade kommunistlagar. Lapporörelsen samarbetade aldrig aktivt med de övriga nordiska bonderörelserna. Däremot fanns det ett samarbete mellan Lapporörelsen och Vapsid i Estland. Andres Kasekamp har i en artikel i *Journal of Contemporary History* konstaterat att Lapporörelsen, de estniska frihetskrigarna och eldskorsen i Lettland hade många gemensamma drag, bland annat gällande synen på jordbrukspolitiska frågor. Vilka dessa gemensamma drag var utreder han dock inte närmare.⁴⁵ Faktum kvarstår dock att många bönder var med i Lapporörelsen. I Svenskøsterbotten var det egentligen endast bland bönderna på landsbygden som Lapporörelsen fick något fotfäste.

1.1.3 Undersökningens syfte, metod och avgränsning

Avhandlingens tre huvudsakliga frågeställningar är vilka de svenskøsterbottniska bönderna var som stödde, respektive tog avstånd från Lapporörelsen, hur dessa män mobiliserades och varför de valde att stöda respektive ta avstånd från Lapporörelsen. Min avsikt är inte att kullkasta tidigare forskning om Lapporörelsen. De historiker och statsvetare som har forskat i Lapporörelsen har dock till stor del låst sig vid en monokausal förklaringsmodell till varför Lapporörelsen fick så stort stöd. Antikommunismen har angetts som den huvudsakliga orsaken till Lapporörelsens uppkomst och det är utgående från antikommunismen som forskare har sökt förklaringar till Lapporörelsens breda folkliga stöd. Jag vill inte motbevisa att kommunisternas verksamhet och arvet från 1918 provocerade fram det stora stödet för Lapporörelsen. Mitt syfte är att undersöka om det även går att synliggöra andra kompletterande förklaringar utöver antikommunism till att en del bönder valde att stöda Lapporörelsen. Jag har begränsat min studie till regionen Svenskøsterbotten.

Studien är en lokalhistorisk studie där jag använder mig av den mikrohistoriska metoden. Fokus kommer att ligga på ett lokalt och ett regionalt plan. Den undersökta regionen är Svenskøsterbotten. De lokalsamhällen som jag fokuserar på är Korsholm och Närpes. I dessa kommuner kommer jag ytterligare att förminska forskningsskalan genom att närmare studera enskilda aktörer. Det är i det sammanhanget som mikrohistorien blir ett hjälpmedel. Genom ett intensivt studium av så många källor som möjligt inom ett begränsat område vill jag söka förklaringar till varför de svenskøsterbottniska bönderna valde att ta ställning för Lapporörelsen. Mitt mål är inte att exemplifiera generella förklaringsmodeller för Lapporörelsens uppkomst genom att tillämpa dem i en svenskøsterbottnisk kontext. Liksom i den mikrohistoriska disciplinen kommer jag inte att följa en bestämd historisk (nationell) kronologi när jag studerar stödet för Lapporörelsen i Svenskøsterbotten. Istället har jag låtit

45 Kasekamp, s. 587–600.

sådana lokala händelser som har framträtt i det källmaterial jag har studerat styra valet av de teman som jag har valt att lyfta fram i denna studie. Jag kommer inte heller att tillämpa en komparativ ansats och på så sätt riskera att låsa mig vid ett begränsat antal faktorer. Istället vill jag synliggöra en mera komplex bild av orsakerna till stödet för och motståndet mot Lapporörelsen genom en så mångsidig och bred analys som möjligt. Mikrohistorien blir här det hjälpmedel jag behöver för att väcka nya frågor och lyfta fram nya orsakssammanhang bakom lappomobiliseringen. Genom mikrohistoriska djupdykningar har jag gått ner på individ- och organisationsnivå, för att genom enskilda individer och organisationer söka efter mönster och förklaringsmodeller till stödet för, respektive motståndet mot Lapporörelsen på den svenskösterbottniska landsbygden.

I Finland har lokalhistoria traditionellt haft en stark roll inom den akademiska världen, men lokalhistorien har främst varit akademiskt intressant när den har kunnat berätta om lokala fenomen som har gått att placera in i den nationella historien. Således har lokalhistorikern ofta arbetat med allmängiltiga frågeställningar på nationell eller till och med internationell nivå, men hämtat sitt material från ett lokalsamhälle för att förklara ett fenomen som har berört hela landet, eller kanske till och med flera länder. Den lokalhistoriska forskningen har resulterat i skrivandet av flera lokalhistoriker och nästan varje kommun och region i Finland har sitt eget lokalhistoriska översiktsverk. I den lokalhistoriska forskningen har den finländska landsbygden fått en synlig roll, vilket har föranlett Matti Peltonen att beskriva finländsk lokalhistoria som landskommunernas historia under 1900-talet.⁴⁶

Att de lokalhistoriska studierna främst har tjänat den nationella historien syns i det faktum att forskarna i stort sett har följt samma disposition oberoende av vilken kommun som har studerats. Dispositionen har varit uppjord enligt det historiska mönster som har dikterats av den nationella historien.⁴⁷ Skillnaderna mellan riks- och lokalhistoria är dock inte självklar. Eva Österberg menar att ett område som undersöks måste vara tillräckligt litet för att man ska kunna bedriva lokalhistorisk forskning. Studien måste fokusera på en klart avgränsad by eller mindre stad. En forskare som undersöker en huvudstad, en större hamn, eller ett annat område som har en central betydelse för hela riket studerar enligt Österberg inte lokalhistoria.⁴⁸

Då historikern fokuserar på ett litet geografiskt område får automatiskt också individerna i det undersökta området en synligare roll. I mitten av 1970-talet uppstod en forskningstradition som på svenska kallas mikrohistoria. I mikrohistorien förminskas skalan för forskningen ytterligare till att omfatta en by, en familj, en särskild händelse eller en individ. På tyska används termen ”Alltagsgeschichte” och på engelska termen ”History from below”, som synonymer till mikrohistoria, vilket säger oss en del om vad som står i fokus i denna forskningsgenre. På svenska har även begreppen vardagshistoria och mentalitetshistoria använts för att beskriva mikrohistorien. Skillnaden mellan lokalhistoria och mikrohistoria är dock att just det konkreta, inte småskaligheten i sig själv, är det viktiga i det mikrohistoriska angreppssättet. Valet av skala görs inte för att exemplifiera färdiga tolkningar i ett litet

46 Matti Peltonen, ”Voisiko paikallishistorian käsittää toisin? Kylätutkimus, muistitieto ja uusi mikrohistoria”, ingår i *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*, red. Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen, Kari Teräs, Tampere 2010, s. 129.

47 *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*, red. Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen, Kari Teräs, Tampere 2010, s. 19.

48 Eva Österberg, ”Rikshistoria och lokalhistoria. En fråga om centrum och periferi, centralt och perifert i historieforskningen”, ingår i *Periferi og sentrum i historien: Foredrag vid Nordisk fagkonferanse for historisk metoderle pa Roros 16–20 juni 1974*, Oslo 1975, s. 170.

område, utan för att genom intensiva studier av ett så brett källmaterial som möjligt i ett avgränsat område skapa nya tolkningar.⁴⁹

Till mikrohistoriens pionjärer på 1970-talet brukar räknas Emmanuel Le Roy Ladurie, Natalie Zemon Davis, E.P. Thompson och Carlo Ginzburg.⁵⁰ I mitten av 1980-talet utkom Giovanni Levi med sitt verk *Léridità immateriale* och han blev snabbt ett av de stora namnen inom den mikrohistoriska disciplinen.⁵¹ Framförallt Carlo Ginzburg och Giovanni Levi brukar lyftas fram som dem som introducerade mikrohistorien i den akademiska världen. I Ginzburgs mest kända verk *Osten och maskarna* står den italienske mjölnaren Menochio och hans trosuppfattning i fokus. Menochio ställdes år 1584 inför inkvisitionsdomstolen anklagad för kätteri. Bakgrunden till detta var Menochios uttalanden om att världen hade uppstått genom en massiv förruttnelseprocess. Gud, änglarna och människorna hade uppkommit som maskar ur en rutten ost. Genom noggranna studier av mjölnaren Menochio och hans trosuppfattning säger sig Ginzburg skildra den gamla bondekulturen i Italien vid tiden för reformationen. Ginzburg beskriver själv sin forskning som att söka efter ledtrådar i historien. Genom att spåra en person i så många källor som möjligt kan forskaren synliggöra de sociala nätverk som den studerade människan har hört till och på det sättet skapa en bild av hennes liv och leverne.⁵²

I mikrohistorien ersätts de stora männen och skeendena med små människor och individen får en synlig plats. Den enskilda människan ställs i förgrunden när det historiska rummet förminskas ytterligare. Trots det faktum att mikrohistorien fokuserar på en människa, som i Ginzburgs *Osten och maskarna*, eller en by, som i Le Roy Laduries *Montaillou*, är dock syftet med mikrohistorien att synliggöra stora och långvariga strukturer. Mikrohistorien brukar beskrivas som en vetenskap som söker svar på stora frågor på små platser. Den kraftigt förminskade forskningsskalan erbjuder möjligheter att synliggöra nya samband och förhållanden som inte har gått att studera på en mer generell nivå. Mikrohistorien låter sig dock inte styras av generella historiska förklaringar och en nationell historisk kronologi, utan är öppen för nya tolkningar.⁵³ Giovanni Levi beskriver mikrohistorien som en metod där den centrala principen är tron på att genom ett mikroskopiskt perspektiv, genom intensiva studier av ett så brett källmaterial som möjligt och med ett tvärvetenskapligt grepp, kunna avslöja inte tidigare observerade fenomen.⁵⁴ Mikrohistoriens styrka ligger just i det faktum att till synes oberoende företeelser kan kopplas samman, samt att komplexiteten och paradoxerna blir synliga.⁵⁵ Mikrohistorien bejakar även berättandet. Anna Götlind och

49 Matti Peltonen, *Mikrohistoriasta*, Tampere 1999, s. 38.

50 Emmanuel Le Roy Ladurie, *Montaillou. Village occitan de 1294 à 1324*, Paris 1975, (svensk översättning *Montaillou. En fransk by 1294–1324*, Stockholm 1980), Natalie Zemon Davis, *Society and Culture in Early modern France. Eight Essays*, London 1975, E.P. Thompson, *Whigs and Hunters. The Origin of the Black Act*, London 1975, Carlo Ginzburg, *Il formaggio e i vermi. Il cosmo un mugnoio del '500*, Torino 1976, (svensk översättning, *Osten och maskarna*, Stockholm 1983).

51 Giovanni Levi, *L'eredità immateriale: carriera di un esorcista del Piemonte del Seicento*, Torino 1985, finsk översättning *Aineton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa*, Helsinki 1992.

52 Carlo Ginzburg, *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*, Tampere 1996, s. 37 ff.

53 Matti Peltonen, "Ledtrådar, marginaler och monader. Förhållandet mellan mikro- och makronivå i historieforskningen", *Historisk tidskrift för Finland* 3:2000, s. 251–264.

54 Peltonen, *Mikrohistoriasta*, s. 52.

55 Ann-Catrin Östman, *Mjöl och jord. Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt samhälle ca 1870–1940*, Åbo 2000, s. 39.

Helena Kåks, som har skrivit *Handbok i konsten att skriva mikrohistoria*, definierar mikrohistorien så här:

Att bege sig ner till det förflutnas mikronivå ger möjlighet att ge liv åt, men kanske också pröva, den ”generella” historiens giltighet. Att krympa det historiska rummet och ställa enskilda människor i förgrunden gör det många gånger lättare att se verklighetens mångfald och komplexitet. Nyanser, individuella variationer på mänskligt liv och mänskliga erfarenheter synliggörs i de enskilda livsödena. Förlorarna och avvikarna träder fram. Det är som om livet självt blir synligt.⁵⁶

Från och med 1980-talet och framåt har mikrohistorien allt mera börjat etablera sig inom den akademiska världen, men inte helt utan motstånd. Mikrohistoria har kritiserats för att vara alltför ytlig och fragmentarisk för att kunna ge generella förklaringar till historiska fenomen. Mikrohistoriker, till exempel Carlo Ginzburg, har också kritiserats för att lyfta fram icke representativa exempel i historien. Enligt Ginzburgs kritiker kan inte mjölnaren Menochio studeras i syfte att beskriva bondekulturen i Italien, eftersom han var en mycket exceptionell man. Bland annat kunde han läsa, vilket var mycket ovanligt för samtiden.⁵⁷ Enligt förespråkare för mikrohistoria finns det inget normalt eller representativt undersökningsområde eller objekt. I mikrohistorien har istället begreppet ”det normala undantaget”, eller ”exceptionellt typiskt” använts för att beskriva de fall som studeras.⁵⁸ I Finland har framförallt Matti Peltonen och Risto Alapuro utmanat den traditionella lokalhistoriska forskningen genom mikrohistoriska studier. Peltonen och Alapuro har även skrivit flera teoretiska artiklar om mikrohistoria.⁵⁹

Risto Alapuros studie över Vittis och Esa Sormunens studie över Polvijärvi är exempel på mikrohistoriska studier som sträcker sig över de år då Lapporörelsen var verksam. Studierna fokuserar dock inte på Lapporörelsen, utan på de sociala nätverk som formades bland invånarna i Vittis under tiden mellan förryskningen och Lapporörelsen. Alapuro ser stora fördelar med en lokal- och mikrohistorisk studie när det gäller att studera nätverk mellan människor. Alapuro konstaterar att det endast i ett begränsat område går att se vad som rent konkret har länkat samman människor, vilka grupper de har hört till och gruppernas inbördes relationer. På nationell nivå går det inte att samla uppgifter om individer gällande föreningstillhörighet, släktband och dylikt.⁶⁰ Enligt Carlo Ginzburg är en bra definition på mikrohistoria att de som undersöks även har namn.⁶¹ I min studie kommer jag att låta flera av dem som tog ställning för, respektive mot Lapporörelsen i Svenskösterbotten, att framträda med namn.

56 Anna Götlind och Helena Kåks, *Handbok i konsten att skriva mikrohistoria*, Stockholm 2004.

57 Matti Peltonen, ”Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus”, förord till Carlo Ginzburg, *Johtolankoja*, Tampere 1996, s. 7–34.

58 Peltonen, ”Ledtrådar, marginaler och monader”, s. 262, Östman 2000, s. 40.

59 Till exempel Risto Alapuro, ”The Finnish Civil War, Politics and Mirohistory”, ingår i *Between Sociology and History. Essays on Microhistory, Collective Action, and Nation-Building*, red. Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila och Matti Peltonen, *Studia Historica* 70, Helsinki 2004, s. 130–147, samt Peltonen, ”Ledtrådar, marginaler och monader”, s. 251–264.

60 Alapuro, *Suomen syntä paikallisena ilmiönä*, s. 14.

61 Peltonen, ”Ledtrådar, marginaler och monader”, s. 254.

Flera mikrohistoriker, till exempel Carlo Ginzburg, kritiserar samhällsvetenskaperna för att alltför ensidigt tillämpa en kvantitativ forskningsmetod. Giovanni Levi däremot har varit öppen för samarbete med samhällsvetenskaperna och till och med uppmanat historiker att tillämpa mera matematiska hjälpmedel.⁶² Min studie innehåller även en empirisk granskning av kvantitativt källmaterial. I avhandlingen använder jag mig av statistiska uppgifter närmast på ett deskriptivt sätt. Jag använder statistiken för att visa på enklare samband, samt skapa och besvara frågor. Jag har främst använt mig av uppgifter från Finlands officiella statistik och Österbottens svenska lantbrukssällskap för att sammanställa de tabeller som jag analyserar.

Trots att mitt syfte inte är att tillämpa generella och riksomfattande förklaringsmodeller för Lapporörelsens uppkomst på den svenskösterbottniska landsbygden hoppas jag att min studie ändå i praktiken kommer att visa hur långt de generella förklaringsmodellerna till Lapporörelsens uppkomst i praktiken bär i en lokal- och mikrohistorisk kontext. De svenskösterbottniska bönderna får fungera som ett exempel i denna studie där jag vill studera vilka faktorer som inverkar på människornas förhållningssätt till Lapporörelsen i ett landsbygdssamhälle.

Jag har till en del låtit mig inspireras av Alapuros nätverksstudier i Vittis och på motsvarande sätt vill jag se om det går att synliggöra sociala nätverk mellan de bönder som tog ställning för, respektive mot Lapporörelsen i Svenskösterbotten. Genom att studera de sociala relationerna och de sociala nätverk som förenade lapposympatisörerna respektive motståndarna, önskar jag synliggöra eventuella samband mellan de båda grupperna och eventuella motsättningar mellan dem. Genom noggranna studier av de sociala sammanhang där de svenskösterbottniska bönderna var aktiva och av den offentliga debatt som fördes i Svenskösterbotten sommaren 1930 vill jag undersöka hur de svenskösterbottniska bönderna motiverade sitt ställningstagande för respektive mot Lapporörelsen. Jag vill synliggöra de regionala, lokala och personliga faktorer som formade böndernas förhållningssätt till Lapporörelsen. Jag vill även studera om de föreningar och organisationer som verkade på den svenskösterbottniska landsbygden profilerade sig i lappofrågan. De bönder som förhöll sig positivt till Lapporörelsen kommer att få ett större utrymme än de som var emot, eftersom jag i första hand söker kompletterande lokala och kanske till och med unika förklaringar som inte har gått att synliggöra i riksomfattande studier till stödet för Lapporörelsen bland bönderna. En sådan studie är endast möjlig i en begränsad miljö, inte på ett nationellt plan. De teman som jag har valt att lyfta upp i denna avhandling har valts utifrån de frågor som bönderna själva uppfattade som viktiga i Svenskösterbotten sommaren 1930. Avhandlingen är indelad i fyra huvudkapitel. Mellan inlednings- och avslutningskapitlet studerar jag vilka de svenskösterbottniska bönderna var som anslöt sig till Lapporörelsen, processen kring själva mobiliseringen och varför de stödde Lapporörelsen. Låt mig ge en närmare presentation över de teman som behandlas i de olika kapitlen.

I inledningskapitlet presenterar jag regionen Svenskösterbotten och de svenskösterbottniska jordbruksförhållandena. Jag ger också en kort presentation av Lapporörelsen och bondetåget. Kapitlet kan betraktas som en överblick av centrala begrepp som jag använder mig av i min avhandling.

I kapitel 2.1 presenterar jag de svenskösterbottniska bondetågsdeltagarna genom att specifikt studera de bönder som deltog i bondetåget från Korsholm. Min beskrivning av bönderna baserar sig till stora delar på det material som samlades in i samband med den

---

62 Peltonen, "Ledtrådar, marginaler och monader", s. 253.

allmänna lantbruksräkning som jordbruksstyrelsen lät verkställa 1929–1930. I samma kapitel presenterar jag även den politiska geografin i Svenskösterbotten genom att kommunvis redogöra för valresultatet i riksdagsvalen 1929 och 1930. Kapitlet kan betraktas som en bas i min avhandling, som jag sedan bygger vidare på i de andra kapitlen. I kapitlet vill jag ge en allmän överblick över bondetåget och lappovalet. I den fortsatta texten hänvisas ofta till detta kapitel.

I kapitel 2.2 redogör jag närmast i en narrativ form för hur startskottet gick för Lapporörelsen i Svenskösterbotten, samt vilka faktorer som kan ha bidragit till att det dröjde längre för svenskösterbottningarna än för landets övriga befolkning att ta ställning för Lapporörelsen. Små notiser om diverse sammankomster i dagstidningarna har varit till stor hjälp när jag har fastställt kronologin för upptakten till lappomobiliseringen i Svenskösterbotten.

I kapitel 2.3. undersöker jag vilka lokala aktörer som låg bakom lappomobiliseringen i Svenskösterbotten. De organisationer som bönderna var verksamma i och de personer som aktivt arbetade för ett ställningstagande för Lapporörelsen har studerats. Gällande organisationerna rör jag mig på ett lokalt plan. Gällande enskilda personer använder jag mikrohistorien för att närmare studera enskilda lokala ledare i Korsholm och deras betydelse för ett ställningstagande för, respektive mot Lapporörelsen på orten. Eftersom jag undersöker ett lokalsamhälle har jag möjlighet att inkludera dessa lokala ledare i min forskning. Den lokala ledarens roll för Lapporörelsens etablering i ett lokalsamhälle har inte uppmärksammats i forskningen tidigare. Personstudier finns enbart över de mest centrala aktörerna i de höger-radikala rörelserna. Lauri Hyvämäki har till exempel undersökt den finländska höger-radikalismen utifrån skalden Bertel Gripenbergs personliga livs- och känsloupplevelser i *Sinistä ja mustaa*. Timo Mikkilä har skrivit om agrarpolitikern och Suomen Lukkos ordförande Artturi Leinonen.⁶³ De få kvinnorna med en hög position inom Lapporörelsen, Hilja Riippinen och Minna Craucher, har även uppmärksammats i biografier.⁶⁴

Det som dock saknas i forskningen om högerörelsernas spridning i Finland är de lokala ledarnas betydelse när det gällde att framgångsrikt sprida och förankra Lapporörelsens politiska budskap hos lokalbefolkningen. I forskningen om vänsterradikalismens utbredning i de nordiska länderna och väckelserörelsernas spridning har ledarskapet tillskrivits en stor betydelse. Dennis Rundt har förtjänstfullt i en doktorsavhandling konstaterat att det till stor del var tack vare karismatiska politiska ledare, som vänsterradikalismen fick fotfäste i den svenskösterbottniska kommunen Munsala.⁶⁵ Gällande den religiösa väckelsens spridning har Sixten Ekstrand gjort en personstudie av väckelsepredikanten Tor Krooks och genom honom sett hur den religiösa väckelsen spreds i Svenskösterbotten.⁶⁶ Motsvarande studier av religiösa ledare och vänsterledare, som spelat en aktiv roll i samband med arbetarrörelsens och väckelserörelsens spridning har även gjorts av andra.⁶⁷

Eftersom antikommunismen har angetts som en central orsak till Lapporörelsens uppkomst finns det skäl att studera hur pass utbredd kommunismen var på den svenskös-

63 Timo Mikkilä, *Pohjanmaan patriootti. Artturi Leinonen eteläpohjalaisena vaikuttajana ennen talvisotaa*, Jyväskylä 2000.

64 Kaarle Sulamaa, *Hilja Riippinen - Lapuan lotta*, Keuruu 1995.

65 Dennis Rundt, *Munsalaradikalismen. En studie i politisk mobilisering och etablering*, Åbo 1992.

66 Sixten Ekstrand, *Då skall svärden smidas om till plogbillar*, Åbo 1990.

67 Se till exempel Pertti Laulajainen, *Sociaalidemokraatti vai kommunisti. Vaaliekolooginen tutkimus Suomen poliittisen työväenliikkeen jakautumisesta kansalaissodan jälkeäen*, Mikkelä 1979 och Pertti Laulajainen, "Vänsterradikalismen i finska Lappland", ingår i *Nordkalotten i politiken*, red. Ulf Lindström och Lauri Karvonen, Lund 1983.

terbottniska landsbygden. I kapitel 3.1 kartlägger jag väljarstödet för kommunismen genom att räkna hur stor andel av befolkningen som röstade på socialistiska partier i riksdags- och kommunalval, samt i vilken utsträckning aktiva arbetarrörelser hade verksamhet på den svenskösterbottniska landsbygden. I kapitlet undersöker jag också om de svenskösterbottniska bönderna själva motiverade sitt ställningstagande för Lapporörelsen i termer av kommunistkräck. Jag har gått igenom ledare och insändare i de dagstidningar, som de svenskösterbottniska bönderna läste, för att analysera i vilken mån kommunismen diskuterades som ett lokalt eller ett nationellt hot i Svenskösterbotten 1930.

I kapitel 3.2 lyfter jag fram sådana lokala konflikter, som var aktuella på den svenskösterbottniska landsbygden sommaren 1930. Jag vill undersöka om dessa lokala och till en del regionala konflikter invercade på förhållningssättet till Lapporörelsen. Tidigare forskning gör gällande att Lapporörelsen var en protest mot aktiva kommunister i lokalsamhället och att Lapporörelsens stöd byggde på de spänningar som förekom mellan borgerliga och socialister. Jag vill utreda om även motsättningar mellan övriga grupper kan ha provocerat fram sympatier för Lapporörelsen på lokal nivå. I kapitel 3.2 gör jag mikrohistoriska djupdykningar i Korsholm och Närpes. Sommaren 1930 fanns det lokala och regionala motsättningar mellan fredsvänner och skyddskårister, frikyrkliga och folkkyrkliga, samt liberala och konservativa bönder inom Svenska folkpartiet. Den sistnämnda konflikten syntes i att det fanns två bondefraktioner inom SFP i Svenskösterbotten under mellankrigstiden, Allmogeförbundet, som betecknades som en liberal västerfraktion och Bondeförbundet, som betecknades som en konservativ högerfraktion. Fraktionerna var uteslutande verksamma på den svenskösterbottniska landsbygden.

I kapitel 3.3 låter jag bönderna framträda specifikt i egenskap av bönder. Jag vill söka agrarpolitiska motiv till deras stöd för Lapporörelsen. Den ekonomiska kris som drabbade jordbruket i slutet av 1920-talet till följd av den världsomfattande depressionen har, vilket framgår i kapitlet om tidigare forskning, kopplats samman med den stora anslutningen av bönder till Lapporörelsen. Forskare har dock förklarat böndernas stöd för Lapporörelsen som en protest mot försämrade ekonomi och utlopp för en upplevd frustration. Det fanns ett behov inom bondekretsar att hitta syndabockar till det försämrade ekonomiska läget och kommunisterna fick ta på sig den rollen.⁶⁸ En protest med antikommunistiska förtecken har således varit det centrala när forskare har förklarat böndernas intresse för Lapporörelsen. Ingen forskare har sett på böndernas anslutning till Lapporörelsen som ett medvetet politiskt handlande för att få till stånd en mera gynnsam jordbrukspolitik och den vägen förbättra den egna ekonomiska situationen. På motsvarande sätt går det kanske att förklara varför en del bönder valde att ta avstånd från Lapporörelsen. Kanske denna grupp inte såg någon ekonomisk vinning i att understöda rörelsen.

I övriga lokala studier som har gjorts där deltagare i bondetåget har kartlagts framkommer det att det i första hand var bönder med något större gårdar som deltog i bondetåget. Småbrukarna tog i regel avstånd från Lapporörelsen. I Polvijärvi var kommunens största jordägare Väinö Varis ledare för den lokala Lappoavdelningen.⁶⁹ Även i Vittis var de ledande männen i det lokala lantmannagillet medlemmar i Lapporörelsen.⁷⁰ Alapuro har inte noterat jordinnehav, men i de flesta kommuner var det ofta de största bönderna i byn som fungerade som ordföranden i lantmannagillen och andelslag. Vihtori Kosola själv, Lapporörelsens offi-

68 Nygård, *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä*, s. 78.

69 Sormunen, s. 241.

70 Alapuro, *Suomen synty paikallisena ilmiönä*, s. 286–287.

ciella ledare, var storbonde i Lappo. Även de statsvetare som har kartlagt väljarstödet för Lapporörelsen och dess arvtagare IKL har noterat att det främst var bönder med något större gårdar som röstade på lapposinnade kandidater eller IKL i riksdagsval.⁷¹ Varför det var så har dock inte närmare utretts.

Det fanns stora skillnader mellan den jordbrukspolitik som småbrukarna respektive de större producenterna ville föra. Jag vill studera om dessa skillnader kan ha påverkat böndernas förhållningssätt till Lapporörelsen. Den stora politiska fråga som i första hand splittrade bondekåren i slutet av 1920-talet var frågan om skyddstullarna på jordbruksprodukter. De större producenterna förespråkade i regel höga skyddstullar på importerat spannmål, medan småbrukarna i regel var emot alla former av skyddstullar och istället förespråkade frihandel. Frågan om importtullar på spannmål har inte tidigare kopplats samman med Lapporörelsen i forskningen. De ekonomi- och agrarhistoriska studier som har behandlat skyddstullarna har inte visat något samband mellan dem som ville ha höga skyddstullar på spannmål och dem som sympatiserade med Lapporörelsen. På motsvarande sätt finns inte skyddstullarna omnämnda i de verk som behandlar Lapporörelsen. Det har tidigare nämnts att Lapporörelsen inte hade något officiellt jordbrukspolitiskt program, men det förhindrar inte möjligheten att det bland de bönder som stödde Lapporörelsen kan ha funnits en gemensam syn på hur jordbrukspolitiken borde skötas i landet. Genom att studera den jordbrukspolitiska debatt som fördes bland de svenskösterbottniska bönderna år 1930 och genom att utreda om det fanns skillnader i synen på de jordbrukspolitiska frågorna bland de bönder som tog avstånd från, respektive ställning för Lapporörelsen, vill jag utreda om det finns ett samband mellan böndernas inställning till Lapporörelsen och deras jordbrukspolitiska ideologi.

Forskare har tidigare insinuerat att ledarna inom landets industri hade ett intresse av att organisera en stark politisk rörelse, som kunde bakbinda kommunisterna. Siltala nämner exportindustrin, som i Finland dominerades av skogsindustrin, som en av de starka intressenterna bakom Lapporörelsen. Priset på trä- och pappersvaror sjönk kraftigt på världsmarknaden i slutet av 1920-talet. Siltala betonar dock att exportindustrins ekonomiska intresse av att stoppa kommunisternas verksamhet inte kan förklara varför Lapporörelsen gav upphov till en så stark politisk reaktion på gräsrotsnivå.⁷²

Enligt Riitta Hjerppe och Juha-Antti Lamberg var antikommunismen stark inom alla affärskretsar i landet, men inte på grund av ideologiska utan på grund av politiska motiv. Alla branscher inom den inhemska industrin hade svårt att konkurrera med de billigare utländska varorna. Inom affärskretsar fanns en frustration över att inte kunna påverka landets handelspolitik på samma sätt som tidigare. Tidigare hade industrins intressebevakare haft stora möjligheter att påverka handelsavtal med främmande stater. Under 1920-talet försköts dock en stor del av denna makt till riksdagen. Det var till exempel riksdagen som bestämde över den för handeln så viktiga tullpolitiken. Industrins företrädare använde sig av nationalistisk retorik och stödde landets högerrörelser för att legitimera sin egen strävan efter maximerad vinst, säger Hjerppe och Lamberg. Som exempel på hur lite betydelse ideologin hade nämner de det faktum att många inhemska affärsmän var beredda att fortsätta handla med Ryssland/Sovjetunionen efter bolsjevikernas maktövertagande 1917.⁷³ Ekonomiska intressen har således tidigare kopplats samman med ett understöd för Lapporörelsen. De ekonomiska

---

71 Hamberg, s. 27.

72 Siltala, s. 31–32.

73 Riitta Hjerppe, Juha-Antti Lamberg, "Changing structure and organisation of foreign trade in Finland after Russian rule", ingår i *Economic Change and the National Question in Twentieth-Century Europe*, red. Alice Teichova, Herbert Matis, Jaroslav Patek, Cambridge 2000, sid 396.

intressena har dock uteslutande begränsats till eliten inom landets exportindustri. Ingen forskare har närmare studerat om jordbrukarna, som ju var den enskilt största gruppen i Lapporörelsen, såg jordbrukspolitiska och ekonomiska intressen i att stöda Lapporörelsen.

Varför har jag då valt att fokusera min studie på svenskösterbottniska bönder? Forskare som sysslar med lokal- och mikrohistoriska studier brukar ofta välja att fokusera på ett område, eller en person, som de själva har någon anknytning till. I egenskap av svenskösterbottning med agrar bakgrund är jag inget undantag. Själv är jag dock bördig från Nykarleby, inte från Korsholm eller Närpes, som får störst utrymme i denna text. Det är dock inte enbart lokalpatriotiska motiv som ligger bakom mitt val av region, som för en del vid en första anblick kanske verkar vara en synnerligen olämplig region att studera, och visst, jag är den första att erkänna att Svenskösterbotten till stora delar skilde sig från övriga regioner i landet och således inte kan anses vara representativt för Finland år 1930. Medelåkerarealen och antalet husdjur per gård var betydligt lägre i Svenskösterbotten än i övriga Finland och stora gods saknades helt och hållet. Sociala skillnader existerade på landsbygden, men de var mindre än på annat håll i landet. I riksdagsval röstade de flesta på Svenska folkpartiet. Väljarstödet för socialistiska och finska borgerliga partier var marginellt. Däremot fanns en politisk splittring mellan bönderna inom SFP, som tog sig i uttryck i att de var organiserade i två olika fraktioner inom samma parti, vilket också gör Svenskösterbotten unikt. Ingen annanstans i landet fanns det så många frikyrkor som i Svenskösterbotten. Fredsföreningar och nykterhetsföreningar fanns också mera än på annat håll i landet. Därtill kommer givetvis språket. Svenskösterbotten var svenskt, mycket svenskt. Majoriteten av befolkningen på den svenskösterbottniska landsbygden varken talade eller förstod finska år 1930. Å andra sidan är det svårt, kanske till och med omöjligt, att hitta någon region i Finland som kan betecknas som typisk finländsk år 1930. Det fanns stora politiska, ekonomiska, sociala och religiösa skillnader mellan landets olika regioner. Också i en region fanns skillnader mellan kommuner och i en kommun kunde det finnas skillnader mellan byar. Den svenskösterbottniska landsbygden är således ett normalt undantag i Finland, helt i enlighet med det mikrohistoriska synsättet. Just de undantag som jag listar kan kanske närmast betraktas som faktorer som gör Svenskösterbotten och de svenskösterbottniska bönderna till en speciellt lämplig grupp att studera i detta sammanhang för den som vill söka förklaringar utöver antikommunismen till att bönderna på landsbygden valde att ta ställning för Lapporörelsen.

Just det faktum att de sociala avstånden var kortare mellan bönderna i Svenskösterbotten än på annat håll i landet gör regionen speciellt lämplig att studera. Forskare har gärna velat se bönder som passiva aktörer i historien, som inte har rest sig av egen kraft, utan på uppmaning av en herre. Så har många av senmedeltidens bondeuppror förklarats i äldre forskning och så har även böndernas anslutning till Lapporörelsen förklarats. Forskare har gärna velat se bönderna som passiva objekt inom Lapporörelsen, som agerade enligt instruktioner ovanifrån, där representanter för landets industri och överklass dikterade villkoren.⁷⁴ På den svenskösterbottniska landsbygden saknades stora gods- och herrgårdsmiljöer. Ämbetsmännen, till exempel domare och polis, var i regel själva bönder. De svenskösterbottniska bönderna var således relativt autonoma i sitt förhållande till överheten. Det fanns inga brukspatroner eller godsherrar att sluta upp kring i lappofrågan. Avsaknaden av godsmiljöer och lantarbetarproletariat i Svenskösterbotten gör att man inte kan förklara stödet för Lapporörelsen som en följd av stark social polarisering och stora socioekonomiska

74 Se till exempel Hyvämäki, *Sinistä ja mustaa* och Upton, *Kommunismi Suomessa*.

skillnader mellan befolkningen. Karvonen nämner denna faktor som en möjlig förklaring till högerextremismens starka förankring bland väljarkåren i Tavastehustrakten.⁷⁵

I de finska lokalsamhällen som har studerats i lapposammanhang har det funnits en stark etablerad arbetarrörelse. Alapuro lyfter speciellt fram den sociala konflikt som fanns mellan borgerliga och socialister i Vittis som en förklaring till undertödet för Lapporörelsen.⁷⁶ Djupsund och Karvonen konstaterar i sin valekologiska studie av IKL:s väljarstöd att flera av de kommuner där högerextremismen var stark var sådana kommuner där den politiska polariseringen mellan borgerliga och socialister var stor. Flera av dessa kommuner hade upplevt röd terror under inbördeskriget.⁷⁷ Yttervännen hade inget starkt fäste på den svenskösterbottniska landsbygden och det fanns inget lokalt arvfiendskap med anor i inbördeskriget 1918 mellan vita och röda. Så gott som alla landsbygdsinvånare som hade deltagit i frihetskriget, som det betraktades som i Österbotten, hade deltagit på den vita sidan. Svenskösterbotten är således ett synnerligen lämpligt område att undersöka för den som vill söka kompletterande faktorer utöver antikommunismen och spänningar mellan vita och röda bakom ett ställningstagande för Lapporörelsen.

Det faktum att majoriteten av svenskösterbottningarna röstade på SFP betyder inte att de hade samma syn på politiska frågor, vilket framförallt tog sig i uttryck i bildandet av de två fraktionerna Bondeförbundet och Allmogeförbundet, som hade olika åsikter om det mesta som inte berörde bevarandet av svenska språkets ställning. Allmogeförbundet och Bondeförbundet uppträdde närmast som två separata partier, vilket talar emot påståendet att Svenskösterbotten skulle ha varit ett politiskt homogent område. Ur en religiös synvinkel var Svenskösterbotten allt annat än homogent. De flesta frikyrkor och inomkyrkliga väckelserörelser fanns representerade på landsbygden. Liknande splittringar som den inom SFP i Österbotten förekom även inom andra borgerliga partier.⁷⁸ Svenskösterbotten skilde sig från det finska Finland i det avseendet att frikyrkorna hade betydligt flera anhängare i de svenska kommunerna. På finskt håll hade frikyrkorna inte etablerats i större utsträckning ännu på 1930-talet.⁷⁹ Av ideella föreningar som verkade i Svenskösterbotten framträder främst nykterhetsföreningarna och Fredsrörelsen med många medlemmar. Mellan dessa grupper förekom motsättningar, bland annat om hur man skulle förhålla sig till Lapporörelsen. Just denna komplexitet av icke-socialistiska politiska, religiösa och ideella rörelser och deras förhållande till varandra och olika inställning till Lapporörelsen gör Svenskösterbotten till ett intressant studieområde.

Inte minst gör svenskheten i sig Svenskösterbotten till ett speciellt lämpligt undersökningsområde för min forskningsansats. Mellankrigstiden var en tid av språkstrider i Finland mellan finsk- och svenskspråkiga. Språkstriderna var mest påfallande i riksdagen, där de försvarade samarbetet mellan SFP och de finska borgerliga partierna.⁸⁰ Av de utomparlamentariska grupperingarna var det främst AKS som blev känt för sin hätska språkpolitik under

75 Lauri Karvonen, *Lapporörelsen och IKL. Finländska varianter på mellankrigstida fascistiska strömningar*, Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi, serie A:216, Åbo 1985, s. 13.

76 Alapuro, *Suomen synty paikallisena ilmiönä*, s. 281–282.

77 Djupsund och Karvonen, s. 65.

78 Inom Agrarförbundet fanns det under 1920-talet en splittring mellan småbrukarna i norra och östra Finland och de större producenterna inom partiet. Splittringen påminner om Bondeförbundet och Allmogeförbundet i Österbotten. Till detta återkommer jag i kapitel 3.3.

79 Ari Haavio, *Suomen uskonnolliset liikkeet*, Porvoo 1965.

80 Pekka Kalevi Hämmäläinen, *Nationalitetskampen och språkstriden i Finland 1917–1939*, Helsingfors 1969, 253–254.

1920-talet. Lapporörelsen utgick från de finska borgerliga partiernas anhängare. Även flera ledande män i AKS var från starten med i Lapporörelsen.⁸¹ Många forskare har också betonat att Lapporörelsen hade sina rötter i fennomani.⁸² Språkfrågan blir intressant i det här hänseendet eftersom språket till en viss del borde ha fungerat som en barriär mot Lapporörelsen, som en del av de svenskösterbottniska bönderna valde att klättra över. Språkstriderna på 1920-talet, äktfinskhetens synliga roll i Lapporörelsen och bristande kunskaper i finska borde ha gjort tröskeln högre för svenskspråkiga än finskspråkiga bönder att gå med i Lapporörelsen. Under 1920-talet hade de flesta föreningar i Vasa län där finsk- och svenskspråkiga tidigare hade samarbetat splittrats på språklig grund.

Jag har valt att avgränsa min studie till tiden mellan bondetåget och riksdagsvalet år 1930. Det är således i huvudsak perioden mellan juni 1930 och oktober 1930 som jag undersöker. Anledningen till denna snäva avgränsning är att det är just själva mobiliseringsfasen som jag vill studera. Någon etableringsfas finns egentligen inte att undersöka, eftersom stödet för Lapporörelsen avmattades i hela landet efter riksdagsvalet i oktober. Ur praktisk synvinkel är det också lättast att undersöka hur stort stödet för Lapporörelsen var 1930 samt inom vilka grupper detta stöd fanns, eftersom det finns källmaterial bevarat kring vem som deltog i bondetåget och valstatistik från riksdagsvalet. Det var givetvis också under själva mobiliseringsskedet som de uttalade orsakerna till de svenskösterbottniska böndernas ställningstaganden för eller emot Lapporörelsen diskuterades.

1.1.4 Källmaterialet

Många gånger har jag önskat att jag kunde göra en tidsresa tillbaka till sommaren 1930. Hur gärna skulle jag inte ha velat sitta med på något av de mer eller mindre inofficiella och icke-protokollförda möten som hölls runt om i bygderna inför bondetåget. Eller tänk om jag hade kunnat följa med Karl Gunnarsson den där kvällen i Yttermark, när byns bönder samlades för att diskutera politik.

Karl Gunnarsson var en rikssvensk bondson som gjorde en reportageresa i Svenskfinland en sommar i början av 1930-talet. Hans upplevelser publicerades sedan i en bok med titeln *Bland bönder och godsägare i Svenska Finland* (1935). Syftet med resan var att få en inblick i böndernas vardag och arbetet på bondgårdarna i Svenskfinland. Gunnarssons bok är definitivt inget centralt källmaterial i denna avhandling, men boken är i sig mycket spännande och intressant. Han presenterade sig som en bondson från Sverige som sökte arbete i Finland. Under en sommar hörbärgade han och spred dynga på drygt tio bondgårdar och gods. Lapporörelsen nämns på två ställen i hans bok. Gunnarsson skriver att ”de frisinnade bönderna i Närpes” gav honom klart besked om Lapporörelsen. Enligt de bönder i Närpes som har upplyst Gunnarsson om Lapporörelsen så startade rörelsen som en god sak, men efter att Lapporörelsens våldshandlingar kulminerade i och med skjutsandet av president Ståhlberg förlorade rörelsen sitt moraliska stöd hos bönderna.⁸³

Den bjudning jag gärna skulle ha velat vara med på var en bjudning ”med mycket bondfolk” på en bondgård i Yttermark, där bönderna började diskutera Lapporörelsen. Tyvärr tyckte Gunnarsson att den politiska diskussionen som fördes var så dödande tråkig att han

81 Alapuro, *Akateeminen Karjala-seura*, s. 127.

82 Bland andra Alapuro, *Akateeminen Karjala-seura*, s. 17, Nygård, *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä*, s. 139–141.

83 Karl Gunnarsson, *Bland bönder och godsägare i Svenska Finland*, Helsingfors 1935, s. 140–143.

somnade på sin stol och föll i golvet.⁸⁴ Eftersom han somnade har han tyvärr inte refererat diskussionen i sin bok. Vilket år Gunnarsson reste runt i Svenskfinland framkommer inte i boken, men jag skulle tro att det var sommaren 1931, eftersom bondetåget nämns, medan Mäntsäläupproret inte verkar ha ägt rum när han kommenterar Lapporörelsen. Att Gunnarsson uteslutande råkade bo på sådana bondgårdar i Österbotten där gårdsfolket sympatiserade med Lapporörelsen kan ha sin förklaring i att det var lantbrukssällskapets ordförande, Eric von Troil, som hade rekommenderat vilka gårdar Gunnarsson skulle besöka. Eric von Troil hyste själv starka sympatier för Lapporörelsen och han var en av dem som kom att mobilisera de svenskösterbottniska bönderna till Lapporörelsen. Mera om detta senare.

Lapporörelsen diskuterades således bland bönderna, men tyvärr var nästan samtliga dessa diskussioner mer eller mindre inofficiella. Inga protokoll finns bevarade från de medborgarmöten eller diskussionsmöten som hölls i Svenskösterbotten inför bondetåget och riksdagsvalet 1930, inga protokoll finns bevarade från Bondeförbundets eller Allmogeförbundets lokalavdelningars möten, eller från de lokalavdelningar till Lapporörelsen som grundades i Svenskösterbotten. I sådana föreningar, organisationer och kommunala sammanhang där mötesdiskussioner har protokollförts, finns inte Lapporörelsen omnämnd. Jag har således inte hittat något dokument där det direkt står utskrivet varför de svenskösterbottniska bönderna valde att stöda Lapporörelsen. Istället har jag fått ty mig till andra källor. Mitt källmaterial är mycket varierande. Den gemensamma nämnaren är att jag har studerat texter i sådana kontexter där de svenskösterbottniska bönderna var verksamma.

Toivo Nygård har uppskattat att ungefär 100 000 personer var medlemmar i Lapporörelsen sommaren 1930.⁸⁵ Nygård redogör inte närmare för hur han har kommit fram till denna siffra. Att räkna hur många personer som var direkta medlemmar i Lapporörelsen är svårt. Lokalavdelningar till Lapporörelsen började grundas i landet under år 1930, men enligt ett PM från Lapporörelsen skulle det inte offentliggöras att en sådan hade grundats.⁸⁶ Lapporörelsens lokalavdelningar behövde heller inte registreras, eftersom Lapporörelsen var registrerad som en förening och alla lokalavdelningar hade samma regler.⁸⁷ Det fanns ungefär 300 lokala Lappoavdelningar i landet sommaren 1930.⁸⁸ Lokalavdelningarna hörde till distrikt. Svenskösterbotten hade inget eget distrikt för lokalavdelningar sommaren 1930 och det har heller inte framkommit i något källmaterial att det skulle ha funnits svenskösterbottniska lokalavdelningar till Lapporörelsen sommaren 1930.⁸⁹ Däremot grundades det lokalavdelningar till Lapporörelsen under senhösten 1930 i några svenskösterbottniska kommuner. I mars 1931 bildade dessa föreningar ett eget distrikt i Svenskösterbotten.⁹⁰ Det finns tyvärr inget arkivmaterial bevarat om verksamheten i dessa föreningar. Ingen av dessa föreningar registrerades heller någonsin i föreningsregistret.

Det är således missvisande att hävda att Lapporörelsen hade medlemmar i Svenskösterbotten sommaren 1930. Istället väljer jag att tala om lapposympatisörer. Att kartlägga alla lappovänliga svenskösterbottningar är en omöjlig uppgift. På den här tiden gjordes ännu inte några gallupundersökningar. En del skrev tidningsinsändare där de gav rörelsen sitt

84 Gunnarsson, s. 140–143.

85 Nygård, *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä*, s. 134.

86 ”Brev till grundare av lokalavdelningar”, Mapp I:26:3, Kai Donners privatarkiv, RA.

87 ”Till Lappo rörelsens alla distrikt- och lokalavdelningar”, Cirkulär 16.4.1931, Handlingar rörande Lapporörelsen och bondetåget, Henrik Uno Wredes privatarkiv, SLSA 1101.6.

88 Nygård, *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä*, s. 78.

89 ”Brev till grundare av lokalavdelningar”, Mapp I:26:3, Kai Donners privatarkiv, RA.

90 Vbl 17.3.1931.

stöd, några deltog i bondetåget, en del deltog i valmöten och ungefär en tredjedel av svensk-österbottningarna röstade på en lappovänlig kandidat i riksdagsvalet hösten 1930. Namnen på alla de svenskösterbottningar som på ett eller annat sätt sympatiserade med Lapporörelsen går aldrig att ta reda på, men tack vare Arvo Kokkos bok *Lapuan laki I* är åtminstone namnen på en del av de svenskösterbottningar som deltog i bondetåget kända.⁹¹ I Kokkos bok ingår en lista med deltagarna i de olika bataljonerna i bondetåget. Kokkos lista är dessvärre inte fullständig och en del deltagare saknas. Det var hans avsikt att komplettera listan i en senare bok, men någon sådan skrevs aldrig. På Kokkos lista finns endast drygt hälften av deltagarna från Svenskösterbotten namngivna. Från Vasa saknas tyvärr samtliga deltagare. Enligt en sagesman torde ungefär 30 män ha deltagit från Vasa stad.⁹²

Enligt tidningsuppgifter och uppgifter i Kai Donners privatarkiv deltog 437 svenskösterbottningar i bondetåget.⁹³ Totalt deltog sammanlagt ungefär 12 500 personer i bondetåget och av dem var cirka en femtedel svenskspråkiga, vilket innebär att finlandssvenskarna var kraftigt överrepresenterade i bondetåget. Majoriteten av de svenskspråkiga deltagarna i bondetåget kom dock från Nyland och Åboland. Även svenskösterbottningarna var något överrepresenterade i bondetåget i förhållande till befolkningens mängd i Svenskösterbotten. Ungefär tre och en halv procent av deltagarna i bondetåget var svenskösterbottningar. Den svenskösterbottniska delen av befolkningen utgjorde år 1930 ungefär tre procent av landets totala befolkning.⁹⁴

Anledningen till att endast drygt hälften av namnen på de svenskösterbottniska deltagarna finns med på Kokkos lista är att endast namnen på personer från de kommuner som hade valt att ha officiella representanter i bondetåget antecknades. De övriga representerade endast sig själva, eller så hade de anmält sig till bondetåget i ett så sent skede att de inte hann med på några officiella listor. Senast den 25 juni skulle varje kommun sända sina deltagarlistor till Lappoledningen.⁹⁵ Sammanlagt 24 av 35 svenskösterbottniska kommuner hade representanter i bondetåget. Lappoledningens önskan var att varje kommun skulle ställa upp officiella representanter. Meningen var att dessa skulle få mat-, rese- och inkvarteringskostnader betalda av kommunen.⁹⁶ Flera kommuner vägrade dock att låta sig representeras officiellt i bondetåget. Det är anledningen till att till exempel kommunerna Vörå och Munsala inte finns på listan, trots att flera Vörå- och Munsalabor enligt samtida uppgifter deltog i bondetåget. Från en del kommuner deltog också flera män än de som finns namngivna på listan. Tack vare sagesmän har jag kunnat komplettera listan med en del namn.

Är det faktum att alla svenskösterbottningar som deltog i bondetåget inte är kända vid namn ett problem? Egentligen inte. De kommuner som finns med på Kokkos lista är representativa i det avseendet att de flesta som deltog i bondetåget från kommunen finns namngivna på listan. Detta är fallet i Korsholm, som är den kommun som jag speciellt har

91 Arvo Kokko, *Lapuan laki I. Talonpoikaisliike Suomessa 1930*, Huopalahti 1930.

92 Sagesman Christer Boucht 4.7.2000 och 31.3.2009. Christer Boucht var son till Harald Boucht, som var de svenskösterbottniska böndernas kontaktperson i Lappoledningen sommaren 1930 och ansvarig för organiseringen av bondetåget i Svenskösterbotten. Christer Boucht var själv i Helsingfors den aktuella mändagen.

93 PT 5.7.1930, Vbl 5.7.1930, samt "Kuljetuskäskey Lapuan liikkeen johto", H 11:33, Kai Donners privatarkiv, RA. I Donners privatarkiv finns endast namnen på deltagarna från Oravais och Jeppo noterade. I övrigt nämns siffran 437 på flera ställen.

94 Erik Allardt och Christian Starck, *Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta*, Juva 1981, s. 107.

95 "Strängt konfidentiella instruktioner för bondetåget till Helsingfors", Cirkulär utskickat av Petter Forsström den 23.6.1930, Henrik Uno Wredes privatarkiv, SLSA 1101.6.

96 Ibidem

fokuserat på i min lokala studie. Enligt sagesmän torde ingen utöver de som finns med på Kokkos lista ha deltagit i bondetåget från Korsholm.⁹⁷ Det här är också en anledning till att jag har valt att studera just deltagarna från Korsholm närmare. Däremot vet jag med säkerhet att det deltog flera män i bondetåget från sådana kommuner som inte finns med på Kokkos lista. Från kommunerna Vörå, Nykarleby, Kvevlax, Nedervetil, Terjärv och Munsala deltog det enligt såväl dagspressen, som enligt mina sagesmän flera personer i bondetåget.⁹⁸

De namnuppgifter som finns på Kokkos lista är också representativa för den svenskösterbottniska landsbygden. Det är ju de svenskösterbottniska bönderna, inte svenskösterbottningarna, som jag studerar, och de män som finns namngivna på Kokkos lista är nästan samtliga bönder. Antalet personer på listan erbjuder ett tillräckligt brett urval för att jag ska kunna studera hurudana svenskösterbottniska bönder som sympatiserade med Lapporörelsen. Personuppgifter om dessa bönder har jag hämtat från dagstidningar, lokalhistoriker, mantalslängderna, telefonkataloger och medlemsförteckningar för olika föreningar. Med hjälp av dessa uppgifter har jag velat synliggöra vad de bönder hade gemensamt som genom att delta i bondetåget visade att de sympatiserade med Lapporörelsen. Genom att studera de personer som deltog i bondetåget har jag också velat synliggöra eventuella nätverk som bildades kring Lapporörelsen på landsbygden. Brages pressarkivs biografiska samling har varit en värdefull tillgång när jag har sökt uppgifter om de personer som figurerar i avhandlingen. Uppgifter om gårdarnas storlek har jag hittat i Österbottens svenska lantbrukssällskaps arkiv och den insamlade statistiken från den allmänna lantbruksräkningen 1929.

Den andra centrala källan när jag har kartlagt stödet för Lapporörelsen har varit de valstatistiska uppgifter som har funnits tillgängliga i Finlands officiella statistik och i de kommunala centralvalnämndernas protokoll. Inför riksdagsvalet hösten 1930 gick Svenska folkpartiets kandidater som motsatte sig Lapporörelsen och som stödde Lapporörelsen till val på olika listor i Vasa norra och södra valkretsar. Inom SFP stödde de kandidater som var uppställda på Bondeförbundets listor Lapporörelsen, medan de kandidater som var uppställda på Allmogeförbundets listor motsatte sig Lapporörelsen. En röst på någon av kandidaterna på Bondeförbundets listor kan således utöver ett stöd för Bondeförbundets politik även tolkas som ett stöd för den politik som Lapporörelsen ville föra. Jag har studerat valresultatet för att kartlägga i vilka kommuner och byar befolkningen röstade på lappovänliga kandidater i riksdagsvalet 1930. Genom att jämföra dessa uppgifter med uppgifterna om var de som deltog i bondetåget var bosatta har jag kunnat skapa en bild av var på den svenskösterbottniska landsbygden stödet för Lapporörelsen var som starkast. Via de valstatistiska uppgifterna har jag också kunnat visa i vilka kommuner yttervästern hade väljare vid samma tid.

Kokkos lista över deltagare i bondetåget från Svenskösterbotten och de statistiska uppgifterna från riksdagsvalet hösten 1930 är de två huvudsakliga dokument som jag kommer att använda mig av när jag analyserar stödet för Lapporörelsen på den svenskösterbottniska landsbygden sommaren och hösten 1930.

I min kartläggning av själva händelseförloppet och opinionsbildningen i Svenskösterbotten sommaren och hösten 1930 har dagstidningarna varit det viktigaste källmaterialet. Via dagstidningarna har jag fått uppgifter om när och var olika typer av möten och sammankomster har hållits och den vägen bildat mig en uppfattning om hur det gick till rent praktiskt när svenskösterbottningarna mobiliserades bakom Lapporörelsen. År 1930 var nästan

97 Sagesmän Johannes Weegar 24.4.2000, Bror Helenelund 21.4.2009, Elly Sigfrids 21.4.2009.

98 Vbl 4.7.1930, sagesmän Christer Boucht 4.7.2000 och Nelly Fägelbärj 21.5.2000.

alltid en tidningskorrespondent närvarande på de möten som hölls i bygderna. Om ortens lantmannagille eller Marthaförbund höll en sammankomst kunde läsarna följande dag läsa en utförlig beskrivning i den lokala dagstidningen om vad som hade sagts på mötet och till och med ibland vem som hade sagt vad. Undantagen från denna regel är dock tyvärr de mer eller mindre inofficiella medborgarmöten som hölls inför bondetåget runt om i landskapet och de möten där lokalavdelningar till Lapporörelsen grundades. Däremot finns utförliga rapporter i dagstidningarna från Allmogeförbundets och Bondeförbundets sammankomster samt flera av de valmöten som hölls inför riksdagsvalet, vilket är värdefullt eftersom Allmoge- och Bondeförbundet inte har några egna arkiv.

Dessa rika och utförliga beskrivningar av mötessammankomster, styrelsemöten, utställningar, fester och firande av bemärkta personers bemärkelsedagar har utgjort ett värdefullt källmaterial för att skapa en bild av händelseförloppet sommaren och hösten 1930. I de årsberättelser som publicerades av alla större föreningar i dagstidningarna har jag också kunnat hitta namn på dem som innehade poster i föreningarnas styrelser. Dagstidningarna har varit viktiga när det har gällt att kartlägga vem som var aktiva i de lokala skyddskårerna, eftersom skyddskårens medlemslistor saknas för de flesta kommuner.

Största delen av de svenskspråkiga tidningarna var privatägda och således inte direkt bundna till något politiskt parti. Tidningens chefredaktör hade dock en väldigt stor makt över tidningen och ofta var det hans politiska åskådning som återspeglades i tidningen. *Vasabladet* (Vbl) var den största svenskspråkiga dagstidningen i Österbotten år 1930. Tidningen nådde ut till cirka 7 500 hushåll i Vasa län.⁹⁹ *Vasabladet* hade rykte om sig att vara en frisinnad och liberal tidning och var kanske den svenskösterbottniska dagstidning som flitigast stödde den traditionella SFP-politiken.¹⁰⁰ Tidningens chefredaktör, Edvin Sundqvist, var även ordförande i SFP:s kretsstyrelse i Vasa läns södra valkrets.¹⁰¹

I norra Svenskösterbotten hade *Österbottningen* (ÖB), under ledning av M.E. Kulenius, den största upplagan, med en spridning till cirka 3000 hushåll år 1930.¹⁰² I Sydösterbotten lästes främst tidningen *Sydösterbotten* (SÖ). Tidningens redaktör år 1930 var Otto Stenlund och tidningen hade en upplaga på cirka 3000 exemplar.¹⁰³ Därutöver utkom de mindre lokala tidningar *Kaskö Tidning* (KT), *Österbottniska Posten* (ÖP) i Nykarleby och *Pedersöre Tidning* (PT). De svenskösterbottniska socialisterna läste i första hand *Arbetarbladet* (Abl), som var de svenskspråkiga socialdemokraternas främsta språkrör. På 1930-talet var Munsala en av de orter i Svenskfinland där *Arbetarbladet* hade störst andel prenumeranter.¹⁰⁴

När jag har studerat varför de svenskösterbottniska bönderna tog ställning för Lapporörelsen respektive avstånd från densamma har de båda fraktionerna Allmogeförbundets och Bondeförbundets språkrör *Vasa-Posten* (VP) respektive *Österbottens Bondetidning* (ÖBt) varit mina viktigaste källor. Jag har systematiskt studerat ledare och insändare i dessa två tidningar för att skapa mig en uppfattning om vilken politik de två fraktionerna ville föra och hur de motiverade ett ställningstagande mot respektive för Lapporörelsen utifrån sin politiska ideologi. Jag har gått igenom ledare och insändare från dessa två tidningar för hela

99 *Suomen lehdistön historia* 7, Päiviö Tommila (red.), Jyväskylä 1988, s. 244–246.

100 Nils-Börje Stormbom, *Edvin Sundqvist – tidningsman*, Vasa 1988.

101 Henrik Schauman och Patrik Lilius, *Från Lappo till vinterkrig. Svenska Folkepartiets historia 1930–1939*, Ekenäs 1992, s. 444 f.

102 Stormbom, *Edvin Sundqvist – tidningsman*, s. 327.

103 Ibidem, s. 89–90.

104 Rundt, s. 302.

år 1930. Som ledare har jag räknat den kolumn/artikel som alltid inledde tidningarna på första sidan och som för det mesta skrevs av tidningens chefredaktör.¹⁰⁵

I en tidigare opublicerad fackuppsats har jag studerat de svenskösterbottniska dagstidningarnas inställning till Lapporörelsen. Bondeförbundets språkrör *Österbottens Bondetidning* var den enda av de svenskösterbottniska lokaltidningarna som odelat stödde Lapporörelsen sommaren 1930. Samtliga övriga lokaltidningar var i högre eller lägre grad kritiskt inställda till Lapporörelsen. Den mest kritiska inställningen till Lapporörelsen hade *Vasabladet* och *Vasa-Posten*.¹⁰⁶ Allmogeförbundet och *Vasabladet* hade en liknande inställning till de flesta politiska frågor i början av år 1930, trots att *Vasabladets* chefredaktör Edvin Sundqvist inte var medlem i Allmogeförbundet. I det här sammanhanget har jag dock inte systematiskt studerat ledare i andra svenskösterbottniska dagstidningar än *Österbottens Bondetidning* och *Vasa-Posten*, utan de andra tidningarna har främst studerats i syfte att kartlägga händelseförloppet i Svenskösterbotten, samt till en viss del för att kartlägga den offentliga debatten inför riksdagsvalet.

När det har gällt att kartlägga vilka nätverk som bildades kring Lapporörelsen har samtida tidskrifter varit av intresse för mig. Jag har studerat tidskrifterna *Frid på jorden*, som utkom under ledning av Närpes fredsvänners grundare och förgrundsgestalt pastor Edvin Stenwall, *Skyddskåristen*, som var ett organ för finlandssvenska skyddskårister och lottor och de religiösa tidskrifterna *Kyrkans Ungdom*, *Missionsstandaret*, *Människovännen*, *Sändebudet* och *Zions Missionstidning* för att kartlägga frikyrkornas och väckelserörelsernas förhållande till Lapporörelsen.

Under sommaren 1930 publicerades en del småskrifter, där kända personer tog ställning antingen för eller emot Lapporörelsen. Småskrifterna fungerade främst som valpropaganda inför riksdagsvalet och publikationerna spreds till befolkningen som bilagor i dagstidningarna. Eftersom publikationerna är samtida med den tidsperiod som jag undersöker så har de varit viktiga för mig. Dessa småtryck var en viktig del av den valkampanj som fördes inför riksdagsvalet och de visar vilka argument som lappoanhängarna, respektive motståndarna använde för att motivera sin åsikt. Småskrifterna finns samlade i två kapslar på handskrifts-avdelningen vid Åbo Akademi.¹⁰⁷

Ingen av de svenskösterbottningar som officiellt sympatiserade med Lapporörelsen har donerat material där Lapporörelsen på något sätt tangeras till offentliga arkiv. Därför har jag studerat andra privatarkiv i hopp om att hitta anknytningar till den svenskösterbottniska landsbygden. Agraren och tidningsmannen Artturi Leinonen var ordförande i Suomen Lukko. Artturi Leinonens privatarkiv finns arkiverat i Vasa landsarkiv. Leinonens samling innehåller tyvärr inte något material som direkt berör de svenskösterbottniska bönderna. Däremot finns inkomna telegram och deltagarlistor från de Lappoparlament som hölls arkiverade. Även Bondeförbundets ordförande Edvard Helenelunds privatarkiv finns bevarat på Vasa landsarkiv, men detta arkiv innehåller inget som helst material med anknytning till

105 De lokalavdelningar till Svenska Folkpartiet som verkade på den svenskösterbottniska landsbygden har inte sänt in sina protokoll och handlingar till Svenska Centralarkivet. I Svenska Centralarkivet finns endast protokoll från SFP:s kretsstyrelsemöten i Österbotten.

106 Johanna Bonäs, *De svenskösterbottniska dagstidningarna och Lapporörelsen*, opublicerad fackuppsats i nordisk historia vid Åbo Akademi 1999.

107 Arkivmaterial 5b4 kapsel 14a och 14b (*Lapporörelsen och politiken med anledning av densamma*), samt 64 (*Lapporörelsen*), HÅAB. I källförteckningen har jag skrivit vilka småtryck som ingår i kapslarna.

Lapporörelsen, trots att Helenelund under många år var ordförande för det lappovänliga Bondeförbundet.

En av nyckelpersonerna i Svenskösterbotten när det gällde att mobilisera svenskösterbottningarna till Lapporörelsen var stadsdirektören i Vasa, Harald Boucht. Han satt med i Lapporörelsens ledning, men han har tyvärr inte efterlämnat skriftligt material med anknytning till denna tid. Det finns heller inte någon omfattande brevkorrespondens mellan Harald Boucht, Kai Donner eller Petter Forsström bevarad, trots att Harald Boucht antagligen korresponderade en hel del med de två andra finlandssvenskarna i Lappoledningen. Enligt Harald Bouchts son, Christer Boucht, satt det djupt i ryggraden på fadern från tiden som aktivist då han hade varit mycket påpassad av de ryska gendarmerna, att aldrig diskutera frågor av känslig natur brevvägen.¹⁰⁸ Däremot har Petter Forsström, VD för Lojo Kalk, sparat en stor del av sin brevkorrespondens från den här tiden. Brevens finns bevarade i hans privatarkiv på Svenska litteratursällskapet. I brevväxlingen med vännen och lapposympatisören Bertel Gripenberg har han flitigt diskuterat lapporelaterade frågor. I en del av dessa brev nämns svenskösterbottningarna. I Svenska litteratursällskapets arkiv finns också en del dokument bevarade rörande själva bondetågets planering i August Wredes privatarkiv. Wrede var bosatt på Svidja gård i Sjundeå. En av de mest kända finlandssvenskarna i Lapporörelsen var Kai Donner. I hans privatarkiv på riksarkivet har material bevarats om bondetågets organisering, samt en del brevkorrespondens. Donner och Boucht var goda vänner privat. I Donners arkiv framkommer det att han och Boucht flitigt var i kontakt med varandra under sommaren 1930, mestadels per telefon. Ett fåtal brev mellan Boucht och Donner finns också arkiverade.

Ett par svenskösterbottningar som kom att ta kraftigt ställning mot Lapporörelsen var folkskollärarna K.V. Åkerblom och Bertil Mattson. Åkerblom var en av förgrundsfigurerna i det lappokritiska Allmogeförbundet. Han kandiderade på SFP:s listor i riksdagsvalet 1930. Åkerblom skrev dagbok och i hans dagboksanteckningar, som finns bevarade på Korsholms bibliotek, ger han uttryck för sina åsikter om Lapporörelsen. Bertel Mattson var folkskollärare och kommunist i Malax. Hans privata samling finns på Österbottens traditionsarkiv i Vasa. I Mattsons arkiv finns ett ganska rikt material om de, enligt honom, orättvisa förföljelser som han som kommunist utsattes för under 1920- och 1930-talet, samt Mattsons privata reflexioner och tankar om Lapporörelsen.

Jag har även i de brevsamlingar som finns bevarade på handskriftsavdelningen vid Åbo Akademis bibliotek letat efter brev som närmare belyser situationen i Svenskösterbotten sommaren år 1930. Lapporörelsen har behandlats i korrespondensen mellan några av de riksdagskandidater som var uppställda i Svenskösterbotten riksdagsvalet 1930.

Samtliga av dem som var med i bondetåget är döda och det finns inte många kvar i livet som har egna minnesbilder av händelserna och stämningarna i landet sommaren 1930. När jag skrev min avhandling pro gradu år 2000 hade jag dock turen att få samtala med den då 100 år fyllda Johannes Weegar i Pörtom, som själv deltog i bondetåget. Barnen till många av bondetågsdeltagarna lever dock fortfarande och en del av dem har även egna minnen från denna tid. Jag har samtalat med en handfull personer som har egna minnen från år 1930. Dessa är till största delen barn till fäder som aktivt tog ställning för eller emot Lapporörelsen. Att tillämpa intervjumetoden gällande Lapporörelsen är dock inte helt oproblematiskt. Mäntsäläupproret 1932 och stämplantet av IKL som en fascistisk rörelse i vapenstillståndsavtalet 1944 har gjort att Lapporörelsen har tenderat att bli ett allt mera negativt laddat

begrepp med tiden. Lapporörelsen är ett känsligt ämne för många, som ogärna diskuteras med främmande människor och minnena av rörelsen har färgats av historien i efterhand. Kokkos lista på vem som deltog i bondetåget från orten har ofta varit min utgångspunkt vid dessa samtal. Mina informanter har då kunnat berätta vem personerna var och ibland bekräfta att de som finns med på listan var lappoanhängare. I en del fall har de även kunnat komplettera listan med namn. Genom dessa samtal har jag fått en mera levande bild av stämningarna och händelserna i Svenskösterbotten sommaren 1930. Det bör dock påpekas att dessa personer inte själva aktivt var engagerade i Lapporörelsen. Vi har inte diskuterat deras åsikter om Lapporörelsen, utan närmast hur de har uppfattat att deras fäder upplevde Lapporörelsen. En del intressanta fakta har också kommit fram, som annars skulle ha fallit i glömska. Jag använder begreppet samtal, för det är fria samtal utan färdigt uppgjorda frågeformulär som det har handlat om. Samtalen har inte bandats, utan jag har gjort anteckningar. Dessa anteckningar finns i min ägo.

Största delen av de svenskösterbottniska bönder som tog ställning för Lapporörelsen var medlemmar i ÖSL. Jag har med negativt resultat gått igenom ÖSL:s och de lokala lantmannagillenas styrelseprotokoll från år 1930 för att undersöka om man i dessa organisationer diskuterade Lapporörelsen och bondetåget. Däremot har jag haft stor nytta av lantbrukssällskapets årsberättelser, medlemsförteckningar och statistiska uppgifter över bland annat jordinnehav när jag har kartlagt vilken typ av bönder som tog ställning för Lapporörelsen, samt vilken syn lantbrukssällskapet hade på de jordbrukspolitiska frågorna. De kommunal- och stadsarkiv som jag har tittat i har heller inte visat sig innehålla material i anknytning till Lapporörelsen. Jag har undersökt fullmäktige- och nämndeptokoll från sommaren 1930 från kommunerna Nedervetil, Kronoby, Terjärv, Pedersöre, Nykarleby, Nykarleby landskommun, Jeppo, Munsala, Vörå, Korsholm, Solv, Kvevlax och Replot. I dessa kommunfullmäktigen har man inte protokollfört några diskussioner om Lapporörelsen eller bondetåget, trots att de som deltog i bondetåget från dessa orter sågs som officiella representanter för kommunen.

Forskare, till exempel Siltala, har tidigare betonat ett starkt samband mellan skyddskåren och Lapporörelsen. Därför har jag givetvis gått igenom det material som finns bevarat över de svenskösterbottniska skyddskåren från år 1930. Protokoll- och kassaböcker finns bevarade från en del skyddskårer på Riksarkivet i Helsingfors. Detta material har jag givetvis gått igenom. Det finns dock inga noteringar om varken Lapporörelsen eller bondetåget i någon av de protokollböcker som finns bevarade från år 1930. Sådana skyddskårer är Närpes-, Yttermark-, Björkö-, Pedersöre-, Norra Korsholms-, Vasa- och Korsnäs skyddskår.

1.2 OMRÅDET SVENSKÖSTERBOTTEN OCH LAPPOÅRET 1930

De bakomliggande orsakerna till att de svenskösterbottniska bönderna valde att stöda Lapporörelsen kommer att stå i fokus i avhandlingen. Någon mera ingående bakgrund till varför Lapporörelsen uppstod, hur Lapporörelsen arbetade, eller varför den förbjöds, kommer således inte att ges. För att underlätta för läsaren vill jag dock ge en kort presentation av Lapporörelsen och några andra centrala aktörer i avhandlingen. Eftersom det är bönderna på den svenskösterbottniska landsbygden som kommer att stå i fokus vill jag även ge en kort presentation av näringsstrukturen på den svenskösterbottniska landsbygden och beskriva ett typiskt svenskösterbottniskt jordbruk.

1.2.1 Svenskösterbotten

Österbotten omtalas i historien redan under medeltiden. Det historiska landskapet Österbotten omfattade i stort de nuvarande landskapen Österbotten, Södra Österbotten, Mellersta Österbotten, Norra Österbotten, Kajaland och södra delen av Lappland, det vill säga ”allt från Tornes dubbelälvar ner till Lappfjärds å”, som det heter i Gånge Rolfs kända dikt. I slutet av 1700-talet delades landskapet Österbotten in i Vasa och Uleåborgs län. Vasa län omvandlades år 1998 till Västra Finlands län. Samtidigt omvandlades landskapen. Det nuvarande landskapet Österbotten omfattar år 2012 de svensk- och tvåspråkiga kommunerna mellan Kronoby i norr och Kristinestad i söder, samt de finska kommunerna Lillkyro och Laihela.

I min avhandling kommer jag att använda mig av begreppet Svenskösterbotten, som i huvudsak utgörs av de svenska kommunerna i det historiska landskapet Österbotten. Svenskösterbotten börjar i Gamlakarleby i norr, som sedan år 1998 inte längre hör till landskapet Österbotten utan till Mellersta Österbotten, och slutar i Sideby i söder.¹⁰⁹ År 1930 fanns det sex städer, Gamlakarleby, Jakobstad, Nykarleby, Vasa, Kaskö och Kristinestad och 29 landskommuner som var enspråkigt svenska eller officiellt tvåspråkiga i Vasa län. Öja hörde fram till år 1932 till Kronoby kommun då Öja blev en självständig kommun.¹¹⁰

För att ytterligare krängla till begreppsanvändningen brukar Svenskösterbotten delas in i olika delar. År 1930 var Vasa län indelat i tre valkretsar, Vasa norra, södra och östra valkrets. De svenska kommunerna fanns i de södra och norra valkretsarna. Gränsen mellan dessa två valkretsar gick mellan kommunerna Kvevlax och Maxmo. När jag i min avhandling använder begreppet norra Svenskösterbotten avser jag dock inte de kommuner som fanns i norra valkretsen, utan jag syftar på de nordligaste kommunerna i Svenskösterbotten, det vill säga staden Gamlakarleby och kommunerna Karleby, Nedervetil, Kronoby och Terjärv. Med Sydösterbotten avses det område som år 2012 utgörs av kommunerna Närpes, Kaskö och Kristinestad och som år 1930 innefattade kommunerna Pörtom, Övermark, Närpes, Kaskö, Tjock, Lappfjärd, Kristinestad och Sideby. Sydösterbotten bör inte blandas ihop med landskapet Södra Österbotten (Etelä-Pohjanmaa på finska). Södra Österbotten består av de finska kommunerna i de södra delarna av det historiska landskapet Österbotten med Seinäjoki som huvudort. Det geografiska området Sydösterbotten består uteslutande av de

109 Kasaböle by i den yttersta utposten av nordvästra Satakunda, nära gränsen till Sideby, brukar räknas som den sista svenska utposten söderut. På 1930-talet talade ungefär två tredjedelar av byns befolkning svenska. Kasaböle lantmannagille verkade i byn 1922–1950 och det svenskspråkiga lantmannagillet hörde till Österbottens svenska lantbrukssällskap (ÖSL). Det var lantbrukssällskapet som skötte om insamlingen av statistik gällande till exempel jordägoförhållanden och lantbrukslägenheternas storlek. Kasaböle är därför inberäknad i all statistik som gäller ÖSL:s verksamhetsområde, trots att Kasaböle i geografiskt avseende varken hörde till Vasa län eller landskapet Österbotten år 1930.

110 I listan över vilka kommuner som hade officiella representanter i bondetåget har Öja status som en självständig kommun. Öjaborna deltog i bondetåget som officiella representanter för Öja, medan Kronoby hade sina egna officiella representanter i bondetåget. Med deltagarna i bondetåget från Kronoby avser jag således endast deltagare som representerade Kronoby i bondetåget. I tabellerna med valstatistik, jordägoförhållanden och språkförhållanden finns inte Öja med som en separat enhet utan all statistik för Öjas del finns inberäknad i statistiken för Kronoby. Öja finns även markerat på kartan över de svenskösterbottniska kommunerna 1930.

sydligaste kommunerna i Svenskosterbotten. Kommunerna mellan norr och söder i Svenskosterbotten har inget specifikt samlingsnamn.

Svenskosterbotten var inget språkligt homogent område med uteslutande svensktalande befolkning år 1930. De svenskspråkiga var i majoritet i samtliga landskommuner, medan den största staden Vasa hade en klar finskspråkig majoritet. Med svenskosterbottningar avser jag svenskspråkiga i Svenskosterbotten.

1.2.2 Näringsstrukturen och jordägförhållanden bland bönderna på den svenskosterbottniska landsbygden

Bonde, allmoge, odalman, lantman, lantbrukare, jordbrukare etc. Kärt barn har många namn och under olika tider har olika termer använts för att beskriva den del av befolkningen, som fick sin huvudsakliga inkomst från jordbruket. Inte sällan har de olika benämningarna haft en politisk och ideologisk innebörd. Under mellankrigstiden var termen lantman vanlig. Termen lantman beskrev den nya progressiva och professionella bonden, men betonade även det förflutna, det vill säga bondens sedvänjor och åkerarbetet.¹¹¹ I denna avhandling använder jag mig genomgående av termen bonde. Termen används på ett deskriptivt sätt som en samlingsterm för den del av befolkningen som brukade jord. Med bonde avser jag både storbonden, som uteslutande kunde leva av det som producerades på gården, och småbrukaren, som även var beroende av inkomster från bisysslor. Mera om de olika kategorierna av bönder längre fram i kapitlet. Begreppet bonde används i denna text som en synonym till termen lantbruksföretagare, som i början av 2000-talet används för att beskriva den del av befolkningen som får sin utkomst från jordbruket.

Svenskosterbotten var till sin struktur ett agrart område år 1930. Jord- och skogsbruk var de viktigaste näringsgrenarna och sysselsatte över tre fjärdedelar av befolkningen år 1930.¹¹² Större industrier fanns i huvudsak i städerna Gamlakarleby, Jakobstad och Vasa. Dessa städer växte mycket på grund av inflyttning under mellankrigstiden. De flesta jordbrukarna på den svenskosterbottniska landsbygden var självägande bönder. Den jord- och skogsbruksstatistik som jag använder mig av har samlats in av Österbottens svenska lantbrukssällskap (ÖSL), som var de svenskspråkiga böndernas lantbruksrådgivningsorganisation i Vasa län. Fram till år 1904 hade de finsk- och svenskspråkiga bönderna i länet tillhört samma lantbrukssällskap. År 1904 delades dock Vasa läns lantbrukssällskap på språklig grund. De svenskspråkiga bönderna organiserade sig i ÖSL, medan de finskspråkiga bönderna bildade Etelä-Pohjanmaan maanviljelysseura (EPM). EPM:s verksamhetsområde var betydligt större än ÖSL:s eftersom det bodde betydligt flera finsk- än svenskspråkiga bönder i Vasa län.¹¹³

ÖSL samlade in statistik över medlemmarnas odlingsarealer i de lokala lantmannagilena varje år. I förteckningarna har medlemmarna sedan numrerats med siffrorna 1-5 enligt Lantbruksstyrelsens rekommendationer. Siffrorna står för kategorierna; 1) småbrukare (<10 ha), 2) mindre mellanbrukare (10–24,9 ha), 3) större mellanbrukare (25–99,9 ha), 4) stor-

111 Östman, s. 301.

112 Jan Sundberg, *Svenskhetens dilemma i Finland. Finlandssvenskarnas samling och splittring under 1900-talet*, Helsingfors 1985, s. 142.

113 Johanna Bonäs, *Österbottens svenska lantbrukssällskap 1904–2004. För landsbygdens utveckling i hundra år*, Vasa 2004, s. 18.

Karta 1. Svenskosterbotten med kommuner 1930

Tabell 1. Befolkningsmängd och språkförhållanden i svenskösterbottniska kommuner år 1930.

	Antalet invånare	Andelen svenskspråkiga (%)
Städer		
Gamlakarleby	7 251	38
Jakobstad	5 916	52
Nykarleby	1 009	94
Vasa	18 274	26
Kaskö	1 752	80
Kristinestad	2 608	65
<i>Totalt</i>	<i>36 810</i>	<i>44</i>
Landskommuner		
Karleby	3 844	72
Nedervetil	2 179	96
Terjärv	1 705	96
Kronoby	4 139	100
Larsmo	2 597	100
Esse	2 609	99
Pedersöre	7 595	97
Purmo	2 845	96
Jeppo	2 081	91
Nykarleby lk	2 767	96
Munsala	3 685	100
Oravais	4 367	88
Vörå	7 571	89
Maxmo	1 403	100
Kvevlax	4 005	100
Replot	3 362	100
Korsholm	12 122	94
Solv	3 500	100
Malax	5 346	96
Bergö	906	100
Korsnäs	5 350	100
Petalax	2 348	100
Pörtom	3 304	96
Övermark	3 707	99
Närpes	11 894	98
Tjock	1 583	97
Lappfjärd	5 444	90
Sideby	3 301	72
<i>Totalt</i>	<i>115 559</i>	<i>95</i>

Källa: Finlands officiella statistik VI Befolkningsstatistik 76:1. Helsingfors 1933.

Anmärkning: Jag har avrundat procenttalen till närmaste hela tal. I en del av de kommuner som har 100 procent svensk befolkning enligt tabellen kan det ha bott någon enstaka finskspråkig familj. Det fanns dock kommuner i Svenskösterbotten där det inte bodde en enda finskspråkig år 1930.

Tabell 2. Jordbrukslägenheternas storlek och jordägoförhållanden inom ÖSL:s och EPM:s verksamhetsområde år 1930.

	Besuttna:		Obesuttna:	
	ÖSL	EPM	ÖSL	EPM
Mikrojordbruk < 1 ha (%)	5,0	7,0	1,0	1,5
Småbrukare 1–9,99 ha (%)	57,0	50,0	2,5	3,6
Mellanbrukare 10–24,99 ha (%)	31,0	29,0	0,5	0,5
Storbönder >25 ha (%)	3,0	8,0	–	0,4
Andel jordbruks- lägenheter totalt (%)	96,0	94,0	4,0	6,0
Antal jordbruks- lägenheter totalt	12 877	23 255	562	1421

Källa: Siffrorna är uträknade utgående från uppgifter i Finlands officiella statistik, Lanthushållning 26:1, Allmänna Lantbruksundersökningen 1929–1930, Helsingfors 1932.

bönder (>100 ha) och 5) övriga.¹¹⁴ Beteckningarna småbrukare, mindre mellanbrukare, större mellanbrukare och storbönder är missvisande. I en region där medelåkerarealen var drygt åtta hektar betraktades med största sannolikhet en bonde som brukade 25 hektar åkermark som en storbonde. En bonde med tio hektar åkermark kunde på flera orter vara byns storbonde. Därför är det även svårt att säga var gränsen för att vara en småbrukare gick. Jag kommer inte att helt följa lantbruksstyrelsens kategorisering av bönderna. Med storbönder avser jag bönder som brukade över 25 hektar mark, medan jag med mellanbrukare avser bönder som brukade mellan 10 och 25 hektar åkermark. Till kategorin småbrukare hör de bönder som brukade mellan en och tio hektar. Jag har också valt att göra en egen kategori för de jordbrukslägenheter som brukade mindre än en hektar åkermark. Sådana jordbrukslägenheter brukar kallas mikrojordbruk eller dvärgjordbruk. Jag har valt att använda termen mikrojordbruk.

Tabell 2 visar samtliga jordbrukslägenheter i Vasa län. I Svenskösterbotten fanns det sammanlagt 13 499 jordbrukslägenheter år 1930, varav 12 877 brukades av besuttna. Det innebär att 96 procent av jordbrukslägenheterna i Svenskösterbotten var i privat ägo. Ingen annanstans i Finland dominerade andelen jordbrukare som själva ägde sin jord så starkt som i Svenskösterbotten.¹¹⁵ I de finska kommunerna i Österbotten var andelen obesuttna, det vill säga personer som arrenderade jord, något större, men samtidigt var även andelen större producenter något större.¹¹⁶ De sociala skillnaderna var således något mindre bland bönderna i ÖSL:s än EPM:s verksamhetsområden.

114 Se årsböcker för Österbottens svenska lantbrukssällskap 1904–1930, Österbottens svenska lantbrukssällskaps arkiv, VLA.

115 Nils Westermarck, *Svenska Österbottens jordbruk och befolkningsförhållanden i socialekonomisk belysning*, Tavastehus 1945, s. 230.

116 Finlands officiella statistik (FOS). Lanthushållning 26:1, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Helsingfors 1931.

Trots att andelen småbrukare var större i de svenska kommunerna i Vasa län var jordbruken i hela länet små i ett nationellt perspektiv. De österbottniska jordbruken brukades nästan uteslutande av jordägaren själv med familjemedlemmar. Medelåkerarealen bland bönderna i Vasa län år 1930 var 8,6 hektar, jämfört med 13,5 hektar i södra Finland. Även antalet djur per gård var mindre i Vasa län än landets medeltal. I Vasa län hade en bonde i medeltal 4,7 kor, jämfört med hela landets medeltal som var sex kor per bonde.¹¹⁷

Enligt statsvetaren Jan Sundberg var en av de bakomliggande orsakerna till att en större andel av de svenskösterbottniska gårdarna brukade mindre arealer och att det fanns färre obesuttna i Svenskösterbotten än på finskt håll att de svenska gårdarna oftare hade delats mellan barnen. Redan år 1901, innan de obesuttna hade fått rätt att lösa in jord, hade drygt 70 procent av de svenska gårdarna i Österbotten varit i privat ägo, medan motsvarande siffra på finskt håll var 34 procent. Endast 3,8 procent av andelen sysselsatta inom jordbruket i Svenskösterbotten var torpare, jämfört med 18 procent i Södra Österbotten år 1901.¹¹⁸ Under 1920-talet lämnade de flesta torparna och backstugusittarna in anmälan om inlösen till de kommunala legonämnderna. Eftersom andelen arrendemark var mindre i Svenskösterbotten innebar inte torparlagen 1918 och Lex Kallio några år senare lika stora omställningar för jordägförhållandena i de svenska som i de finska kommunerna i länet. Flera obesuttna lämnade dock in anmälan om inlösen och många av de inlösta områdena var under 0,5 hektar stora, vilket innebar att det skapades många så kallade mikrojordbruk i Österbotten under 1920-talet.¹¹⁹ Det fanns stora skillnader mellan storleken på jordbrukslägenheterna i Svenskösterbotten. I vissa kommuner fanns det betydligt flera småbrukare än i andra.

I tabell 3 framgår det att över hälften av jordbrukarna var småbrukare i majoriteten av de svenskösterbottniska landskommunerna år 1930. Den största andelen småbrukare fanns i skärgårdskommunerna Larsmo, Maxmo, Replot och Bergö. I skärgården var fisket den huvudsakliga näringen. I till exempel Bergö bodde det inte en enda bonde som brukade över fem hektar mark år 1930. I samtliga kustbyar var fisket en viktig binäring för bönderna under mellankrigstiden. I regel fanns det en större andel storbönder i de kommuner som låg längre in i landet och saknade långa kuststräckor, till exempel Pedersöre, Purmo, Jeppo och Övermark. Purmo var den kommun som hade överlägset störst andel storbönder. Totalt var 48 av de 310 bönderna i Purmo storbönder.

Stora gods saknades så gott som helt på den svenskösterbottniska landsbygden. Det fanns totalt endast 360 gårdar med över 25 hektar odlad areal år 1930. Det fanns nästan inga gårdar alls som hade en odlingsareal på över 50 hektar. På endast tio jordbrukslägenheter i hela Svenskösterbotten översteg odlingsarealen 50 hektar år 1930. Bland dessa ingår Oravais fabrik och Korsholms lantbruksskolor. Jordbruken i Svenskösterbotten var i regel små familjejordbruk. Dessa små familjejordbruk hade i regel inget behov av arbetskraft utifrån. År 1929 utfördes 95 procent av allt arbete på de svenskösterbottniska gårdarna av jordbrukaren själv och hans familjemedlemmar och endast tre procent av de svenskösterbottniska gårdarna hade fastanställda arbetare. I hela landet var motsvarande siffror 76 respektive 11,7 procent vid samma tid.¹²⁰ Det fanns således inget lantarbetarproletariat i Svenskösterbotten 1930.

Hur stor behövde då en gård vara för att det skulle vara möjligt att försörja en familj på gårdens inkomster? Nils Westermarck har i en studie av det svenskösterbottniska jordbruket

117 Peltonen, "Pula ja Pohjanmaa". s. 22–23.

118 Sundberg, s. 130.

119 Matti Klinge, *Finlands historia III. Kejsartiden*, Helsingfors 1996, s. 460.

120 Westermarck, *Svenska Österbottens jordbruk*, s. 105.

Tabell 3. Andelen jordbrukslägenheter enligt storlek i de svenskösterbottniska landskommunerna år 1930.

	Mikrojordbruk < 1 ha	Småbrukare 1–9,9 ha	Mellanbrukare 10–24,9 ha	Storbönder > 25 ha
Karleby	1,0	46,0	47,0	6,0
Nedervetil	9,5	48,0	37,0	5,5
Terjärv	2,0	74,0	24,0	
Kronoby	3,0	62,0	34,0	1,0
Larsmo	21,0	71,0	8,0	
Esse	1,0	51,0	44,0	4,0
Pedersöre	2,0	46,0	51,0	1,0
Purmo	1,5	28,0	55,0	15,5
Jeppo	8,0	31,0	47,0	14,0
Nykarleby	3,0	48,0	44,0	5,0
Munsala	5,0	57,0	36,0	2,0
Oravais	3,5	52,0	39,0	5,5
Vörå	5,0	57,0	36,0	2,0
Maxmo	21,0	66,0	13,0	
Kvevlax	7,0	65,0	27,0	1,0
Replot	26,0	73,5	0,5	
Korsholm	3,5	56,0	36,5	4,0
Solv	1,0	63,0	35,0	1,0
Malax	2,0	68,0	29,0	1,0
Petalax	2,5	81,5	16,0	
Bergö	62,0	38,0		
Korsnäs	5,0	88,0	7,0	
Pörtom		60,0	38,0	2
Övermark	1,5	44,0	48,0	6,5
Närpes	7,0	54,0	36,5	2,5
Tjock	7,0	52,0	39,0	2,0
Lappfjärd	7,0	75,0	16,5	1,5
Sideby	14,0	68,0	17,5	0,5

Källa: Uppgifterna är uträknade utgående från Finlands officiella statistik, Lanthushållning 26:1, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Helsingfors 1932.

Anmärkning: Jag har avrundat till hela och halva procent. I en del kommuner som saknar mikrojordbruk och storbönder i tabellen har det funnits någon enstaka bonde inom dessa kategorier. Procenttalen har dock blivit så små att de inte syns i denna tabell. I Pörtom bodde en jordbrukare med under en hektar. I Bergö bodde ingen bonde med över fem hektar åkermark, medan Larsmo och Replot totalt saknade storbönder. I Terjärv, Maxmo, Petalax och Korsnäs bodde det en storbonde i respektive kommun.

konstaterat att samtliga gårdar, oberoende av storlek, hade biinkomster vid sidan av jordbruket, men ju mindre gården var, desto mera beroende var gården av biinkomster. År 1944 när Westermarcks studie är gjord skulle ett jordbruk helst omfatta 15 hektar odlad areal för att vara bärkraftigt. Mindre än tio procent av gårdens inkomster var biinkomster på en sådan gård. För de riktigt små brukningsdelarna på under två hektar utgjorde biinkomsterna år 1944 nästan 60 procent av gårdens totala inkomster. Ungefär hälften av gårdens inkomster kom från bisysslor för gårdar under fem hektar. För de svenskösterbottiska mikrojordbruket var fisket den viktigaste biinkomsten. Ungefär 14 procent av brukningslägenheternas inkomster kom från fisket.¹²¹ I föregående tabell framkommer det att främst skärgårdskommunerna Larsmo, Maxmo, Replot och Bergö hade en stor andel mikrojordbruk. Inkomster från skogen utgjorde en viktig del för samtliga gårdar oberoende av storlek. Övriga viktiga biinkomster kom från jakt, byggnadsarbete, mejerihantering och trädgårdsodling. Enligt lantbrukssällskapet skulle ett jordbruk i slutet av 1920-talet helst vara över tio hektar för att det skulle räknas som bärkraftigt och kunna försörja en familj. För att främja detta ändamål fick småbrukare som hade under tio hektar åkermark från och med år 1928 förmånliga nyodlingslån, förutsatt att de röjde ny åkermark för att öka arealen.¹²²

Hur såg ett svenskösterbottiskt jordbruk ut rent produktionsmässigt år 1930? I Finland på 2010-talet är specialiseringsgraden hög inom jordbruket. Det går att dela in jordbrukarna i mjölk-, ägg-, svinkötts-, spannmålsproducenter och så vidare. År 1930 fanns ännu inte denna specialiseringsgrad inom jordbruket. Alla bönder var beroende av växtodling, boskapsskötsel och skogsbruk. Som det framkom var också sidoinkomster viktiga för alla kategorier av bönder. Matti Peltonen har konstaterat att självförsörjning var bondens målsättning ännu i slutet av 1800-talet. I början av 1900-talet blev bönderna något mera kapitalistiska i sitt tänkesätt och började sträva efter vinst, men ännu år 1930 var självförsörjning grunden för allt jordbruk.¹²³

Således förekom de vanligaste husdjuren på de flesta gårdar. Eftersom det fanns husdjur var bonden även tvungen att förse dessa med foder. Därför var växtodlingen viktig på alla gårdar. Från åkrarna fick bonden foder till djuren och brödsäd till gårdens folk. Växtodlingen å sin sida var synnerligen beroende av att det fanns djur på gården. Från ladugården och stallet fick bonden gödsel till åkrarna. Djuren behövdes också som draghjälp i åker- och skogsarbetet. Från skogen fick bonden det bränsle och virke som behövdes på gården. Skogen var därtill en viktig inkomstkälla utöver jordbruket för många bönder. De flesta bönder i Svenskösterbotten var småbrukare med strax under tio hektar åkermark. Låt mig därför exemplifiera med en sådan gård för att visa hur produktionen kunde se ut på en typisk bondgård i Svenskösterbotten år 1930.

August Mara var bonde på Maraback hemman i södra Helsingby i Korsholm. Till gården hörde 10 hektar åkermark och 13 hektar skog. Vallodling dominerade på Maras gård. På nästan sju av tio hektar odlades vall. Därtill odlades 1,5 hektar havre, 75 ar korn, 50 ar råg, 25 ar timotej och 15 ar potatis. På gården fanns två hästar, sju kor, två kvigor, tre kalvar, sju får och 16 höns. Mara ägde själv en slättermaskin, hästräfsa och hövändare. Därtill ägde han en andel i en förbränningsmotor och ett tröskverk.¹²⁴

121 Westermarck, *Svenska Österbottens jordbruk*, s. 207.

122 *Årsbok för Österbottens svenska lantbrukssällskap år 1928*, Vasa 1929, s. 42.

123 Matti Peltonen, *Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*, Helsinki 1992, s. 79–80.

124 Uppgifter om August Maras gård, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Korsholm, Ha 1023, RA.

Det fanns således en växelverkan mellan boskapsskötsel, växtodling och skogsbruk på de flesta gårdar i landet år 1930. Alla bönder hade djur och alla bönder producerade hö och spannmål. Beroende av gårdens storlek fanns dock skillnader i hur stor andel av gårdens inkomster som kom från animalie-, respektive växtproduktionen. Mjölken utgjorde den viktigaste inkomstkällan på de flesta gårdar år 1930. På de svenskösterbottniska gårdarna fanns det dock betydligt flera kor i förhållande till åkerarealen på de små gårdarna än på de större. Det material som samlades in i den allmänna lantbruksräkningen i Korsholm 1929–1930 visar att det var mycket ovanligt att en bonde hade flera än 10 kor år 1930, även fastän samma bonde brukade över 25 hektar åker. Däremot fanns det flera bönder som brukade under fem hektar jord som ägde fem kor eller flera.¹²⁵

Även Nils Westermarck har i sin studie över jordbruket i Svenskösterbotten noterat att antalet husdjur per hektar var mycket större bland mindre jordbrukare än bland större jordbrukare i Svenskösterbotten. Studien är gjord år 1944. Då gick det 85,3 kor/100 hektar på brukningslägenheter med under två hektar åkermark, jämfört med 31,9 kor/100 hektar på brukningslägenheter med 20 hektar åkermark.¹²⁶ Mjölklividen hade således större betydelse som inkomstkälla för småbrukaren än för storbonden. Storbonden däremot fick en betydande del av gårdens inkomster från spannmålsförsäljning. Nils Westermarck har konstaterat att ju större jordbrukslägenheterna i Svenskösterbotten var, desto större var överlåtelseöverskottet på brödsäd.¹²⁷ Även Matti Peltonen har noterat att småbrukaren till en större del var inriktad på animalieproduktion än växtodling i början av 1900-talet. Till följd av detta var småbrukaren därför ofta beroende av köpt foder.¹²⁸

På landsbygden var bönderna organiserade i lantmannagillena. Lantmannagillena var de viktigaste och enda egentliga jordbrukarsammanslutningarna i Svenskösterbotten år 1930. Det var i huvudsak inom lantmannagillena som bönderna regelbundet träffades och under dessa sammankomster ventilerades ofta politiska frågor jämsides med praktiska råd och rön kring lantbruksnäringen. Lantmannagillena var underställda ÖSL och alla medlemmar i ett lokalt lantmannagille var således även medlemmar i ÖSL. År 1930 hade ÖSL 5 526 medlemmar. Nästan samtliga av dessa var självägande bönder. Detta innebär att endast drygt 40 procent av de självägande bönderna i Svenskösterbotten var medlemmar i lantbrukssällskapet.

Av lantbrukssällskapets medlemmar brukade 57 procent mindre än tio hektar mark och klassificerades i lantbrukssällskapets tabeller som småbrukare. Av dem som var medlemmar i ÖSL hade Jeppo lantmannagille den lägsta andelen småbrukare, 29 procent, medan Larsmo lantmannagille hade den högsta andelen småbrukare, 91 procent. Endast två procent av medlemmarna i lantbrukssällskapet brukade mera än 25 hektar mark. Andelen småbrukare i lantmannagillena var mycket hög i Svenskösterbotten i förhållande till andra regioner i Finland. I början av 1900-talet hade ÖSL haft flera obesuttna medlemmar. Under 1920-talet minskade deras antal vartefter att de löste in sin mark. De få obesuttna som fanns kvar på den svenskösterbottniska landsbygden år 1930 var inte medlemmar i lantbrukssällskapet. Malax var den enda kommunen i Svenskösterbotten där fem stycken lantarbetare var

---

125 Allmänna lantbruksräkningen 1929–1930, Korsholm, Ha 1023, RA.

126 Westermarck, *Svenska Österbottens jordbruk*, s. 148.

127 Westermarck, *Svenska Österbottens jordbruk*, s. 183.

128 Peltonen, *Talolliset ja torpparit*, s. 231.

antecknade som medlemmar i lantmannagillet år 1929.¹²⁹ Ingen av de 562 torparna och backstugusittarna i Svenskösterbotten var medlemmar i lantbrukssällskapet.¹³⁰

Teppo Vihola skriver i *Suomen maatalouden historia* att de välbärgade storbönderna var medlemmar i lantbrukssällskapen, medan småbrukarna hörde till Småbrukarnas förbund (Pienviljelijäin liitto).¹³¹ I Svenskösterbotten fanns det dock inga småbrukarförbund, utan såväl småbrukare som större producenter hörde till lantmannagillena, som alla var underställda ÖSL. Faktum är att de största jordägarna procentuellt sett var något underrepresenterade i lantmannagillena. Småbrukarna dominerade inom ÖSL, vilket framgår i texten ovan. De obesuttna var helt orepresenterade. ÖSL hade en mycket hög procent småbrukare bland medlemskåren i jämförelse med övriga lantbrukssällskap i västra Finland. I EPM var endast 24 procent av medlemmarna småbrukare med en odlingsareal som understeg tio hektar och i de nyländska lantbrukssällskapen var under 20 procent av medlemmarna småbrukare. Endast i norra och östra Finland var småbrukarna knutna till lantbruksrådgivningsorganisationerna i samma utsträckning som i Svenskösterbotten.¹³²

1.2.3 Allmogeförbundet och Bondeförbundet

Allt sedan det första allmänna lantdagsvalet år 1906 hade Svenska folkpartiet (SFP) fått mest röster i Svenskösterbotten. Inom SFP verkade dock två separata fraktioner under mellankrigstiden, Allmogeförbundet och Lantmannagruppen, som år 1926 böt namn till Bondeförbundet. När Lapporörelsen etablerade sig på den inrikespolitiska arenan under vintern och våren 1930 kom dessa två fraktioner att förhålla sig olika till Lapporörelsen. Allmogeförbundet fördömde Lapporörelsen från första början, medan Bondeförbundet från och med sommaren 1930 offentligt stödde Lapporörelsen. Bondeförbundet och Allmogeförbundet hade lokalavdelningar endast på landsbygden och endast i en del kommuner. I flera kommuner hade varken Allmogeförbundet eller Bondeförbundet verksamhet. De båda fraktionerna kom dock att bli nyckelaktörerna bakom de svenskösterbottniska böndernas inställning till Lapporörelsen och fraktionerna kommer således att inneha en central roll i denna avhandling.

Det finns inte mycket skrivet om Allmogeförbundet och Bondeförbundet. I de historiker som finns om SFP nämns knappt fraktionerna.¹³³ Den enda forskningen där dessa båda fraktioner har studerats är Karl David Långbackas avhandling pro gradu i nordisk historia, *Fraktionsstriden inom SFP i Österbotten 1919–1935* (ÅA 1985).¹³⁴ Det är i huvudsak Långbackas avhandling som jag refererar till när jag redogör för bakgrunden till Bondeförbundets

129 ÖSL:s medlemsregister, finns i *Årsbok för Österbottens svenska lantbrukssällskap 1929*, Vasa 1930.

130 *Årsbok för Österbottens svenska lantbrukssällskap år 1929*. Vasa 1930.

131 Teppo Vihola, "Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa", ingår i *Suomen maatalouden historia 2. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*, red. Matti Peltonen, Helsinki 2004, s. 381–382.

132 Jari Niemelä, *Lääninlampureista maaseutukeskuksiin: Maaseutukeskusten ja niiden edeltäjien maatalousneuvonta 1700-luvulta 1990-luvulle*, Tampere 1996, s. 234.

133 Schauman och Lilius, Göran von Bonsdorff och Frank Jernström, *Från självständighet till Lappo. Svenska Folkpartiet 1917–1929*, Ekenäs 1984, *Svenska Folkpartiet genom 100 år*, red. Siv Sandberg, Helsingfors 2006.

134 Avhandlingen finns som en artikel i förkortad version i *Historisk tidskrift för Finland* 1985:447, "Fraktionsstriden inom Svenska Folkpartiet i Österbotten 1919–1935".

och Allmogeförbundets uppkomst. I övrigt finns ingen forskning om de båda bondefraktionerna inom SFP i Österbotten under mellankrigstiden.

Det var år 1914 som bondefraktionen Lantmannagruppen bildades på initiativ av jordbruksinstruktören J. Alfred Strandberg i Munsala. Samme Strandberg var chefredaktör för Bondeförbundets språkrör *Österbottens Bondetidning* år 1930. Fraktionen bildades som en protest mot det ”överklassstyre”, som en del av den svenskösterbottniska landsbygdsbefolkningen upplevde att fanns inom SFP. Lantmannagruppen hade till en början en liberal framtoning och rätten för torpare att lösa in jord var bland annat en av de frågor fraktionen arbetade för. Efter inbördeskriget blev dock Lantmannagruppens framtoning mera konservativ och gruppen var inte längre positivt inställd till att de obesuttna skulle få lösa in jord. Som en reaktion mot detta lämnade en del av medlemmarna Lantmannagruppen och bildade en ny fraktion, som fick namnet Allmogeförbundet. Det var folkskollärare Albert Brommels som under en sångfest i Närpes 1919 tog initiativ till att bilda en fraktion som skulle tillvarata småbrukarnas och de obesuttnas intressen. Brommels förslag var att fraktionen skulle kallas Östsvensk vänster, men namnet ändrades senare till Allmogeförbundet.¹³⁵ Allmogeförbundet konstituerades under Österbottens svenska lantbrukssällskaps sommarfest i Gamla-karleby år 1920.¹³⁶

Allmogeförbundet profilerade sig som en liberal vänsterfalang inom SFP. Under de första åren arbetade Allmogeförbundet hårt för att flera obesuttna skulle väljas in i riksdagen. Viktiga politiska frågor som medlemmarna i Allmogeförbundet arbetade för under de första verksamhetsåren var progressiv stats- och kommunalbeskattning, omfattande självstyre för landskapen, stöd till andelsverksamhet, religionsfrihet, kortare värnplikt och en effektiv förbudslag.¹³⁷ Allmogeförbundet hade sitt största väljarstöd bland småbrukarna och de obesuttna på landsbygden. Vid samma tid verkade Svenska folkpartiets riksdagsvästanter, senare Svenska Vänstern, i Nyland. Svenska Vänsterns program liknade till stora delar Allmogeförbundets.¹³⁸

Lantmannagruppen hade egentligen ingen verksamhet i början av 1920-talet. Verksamheten kom igång igen först år 1926, då Lantmannagruppen böt namn till Bondeförbundet, samtidigt som en ny programförklaring offentliggjordes. Samma år bildades andelslaget *Österbottens Bondetidning*, som kom att bli Bondeförbundets egen tidning, som kom ut tre dagar i veckan fram till år 1932, när tidningen gjordes om till ett aktiebolag och böt namn till *Österbottens Dagblad*.¹³⁹ Bondeförbundet hade en mera konservativ inställning till de frågor där Allmogeförbundet bedrev en mera liberal politik. Bondeförbundet förespråkade en restriktiv hållning gentemot socialbidrag och förhöjda pensioner. Försvaret var viktigt för medlemmarna i Bondeförbundet, som ville behålla en lång värnpliktstid och öka anslagen för gränsförsvaret och skyddskårsverksamheten.¹⁴⁰

Det var ändå de jordbrukspolitiska frågorna som var de mest centrala för medlemmarna i såväl Allmogeförbundet, som Bondeförbundet. Det var också främst den olika synen på hur jordbrukspolitiken borde skötas som särskilde de båda fraktionerna från varandra i slutet

135 Håkan Gullmets, ”Tiden efter 1918”, ingår i *Finbyboken – om en by i Närpes*, red. Håkan Gullmets, Vasa 1989, s. 355.

136 Karl David Långbacka, *Fraktionsstriden inom Svenska Folkpartiet i Österbotten 1919–1935*, Avhandling pro gradu i nordisk historia vid Åbo Akademi 1985, s. 8–13.

137 Långbacka, s. 41–50.

138 Schauman och Lilius, s. 156–157.

139 Långbacka, s. 22.

140 Långbacka, s. 41–50.

av 1920-talet. Bondeförbundet förespråkade från och med slutet av 1920-talet en mera producentriktad politik. Medlemmarna i Bondeförbundet var inga vänner av den fria marknadsekonomins lagar. Istället hade Bondeförbundet en mera korporativ syn på hur samhällsekonomi borde skötas. Bondeförbundet ville skydda det egna landets livsmedelsproduktion mot billigare utländska varor genom statliga ingrepp och regleringar och den fråga som prioriterades framför alla andra av Bondeförbundet i slutet av 1920-talet var tillräckligt höga och effektiva skyddstullar mot allt importerat spannmål. Allmogeförbundet däremot förespråkade frihandel och ville avskaffa spannmålstullarna helt. Istället ville Allmogeförbundet införa exportpremier på smör och inmalningstvång på inhemskt spannmål för att öka produktionen och stimulera exporten.¹⁴¹

Båda fraktionerna bedrev en sådan politik som passade deras medlemmar bäst. Medlemmarna i Bondeförbundet var i huvudsak större producenter, som producerade så mycket spannmål att det blev över till försäljning, medan medlemmarna i Allmogeförbundet till största delen var mindre producenter, som i huvudsak fick sin inkomst genom försäljning av animalieprodukter. Den jordbruksprodukt som främst exporterades från Finland under mellankrigstiden var smör. Således var exportmarknaden viktig för mjölkbönderna. Den jordbruksprodukt som i huvudsak importerades till Finland under mellankrigstiden var spannmål. Således var en begränsad spannmålsimport viktig för de bönder som sålde spannmål. Den olika inställningen till jordbrukspolitiken mellan fraktionerna återkommer jag till i kapitel 3.3.

I samtliga riksdagsval under mellankrigstiden ställde Allmogeförbundet och Bondeförbundet upp sina kandidater i samma valförbund (SFP). Däremot var fraktionerna noga med att markera om en kandidat hörde till Allmogeförbundet eller Bondeförbundet. Fraktionerna hade också egna valkampanjer inför riksdagsvalen. Under mellankrigstiden representerades Allmogeförbundet i riksdagen av bonden Levi Jern från Korsholm, läraren K.V. Åkerblom från Kvevlax, bonden Edvard Haga från Vörå, bonden Josef Mangs från Närpes och läraren Johannes Klockars från Vasa. Förbundets ordförande år 1930 var mejeridisponent Evert Båsk från Korsholm. Allmogeförbundets språkrör var tidningen *Vasa-Posten* under ledning av chefredaktör Johannes Klockars fram till år 1932, när tidningen fusionerades med *Vasabladet*.¹⁴²

Bondeförbundets ordförande var riksdagsmannen och bonden Edvard Helenelund från Solv. Han satt också med i riksdagen periodvis under 1920-talet. Förutom Helenelund representerades Bondeförbundet av bonden Johan Inborr från Pedersöre, bonden Johan Emil Hästbacka från Terjärv och bonden Karl Victor Hintz från Tjock i riksdagen under mellankrigstiden.¹⁴³

Liknande höger- och vänstergrupperingar som påminner om Allmogeförbundet och Bondeförbundet fanns även bland bönderna i de andra borgerliga partierna och inom landets lantbruksrådgivningsorganisationer. Det var dock endast i Österbotten som det verkade två separata fraktioner i samma politiska parti. Bland de svenskspråkiga bönderna i Nyland bildades år 1925 en organisation som kallade sig för Allmogeförbundet. Verksamheten inom Allmogeförbundet i Nyland påminde till en del om verksamheten inom Allmogeförbundet i Österbotten. Allmogeförbundet i Nyland drev i första hand mjölkproducenternas intres-

141 Exportpremier var en summa pengar som finska staten betalade åt bönder som exporterade varor till utlandet. Pengarna skulle täcka de utgifter som bönderna/företagen hade i form av tullavgifter till de länder som de exporterade till.

142 Långbacka, s. 21 f.

143 Långbacka, s. 19.

sen. Förbundet sade sig vilja följa med mjölkpriserna i städerna och förbundet var emot alla krav på skydd av landets handel och industri genom importtullar. Allmogeförbundet i Nyland hade dock en betydligt mera konservativ inställning till andra politiska frågor än Allmogeförbundet i Österbotten. Till exempel sade sig Allmogeförbundet i Nyland förespråka en stark regeringsmakt och förbundet var inte odelat förtjust i den allmänna och lika rösträtten.¹⁴⁴ I dessa frågor låg det nyländska Allmogeförbundet närmare Bondeförbundet i Österbotten. Allmogeförbundet i Nyland och Allmogeförbundet i Österbotten hade dock inget samarbete, utan de var två helt separata organisationer och de bör inte blandas ihop. Allmogeförbundet i Nyland var heller inte knutet till SFP.

Agrarförbundet var det största jordbrukarpartiet i riksdagen, men samtliga partier hade en del av sin väljarkår bland landsbygdsbefolkningen under mellankrigstiden.¹⁴⁵ I Agrarförbundet fanns en viss splittring mellan småbrukare och större producenter. Splittringen ledde dock inte till skapandet av olika fraktioner inom Agrarförbundet.¹⁴⁶ På finskt håll framträdde motsättningarna mellan bönderna istället främst i att lantbruksrådgivningsorganisationerna splittrades. På finskt håll bröt sig småbrukarna loss och bildade egna rådgivningsorganisationer i slutet av 1920-talet. I Södra Österbotten, Satakunda, Tavastehus och delar av västra Finland grundades särskilda småbrukarförbund, som förespråkade en jordbrukspolitik som liknade Allmogeförbundets. Småbrukarförbunden verkade som fristående rådgivningsorganisationer separerade från lantbrukssällskapen. Mellan småbrukarförbunden och lantbrukssällskapen förekom inget samarbete.¹⁴⁷

Den fråga som var den stora vattendelaren mellan småbrukarförbunden och lantbrukssällskapen var främst tullfrågan, på samma sätt som tullfrågan var den stora vattendelaren mellan Allmogeförbundet och Bondeförbundet från och med slutet av 1920-talet. På finskt håll var småbrukarorganisationerna i regel vänsterorienterade och de flesta av medlemmarna röstade på socialdemokraterna eller kommunisterna i val.¹⁴⁸ I det avseendet var Svenskösterbotten unikt att bönderna i det konservativa Bondeförbundet och det vänsterliberala Allmogeförbundet kunde verka inom samma parti och lantbruksrådgivningsorganisation under hela mellankrigstiden trots stora meningsskiljaktigheter gällande de flesta frågor.

I Svenskösterbotten fanns det ännu i slutet av 1920-talet inga särskilda rådgivningsorganisationer för småbrukare, vilket också troligtvis är orsaken till att Österbottens svenska lantbrukssällskap hade betydligt flera småbrukare som medlemmar än motsvarande organisationer på finskt håll.¹⁴⁹ Som underavdelningar till ÖSL fanns det dock tre olika sorters gillen under 1920-talet, nämligen lantmannagillen, fiskargillen och kombinerade lantman- och fiskargillen. I regel var medlemmarna i fiskargillena, som av naturliga orsaker fanns i kustbyarna, nästan undantagslöst småbrukare. I januari 1930 skedde en splittrig inom ÖSL när dessa fiskargillen på ett möte i Vasa konstituerade Österbottens fiskarförbund och därmed avskiljde en stor och viktig detalj från lantbrukssällskapets verksamhetsområde. Alla uppgifter som tidigare hade skötts av lantbrukssällskapets fiskeriutskott övertogs nu av det

144 Den svenska landsbygdens samling: En redogörelse för Allmogeförbundets organisation och syften av förbundets sekreterare fil. dr. V.F. Johansson, samt förbundets program och stadgar, Helsingfors 1925.

145 Mylly, s. 222.

146 Mylly, s. 226.

147 Niemelä, *Lääninlampureista maaseutukeskuksiin*, s. 237.

148 Niemelä, *Lääninlampureista maaseutukeskuksiin*, s. 304.

149 Enligt lantbrukssällskapens sätt att kategorisera bönderna hörde en bonde till kategorin småbrukare om han brukade under tio hektar jord.

nygrundade fiskarförbundet. I samma veva gick ÖSL miste om flera medlemmar och de statsanslag som organisationen tidigare hade fått för att understöda fiskerinäringen.¹⁵⁰

Lantbrukssällskapets ledning var förbittrad över den ”kupp” som fiskargillena hade gjort och den allmänna uppfattningen bland de ledande männen inom lantbrukssällskapet var att fiskarförbundet inte skulle kunna göra samma nytta som ÖSL hade gjort. Inte ens om de fick större statsanslag. Lantbrukssällskapets styrelse sände en skrivelse till lantbruksstyrelsen där de förklarade att de inte hade någon tilltro till det nygrundade förbundet och dess ledare.¹⁵¹ Österbottens fiskarförbund går dock inte att jämföra med de småbrukarorganisationer som hade bildats på den finska landsbygden. Fiskarförbundet riktade sig genom rådgivning uteslutande till en specifik yrkesgrupp, fiskarna, och inte till småbrukare på landsbygden överlag. Fiskarförbundet profilerade sig heller aldrig i politiska sammanhang, vilket småbrukarförbunden på finskt håll gjorde.

1.2.4 Lapporörelsen

I denna text kommer jag konsekvent att använda mig av begreppet Lapporörelsen, trots att Lapporörelsen r.f. officiellt grundades först i november 1930. Till en början var Suomen Lukko, (Finlands lås), det officiella namnet på den organisation som bildades för att bekämpa kommunismen. Lapporörelsen uppstod den 29 november 1929 i samband med att uppretade lappbor bokstavligen slängde ut kommunister, som hade kommit till Lappo för att uppträda med teater, sång och dans. Händelsen, som har kallats för rödskjorterivningen eftersom kommunisternas röda skjortor slets av i samband med handgemänget, resulterade i att ett medborgarmöte sammankallades i Lappo. Över 2000 personer slöt upp på medborgarmötet och det var i samband med detta möte som man fattade beslut om att bilda en landsomfattande organisation, som skulle arbeta för att få tillstånd ett totalförbud mot all form av kommunistisk aktivitet i landet. Efter detta första möte hölls fyra andra landsomfattande medborgarmöten, eller så kallade Lappoparlament, i Lappo under år 1930.¹⁵²

På det första Lappoparlamentet riktades skarp kritik mot landets riksdag och regering. Röster höjdes för att det som inte hade fullbordats år 1918 en gång för alla borde avslutas. Kommunisterna skulle avlägsnas från alla verkställande och beslutande organ inom stat och kommun och alla kommunistiska föreningar och tidningar skulle förbjudas. Arbetsplatsterrorn skulle effektivare än tidigare bekämpas.¹⁵³ På medborgarmötet beslöt deltagarna att sända en deputation till huvudstaden för att överlämna förslag på strängare åtgärder mot kommunisterna till regeringen och de olika riksdagsgrupperna. Påtryckningarna resulterade

150 Bonäs, *Österbottens svenska lantbrukssällskap*, s. 94.

151 Bonäs, *Österbottens svenska lantbrukssällskap*, s. 94.

152 En benämning som lanserades av bankdirektör K.J. Varvikko från Karstula och som därefter användes som benämning på de stormöten som sammankallades av Lapporörelsens ledning. Lapuan Liikkeen vuosikertomus v:lta 1929–1930, Lapua 1931.

153 Med arbetsplatsterror avses trakasserier som på en del arbetsplatser, framförallt i de södra delarna av landet, där den lokala fackföreningen kontrollerades av yttervänstern, riktades mot arbetare som hade deltagit på den vita sidan i inbördeskriget eller som var aktiva inom skyddskåren. Ett exempel på denna arbetsplatsterror är de insändare, som ibland ingick i ortens dagstidning, där jägare, skyddskårister eller personer som hade krigat mot röda armén i Estland eller Aunus, offentligt bad om ursäkt för sina ”brott”. I anslutning till samma ursäkt fanns då vanligtvis också en notis där den lokala fackföreningen gav förlåtelse för ”brottet”, Jussi Niinistö, *Lapuan liike. Kuvahistoria kansannoususta 1929–1932*, Helsinki 2003, s. 12.

i att riksdagen den 20 december skärpte föreningslagen, vilket innebar att redan upplösta föreningar inte längre hade möjlighet att reorganisera sig under nya namn.¹⁵⁴

På det andra Lappoparlamentet den 15–16 mars bildades den landsomfattande organisationen Suomen Lukko, vars uppgift var att bekämpa kommunismen med lagliga metoder. Suomen Lukko fick underavdelningar i hela landet, även på svenska orter. På mötet valdes en delegation som skulle fungera som organisationens ledningsgrupp. Som ordförande för mötet fungerade agrarpolitikern och chefredaktören för tidningen *Ilkka*, Artturi Leinonen. Han valdes till ordförande för Suomen Lukko när organisationen sammanträdde för första gången i Helsingfors den 31 mars. Styrelsen för den nya organisationen bestod av sju män. En finlandssvensk, industrimannen Petter Forsström från Lojo, satt med i Suomen Lukkos styrelse från början.¹⁵⁵

Atmosfären på det andra Lappoparlamentet var dock annorlunda än tre månader tidigare. Den enighet och känsla av samhörighet som hade rått på det första Lappoparlamentet saknades och en klar splittring syntes mellan en så kallad hård och en mjuk linje. Den hårda linjen ville att riksdagen upplöstes och kommunisterna förhindrades att delta i nyvalet. För att få till stånd en riksdagsupplösning var den hårda linjens förespråkare beredda att använda utomparlamentariska påtryckningsmetoder.¹⁵⁶ Under mötesförhandlingarna fick deltagarna höra att riksdagen hade förkastat det av regeringen utarbetade lagförslaget angående en skärpning av tryckfrihetslagen.¹⁵⁷ Förbittringen över att den nya lagen, som skulle möjliggöra indragandet av tryckerier som tryckte kommunistisk propaganda, inte hade godkänts av riksdagen resulterade i att en del av mötesdeltagarna ville marschera till Helsingfors och ta saken i egna händer.¹⁵⁸ Som en protest mot att begränsningarna av tryckfrihetslagen inte hade godkänts förstörde en grupp lappomän de kommunistiska tidningarna *Tjön Äänis*, *Nya folkbladets* och *Tjöväen lehtis* tryckeri i Vasa natten till den 28 mars.¹⁵⁹

Det tredje Lappoparlamentet anordnades med anledning av denna händelse den 3 april. Då skickades en namnlista med 72 namn till statsminister Kallio, där undertecknarna kollektivt tog på sig skulden för dådet.¹⁶⁰ Tryckeridemoleringen brukar räknas som det första i en rad av våldsbrott som kom att företas i Lapporörelsens namn. Den mest kända våldsmetoden som Lapporörelsens män använde sig av var de så kallade skjutsningarna. En skjutsning innebar att kommunister eller andra personer som Lapporörelsen hade ett ont öga till kidnappades och kördes till ryska gränsen. Massangivelser tillämpades också ofta i samband med skjutsningar och få ”skjutsare” ställdes inför rätta. I hela landet utfördes mer än 254 politiska skjutsningar mellan den 1 maj och den 15 september 1930. Alla offer var inte kommunister. Enligt Juha Siltala, som har kartlagt skjutsningarna, rörde sig hela 156 fall om personer som inte var kommunister utan endast hade kritiserat Lapporörelsen offentligt.¹⁶¹

Det fjärde Lappoparlamentet hölls den 20–21 juni. På det mötet fattades definitivt beslut om att arrangera ett bondetåg till Helsingfors. Till en början var meningen med bondetåget att genom en demonstration utöva påtryckningar på presidenten att upplösa regeringen, men efter att president Relander gett vika för Lapporörelsens krav upplöstes

154 Henrik Meinander, *Finlands historia del IV*, Helsingfors 1999, s.103.

155 Siltala, s. 66.

156 Arvid Kajan, *Lappoaktionen*, Hangö 1930, s. 68.

157 Nieminen, s. 146.

158 Vbl 19.3.1930.

159 Vbl 29.3.1930.

160 Lapuan liikkeen vuosikertomus v:lta 1929–1930, Lapua 1931.

161 Siltala, s. 357.

regeringen och riksdagen sammankallades till urtima session den 1 juli. Lappoledningen fattade beslut om att genomföra bondetåget den 7 juli, samma dag som den så kallade skyddslagen skulle behandlas i riksdagen.¹⁶² Skyddslagen var en del av ett omfattande lagpaket som gick under namnet ”kommunistlagarna” sommaren 1930. Kommunistlagarna var en samling lagförslag som skulle begränsa kommunisternas möjligheter att kandidera i kommunal- och riksdagsval och begränsa deras mötes- och yttrandefrihet genom stängning av kommunistiska arbetarföreningar och tidningstryckerier. Den mest betydande och mest omdebatterade lagändringen var den så kallade skyddslagen. Presidenten skulle genom denna lag få långtgående fullmakter att begränsa de medborgerliga rättigheterna ifall riket hotades av yttre fara, eller ordningen i landet på ett kännbart sätt stördes. Presidenten skulle till exempel få rätt att tillfälligt begränsa finländarnas rörelsefrihet, personliga integritet och mötes- och yttrandefrihet.¹⁶³ År 1930 var det tänkt att presidenten skulle tillämpa skyddslagen för att begränsa kommunisternas möjligheter att verka i landet. I praktiken kom dock skyddslagen att tillämpas första gången mot Lapporörelsen själv i samband med kuppförsöket i Mäntsälä år 1932.

Den mera radikala falangen, som förespråkade hårdare tag i kampen mot kommunismen, fick i ett ganska tidigt skede majoritet i Lappoledningen. Det var denna grupp som började använda namnet Lapporörelsen. Lapporörelsen, med bonden Vihtori Kosola som frontfigur, blev redan under våren 1930 den egentliga folkrörelsen och Suomen Lukko fick en mera perifer roll. Det femte och sista Lappoparlamentet under år 1930 hölls i november. På det mötet grundades officiellt Lapporörelsen, för att registreras i föreningsregistret i mars 1931. Samtidigt upplöstes Suomen Lukko och de sista laglighetsmännen lämnade rörelsen för gott. Flera av de lokalavdelningar som hade bildats till Suomen Lukko omvandlades till Lapporörelsens lokalavdelningar.¹⁶⁴ I tidningspressen och i folkmun användes dock konsekvent begreppet Lapporörelsen redan under våren 1930. Så kommer även jag att göra i denna avhandling.

År 1932 förbjöds Lapporörelsen efter en misslyckad statskupp i Mäntsälä i februari. Lapporörelsens ledare fängslades och alla de lokalavdelningar som hade verkat under Lapporörelsen upplöstes. Efter att Lapporörelsen hade förbjudits grundades ett politiskt parti, Isänmaallinen kansanliike (IKL), som brukar räknas som Lapporörelsens arvtagare. IKL ställde upp i riksdagsval och fick som mest 14 mandat i riksdagsvalen 1933 och 1936.¹⁶⁵ Lapporörelsen var däremot aldrig något politiskt parti och Lapporörelsen ställde aldrig upp egna kandidater i riksdagsval. Lapporörelsen var uteslutande en utomparlamentarisk påtryckningsgrupp med sympatisörer och medlemmar i samtliga borgerliga partier.

1.2.5 Bondetåg och lappoval

Med bondetåget avses den fredliga antikommunistiska demonstration som Lapporörelsen arrangerade i Helsingfors den 7 juli 1930. Ungefär 12 500 män och ett fåtal kvinnor från hela landet deltog. Lappoledningen fattade, som redan framgick, beslut om att genom-

162 Meinander. *Finlands historia del IV*, s. 108.

163 Meinander, *Finlands historia del IV*, s. 108–110.

164 Mikko Uola, ”Parlamentaarisen demokratian haastajat 1920–1930-luvuilla”, ingår i *Kansanvalta koetuksella. Suomen eduskunta 100 vuotta*, red. Juhani Mylly, Helsingfors 2006, s. 198.

165 Osmo Jussila, Seppo Hentilä, Juka Nevakivi, *Finlands politiska historia 1809–1999*, Helsingfors 2000, s. 434.

föra bondetåget den dag skyddslagen skulle behandlas i riksdagen. Varken skyddslagen eller ändringarna i vallagarna fick 5/6 majoritet i riksdagen, vilket skulle ha krävts för att dessa lagar, som var av grundlagsnatur, skulle kunna godkännas i brådskande ordning. Lagförslagen röstades med kvalificerad majoritet att bli vilande över nyval. President Relander tillmötesgick dock Lapporörelsen och upplöste omgående riksdagen.¹⁶⁶ En ny riksdag skulle väljas den första och andra oktober. Riksdagsvalet hösten 1930 har i efterhand kallats för lappovalet. Valdebatten som föregick valet var den häftigaste på många år och det tema som mer eller mindre helt dominerade valkampanjen var om den nya riksdagen skulle komma att godkänna kommunistlagarna eller inte.

Riksdagsvalet i oktober 1930 har beskrivits som det mest spännande riksdagsvalet i Finlands historia. ”Nu göras inga detaljfrågor om årensningar och vägbyggen utan viktiga frågor om fosterlandets framtid!”, skrev *Österbottningen*.¹⁶⁷ Åtminstone var det den bilden av riksdagsvalet som Lappoledningen aktivt hade försökt förmedla, det vill säga att fosterlandets framtid var beroende av om riksdagen fick den borgerliga majoritet på två tredjedelar som krävdes för att kommunistlagarna skulle kunna godkännas. På en del håll användes olagliga metoder för att så många borgerliga och så få socialister som möjligt skulle rösta. Lappoledningen hade i ett cirkulär uppmanat de lokala valfunktionärerna att göra sitt yttersta för att så många ”vita” och så få ”röda” som möjligt röstade i riksdagsvalet. De kommunala valnämnderna uppmanades att utse ”juntor” med uppgift att besöka alla ”hel- och halv vita” väljare, inte bara en, utan flera gånger, för att säkerställa att de röstade borgerligt. Alla ”hel- och halv röda” skulle granskas noga och om det bara var möjligt så skulle de strykas ur vallängderna.¹⁶⁸ Om valfunktionärerna märkte att kommunister stod uppställda på socialdemokraternas listor skulle dessa omedelbart strykas från listorna.¹⁶⁹

När innehållet i Lappoledningens cirkulär läckte ut väckte det givetvis stor uppståndelse bland främst socialdemokraterna, som uppmanade sina anhängare att vaksamt följa med valnämndernas arbete. ”Pass opp! Det kan hända att man fråntagit också Eder rösträtten med motiveringen att ni är kommunist. Granska vallängderna!”, skrev *Arbetarbladet*.¹⁷⁰ På en del orter föregicks valet av en intensiv kampanj att endast välja lappovänliga valfunktionärer och det hände att socialdemokrater petades ur valnämnderna.¹⁷¹ Socialdemokraterna vädjade till JK att han skulle vidta åtgärder mot de olagliga putsningarna i vallängderna, som hade förekommit på en del orter. Flera socialdemokrater hade jämförts med kommunister och fråntagits rösträtten.¹⁷² Det rapporterades även att kommunister före valet på en del håll i landet hade fått besök av beväpnade män, som varnade dem för att rösta rött. Även mordhot förekom och hela valet fick en hotfull prägel. Socialdemokraternas valkampanjer saboterades systematiskt, speciellt på landsbygden, och det var få socialdemokrater som vågade hålla valmöten på den finska landsbygden i Vasa län.¹⁷³ Kommunister hindrades helt från att

166 Nils-Börje Stormbom, *Edvin Sundqvist – tidningsman del II*, Vasa 1999, s. 160, Schauman och Lilius, s. 42–48.

167 ÖB 30.9.1930.

168 ”Valagitationen”, cirkulär gällande Suomen Lukkos valagitationssystem utsänt av Lappoledningen, Handlingar rörande Lapporörelsen och bondetåget. August Wredes arkiv, SLSA 1101.6.

169 Inkomna brev till Artturi Leinonen, Artturi Leinonens privatarkiv, VLA.

170 Abl 6.8.1930.

171 KT 27.9.1930.

172 Vbl 21.8.1930.

173 Siltala, s. 335.

hålla valmöten.¹⁷⁴ På en del orter utposterades så kallade vita valvakter på själva valdagen, för att kontrollera vem som röstade.¹⁷⁵ Enligt en del källor förhindrades sammanlagt cirka 20 000 finländska medborgare från att utöva sin rösträtt i valet år 1930.¹⁷⁶ Mobiliseringen av den borgerliga väljarkåren lyckades och valdeltagandet i landet blev mycket högt, 65,9 procent. Endast år 1907, när allmän och lika rösträtt hade praktiserats för första gången i Finland, hade valdeltagandet varit högre.

---

174 Tapio Huttula, *Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929–1932*, Helsinki 2000, s. 154.

175 Schauman och Lilius, s. 68.

176 Stormbom, *Edvin Sundqvist – tidningsman del II*, s. 174.

2 DE SVENSKÖSTERBOTTNISKA BÖNDERNAS MOBILISERING TILL LAPPORÖRELSEN

2.1 BONDETÅG OCH LAPPOVAL I SVENSKÖSTERBOTTEN

I det här kapitlet presenterar jag de officiella representanterna i bondetåget och resultatet av riksdagsvalet hösten 1930 i Svenskösterbotten. Dessa uppgifter kommer jag sedan att hänvisa till i de följande kapitlen. När det gäller deltagarna i bondetåget kommer jag att använda kommunen Korsholm som exempel. Korsholm var den största landskommunen i Svenskösterbotten både gällande yta och befolkning. Geografiskt sett ligger Korsholm mitt i Svenskösterbotten. Ofta var det just i Korsholm som bönderna träffades i samband med stora jordbruksmöten och lantbruksutställningar under mellankrigstiden. Samtliga av dem som deltog i bondetåget från Korsholm finns namngivna på Kokkos lista. Korsholm var den kommun i Svenskösterbotten som hade flest officiella representanter i bondetåget. Genom att närmare studera vilka personer som deltog i bondetåget från Korsholm vill jag skapa en bild av vem den typiske bondetågsdeltagaren i Svenskösterbotten var. I Korsholm hade såväl det lappovänliga Bondeförbundet, som det lappokritiska Allmogeförbundet lokalavdelningar. I Korsholm förekom således både ett starkt stöd för och ett starkt motstånd mot Lapporörelsen. I Korsholm bodde flera av Allmogeförbundets, Bondeförbundets och lantbrukssällskapets ledande män. Korsholm var trots närheten till Vasa stad en utpräglad landsortskommun där jordbruket var den viktigaste näringen. I Korsholm fanns både småbrukare, mellanbrukare och storbönder.

2.1.1 Officiella representanter eller enskilda aktörer?

Lappoledningen hade önskat att alla de drygt 600 kommunerna i Finland år 1930 skulle vara officiellt representerade i bondetåget. Med officiella representanter avsågs deltagare som officiellt företrädde sina hemkommuner i bondetåget genom att bära plakat med kommunens namn. Till Lappoledningens stora besvikelse blev det, ju närmare bondetåget kom, dock uppenbart att så inte genomgående skulle ske. Fabrikör Petter Forsström från Lojo, som satt med i Lappoledningen, skrev i ett brev till sin vän Bertel Gripenberg i Borgå att ”en stor sak var på väg att bli bortfuskad på grund av klen ledning”. Forsström uttryckte sin besvikelse över att ”de så kallade lappomännen”, som skulle delta i bondetåget, i de flesta fall inte representerade andra än sig själva. Han nämnde speciellt Svenskösterbotten som ett, enligt honom, besvärligt område där flera kommuner saknade officiella representanter.¹⁷⁷

Inför bondetåget delades deltagarna in landskapsvis i olika bataljoner. Svenskösterbottningarna hade en egen bataljon, Österbottens bataljon. Enligt tidningsuppgifter och uppgifter i Kai Donners efterlämnade dokument deltog 437 svenskösterbottningar i bondetåget.¹⁷⁸ Antalet deltagare i Österbottens bataljon på Kokkos lista uppgår inte till 437 personer utan där finns endast 218 namn. Esa Sormunen har noterat motsvarande fenomen när han har kartlagt deltagarna i bondetåget från Polvijärvi. Endast ungefär hälften av de personer som deltog i bondetåget från Karelen finns med på Kokkos lista.¹⁷⁹ Min uppfattning, som jag inte

177 Brev från Peter Forsström till Bertel Gripenberg 16.6.1930, mapp 53, SLSA 1102/45.

178 Cirkulär från Lapporörelsens ledning 28.6.1930, H 11:33, Kai Donners privatarkiv, RA och Vbl 4.7.1930.

179 Sormunen, s. 231.

helt kan belägga, är att de svenskösterbottniska deltagare som är namngivna på Kokkos lista är personer som betraktades som officiella representanter för sin hemort. De bar plakat med kommunens namn under själva bondetåget. De övriga deltagarna kom från sådana kommuner där kommunfullmäktige eller kommunens ledande män hade vägrat att godkänna att kommunen hade officiella representanter i bondetåget.

Tre kända svenskösterbottningar som befann sig i Helsingfors måndagen den 7 maj är inte med på Kokkos lista. Personerna i fråga var stadsdirektören i Vasa, Harald Boucht, kyrkoherden i Purmo, Paul Danielsson och kyrkoherden i Vörå, J.I. Bäck. Ingen av dem deltog i själva bondetåget, men de var involverade på andra sätt och de finns troligtvis inräknade i den totala summan deltagare. Paul Danielsson höll predikan på svenska under bondetåget, medan Harald Boucht i egenskap av Svenskösterbottens representant i Lappoledningen ansvarade för svenskösterbottningarna under deras vistelse i Helsingfors. Under själva bondetåget deltog Boucht i en delegation som uppvaktade Mannerheim och bjöd in honom till Senatstorget.¹⁸⁰ J.I. Bäck satt med i den svenska riksdagsgruppen och han hälsade de svenskösterbottniska bondetågsdeltagarna välkomna på Senatstorget i egenskap av riksdagsman. Enligt tidningsuppgifter deltog han även i en del av själva bondetåget.¹⁸¹

Av de svenskösterbottniska kommunerna var 20 av 29 landskommuner och fyra av sex städer officiellt representerade i bondetåget.¹⁸² Den största staden i Österbotten, Vasa, hade inga officiella representanter i Österbottens bataljon. Däremot fanns det en speciell avdelning i Etelä-Pohjanmaan pataljoona (Södra Österbottens bataljon), med namnet Osasto Vaasa, under ledning av bankdirektör Törnroos. Enligt efterlämnade uppgifter deltog tio män i denna avdelning.¹⁸³ Det är sannolikt att de som marscherade i Osasto Vaasa var finskspråkiga. Enligt en sagesman deltog dock sammanlagt ungefär 30 svenskspråkiga män från Vasa i bondetåget som privatpersoner i Österbottens bataljon.¹⁸⁴ Här fanns således en klar språklig skillnad. De finsk- och svenskspråkiga i Vasa marscherade inte i samma bataljon. Antagligen fanns det också finskspråkiga på andra orter som deltog i Etelä-Pohjanmaan pataljoona i det geografiska område som Österbottens bataljon omfattade, liksom många finskspråkiga i svenska kommuner hörde till finska skyddskårer i grannkommunerna under mellankrigstiden. Det fanns dock även finskspråkiga deltagare i Österbottens bataljon. Samtliga deltagare i bondetåget från Kaskö var helt finsk- eller tvåspråkiga.¹⁸⁵

Lappoledningen hade önskat att kommunerna skulle stå för rese-, mat- och logikostnader för de män som deltog i bondetåget. Detta önskemål förverkligades dock inte. Av alla kommuner i Svenskösterbotten finns det uppgifter endast om att Petalax kommun betalade resan för en av deltagarna i bondetåget. I ett fullmäktigeprotokoll i Petalax finns ett beslut om att kommunen skulle betala en av bondetågsdeltagarnas resekostnader, eftersom han representerade kommunen i huvudstaden.¹⁸⁶ I övrigt finansierade deltagarna sina resor själ-

180 Hbl 8.7.1930.

181 Vbl 8.7.1930.

182 Jag har behandlat Öja som en självständig kommun, eftersom Öja hade egna officiella representanter i bondetåget, trots att orten egentligen hörde till Kronoby.

183 Material i mapp H 11:33, Kai Donners arkiv, RA. Det är möjligt att dessa män har räknats in i summan över totala antalet deltagare från Svenskösterbotten, trots att de marscherade i Södra Österbottens bataljon.

184 Sagesman Christer Boucht 4.7.2000.

185 Sagesman Fjalar Rosenlöf 31.3.2009.

186 Nils-Erik Nykvist, "Svenska Österbotten och rikspolitiken", ingår i *Svenska Österbottens historia II*, Vasa 1979, s. 287. Jag har inte kunnat hitta nämnda fullmäktigeprotokoll, men Nils-Erik Nykvist skriver i *Svenska Österbottens historia* att kommunfullmäktige i

va, men de hade rätt att bära kommunens namn på plakat under bondetåget. Statens järnvägar tillmötesgick dock bondetågsdeltagarna genom att ställa till förfogande ett stort antal extra tåg i trafik och bevilja alla bondetågsdeltagare femtio procent rabatt på tågbiljetterna, vilket knappast var mera än rätt med tanke på att en stor del av resenärerna åkte i oxvagnar med fastspikade träbänkar.¹⁸⁷ Enligt en sagesman betalade en del mera välbärgade bönder resekostnaderna för fattigare bönder från orten som deltog i bondetåget.¹⁸⁸

2.1.2 De svenskösterbottniska bondetågsdeltagarna

Begreppet bondetåget låter oss förstå att de som marscherade i Helsingfors den 7 juli 1930 var bönder. Så var dock inte fallet om man tittar på deltagarna från hela landet. I den delegation som ansvarade för att planera och organisera bondetåget var endast fem av 35 män själva bönder. ”Bondeståndet” hade dock en synlig roll i Lappoledningen eftersom Vihtori Kosola och Vihtori Herttua, som tillsammans med Iivari Koivisto officiellt representerade den högsta ledningen inom Lapporörelsen, var bönder. De övriga var officerare, affärsmän, bankdirektörer, präster, doktorer och jurister. Speciellt bankdirektörerna var välrepresenterade i Lapporörelsens ledning. Det faktum att Lappoledningen valde att kalla demonstrationen i Helsingfors för bondetåget visar också att de ville lyfta fram böndernas roll inom Lapporörelsen. Ingen forskare har dock närmare studerat om termen ”bonde” medvetet användes som ett ideologiskt och politiskt begrepp av Lapporörelsen. Enligt Jaakko Korjus, som har skrivit en biografi över Vihtori Kosola, var det prosten K.R. Kares som föreslog att demonstrationen till Helsingfors skulle kallas för bondetåget (talonpoikaismarssi). Kares fick inspiration av bondetåget till Stockholm 1914. ”Jos jokin asia huolestutti Ruotsin talonpoikia, he lähtivät joukolla Tukholmaan. Silloin heitä myös kuunneltiin”, lär Kares ha sagt.¹⁸⁹

Efter Lapporörelsens misslyckade kupp försök i Mäntsälä 1932 har många finländare medvetet strävat efter att tona ner böndernas roll i bondetåget och Lapporörelsen.¹⁹⁰ I Svensk-

---

Petalax fattade beslut om att betala resan för Reinhold Ståhl. Jag har inte systematiskt gått igenom varje fullmäktigeprotokoll från varje kommun i Svenskösterbotten. Jag har granskat fullmäktigeprotokoll från Nykarleby stad, Nykarleby landskommun, Munsala, Jeppo, Pedersöre, Korsholm, Vasa och Närpes. Det här var både sådana kommuner som hade officiella representanter, samt kommuner som saknade sådana. I dessa kommunfullmäktigen har man inte protokollfört diskussioner om vare sig Lapporörelsen eller bondetåget. Frågan huruvida kommunen skulle ha officiella representanter i bondetåget fattades således utanför de officiella beslutande organen, eller så har man undvikit att protokollföra dessa diskussioner.

187 ÖP 28.6.1930, PT 26.6.1930.

188 Sageskvinna Nelly Fågelbärj 21.5.2000. Enligt Fågelbärj lockade storbönderna i Munsala de fattigare småbrukar- och torprarsönerna att komma med i bondetåget med löfte om en gratis resa till Helsingfors.

189 Jaakko Korjus, *Vihtori Kosola. Legenda jo eläessään*, Porvoo 1976, s. 133. ”Om någonting bekymrade de svenska bönderna så begav de sig i trupp till Stockholm. Då lyssnade man också på dem”, egen översättning. Bondetåget till Stockholm 1914 var en protest mot statsmaktens planerade nedskärningar av försvaret.

190 Enligt till exempel Ulf Modin (Vbl 8.8.1993) var finlandssvenskarna som deltog i bondetåget och sympatiserade med Lapporörelsen uteslutande bankdirektörer, forstmästare, jurister och godsägare. Henrik Meinander skriver i *Finlands historia del IV* att finlandssvenskarna och Svenska folkpartiet medvetet försökte förtränga sin aktiva roll inom Lapporörelsen efter händelserna i Mäntsälä och att de starka lapposympatier som hade inrapporterats från många håll i svenskbygderna under sommaren 1930 i efterhand förklarades som vilsledande propaganda från Lapporörelsens sida, s. 110.

Tabell 4. Lapporörelsens ledning 1930.

1. Överste	P.A. Autti	Rovaniemi
2. Stadsdirektör	Harald Boucht	Vasa
3. Ingenjör	Alvar Brejlin	Voikka
4. Doktor	Kai Donner	Hyvinge
5. Kapten	Torsten Hedman	Vasa
6. Jordbrukare	Vihtori Herttua	Ylistaro
7. Doktor	Gunnar von Hertzen	Åbo
8. Riksdagsman	K.V. Huhtala	Ulvila
9. Rådman	Eero Hämäläinen	Kuopio
10. Jordbrukare	Vihtori Kosola	Lappo
11. Bankdirektör	Antti Isotalo	Voltti
12. Bankdirektör	Iisakki Kaitera	Oulu
13. Pastor	Olavi Kares	Åbo
14. Assessor	K.R. Kares	Lappo
15. Bankdirektör	Iivari Koivisto	Ilmola
16. Pastor	Otto Korpijaakko	Viborg
17. Nämndeman	A. Koro	Lappo
18. Assessor	Mikko Lampén	Helsingfors
19. Redaktör	Oskar Larsson	Kuopio
20. Lärare	Kustaa Latvala	Lappo
21. Bankdirektör	Eino Levonius	Vasa
22. Jordbrukare	Matti Malkamäki	Lappo
23. Kyrkoherde	Arvi Malmivaara	Ylistaro
24. Bankdirektör	Yrjö Nikula	Lappo
25. Bankdirektör	Paavo Osola	Seinäjäki
26. Riksdagsman	Erkki Perheentupa	Loimaa
27. Riksdagsman	Martti Pihkala	Helsingfors
28. Riksdagsman	Martti Rantanen	Kauhava
29. Jordbrukare	Arvo Sihto	Ilmola
30. Jordbrukare	Jussi Tala	Jalasjärvi
31. Direktör	Martti Tulenheimo	Kangasala
32. Magister	Veli Nieminen	Tavastehus
33. Lektor	Aimo Lahti	Sordavala
34. Direktör	J.A. Lithén	Pölläkkälä
35. Apotekare	J. Holopainen	Juva

Källa: Lapuan Liikkeen vuosikertomus v:lta 1929–1930, Lapua 1931.

Anmärkning: I kommittén som skulle arrangera bondetåget 7.7.1930 ingick från början 31 män. Lapporörelsens 31-mannadelegation kompletterades senare under året. Under sommaren övertog Onni Laitinen från Rovaniemi överste Auttis plats i ledningen. Utåt sett var det i första hand Vihtori Kosola, Vihtori Herttua och Iivari Koivisto som var Lapporörelsens egentliga ledning. Namnen på listan följer samma numrering som i Lapporörelsens årsberättelse.

österbotten var det dock bland bönderna på landsbygden som det starkaste stödet för och även det hårdaste motståndet mot Lapporörelsen fanns. I Svenskösterbotten var städerna knappt representerade i bondetåget. De som deltog i bondetåget kom till största delen från landsbygden och de var nästan undantagslöst bönder. Begreppet ”bondetåg” stämmer således väl överens med de svenskösterbottniska förhållandena. Jag har kartlagt yrkena hos samtliga av de svenskösterbottniska deltagare i bondetåget som finns med på Kokkos lista. Från de kommuner som var officiellt representerade har jag endast hittat en obesutten bland deltagarna, en backstugusittare i Purmo.¹⁹¹ Därtill fanns en handfull tjänstemän, präster, fabrikerare och studerande. Den absoluta majoriteten var bönder.

2.1.2.1 Deltagarna i bondetåget från Korsholm

Jordbruksnäringen dominerade i Korsholm liksom i de övriga svenskösterbottniska landskommunerna men i och med att Korsholm var en kranskommun till Vasa stad bodde det en något större andel tjänstemän och arbetare i Korsholm än i de övriga svenskösterbottniska landskommunerna. Arbetarna och tjänstemännen bodde huvudsakligen i de kommundelar som låg närmast Vasa stad. Av jordbrukslägenheterna i Korsholm var majoriteten, det vill säga 58,5 procent, så kallade småbruk med under 10 hektar odlad mark år 1930 och 36,5 procent av bönderna brukade mellan 10 och 25 hektar mark medan endast fyra procent brukade över 25 hektar. Ingen bonde odlade över 100 hektar i Korsholm år 1930 (se tabell 3).

Bönderna i Korsholm var organiserade i två lantmannagillen, Korsholms norra lantmannagille och Korsholms södra lantmannagille. Av dem som var medlemmar i något av lantmannagillena i Korsholm år 1930 hörde 49 procent till kategorin småbrukare. Av lantmannagillenas medlemmar brukade 37 procent mellan 10 och 25 hektar och endast 7 procent över 25 hektar mark.¹⁹² En jämförelse mellan den odlade arealen bland medlemmarna i lantbrukssällskapet i Korsholm och den odlade arealen bland hela kommunens jordbrukarkår visar att småbrukarna var något underrepresenterade, medan storbönderna var något överrepresenterade i lantmannagillena i Korsholm i förhållande till andelen småbrukare och storbönder i kommunen.

Från Korsholm deltog 36 män i bondetåget. Av dessa var 32 bönder. De övriga var en tjänsteman, stationsinspektören Anton Berger i Toby, och tre bondsöner. Det var med andra ord bönder som officiellt representerade Korsholm i bondetåget. Av de 36 deltagarna i bondetåget kom 28 från de byar som hörde till Korsholms södra lantmannagilles verksamhetsområde. Av dessa 28 var 23 medlemmar i lantmannagillet. Den enda tjänstemannen som deltog i bondetåget var även med i lantmannagillet.¹⁹³ Endast fyra av de 28 deltagarna från södra Korsholm var inte medlemmar i ortens lantmannagille. Bland dessa fyra fanns tre bondsöner och två finskspråkiga bönder.¹⁹⁴

Samtliga av dem som deltog i bondetåget från norra Korsholm hörde till Norra Korsholms lantmannagille. De var alla bönder. Utgående från de uppgifter som samlades in i

191 Enligt mantalslängden från Purmo för år 1930 var Johan Nyqvist (f. 1875) i Nederpurmo en backstugusittare. Han är den enda med det namnet i Purmo år 1930, så vi får anta att det är samma Johan Nyqvist som finns med på Kokkos lista.

192 Årsbok för Österbottens svenska lantbrukssällskap 1930, ÖSL:s arkiv, VLA.

193 Förteckning över lantbrukssällskapets medlemmar, årsbok för Österbottens svenska lantbrukssällskap 1930, ÖSL:s arkiv, VLA.

194 Ibidem.

Tabell 5. Åkerarealen bland deltagarna i bondetåget från Korsholm.

	Mikrojordbruk < 1 ha	Småbrukare 1–9,99 ha	Mellanbrukare 10–24,99 ha	Storbönder > 25 ha
Antal	–	4	19	9
Procent	–	13	59	28

Källa: Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Ha 1023, Jordbruksstyrelsens arkiv, Riksarkivet.

Anmärkning: I jordbruksstyrelsens arkiv från den allmänna lantbruksräkningen 1929–1930 saknas uppgifter om en del av de 825 bönder som bodde i Korsholm år 1929. Jag har inte hittat uppgifter om två av de bönder som deltog i bondetåget från Korsholm. Bönderna i fråga, Abraham Skjäl från Jungsund och August Mukari från Pundars, var dock båda två storbönder. Abraham Skjäl's gård var enligt tidningsuppgifter den största i hela socknen i mitten av 1930-talet. Redan år 1908 hade han haft 40 mjölkkor, vilket var exceptionellt mycket i Svenskösterbotten på den tiden. År 1918 hade Skjäl fått Finska Hushållningssällskapets medalj för välskött jordbruk. August Mukari var finskspråkig och bördig från Laihela, men gift med en svenskspråkig kvinna från Korsholm. Herris hemman, som han brukade i Pundars, räknades till en av de större och mest välskötta gårdarna i Korsholm på den här tiden. Jag har således räknat in dem i denna statistik under kategorin storbönder. Källor: Greta Ahlskog, ”Pundars bebyggelsehistoria”, ingår i *Helsingby-Karkmo förr och nu*, Hembygdsinventeringsgruppen, (Vasa 2010), Vbl 25.6.2010, artikel om Herris hemman, Årsbok för ÖSL 1918, Vbl 13.2.1936, Odalmanen 1919 och sagesman Elli Sigfrids.

Korsholm under den allmänna lantbruksräkningen år 1929–1930 har jag kunnat fastställa hur stora arealer de flesta av dessa bönder brukade.

Medelarealen brukad åkermark för de bönder som deltog i bondetåget från Korsholm är 19 hektar. Då saknas dock uppgifter om de två största producenterna i Korsholm, Abraham Skjäl och August Mukari, som inte deltog i den allmänna lantbruksräkningen. Om deras odlingsarealer skulle vara inräknade skulle sannolikt medelåkerarealen bland bondetågsdeltagarna från Korsholm öka ytterligare eftersom de enligt uppgifter i tidningarna hörde till de största producenterna i kommunen. Likväl var en medelåkerareal på 19 hektar betydligt högre än medelåkerarealen i såväl Korsholm, Svenskösterbotten, som i hela landet år 1930.¹⁹⁵ Enligt uppgifter i den allmänna lantbruksräkningen bodde det 33 bönder i Korsholm som odlade mera än 25 hektar åkermark. Från dessa hemman deltog nio bönder och två bondsöner i bondetåget. I hela Vasa län var medelåkerarealen 8,6 hektar.¹⁹⁶ Av deltagarna i bondetåget från Korsholm hörde dock endast 13 procent till kategorin småbrukare medan hela 28 procent var storbönder. Även andelen mellanbrukare var kraftigt överrepresenterade i bondetåget från Korsholm.

I föregående tabell har jag endast räknat med den areal åkermark som bondetågsdeltagarna från Korsholm odlade. Inte hur mycket skog och ängsmark som hörde till deras hemman. Flera av deltagarna från Korsholm ägde dock också stora skogsarealer, bland andra en del av dem som hörde till kategorin småbrukare. Därför presenterar jag även i tabell sex den totala arealen mark som deltagarna i bondetåget från Korsholm ägde. I tabell sex saknas uppgifter om två av de största bönderna i Korsholm, Mukari och Skjäl. De finns dock medräknade i tabell fem.

Tabell 6. Den totala arealen mark bland bondetågsdeltagarna från Korsholm.

Hektar	<1	1–4,99	5–9,99	10–24,99	25–49,99	50–99,99	> 100
Antal	–	–	1	6	8	12	3

Källa: Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Ha 1023, Jordbruksstyrelsens arkiv, Riksarkivet.

195 Finlands officiella statistik (FOS), Lanthushållning 26:1, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Helsingfors 1932.

196 Peltonen, ”Pula ja Pohjanmaa”, s. 22.

Tabell sex visar att många av deltagarna i bondetåget från Korsholm var stora markägare. Om man ser till hela gårdens storlek finns det endast en bonde som ägde mindre än 10 hektar mark. Hela 17 av de bönder från Korsholm som deltog i bondetåget ägde över 50 hektar mark år 1930. Den största markägaren av dem som har besvarat enkäten i den allmänna lantbruksräkningen, Evert Loo i Iskmo, ägde totalt 174 hektar mark. Skogsbruket var således en viktig binäring och inkomstkälla för dessa bönder.

I den allmänna lantbruksräkningen 1929–1930 kartlades inte enbart den areal mark som bönderna brukade utan även vilka maskiner bönderna ägde eller var delägare i. Samtliga av de bönder som deltog i bondetåget och som har lämnat in uppgifter till den allmänna lantbruksräkningen ägde själva en slättermaskin, en hästräfsa och en hövändare. Många av bönderna hade två slättermaskiner. Därtill fanns det elva skördemaskiner, elva hästhackor, åtta konstgödselspridare, åtta radsåningsmaskiner, tre potatisupptagningsmaskiner och åtta separatorer i enskild och samfälld ägo i Korsholm. Tre av bönderna ägde ett eget tröskverk med förbränningsmotor, medan samtliga andra var delägare i ett tröskverksbolag.¹⁹⁷ Ingen av de bönder som har lämnat in uppgifter till den allmänna lantbruksräkningen hade traktor. Det fanns ingen traktor i Korsholm ännu år 1930. Den första traktorn inköptes först år 1936.¹⁹⁸ I lantbruksräkningen frågades inte efter vem som ägde personbilar. Antalet mjölkmaskiner på gårdarna har heller inte kartlagts. En av deltagarna i bondetåget, Herman Forth i Tölby, vars kor producerade ungefär 19 000 kg mjölk per år, hade dock installerat mjölkmaskin redan år 1929. Han var den första bonden i Korsholm och en av de första i länet som lät mekanisera mjölkningen.¹⁹⁹

Dessa uppgifter visar att mekaniseringsgraden var hög bland de bönder som deltog i bondetåget från Korsholm. Slättermaskiner fanns på de flesta gårdar i Svenskøsterbotten år 1930 och hästräfsor fanns på ungefär hälften av gårdarna. Faktum är att Svenskøsterbotten var det mest mekaniserade området i hela Finland om man räknar antalet slättermaskiner år 1930. I Svenskøsterbotten fanns det 79 slättermaskiner per 100 hektar år 1930. Den region i Finland som hade näst mest slättermaskiner var östra Nyland med 73 slättermaskiner per 100 hektar. I de flesta andra regioner i Finland inklusive södra Finland fanns det mindre än 50 slättermaskiner per 100 hektar år 1930.²⁰⁰ Däremot var såningsmaskiner, hövändare, skördemaskiner, hästhackor, konstgödselspridare, potatisupptagningsmaskiner och dikesplogar ovanliga. Med undantag av antalet slättermaskiner var mekaniseringsgraden lägre i Svenskøsterbotten än i andra regioner i landet. I hela Svenskøsterbotten fanns det endast 184 skördemaskiner och 95 dikesplogar år 1930. De tröskverk som fanns ägdes i regel av bolag. Traktorer var mycket ovanliga. Enligt den allmänna lantbruksräkningen fanns det 67 traktorer i Svenskøsterbotten 1930.²⁰¹ Ännu år 1941 fanns det endast 159 traktorer, eller 0,17 traktorer per 100 hektar åker, i Svenskøsterbotten.²⁰²

Den areal mark och de maskiner som deltagarna i bondetåget från Korsholm innehade visar att det var större producenter och mera välbärgade bönder som deltog i bondetåget

197 Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Korsholm, Jordbruksstyrelsens arkiv, RA.

198 Ingemar Pörn (red.), *Lantmannagillena i Korsholm*, Vasa 2000, s. 43.

199 Vbl 17.7.1968, Intervju med Herman Forth. Uppgiften om hur många kilo mjölk korna producerade är tagen från allmänna lantbruksräkningen 1929–1930 i Korsholm, Jordbruksstyrelsens arkiv, RA.

200 Veikko Anttila, *Talonpojasta tuottajaksi. Suomen maatalouden uudenaikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella*, Helsinki 1974, s. 173.

201 Finlands officiella statistik, 1904–1937, III Lanthushållning.

202 Westermarck, *Svenska Österbottens jordbruk*, s. 130.

från Korsholm. En annan faktor som talar för att en stor del av deltagarna i bondetåget från Korsholm var något mera välbärgade bönder är att en stor del av dem hade ett personligt telefonnummer i Vasanejdens telefonkatalog år 1930. Privata telefoner på landsbygden var mycket ovanliga under mellankrigstiden. År 1930 fanns det sammanlagt 135 telefonnummer bland drygt 12 000 invånare i Korsholm och då är även företag inräknade. Sammanlagt 16 av de 36 personer som deltog i bondetåget från Korsholm finns dock med i telefonkatalogen.²⁰³ En del av deltagarna i bondetåget hade i tiden aktivt varit med och arbetat för att telefonledningarna skulle dras från Vasa till landsbygden. Abraham Skjäl i Jungund var en av de första som skaffade telefon i norra Korsholm i början av 1900-talet när han på eget initiativ lät dra en telefonlinje från Vasa till sitt hem.²⁰⁴ Att en så stor del av dem som deltog i bondetåget hade privata telefoner underlättade säkert också kontakten mellan dem gällande planeringen inför bondetåget.

Det var således bönder med något större gårdar som deltog i bondetåget från Korsholm trots att närmare 60 procent av jordbrukarna i Korsholm hörde till kategorin småbrukare. Småbrukarna var också något underrepresenterade i de två lantmannagillena. I byarna i norra Korsholm bodde det också många fiskare, men dessa deltog inte i bondetåget. Till lantmannagillena hörde inte enbart bönder. Av medlemmarna i Korsholms norra och södra lantmannagille hörde sju procent till kategorin övriga yrken år 1930.²⁰⁵

Trots att bönderna dominerade fanns dock flera andra yrken representerade bland bondetågsdeltagarna eftersom en del av bönderna även hade bisysslor vid sidan av jordbruket. Under mellankrigstiden började det ske en viss yrkesspecialisering även på landsbygden men i många landskommuner sköttes alltjämt ämbets- och tjänstemännens uppgifter av bönder. Uppdragen som polis, domare, folkskollärare, mejeridisponent, lantbruksinstruktör och bankdirektör var ofta sysslor som sköttes vid sidan om det egna jordbruket. Även många företagare på landsbygden hade egna jordbruk. De flesta garvare, tegelslagare, handelsmän, såg- och kvarnägare var också bönder. Således fanns det egentligen ingen ämbets- och tjänstemannaklass på landsbygden under mellankrigstiden. Från Korsholm deltog en polis, en handelsman och en ägare av ett tegelslageri i bondetåget. Dessa var även bönder.²⁰⁶ Samtliga deltagare i bondetåget i Österbottens bataljon på Arvo Kokkos lista finns i bilaga 1.

2.1.2.2 Deltagarna i bondetåget från övriga kommuner

Nästan alla deltagare i bondetåget från de svenskösterbottniska landskommunerna på Kokkos lista var bönder eller bondsöner. Största delen av dessa hörde till det lokala lantmannagillet och i regel var det jordbrukare med något större ägor som deltog i bondetåget. Jag har inte gått igenom det omfattande materialet från den allmänna lantbruksräkningen för någon annan kommun än Korsholm av arbetsekonomiska orsaker. Däremot har det varit möjligt att få en uppfattning om hur stora åkerarealer bondetågsdeltagarna från övriga kommuner hade genom att studera medlemsförteckningarna för de lokala lantmannagillena. I de lantmannagillen som har noterat hur mycket jord de enskilda medlemmarna brukade framkommer det att de som deltog i bondetåget och var medlemmar i lantmannagillet i nästan samtliga fall odlade över tio hektar mark. Sådana lantmannagillen där gillet har noterat enskilt jordinnehav bland medlemmarna är Esse, Purmo, Oravais, Solv, Petalax,

203 *Vasanejdens telefonkatalog 1930*, Vasa 1930.

204 Kristian Vilhelm Åkerblom, *Korsholms historia II*, Vasa 1956, s. 471.

205 Årsbok för Österbottens svenska lantbrukssällskap 1930, ÖSL:s arkiv, VLA.

206 Uppgifterna är hämtade från Åkerblom, *Korsholms historia II*.

Pörtom och Närpes. I samtliga dessa kommuner var deltagarna i bondetåget sådana bönder som odlade över tio hektar åkermark (se tabell 3).

Kronoby var den kommun som näst efter Korsholm hade flest officiella representanter i bondetåget, 35 stycken. Av dessa deltagare var 30 stycken bönder eller bondsöner. De övriga fem var läkare, agent, bagare, handlande och lärare. Största delen av dem var medlemmar i det lokala lantmannagillet men tyvärr har Kronoby lantmannagille inte noterat de enskilda medlemmarnas jordinnehav. En titt i telefonkatalogen visar att telefonfrekvensen var hög även bland de Kronobybönder som deltog i bondetåget. Totalt 18 av de 35 deltagarna i bondetåget från Kronoby hade telefon år 1930, vilket indikerar att det rörde sig om mera välbärgade bönder.²⁰⁷ Jeppo är det enda undantaget bland de landsortkommuner som hade officiella representanter i bondetåget. Ingen av de fyra jepporepresentanterna var bönder.

I den studie som har gjorts om bondetågsdeltagarna från Ylistaro i Sydösterbotten framkommer det att det agrara inslaget var stort även där. Ungefär 80 procent av Ylistarodeltagarna var bönder. De var alla bönder med lite större gårdar. Endast tre procent av deltagarna från Ylistaro hade gårdar på mindre än 10 hektar.²⁰⁸ Liknande uppgifter finns också över deltagarna i bondetåget från Tavastehus med omnejd. Inga småbrukare utan endast bönder med större gårdar deltog. I Tavastehusregionen var dock endast ungefär hälften av bondetågsdeltagarna bönder.²⁰⁹ Risto Alapuros Vittis-studie visar att flera bönder var aktiva lappoanhängare även där trots att endast en av sju män i den lokala Lappoavdelningen var bonde. Alapuro har dock inte noterat hur stora arealer dessa bönder brukade.²¹⁰ I norra Karelen var majoriteten av dem som ställde sig bakom Lapporörelsen högre tjänstemän och företagare inom speciellt skogsindustrin. I Polvijärvi var andelen bönder som deltog i bondetåget endast 40 procent. De bönder som Sormunen nämner beskrivs dock uteslutande som storbönder.²¹¹ Karvonen har i en studie konstaterat att väljarstödet för det politiska partiet IKL var större i kommuner med flera stora och medelstora gårdar. Han förklarar dock detta med att IKL var Samlingspartiets förlängda arm och att det således var i sådana kommuner där Samlingspartiet traditionellt hade ett starkare stöd bland större producenter som en högermobilisering ägde rum på 1930-talet.²¹²

I jämförelse med Ylistaro, Tavastehus, Vittis och Norra Karelen var det agrara inslaget större bland de officiella representanterna i bondetåget från de svenskösterbottniska landskommunerna. Av deltagarna på Kokkos lista var drygt 90 procent av svenskösterbottningarna i bondetåget bönder eller bondsöner. Dock hade många av bönderna andra uppdrag vid sidan av jordbruket. Bland dem som inte var bönder finns följande yrken representerade: kyrkoherde, läkare, agent, bagare, polis, fabrikör, ingenjör, lantbruksinstruktör, tjänsteman, handelsman och folkskollärare. Det kan hända att någon av dessa även var sysselsatta inom jordbruket. De har dock inte titulerats bönder i mantalslängderna, lantbrukssällskapens medlemsförteckningar eller lokalhistoriker. En del av deltagarna var studeranden men de var samtidigt söner till bönder och har således kategoriserats som bondsöner i denna text. En handfull av deltagarna på listan har inte gått att identifiera. Ingen av dessa är dock från Korsholm eller Närpes.

207 *Interurbana telefonkatalogen 1929–1930*, Kommuner inom Gamlakarlebynejden, A. –B.F Tilgmann O.–Y.

208 Nieminen, s. 155–174.

209 Ryttilahti, s. 31.

210 Alapuro, *Suomen synty paikallisena ilmiönä*, s. 286–287.

211 Sormunen, s 231, 241, 246.

212 Karvonen, *Lapporörelsen och IKL*, s. 9.

2.1.3 Valresultatet i de svenskösterbottniska landskommunerna i riksdagsvalet 1930

Under mellankrigstiden var Vasa län indelat i tre valkretsar, Vasa södra, norra och östra valkrets. De svenska kommunerna fanns i Vasa södra och norra valkretsar. Gränsen mellan Vasa södra och norra valkrets gick mellan kommunerna Kvevlax och Maxmo (se karta 1). Vasa norra valkrets hade tio mandat och Vasa södra valkrets hade tolv mandat i riksdagen i slutet av 1920-talet. Tabellerna sju och åtta visar hur stort väljarstödet för de olika partierna var på den svenskösterbottniska landsbygden i riksdagsvalet 1929. Jag har lämnat bort valresultatet i alla finska kommuner och städerna. Valresultatet i riksdagsvalet 1929 finns med för att läsaren ska kunna jämföra eventuella förändringar i valresultatet mellan riksdagsvalet 1929 och 1930. I denna avhandling kommer dock riksdagsvalet 1930 att stå i fokus. I valet år 1929 hade Socialistiska arbetar- och småbrukarpartiet (SASP) kandidater. Partiet var det enda kommunistiska partiet i valkretsarna och tilläts inte att ställa upp kandidater år 1930 då det Socialdemokratiska partiet var det enda vänsterpartiet som fick ställa upp kandidater. I valresultatet från år 1930 står de finska borgerliga partierna Samlingspartiets och Agrarförbundets valresultat under en gemensam kolumn eftersom de ingick i samma valförbund. I valet år 1929 bildades inget sådant valförbund utan de finska borgerliga partierna ställde upp sina kandidater i egna valförbund. I norra valkretsen var Agrarförbundet och Samlingspartiet de enda finska borgerliga partierna som hade kandidater i riksdagsvalet 1930 medan även Framstegspartiet hade kandidater i södra valkretsen.

Antalet röstberättigade var högre i den södra än i den norra valkretsen men väljarna på landsbygden har röstat nästan identiskt i de båda valkretsarna om man ser till andelen röster på de olika partierna. Det överlägset största partiet i såväl den norra som i den södra valkretsen var Svenska folkpartiet. I samtliga landskommuner röstade majoriteten av befolkningen på SFP. Även om rösterna från städerna inkluderas dominerade partiet. I riksdagsvalet 1929 hade över 80 procent av väljarna röstat på SFP.²¹³ På landsbygden fick SFP 88 procent av rösterna samma år. I Terjärv var SFP:s dominans nästan total. Alla utom två personer år 1929 och tre personer år 1930 röstade på partiet. Den del av de 66 finskspråkiga invånarna i Terjärv (se tabell 1) som hade rösträtt lät antingen bli att rösta eller röstade på SFP.

Tabellerna nio och tio visar valresultatet för de olika partierna i Vasa norra och södra valkrets i riksdagsvalet 1930. I Vasa södra valkrets röstade drygt 56 procent av de röstberättigade i riksdagsvalet 1930 medan motsvarande siffra i Vasa norra valkrets var drygt 66 procent. Valdeltagandet ökade således med sex procent i den södra och över elva procent i den norra valkretsen.²¹⁴ SFP fick + 1395 röster i södra och + 1073 röster i norra valkretsen i riksdagsvalet 1930, vilket gav partiet fem mandat i södra och fyra mandat i norra valkretsen, det vill säga samma antal mandat som i riksdagsvalet år 1929.²¹⁵ Även de andra partierna som var uppställda i riksdagsvalet fick ett ökat stöd i valet 1930. Totalt ökade antalet röster med 1873 i den norra och 738 i den södra valkretsen jämfört med föregående riksdagsval. Övermark var den enda svenskösterbottniska landskommunen där färre personer röstade år 1930 än år 1929.²¹⁶

Med undantag av kommunerna Karleby, Vörå och Sideby där det även bodde en större andel finskspråkiga var väljarstödet för de finska borgerliga partierna mycket marginellt på

213 Sundberg, s. 156.

214 Finlands officiella statistik 1930, XIX Valstatistik, riksdagsvalet 1930.

215 Finlands officiella statistik 1930, del IV: Valstatistik, s. 42–43.

216 Finlands officiella statistik. Riksdagsvalet 1929 och 1930.

Tabell 7. Rösterna i riksdagsvalet 1929 i svenska landskommuner i Vasa norra valkrets.

Norra Valkretsen	Antal röster totalt	SFP (%)	SDP (%)	SASP (%)	AF (%)	NSP (%)
Karleby	1 594	82,5	5,3	6,2	2,5	3,5
Nedervetil	633	94,0	1,2	1,5	2,8	<1
Terjärv	1 082	99,7	<1	–	<1	–
Kronoby	1 419	98,0	<1	<1	<1	<1
Larsmo	901	93,6	5,3	<1	–	<1
Esse	801	95,0	4,0	<1	–	<1
Pedersöre	1 435	85,0	10,5	4,1	<1	<1
Purmo	787	97,0	<1	1,9	<1	<1
Jeppo	572	80,8	3,3	13,7	1,5	<1
Nykarleby lk	785	90,1	2,5	6,8	–	<1
Munsala	1 157	75,6	20,7	2,9	<1	<1
Oravais	1 210	73,5	3,8	18,7	3,6	<1
Vörå	2 340	85,2	<1	6,0	4,3	4,0
Maxmo	484	98,0	1,0	1,0	–	–
Totalt	16 221	88,2	4,9	4,8	1,4	<1

Källa: FOS Valstatistik 1929. FOS VI Befolkningsstatistik 76:1, Helsingfors 1933.

Anmärkning: I de fall när partierna endast har fått strörorster har jag endast noterat att partiet har fått under en procent av den totala andelen röster i kommunen. Till Vasa läns norra valkrets hörde även de finska kommunerna Ylistaro, Storkyro, Nurmo, Lappo, Kauhava, Ylihärmä, Alahärmä, Kelviå, Lochteå, Himango, Kannus, Toholampi, Ullava, Kaustby, Vetil, Lestijärvi, Halsö och Perho, samt städerna Nykarleby, Jakobstad och Gamlakarleby. Partiernas förkortningar: Svenska folkpartiet (SFP), Socialdemokratiska partiet (SDP), Socialistiska arbetar- och småbrukarpartiet (SASP), Agrarförbundet (AF), Nationella Samlingspartiet (NSP).

Tabell 8. Rösterna i riksdagsvalet 1929 i svenska landskommuner i Vasa södra valkrets.

Södra valkretsen	Antal röster totalt	SFP (%)	SDP (%)	SASP (%)	AF (%)	NSP (%)	NFP (%)
Kvelax	1 269	97,2	1,0	1,8	–	–	–
Replot	1 011	95,3	<1	4,3	–	<1	–
Korsholm	3 489	77,7	3,8	15,0	<1	2,0	<1
Solv	1 115	98,4	<1	1,0	–	<1	–
Malax	1 504	92,0	1,5	4,0	1,2	1,3	–
Petalax	268	98,5	–	1,5	–	<1	–
Bergö	268	85,0	–	14,0	–	<1	–
Korsnäs	1 233	96,7	<1	2,3	<1	<1	<1
Pörtom	1 049	95,0	<1	<1	2,6	<1	–
Övermark	991	98,5	<1	<1	<1	<1	–
Närpes	3 084	95,7	1,0	2,5	<1	<1	<1
Tjock	515	98,0	<1	<1	<1	<1	–
Lappfjärd	1372	89,7	1,0	2,6	6,0	<1	<1
Sideby	775	75,0	9,0	5,0	6,0	4,5	<1
Totalt	17 942	91	1,7	5,3	1,0	<1	<1

Källa: FOS Valstatistik 1929. FOS VI Befolkningsstatistik 76:1, Helsingfors 1933.

Anmärkning: I de fall när partierna endast har fått strörorster har jag endast noterat att partiet har fått under en procent av den totala andelen röster i kommunen. Till Vasa läns södra valkrets hörde även de finska kommunerna Storå, Bötom, Östermark, Kauhajoki, Kurikka, Jalasjärvi, Peräseinäjoki, Ilmola (Ilmajoki), Seinäjoki, Lillkyro och Laihela, samt städerna Vasa, Kristinestad och Kaskö. Partiernas förkortningar: Svenska folkpartiet (SFP), Socialdemokratiska partiet (SDP), Socialistiska arbetar- och småbrukarpartiet (SASP), Agrarförbundet (AF), Nationella Samlingspartiet (NSP), Nationella Framstegspartiet (NFP).

den svenskösterbottniska landsbygden. Detta till trots gjorde de finska borgerliga partierna ett bättre riksdagsval i Svenskösterbotten år 1930 än någonsin tidigare. Speciellt i den södra valkretsen ökade stödet för dessa partier. I valförbundet mellan Agrarförbundet och Samlingspartiet fick det senare partiets kandidater flest röster, vilket kan tolkas som ett direkt stöd för Lapporörelsen, eftersom Samlingspartiet var det enda parti där kandidaterna odelat gav Lapporörelsen sitt stöd inför riksdagsvalet 1930.²¹⁷ Framstegspartiet deltog inte i valförbundet. Framstegspartiet hade överhuvudtaget inga kandidater uppställda i den norra valkretsen och i den södra valkretsen hade partiet endast en kandidatlista, det vill säga en person uppställd. Listan fick knappt några röster alls. Därför har jag heller inte noterat dessa röster i tabellen ovan. De finska borgerliga partiernas andel av rösterna ökade procentuellt i Sideby, Lappfjärd, Tjock, Närpes, Pörtom, Övermark, Korsholm, Karleby, Oravais och Vörå. I de övriga svenskösterbottniska landskommunerna bibehölls den procentuella andelen röster för de finska borgerliga partierna på ungefär samma nivå som år 1929. I Vasa norra valkrets var Agrarförbundet det parti som ökade röstetalet mest (+ 2125) och i Vasa södra valkrets var Samlingspartiet det borgerliga parti som ökade röstetalet mest (+3824).²¹⁸

De partier som utmanade SFP i Svenskösterbotten fanns på vänsterkanten. År 1929 hade både Socialistiska arbetar- och småbrukarpartiet och socialdemokraterna fått ett synligt väljarstöd i riksdagsvalet i en del kommuner. I riksdagsvalet 1930 ökade stödet för SDP i flera kommuner som en följd av att Socialistiska arbetar- och småbrukarpartiet inte tilläts ställa upp kandidater. Socialdemokratiska partiet var det parti som ökade sitt röstetal mest i Svenskösterbotten i riksdagsvalet 1930. Partiet fick 4336 fler röster i södra och 3094 fler röster i norra valkretsen i jämförelse med valet 1929. Trots att SDP ökade sitt röstetal minskade dock vänsterns mandat i Vasa södra och norra valkretsar och på ett nationellt plan, eftersom SDP inte lyckades mobilisera alla de väljare som tidigare hade röstat på andra socialistiska partier. I kapitel 3.1 kommer jag närmare att behandla de kommuner i Svenskösterbotten där väljarstödet för vänsterpartierna inte var en marginell företeelse.

I tabellerna nio och tio finns SFP:s röster noterade i en kolumn. Bondeförbundets och Allmogeförbundets kandidater ställde dock upp sina kandidater på separata listor men inom samma valförbund. Detta var till en del ett resultat av den olika inställning som ledningen inom de båda fraktioner hade till Lapporörelsen. De kandidater som var uppställda på Bondeförbundets listor stödde Lapporörelsen och hade lovat att godkänna de vilande kommunistlagarna. De kandidater som var uppställda på Allmogeförbundets listor hade en mera negativ inställning till Lapporörelsen och en del av dem hade meddelat att de inte kunde tänka sig att godkänna de vilande lagförslagen i den form de förelåg.

Beslutet att ställa upp SFP:s kandidater inom samma valförbund men på separata listor beroende på om kandidaterna hörde till Bondeförbundet eller Allmogeförbundet hade föregåtts av hårda diskussioner. Meningskiljaktigheterna inom partiet var de facto så stora att det var nära att SFP splittrades i Österbotten. Upptakten till bråket var frågan om SFP skulle ingå i ett valförbund med de finska borgerliga partierna eller inte.

Efter att riksdagen hade upplösts och datum för nyval hade fastställts lät Lappoledningen publicera ett utprop i samtliga större finska och svenska dagstidningar där de lät meddela att de ”fordrade” ett gemensamt borgerligt valförbund med endast lappovänliga kandidater i samtliga valkretsar. Tönen i valmanifestet var hotfull. Adjektiven ”omoraliskt”, ”oansvarigt”,

217 Vesa Vares och Ari Uino, *Suomalaiskansallinen Kokoomus. Kansallisen Kookoomuspuolueen historia 1929–1944*, Helsinki 2007, s. 13ff.

218 Siffrorna är uträknade utgående från Finlands officiella statistik 1930 och 1929, del IV: Valstatistik, s. 42–43.

Tabell 9. Rösterna i riksdagsvalet 1930 i svenska landskommuner i Vasa norra valkrets

Norra valkretsen	Antal röster totalt	SFP (%)	SDP (%)	Finska borgerliga (%)
Karleby	1 834	80,0	11,5	8,5
Nedervetil	679	96,2	1,8	1,8
Terjärv	1 144	99,9	<1	<1
Kronoby	1 968	99,3	<1	<1
Larsmo	1 022	96,0	3,9	<1
Esse	879	94,3	5,3	<1
Pedersöre	2 608	87,0	12,8	<1
Purmo	894	98,5	<1	<1
Jeppo	634	87,0	11,4	1,6
Nykarleby lk	841	93,4	6,0	<1
Munsala	1 190	67,8	31,7	<1
Oravais	1 343	78,4	17,6	4,0
Vörå	2 515	82,0	8,6	9,4
Maxmo	539	99,5	<1	–
Totalt	18 090	88	9	3

Källa: ÖB 14.10.1930, Vbl 7.10.1930, FOS 1930 IV: Valstatistik

Anmärkning: I de fall när partierna endast har fått strörorster har jag endast noterat att partiet har fått under en procent av den totala andelen röster i kommunen. Till Vasa läns norra valkrets hörde även de finska kommunerna Ylistaro, Storkyro, Nurmo, Lappo, Kauhava, Ylihärmä, Alahärmä, Kelviä, Lochteä, Himango, Kannus, Toholampi, Ullava, Kaustby, Vetil, Lestijärvi, Halso och Perho, samt städerna Nykarleby, Jakobstad och Gam-lakarleby. Partiernas förkortningar: Svenska folkpartiet (SFP) och Socialdemokratiska partiet (SDP). De finska borgerliga partierna ingick valförbund inför riksdagsvalet och har således räknats som en grupp här.

Tabell 10. Rösterna i riksdagsvalet 1930 i svenska landskommuner i Vasa södra valkrets.

Södra valkretsen	Antal röster totalt	SFP (%)	SDP (%)	Finska borgerliga (%)
Kvevlax	1 344	89,9	10,0	<1
Replot	1 132	97,0	3,0	–
Korsholm	3622	79,0	17,0	4,1
Solv	1 584	97,7	2,0	<1
Malax	1 584	90,0	7,0	3,0
Petalax	615	99,8	<1	–
Bergö	276	99,6	<1	–
Korsnäs	1 279	97,7	<1	<1
Pörtom	1 047	93,0	3,0	4,0
Övermark	959	98,7	<1	<1
Närpes	3 229	94,0	5,0	1,0
Tjock	527	97,0	1,5	1,5
Lappfjärd	1 350	90,0	1,5	8,5
Sideby	776	76,0	8,0	16,0
Totalt	18 677	90,0	7,0	3,0

Källa: Vbl 5.10.1930, Vbl 7.10.1930, FOS 1930 IV: Valstatistik

Anmärkning: I de fall när partierna endast har fått strörorster har jag endast noterat att partiet har fått under en procent av den totala andelen röster i kommunen. Till Vasa läns södra valkrets hörde även de finska kommunerna Storå, Bötom, Östermark, Kauhajoki, Kurikka, Jalasjärvi, Peräseinäjoki, Ilmola, Seinäjoki, Lillkyro och Laihela, samt städerna Vasa, Kristinestad och Kaskö. Partiernas förkortningar: Svenska folkpartiet (SFP) och Socialdemokratiska partiet (SDP). De finska borgerliga partierna ingick valförbund inför riksdagsvalet och har således räknats som en grupp här.

”egoistiskt”, ”förräderi”, ”oriktigt” och ”äventyrande av landets säkerhet” användes för att beskriva alla som på något sätt avsåg att inte stöda Lapporörelsens planer på ett sådant fosterländskt valförbund.²¹⁹ Lappoledningens krav på fosterländska valförbund hade varit känt inom lappovänliga kretsar före uppropet i dagstidningarna. I Österbotten nappade genast Bondeförbundet på kroken och blev en varm förespråkare för ett ”fosterländskt valförbund”. I Närpes hade ”valmän från svenska Sydösterbotten” hållit ett möte redan den 18 juli där de beredde vägen för ett borgerligt valförbund. I samband med mötet lät de publicera en resolution i dagstidningarna där de uppmanade alla partier som ville bekämpa kommunismen att bilda ett gemensamt borgerligt valförbund. Till valförbundet skulle lappovänliga kandidater från SFP, Agrarförbundet, Samlingspartiet och Framstegspartiet ansluta sig. Valförbundet skulle kallas ”Det fosterländska valförbundet”. Uppropet var undertecknat av följande personer:²²⁰

Abraham Skjäl, Korsholm
Edvard Helenelund, Solv
Johan Franzén, Övermark
Oskar Nix, Närpes
 August Tåg, Närpes
 Oskar Jeppson, Närpes
Einar Runeberg, Kristinestad
 E.A. Hummelgård, Kristinestad

Henrik Gussén, Tjock
 M. Mangs, Tjock
Otto Kronman, Lappfjärd
 J. Wadström, Lappfjärd
 V. Rosenstedt, Lappfjärd
 J. Starcke, Lappfjärd
A. Norrback, Sideby
 H. Skogman, Sideby
 E. Storsjö, Sideby

De personer som är markerade med fet stil var personer som även hade representerat sina hemkommuner i bondetåget. Av dessa personer satt Edvard Helenelund, Oskar Nix, Johan Franzén och August Tåg med i Bondeförbundets styrelse. Mangs, Jeppson och Storsjö var ombudsmän för de lokalavdelningar som Bondeförbundet hade på landsbygden. Skjäl var en av dem som hade varit med och grundat Bondeförbundet.²²¹ Samtliga av personerna var medlemmar i Bondeförbundet.

Några dagar senare hölls ett liknande valmöte i Vasa norra valkrets med betydligt flera undertecknare. Mötesdeltagarna ställde sig bakom den resolution som deltagarna på Närpesmötet hade författat och sade sig vilja arbeta för att ett fosterländskt valförbund blev verklighet även i den norra valkretsen. Följande personer tecknade under den resolution som publicerades i dagstidningarna:²²²

A.V. Rodén, Gamlakarleby
 Alfred Gyllenbögel, Gamlakarleby
 Eliel Sandbacka, Gamlakarleby
 O. Söderström, Karleby
 Sanfrid Holm, Karleby
Johannes Storbjörk, Kronoby
 Johannes Broända, Kronoby
 Johannes Strandvall, Kronoby

J. Ahlnäs, Jakobstad
 Sigurd Backlund, Jakobstad
 Emil Kjellberg, Nykarleby landskommun
 William Lundqvist, Nykarleby landskommun
 Edvin Hertén, Nykarleby
 Johannes Qvist, Nykarleby
 Johannes Södersved, Munsala
 V. Wiklund, Munsala

219 Till exempel ÖB 26.7.1930, SÖ 24.7.1930.

220 SÖ 19.7.1930.

221 ÖBt 2.8.1930, referat från Bondeförbundets årsmöte.

222 PT 19.7.1930.

Birger Åminne, Kronoby
Wilhelm Sandbacka, Kronoby
Walfrid Sundqvist, Kronoby
John Finnäs, Öja
 J. Herrgård, Nedervetil
 John Slotte, Nedervetil
 Joel Granvik, Nedervetil
J.A. Andersén, Pedersöre
Bruno Nylander, Pedersöre
 Johan Boström, Pedersöre
 Jarl Henelius, Pedersöre
 Bertel Ståhlmann, Pedersöre
 Anders Stenman, Pedersöre
 Hugo Högnäs, Pedersöre
Paul Danielsson, Purmo
Anders Kjellman, Purmo
 K. Perus, Purmo
 Anders Pass, Purmo
 K.E. Nyman, Purmo
 M. Björklund, Esse
 Alfred Kjellman, Esse

Verner Vegelius, Munsala
 R. Dahlbo, Munsala
 Hugo Nylund, Munsala
E.H. Westergren, Jeppo
E.R. von Essen, Jeppo
G.R. von Essen, Jeppo
 K.J. Nordman, Jeppo
 V. Knus, Jeppo
 Erik Back, Jeppo
Edvard Holmström, Oravais
Georg Lygdman, Oravais
Gustav Karls, Oravais
 Axel Teir, Oravais
 Ragnar Hertzberg, Oravais
 Alfred Lindholm, Oravais
J. I Bäck, Vörå
 S.E. Hannus, Vörå
 Yngve Bäck, Vörå
 J. Frantzén, Maxmo
 Reckström, Alahärmä

Liksom på föregående lista innebär namn med fet stil att personen hade deltagit i bondetåget. Många av de personer som återfinns på denna lista kommer från kommuner som inte hade några officiella representanter i bondetåget, vilket innebär att de kan ha deltagit i egenkap av privatpersoner. Ingen av personerna i norr satt med i Bondeförbundets styrelse 1930 men några av dem hade suttit med i styrelsen tidigare och kan således kopplas till Bondeförbundet. Ingen av personerna var dock medlemmar i Allmogeförbundet. Såväl Bondeförbundet som Allmogeförbundet hade överlag färre lokalavdelningar i norra Svenskosterbotten. I städerna hade fraktionerna inga lokalavdelningar.

På ett möte som hölls den 26 juli fattade Bondeförbundets styrelse beslut om att officiellt stöda planerna på ett borgerligt valförbund. Efter en lång diskussion beslöt styrelsen att anta en resolution där kretsstyrelserna i de båda valkretsarna uppmanades att bilda ett gemensamt borgerligt valförbund där endast lappovänliga skulle få kandidera. Mötet var dock inte enigt. Bondeförbundets riksdagsmän Johan Inborr från Pedersöre och Johan Emil Hästbacka från Terjärv motsatte sig bestämt valförbundsplanerna. De hade också opponerat sig mot bondetåget. Majoriteten av styrelsemedlemmarna i Bondeförbundet ville dock ha ett borgerligt valförbund.²²³ Samma dag sammanträdde Allmogeförbundets styrelse i Vasa. Styrelsen beslöt enhälligt att arbeta för att SFP skulle gå till val som ett eget parti och om det inte var möjligt skulle Allmogeförbundet bilda ett eget svenskt valförbund. Kravet på att endast lappovänliga kandidater skulle få kandidera förkastades helt.²²⁴

Dagen därpå möttes representanter från de båda fraktionerna i Jakobstad när kretsstyrelsen för SFP i norra valkretsen höll valmöte. Alla kommuner utom Jeppo och Munsala var representerade på mötet där det enligt dagstidningarna fördes en hård och hätsk över

223 Vbl 29.7.1930.

224 Vbl 29.7.1930.

tre timmar lång debatt. Under mötet ställde representanterna från Allmogeförbundet ett ultimatum. De hotade att gå till val som ett eget valförbund på rena SFP listor oberoende av hur rösterna skulle falla i en eventuell omröstning om ett borgerligt valförbund. I det skedet valde Bondeförbundet att böja sig för Allmogeförbundets krav och ställa upp sina kandidater inom SFP:s valförbund.²²⁵

Några dagar senare, den 2 augusti, sammanträdde SFP:s kretsstyrelse i Vasa läns södra valkrets. *Vasabladets* chefredaktör Edvin Sundqvist, som i sin ungdom hade deltagit i det aktiva motståndet mot förryskningen som jägarvärvare men som sommaren 1930 var en av de hårdaste motståndarna i Svenskösterbotten till Lapporörelsen, var ordförande på mötet.²²⁶ Bondeförbundets styrelseledamöter Oskar Nix, Edvard Helenelund och Gustav Gädde höll hårt på att planerna på ett borgerligt valförbund skulle förverkligas i södra valkretsen medan Allmogeförbundets representanter starkt motsatte sig ett sådant. Efter en lång och hård diskussion beslöt man att rösta om saken. Omröstningen slutade till förmån för Allmogeförbundet med rösterna 26-5. Förespråkarna för valförbundet var besvikna. Efter mötet sände de ett telegram till de finska borgerliga partierna där de förklarade att det var på grund av valtekniska orsaker, det vill säga av rädsla för att förlora svenska mandat, som SFP skulle gå till val inom ett separat valförbund.²²⁷

På den här tiden tillämpades ett system med en-, två- eller trepersoners listval i landets valkretsar. En lista var helt enkelt en ruta med ett, två eller tre namn. På listorna fick den person som stod först en röst, medan nummer två fick en halv röst och nummer tre en tredjedels röst. Den som röstade kunde också själv välja i vilken ordning kandidaterna skulle tilldelas röster genom att numrera kandidaterna på den lista han drog sitt streck på. Om väljaren bara drog ett streck fick kandidaterna sina röster enligt den ordning valförbundet hade ställt upp dem. Valmansföreningarna i varje kommun gjorde upp egna listor för kommunen men en väljare var inte bunden att dra sitt streck på hemkommunens kandidatlista. Färdigt uppgjorda valblanketter med samtliga riksdagskandidater ordnade på listor fanns i vallokaler. På valdagen röstade väljaren genom att dra ett rött streck i den ruta där namnet på den kandidat stod som han ville stöda. Det var viktigt att avända röd penna. Om någon annan färg än röd användes förkastades rösten. Kombinationsmöjligheterna var oändliga. En kandidat kunde finnas med på många listor och ju flera listor kandidaten fanns med på och ju fler förstaplaceringar han eller hon hade desto större var chansen att bli invald.²²⁸ Vilka kommuner som tog med kandidaterna på sina listor hade också betydelse. Riksdagskandidat K.V. Åkerblom i södra valkretsen noterar i sin dagbok att han hade fått åtta förstaplaceringar och fem andraplaceringar i SFP:s valförbund 1930, vilket var bra, men han var orolig över att det främst var mindre kommuner i valkretsen som hade placerat honom på första plats.²²⁹ De många kandidatkombinationerna gjorde att valblanketterna i regel var mycket stora. I riksdagsvalet 1930 var valblanketten i Vasa norra valkrets lika stor som två A3 sidor. Tre valförbund kandiderade då i Vasa norra valkrets.²³⁰

---

225 ÖB 12.8.1930, SÖ 30.7.1930.

226 Stormbom, *Edvin Sundqvist – tidningsman del II*, s. 148, 150, 172.

227 Vbl 3.8.1930.

228 Heikki Paloheimo, "Eduskuntavaalit 1907–2003", ingår i *Kansanedustajan työ ja arki. Suomen Eduskunta 100 vuotta*, red. Juhani Mylly, Helsinki 2007, s. 190.

229 Dagboksanteckningar 1930, K.V. Åkerbloms samling, Korsholms bibliotek.

230 Kandidatlistor, n:o K 7ab, Valstatistik 19, Statistikcentralens arkiv.

Svenska folkpartiets valförbund i norra valkretsen.

21. Karleby—Gamlakarleby —Nedervetil—Nykarleby landstörssamling. Björk, M. V., hovrättsråd, Alavo. Hästbacka, J. E., direktör, Terijärvi.	22. Pedersöre. Öhman, C. A., bankdirek- tör, Vasa. Storbjörk, Johannes, nämndeman, Kronoby.	23. Terijärvi—Larsmo— Nedervetil. Hästbacka, J. E., direktör, Terijärvi. Björk, M. V., hovrättsråd, Alavo.	24. Pedersöre—Nykarleby landskommun. Inborr, J., kommunalråd, Pedersöre. Haga, Edvard, lantbruka- re, Vörrå.	25. Karleby—Larsmo. Björk, M. V., hovrättsråd, Alavo. Inborr, J., kommunalråd, Pedersöre.	26. Vörrå. Haga, Edvard, lantbruka- re, Vörrå. Björk, M. V., hovrättsråd, Alavo.
27. Oravais. Bäck, J. Im., kyrkoherde, Vörrå. Öhman, C. A., bankdirek- tör, Vasa.	28. Pedersöre. Öhman, C. A., bankdirek- tör, Vasa. Rodén, Astley, vicekonsul, Gamlakarleby.	29. Vörrå—Maxmo. Haga, Edvard, lantbruka- re, Vörrå. Bäck, J. Im., kyrkoherde, Vörrå.	30. Vörrå. Haga, Edvard, lantbruka- re, Vörrå. Inborr, J., kommunalråd, Pedersöre.	31. Oravais. Haga, Edvard, lantbruka- re, Vörrå. Hästbacka, J. E., direktör, Terijärvi.	32. Gamlakarleby. Björk, M. V., hovrättsråd, Alavo. Haga, Edvard, lantbruka- re, Vörrå.
33. Jeppo—Purmo. Bäck, J. Im., kyrkoherde, Vörrå. Storbjörk, Johannes, nämndeman, Kronoby.	34. Vörrå. Bäck, J. Im., kyrkoherde, Vörrå. Rodén, Astley, vicekonsul, Gamlakarleby.	35. Munsala. Bäck, J. Im., kyrkoherde, Vörrå. Haga, Edvard, lantbruka- re, Vörrå.	36. Esse—Jakobstad. Öhman, C. A., bankdirek- tör, Vasa. Bäck, J. Im., kyrkoherde, Vörrå.	37. Esse—Jakobstad—Jeppo. Hästbacka, J. E., direktör, Terijärvi. Inborr, J., kommunalråd, Pedersöre.	38. Pedersöre—Esse— Jakobstad. Inborr, J., kommunalråd, Pedersöre. Björk, M. V., hovrättsråd, Alavo.
39. Kronoby—Terijärvi— Öja. Storbjörk, Johannes, nämndeman, Kronoby. Rodén, Astley, vicekonsul, Gamlakarleby.	40. Pedersöre—Nykarleby. Inborr, J., kommunalråd, Pedersöre. Hästbacka, J. E., direktör, Terijärvi.	41. Purmo. Storbjörk, Johannes, nämndeman, Kronoby. Bäck, J. Im., kyrkoherde, Vörrå.	42. Gamlakarleby. Rodén, Astley, vicekonsul, Gamlakarleby. Bäck, J. Im., kyrkoherde, Vörrå.	43. Karleby. Rodén, Astley, vicekonsul, Gamlakarleby. Storbjörk, Johannes, nämndeman, Kronoby.	

Figur 2. Dessa kandidatkombinationer kunde den väljare i riksdagsvalet 1930 som ville rösta på Svenska folkpartiet i Vasa norra valkrets välja mellan. Väljaren röstade genom att dra ett streck i den ruta där de kandidater, eller den kandidat, som han ville understöda fanns. Valmansföreningarna i de olika kommunerna hade ställt upp kandidaterna, men en väljare kunde rösta på vilket kandidatpar som helst. En vörråbo behövde således inte rösta på Vörrås lista. Det namn som stod först på listan fick en hel röst, medan nummer två fick en halv röst, VP 28.9.1930.

I riksdagsvalet 1929 hade SFP haft enmanslistor i Österbotten.²³¹ Inför riksdagsvalet 1930 fattade kretsstyrelserna i de båda valkretsarna beslut om att använda sig av tvåmanslistor i både norra och södra valkretsen. I tidigare val hade Bondeförbundets och Allmogeförbundets kandidater kombinerats med varandra. I riksdagsvalet 1930 ställde de båda fraktionerna upp sina kandidater på separata listor men i samma valförbund. I praktiken innebar detta att Allmogeförbundets och Bondeförbundets riksdagskandidater inte kombinerades med varandra på valblanketterna. Eftersom Bondeförbundet och Allmogeförbundet ställde upp sina kandidater på olika listor har det varit möjligt att räkna hur många röster som tillföll Bondeförbundet respektive Allmogeförbundet.

Bondeförbundets valparoll inför riksdagsvalet var ”Laglig ordning genom lagstiftning”.²³² Allmogeförbundets valparoll var ”Mot kommunismen - för laglydnad”.²³³ Kandidaterna på Bondeförbundets listor meddelade att de hade för avsikt att godkänna kommunistlagarna. Allmogeförbundets valupprop var mera tveydigt. Förbundet meddelade att deras kandidater skulle bistå i stiftandet av lagar som förhindrade att landsförrådiska personer valdes in

231 Schauman och Lilius, s. 348–349.

232 SÖ 13.8.1930.

233 VP 23.9.1930.

Tabell 11. Röstetalet i Vasa norra och södra valkrets för Svenska folkpartiets riksdagskandidater i riksdagsvalet 1930.

Norra valkretsen		Södra valkretsen	
1. Johan Emil Hästbacka, Terjärv, (A)	6744	1. Otto Jacobsson, Vasa, (A)	4720
2. Johan Inborr, Pedersöre, (A)	3963	2. Ernst Estlander, Helsingfors, (A)	4366
3. Edvard Haga, Vörå, (A)	3910	3. Levi Jern, Korsholm, (A)	4364
4. Matts Viktor Björk, Alavo, (A)	3475	4. Edvard Helenelund, Solv, (B)	4095
5. Jakob Immanuel Bäck, Vörå, (B)	3363	5. K.V. Åkerblom, Kvevlax, (A)	3966
6. C.A. Öhman, Vasa, (B)	1946	6. Harald Boucht, Vasa, (B)	3650
7. Astley Rodén, Gamlakarleby, (B)	1754	7. Josef Mangs, Närpes, (A)	3571
8. Johannes Storbjörk, Kronoby, (B)	1344	8. Johan Franzén, Övermark, (B)	2198
		9. K.V. Hintz, Tjock, (A)	1340
		10. Otto Kronman, Lappfjärd (B)	726

Källa: Vbl 7.10.1930.

Anmärkning: De invalda riksdagskandidaterna i respektive valkrets är markerade med fet stil. A=Allmogeförbundets listor, B=Bondeförbundets listor.

Tabell 12. Allmogeförbundets och Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster i Vasa norra och södra valkrets riksdagsvalet 1930.

Norra valkretsen			Södra valkretsen		
<i>Kommun</i>	<i>AF</i>	<i>BF</i>	<i>Kommun</i>	<i>AF</i>	<i>BF</i>
Karleby	76	24	Kvevlax	87	13
Nedervetil	90	10	Replot	47	53
Terjärv	77	23	Korsholm	65	35
Kronoby	36	64	Solv	82	18
Larsmo	80	20	Malax	94	6
Esse	40	60	Petalax	32	68
Pedersöre	80	20	Bergö	87	13
Purmo	40	60	Korsnäs	60	40
Jeppo	79	21	Pörtom	45	55
Nykarleby lk	80	20	Övermark	50	50
Munsala	52	48	Närpes	77	23
Oravais	78	22	Tjock	52	48
Vörå	61	39	Lappfjärd	46	54
Maxmo	72	28	Sideby	57	43
Totalt	68	32	Totalt	66	34

Källa: Fraktionernas andel av rösterna kommunvis, ÖB 14.10.1930, Vbl 7.10.1930.

Anmärkning: AF = Allmogeförbundet, BF= Bondeförbundet.

i riksdagen men att förbundet i övrigt överlät till de invalda riksdagsmännen att fritt välja om de vilande lagförslagen var lämpliga i det syftet.²³⁴ SFP:s centralstyrelse uppmanade alla svenskspråkiga väljare att rösta på SFP. Det spelade ingen roll om kandidaten var lappovänlig eller lappokritisk. Huvudsaken var att svenskspråkiga röstade på SFP så att inte ett enda svenskt mandat gick förlorat i riksdagen.²³⁵

De flesta av Allmogeförbundets riksdagskandidater vägrade att på förhand säga hur de tänkte rösta om kommunistlagarna eftersom de som riksdagsmän inte ville förbinda sig

234 ÖB 18.9.1930 .

235 Vbl 30.9.1930.

att handla på ett bestämt sätt och en hel del ännu kunde hända som kunde ändra förut-sättningarna.²³⁶ Allmogeförbundets kandidater påpekade att det stred mot grundlagen att på förhand fordra att en riksdagsman skulle offentliggöra sina åsikter om ett lagförslag.²³⁷ En del av Allmogeförbundets kandidater ställde sig negativa till det lagförslag som skulle utestänga kommunisterna ur riksdagen och kommunfullmäktige.²³⁸ Av Allmogeförbundets riksdagskandidater meddelade Levi Jern och K.V. Åkerblom att de inte ämnade godkänna den nya vallagen som sådan.²³⁹

Om man ser på antalet röster som tillföll Bondeförbundets respektive Allmogeförbundets riksdagskandidater ser det ut som om riksdagsvalet blev en besvikelse för Bondeförbundet. Ungefär två tredjedelar av Svenska folkpartiets väljare valde att rösta på någon av Allmogeförbundets kandidater hösten 1930, viket resulterade i att åtta av nio invalda SFP:are i Österbotten fanns på Allmogeförbundets listor. Bondeförbundets ordförande Edvard Hele-nelund var den enda bondeförbundaren som valdes in i riksdagen. Allmogeförbundet gjorde däremot ett gott val. Johan Emil Hästbacka var överlägsen röstmagnet på Allmogeförbundets listor i norra valkretsen, medan rösterna var mera jämnt fördelade mellan de invalda kandidaterna i södra valkretsen.

I norra valkretsen fick Allmogeförbundets listor flest röster i alla kommuner utom Kronoby och Purmo. I landskommunerna i södra valkretsen var rösterna mera jämnt förde-lade mellan Bondeförbundet och Allmogeförbundet men trots allt var det endast i kommu-nerna Replot, Petalax, Pörtom, Övermark och Lappfjärd som Bondeförbundets listor fick flera röster än Allmogeförbundets. I Tjock, Sideby och Munsala var antalet röster mellan Bondeförbundet och Allmogeförbundet relativt jämnt till knapp fördel för det senare.

Nomineringen av kandidater till Bondeförbundets listor hade föregåtts av hårda deba-ter. Detta kommer jag att behandla närmare i kapitel 3.3. I samtliga kapitel kommer jag att närmare analysera vilka faktorer som kan ha legat bakom valresultatet år 1930. Förhållandet mellan Bondeförbundet och Allmogeförbundet kommer att stå i fokus.

2.2 MOBILISERINGEN SOM PROCESS

Vi har konstaterat att det deltog svenskösterbottniska bönder i bondetåget och att en del av de kandidater som ställde upp för SFP i riksdagsvalet 1930 valde att profilera sig som lappovänliga. Det fanns således ett stöd för Lapporörelsen på den svenskösterbottniska landsbygden sommaren 1930. I det här kapitlet vill jag synliggöra hur det gick till när de svenskösterbottniska bönderna gick med i Lapporörelsen. Jag har i första hand studerat texter i Bondeförbundets språkrör *Österbottens Bondetidning* och Allmogeförbundets språkrör *Vasa-Posten* samt texter i den största dagstidningen i Svenskösterbotten, *Vasabladet*, för att se när en offentlig debatt angående Lapporörelsen startade i Svenskösterbotten. Via texter i tidningarna har det också varit möjligt att få en bild av hur mobiliseringen till Lapporörelsen gick till i Svenskösterbotten.

Deltagarlistor med namn och hemort finns bevarade från det första Lappoparlamentet i december 1929. På denna lista finns inga svenska namn från Vasa län registrerade. Ingen

236 Vbl 22.8.1930.

237 ÖB 6.9.1930.

238 ÖBt 21.8.1930.

239 Vbl 11.8.1930, Levi Jern, *Fädernesarvet*, Helsingfors 1957, s. 69–70.

svenskösterbottning deltog således i det första Lappoparlamentet.²⁴⁰ Genast efter det första Lappomötet hölls flera liknande sammankomster runt om i landet inom loppet av ett par veckor. Lapporörelsens första påtryckningsmetoder bestod i att ”gå till kungs”. Efter varje möte sändes en delegation till huvudstaden för att vädja till landets politiska ledning att stoppa den kommunistiska verksamheten i landet.²⁴¹ I Svenskösterbotten hölls dock inga sådana möten. I de svenskösterbottniska tidningarna *Vasa-Posten*, *Österbottens Bondetidning* och *Vasabladet* nämndes knappt Lapporörelsen på ledarspalterna under den första halvan av år 1930. Inga insändare från allmänheten som behandlade Lapporörelsen ingick heller i tidningarna.

Svenskösterbottens ledande dagstidning *Vasabladet* började visa intresse för Lapporörelsen först i samband med det andra Lappoparlamentet i mars. Tidningens intresse för och antipati mot Lapporörelsen vaknade efter att en advokat vid namn Halme från Vasa offentligt hade uttalat sig i negativa ordalag om de svenskspråkiga. Halme hade anklagat den svenska riksdagsgruppen för att springa kommunisternas ärenden och förutspått att de svenska riksdagsledamöterna skulle rösta emot kommunistlagarna i riksdagen.²⁴² Enligt *Vasabladet* var Halmes uttalande ett tydligt bevis på att Lapporörelsen inte var något annat än en ny äktfinsk rörelse.²⁴³

Avsaknaden av texter rörande Lapporörelsen i *Vasabladet* och de övriga svenskösterbottniska dagstidningarna under de första månaderna av år 1930 ger en uppfattning om att svenskösterbottningarna var totalt avskärmade från Lapporörelsen. Efter tryckeridemoleringen i Vasa den 27 mars fick Lapporörelsen större utrymme i dagstidningarna men då endast i negativa ordalag. Både *Vasabladet* och *Vasa-Posten* började tala om Lapporörelsen i termerna ”äktfinsk rörelse” från och med våren 1930. I *Österbottens Bondetidning* publicerades inga ledare eller artiklar om Lapporörelsen. Ännu i maj 1930 ingick inga texter i de svenskösterbottniska dagstidningarna som tyder på att det bland de svenskösterbottniska bönderna skulle ha funnits någon som hade något samröre med eller några sympatier för Lapporörelsen.

Tryckeridemoleringen i mars 1930 ledde till en ny våg av medborgarmöten efter att Suomen Lukkos styrelse under ett sammanträde i Helsingfors den 23 april riktat en allmän vädjan till allmänheten att ansluta sig till rörelsen. Delegationens medlemmar fick i uppdrag att vända sig till lämpliga personer runt om i landet och uppmana dem att vidta åtgärder för att grunda distriktsorganisationer och lokalavdelningar till Suomen Lukko.²⁴⁴ Uppmaningen ledde till att de första lokalavdelningarna till Suomen Lukko grundades i landet. Medborgarmötena gick i regel till på det sättet att deltagarna efter en kortare eller längre diskussion sände ett telegram till Vihtori Kosola där de uttalade sitt stöd för Lapporörelsen. Från de flesta medborgarmöten sändes även ett telegram till presidenten, en minister, riksdagsgrupp eller enskild riksdagsman, där mötesdeltagarna uppmanade dem att bistå Lapporörelsen i kampen mot kommunismen.

På svenska orter i Nyland hölls de första ”Lappomötena” i början av juni. I till exempel Lovisa, Hangö och Lojo hölls stora svenska så kallade medborgarmöten med 100-tals delta-

240 Deltagarförteckning från det första Lappoparlamentet 1929, Mapp 4.6.1, Artturi Leinonens privatarkiv, VLA.

241 Meinander, *Finlands historia del IV*, s. 103.

242 Vbl 16.3.1930.

243 Vbl 16.3.1930.

244 Vbl 24.4.1930.

gare.²⁴⁵ Suomen Lukkos vädjan resulterade inte i någon aktivitet på den svenskösterbottniska landsbygden. Inga lokalavdelningar bildades, inga medborgarmöten hölls och ingen debatt fördes i dagstidningarna om Lapporörelsen. Den första och för en lång tid enda insändaren i *Vasabladet* där Lapporörelsen behandlades publicerades den 11 april. Signaturen Gustav Aminoff vädjade i insändaren till svenskösterbottningarna att ansluta sig till Lapporörelsen.²⁴⁶ Insändaren resulterade inte i någon som helst reaktion. Redan i slutet av maj hade Lappoledningen börjat planera bondetåget. Ännu när mitten av juni närmade sig saknades en lappovänlig front i Svenskösterbotten.

2.2.1 Männerna i Lappoledningen

I tidningarna och bland allmänheten var det som jag just konstaterat tyst om Lapporörelsen. Det fanns dock två svenskösterbottningar med framträdande positioner som redan i ett tidigt skede visade intresse för Lapporörelsen. Personerna i fråga var stadsdirektören i Vasa, Harald Boucht, och häradsdomaren i Närpes härad och ÖSL:s ordförande, friherre Eric von Troil. Ingen av dem deltog i det första Lappoparlamentet, men de visade Lapporörelsen sitt stöd genom att sända gratulationstelegram till mötet. I telegrammet lyckönskade de Lappoborna för deras handlingskraft och lät meddela att de såg fram emot de viktiga beslut som skulle fattas.²⁴⁷ Telegrammet, som skrevs på finska, var ett i raden av många gratulationstelegram som sändes till det första Lappoparlamentet men det enda telegrammet som inkom från Svenskösterbotten. Harald Boucht och Eric von Troil ska få en mera ingående presentation, eftersom de hade en viktig roll när det gällde att bilda en opinion till förmån för Lapporörelsen i Svenskösterbotten.

Eric von Troil (f. 1865) hade varit en av Kagalens mest energiska och aktiva män i Österbotten under ofärdsåren.²⁴⁸ Enligt Nils-Erik Nykvist var det von Troil som mobiliserade och ledde det passiva motståndet mot förryskningen i Svenskösterbotten. I samband med värnpliktslagen år 1901 reste han runt i de svenskösterbottniska kommunerna och uppmanade kommunalstämmorna att inte välja uppådsnämnd. Denna form av värnpliktsstrejk blev mycket effektiv och i de kommuner som von Troil besökte var uppådsprocenten lika med noll. Han kontaktade ”pålitliga män” som han med största sannolikhet hade lärt känna via sitt arbete som hovrättsnotarie och via dessa spreds motståndet till byarna.²⁴⁹ På grund av sin antiryska agitation arresterades han år 1903 och landsförvisades till Sverige.

Under hans frånvaro leddes en stor del av motståndet mot förryskningen av Harald Boucht (f. 1872) som var en av de främsta ledarna för Finska aktiva motståndspartiet under ofärdsåren. Många av dem som hade gjort passivt motstånd blev då aktivister.²⁵⁰ Harald

245 Vbl 15.6.1930.

246 Vbl 11.4.1930.

247 Inkomna brev och telegram till Artturi Leinonen, Mapp 4.6.1, Artturi Leinonens privatarkiv, VLA.

248 Kagalen var en hemlig organisation som organiserade motståndet mot förryskningen och Bobrikovs regim i början av 1900-talet. Det var till exempel via Kagalen som den omfattande värnpliktsstrejken styrdes. Kagalen gav också via hemliga kanaler ut tidningen *Fria Ord*, som rapporterade om sådant som censurerades av ryssarna. Flera framstående finländare, till exempel blivande riksföreståndare och president P.E. Svinhufvud, hade ledande positioner inom Kagalen (K.G. Olin, *Graftionaffären*, Jakobstad 1993, s. 41).

249 Nils-Erik Nykvist, *Aktivism och passivt motstånd i södra Svenskösterbotten 1899–1918*, Vasa 1988, s. 24.

250 *Ibidem*, s. 72.

Figur 3. Harald Boucht (t.v.) och Eric von Troil (t.h.) var de drivande krafterna bakom lappomobiliseringen i Svenskösterbotten 1930, SKS, Kirjallisuusarkisto (t.v.), samt Riksdagens bildarkiv (t.h.).

Boucht blev närmast en legend i Österbotten under ofärdsåren. Han var en aktiv jägarvärvare och en drivande kraft bakom organiserandet av skyddskårsverksamheten i Österbotten och vapensmugglingen till skyddskårerna med fartygen John Grafton, Equity och Peter. Enligt Nykvist värvades von Troil och Boucht till sina uppdrag av ledande aktivister i Nyland som de hade blivit bekanta med under sin studietid vid universitetet i Helsingfors. Bland andra den legendariske aktivisten Kai Donner var en god vän och före detta studiekamrat till Harald Boucht.²⁵¹

Boucht och von Troil var inte de enda männen med ett förflutet som motståndsmän under förryskningstiden som genast från början stödde Lapporörelsen. I Lappoledningen var en stor del av männen före detta aktivister som hade samarbetat under ofärdsåren. Juha Siltala beskriver i sin doktorsavhandling *Lapuan liike ja kyvydytykset* Lapporörelsen som en ”aktiviströrelse”, men påpekar att det bland dessa aktivister fanns en ultra-aktivistisk falang, som genast i ett tidigt skede förespråkade utomparlamentariska påtryckningsmetoder. Flera av de finskspråkiga i Lapporörelsens ledning var välkända före detta aktivister. Vihtori Kosola och Artturi Leinonen var båda så kallade gallerjägare. De hade suttit i Spalernaja fängelset i Petersburg på grund av sin inblandning i jägarrörelsen. Kosolas hemgård i Lappo hade varit en av de hemliga etappstationerna för jägare på väg norrut.²⁵²

Samtliga finlandssvenskar som hörde till Lapporörelsens innersta krets hörde enligt Siltala till denna mera aktivistiska falang.²⁵³ Sådana finlandssvenskar var fabrikkör Petter Forsström i Lojo, doktor Gunnar von Hertzen i Åbo, doktor Kai Donner i Hyvinge och från och med mitten av juni stadsdirektör Harald Boucht i Vasa. På listan med medlemmarna i Lapporörelsens ledning finns också namnet kapten Torsten Hedman, Vasa.²⁵⁴ Denna man

251 Nykvist, *Aktivism och passivt motstånd*, s. 204, sagesman Christer Boucht 4.7.2000.

252 Uola, s. 198, Niinistö, *Lapuan liike*, s. 37.

253 Siltala, s. 101.

254 ”Lapuan liikkeen johto”, *Lapuan liikkeen vuosikertomus v:lta 1929–1930*, Lapua 1931.

är dock ingen känd man i svenskösterbottniska sammanhang och jag har inte lyckats hitta närmare information om honom. I brevkorrespondens med Petter Forsström skrev han på finska, så Hedman var antagligen finskspråkig trots sitt svenska namn. Under år 1930 flyttade han bort från Vasa.²⁵⁵ Senare lät han förfinska sitt namn till Hiiskero. Han var den som ledde Södra Österbottens regemente i bondetåget.²⁵⁶ I övrigt fanns det en svenskspråkig representant i Lapporörelsens ledning från samtliga delar av Svenskfinland från och med mitten av juni 1930, med undantag av Åland där det aldrig mobiliserades någon lappovänlig front.

Juha Siltala lyfter i sin doktorsavhandling fram Kai Donner som en av de mest betydelsefulla aktörerna i Lapporörelsen. Enligt Siltala ville Donner skapa en stark vit stat genom samarbete över partigränserna. Enligt Siltala var det tack vare Donner som Lapporörelsen fick fotfäste bland finlandssvenskarna i Nyland.²⁵⁷ Kai Donner hade varit en av de ledande jägaraktivisterna under ofärdsåren. Tillsammans med Harald Boucht hade han varit en av dem som organiserat vapensmugglingen till Finland och planerat jägarnas hemliga etappvägar.²⁵⁸ Tillsammans med von Hertzen och Forsström hade Donner figurerat i många andra höger rörelser under 1920-talet. Av dessa organisationer kan Exportfred och Finlands skyddsförbund nämnas.²⁵⁹ Det har inte framkommit att Boucht, von Troil eller någon annan svenskspråkig österbottning skulle ha tillhört någon av dessa organisationer.

Varken Boucht eller von Troil var med på det första officiella Lappoparlamentet. Däremot deltog Boucht på ett mera inofficiellt möte i Helsingfors den 29 december 1929 som hade sammankallats av Kai Donner och Finlands skyddsförbund. Syftet med mötet var att skapa en partiöverskridande allborgerlig front mot kommunismen. På mötet valdes en delegation där Harald Boucht ingick som skulle arbeta för denna sak. Männerna i delegationen hade dock så olika uppfattningar om hur kommunismen borde bekämpas att den Donner-ska delegationen inte fick något till stånd.²⁶⁰

Donner, Boucht eller von Troil fanns inte heller med bland delegaterna på det andra Lappoparlamentet i mar och ingen av dem valdes in i den 32-manna delegation som då utsågs att leda Lapporörelsen. De var heller inte med på Suomen Lukkos första styrelsemöte i Helsingfors samma månad.²⁶¹ För Lappoledningen var det dock viktigt att även svenskspråkiga knöts till Lapporörelsen. De borgerliga skulle tillsammans visa upp en stark och enig front mot kommunismen och många av rörelsens viktigaste finansierare var svenskspråkiga.²⁶² Speciellt inför bondetåget ansågs det vara viktigt att alla landsdelar ställde sig bakom Lapporörelsen.

255 Brev från Petter Forsström till Torsten Hedman 10.7.1931, Petter Forsströms privatarkiv, SLSA 1102.

256 Niinistö, "Aktivismi perintö", s. 640.

257 Siltala, s. 104–107.

258 Meinander, *Finlands historia del IV*, s. 104, Christer Boucht, *Från paradiset till främsta linjen*, Jyväskylä 1996, s. 58–59, Olavi Louheranta, *Siperiaa sanoiksi. Uralilaisuutta teoiksi. Kai Donner poliittisena organisaattorina sekä tiedemiehenä antropologian näkökulmasta*. Helsinki 2006, s. 162. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/louheranta/siperiaa.pdf> 1.4.2011.

259 Exportfred var en strejkbrytarorganisation som hade över 30 000 anställda och som kunde stå till förfogande med strejkbrytare. Finlands skyddsförbund var en organisation vars huvudsakliga uppgift var att bedriva fosterländsk propaganda.

260 Siltala, s. 60.

261 Siltala, s. 65–66, samt Kai Donners privatarkiv, RA.

262 Hämäläinen, s. 172–173.

Den enda finlandssvensken som satt med i Lapporörelsens ledning från början var Petter Forsström från Lojo. Enligt egen utsago var det han som utövade starka påtryckningar på Lappoledningen att välja in Donner i lappodelegationen. Enligt Forsström var det ett absolut krav från hans sida att Donner skulle väljas in. Detta accepterades endast på språklig grund så att Nyland fick en svenskspråkig representant, Forsström, och en finskspråkig representant, Donner.²⁶³ Donner i sin tur är troligtvis anledningen till att Boucht kom med i Lappodelegationen i juni i samband med att bondetåget började planeras. I sina privata dagboksanteckningar har Donner antecknat att han nästan dagligen stod i telefonkontakt med Boucht under våren och försommaren 1930 och förde en övertalningskampanj för att ”sätta igång saken” i Svenskösterbotten.²⁶⁴

Om det var Donners övertalningskampanj eller något annat som gjorde att Boucht lät sig övertalas kan jag inte uttala mig om. På det fjärde Lappoparlamentet i juni var dock Boucht med och han valdes då in i Lappoledningen som Österbottens svenska representant. Nu hade både Nyland och Österbotten svenska representanter i Lappoledningen. Ett par dagar innan det fjärde Lappoparlamentet hade Boucht träffat Vihtori Kosola och andra ledande män i Lapporörelsen och blivande statsminister P.E. Svinhufvud i Lappo. På detta möte deltog också flera bönder från Svenskösterbotten. Det var i samband med detta möte som saken ”sattes igång” i Svenskösterbotten.

2.2.2 Nätverken aktiveras

Eric von Troil och Harald Boucht hade en central roll när det gällde att få med de svenskösterbottniska bönderna i Lapporörelsen, på samma sätt som de hade varit centrala aktörer bakom motståndet mot förryskningen i början av seklet och det var i stort sett samma nätverk av män som de hade samarbetat med under ofärdsåren som på nytt aktiverades år 1930. År 1930 hade Boucht och von Troil goda förbindelser till hela Svenskösterbotten. Boucht i egenskap av legendarisk motståndsmän, stadsdirektör i Vasa och medlem av staben för Vasa skyddskårsdistrikt och von Troil i egenskap av häradsdomare i Närpes domsaga, ordförande för ÖSL och ordförande i Vasa skyddskårsdistrikts hedersnämnd. Ordförandeskapet i ÖSL hade von Troil innehaft sedan år 1907, då han hade kommit tillbaka från sin landsförvisning i Sverige. Därtill satt von Troil även med i styrelsen för Finlands svenska andelsförbund (FSA) och Svenska lantbrukssällskapens förbund (SLF). De var två högt uppsatta och betrodda män med goda kontakter med övriga före detta aktivister, kommunala ledare och jordbrukare i och utanför länet.

Svenskösterbottningarna förhöll sig länge avvaktande till Lapporörelsen och ännu i mitten av juni verkade det som om ingen svenskösterbottning skulle komma att delta i det planerade bondetåget. I mitten av juni hände dock något som väckte de svenskösterbottniska böndernas intresse för Lapporörelsen. Den första lappoaktivitet där en svenskösterbottning figurerade var i det ”minibondetåg” som arrangerades i Vasa den 4 juni i samband med att rättegången mot de män som hade slagit sönder det kommunistiska tidningsstryckeriet i Vasa inleddes. Ungefär 2 000 personer och 200 bilar deltog i en åtta kilometer lång bilkortege som inleddes med tal och uppvaktning på båda språken vid minnesmonumenten över dem som hade stupat i kriget 1918 och avslutades med att samtliga bilar åkte i procession genom

263 ”Redogörelse för Lappo-mötet och dess åtgärder”, Brev från Petter Forsström till August Wrede 23.6.1930, Henrik Uno Wredes arkiv, SLSA 1101.1.

264 Privata anteckningar, mapp I:20, Kai Donners privatarkiv, RA.

staden.²⁶⁵ När *Hufvudstadsbladet* rapporterade från Vasa i samband med tryckerirättegången noterade tidningen att den svenskösterbottniska landsbygden hade varit representerad vid lappodemonstrationen.²⁶⁶ Detta dementerades starkt av *Vasabladet* som dagen därpå skrev att tidningen inte hade hittat en enda svensk landsbygdsrepresentant trots idoga efterforskningar.²⁶⁷ Den enda svenskösterbottning som deltog i demonstrationen enligt *Vasabladet* var Eric von Troil. Han höll tal på svenska vid monumentet över de frivilliga rikssvenskar som stupat i kriget 1918.²⁶⁸ Även *Arbetarbladet* dementerade starkt alla rykten om att svenskösterbottniska bönder skulle ha varit representerade vid uppvaktningen. Tidningen betonade, liksom *Vasabladet*, att Eric von Troil hade varit den enda svenskspråkiga representanten vid hjältegravarna.²⁶⁹ Jaakko Korjus skriver i sin biografi över Kosola att Troils tal vid hjältegravarna var de första orden som yttrades på svenska inom Lapporörelsen. Han skriver att Troils tal utgjorde en viktig symbol för att språkmuren mellan finsk- och svenskspråkiga nu var raserad.²⁷⁰

På ett fotografi från den aktuella händelsen är von Troil omgiven av en liten skara män under sitt tal medan Martti Rantanen som höll tal på finska har betydligt flera åhörare.²⁷¹ Eftersom det hölls ett tal på svenska och eftersom det fanns åhörare är det möjligt att det även deltog svenskspråkiga i demonstrationen utöver von Troil. Hans namn var dock det enda svenska namnet på det gemensamma telegram som sändes till general Mannerheim från uppvaktningen vid hjältegravarna. Troil hade ingen titel efter sitt namn så han sände det i egenskap av privatperson, men eftersom han var ordförande för ÖSL kan han av samtiden ha uppfattats som en representant för den svenskösterbottniska landsbygden. Arvid Kajan som har refererat händelsen i verket *Lappoaktionen* har räknat upp alla kommuner som hade representanter i demonstrationen den 4 juni. Med undantag av Vasa och Kristinestad räknar han endast upp finska kommuner, vilket stöder påståendet att den svenskösterbottniska landsbygden inte var representerad i ”minibondetåget” den 4 juni utöver von Troil.²⁷²

Det egentliga startskottet för Lapporörelsens etablering på den svenskösterbottniska landsbygden ljöd ett par veckor senare. I juni månad fick Vasa län besök av både president Relander och före detta senatören och riksförståndaren Svinhufvud. Den 28 juni besökte president Relander Vasa i samband med festligheterna kring invigningen av Österbottens museum. Mera relevant i detta sammanhang är dock Svinhufvuds mera inofficiella besök i Lappo den 15 juni. Under våren och försommaren 1930 började männen i Lappoledningen utsätta president Relander för en allt starkare press på att upplösa statsminister Kallios agrardominerade minoritetsregering och istället utnämna en allmänborgerlig regering med brett förankrat stöd i riksdagen. Skyddskåristen och samlingspartisten Svinhufvud hade ett gott anseende bland lappomännen och han var enligt dem en lämplig statsministerkandidat. Med anledning av detta kallades Svinhufvud hem av president Relander från en semesterresa i Frankrike. På uppmaning av presidenten reste Svinhufvud till Vasa län den 15 juni för att sondera läget och träffa lokala ledare för Lapporörelsen.²⁷³

265 Reijo Perälä, *Lapuan liike ja sanan mahti*, Jyväskylä 1998, s. 94.

266 Hbl 6.6.1930.

267 Vbl 7.6.1930.

268 Vbl 7.6.1930.

269 Abl 9.5.1930.

270 Korjus, s. 130.

271 Niinistö, *Lapuan liike*, s. 40.

272 Kajan, s. 119.

273 Siltala, s. 90–92.

Meningen var att Svinhufvud skulle besöka både Vasa och Lappo. Enligt Donner avböjde dock Boucht bestämt att Svinhufvud kom till Vasa eftersom detta enligt Boucht skulle ha gett Lapporörelsen en alltför stark ”kokoomusstämpel”²⁷⁴, vilket inte skulle ha främjat de svenskösterbottniska böndernas intresse för Lapporörelsen. Boucht, som kände både Svinhufvud och Kosola sedan ofärdsåren, ville hellre att svenskösterbottniska representanter reste till Lappo och träffade Svinhufvud och Kosola där under mera inofficiella former.²⁷⁵ Svinhufvud önskade också själv träffa representanter för de svenska kommunerna i Österbotten och höra deras åsikt om det rådande inrikespolitiska läget.

Enligt tidningsuppgifter reste tre personer från Vasa, tre personer från Korsholm, en person från Solv och ett tiotal personer från övriga svenska landskommuner till Lappo den 15 juni för att träffa Svinhufvud och Kosola.²⁷⁶ Enligt samtida uppgifter deltog 20 män från 14 svenskösterbottniska kommuner i det separata diskussionsmöte som ordnades för de svenskspråkiga bönderna.²⁷⁷ En del av de personer som deltog på mötet i Lappo är kända till namnet. Från Korsholm deltog bönderna Karl Smeds, Richard Martola och Johannes Bengs och från Solv deltog bonden och riksdagsmannen Edvard Helenelund.²⁷⁸ Från Vasa deltog Harald Boucht och Eric von Troil.²⁷⁹ Några av de övriga deltagarna var bonden Johan Franzén från Övermark, bonden och bankdirektören Oskar Nix från Närpes, bonden och mejeridisponenten Johannes Storbjörk från Kronoby och *Österbottens Bondetidnings* chefredaktör J. Alfred Strandberg. Förutom dessa deltog män från Karleby, Gamlakarleby, Nederwetil, Öja, Terjärv och Pedersöre på mötet.²⁸⁰

Någon officiell lista på vem som åkte till Lappo existerar inte och de övriga deltagarna är inte kända vid namn. Med undantag av Boucht, von Troil och Strandberg var samtliga av de personer som är kända vid namn bönder. Det är troligt att även de personer på mötet som inte är kända vid namn var bönder eftersom det var landskommunerna och inte städerna som var representerade på mötet i Lappo. Samtliga av männen var även medlemmar i Österbottens svenska lantbrukssällskap och den politiska fraktionen Bondeförbundet. Helenelund var Bondeförbundets ordförande, Strandberg var chefredaktör för Bondeförbundets språkrör *Österbottens Bondetidning* och Smeds, Martola, Bengs, Franzén och Nix var medlemmar i Bondeförbundets styrelse och de lokalavdelningar som fanns till Bondeförbundet på deras hemorter.

Varför var det då just dessa personer som åkte till Lappo och hur hade de kommit överens om aktionen? Mellan Kronoby och Närpes är det över 150 kilometer. En sträcka som tog betydligt längre tid att avverka år 1930 än när denna avhandling läses. Någon form av sammankomst bör ju männen ha haft innan de åkte. Skriftliga dokument saknas hur resan till Lappo planerades. Låt mig dock peka på några möjliga tillfällen under försommaren då de män som tillsammans kom att mobilisera en lappovänlig front i Svenskösterbotten hade haft möjlighet att fysiskt träffas och dra upp riktlinjer för agerandet i lappofrågan.

Den 7–8 juni höll Vasa skyddskårsdistrikt en stor gemensam gymnastikfest i Kronoby. Festen var den första i sitt slag och skyddskårister från hela Österbotten deltog. De män som finns omnämnda bland dem som åkte till Lappo var inte själva aktiva skyddskårister år

274 Kokoomus är det finska namnet på Samlingspartiet.

275 Privata anteckningar, mapp I:20, Kai Donners arkiv, RA.

276 Vbl 17.6.1930.

277 Ibidem, ÖB 17.6.1930.

278 Sagesman Bror Helenelund 31.3.2009.

279 Sagesman Christer Boucht 4.7.2000.

280 Kaján, s. 119.

1930, men de hade varit med och byggt upp skyddskårsverksamheten i länet och i egenskap av före detta skyddskårister samt fäder till dåvarande skyddskårister deltog rimligtvis åtminstone en del av dem i festen. Festligheterna i Kronoby var en avslutning på den inspektion som generalstaben i Helsingfors hade utfört i de svenskösterbottniska skyddskårerna under vintern och våren 1930.²⁸¹ Åtminstone von Troil och Boucht deltog med säkerhet på skyddskårsfesten i Kronoby. Eric von Troil var ordförande i Vasa skyddskårsdistrikts hedersnämnd och Harald Boucht satt periodvis med i staben för Vasa skyddskårsdistrikt under 1920- och 1930-talet.²⁸²

Ett annat gemensamt forum där de som åkte till Lappo hade möjlighet att träffas var på Centrallaget Enighetens och Finlands Svenska Andelsförbunds (FSA) årsmöte på annandag pingst den 9 juni i Vöå. På detta möte deltog även representanter från södra Finland. Av de män som åkte till Lappo den 15 juni hade åtminstone Nix, Storbjörk, Franzén och von Troil deltagit i Enighetens och FSA:s årsmöte i Vöå.²⁸³ Nix från Närpes var viceordförande i FSA och ordförande för Centrallaget Enigheten. Franzén från Övermark och Storbjörk från Kronoby var styrelsemedlemmar i FSA. Storbjörk, Franzén och Nix var också representanter för sina hemorters andelsemejerier.²⁸⁴ På mötet i Vöå deltog också von Troil i egenskap av ordförande för ÖSL och styrelseledamot i Svenska lantbruksproducenternas förbund (SLF) i Finland.²⁸⁵ Här hade männen möjlighet att prata ihop sig och fatta definitivt beslut om att åka till Lappo.

En sista sammankomst ägde rum den 14 juni dagen innan resan till Lappo på Richard Martolas gård i Helsingby. Den dagen hade nämligen Korsholms södra lantmannagille ordnat en stor kreatursutställning på Martolagården. Ungefär 100 besökare kom till gården, bland andra flera av de män som dagen därpå åkte till Lappo. Vid samma utställning passade Korsholms södra lantmannagille på att hålla styrelsemöte. Enligt protokollet var det enda ärende som behandlades på mötet att styrelsen fattade beslut att anslå en summa på 210 mark till en tävling i saftfoderodling bland gilletts medlemmar.²⁸⁶ Alla Korsholmsbor som åkte till Lappo satt dock med i lantmannagilletts styrelse. Alla de män som åkte till Lappo hade också kontinuerlig kontakt genom ÖSL och Bondeförbundet, där de alla var medlemmar. De var personligen bekanta med varandra ända sedan den tid när de tillsammans hade deltagit i kampen mot förryskningen.²⁸⁷

Den 15 juni åkte dessa män till Lappo för att personligen träffa Vihtori Kosola och P.E. Svinhufvud, eller som en sagesman uttryckte sig; ”de åkte till Lappo för att titta på Kosola”.²⁸⁸ Efter mötet i Lappo gick Bondeförbundet officiellt med i den så kallade kampen mot kommunismen. Svenskösterbotten var den sista landsdelen i Finland, Åland undantaget, där en lappovänlig front mobiliserades, men när väl svenskösterbottningarna kom med så gjorde de det med besked. Efter mötet i Lappo väcktes en opinion för Lapporörelsen

281 Skyddskåristen nr 10:1930.

282 Sagesman Christer Boucht 4.7.2000, Vbl 7.3.1930.

283 SÖ 9.6.1930.

284 Bengt Wallen, *Enighet ger styrka. En kortfattad historik över den finlandssvenska andelsrörelsens verksamhet från separation från Pellervo till ”återföreningen” i en värld av genomgripande förändringar*, Finlands svenska andelsförbund 1999, s. 48 ff.

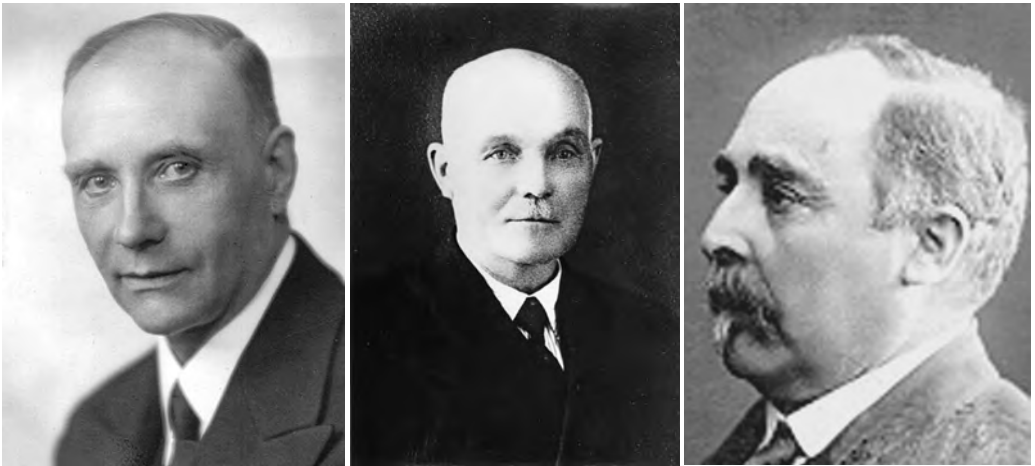
285 Henry Gustavsson, Lars Zilliacus, *Svenska lantbruksproducenternas förbund 1910–1985*, Helsingfors 1985, s. 134.

286 Protokoll fört vid Korsholms södra lantmannagilles möte på Martolagården 14.7.1930, Korsholms södra lantmannagilles arkiv, VLA, ÖBt 17.6.1930.

287 Se till exempel Nykvist, *Aktivism och passivt motstånd*, samt Olin, *Graftonaffären*.

288 Sagesman Bror Helenelund 21.4.2009.

Figur 4. Bondeförbundets ordförande Edvard Helenelund från Solf, samt bönderna Johannes Storbjörk från Kronoby och Oskar Nix från Närpes deltog samtliga i det möte i Lappo den 15 juni där Bondeförbundet fattade beslut om att aktivt ta ställning för Lapporörelsen, Riksdagens bildarkiv.

i Svenskösterbotten. Från och med den 15 juni behandlades Lapporörelsen i termer som ”vi” och ”oss” i den svenskösterbottniska dagspressen och var inte längre något som berörde ”dem” (= de finskspråkiga). Fram till den 15 juni var svenskösterbottningarna negativt inställda till, avvaktande, tysta eller kanske neutrala i sitt förhållande till Lapporörelsen. Efter den 15 juni var svenskösterbottningarna antingen för eller emot Lapporörelsen. Enligt Arvid Kajan åkte svenskösterbottningarna med bil till Lappo. På hemvägen deltog de i en bilkolonn med ungefär 1200 män som åkte till Vasa för att i slutna led demonstrera utanför landshövdingens residens för att landshövdingen skulle dra in de kommunistiska tidningarna i länet, vilket han också gjorde.²⁸⁹ Detta var den första lappodemonstrationen där svenskösterbottniska bönder med säkerhet deltog.

Den 19 juni, fyra dagar efter mötet i Lappo, publicerade Bondeförbundets språkrör *Österbottens Bondetidning* den första ledaren med Lapporörelsen som tema. Tidningens chefredaktör J.A. Strandberg hade själv varit med på mötet i Lappo och i ledaren ”Ordets ansvar” beskrevs Lapporörelsen i mycket positiva ordalag.

Lapporörelsen har ett aktningsvärt fosterländskt syfte att söka hindra kommunisternas landsförrådiska verksamhet. Att rörelsen i enskilda fall skjutit över målet, såsom alla folkrörelser vanligen gör, berättigar icke till ett generellt fördömande av dess kärna.²⁹⁰

I samma ledare beskyldes de övriga svenska tidningarna i Österbotten för att orättvist ha stämplat lappomännen som huliganer.²⁹¹ Samma dag publicerades en insändare i *Bondetidningen* av signaturen ”medborgare”, bakom vilken troligtvis döljer sig bankdirektör Oskar Nix i Närpes. Han skrev en lång insändare där han tog ställning för Lapporörelsen. ”Kommunismen, sådan den numera förkunnas hos oss är ej mera en lära, utan en pest,

289 Kajan, s. 111, Meinander, *Finlands historia del IV*, s. 107.

290 ÖBt 19.6.1930.

291 ÖBt 19.6.1930.

vilken med alla till buds stående medel måste stävjas”.²⁹² Varken *Österbottens Bondetidning*, Bondeförbundet, eller någon bonde i Österbotten hade tidigare offentligt tagit ställning vare sig för Lapporörelsen eller mot kommunismen. Nu meddelade de ledande männen i Bondeförbundet att de ställde sig bakom Lapporörelsen. I ett offentligt uttalande i dagstidningarna uttryckte de sin sympati och högaktning för Lapporörelsen och dess mål. Angående Lapporörelsens inte alltid så rumsrena metoder presterade de den något luddiga formuleringen att de skulle ”i det allra längsta och så länge icke ett ofrånkomligt nödläge är av handen iakttas lagliga former”.²⁹³ Detta var den första opinionsyttringen till förmån för Lapporörelsen i Svenskosterbotten.

Att saken hade ”satts igång” i Svenskosterbotten uppmärksammades också på andra orter i Svenskfinland. Eric von Troil fick via dagstidningarna ett offentligt telegram av ”kvinnor och män från Snappertuna, Ekenäs och Ekenäs landskommun, som giva sitt understöd åt all fosterländsk gärning som äsyftar landets rensning från kommunismen och fosterlandsförrädare och betryggandet av landets självständighet och lagliga samhällsskick”.²⁹⁴

Vad som sades och diskuterades på mötet i Lappo är inte känt. Mötet var av privat natur och de som var med deltog i egenskap av privatpersoner trots att dagstidningarna kallade deltagarna för kommunala representanter eller delegater. Alla uttalanden var personliga. Därför fördes heller inget protokoll och inget av den diskussion som fördes offentliggjordes. Något sades dock eller lovades i Lappo som gjorde att de bönder som hade åkt dit beslöt sig för att Lapporörelsen var värd att stöda. Allting tyder på att det var under mötet i Lappo som riktlinjerna drogs upp för hur Bondeförbundet skulle förhålla sig till Lapporörelsen och bondetåget som var under planering. Genast efter hemkomsten från Lappo började dessa män arbeta för att mobilisera folk till bondetåget på sina hemorter. Sex dagar efter mötet i Lappo valdes Harald Boucht in som svenskosterbottningarnas representant i den delegation som skulle planera bondetåget. Harald Boucht kom att bli de svenskosterbottniska böndernas kontakt till Lappoledningen och det var via honom och von Troil som en stor del av de lokala ledare kontaktades, vilka i sin tur kom att starta en opinion för Lapporörelsen på sina respektive hemorter. Vem dessa lokala ledare var och varför de lät sig attraheras av Lapporörelsen analyserar jag i kapitel 2.3. Varför det var just Bondeförbundet som tog ställning för Lapporörelsen återkommer jag till i kapitel tre.

2.2.3 Medborgarmöten

Medborgarmöten hade hitintills lyst med sin frånvaro i Svenskosterbotten men nu började sådana anordnas. Nästan samtliga hölls på landsbygden. Som ordförande på mötena fungerade samma män som hade deltagit på mötet i Lappo. En dag efter diskussionsmötet i Lappo hölls det första medborgarmötet i Svenskosterbotten där mötesdeltagarna offentligt tog ställning för Lapporörelsen. Det här medborgarmötet var ett lokalt möte som hölls i Purmo och hade sammankallats av kyrkoherden Paul Danielsson.²⁹⁵ Tre dagar efter mötet i Lappo arrangerades de första stora medborgarmötena om Lapporörelsen strategiskt placerade i norra, mellersta och södra Svenskosterbotten. Samma män som hade deltagit på mötet i Lappo fungerade som ordföranden på dessa medborgarmöten.

292 ÖBt 19.6.1930.

293 Vbl 17.6.1930.

294 Vbl 18.6.1930.

295 PT 19.6.1930.

Tabell 13. Medborgarmöten angående Lapporörelsen i Svenskosterbotten juni 1930.

Ort	Tidpunkt	Antal deltagare
Purmo	16.6.1930	Okänt
Nykarleby	18.6.1930	”Talrikt besökt”
Närpes	18.6.1930	150 personer
Nedervetil	18.6.1930	30 personer
Näsby (Närpes)	21.6.1930	Okänt
Kaskö	22.6.1930	Mindre än 10 personer
Malax	22.6.1930	Okänt
Bennäs (Pedersöre)	24.6.1930	200 personer
Malax	28.6.1930	Okänt
Solv	29.6.1930	Okänt
Jakobstad	30.6.1930	Okänt
Kronoby	2.7.1930	350–400 personer
Bennäs (Pedersöre)	4.7.1930	200
Totalt	13 kända medborgarmöten	

Källa: Uppgifterna om var medborgarmötena hölls och hur många personer som deltog är hämtade från tidningarna Vbl, VP, KT, ÖB, ÖBt, PT, SÖ 1930.

Före den 15 juni hade det varken funnits något intresse för eller förekommit något motstånd mot Lapporörelsen på den svenskosterbottniska landsbygden. Nu hölls åtminstone 13 medborgarmöten inom loppet av två veckor på de orter i Svenskosterbotten som är listade i tabell 13. Dessa medborgarmöten kan inte ha varit något annat än en samordnad och planerad aktion. Mötena följde precis samma mönster som de möten som hade hållits på finska orter tidigare under året. Deltagarna uttryckte sitt stöd för Lapporörelsen genom att sända telegram till Kosola och någon medlem i den svenska riksdagsgruppen där de offentliggjorde sin positiva ståndpunkt till den nya ”fosterländska folkrörelsen”. Dessa telegram publicerades i dagstidningarna.

Till Ragnar Furuholm, Svenska riksdagsgruppens ordförande.

Medborgare i Nykarleby stad och landsförsamling, Jeppo, Purmo, Munsala och Oravais kommun, samlade till talrikt besökt möte i Nykarleby uttala nödvändigheten av ett enigt och kraftigt uppträdande mot kommunismen.²⁹⁶

Till Vihtori Kosola, Lapporörelsens ledare.

Medborgare i Nykarleby stad och landsförsamling, Jeppo, Purmo, Munsala och Oravais kommun, samlade till talrikt besökt möte i Nykarleby, få härmed uttrycka vårt erkännande för Lapporörelsens ideella syften och uttala därjemte förhoppningen om att kommunismen effektivt måste kunna bekämpas.²⁹⁷

296 Vbl 19.6.1930, ÖP 20.6.1930.

297 Ibidem.

Tabell 14. Kvoter för antalet deltagare i bondetåget.

Nyland	2 000 finska 1 500 svenska	Satakunda	1 000
Österbotten	2 000 finska 450 svenska	Savolax	1 000
Mellersta Finland	1 500	Egentliga Finland	500 finska 500 svenska
Karelen	1500	Tavastland	500

Källa: Kokko, *Lapuan laki I*, s. 37–38, Vbl 4.7.1930, Anteckningar i Kai Donners privatarkiv, RA.

Samtidigt som medborgarmöten började hållas i Svenskösterbotten offentliggjorde Lappoledningen det planerade bondetåget till Helsingfors. Detta hade också troligtvis Bondeförbundets män informerats om i Lappo, eftersom folk rekryterades till bondetåget på de medborgarmöten som hölls. Inför bondetåget tilldelades varje landskap en kvot på hur många som fick delta. Enligt Vihtori Kosola ville över 40 000 personer delta i bondetåget, men Lappoledningen beslöt av organisationstekniska skäl att begränsa antalet deltagare till 10 000. Senare höjdes kvoterna så att det slutliga antalet deltagare blev ungefär 12 500.²⁹⁸ Svenskösterbottningarna fick till att börja med 420 platser i bondetåget. Denna kvot höjdes till 450 i slutet av juni.²⁹⁹ Utgående från landskapens folkmängd hade de finska kommunerna i Österbotten störst andel representanter i bondetåget. Så var ju också Lappo i Södra Österbotten Lapporörelsens andliga centrum. Inga uppgifter finns om att någon skulle ha deltagit från Lappland eller Åland.

Medborgarmötet i Nedervetil den 18 juni var det enda medborgarmötet där majoriteten av mötesdeltagarna röstade för att inte delta i bondetåget eller stöda Lapporörelsen. I Nedervetil enades de 30 mötesdeltagarna efter en livlig diskussion att ”uttala sitt bestämda avståndstagande från den så kallade Lapporörelsens metoder och dess dunkla syften”.³⁰⁰ Detta uttalande ledde till beskyllningar om att mötet hade haft en röd prägel och att Nedervetilborna var vänstersinnade. Efter många aggressiva insändare i dagstidningarna valde därför mötesdeltagarna att ge sig tillkänna och förklara sitt ställningstagande. De försvarade sig med att det mest hade varit ”äldre och sansade” SFP:are på mötet och att alla hade varit ense om att kommunismen måste bekämpas men endast under förutsättning att lagliga metoder användes. Riksdagsman Johan Emil Hästbacka från Terjärv hade fungerat som ordförande på mötet. Hästbacka var medlem i Bondeförbundet och det är mycket troligt att han hade deltagit i mötet i Lappo. Om han hade varit i Lappo den 15 juni hade han dock inte låtit sig övertygas om att Lapporörelsen var något att satsa på. Hästbacka hade allt sedan tryckeridemoleringen tagit avstånd från Lapporörelsen på grund av olagligheterna, våldsmetoderna och de äktsfinska personerna i rörelsen. Mötesdeltagarna försvarade sig med att de hade samma uppfattning som majoriteten av den svenska riksdagsgruppen angående Lapporörelsen.³⁰¹

298 ÖBt 28.6.1930, Nieminen, s. 151.

299 Talonpoikaismarssin vastaanottoimikunta, KD N:o1 och N:o 33, H 11:33, Kai Donners privatarkiv, RA.

300 ÖB 19.6.1930.

301 ÖB 28.6.1930.

Eftersom medborgarmötet i Nedervetil hade ”misslyckats” arrangerades ett nytt medborgarmöte i grannkommunen Kronoby den 2 juli. Med närmare 400 deltagare från Karlebynejden, det vill säga Karleby, Gamlakarleby, Nedervetil, Terjärv, Kronoby och Öja samt, enligt tidningsuppgifter, enskilda från Pedersöre blev Kronobymötet det överlägset största av alla de medborgarmöten som hölls. Den förrre lantdagsmannen och aktivistledaren Johannes Storbjörk från Kronoby fungerade som ordförande på mötet där det enligt tidningskorrespondenten hade rått en entusiastisk stämning för Lapporörelsen.³⁰² På mötet gjordes ett offentligt uttalande om att mötesdeltagarna skulle ansluta sig till Lapporörelsens strävanden att med lagliga medel bekämpa kommunismen och att delta i det planerade bondetåget.³⁰³ Vid mötet bildades även Karlebynejdens Lappodelegation som skulle sköta alla praktiska arrangemang inför bondetåget.³⁰⁴

På de flesta mötena hölls inga omröstningar om mötesdeltagarnas inställning till Lapporörelsen men på mötena i Jeppo och Närpes yrkade mötesdeltagarna på en omröstning om de skulle ge Lapporörelsen sitt odelade stöd eller endast stöda rörelsen under reservation, det vill säga endast under förutsättning att lagliga medel användes i kampen mot kommunismen. Närpesborna röstade för att delta i bondetåget och stöda Lapporörelsen så länge lagliga metoder användes.³⁰⁵ Gällande medborgarmötet i Jeppo står det bara antecknat i *Österbottens Bondetidning* att elva Jeppobor röstade för att sända officiella representanter till bondetåget men ingen av dessa var bönder.³⁰⁶ Ingen bonde representerade heller Jeppo i bondetåget. Kyrkoherden och medlemmar av familjen von Essen på Kiitola ullspinneri var Jeppos officiella representanter i bondetåget.³⁰⁷

I den svenska riksdagsgruppen fanns det ingen enig syn på Lapporörelsen sommaren 1930. De så kallade laglighetsmännen, dit riksdagsman Hästbacka hörde, var starkt emot Lapporörelsen på grund av det våld och de hot som utövades i rörelsens namn. De var också rädda för att Lapporörelsen på sikt även skulle vända sig mot de svenskspråkiga. I den svenska riksdagsgruppen fanns dock personer som sympatiserade med Lapporörelsen. Av de svenskösterbottniska riksdagsledamöterna sommaren 1930 var kyrkoherde Jacob Immanuel Bäck från Vörå den enda som tog ställning för Lapporörelsen. Av de övriga ledamöterna var rådman Otto Jacobsson (Vasa) och bönderna J.E. Hästbacka (Terjärv), Johan Inborr (Pedersöre), Edvard Haga (Vörå), Josef Mangs (Närpes), Karl Viktor Hintz (Närpes) och Levi Jern (Korsholm) emot Lapporörelsen. Inför bondetåget lät dessa via SFP:s centralstyrelse meddela att de inte godkände varken Lapporörelsen eller bondetåget.³⁰⁸

Av alla de medborgarmöten som hölls var det endast medborgarmötena på kommunalstugan i Solv den 29 juni, Jakobstad 30 juni och Kronoby den 2 juli som hade utannonserats i förväg i dagspressen.³⁰⁹ I övrigt verkar kallelserna till medborgarmötena ha skett mera informellt från mun till mun. Bland svenskösterbottningarna var det också folk som reagerade på detta i tidningsinsändare. ”Personer med självtagna fullmakter genomresa landsbygden och anordna möten i tysthet till vilka kallas endast sådant folk, vars åsikter äro på förhand

302 PT 3.7.1930.

303 ÖB 3.7.1930.

304 Nils Storå, *Kronoby kommuns historia II*, Ekenäs 1982, s. 133.

305 Vbl 19.6.1930.

306 ÖBt 28.6.1930.

307 Kokko, *Lapuan laki I*, s. 124.

308 Schauman och Lilius, s. 30.

309 PT 28.6.1930, PT 1.7.1930.

kända”, rapporterade *Vasa-Posten*.³¹⁰ I Pedersöre ondgjorde sig signaturen ”Pedersörebor” över att något slags möte hade hållits midsommartid i Bennäs där deltagarna hade uttalat sin sympati för Lapporörelsen.

Vi nödgas härmed fråga av vem och när ett sådant möte utannonserats, samt förklara tillika, att ett dylikt möte på grund av dess hemlighetsfullhet vid sammankallandet ej får betraktas som ett allmänt medborgarmöte.³¹¹

Även i *Kaskö tidning* ifrågasattes det så kallade medborgarmötet som på intet sätt hade varit allmänt utlyst ”varför de utsedda representanterna till bondetåget ej kan anses företräda staden”.³¹²

I Munsala var en del ortsbor upprörda över att prosten, några affärsman och en del storbönder i kyrkbyn hade deltagit i medborgarmötet i Nykarleby där de hade uttalat sina sympatier för Lapporörelsen. Personerna hade tydligen utgett sig för att representera Munsala, vilket alla Munsalabor inte ville veta av. Det påpekades också bestämt i en insändare i *Arbetsbladet*: ”Munsalarepresentanterna har endast representerat sig själva och prosten!”³¹³ Enligt *Vasa-Posten* var alla de medborgarmöten där deltagarna uttalade sitt stöd för Lapporörelsen av tvivelaktigt värde eftersom det inte existerade några sådana orter där alla ens tillnärmelsevis skulle ha stått bakom uttalandena. ”Vi tror att de svenskar som har värvats till bondetåget är ett fåtal, som ej representerar andra än sig själva”, fastslog tidningen.³¹⁴

Som det har framgått tidigare i texten fanns det i huvudsak två syften med medborgarmötena. Delvis att offentligt visa att den svenskösterbottniska landsbygden stödde Lapporörelsen och delvis att värva deltagare till bondetåget. Exakt tidpunkt för bondetåget hade inte bestämts när de första medborgarmötena hölls, men beslut hade fattats att ett sådant skulle anordnas för att pressa presidenten att upplösa regeringen och riksdagen att godkänna kommunistlagarna. På medborgarmötena valdes i regel en delegation med två personer från varje kommun som skulle följa med det aktuella läget angående Lapporörelsen och bondetåget och fungera som kontaktpersoner.³¹⁵

Lennart Franzén, som själv var med på medborgarmötet i Bennäs, minns hur eniga männen var och hur en ivrig förkämpe för bondetåget betonade att man måste tänka på de kamrater som hade offrat sitt liv för fosterlandet 1918 och att åtminstone delta i bondetåget för deras skull.³¹⁶ Inför bondetåget var det populärt att dra paralleller till frihetskriget 1918 och kriget utnyttjades ofta som ett argument för att delta i bondetåget. Efter medborgarmötet i Närpes gav deltagarna följande offentliga uttalande:

Kyrkogårdarna med de vita korsen gör ett överflödigt uttalande om att svenska Sydösterbotten är att räkna med när det gäller att gå till strid mot landsförrädare.³¹⁷

---

310 VP 28.6.1930.

311 PT 26.6.1930.

312 KT 28.6.1930.

313 Abl 25.6.1930, Sagesman Nelly Fågelbärj 21.5.2000.

314 VP 28.6.1930.

315 PT 5.7.1930.

316 Sagesman Lennart Franzén 21.5.2000.

317 KT 21.6.1930.

Det som hade påbörjats tolv år tidigare skulle nu avslutas och bondetåget skulle bli en repris av de vita truppernas segerparad i Helsingfors i maj 1918. Symboliken kring 1918 var något som medvetet betonades från Lappoledningens sida i många olika sammanhang.³¹⁸

Före den 15 juni hade det inte funnits vare sig någon opinion för eller opposition mot Lapporörelsen i Svenskösterbotten. Samtidigt som folk började deklarerera sitt stöd för Lapporörelsen på de medborgarmöten som hölls började folk även inom en del kretsar offentligt ta avstånd från Lapporörelsen. Snart blev det klart att synen på Lapporörelsen var allt annat än enig i Svenskösterbotten och vartefter sommarmånaderna framskred framträdde denna splittring allt tydligare. Allmogeförbundet kom att leda motståndet mot Lapporörelsen på den svenskösterbottniska landsbygden medan kampen för Lapporörelsen i huvudsak kom att ledas av Bondeförbundet.

Lapporörelsen var något som kom att engagera gemene man sommaren 1930 och enligt tidningspressen diskuterades Lapporörelsen var helst två eller flera personer var samlade. Ibland var diskussionerna så heta så att det på en del offentliga platser placerades ut vakter för att upprätthålla ordningen. Extra poliser anställdes också för den allmänna säkerhetens skull eftersom läget i landet ansågs vara så instabilt. Landshövdingen i Vasa hade rekommenderat att det i varje kommun anställdes en extra polis av säkerhetsskäl.³¹⁹ Somliga påstod att situationen i Finland var lika nervös 1930 som inför inbördeskriget 1918.³²⁰ Antingen så var man för Lapporörelsen eller så var man emot, någonting däremellan existerade inte. På en del kaféer i städerna anställdes vakter som ingrep när diskussionerna hotade att urarta i fysiskt våld, vilket hände ibland.³²¹ Enligt en del sagesmän hände det att personer som hade varit goda vänner i årtal slutade att hälsa på varandra på grund av att de hade olika åsikter angående Lapporörelsen.

2.2.4 Varför tvekade svenskösterbottningarna så länge?

Det som jag i första hand fokuserar på i denna avhandling är varför de svenskösterbottniska bönderna valde att ta ställning för Lapporörelsen. Det kan dock vara befogat att även kort reflektera över varför det dröjde så länge innan Lapporörelsen fick något fotfäste bland bönderna på den svenskösterbottniska landsbygden.

I tabell ett framkom det att över 90 procent av befolkningen var svenskspråkig i nästan alla svenskösterbottniska landskommuner år 1930. Andelen svenskspråkiga hade varit större på den svenskösterbottniska landsbygden i början av seklet då flera kommuner inte alls hade haft finskspråkiga invånare. Brist på svenskspråkig arbetskraft och skiftesregleringarna i början av seklet stimulerade finskspråkig inflyttning till den svenskösterbottniska landsbygden. Enligt en sagesman valde många bönder i Malax att sälja sämre marker i kommunens utkanter ifall de tilldelades sådana i samband med storskiftesregleringarna som genomfördes kommunvis från och med början av 1900-talet. Dessa så kallade ”mosamarker” köptes ofta upp av finskspråkiga obesuttna och småbrukare i grannkommunerna. Till Långåminne i Malax flyttade många Kurikka- och Ilmolabor av denna orsak på 1920-talet.³²²

318 Siltala, s. 32, 38–42, 52–55, 497.

319 Protokoll fört vid kommunalnämndens sammanträde i Munsala 2.6.1930, Nykarleby stads arkiv.

320 ÖP 26.9.1930.

321 Sagesman Gösta Karlsson 21.8.2000, PT 14.8.1930.

322 Sagesman Bror Helenelund 21.4.2009.

Emigrationen ledde till att många svenskösterbottniska byar mer eller mindre tömdes på arbetskraft. I till exempel Munsala och Jeppo lämnade nästan hälften av befolkningen kommunen i början av seklet.³²³ I takt med att arbetskraften försvann över havet steg också dagpenningen för lantarbetare och det blev dyrt att anställa folk som hjälp vid tröskningen eller slåttern som var de mest krävande arbetsmomenten under bondens arbetsår. Finskspråkiga lantarbetare tog ofta anställning för en lägre dagpenning och en viss inflyttning skedde till följd av detta.³²⁴ Emigrationen var betydligt starkare i Österbotten än i södra Finland. Enligt Heikki Ylikangas var emigrationen i början av seklet en viktig orsak till att Österbotten kunde fungera som bas för den vita armén under inbördeskriget. Genom emigrationen försvann enligt Ylikangas många sociala problem från den österbottniska landsbygden, vilket gjorde att en bred mobilisering av inhemska rödgardister uteblev i Österbotten 1918. Istället var kriget i Österbotten ett frihetskrig riktat mot de ryska garnisonerna.³²⁵ Å andra sidan var flera av de finskspråkiga inflyttarna i de svenska kommunerna influerade av socialismen som på så sätt fick ett starkare fotfäste på den svenskösterbottniska landsbygden. En jämförelse mellan valresultatet i riksdagsvalet 1929 i kapitel 2.1 och andelen finskspråkiga i de svenskösterbottniska landskommunerna i tabell ett visar att yttervästern hade det starkaste väljarstödet på den svenskösterbottniska landsbygden i de åtta kommuner som hade störst andel finskspråkig befolkning med ett undantag; Bergö.

I många kommuner motarbetades aktivt den finska inflyttningen med motiveringen att det blev för dyrt för kommunerna att ta hand om finskspråkiga invånare på grund av att utgifterna för socialvården och skolväsendet ökade markant.³²⁶ Det var inte ovanligt att kommunen utnyttjade sin inlösningsrätt och köpte mark som annars skulle ha sålts till en finskspråkig. I Österbotten bildades år 1917 aktiebolaget AB Svenska Småbruk i Österbotten, vars huvudsakliga uppgift var att se till att svensk jord förblev i svenska familjers ägo. ÖSL ägde majoriteten av aktierna i bolaget.³²⁷ AB Svenska Småbruks verksamhet var en av de faktorer som ytterligare förstärkte språkgränsen och försvårade samarbetet mellan finsk- och svenskspråkiga i Österbotten under mellankrigstiden.

Språkstrider hade förekommit mellan finsk- och svenskspråkiga i Finland sedan 1800-talets senare hälft. Dessa språkstrider kulminerade under mellankrigstiden och har varken före eller efter varit så häftiga i Finland. Pekka Hämläinen som har forskat om språkstriderna i Finland under mellankrigstiden, eller ”nationalitetskampen” som han väljer att kalla språkstriderna, talar om en äktfinskhets som bredde ut sig bland landets finskspråkiga borgerliga under 1920-talet. Enligt dessa äktfinnar fanns det inte rum för två nationalspråk i Finland utan deras mål var att totalt förfinska landet. Agrarförbundet var det första politiska partiet i riksdagen som omfattade det äktfinska programmet och flertalet av de äktfinska motioner som gjordes under 1920-talet kom från Agrarförbundet.³²⁸ Partiet motarbetade aktivt ett eget svenskt stift, en egen svensk skolstyrelse, särskilda svenska truppförband och

323 Kristian Vilhelm Åkerblom, *Pörtom historia*, Vasa 1954, s. 163.

324 Johannes Weegar, ”Undervisningsverksamhet och organisationsarbete på lantbrukets område”, ingår i *Lantbruket i svenska Österbotten. Österbottens svenska lantbrukssällskap 1904–1954 jubileumspublikation*, Vasa 1954, s. 415.

325 Heikki Ylikangas, *Vägen till Tammerfors. Striden mellan röda och vita i finska inbördeskriget 1918*, Stockholm 1993, s. 54.

326 Detta argument användes till exempel av Bondeförbundet i Korsholm mot att tillåta finsk inflyttning till kommunen. ÖBt 2.12.1930.

327 Weegar, s. 415.

328 Hämläinen, s. 254.

egna svenska förvaltningsområden. Det var också i första hand Agrarförbundets riksdagsledamöter som under 1920-talet arbetade för ett enspråkigt finskt statsuniversitet, minskat statsstöd till svenska läroverk, krav på att svenskan skulle bli ett frivilligt skolämne, samt att alla höga statliga tjänstemän och officerer i armén skulle behärska det finska språket.³²⁹ De två andra finska borgerliga riksdagspartierna, Samlingspartiet och Framstegspartiet, antog aldrig helhjärtat det äktfinska programmet. Flera av de äldre politikerna inom dessa partier hade själv en svensk- eller tvåspråkig bakgrund och de hade ingen förståelse för den äktfinska som förekom. I såväl Samlings- som Framstegspartiet fanns det dock även personer som ställde sig bakom de äktfinska kraven.³³⁰

Kriget år 1918 försvårade kraftigt samarbetet mellan socialdemokraterna och de finska borgerliga partierna under 1920-talet. Mellan det borgerliga SFP och socialdemokraterna förekom dock ett samarbete under den här tiden. Som mest intensivt var samarbetet under år 1927 när SFP och socialdemokraterna ingick i samma regering. De svenska riksdagsmännens samarbete med vänstern, som inte på långt när godkändes av alla inom SFP, ledde i sin tur till beskyllningar från finskt borgerligt håll om att de svenska riksdagsmännen sprang kommunisternas ärenden. Det var Agrarförbundet som först anklagade SFP för att vara lierat med kommunisterna men snart förekom dessa beskyllningar inom hela det finska borgerliga fältet. På självständighetsdagen år 1929 höll Martti Haavio, en av ledarna inom den äktfinska organisationen AKS, ett tal där han öppet talade om det ”socialist-kommunist-SFP-förbund” som fritt fick verka i riksdagen.³³¹ Enligt Pekka Hämmäläinen var det språkstriderna under 1920-talet som var den viktigaste orsaken både till samarbetet mellan SFP och socialdemokraterna och de svenskspråkigas inställning till Lapporörelsen. De två partierna förde en tyst samarbetspolitik där SFP utlovades stöd i viktiga språkfrågor av socialdemokraterna i utbyte mot att SFP gav socialdemokraterna sitt stöd i för dem viktiga lagförslag.

I en situation där samarbetet mellan finsk- och svenskspråkiga var minimalt på alla nivåer i samhället var det naturligt att de svenskspråkiga intog en reserverad inställning till en rörelse som initierades på finskt håll. Flera forskare, bland andra Toivo Nygård, har konstaterat att Lapporörelsens ledning upplevde det som problematiskt att så få finlandssvenskar visade intresse för Lapporörelsen under den första delen av år 1930. Enligt Nygård bottnade de svenskspråkigas misstänksamhet i att AKS hade anslutit sig till Suomen Lukko.³³² Flera av de män som satt med i Suomen Lukkos ledning hade under 1920-talet aktivt motarbetat svenska språkets ställning i landet. Redan från början uttalade sig dessa personer i negativa ordalag om landets svenskspråkiga befolkning. Ett telegram till det första Lappoparlamentet kan fungera som exempel här. I telegrammet uppmanades mötesdeltagarna att inte göra samma misstag som efter frihetskriget, ”när finnarna inte handlade som finnar utan som finlandssvenskar – den grupp som alltid hade motverkat den finska statens födelse.”³³³

Lapporörelsens ledning tonade aktivt ned de språknationalistiska och äktfinska inslagen i rörelsen. Istället marknadsfördes rörelsen som en allborgerlig rörelse. En av Vihtori Kosolas mest citerade deviser är ”inte frågor åkrarna efter plöjarens språk”. Citatet lär ha varit en produkt av Kai Donner som arbetade för att höja svenska språkets profil i Lapporörelsen.³³⁴ Även Skyddskårernas överbefälhavare Lauri Malmberg beskrev Lapporörelsen som en natio-

329 Hämmäläinen, s. 63, 91, 106, Mylly, s. 246–247.

330 Hämmäläinen, s. 254.

331 Alapuro, *Akateeminen Karjala-seura*, s. 127.

332 Nygård, *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä*, s. 88.

333 Inkomna telegram till Artturi Leinonen, nr. 3, 43, 76, Artturi Leinonens privatarkiv, VLA.

334 Nygård, *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä*, s. 84.

Figur 5. Karikatyren ovan anspelar på hur språket användes som ett argument för att understödja Lapporörelsen, som beskrevs som en rörelse som skulle ena både finsk- och svenskspråkiga borgerliga i en gemensam kamp mot kommunismen. På bilden sjunker det äktafinska skeppet när det krockar med Lappoklippan. På den sköld som Vihtori Kosola håller i handen står den kända devisen ”Inte frågar detta lands åkrar efter plöjarens språk, utan åkrarna frågar efter ett fosterländskt sinne...”, *Spes Patriae* 1:1930.

nellt enande rörelse som bidrog till att småfejder som till exempel språkstriden glömdes bort. Han ansåg att Lapporörelsen hade en viktig roll i att ena finsk- och svenskspråkiga.³³⁵ Enligt statsvetarna Karvonen och Lindström låg det krassa ekonomiska intressen bakom Lapporörelsens frierier till de svenskspråkiga eftersom de viktigaste finansörerna inom industrin fanns på svenskt håll.³³⁶

Enligt Hämäläinen var det också språket som främst bidrog till att en del svenskspråkiga till slut valde att sympatisera med Lapporörelsen. De svenskspråkiga lappoanhängarna lockades enligt Hämäläinen av Lapporörelsens löften om språkfred med de finska borgerliga partierna och väljarna.³³⁷ Även Lauri Hyvämäki anger de språkpolitiska skälen som de viktigaste orsakerna till att en falang i SFP valde att ta ställning för Lapporörelsen. Hyvämäki

335 Vbl 6.7.1930.

336 Karvonen och Lindström, s. 160.

337 Hämäläinen, s. 173.

menar dock att det var språkpolitisk taktik som låg bakom beslutet. Han säger att de svenskspråkiga visste att kommunismen skulle förbjudas och behövde snabbt hitta nya vänner bland de finska borgerliga partierna i riksdagen för att inte förlora alla sina förmåner.³³⁸

Språket var med största sannolikhet huvudorsaken till att tröskeln var högre för de svenskspråkiga än för de finskspråkiga bönderna att ansluta sig till Lapporörelsen. Rent praktiskt var det svårt att kommunicera med de finskspråkiga inom rörelsen då ett gemensamt språk saknades. Bondeförbundets ordförande Edvard Helenelund och flera andra av de svenska bönder som åkte till Lappo för att träffa Vihtori Kosola den 15 juni kunde inte tala finska. All diskussion med lappoledaren skedde därför via tolk.³³⁹ Enligt Bror Helenelund, son till Edvard Helenelund, fanns det även en stor misstänksamhet mot Lapporörelsen bland svenskösterbottningarna just på grund av att de inte riktigt visste hur Lapporörelsens ledare förhöll sig till det svenska språket. Enligt Bror Helenelund ville hans far och många med honom inte ge Lapporörelsen sitt stöd förrän de personligen hade fått träffa Vihtori Kosola och fått löfte om att han inte skulle driva en äktfinsk linje inom Lapporörelsen.

Samarbetet försvarades ytterligare av språkstriderna. Inom Bondeförbundet hade det inte förekommit någon diskussion om att försöka arbeta för språkfred med de finska borgerliga partierna. Tvärtom hade förbundet starkt tagit avstånd från dessa genom att föra en mycket svenskinriktad politik under 1920-talet. Bondeförbundet hade till exempel starkt förespråkat egna svenska län i början av 1920-talet. Inför riksdagsvalet sommaren 1929 hade Bondeförbundet låtit publicera ett valprogram där de starkt fördömde de finska borgerliga partiernas ”förfinskingssträvanden”.³⁴⁰

Enligt Harald Boucht, som hade initierat mötet mellan svenskösterbottningarna och Kosola, var det också språket som gjorde att han själv till en början tvekade att offentligt ge Lapporörelsen sitt stöd. Boucht valdes in i Lapporörelsens ledning så sent som den 21 juni 1930. Enligt Boucht höll Lappoledningen till en början medvetet de svenskspråkiga utanför rörelsen. I en intervju i *Dagens nyheter* sade Boucht att Lapporörelsens ledare till en början hållit honom och de svenskspråkiga i Finland på sidan av rörelsen och att det inom Lapporörelsen tyvärr fanns äktfinska element som likställde finlandssvenskarna med kommunisterna. Därför var det ingen självklarhet att svenskösterbottningarna skulle ansluta sig till rörelsen.³⁴¹ Även Donner antyder i sina anteckningar att det var de äktfinska elementen i Lapporörelsen som gjorde att svenskösterbottningarna tvekade att gå med i Lapporörelsen.

De svenskspråkiga sydösterbottningarna höll sig länge undan Lapporörelsen trots mina ansträngningar, på grund av Leinonen och Halme i Vasa och deras språkprogram. Dessa gjorde allt för att hålla svenskspråkiga utanför. När sedan Boucht med flera kommo med kom Lapporörelsen igång bland övriga svensktalande”.³⁴²

Ur en språkpolitisk synvinkel kan det ha främjat svenskösterbottningarnas anslutning till Lapporörelsen att gränsdragningen mellan Suomen Lukko och Lapporörelsen framträdde allt starkare under våren och försommaren 1930. Det var i huvudsak våldsdåden som startade med tryckeridemoleringen i Vasa i april som var orsaken till splittringen inom Suomen

338 Hyvämäki, s. 116.

339 Sagesman Bror Helenelund 31.3.2009.

340 ÖBt 15.6.1929.

341 Vbl 21.6.1930 (referat av intervju med Boucht i *Dagens nyheter*).

342 Privata anteckningar, mapp I:20, Kai Donners privatarkiv, RA.

Lukko. Flera av Agrarförbundets ledande män tog avstånd från de våldsdåd som begicks i Lapporörelsens namn. När bondetåget började planeras tog de även avstånd från bondetåget. På många orter hölls möten där medlemmar i Agrarförbundet uttalade sitt missnöje med planerna på ett bondetåg.³⁴³ Suomen Lukkos ordförande Artturi Leinonen var en av bondetågets skarpaste kritiker. Han sammankallade bland annat till ett stormöte i Seinäjoki där möjligheterna att från Agrarförbundets sida helt förhindra bondetåget diskuterades.³⁴⁴

Största delen av de äktfinska uttalanden som hade riktats mot svenskspråkiga under våren 1930 hade gjorts av ledande män i Suomen Lukko.³⁴⁵ Agrarförbundet hade också en dominerande roll i Suomen Lukko. Artturi Leinonen, som var Suomen Lukkos ordförande, var även en framstående agrarpolitiker. Som chefredaktör för tidningen *Ilkka* hade han vid ett flertal tillfällen gått till angrepp mot det svenska språkets ställning. På det fjärde Lappoparlamentet den 20–21 juni då Harald Boucht valdes in i lappedelegationen var inte längre Leinonen med. Den mera radikala falangen dominerade nu helt rörelsen och Leinonen lär inte ens ha varit medveten om mötet. Lapporörelsen var nu den egentliga folkrörelsen och Suomen Lukko endast en reserv eller en stödorganisation till denna.³⁴⁶

I Lapporörelsen hade inte Agrarförbundet en lika synlig roll som i Suomen Lukko. I stället var Lapporörelsens ledare noga med att betona att de ville bilda en allborgerlig front mot kommunismen. Detta till trots kom Lapporörelsen att bli starkt förknippad med Samlingspartiet.³⁴⁷ I Samlingspartiet fanns det äktfinnar men som tidigare nämnts också flera ledande politiker som inte hade motarbetat det svenska språkets ställning i riksdagen under 1920-talet. Om man beaktar detta kan det med andra ord ha inverkat positivt ur en språklig synvinkel på svenskösterbottningarnas anslutning till Lapporörelsen att Suomen Lukko och Agrarförbundet fick en mindre framträdande roll. Att Vihtori Kosola allt mera framstod som Lapporörelsens ledare kan också ha haft en positiv effekt eftersom många av de ledande männen på den svenskösterbottniska landsbygden kände till Vihtori Kosola från aktiviståren i början av seklet.

Efter att Vihtori Kosola övertog rollen som Lapporörelsens officiella ledare började den neutrala inställningen till språket ofta användas som ett argument för att motivera svenskspråkiga att ansluta sig till Lapporörelsen. Lapporörelsen friade aktivt till de svenskspråkiga genom att erbjuda språkfred. Kosola talade i flera sammanhang varmt om att en gång för alla begrava de fördärvliga språkstriderna. Under bondetåget till Helsingfors uppmärksammades de svenskspråkiga deltagarna i flera tal av Lapporörelsens ledande skikt. Bland annat i den predikan som prosten K.R. Kares höll på finska för bondetågsdeltagarna på bollplan.

Vår rörelse går utöver klassgränserna och språkolikheterna. Vi gläda oss över att fosterländska män bland våra svenskspråkiga medborgare

343 Mylly, s. 260–261.

344 Mikkilä, s. 90.

345 Karvonen och Lindström, s. 157–195.

346 Meinander, *Finlands historia del IV*, s. 105, Nieminen, s. 149.

347 Karvonen, *Lapporörelsen och IKL*, s. 9, Vares och Uino, s. 14. Flera andra forskare har noterat att det främst var i sådana områden där Samlingspartiet var starkt som Lapporörelsen hade ett starkt stöd. Bland andra Heikki Ylikangas konstaterar att Samlingspartiet hade ett mycket starkt stöd i Ylihärmä (ca 40%), som också var en av de kommuner i landet där störst andel personer sympatiserade med Lapporörelsen. Efter att Lapporörelsen upplöstes och det politiska partiet IKL bildades som Lapporörelsens arvtagare minskade stödet för Samlingspartiet i Ylihärmä till hälften till förmån för IKL, Ylikangas, *Tervasta teollisuuteen*, s. 395, 400.

låtit tända sig av samma hänförelse som vi. Detta väcker hos oss hopp om att i detta land alla allvarligt tänkande fosterländska kvinnor och män av båda språkgrupperna snart skola förena sig till underhandlingar om en definitiv fred mellan dem, för vilka folkens Gud bestämt detta kära Finland till fosterland.³⁴⁸

Flera dagstidningar valde också att betona hur fint de finsk- och svenskspråkiga stod enade sida vid sida under bondetåget.

Ett vackert löfte om en större inbördes förståelse och aktning de olika folkelementen emellan lämnade otvivelaktigt de 12 000:s armé. [...] Svensk och finne möttes där sida vid sida. Det vita Finland sågs åter enat första gången sedan frihetskrigets slut.³⁴⁹

När de svenskösterbottniska bönderna officiellt tog ställning för Lapporörelsen började även de använda sig av språkliga argument för att motivera sin anslutning till rörelsen. Lapporörelsen beskrevs av Bondeförbundet som en icke svenskfientlig rörelse som ville avblåsa språkstriderna mellan finsk- och svenskspråkiga. Flera motiverade ett ställningstagande för Lapporörelsen som ett skydd mot äktfinska rörelser. Bland andra talade Bondeförbundets riksdagskandidat Astley Rodén varmt för Lapporörelsen ur ett språkpolitiskt perspektiv i flera av sina valtal. Bland annat på en valfest i Karleby där han yttrade följande: ”Upphör Lapporörelsens makt vet man ej vad som händer med svenskheten”. På samma fest medverkade Vihtori Kosola. I sitt tal berörde han även språkfrågan då han lät förstå att jorden inte frågar efter plöjarens språk.³⁵⁰ Samma Rodén varnade i ett annat valtal för att de finskspråkiga kunde hämnas de svenskspråkiga genom en hårdare äktfinsk front ifall de svenskspråkiga svek Lapporörelsen.³⁵¹ ”Bjudes handen till fred, icke må då finlandssvenskens hand bli kvar i fickan!”, skrev de lappovänliga riksdagskandidaterna i Nyland i en valbroschyr.³⁵²

På motsvarande sätt nyttjades språket som ett starkt argument mot Lapporörelsen av den grupp svenskspråkiga som tog avstånd från rörelsen. Lappomotståndarna betonade de äktfinska inslagen i Lapporörelsen och varnade för de repressalier som kunde drabba landets svenska befolkning om Lapporörelsens inflytande i politiken ökade. De betonade att SFP var det enda partiet som kunde driva svenska intressen i riksdagen. De kunde inte blunda för att det i Lapporörelsen fanns personer med framträdande positioner i äktfinska rörelser. De svenskspråkiga som inte lät sig attraheras av Lapporörelsen trodde att rörelsen så småningom skulle börja motarbeta svenskans ställning i landet.³⁵³ ”Finnarna vädjar till svensken när det är fara å färde, men när faran är över växer igen det gamla hatet”, skrev *Pedersöre tidning*.³⁵⁴ Allmogeförbundet kallade ett stöd av Lapporörelsen på den svenskösterbottniska landsbygden för politiskt självmord. I en ledare i *Vasa-Posten* uttryckte förbundet sin bestörtning över att svenskspråkiga bönder lät sig lockas av Lapporörelsens fagra löften om språkfred.

348 Kokko, *Lapuan laki I*, s. 42–44.

349 Vbl 12.7.1930.

350 ÖB 9.9.1930.

351 VP 25.9.1930.

352 *Inför valet – antingen eller*, SFP:s grupp för borgerlig samverkan, Helsingfors 1930.

353 Hämmäläinen, s. 173.

354 PT 5.8.1930.

Vem garanterar att borgfreden räcker längre än till valen? [...] Svenska män söndrar och splittrar ett folk som borde stå samlat bakom vallarna. Lapporörelsen kommer inte att försvara småfolkens rätt.³⁵⁵

Ledaren skrevs i samband med att Bondeförbundet meddelade att man var villig att ingå i ett borgerligt valförbund tillsammans med de finska partierna. I Bondeförbundet fanns även män som valde att inte ta ställning för Lapporörelsen. En av dem var Bondeförbundets riksdagsman J.E. Hästbacka från Terjärv. Orsakerna till att Hästbacka valde att inte stöda Lapporörelsen var två. För det första godkände han inte de våldsdåd som begicks i Lapporörelsens namn. För det andra trodde han inte för ett ögonblick på Lapporörelsens löften om språkfred.

Den finska mentaliteten är genomgående äktfinsk.[...] Jag kan icke förstå hur man kan lita på en tillfällig visserligen maktfullkomlig lednings försäkran om nationalitetsskydd. [...] Bevarandet av svenskan är viktigare än det fosterländska skyddet.³⁵⁶

Även Johan Inborr som var Bondeförbundets riksdagsledamot sommaren 1930 vägrade att låta sig lockas av Lapporörelsens språkfrierier. ”Lapporörelsens hand skall trycka ned svenskheten i en grav av äktfinskhet”, skrev han i ett av sina riksdagsbrev i *Pedersöre tidning*.³⁵⁷

Språkfrågan hade således tyngd i valet mellan att stöda eller inte stöda Lapporörelsen på den svenskösterbottniska landsbygden. Språkfrågan var en av de främsta orsakerna till att de svenskösterbottniska bönderna dröjde med sitt beslut att ta ställning för Lapporörelsen. Språkfrågan var även en viktig orsak till att en del av Bondeförbundets ledande män valde att trotsa förbundet och inte stöda Lapporörelsen sommaren 1930. Det var dock knappast Lapporörelsens neutrala linje i språkfrågan som bestämde Bondeförbundets inställning till Lapporörelsen. Snarare kan Lapporörelsens löfte om språkligt skydd ses som den garanti som Bondeförbundets män behövde för att av andra skäl ge Lapporörelsen sitt stöd.

2.3 LOKALA AKTÖRER OCH DERAS ROLL I MOBILISERINGEN TILL BONDETÅGET OCH OPINIONSBILDNINGEN FÖR OCH EMOT LAPPORÖRELSEN

I det här kapitlet undersöker jag vilka lokala aktörer som stod bakom mobiliseringen till bondetåget på den svenskösterbottniska landsbygden. Med lokala aktörer avser jag såväl organisationer som privatpersoner.

Det lokala självstyret var starkt i Finland och fram till år 1919 var det främst i sockenstämman, från och med 1800-talets senare del kommunalstämman, som bondekollektivet regelbundet möttes för att fatta beslut om kommunala angelägenheter och ibland mobiliseras till politisk handling. I kommunalstämman deltog i princip endast de besuttna på landsbygden och antalet röster var beroende av hur mycket mark personen ägde. Socken-

355 VP 29.7.1930.

356 ÖBt 31.7.1930.

357 PT 17.7.1930.

stämmans och kommunalstämmans stora betydelse när politiska frågor skulle diskuteras på landsbygden har lyfts fram i forskningen av bland andra Martin Linde och Peter Aronsson, som båda har studerat hur bönder gjorde politik på landsbygden i det tidigmoderna Sverige under 1700- och 1800-talen.³⁵⁸ Linde har visat att sockenstämman även användes som forum när bönder skulle mobiliseras till politisk handling. Han tar upproret i Dalarna på 1740-talet som exempel.³⁵⁹

I Finland omvandlades kommunalstämman till kommunfullmäktige när allmän och lika rösträtt infördes år 1919. Även arbetare, tjänstemän och obesuttna på landsbygden fick då rösträtt och det var inte längre bara bönder som ansvarade för det lokala beslutsfattandet. I stället uppstod en rad andra föreningar och organisationer på landsbygden som spred kunskap och utövade politisk påtryckning på landsbygden. Skyddskårer, lantmannagillen, Marthaföreningar, idrottsföreningar, arbetarföreningar etc. grundades i en rasande takt i början av seklet. Dessa föreningar riktade sig till olika grupper i lokalsamhället.

Eftersom kommunfullmäktige var det beslutande organet i landskommunerna har jag valt att studera protokoll från kommunfullmäktiges sammanträden våren och sommaren 1930 för att undersöka om det var inom ramen för detta organ som ett ställningstagande för eller emot Lapporörelsen diskuterades. De som deltog i bondetåget utgav sig även för att vara representanter för sin kommun. Någon diskussion om Lapporörelsen eller bondetåget har dock inte protokollförts på något fullmäktigemöte. Ingen annan forskare har heller lyft fram kommunfullmäktige som ett viktigt forum inför lappomobiliseringen. I stället har forskare lyft fram ett starkt samband mellan dem som var aktiva i skyddskåren och dem som valde att ta ställning för Lapporörelsen.

Eftersom det förefaller finnas ett starkt samband mellan skyddskårerna och Lapporörelsen ska jag granska vilken roll skyddskårsrörelsen hade när den lappovänliga fronten mobiliserades i Svenskosterbotten. Eftersom det främst var bönder som sympatiserade med Lapporörelsen på den svenskosterbottniska landsbygden har jag valt att även studera på organisationer som riktade sig specifikt till bönder. I Svenskosterbotten var lantbrukssällskapet, de lokala lantmannagillena, Bondeförbundet och Allmogeförbundet de främsta bondeorganisationerna. Jag vill även gå ner på personnivå för att undersöka vilken betydelse de personer som tog ställning för Lapporörelsen hade när det gällde mobiliseringsprocessen inför bondetåget. Kunde en person med en framträdande ställning i hemkommunen påverka andra människor i lokalsamhället att ta ställning för Lapporörelsen?

2.3.1 Skyddskåren

De första skyddskårerna i landet grundades som en reaktion mot förryskningen i början av seklet. De som grundade de första skyddskårerna var aktivister som strävade efter att genom våld avskilja Finland från det ryska imperiet. Många forskare, bland andra Juha Siltala, har noterat ett samband mellan dem som var aktiva i motståndsrörelsen mot förryskningen innan inbördeskriget och dem som anslöt sig till Lapporörelsen. I Lapporörelsens ledning satt, vilket tidigare konstaterats, flera före detta aktivistledare. Att en person hade varit aktivist var dock ingen garanti för att han automatiskt tog ställning för Lapporörelsen. Flera av dem som hade varit med i Finska aktiva motståndspartiet, Voimaförbundet och andra akti-

358 Peter Aronsson, *Bönder gör politik. Det lokala självstyret som social arena i tre smålandssocknar 1680–1850*, Lund 1992 och Martin Linde, *I fädrens spår? Bönder och överhet i Dalarna under 1700-talet*, Hedemora 2009.

359 Linde, s. 235.

Figur 6. Oravais skyddskår uppställd på kyrkbacken i Oravais år 1941. I Svenskösterbotten verkar inte skyddskårerna ha utnyttjats vid mobiliseringen till Lapporörelsen på samma sätt som på finskt håll, Österbottens traditionsarkiv.

vistgrupperingar i seklets början var år 1930 mycket fräna motståndare till Lapporörelsen. SFP:s ordförande Ragnar Furuhjelm, riksdagsledamot Ernst von Born, *Vasabladets* chefredaktör Edvin Sundqvist och författare Arvid Mörne är exempel på före detta aktivister som år 1930 fördömde Lapporörelsen.³⁶⁰

Flera av de svenskösterbottniska deltagarna i bondetåget hade aktivt deltagit i motståndet mot förryskningen. I Svenskösterbotten hade Harald Boucht varit den främsta ledaren för det aktiva motståndet, medan Eric von Troil hade varit en av de främsta ledarna för det passiva motståndet mot förryskningen. Deras roll inför bondetåget har utretts tidigare i denna text. Bland de svenskösterbottniska bondetågsdeltagarna återfinns flera män som hade deltagit i värnpliksstrejken i början av seklet och senare varit med och organiserat de frivilliga brandkårerna, föregångarna till skyddskårerna. Flera av deltagarna från Kronoby och Öja hade varit med och lossat vapen från fartygen John Grafton (1905) och Equity (1917). Flera Korsholms- och Oravaisbor hade lossat vapen från Equity och en stor del av Närpesdeltagarna hade varit med när vapen lossades från fartyget Peter (1906).³⁶¹

En handfull jägare och jägarvärvare återfinns också bland bondetågsdeltagarna. Från Jeppo deltog jägarlöjtnant Gustav Robert von Essen och hans två bröder. Fadern, fabrikkör Carl Jonathan von Essen, hade varit en av de ledande aktivisterna i Österbotten. Deras fabrik, Kiitola ullspinneri i Jeppo, hade varit en viktig etappstation för de cirka 350 jägare som färdades över Kvarken till Umeå. En fjärde bror hade blivit skjuten när Kiitola omringa-

360 Schauman och Lilius, s. 16, Lauri Karvonen, "I stormens öga: Svenska Folkpartiet, språkstriden och Lapporörelsen", ingår i *Svenska Folkpartiet genom 100 år*, red. Siv Sandberg, Helsingfors 2006, s. 152, Stormbom, *Edvin Sundqvist – tidningsman del II*, s. 148, 150.

361 Olin, Åkerblom, *Korsholms historia*, Karl Albert Wegelius, *Aselåiva*, Porvoo 1935. John Grafton, Peter och Equity var fartyg som smugglade vapen till de finländska aktivisterna att användas i ett framtida befrielsekrig från Ryssland.

des av ryska gendarmer i september 1916 men de tre andra bröderna hade lyckats ta sig till Tyskland och genomgått jägarutbildningen.³⁶²

Enligt Nils-Erik Nykvist hade enigheten varit stor gällande det passiva motståndet mot förryskningen bland svenskösterbottningarna medan de flesta kommunala ledare hade motsatt sig jägarörelsen och andra former av aktivt motstånd.³⁶³ Nykvist lyfter speciellt fram Oskar Nix i Närpes som ett exempel på en kommunal ledare som inte accepterade jägarörelsen på grund av dess olaglighet.³⁶⁴ Enligt Nykvist var det på grund av Nix som inga jägare värvades från Närpes.³⁶⁵ Även Johannes Bengs i Korsholm och Johannes Storbjörk i Kronoby förespråkade enligt Nykvist endast passivt motstånd och tog avstånd från det aktiva motståndet under förryskningstiden. År 1930 hörde Nix, Bengs och Storbjörk till de främsta Lapposympatisörerna i Svenskösterbotten. Alla före detta aktivister var således inte lappoanhängare och alla lappoanhängare var inte före detta aktivister.

När det gäller själva bondetågets planering har Juha Siltala och flera andra forskare speciellt betonat skyddskårernas roll. Enligt Siltala nyttjades skyddskårerna vid planeringen av bondetåget. Siltala jämför bondetåget med en skyddskårsmarsch. Enligt honom var alla lappmän skyddskårister. Han betonar dock att det fanns framträdande skyddskårister som motsatte sig Lapporörelsens metoder, men knappast någon som motsatte sig rörelsens mål.³⁶⁶ Även andra forskare som har studerat bondetågsdeltagare på lokal nivå har kunnat konstatera att de som deltog i bondetåget nästan uteslutande var skyddskårister och att det var inom ramen för skyddskårsverksamheten som bondetågsdeltagarna mobiliserades. Risto Ryttilahti har noterat att samtliga deltagare i bondetåget från Tavastehusnejden även var medlemmar i skyddskåren.³⁶⁷ Det samma konstaterar Risto Alapuro om de Vittisbor som aktivt stödde Lapporörelsen och deltog i bondetåget sommaren 1930.³⁶⁸ Även Esa Sormunen säger att det var i skyddskårens regi som de medborgarmöten hölls där Polvijärviborna tog ställning för Lapporörelsen och fattade beslut om att delta i bondetåget. Sormunen lyfter även fram de motsättningar som fanns mellan skyddskårister och vänstersinnade i Polvijärvi. Enligt Sormunen var skyddskårens ställningstagande för Lapporörelsen till en del en reaktion på att socialdemokraterna i kommunens fullmäktige inte hade velat bevilja skyddskåren medel för att bygga ett nytt skyddskårshus. Han kallar, liksom Siltala, bondetåget för en skyddskårsmarsch.³⁶⁹ Samtliga dessa forskare lyfter också fram det faktum att de lokalavdelningar som grundades till Suomen Lukko och senare Lapporörelsen helt följde de lokala skyddskårernas geografiska distriktsgränser.³⁷⁰ Å andra sidan följde många föreningar på landsbygden denna distriktsindelning under mellankrigstiden. I Svenskösterbotten följde åtminstone skyddskårerna, lantmannagillena, Bondeförbundet och Allmogeförbundet samma geografiska distriktsindelning.

Landets skyddskårsrörelse tog aldrig officiellt ställning för Lapporörelsen. Skyddskårister fick inte vara medlemmar i Lapporörelsen annat än som privatpersoner och det var

362 Harald Hornborg, *De fann sin väg*, Tammerfors 1965, s. 126, samt Runar Nyholm och Holger Wester, *Kiitola. Mjölrens hemman och Mirka i Jeppo 1551–1983*, Vasa 1983.

363 Nykvist, *Aktivism och passivt motstånd*, s. 127.

364 Nykvist *Aktivism och passivt motstånd*, s. 46, 53.

365 Nykvist *Aktivism och passivt motstånd*, s. 125, 205.

366 Siltala, s. 89, 212.

367 Ryttilahti, s. 31.

368 Alapuro, *Suomen syntä paikallisena ilmiönä*, s. 291.

369 Sormunen, s. 225, 228.

370 Till exempel Sormunen, s. 230.

förbjudet att bära skyddskårsuniform i lapposammanhang.³⁷¹ Många kända skyddskårister sympatiserade dock med Lapporörelsen, bland andra skyddskårernas överbefälhavare Lauri Malmberg.³⁷² I skyddskåristernas och lottornas egen tidskrift *Skyddskåristen* behandlades ofta Lapporörelsen mycket positivt under sommaren 1930 och en skyddskårist ansågs knappast vara en sann skyddskårist om han inte också var beredd att bekämpa kommunismen.³⁷³

Under själva bondetåget innehade skyddskåristerna en mycket viktig roll i det praktiska arrangemanget. Lappoledningen hade önskat att endast personer vana vid militär disciplin och militär ordning skulle delta i bondetåget. De som var medlemmar i en skyddskår var skolade i såväl militär disciplin som militär ordning. Även de militära formationer som bondetågsdeltagarna var indelade i för tankarna till en militär organisation. Detta var ett medvetet val från Lappoledningens sida. Bondetåget skulle framställas som en repris av de vita truppernas segerparad i Helsingfors den 16 maj 1918.³⁷⁴

Bonetågsdeltagarna var indelade i elva bataljoner och inom varje bataljon fanns kompanier. Vihtori Kosola var bondetågets kommandör. Som chef respektive adjutant, för Österbottens bataljon som var de svenskösterbottniska bondetågsdeltagarnas avdelning fungerade handelsmannen Astley W. Rodén från Gamlakarleby och bonden Walfrid Sundqvist från Kronoby. Österbottens bataljon var indelad i tre kompanier utgående från geografien under ledning av bonden Birger Åminne från Kronoby, friherre Eric von Troil från Vasa och bonden Ralf Norrback från Närpes. Dessa hade samtliga ledande positioner i Vasa skyddskårsdistrikt.³⁷⁵

De som marscherade i bondetåget fick dock inte göra det i egenskap av skyddskårister. Det var till exempel förbjudet att bära skyddskårsuniform eller skyddskårsarmbindel. I stället skulle varje deltagare bära en blå-svart bindel med Lappo vapen runt vänster arm.³⁷⁶ De ordningsmän som polismyndigheterna och skyddskårerna i huvudstaden ställde till förfogande skulle dock bära den vita skyddskårsarmbindeln tillsammans med den blå-svarta så att de skulle vara lätta att känna igen. Lokala skyddskårer ansvarade även för säkerheten längs järnvägslinjerna. Läget i landet var inflammat och kommunisterna hade hotat att sabotera bondetåget.³⁷⁷ För att minska risken för sabotage längs järnvägslinjerna hade Lappoledningen yrkat på att endast garanterat ”vita” arbetare fick vara i tjänst vid statens järnvägar under själva bondetåget.³⁷⁸

I Helsingfors fick endast de skyddskårister som patrullerade på gatorna ingripa om oroligheter uppstod. De övriga deltagarna i bondetåget var strängt förbjudna att själva ”ingripa i återställandet av ordningen”, som Lappoledningen uttryckte saken. För att minimera riskerna för oroligheter hade bondetågsdeltagarna fått order om att inte supa eller göra utflykter till arbetarkvarteren i huvudstaden.³⁷⁹ Kravet på nykterhet var viktigt. Detta var under förbudstiden. Det passade sig inte att uppträda i berusat tillstånd trots att lappomännen annars inte var kända för att spotta i glaset. Nykterhetskravet respekterades också.

371 Huttula, s. 119.

372 Vbl 6.7.1930.

373 Siltala, s. 323–324.

374 Siltala, s. 121–122, Meinander, *Finlands historia del IV*, s. 108, Kari Selén, *Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärkestö ja yhteiskunta 1918–1944*, Helsinki 2001, s. 332–334.

375 Kokko, *Lapuan laki I*, s. 123–124.

376 Sulamaa, s. 140. Märkena hade planerats och tillverkats av ”*Lappokaptenskan*” Minna Craucher i Helsingfors.

377 Abl. 7.7.1930.

378 PM om Lapporörelsens krav, mapp I 26:6, Kai Donners privatarkiv, RA.

379 Talonpoikaismarssi 7.7.1930. Painettu ohjelma ja järjestyssäännöt, Helsingfors 1930.

Bondetåget har i efterhand beskrivits som den nykraste dagen i Helsingfors under hela förbudstiden.

Också under resan till och från Helsingfors rådde en strikt militärisk disciplin. Varje tågagn skulle ha en ansvarig ledare och enligt Lappoledningens order skulle äldsta närvarande officer fungera som transportchef i de olika tågagnarna. På varje vagn stod uppgifter om kompani och bataljon skrivet med kritbokstäver.³⁸⁰ Disciplinen tycks också ha fungerat bra ombord på tågen och under själva bondetåget. En rikssvensk reporter som reste med i ett av tågen från Seinäjoki till Helsingfors reagerade på att han inte såg en enda berusad person bland de runt 1500 personerna som fanns ombord på hans tåg. Istället förfriskade sig männen med svagdricka och läskedrycker som ”beskäftiga lottor” bjöd på.³⁸¹

Även inom organisationen Lotta svärd blåste det lappovänliga vindar sommaren 1930. En av de få kvinnorna i Lapporörelsen, magister Hilja Riippinen, var även en välkänd Lotta. Riippinen var en flitigt anlita talare på Lotta-sammankomster under sommaren 1930 och hon höll ofta tal där hon betonade nödvändigheten av Lapporörelsen och att det var varje Lottas plikt att göra allt som stod i hennes makt för att utrota kommunismen i Finland. Under de så kallade Lappoparlamenten satt alltid Riippinen i det främsta ledet.³⁸² Lottorna i huvudstadsregionen skötte bespisningen under bondetåget. De bistod även bondetågsdeltagarna vid inkvarteringarna och under resan.³⁸³

Hur förhåller det sig då med kopplingen mellan skyddskårsrörelsen och Lapporörelsen i Svenskosterbotten? Enligt tidningen *Arbetarbladet* var skyddskårernas roll i mobiliseringen inför bondetåget särskilt iögonfallande på svenskt håll. Enligt tidningen fanns det ett klart samband mellan flera av de ”apokryfiska medborgarmöten” som hölls runt om i Svenskfinland inför bondetåget och ett hemligt möte som lär ha hållits i Helsingfors av de svenskspråkiga skyddskårscheferna. Skyddskårscheferna hade enligt *Arbetarbladet* träffats för att diskutera nödvändigheten av att mobilisera folk till bondetåget. Enligt tidningen skedde denna mobilisering i samband med att skyddskårerna mönstrades av generalstaben under år 1930.³⁸⁴ En helt motsatt slutsats om de svenska skyddskårernas förhållande till Lapporörelsen drogs dock av SFP. De svenskspråkiga skyddskårernas förhållande till Lapporörelsen diskuterades på ett möte som hölls mellan den svenska riksdagsgruppen och partiets centralstyrelse i Helsingfors den 14 juni. På mötet konstaterades att de svenska skyddskårerna till skillnad från många finska inte hade lierat sig med Lapporörelsen utan de höll sig passiva och neutrala.³⁸⁵

Det stämmer att det skedde en omfattande mönstring av de lokala skyddskårerna i Vasa skyddskårsdistrikt under vintern och sommaren 1930 och att aktiviteten i skyddskårsdistriktet var större till följd av denna mönstring. Mönstringen av skyddskårerna hade dock varit planerad långt innan rödskjorterivningen i Lappo. Mönstringen inleddes i februari i de norra delarna av Vasa skyddskårsdistrikt och avslutades 6 juni i samband med en skyddskårsfest i Kronoby. Detta var innan Lapporörelsens ledning hade fastställt planerna på ett bondetåg. Jag ser således inte någon möjlighet till att mönstringen av skyddskårerna skulle ha använts som en täckmantel för att värva folk till bondetåget. Mönstringen sågs dock som viktig. I

380 Vastaantoimikunta N:o 2 1.7.1930, H 11:33, Kai Donners privatarkiv, RA.

381 Stockholms Dagblad 7.7.1930.

382 Skyddskårlisten nr 13:1930, Niinistö, *Lapuan liike*, s. 31.

383 Talonpoikain marssi, Borgå 1930, s. 6, 12, samt Kokko, *Lapuan laki I*, s. 38–39.

384 Abl 25.6.1930.

385 Karl-Erik Eriksson, *SFP och Lapporörelsen*, Avhandling pro gradu i historia, Helsingfors Universitet 1975, s.37.

pressen uppmanades alla skyddskårister att sluta upp inför mönstringen. Uppslutningen var också mangrann i flera skyddskårer. I de 29 skyddskårer som inspekterades av generalmajor Villa var samtliga män närvarande vid mönstringen i sex lokalavdelningar. Huvudstaben sade sig vara mycket nöjd med situationen i de österbottniska skyddskårerna.³⁸⁶

När mönstringen var avslutad i början av juni ordnade skyddskårsdistriktet en stor gymnastikfest i Kronoby den 6 juni, den första i sitt slag i Vasa skyddskårsdistrikt. På gymnastikfesten hölls ett tal av löjtnant Kristola där Lapporörelsen omnämndes som en nödvändig rörelse när det gällde att utrota ”bolsjevismen”. Kristola drog bland annat paralleller mellan Lapporörelsen och jägarrörelsen som inte heller den hade varit laglig på sin tid.³⁸⁷ Talet kopierades efteråt och sändes ut av distriktsstaben till de lokala skyddskårerna för utdelning bland medlemmarna.³⁸⁸ Sympatier för Lapporörelsen fanns således inom skyddskårsdistriktets ledning.

Även statistiska uppgifter visar att skyddskårernas medlemsantal ökade under år 1930. Sedan kan man ju fråga sig om det var den förestående mönstringen av skyddskårerna, Lapporörelsen, eller andra orsaker som gjorde att skyddskårerna fick flera nya medlemmar än tidigare år. Vasa skyddskår fick 72 nya medlemmar år 1930 jämfört med en ökning på 39 nya medlemmar år 1929.³⁸⁹ Undersökningar har visat att antalet medlemmar i skyddskårerna ökade också på annat håll i landet samma år.³⁹⁰ En anledning till det ökade antalet medlemmar kan vara den värningskampanj som fördes i distriktet under vintern 1930 inför generalstabens mönstring. Alla krets- och lokalchefer uppmanades i ett cirkulär att värva nya medlemmar och skaffa nya prenumeranter till tidskriften *Skyddskåristen*. I distriktet sades det finnas alltför få prenumeranter, endast 523 stycken. Endast i Närpes, Vasa, Jakobstad och Pedersöre var antalet prenumeranter tillfredsställande. I vissa kommuner fanns det inte en enda prenumerant.³⁹¹ En av dem som ansvarade för denna värningskampanj var propagandainstruktör Gunnar Dahlbo som distriktet hade anställt föregående år. Propagandainstruktören ansvarade för upplysningsarbete i distriktet. Under år 1929 gjorde han 17 resor och höll 20 föredrag i distriktet och under år 1930 fortsatte han sitt arbete.³⁹² I övrigt finns det inga tecken på ökad aktivitet inom Vasa skyddskår år 1930. Antalet möten, föreläsningar och exercisövningar var det samma som under föregående år.³⁹³

Att få fram uppgifter om vem som var medlemmar i skyddskårerna år 1930 är inte lätt. De flesta skyddskårer förstörde sina medlemsförteckningar i samband med vapenstillståndsavtalet år 1944 då skyddskårerna stämplades som fascistiska organisationer och förbjöds på uppmaning av Sovjetunionen. Genom de lokala skyddskårernas års- och verksamhetsberättelser samt rapporter från fester, tävlingar och övningar i dagstidningarna är det dock möjligt att få reda på namnen på de personer som innehade ledande positioner i de lokala skyddskårerna. Vem som hade ledande positioner i den lokala skyddskåren syns också

386 Skyddskåristen nr 10:1930.

387 PT 17.6.1930, ÖB 12.6.1930.

388 Vbl 20.6.1930.

389 Årsberättelse 1927, 1928, 1929, 1930, mapp 36:4–5, Vasa skyddskårs arkiv, ÖTA.

390 Hannes Raikkala, *Suojeluskuntain historia III, Kamppaileva kansa. Määrätietoista rakennustyötä rauhanvuosina 1930–1930 sekä sotavuodet 1939–1944*, Helsinki 1964, s. 46, samt Roland Karlsson, *Skyddskårsverksamheten i Pargas mellan åren 1918 och 1939*, avhandling pro gradu i nordisk historia, Historiska institutionen, Åbo Akademi 1999.

391 Cirkulär från distriktsstaben i Vasa skyddskårs distrikt till alla krets- och lokalchefer, mapp 187:10–12, Tjock skyddskårs arkiv, ÖTA.

392 Vbl 25.2.1930.

393 Årsberättelse 1927, 1928, 1929, 1930, mapp 36:4–5, Vasa skyddskårs arkiv, ÖTA.

givetvis i de protokollböcker som finns bevarade från 1930. En jämförelse mellan de här uppgifterna och listan på deltagarna i bondetåget påvisar inget samband. De fem personer som fungerade som kompanichefer och adjutanter för Österbottens bataljon i bondetåget var aktiva i skyddskåren. I övrigt deltog förhållandevis få krets- och lokalchefer från de kommuner som hade officiella representanter i bondetåget. Faktum är att nästan inga krets- eller lokalchefer eller andra personer i ledande ställning i Vasa skyddskårsdistrikt finns bland de svenskspråkiga representanterna i bondetåget.

Av de kommuner som hade officiella representanter i bondetåget är Norra Korsholms skyddskårs medlemslista den enda som finns bevarad intakt från den här tiden. Av de personer som deltog i bondetåget från norra Korsholm var det endast en, Evert Loo, som satt med i den lokala skyddskårens styrelse år 1930. Han var för övrigt den enda medlemmen i skyddskåren som deltog i bondetåget från norra Korsholm trots att Norra Korsholms skyddskår hade flera så kallade ”old boys” som medlemmar år 1930.³⁹⁴ Ingen av de 36 personer som deltog i bondetåget från Korsholm var distrikts-, krets-, lokal-, kompani- eller plutonchefer i skyddskåren år 1930.³⁹⁵ Också bland deltagarna i bondetåget från de övriga kommunerna lyser ledande skyddskårister med sin frånvaro. Närpes är det enda undantaget. Från Närpes deltog skyddskårens lokalchef C.J. Kamb.³⁹⁶ I Svenskösterbotten finns det således inget starkt samband mellan medlemskap i skyddskåren och deltagande i bondetåget. Varken bondetåget, Lapporörelsen eller kommunismen har diskuterats på de möten som finns protokollförda från de lokala skyddskårerna i Svenskösterbotten.³⁹⁷

Flera av deltagarna i bondetåget hade dock tidigare varit medlemmar i skyddskårerna och i flera fall till och med varit med och grundat den lokala skyddskåren. År 1930 hade de flesta av dem redan uppnått en så hög ålder att de inte längre själva var aktiva skyddskårister. Det finns betydligt flera kommunala förtroendevalda än skyddskårister i ledande ställning bland de officiella representanterna i bondetåget från Svenskösterbotten. Allting tyder således på att det inte var inom skyddskårerna som riktlinjerna drogs upp för hur svenskösterbottningarna skulle agera i lappofrågan. Mina sagesmän har heller inga minnen av att de lokala skyddskårerna skulle ha värvat folk till bondetåget eller ens uttalat sig om Lapporörelsen sommaren 1930.³⁹⁸

De österbottniska skyddskårerna stod dock till förfogande med vaktpersonal vid järnvägsövergångarna inför bondetåget. I Österbotten florerade det rykten om att kommunister planerade att spränga järnvägsbroarna till Kaskö och Kristinestad för att förhindra de sydösterbottniska bondetågsdeltagarna att resa till Helsingfors. I Närpes och Tjock vaktade därför svenskspråkiga skyddskårister järnvägsbroarna till städerna flera dagar på förhand för att förhindra attentat. Skyddskåristerna bar skarpladdade gevär och läget var mycket spänt.³⁹⁹ Vid järnvägsstationerna rådde en sträng bevakning och inga obehöriga ägde tillträde. Även här var det beväpnade skyddskårister som skötte vakthållningen.⁴⁰⁰

394 Medlemskartotek över Korsholms norra skyddskår. Finns på Krigsveteranmuseet i Vasa.

395 Vbl 11.4.1930, Vbl 2.2.1930, Årsberättelser för Korsholms norra och södra skyddskår.

396 Protokollbok 1928–1935, Närpes skyddskårs arkiv, Riksarkivet.

397 Till exempel, Yttermarks skyddskårs protokollbok 1926–1940, Närpes skyddskårs protokollbok 1926–1935, Norra Korsholms skyddskårs protokollbok 1929–1942, Riksarkivet.

398 Sagesmän Johannes Weegar 24.4.2000 och Fjalar Rosenlöf 31.3.2009.

399 Sagesman Helmer Bergvik 6.10.2000 och Fjalar Rosenlöf 31.3.2009.

400 SÖ 9.7.1930.

2.3.2 Lantbrukssällskapet

De officiella representanterna i bondetåget från den svenskösterbottniska landsbygden var således inte i första hand skyddskårister. Däremot fanns det en annan organisation som största delen av dem var medlemmar i. En mycket stark gemensam faktor för de svenskösterbottniska deltagarna i bondetåget var medlemskap i det lokala lantmannagillet.

De svenska lantmannagillena i Vasa var inga opolitiska sammanslutningar som endast sysslade med lantbruksrådgivning under mellankrigstiden. I början av seklet då de flesta lantmannagillen hade grundats hade de utnyttjats som hemliga forum där motståndet mot förryskningen planerades. Anledningen till detta var att de ekonomiska sammanslutningar som uppstod kring lantbruket i början av seklet var mindre utsatta för rysk kontroll än andra sammanslutningar.⁴⁰¹ Detta utnyttjades givetvis av aktivisterna. Det var till exempel inom lantmannagillet i Korsholm som medlemmarna fattade beslut om att grunda den första skyddskåren i landet i maj 1917. Inom samma lantmannagille organiserades och planerades vapensmugglingen med Equity.⁴⁰²

År 1905 grundades ett konstitutionellt förbund med uppgift att motarbeta förryskningen inom lantmannagillet i Korsholm. En av de frågor som förbundet aktivt arbetade för var att få polisväsendet i kommunen under kommunalstyrelsens kontroll.⁴⁰³ Att lantmannagillena i Österbotten kom att utnyttjas i kampen mot förryskningen berodde antagligen delvis på att de två ledande motståndsmännen i Svenskösterbotten, Eric von Troil och Harald Boucht, hade framstående positioner i lantbrukssällskapet under ofärdsåren. Boucht var ÖSL:s kanslisekreterare år 1904–1914 och von Troil var lantbrukssällskapets ordförande 1907–1936.⁴⁰⁴ Anledningen till att Boucht och von Troil hade ledande positioner inom ÖSL var högst sannolikt att uppdragen erbjöd dem goda möjligheter att upprätthålla kontakterna med de svenskösterbottniska bönderna via de lokala lantmannagillena.

Även efter inbördeskriget hade lantmannagillena en viktig roll på landsbygden när det gällde att fatta viktiga politiska beslut och koordinera verksamheten i kommunen. När kommunalstämman skulle omvandlas till kommunfullmäktige och det första kommunfullmäktigevalet skulle äga rum i Korsholm år 1919 fanns det lika många kandidater som det fanns platser i fullmäktige. Valet blev således ett sänjval. Det var dock inom lantmannagillet som den lista på de 30 personer som skulle sitta i kommunens första fullmäktige gjordes upp.⁴⁰⁵ De lokala lantmannagillena var också ofta initiativtagare till att telefonledningar drogs, andelshandlar och sparbanker inrättades osv. Mycket av arbetet inom lantmannagillena under de första verksamhetsåren var nära lierat med arbetet i kommunalstämman.

Det fanns således en lång tradition av att dryfta politiska frågor på lantmannagillenas sammanträden. Eftersom det nästan uteslutande var bönder som deltog som officiella representanter i bondetåget från Svenskösterbotten och eftersom största delen av dessa bönder hörde till det lokala lantmannagillet är det sannolikt att lantmannagillena och lantbrukssällskapet hade en viktig funktion när det gällde att väcka en opinion för Lapporörelsen bland de svenskösterbottniska bönderna. Det var ju främst inom ramen för lantmannagillenas verksamhet som bönderna träffades regelbundet.

---

401 Niemelä, *Lääninlampureista maaseutukeskuksiin* s. 220.

402 Pörn (red.) 2000, s. 11–12, Vbl 2.2.2003.

403 Ibidem.

404 Bonäs, *Österbottens svenska lantbrukssällskap*, s. 238, 241.

405 Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 214.

Tabell 15. Deltagare i bondetåget som var medlemmar i lantmannagillet.

Kommun	Kommunens antal officiella representanter i bondetåget	Bonetågsdeltagare som var medlemmar i lantmannagillet
Kronoby	35	28
Öja	10	9
Esse	2	2
Pedersöre	6	1
Purmo	14	8
Jeppo	4	0
Oravais	11	5
Replot	3	2
Korsholm	36	32
Solv	6	6
Malax	5	2
Petalax	3	2
Korsnäs	6	4
Pörtom	8	7
Övermark	11	8
Närpes	14	13
Tjock	5	5
Lappfjärd	6	4
Sideby	4	3
Totalt	189	141

Källa: Arvo Kokkos lista i *Lapuan laki I* på deltagare i bondetåget har jämförts med medlemsförteckningarna från de olika lantmannagillena i ÖSL:s årsbok 1930.

Tidigare i texten har det framkommit att endast 5 526, eller 40 procent, av de 13499 bönder som fanns i Svenskösterbotten år 1930 var medlemmar i ett lantmannagille. Det var således ingen självklarhet att en bonde hörde till lantbrukssällskapet. Av de officiella representanterna i bondetåget från den svenskösterbottniska landsbygden var däremot 75 procent medlemmar i ett lantmannagille. Speciellt i kommunerna i södra valkretsen samt i Kronoby och Öja i norr finns det ett starkt samband mellan de officiella representanterna i bondetåget och medlemskap i lantbrukssällskapet.

I Korsholm hörde 32 av 36 deltagare i bondetåget till något av kommunens två lantmannagillena år 1930. I Närpes hörde 13 av 14 av deltagarna i bondetåget till något av kommunens lantmannagillen och i Kronoby hörde 28 av 35 av deltagarna till kommunens lantmannagille. Det här var de tre kommuner som hade största antalet officiella representanter i bondetåget. Från samtliga dessa orter sympatiserade lantmannagilletts ordförande med Lapporörelsen. Jeppo är den enda landsortskommunen i det här sammanhanget som inte hade bönder som representanter i bondetåget. Sammanlagt återfinns åtta ordförande i lokala lantmannagillen bland dem som deltog i bondetåget eller officiellt stödde Lapporörelsen inför riksdagsvalet hösten 1930.⁴⁰⁶

Sambandet mellan medlemskap i lantmannagillena och deltagande i bondetåget verkar vara speciellt starkt i Svenskösterbotten. Risto Alapuro visar i sin studie över Vittis att betydligt färre ledande män i lantbrukssällskapet och de lokala lantmannagillena var aktiva i

406 Förteckningar över medlemmarna i de lokala lantmannagillena och vem som var ordförande för gillet finns i Österbottens svenska lantbrukssällskskaps årsböcker.

Lapporörelsen än män med ledande positioner i skyddskårsrörelsen. Av de sju mest framträdande lappoanhängarna i Vittis var ingen medlem i det lokala lantmannagillet. Bland dessa sju män fanns endast en bonde. Partipolitiskt var dessa anhängare av samlingspartister. Bland övriga Vittisbor som deltog i bondetåget eller på annat sätt visade sitt stöd för Lapporörelsen fanns dock flera bönder. Dessa var även nästan samtliga medlemmar i det lokala lantmannagillet. En av dem var lantmannagilletts ordförande och flera av dem hade under tidigare perioder fungerat som ordförande i lantmannagillet. Flera av dessa hade också framträdande positioner inom andelsmejerierna.⁴⁰⁷ Inte heller Esa Sormunen har noterat något samband mellan medlemskap i lantmannagillet och ett ställningstagande för Lapporörelsen, tvärtom. Sormunen konstaterar att främst småbrukare, arbetare, obesuttna och många kvinnor var medlemmar i det lokala lantmannagillet i Polvijärvi. Flera av dem som var medlemmar i lantmannagillet var även medlemmar i den lokala arbetarföreningen. Storbönderna hörde inte till lantmannagillet i Polvijärvi utan de var istället främst aktiva i skyddskårsrörelsen.⁴⁰⁸

Lantmannagillena i Svenskosterbotten hörde till ÖSL som i sin tur hörde till Svenska lantbrukssällskapens förbund (SLF). Både ÖSL:s ordförande Eric von Troil och viceordförande Abraham Skjäl var lappoanhängare. Troil fungerade även som en av de tre kompanicheferna i Österbottens bataljon under bondetåget. Inom SLF var situationen den samma. SLF:s ordförande Eric von Rettig tog officiellt ställning för Lapporörelsen, liksom Eric von Troil och Abraham Skjäl som representerade ÖSL i SLF:s styrelse. Eric von Rettig var samtidigt ordförande i Svenska folkpartiets centralstyrelse där han aktivt arbetade för att SFP skulle ingå ett valförbund med de finska borgerliga partierna i Nyland inför riksdagsvalet 1930.⁴⁰⁹

Det finns inga noteringar om Lapporörelsen eller bondetåget i lantbrukssällskapets eller de lokala lantmannagillenas mötesprotokoll från år 1930, vilket visar att någon offentlig diskussion kring Lapporörelsen inte förekom inom dessa organisationer. Dock verkar det ha förekommit politiska diskussioner och motsättningar inom gillena trots att dessa diskussioner inte har protokollförts. Detta framkommer av att ÖSL:s ordförande von Troil offentligt i ett tal på lantbrukssällskapets sommarmöte uppmanade medlemmarna i lantmannagillena att inte diskutera frågor av politisk natur på gillesmötena. Enligt von Troil utnyttjades gillesmötena ofta för politiska syften. ”Sällskapet sysslar inte med politik utan med yrkesteknik. Varje inblandning i politik i ett lantbrukssällskaps verksamhet är en styggelse!”, sade han.⁴¹⁰ En insändare i *Vasa-Posten* indikerar också att gillesmöten utnyttjades i politiskt syfte. Enligt insändaren spreds politiska tidningar och pamfletter under gillesmötena och frågor av politisk natur som inte var en del av lantmannagillenas verksamhetsuppgifter diskuterades.⁴¹¹

Man ser också en ökad aktivitet i gillesverksamheten i Svenskosterbotten sommaren 1930. Under våren 1930 hölls två stora bondedagar, den ena i Smedsby och den andra i Vassor, där lantmannagillena från Korsholm, Kvevlax, Vassor, Vörå, Oravais, Jeppo och

407 Alapuro, *Suomen synty paikallisena ilmiönä*, s. 286–287. Alapuro har delat in lappoanhängarna i Vittis i kategorierna mycket aktiva anhängare och förhållandevis aktiva anhängare.

En mycket aktiv lappoanhängare var en person som deltog i åtminstone tre av fem lappoaktiviteter, det vill säga bondetåget, medlemskap i lokalavdelningen till Suomen Lukko, medlemskap i lokalavdelningen till Lapporörelsen, medlemskap i Finlands frontmannaförbund eller en skjutsning. En något aktiv lappoanhängare var en person som deltog i någon av dessa aktiviteter.

408 Sormunen, s. 246, 257.

409 Schauman och Lilius, s. 148.

410 Årsbok för Österbottens svenska lantbrukssällskap 1923, ÖSL:s arkiv, VLA.

411 ÖBt 24.4.1930.

Munsala samlades till diskussion. Richard Martola i Korsholm fungerade som ordförande på dessa bondedagar. Syftet med bondedagarna sades vara att stärka samhörigheten mellan de svenska jordbrukarna som enligt Martola var allt annat än bra. ”Vi måste med gemensamma krafter försöka åstadkomma något. Gillesverksamheten måste utvecklas, förstärkas och förkovras”, sa han i sitt inledningstal på mötet i Vassor.⁴¹² Samma dag ingick en ledare i *Österbottens Bondetidning* med rubriken ”Varför ha de svenska bönderna så svårt att organisera sig?”⁴¹³

På bondedagarna enades mötesdeltagarna om att försöka stärka samhörigheten mellan jordbrukarna och organisera dem bättre. På finskt håll var bönderna fackligt organiserade inom MTK. De svenskösterbottniska bönderna hörde inte till denna organisation. Först år 1934 organiserades de svenskösterbottniska bönderna fackligt i Svenska Lantbruksproducenternas förbund i Österbotten, som senare böt namn till Österbottens svenska producenten (ÖSP).⁴¹⁴ Den enda organisationerna som bevakade de svenskösterbottniska böndernas intressen i slutet av 1920-talet var lantbrukssällskapet.

Den diskussion som fördes på bondedagarna visar att bönderna upplevde att det fanns ett behov av någon form av sammanslutning som uteslutande skulle bevaka producenternas intressen. Redan år 1920 hade en beredningkommitté utsetts bland de svenskösterbottniska bönderna för att utreda bildandet av en facklig organisation. Då hade den viktigaste frågan varit en fixering och reglering av spannmålspriserna. Planerna på att grunda en facklig sammanslutning för de svenskösterbottniska bönderna realiserades dock inte eftersom de lokala lantmannagillena inte var beredda att satsa det startkapital som skulle ha krävts.⁴¹⁵ I slutet av 1920-talet sjönk världsmarknadspriserna på spannmål kraftigt och tanken på att bilda en producentorganisation väcktes igen. Den stora politiska fråga som dryftades på bondedagarna våren 1930 var spannmålstullarna som enligt mötesdeltagarna borde höjas rejält för att skydda den inhemska spannmålsproduktionen.⁴¹⁶ De svenskösterbottniska bönderna hade dock ingen samspelad syn på spannmålstullarna. Det fanns också en stark opinion som ville slopa dessa. Till detta återkommer jag i kapitel 3.3.

Allting tyder således på att det var inom lantmannagillena, inte inom skyddskårerna, som de viktigaste politiska och ekonomiska frågorna diskuterades på landsbygden sommaren 1930. Inom ramen för lantmannagillenas verksamhet hade bönderna möjlighet att regelbundet träffas och planera hur de skulle agera i lappofrågan. Bönderna inom lantmannagillena var inte eniga i den här frågan och på många håll blev debatterna hårda. I det här sammanhanget bör man komma ihåg att lantmannagillena trots allt var lantbrukssammanslutningar med syfte att verka för landsbygdsnäringsarnas bästa. Majoriteten av medlemmarna i lantmannagillena var personer som på något sätt var knutna till lantbrukssnaringen. Om Lapporörelsen diskuterades och debatterades på lantmannagillesmötena tyder det således på att bönderna till en del tillskrev lappofrågan en lantbrukspolitisk dimension. Mera om detta senare.

412 ÖBt 13.5.1930.

413 ÖBt 4.3.1930.

414 Weegar, s. 504.

415 Henry Nygård, *Fram bygdefolk – fram för bonderesningen! Österbottens svenska producentförbund 1934–2009*, Vasa 2012, s. 30.

416 ÖBt 4.3.1930 och 13.5.1930.

2.3.3 Bondeförbundet

Flera av styrelsemedlemmarna i lantbrukssällskapet var också medlemmar i Svenska folkpartiets högerfraktion Bondeförbundet. Faktum är att Bondeförbundets ledande män mera eller mindre hade monopol på styrelseplatserna i ÖSL, medan ingen av Allmogeförbundets ledande män satt med i lantbrukssällskapets styrelse. Såväl lantbrukssällskapets ordförande Eric von Troil som viceordförande Abraham Skjäl hade i tiden varit med och grundat Bondeförbundet. Av de övriga åtta styrelsemedlemmarna i ÖSL satt fem stycken med i Bondeförbundets styrelse. Dessa var Bondeförbundets ordförande Edvard Helenelund (Solv), Oskar Jeppson (Närpes), Johannes Wiik (Kvevlax), Johannes Häggblom (Kronoby) och Otto Borg (Karleby).

Bondeförbundets nästan totala dominans i ÖSL syns också i det faktum att Bondeförbundet från och med år 1930 började hålla sina styrelse- och förbundsmöten på samma dagar och på samma orter som lantbrukssällskapets styrelse- och årsmöten. Den praktiska orsaken till detta var att spara tid och kostnader. Även på lokalnivå fanns ett nära samarbete mellan Bondeförbundets lokalavdelningar och de lokala lantmannagillena. I norra Korsholm delade den lokala avdelningen till Bondeförbundet och det lokala lantmannagillet under en tid på samma sekreterare.⁴¹⁷ De personer som satt med i det lokala lantmannagillet styrelse var också i regel samma personer som hade styrelsuppdrag i Bondeförbundets lokalavdelning om det fanns en sådan på orten.

Bondeförbundet, lantbrukssällskapet och lantmannagillena var således starkt lierade med varandra år 1930. Det har framkommit att inga politiska diskussioner har protokollförts på lantbrukssällskapets möten. Politiska frågor diskuterades dock med största sannolikhet. Om medlemmarna på mötena sedan diskuterade dessa frågor i egenskap av styrelsemedlemmar i lantbrukssällskapet eller Bondeförbundet är en annan sak. Eftersom det i regel var samma personer som styrde såväl lantbrukssällskapet som Bondeförbundet var inställningen till de jordbrukspolitiska frågorna samma inom de båda organen. Den största och viktigaste jordbrukspolitiska frågan både inom lantbrukssällskapet och inom Bondeförbundet år 1930 var ett tryggande av den inhemska spannmålshandeln. På de möten som anordnades inom ramen för lantbrukssällskapets och Bondeförbundets verksamhet åren 1929 och 1930 fanns spannmålstullarna alltid med på agendan. Det var också de ledande männen inom Bondeförbundet som hade arbetat mest energiskt för att grunda en producentorganisation i Svensk-österbotten. Producentorganisationens viktigaste uppgift skulle vara arbeta för förhöjda importtullar på spannmål.

Alla bönder var inte medlemmar i Bondeförbundet eller Allmogeförbundet och det fanns flera kommuner där fraktionerna saknade lokalavdelningar. Många bönder upplevde att det var olyckligt att de svenskösterbottiska bönderna var splittrade i en för jordbruket ekonomiskt svår tid när det borde ha rått enighet i bondeleden. Det förekom även försök att ena fraktionerna. I mars 1930 hölls ett möte i Vörå med syftet att sammanslå de båda fraktionerna på orten. Försöket att slå ihop Allmogeförbundet och Bondeförbundet i Vörå misslyckades dock eftersom de båda fraktionerna inte kunde enas i tullfrågan.⁴¹⁸ Enligt Henry Nygård, som har skrivit Österbottens svenska producentförbunds historik, var det

417 Långbacka, s. 38, s. 81.

418 VP 6.3.1930.

också meningsskiljaktigheterna mellan Bondeförbundet och Allmogeförbundet som gjorde att det dröjde så länge innan det grundades en producentorganisation i Svenskosterbotten.⁴¹⁹

Från och med mitten av juni 1930 var det inte enbart den olika synen på spannmålstullarna som splittrade de svenskosterbottniska bönderna. Den 19 juni, några dagar efter att flera av Bondeförbundets ledande män hade deltagit på mötet i Lappo med Svinhufvud och Kosola, meddelade Bondeförbundets ledning genom *Österbottens Bondetidning* att förbundet hade för avsikt att stöda Lapporörelsen.⁴²⁰ Det här var första gången som Bondeförbundet officiellt uttalade sitt stöd för Lapporörelsen. Tidigare hade inga ledande män i förbundet tagit ställning för Lapporörelsen. Bondeförbundets riksdagsmän Johan Inborr och Johan Emil Hästbacka hade tvärtom haft en negativ inställning till Lapporörelsen. I de riksdagsbrev som dessa publicerade i dagstidningarna, bland annat i *Österbottens Bondetidning*, hade de framställt Lapporörelsen som en äktnisk och våldsbejakande rörelse. De svenskosterbottniska riksdagsledamöter som hörde till Bondeförbundet hade också röstat mot Lapporörelsens krav på en skärpning av föreningslagen och tryckfrihetslagen under vårvintern 1930.⁴²¹

Från och med mitten av juni tog dock en stor del av medlemmarna i Bondeförbundet öppet ställning för Lapporörelsen. Flera av namnen på de telegram som sändes till Kosola och svenska riksdagsgruppen från medborgarmötena tillhörde kända personer i Bondeförbundet. Största delen av dessa hade deltagit i diskussionsmötet med Svinhufvud och Kosola i Lappo den 15 juni. I Korsholm var samtliga lokala ledarprofiler som tog ställning för Lapporörelsen sommaren 1930 medlemmar i Bondeförbundet. Ingen av Allmogeförbundets ledande män sympatiserade med Lapporörelsen.

Under sommaren 1930 fanns det inga lokalavdelningar till Lapporörelsen eller Suomen Lukko i Svenskosterbotten. Mellan november 1930 och mars 1931 bildades dock ett antal lokala Lappoavdelningar på den svenskosterbottniska landsbygden. Medlemmarna i den lokala Lappoavdelningen var i stort sett samma män som var medlemmar i den lokala avdelningen till Bondeförbundet om det fanns en sådan på orten. Om det inte fanns en lokalavdelning till Bondeförbundet på orten så bildades en sådan samtidigt som det bildades en lokalavdelning till Lapporörelsen. Ett sådant exempel är Pörtom. I mars 1931 bildades en lokal Lappoavdelning i Pörtom med K.M. Norrbo som ordförande och Matts Stoor som viceordförande.⁴²² Pörtom var en av de få kommuner söder om Vasa som saknade en lokalavdelning till Bondeförbundet sommaren 1930 men två månader efter att Lappoavdelningen hade grundats i Pörtom grundades en lokalavdelning till Bondeförbundet med Matts Stoor som ordförande och K.M. Norrbo som viceordförande.⁴²³ Även de övriga styrelsemedlemmarna i Lappoavdelningen och Bondeförbundets lokalavdelning i Pörtom var samma personer. Även i norra Korsholm, södra Korsholm, Solv och Övermark var samma person ordförande för både den lokala Lappoavdelningen och den lokala avdelningen till Bondeförbundet.⁴²⁴ Eftersom styrelsemedlemmarna i ortens lantmannagille och Bondeförbundsavdelning i regel var samma personer blev det också i regel samma personer som satt med i den lokala Lappoavdelningens styrelse och det lokala lantmannagillet styrelse.

419 Nygård, *Fram bygdefolk*, s.18-22.

420 ÖBt 19.6.1930.

421 Schauman och Lilius, s. 21, Karvonen, *I stormens öga*, s. 146.

422 ÖBt 21.3.1931.

423 ÖBt 20.6.1931.

424 ÖBt 17.6.1931.

Tabell 16. Kommuner där Allmogeförbundet och Bondeförbundet hade lokalavdelningar eller lokala ombud år 1930.

<i>Bondeförbundet</i>	<i>Allmogeförbundet</i>
Purmo	Vörå
Pedersöre	Kvevlax
Munsala	Korsholm (3 st)
Oravais	Solv
Vörå	Malax
Kvevlax	Pörtom
Korsholm (2 st.)	Yttermark
Solv	Närpes
Petalax	
Pörtom	
Övermark	
Yttermark	
Närpes	
Tjock	
Lappfjärd	

Källor: Uppgifterna är hämtade ur kretsstyrelsens för Svenska folkpartiet i Vasa läns södra valkrets protokoll den 2.8.1930 och den 23.11.1930, Svenska Centralarkivet och Vbl 12.8.1930, redogörelse över Bondeförbundets årsmöte och Långbacka, s. 29–34.

Bondeförbundet hade flera lokalavdelningar än Allmogeförbundet och i samtliga kommuner där Allmogeförbundet hade en lokalavdelning, med undantag av Malax, hade också Bondeförbundet en lokalavdelning. Allmogeförbundet hade färre lokalavdelningar än Bondeförbundet. Såväl Bondeförbundets som Allmogeförbundets lokalavdelningar var till största delen koncentrerade till Vasanejden och Sydösterbotten. Här hade båda fraktionerna lokalavdelningar i vissa kommuner. I kommunerna i norra Svenskösterbotten var inte fraktionsstriderna lika synliga. Allmogeförbundet hade inga lokalavdelningar i norra Svenskösterbotten.

I samband med att Bondeförbundet uttalade sitt stöd för Lapporörelsen tog Allmogeförbundet offentligt avstånd från densamma under ett möte i Vasa. Allmogeförbundet riktade en vädjan till den österbottniska landsbygdens svenskar att lugnt och besinningsfullt avvakta händelsernas utveckling och låta riksdagen sammanträda i lugn och ro och inte delta i bondetåget.⁴²⁵ Allmogeförbundets åsikter angående Lapporörelsen och bondetåget överensstämde ganska väl med de åsikter som majoriteten av den svenska riksdagsgruppen hade. I den svenska riksdagsgruppen motsatte sig majoriteten av riksdagsmännen Lapporörelsen. När riksdagen i mars 1930 röstade om en skärpning av tryckfrihetslagen, vilket i praktiken skulle ha inneburit att alla kommunistiska tidningar skulle ha förbjudits, röstade samtliga svenska riksdagsledamöter mot lagförslaget.⁴²⁶ Svenska riksdagsgruppens officiella inställning till Lapporörelsen var att de gärna ville bekämpa kommunismen men endast genom lagliga metoder. Eftersom Lapporörelsen använde sig av våld och utomparlamentariska påtryckningsmetoder kunde den svenska riksdagsgruppen inte tänka sig att stöda

425 Vbl 22.6.1930.

426 Karvonen, *I stormens öga*, s. 146.

rörelsen.⁴²⁷ Allmogeförbundets och Bondeförbundets olika inställning till Lapporörelsen ledde till att de båda fraktionerna gled ytterligare ifrån varandra under sommaren 1930. Fraktionsstriderna kulminerade inför riksdagsvalet på hösten samma år. Då var det mycket nära att SFP i Österbotten splittrades.

2.3.4 Den lokala ledaren

Tidigare har jag redogjort för hur Kai Donner i Helsingfors kontaktade Harald Boucht och Eric von Troil i Vasa som därefter kontaktade kommunala ledare på den svenskösterbottensiska landsbygden, som i sin tur värvade folk från hemorten till bondetåget. Ett nätverk aktiverades således uppifrån med början från nationell nivå via regional nivå ner till lokal- och byanivå. De personliga relationerna mellan männen bakom mobiliseringsprocessen har framgått tidigare. I det här kapitlet vill jag gå ner på lokal nivå och analysera om de lokala ledare som förespråkade respektive motarbetade Lapporörelsen hade någon inverkan på ortsbefolkningens inställning till Lapporörelsen. Samtliga forskare som har studerat Lapporörelsen på lokal nivå har betonat att det fanns en lokal ledare till Lapporörelsen. Personen, eller personerna, har också namngetts. Ingen forskare har dock närmare studerat deras roll vid mobiliseringen till Lapporörelsen. Jag vill undersöka om personen bakom det politiska budskapet hade en viktig roll i Svenskösterbotten när lokalbefolkningen fattade beslut om de skulle stöda Lapporörelsen eller inte.

Den svenskösterbottensiska landsbygden var ett relativt homogent område både språkligt, näringsmässigt och politiskt under mellankrigstiden. När det gäller deltagande i bondetåget samt hur väljarna röstade i riksdagsvalet 1930 finns det dock betydande skillnader mellan och inom kommunerna. Två kommuner som politiskt, näringsmässigt och språkligt var nästan identiska kunde skilja sig från varandra i det avseendet att den ena kommunen hade officiella representanter i bondetåget medan den andra inte hade det. I en del kommuner fick det lappovänliga Bondeförbundets listor majoriteten av rösterna i riksdagsvalet medan det lappokritiska Allmogeförbundets listor fick nästan alla röster i grannkommunen. Även i samma kommun kunde det förekomma stora variationer i deltagande i bondetåget och valresultatet i riksdagsvalet mellan enskilda byar.

Forskare har i huvudsak fokuserat på socioekonomiska skillnader mellan grupper när de har velat förklara ett politiskt handlande hos en viss grupp eller politiska rörelser varierande förmåga att etablera sig på lokal nivå. Ulf Lindström, som har studerat nazismens utbredning i Sverige, konstaterat att stödet för nazisterna varierade stort mellan olika delar i landet. Han förklarar stödet för nazistpartiet som en protest mot de etablerade partiernas oförmåga att reagera på den ekonomiska krisen i slutet av 1920-talet. Det faktum att det fanns ett brett väljarstöd för nazistpartierna just i de ledande skandinaviska nazisternas hemkommuner utreds egentligen inte närmare.⁴²⁸

Att själva personen bakom ett politiskt budskap har haft betydelse när en politisk rörelse har etablerats på lokal nivå framkommer i Dennis Rundts doktorsavhandling om den så kallade Munsalaradikalismen. Rundt presenterar en förklaringsmodell till varför stödet för den politiska vänstern var så starkt just i Munsala under första delen av 1900-talet. Han har konstaterat att enskilda ledarpersonligheter inom vänstern hade en stor betydelse för den politiska radikaliseringsprocess som skedde i Munsala. I sådana kommuner där vänstern

427 Schauman och Lilius, s. 17.

428 Ulf Lindström, *Fascism in Scandinavia 1920–1940*, Lund 1985, s. 132–133.

saknade lokala ledare och en lokal organisation med ett eget ideologiskt program genererade de lokala socioekonomiska förhållandena inte något stöd för den politiska vänstern. I Munsala fanns dock karismatiska och, enligt Rundt, näst intill profetiska ledare som på ett framgångsrikt sätt lyckades förmedla socialismens budskap till ortsbefolkningen. Rundt betonar just det faktum att vänsterledarna i Munsala var karismatiska och profetiska och han jämför vänsterideologins utbredning med en slags politisk väckelserörelse som utgick från ledarnas person, inte nödvändigtvis budskap. De politiska ledarna utövade således ett minst lika stort inflytande på vänsterorienteringen som de socioekonomiska förhållandena. Rundt jämför förmedlarna av det politiska vänsterbudskapet med väckelsepredikanter som lyckades värva stora åhörarskaror och framgångsrikt förmedla sitt budskap.⁴²⁹

Personen bakom det politiska budskapet lyfts även fram av Leevi Norrena i hans studie över yttervänsterns etablering i Evijärvi-Lappajärvi området efter 1918. Santeri Mäkelä, som hade influerats av socialsimen i Nordamerikas gruvor, var enligt Norrena en betydande aktör när det gällde socialismens förankring bland väljarna i Sjönejden.⁴³⁰ Även Karvonen och Djupsund tangerar ledarens roll i den studie där de har kartlagt IKL:s väljarstöd. De förklarar IKL:s starka stöd i Södra Österbotten där den pietistiska väckelsen var stark som ett resultat av den starka politiska auktoritet som de pietistiska pastorerna representerade. I studien är det dock explicit pietistpastorerna som tillskrivs rollen som politiska ledare som på ett framgångsrikt sätt förankrade Lapporörelsens budskap hos lokalbefolkningen.⁴³¹

Jag vill undersöka om det existerar ett samband mellan variationerna i stödet för Lapporörelsen på byanivå utgående från var starka ledarpersonligheter som tog ställning för eller emot Lapporörelsen bodde. Stödet för Lapporörelsen undersöker jag genom att kartlägga från vilka byar deltagarna i bondetåget kom samt kartlägga hur många röster det lappovänliga Bondeförbundet fick i riksdagsvalet hösten 1930. Liksom tidigare kommer jag att använda kommunen Korsholm som exempel. Korsholm är ett lämpligt exempel eftersom flera av de ledande männen i Allmogeförbundet och Bondeförbundet var bosatta där.

2.3.4.1 Kommunalaren – byns oskrivne ledare

Den österbottniska landsbygden var år 1930 i första hand uppbyggd kring bysamhällen, inte kommuner, och det var i första hand hembyn, inte kommunen, som folk identifierade sig med. Ännu i början av seklet var jordbrukarna i byarna nära knutna till varandra och starkt beroende av varandra genom samfällt ägande av mark och maskiner. Nyskiftet som genomfördes i många kommuner under 1920-talet gjorde bönderna något mera självständiga, men den traditionellt starka gemenskapen levde likväl kvar långt in på 1900-talet. Nästan alla bönder var delägare i ett maskinbolag. Väldigt få bönder ägde till exempel egna tröskverk och tröskningen var ett av de arbetsmoment som oftast utfördes gemensamt av byns bönder.⁴³² Tidigare har det framkommit att samtliga de bönder som deltog i bondetåget från Korsholm var delägare i något maskinandelslag.

Ett hierarkiskt tänkande var ännu påfallande på landsbygden på 1930-talet och de flesta byar hade sin egen oskrivna ledare, en ställning som ofta gick i arv från far till son. Förfat-

429 Rundt, s. 50, 207, 230.

430 Levi, Norrena, *Talonpoika, pohjalainen ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järvisseudun työväenliikkeestä vuoteen 1939*, Historiallisia tutkimuksia 178, Helsinki 1993, s. 300–301.

431 Djupsund och Karvonen, s. 74, 78.

432 Östman, s. 196, samt Allmänna lantbruksundersökningen i Korsholm 1929–1930, Jordbruksstyrelsens arkiv, RA.

taren Lars Sund använder termen ”kommunalare” när han beskriver byns starke man Johannes Smeds i den fiktiva svenskösterbottniska byn Siklax i romanen *Lanthandlerskans son* som utspelar sig under mellankrigstiden. Benämningen ”kommunalare” är träffande eftersom den här personen ofta var engagerad i det mesta som rörde kommunen. Han återfinns i kommunfullmäktige, kyrkofullmäktige, lantmannagillet, sparbanksstyrelsen och nykterhetsföreningen, ofta som ordförande eller sekreterare. Han fungerade därtill som något av byns allt-i-allo. När byborna hade problem med något så gick de till kommunalaren för att be om råd. Det kunde handla om ett testamente som skulle skrivas, en bouppteckning som skulle tecknas eller ett tvistemål som skulle avgöras. Ofta fungerade kommunalaren som bybornas kontakt med myndigheter utanför hembyn. I sådana samhällen där det fanns ett gods var ofta godsägaren traktens kommunalare.⁴³³ På den svenskösterbottniska landsbygden saknades dock både gods och godsherrar. Istället var kommunalaren oftast en av de större bönderna i byn, men även kyrkoherden, folkskolläraren, eller handelsmannen kunde inneha rollen som kommunalare. I ett lokalsamhälle kunde det finnas flera personer med en socialt stark ledarposition.

2.3.4.2 Kommunalarens roll gällande deltagande i bondetåget – exemplet Korsholm

I tabell 17 framkommer det att det fanns stora skillnader i Korsholm mellan byarnas representation i bondetåget. Från vissa byar deltog inga eller väldigt få män i bondetåget medan andra byar hade väldigt många deltagare. Byarna i Korsholm har redan presenterats i karta två. Jag ska göra en något mera ingående analys av några av de centrala aktörerna i kommunen Korsholm och undersöka om det finns ett samband mellan deras boningsorter och medlemsrekryteringen till bondetåget och väljarbeteendet i riksdagsvalet. Sammanlagt 36 män deltog i bondetåget från Korsholm.

Tabell 17 visar att det deltog flest män från byarna i södra Korsholm i bondetåget medan betydligt färre deltog från byarna i norra Korsholm, Smedsby och de kommundelar som låg närmast Vasa stad. Från områdena närmast Vasa stad, det vill säga Dragnäsback och Roparnäs, deltog ingen i bondetåget. Från de nordligaste byarna i Korsholm deltog sammanlagt

Tabell 17. Deltagare i bondetåget från byarna i Korsholm.

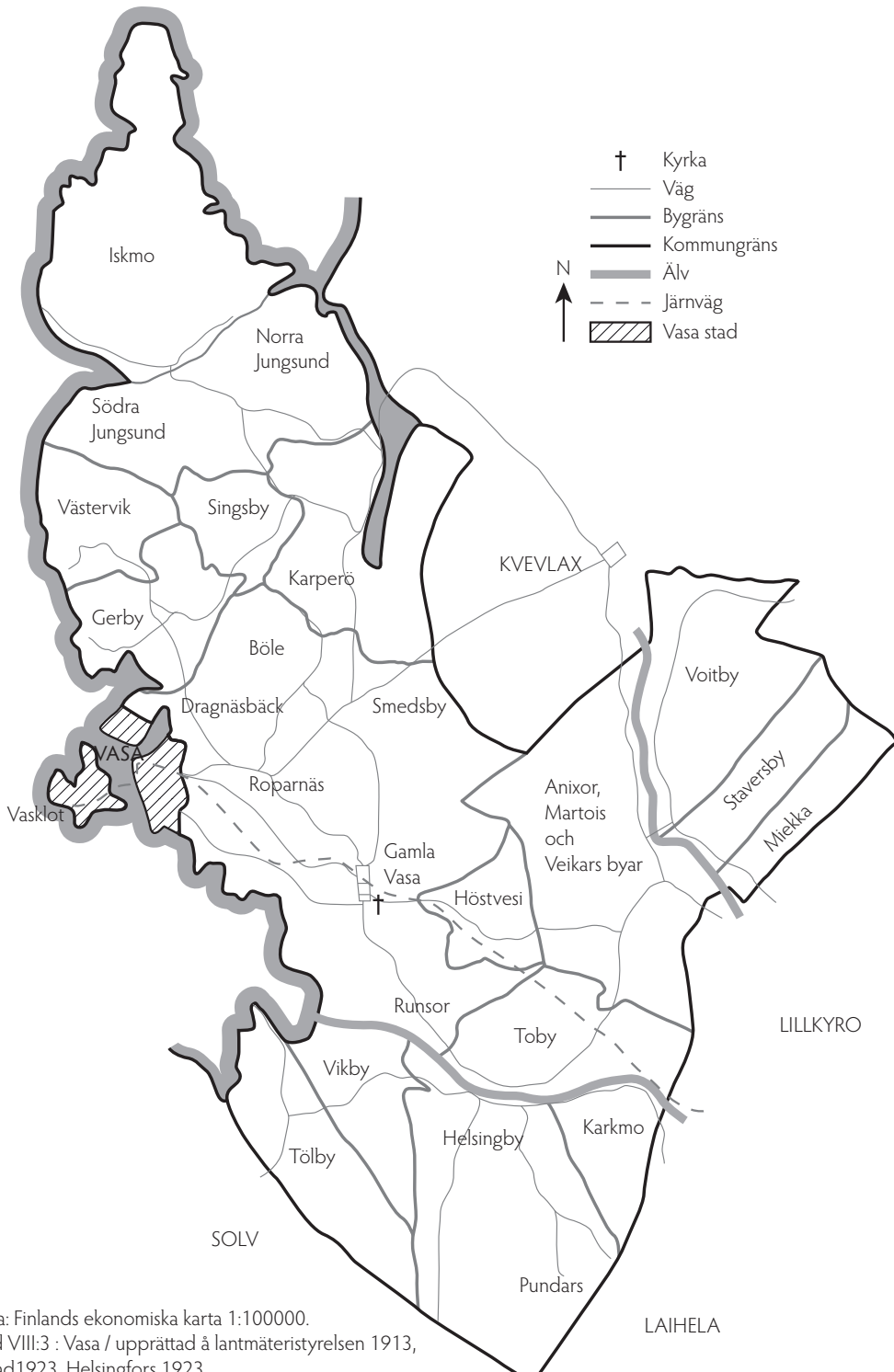
Norra Korsholm	Smedsby	Gamla Vasa	Östra Korsholm	Södra Korsholm
Iskmo 1	Smedsby 2	Gamla Vasa –	Höstvesi 1	Helsingby 11
Jungsund 2	Böle –	Roparnäs –	Anixor 1	Karkmo 2
Karperö 2		Runsor –	Martois 2	Pundars 1
Singsby 1			Veikars 1	Toby 3
Västervik –			Miekka 1	Tölby 3
Gerby –			Staversby –	Vikby 2
Dragnäsback –			Voitby –	
			Vallvik –	
Totalt 6	2	–	6	22

Källa: Allmänna lantbruksundersökningen i Korsholm 1929–1930, Jordbruksstyrelsens arkiv, RA. Kokko, *Lapuan laki I*, Brages pressarkiv, biografiska uppgifter.

Anmärkning: Som hemby för bönderna i Korsholm har jag räknat den by som har angetts som hemby i samband med den allmänna lantbruksräkningen i Korsholm 1929. Över de få bönder vars blanketter inte har gått att finna i den allmänna lantbruksräkningen har jag hämtat uppgifter från Brages pressarkivs biografiska samling.

433 Aronsson, s. 348.

Karta 2. Korsholms kommun med bygränser 1930

Källa: Finlands ekonomiska karta 1:100000.
 Blad VIII:3 : Vasa / upprättad å lantmäteristyrelsen 1913,
 rättad 1923. Helsingfors 1923.

sex personer i bondetåget. De flesta av dessa kom från byarna Iskmo och Jungsund som låg intill varandra. Ingen deltog från Gerby eller Västervik. Inte heller det område som jag kallar Gamla Vasa hade några representanter i bondetåget. Från Smedsby deltog endast två representanter medan ingen deltog från Böle.

Från byarna öster om Kyro älv i de östra delarna av Korsholm, det vill säga byarna Voitby, Staversby, Miekka och Vallvik, deltog endast en man i bondetåget. Däremot fanns det deltagare i bondetåget från samtliga byar väster om Kyro älv i östra Korsholm, det vill säga Veikars, Martois, Anixor och Höstvesi. Byarna Helsingby, Toby och Karkmo var grannbyar i södra Korsholm. Därifrån deltog överlägset flest män i bondetåget. Från byarna Vikby och Tölby som gränsade till kommunen Solv deltog fem män.

Sommaren 1930 skrev riksdagsman Johan Inborr i en ledare i *Pedersöre tidning* att ”bondetågets stora anslutning bekräftar att individer kan ledas och föras dit ledarna önskar dem”.⁴³⁴ Inborr syftade på Vihtori Kosola, Kai Donner, Harald Boucht och de övriga männen i Lapporörelsens ledning. För det stora flertalet svenskösterbottningar var dock dessa personer endast namn utan ansikten och utan ledarstatus. ”Ledaren” fanns oftast betydligt närmare i det egna lokalsamhället. Låt oss se om det fanns lokala ledare, eller kommunalare, bland deltagarna i bondetåget från Korsholm och om det finns ett samband mellan var i Korsholm dessa var bosatta och från vilka byar det deltog män i bondetåget.

Det har nämnts att en kommunalare var en person med en stark social position i lokalsamhället. Denna starka sociala position tog sig främst i uttryck i att han innehade många förtroendeuppdrag i kommunen. För att undersöka om det deltog personer i bondetåget från Korsholm som kan betecknas som kommunalare har jag kartlagt vilka förtroendeuppdrag deltagarna i bondetåget hade i kommunen. I tabell 18 har jag markerat deltagare i bondetåget som innehade olika typer av förtroendeuppdrag i kommunen med ett kryss. Deltagarna är ordnade enligt ålder. Jag har separerat deltagare från norra Korsholm och södra Korsholm eftersom de flesta föreningar, till exempel skyddskåren, lantmannagillet och Bondeförbundets lokalavdelningar var indelade på basis av dessa distrikt. Södra Korsholm omfattar de byar som hör till kommundelarna Gamla Vasa, östra Korsholm och södra Korsholm och norra Korsholm omfattar de byar som hör till kommundelen Smedsby och norra Korsholm i tabell 17.

En stor del av uppgifterna i tabell 18 är hämtade från minnesskrifter som har skrivits om dessa män i tidningar i samband med bemärkelsedagar eller dödsfall. Jag har också till stor del låtit dessa skrifter styra mitt val av de förtroendeuppdrag som jag har listat i tabell 18. Folkskoledirektionen finns till exempel med för att det särskilt har nämnts om någon har suttit med i folkskolans direktion i de minnesskrifter som har publicerats i dagstidningarna. Således har en plats i folkskolans direktion uppenbarligen uppfattats som viktig och betydelsefull av samtiden. Samma sak gäller förtroendeuppdraget som nämndeman. Av den anledningen har dessa kommunala förtroendeuppdrag fått egna kolumner medan ordförandeskap i övriga kommunala nämnder finns samlade i en kolumn. Listan kan till en del vara bristfällig. En del förtroendeuppdrag kan ha fallit bort eftersom jag inte systematiskt har gått igenom alla nämnders handlingar från den här tiden utan endast förlitat mig till det som har publicerats i dagstidningarna. I det här sammanhanget är det dock de kryss som finns på listan som är viktiga, inte de kryss som eventuellt saknas.

Listan visar att flera av deltagarna i bondetåget från Korsholm har innehaft flera förtroendeuppdrag i hemkommunen. Några av deltagarna har fått speciellt många kryss och har

således varit mycket aktiva i kommunen. Sammanlagt nio av korsholmsborna i bondetåget hade funnits med bland de 30 personer som bildade det första kommunfullmäktige efter självständigheten i Korsholm år 1919.⁴³⁵ Två av personerna hade varit kommunfullmäktiges ordförande (Bengs och Finne).⁴³⁶ Flera av deltagarna hade suttit med, eller satt med i olika kommunala nämnder eller i kommunfullmäktige. Bland deltagarna fanns fyra häradsnämndemän (Pått, Bengs, Wikman och Helsing) och två häradsdomare (Skjäl och Finne).⁴³⁷ De korsholmsbor som deltog i bondetåget var också till stora delar äldre män. Medelåldern bland deltagarna var 47 år. De hade således haft tid på sig att etablera en stark social position i samhället. Dessa män hade en gemensam historia och bildade tillsammans ett starkt socialt nätverk i kommunen genom uppdrag i samma organisationer och föreningar. Endast sju av deltagarna var under 30 år.

En betydande del av bönderna i bondetåget var knutna till ortens sparbank. En framträdande bankman bland deltagarna i bondetåget från Svenskösterbotten var bonden, bankdirektören och före detta lantdagsmannen Oskar Nix från Närpes. Han var en av de ledande männen i Bondeförbundet och en av dem som organiserade deltagandet i bondetåget i Sydösterbotten.⁴³⁸ Bankdirektörer var överlag välrepresenterade i Lapporörelsens ledning (se tabell 4).

Risto Alapuro har konstaterat att de aktiva männen i Lapporörelsen i Vittis även där i stort sett hörde till samma sociala nätverk och var aktiva i samma föreningar och företag. Tidigare har det dock framkommit att det främst var skyddskårsrörelsen som var den gemensamma faktorn för de aktiva lappoanhängarna i Vittis.⁴³⁹ Tidigare i texten har det framkommit att även en stor del av deltagarna i bondetåget från Korsholm i tiden hade varit tagit initiativ till skyddskårsrörelsen i Korsholm där för övrigt landets första skyddskår bildades. År 1930 var största delen av dessa män dock inte längre aktivt verksamma i skyddskåren utan det var istället andra föreningar och organ som band dem samman.

I tabell 18 framgår att en stor del av deltagarna i bondetåget från Korsholm var aktiva i samma kommunala, kyrkliga och civila föreningar och organisationer. Jag har dock noterat endast dem som hade ledande positioner i kommunen, kyrkan och näringslivet på orten och därför är kryssen färre än om samtliga medlemmar i dessa organisationer skulle ha kartlagts. Det intressanta är dock att kryssen till stor del finns koncentrerade kring några personer. Tidigare har det dock framkommit att nästan samtliga av deltagarna från Korsholm var medlemmar i det lokala lantmannagillet och i Bondeförbundets lokalavdelningar. Dessa två organisationer var nära sammanlänkade med varandra. Tabell 18 visar att samma personer som har haft styrelseuppdrag i de lokala lantmannagillena i Korsholm även har haft styrelseuppdrag i Bondeförbundets lokalavdelningar i kommunen. Deltagarna i bondetåget från Korsholm har inte bara länkats samman av medlemskap i samma sociala och föreningsmässiga nätverk. Tidigare i texten framkom det att dessa nätverk även nyttjades i hög grad för att planera och mobilisera deltagandet inför bondetåget.

Av deltagarna i bondetåget från Korsholm vill jag lyfta fram fem personer som har fått speciellt många markeringar på förtroendeuppdrag, nämligen Johannes Bengs, August Finne, Karl Smeds, Abraham Skjäl och Richard Martola. Jag har valt att lyfta fram dessa män eftersom de har fått mera än tio markeringar gällande förtroendeuppdrag och/eller innehåft

435 Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 215–216.

436 Åkerblom *Korsholms historia*, s. 214.

437 Åkerblom *Korsholms historia*, s. 37 f.

438 Kajan, s. 121.

439 Alapuro, *Suomen syntä paikkallisena ilmiönä*, s. 290.

synnerligen ledande positioner i de organisationer som nämns. Att de har varit aktiva i så många förtroendeorgan i kommunen visar både att de hade kommuninvånarnas förtroende och att de innehade en stark social position i Korsholm. Låt mig kort ge en närmare presentation av dem för att förtydliga vad jag menar med en kommunalare.

Johannes Bengs f. 1877, hade tagit studentexamen och studerat vid universitetet i Helsingfors, vilket var ovanligt för hans generation. Bengs gård i Toby var en av de större gårdarna i Korsholm med 25 hektar åker och 10 kor. Jordbrukaren Bengs var en av de pådrivande krafterna i byn och i Korsholms historia skriven av K.V. Åkerblom förekommer hans namn på många ställen. Bengs var kommunalstämman ordförande åren 1907–1918. När de första kommunfullmäktigeledamöterna skulle väljas i Korsholm år 1919 var han en av 30 personer som valdes genom sämjoval.⁴⁴⁰ Åren 1919–1922 och år 1926 var han fullmäktiges ordförande i Korsholm. Däremellan satt han med i riksdagen under en period och under mellankrigstiden satt han även med i Svenska Finlands folkting. År 1930 var han ordförande i mantalsstämman där mantalsägarnas ärenden gällande till exempel dikning, skötsel av sockenmagasin och lantmåteriförrättningar sköttes. Under största delen av sitt vuxna liv var han häradsnämndeman och år 1922 fick han hederstiteln häradsdomare. Bengs deltog i motståndet mot förryskningen och senare också i inbördeskriget. Bengs var med och bildade Toby-Helsingby frivilliga brandkår som senare blev skyddskår. Under inbördeskriget deltog han i en så kallad bondedeputation till kungahusen i Sverige, Danmark och Norge. Tillsammans med sex andra finländare uppvaktade han de skandinaviska kungahusen och bad om tillstånd att få köpa vapen och spannmål och frakta varorna till Finland. Bengs satt med i många kommunala nämnder och han var med och bildade många föreningar, bland andra Korsholms södra lantmannagille, Korsholms kreatursförsäkringsförening och Korsholms sparbank för att nämna några. I flera av dessa organisationer och föreningar var han periodvis ordförande eller sekreterare. År 1926 deltog han i en deputation som uppvaktade president Relander för att få tillstånd att ändra namn på hemkommunen. Korsholm hette officiellt Mustasaari fram till år 1926. Bengs och många andra Korsholmsbor ville byta namn på kommunen till det svenska Korsholm.⁴⁴¹

August Finne var född 1876 och bonde i Höstvesi by. Hans gård var den största i Höstvesi med 34 hektar åker och 15 kor. Finne var en av de få bönder i Korsholm som ägde ett eget tröskverk år 1930. Han var liksom Bengs häradsnämndeman under större delen av sitt vuxna liv och förlänades också med hederstiteln häradsdomare. Finne satt med i kommunens första fullmäktige. Åren 1927–1928 var han ordförande i fullmäktige och år 1930 var han fullmäktiges viceordförande. Han var därtill ordförande i flera kommunala nämnder, till exempel valnämnden, legonämnden och dikesnämnden. Han satt även med i styrelsen för Korsholms sparbank och tjänstgjorde som officiellt köpvittne i kommunen. Finne var en pådrivande kraft när det gällde upprättandet av många föreningar, som exempel kan Korsholms brandstodsförening och Korsholms spannmålslänemagasin nämnas. I spannmålslänemagasinet ansvarade han för bokföringen.⁴⁴²

440 Åkerblom *Korsholms historia*, s. 215.

441 Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 38, 57, 112, 121, 127, 214, 244, 297, 407, 424, 427, 446, 451, 463, Vbl 3.5.1927, Vbl 13.10.1936 Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Korsholm, Ha 1023, RA.

442 Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 38, 127, 214, 241, 254, 272, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Korsholm, Ha 1023, RA, Vbl 4.8.1946.

Tabell 18. Förtroendeuppdrag som deltagarna i bondetåget från Korsholm har innehaft.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Södra Korsholm:															
Richard Martola, Helsingby, bonde, f. 1870	X					X	X	X	X	X	X			X	X
Matts Ståhl, Helsingby, bonde, f. 1872			X					X							
Johannes Bengs, Helsingby, bonde, f. 1877	X	X		X		X	X	X	X	X			X	X	X
Johannes Back, Helsingby, bonde, f. 1878															
Mikko Risku, Helsingby, bonde, f. 1879															
August Mara, Helsingby, bonde, f. 1879															
August Kull, Helsingby, bonde, f. 1884										X				X	X
Johannes Pada, Helsingby, bonde, f. 1884	X					X		X		X				X	
Arrur Pada, Helsingby, bonde, f. 1894							X			X				X	
Hugo Ståhl, Helsingby, bondson, f. 1901															
Alfred Lall, Helsingby, bonde, f. 1902															
August Mukari, Pundars, bonde, f. 1875															
Anton Berger, Toby, stationsinspektör, f.1874														X	
Verner Pada, Toby, bonde, f. 1894															
Reinhold Bengs, Toby, bonde, f. 1888															
Arvid Sand, Karkmo, bonde, f. 1903															
Herman Backman, Karkmo, bondson, f. 1909															
Erik Forth, Tölby, bonde, f. 1884			X			X									
Herman Forth, Tölby, bonde, f. 1888	X		X				X		X						
Gideon Smeds, Tölby, bonde, f. 1904										X					
Oskar Wikman, Vikby, bonde, f. 1875	X		X	X		X	X			X				X	
Uno Waxlax, Vikby, bonde, f. 1909															
August Finne, Höstvesi, bonde f. 1876	X	X	X	X		X	X		X	X				X	
Edvard Finne, Veikars, bonde, f. 1867										X				X	

Johannes Martola, Martois, bonde, f. 1876	X							X												X
Gunnar Lång, Martois, bondson, f. 1906																				
Karl Smeds, Anixor, bonde, f. 1888	X	X	X					X	X	X										X
Edvard Nyman, Miekka, bonde, f. 1863	X																			X
Norra Korsholm:																				
Edvard Pätt, Smedsby, bonde, f. 1878		X						X												X
Edvard Viik, Smedsby, bonde, f. 1884		X																		X
Axel Edvard Beijar, Karperö, bonde f. 1897																				X
August Norrgård, Karperö, bonde, f. 1871																				
Abraham Skjäl, Jungsund, bonde, f. 1866	X	X	X					X	X	X										X
Gustaf Hellsing, Jungsund, bonde, (födelseår okänt)			X																	
Karl-Axel Sabel, Singsby, bonde, f. 1877	X																			X
Evert Loo, Iskmo, bonde, f. 1871	X							X												X

Förklaring: Siffrorna betyder att följande personer fram till år 1930 vid något tillfälle hade varit aktiva i följande sammanhang:

1. Medlem i kommunfullmäktige eller kommunalnämnden.
2. Ordförande i kommunalstämma/kommunfullmäktige eller kommunalnämnden.
3. Medlem i folkskoleledningen.
4. Nämndeman.
5. Häradssotare.
6. Ordförande i annan kommunal nämnd eller direktion.
7. Medlem i kyrkofullmäktige eller kyrkorådet.
8. Medlem i styrelsen för en andelshandel eller ett andelslag.
9. Principal, styrelseledamot eller revisor i Korsholms Sparbank.
10. Medlem i lantmannagillet.
11. Ordförande i lantmannagillet.
12. Medlem i lantbrukssällskapets styrelse.
13. Lanttagsman eller riksdagsman.
14. Medlem i Bondeförbundets styrelse/styrelsen för Bondeförbundets lokalavdelning i norra och södra Korsholm.
15. Ledande position inom skyddskåren (i distrikter/kretsen/lokalavdelningen).

Källor: Åkerblom, *Korsholms historia*, Brages pressarkiv, biografiska uppgifter, årsberättelser för olika föreningar i Korsholm som har ingått i Vbl, ÖBt och VP under åren 1920–1930, Korsholms norra och södra lantmannagillet arkiv, VLA, Österbottens svenska lantbrukssällskaps arkiv, VLA.

Karl Smeds var född år 1888 och jordbrukare i Anixor i östra Korsholm. Smeds gård var en av de största gårdarna i Korsholm med 30 hektar åkermark, 64 hektar skog och 16 kor. Smeds var engagerad i de flesta föreningarna på hemorten. Korsholms brandstodsförening, Korsholm Sparbank, Österbottens ayrshireklubb, Veikars handelslag, Östra Korsholms andelskassa och Korsholms södra lantmannagille är exempel på föreningar som han hade varit med och grundat och där han tidvis hade fungerat som ordförande. Smeds satt även med i styrelsen för lantbrukssällskapet under mellankrigstiden. Från och med år 1919 var han fullmäktigeledamot och medlem i flera kommunala nämnder. Under ofärdsåren deltog Smeds i motståndet mot förryskningen. Han var en av dem som var med och lossade vapen från Equity 1917. Tillsammans med Bengs deltog han i bondedeputationen till Skandinavien 1918 och i den deputation som uppvaktade president Relander med krav på namnbyte på hemkommunen. Smeds var en betrodd och ansedd man i kommunen och i den egna byn. Han hade befolkningens förtroende och han fick ofta sköta ärenden av varierande slag för ortsbornas räkning. I sin hemby fungerade han bland annat som skrivare. Han gjorde till exempel upp bouppteckningar för folk och bistod vid hemmanskyvningar.⁴⁴³

Abraham Skjäl var född 1866 och jordbrukare i Jungsund. Skjäl var med och grundade många föreningar i norra Korsholm. År 1898 tog han initiativ till ungdomsföreningen Ungdomens vänner men det var speciellt inom jordbrukarorganisationer som Skjäl profilerade sig. Själv bedrev han ett mönsterjordbruk som premierades både av ÖSL och av Finska Hushållningssällskapet. Gården var enligt uppgift den största gården i hela Korsholm med över 40 mjölkkor. I Korsholms historia står det att Skjäl var initiativtagare till det första tröskverksandelslaget i Svenskosterbotten och en andelshandel i Jungsund. I båda dessa fungerade han som ordförande. Han var även med och grundade Korsholms norra lantmannagille där han var ordförande under en lång tid. Åren 1914–1929 satt han med i styrelsen för Svenska lantbrukssällskapens förbund. Under samma tid var han även viceordförande i ÖSL för att sedan bli ordförande i samma organisation efter att von Troil undanbett sig omval år 1936. Skjäl var en av initiativtagarna till att Bondeförbundet grundades och han var dess ordförande i lokalavdelningen i norra Korsholm under flera år. Därtill var han ordförande i Ab Svenska Småbruk, vars huvudsakliga uppgift var att se till att den svenskosterbottniska jorden förblev i svenskspråkigas ägo. Han var även en av dem som grundade Korsholms Sparbank. Under mellankrigstiden satt han med i förvaltningsrådet för lantmanna- och unionbankernas styrelse. En telefonledning drogs till Jungsund på initiativ av Skjäl år 1906. Skjäl satt med i Korsholms fullmäktige under hela mellankrigstiden. År 1921 utnämndes Skjäl till häradsdomare och senare förlänades han titeln kommunalråd.⁴⁴⁴

Richard Martola var född 1870 och bosatt i Helsingby. På Martologården fanns 30 hektar åkermark och 11 kor år 1930. Han var liksom de tidigare nämnda personerna från Korsholm en av de första kommunfullmäktigeledamöter som valdes 1919. I fullmäktige satt han sedan med under långa perioder. Han var ordförande i flera kommunala nämnder i

443 Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 82, 127, 215, 245, 254, 258, 265, 267, 277, 297, 426. Sagesman Bertel Smeds 11.8.2000, Vbl 21.5.1934, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Korsholm, Ha 1023, RA.

444 Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 38, 89, 107, 136, 145, 215, 242, 254, 331, 397, 471, Bonäs, *Österbottens svenska lantbrukssällskap*, s. 238, ÅU 13.2.1941, ÖBt 13.6.1929, *Odalmannen* 1919, Vbl 13.2.1936, Vbl 13.2.1941.

Korsholm, bland annat fattigvårdsnämnden, vägnämnden, bostadsnämnden och arbetslöshetskommittén. Martola var med och bildade Korsholms södra lantmannagille och han var gilletts ordförande under långa perioder på 1920- och 1930-talet. Han var med och grundade Korsholms sparbank och det första andelslaget i Veikars år 1906. Martola var en aktiv motståndsmän och han lär ha varit den första som skrev in sig i Korsholms skyddsskär när den grundades år 1917. Samma år deltog han i vapensmugglingen från Equity. Vid sidan av jordbrukaryrket fungerade Martola som lantpolis under mellankrigstiden.⁴⁴⁵

Bengs, Finne, Smeds, Skjäl och Martola var alla jordbrukare. Samtliga hörde till kategorin storbönder och brukade mera än 25 hektar åker år 1930.⁴⁴⁶ Av dessa män var Skjäl äldst med sina 63 år och Smeds yngst med sina 42 år. Åtminstone Martola, Bengs och Smeds deltog på mötet i Lappo den 15 juni tillsammans med Boucht och von Troil som de kände via lantbrukssällskapet, domstolväsendet och tiden då de hade deltagit i motståndet mot förryskningen. Samma män som hade varit aktiva motståndsmän under förryskningstiden valdes in i kommunens första fullmäktige år 1919. Sedan dess hade de utgjort kommunens ledning. De strukturer som byggdes upp inom Korsholms politiska, ekonomiska och föreningsmässiga liv var till stora delar en produkt av bland andra dessa män. En stor del av den politiska, ekonomiska och kyrkliga makten var koncentrerad kring dessa män. Genom medlemskap i kyrkofullmäktige, folkskoledirektionen och övriga kommunala nämnder kunde de kontrollera vem som satt på flera centrala tjänster i kommunen. Genom medlemskap i sparbankens styrelse, den enda banken i Korsholm, kunde de kontrollera vem som beviljades lån. Som nämndemän kunde de påverka rättsskipningen i kommunen. Genom lantmannagillena kunde de styra jordbrukets utveckling i kommunen. Via alla dessa kanaler hade de möjlighet att upprätthålla ett brett kontaktnät med kommunens invånare.

I tabell 18 framgår det att majoriteten av deltagarna i bondetåget, 22 av 36, bodde i byarna i de sydligaste delarna av Korsholm. I Helsingby och Toby bodde även två av de lokala ledare som har presenterats ovan, Richard Martola och Johannes Bengs. Även byarna Veikars, Anixor och Martois i östra Korsholm hade relativt många representanter i bondetåget i förhållande till folkmängden.⁴⁴⁷ Karl Smeds bodde i Anixor. Även kommunfullmäktiges viceordförande, häradssdomare August Finne från Höstvesi, var bosatt i denna del av kommunen. Från norra Korsholm deltog män från Jungsund, Singsby och Karperö. Abraham Skjäl bodde i Jungsund. Även Erik von Troil har en anknytning till norra Korsholm i och med att hans familj var bosatt på Grönvik gård i Jungsund under denna tid. Jag har dock inte räknat med Erik von Troil i statistiken över Korsholmsbor i bondetåget i det här sammanhanget eftersom von Troil står antecknad som Vasabo i alla officiella sammanhang.

Det är knappast en slump att många bondetågsdeltagare från Korsholm kom från samma byar som Bengs, Martola, Finne, Smeds och Skjäl. Dessa män hade ett högt anseende bland byborna och de hade en central samhällsbärande roll i kommunens och hembyns politiska och föreningsmässiga liv. I samband med jämna födelsedagar har de hyllats i tidningarna och uppvaktats av representanter från hemortens föreningar. Richard Martola titulerades som ”en märkesman som har betytt otroligt mycket för den egna hembyn och hela kommunen”

445 Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 32, 111, 136, 215, 242, 426. Protokoll från styrelsemöten 1930, Korsholms södra lantmannagilles arkiv, VLA, Vbl 6.2.1930, Vbl 7.9.1935, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Korsholm, Ha 1023, RA.

446 Allmänna lantbruksundersökningen för Korsholm 1929–1930, Jordbruksstyrelsens arkiv, RA.

447 Tabell 26 i kapitel 3.3 visar hur många gårdar det fanns i byarna i Korsholm.

Figur 7. Johannes Bengs (t.v.) och Levi Jern (t.h.) var två av de drivande krafterna inom det kommunala livet i Korsholm under mellankrigstiden. Johannes Bengs hörde till Bondeförbundet och tog under sommaren 1930 aktivt ställning för Lapporörelsen, medan Levi Jern, som hörde till Allmogeförbundet, var en frän motståndare av Lapporörelsen, Riksdagens bildarkiv.

när han fyllde 60 år.⁴⁴⁸ Johannes Bengs omnämndes i samband med en bemärkelsedag som en person som ”har visat prov på ståndaktighet och fasthet när det har gällt att försvara vår kultur mot anfall, en av kommunens främste”⁴⁴⁹. Abraham Skjäl kallades i en tidningsartikel för ”en av våra bästa och dugligaste odalmän, sin kommuns främste”.⁴⁵⁰ Finne sades vara ”en rakryggad svenskösterbottning ur den gamla stammen”⁴⁵¹ och Karl Smeds omtalades som ”en föregångare inom kommunen”⁴⁵².

Dessa lokalt förankrade ledande personer uppfattades som seriösa och handlingskraftiga män av kommuninvånarna, vilket i sin tur ledde till att det budskap de förde fram, det vill säga att det lönade sig att stöda Lapporörelsen, uppfattades som seriöst och viktigt. Ett ställningstagande för Lapporörelsen av byns ledande man har bidragit till att övriga bybor har uppfattat Lapporörelsen som en seriös rörelse som kunde lösa ett reellt politiskt eller ekonomiskt problem i lokalsamhället. Skjäl, Finne, Martola, Bengs och Smeds och många andra deltagare i bondetåget från Korsholm kände von Troil och Boucht sedan ofärdsåren när de hade varit politiskt aktiva och på ett eller annat sätt deltagit i kampen mot förryskningen samt via Österbottens svenska lantbrukssällskap där de var medlemmar. Det var också med högsta sannolikhet via Boucht och Troil som de värvades till Lapporörelsen. De hade alla varit med och grundat Bondeförbundet. År 1930 hörde de till förbundets ledning på lokal och regional nivå.

448 Vbl 6.2.1930.

449 Vbl 13.10.1936.

450 ÖBt 13.6.1929.

451 Vbl 4.6.1946.

452 Vbl 31.5.1934.

I de byar i Korsholm som inte hade deltagare i bondetåget bodde inte någon person med en stark social ställning i samhället som tog ställning för Lapporörelsen. Inte heller någon ledande man inom Bondeförbundet bodde i någon av dessa byar. I Korsholm deltog ingen i bondetåget från byarna Gerby och Västervik. I varken Gerby eller Västervik bodde det någon person med en ledande position i lokalsamhället som tog ställning för Lapporörelsen. Däremot bodde en av de ledande männen inom Allmogeförbundet, riksdagsmannen och jordbrukaren Levi Jern, i Gerby. Även Jern hörde till den grupp som jag kallar för kommunalare men till skillnad från de ovan nämnda männen tog han avstånd från Lapporörelsen. Förutom Jern hade följande personer ledande positioner i Allmogeförbundet i Korsholm år 1930: Evert Båsk var Allmogeförbundets regionala styrelseordförande, Herman Örn var ordförande för Allmogeförbundets lokalavdelning i norra Korsholm och Emil Westermark satt med i Allmogeförbundets regionala styrelse och var ordförande för Allmogeförbundets lokalavdelning i södra Korsholm. På samma sätt som jag presenterade en del av de kommunala ledarprofilerna i Korsholm som tog ställning för Lapporörelsen ska jag även presentera fyra män i Korsholm, vilka kraftigt kom att ta ställning mot Lapporörelsen sommaren 1930.

Levi Jern var född 1893 och bonde på Vesterback i Gerby. Till gården hörde 12 hektar åkermark och tio kor. Så mycket tid för jordbrukandet hade han dock inte, eftersom han var en av de mest aktiva inom föreningslivet och politiken i Korsholm. År 1930 var han ordförande i kommunalnämnden i Korsholm. Han var därtill ordförande i flera kommunala nämnder, bland annat taxeringsnämnden och legonämnden. Jern hade varit aktiv inom det kommunala livet ända sedan år 1919 när han liksom Bengs, Skjäl, Finne, Martola och Smeds hade valts in i Korsholms första kommunfullmäktige. Från och med år 1922 var han dock bosatt i Helsingfors under delar av året då han blev invald i riksdagen. Han kom sedan att representera korsholmsborna och Allmogeförbundet i riksdagen i över tjugo år framåt. Jern hade själv varit med och startat upp Allmogeförbundet i Österbotten och han satt med i Allmogeförbundets styrelse under hela den tid som förbundet hade verksamhet. Han var också något av Allmogeförbundets språkrör. Han var en av de flitigaste skribenterna i *Vasa-Posten*. Jern var elektor vid flera presidentval. Han satt även periodvis med i styrelsen för Finlands svenska landskommuners förbund och i direktionen för Svenska Finlands lantmannabanks Vasakontor. Jern var född i en känd predikantsläkt och han figurerade ofta själv som talare vid kyrkliga fester. Han var en av frontfigurerna inom den inomkyrkliga väckelserörelsen Kyrkans Ungdom. Medlemmarna i Kyrkans Ungdom förespråkade total nykterhet. Det var också till en stor del i religions- och nykterhetsfrågor som Jern profilerade sig i riksdagsarbetet under de första åren. Han var en stark förkämpe för såväl religionsfrihetslagen som förbudslagen. Han var medlem i styrelserna för flera nykterhetsföreningar, bland annat Finlands svenska nykterhetsförbund. Jern stod också Fredsrörelsen nära och han var personligen vän med Fredsrörelsens ledare i Närpes, kaplan Edvin Stenwall.⁴⁵³

Evert Båsk var född 1894 och småbrukare i Karkmo. På gården fanns åtta hektar åkermark och sex kor. Båsk livnärde sig inte enbart på jordbruket utan han var även disponent på Helsingby andelsmejeri och direktör för Allmogeförbundets språkrör *Vasa-Posten*. Liksom de andra män som har nämnts ovan var Båsk en av dem som hade blivit invald i fullmäktige i Korsholm 1919 och allt sedan dess var han aktiv i det kommunala livet. Han var medlem

453 Jern, *Fädernesarvet*, VP 26.6.1929, Vbl 21.9.1933, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Ha 1023, Korsholm, RA.

i flera direktioner och år 1937 valdes han till ordförande i kommunalfullmäktige. Båsk var aldrig riksdagsledamot, men likväl var han mycket aktiv i rikspolitiken. Under senare delen av 1920-talet satt Båsk med i Svenska folkpartiets förstärkta centralstyrelse. Han var även medlem i Svenska folkpartiet kretsstyrelse i Vasa läns södra valkrets. Vid presidentvalen 1931 och 1937 var han elektor. Den mest synliga posten inom politiken var dock uppdraget som ordförande för Allmogeförbundet i Österbotten. Båsk var förbundets ordförande under hela Allmogeförbundets verksamhetstid. Liksom Jern var även Båsk en nykterhetsman. Han hade varit med och grundat ungdoms- och nykterhetsföreningen Hoppet i Helsingby och han var föreningens ordförande under största delen av 1920-talet. Båsk satt även med i styrelserna i flera andra lokala föreningar, till exempel Toby telefonbolag, Elektricitetsaktiebolaget, Helsingby andelslag och Österbottens ungdomsförbund.⁴⁵⁴

Emil Westermark var född 1888 på ett småbrukarhemman i Västerhankmo, men genom giftermål blev han själv småbrukare i Karkmo. I slutet av 1920-talet sålde Westermark hemmanet för att på heltid börja arbeta inom kommunalförvaltningen. Redan åren 1914–1917 hade han varit VD för Vasa mjölkcentral AB. Därefter blev han disponent för Helsingby andelsmejeri. Den posten innehade han tills han efterträddes av Evert Båsk 1929. Därefter fortsatte han som ordförande för samma andelsmejeri. År 1930 blev Westermark den första kommunalt anställda tjänstemannen i Korsholm när han tillträdde den nyinrättade posten som kommunens kommunalsekreterare. Båsk var aktiv i kommunalpolitiken och satt med i kommunens fullmäktige och i flera nämnder. Han var ordförande i Allmogeförbundets lokalavdelning i södra Korsholm. I de minnesskrifter som har publicerats om Westermark i samband med hans bemärkelsedagar och hans död har hans insatser inom handelsrörelsen i Korsholms kommun speciellt betonats. Westermark var med och grundade Mustasaari handelslag och var dess ordförande från och med år 1921. Han satt även med i styrelsen för Österbottens svenska handelslagsdistrikt.⁴⁵⁵

Herman Örn var född 1882 och småbrukare i Jungsund. På Örns gård fanns åtta hektar åkermark och sju kor år 1930. Örn var mycket aktiv i det kommunala livet. Han satt med i kommunfullmäktige från och med år 1919 och han satt med i flera kommunala nämnder under 1920-talet, bland annat lego- och taxeringsnämnden, fattigvårdsnämnden kolonisationsnämnden och vårdnämnden, där han var ordförande under en lång tid. År 1931 blev han kommunalnämndens ordförande i Korsholm. Örn fungerade också ofta som godeman vid lantmåteriförrättningar och han hjälpte ofta folk med bouppteckningar. I de minnesskrifter som har publicerats över Örn i samband med hans bemärkelsedagar och död beskrivs han som en utpräglad liberal man med ett stort hjärta. ”De små i samhället kunde hos honom finna hjälp och förståelse när det gällde deras önskemål och problem”, skrev *Vasabladet* 1946.⁴⁵⁶ Örn var ordförande för Allmogeförbundets lokalavdelning i norra Korsholm.⁴⁵⁷

454 Svenska pressen 24.5.1944, Hbl, 24.5.1944, Vbl 24.5.1944, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Ha 1023, Korsholm, RA.

455 Lantmannabladet 31.3.1938, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Ha 1023, Korsholm, RA.

456 Vbl 14.2.1946

457 Vbl 17.4.1942, Vbl 14.2.1946, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Ha 1023, Korsholm, RA.

Jern, Båsk, Westermark och Örn var alla bönder, men i jämförelse med de ledande kommunala profilerna i Korsholm som tog ställning för Lapporörelsen brukade de små arealer. Westermark, Båsk och Örn hörde alla till kategorin småbrukare och ägde under tio hektar mark. Även Jerns gård med tolv hektar åkermark var blygsam i jämförelse med Bengs, Finnes, Smeds, Skjäl och Martolas gårdar. En annan viktig skillnad är åldern. Med undantag av Karl Smeds hade alla de ledande män i det kommunala livet i Korsholm som tog ställning för Lapporörelsen fyllt 50 år. Jern, Båsk och Westermark hörde till en annan generation. Båsk och Jern hade inte ännu fyllt 40, medan Westermark just passerat 40-årsstreck. Örn var äldst med sina 48 år. Ingen av dessa fyra män hade aktivt deltagit i kampen mot förryskningen. De hade inte deltagit i vapensmugglingsaffärerna, eller varit med och startat upp skyddskårsrörelsen, men de hade deltagit på den vita sidan i inbördeskriget, liksom de flesta bönder och bondsöner i Svenskösterbotten vid samma tid.

Jern, Båsk, Westermark och Örn hade framträdande positioner inom Allmogeförbundet. De motsatte sig starkt såväl bondetåget som Lapporörelsen. Speciellt Jern var en flitig talare på möten som tog ställning mot Lapporörelsen och en flitig skribent i dagstidningarna under sommaren 1930. Jern var något av hela Lappomotståndarlägrets språkrör i Svenskösterbotten. Alla fyra hade framstående positioner i kommunalpolitiken och närings- och föreningslivet i sina hembyar. Om de skulle finnas med i tabell 18 skulle de liksom Bengs, Finne, Skjäl, Martola och Smeds ha många kryss. I Jungsund, Gerby och Karkmo fanns det således starka kommunala ledarprofiler som motsatte sig Lapporörelsen. I Gerby fanns ingen stark kommunal ledarprofil som öppet tog ställning för Lapporörelsen, men i Jungsund och i södra Korsholm, det vill säga Toby-Karkmo-Helsingby området, fanns det ledande män ur såväl Lapporörelsens anhängar-, som motståndarläger. Det kunde således bli en intressekonflikt mellan byns invånare vem de skulle sluta upp kring. Trots att många män från södra Korsholm deltog i bondetåget fanns det även ett hårt motstånd mot Lapporörelsen i Helsingby med omnejd.

I samtliga byar i Korsholm där det bodde en stark kommunal ledarprofil som tog ställning för Lapporörelsen deltog det män i bondetåget i Helsingfors. I byar som inte hade deltagare i bondetåget bodde heller ingen av Bondeförbundets ledande män. I en del byar bodde det ledande män från både Bondeförbundet och Allmogeförbundet. Det fanns bara en by i Korsholm där det helt saknades kommunala ledarprofiler som tog ställning för Lapporörelsen, men där det bodde en stark kommunal ledarprofil, som tog avstånd från Lapporörelsen - nämligen Gerby. Från Gerby deltog ingen i bondetåget.

2.3.4.3 Starka män i andra kommuner och deras inverkan på deltagandet i bondetåget

Vid en närmare titt på vem som deltog i bondetåget från övriga kommuner i Svenskösterbotten framkommer det att de kommuner som finns omnämnda på Kokkos lista och således var officiellt representerade i bondetåget var sådana där det ledande och samhällsbärande skiktet tog ställning för Lapporörelsen. Det verkar vara så att om ortens ledande skikt godkände Lapporörelsen så legitimerades rörelsen även i ortsbefolkningens ögon. En stor del av de svenskösterbottningar som finns namngivna på Kokkos lista finns med i de lokalhistoriska verk, som har skrivits om så gott som varje kommun i Svenskösterbotten. Det rör sig om män som var aktiva i politiken, näringslivet och föreningsverksamheten på hemorten.

Från kommuner som hade officiella representanter i bondetåget deltog ofta ordföranden eller medlemmarna i kommunalnämnden och kommunfullmäktige. I det här hänseendet

är dock faktiskt Korsholm ett undantag. Såväl kommunfullmäktiges ordförande Evert Båsk, som kommunalnämndens ordförande Levi Jern, motsatte sig bondetåget och Lapporörelsen. Däremot deltog fullmäktiges viceordförande August Finne och flera andra medlemmar i fullmäktige och kommunalnämnden i bondetåget. Det var dock inte i fullmäktige som det fattades beslut om att Korsholm skulle representeras officiellt i bondetåget.⁴⁵⁸ Att deltagarna i bondetåget från Korsholm ändå vågade utge sig för att vara officiella representanter för Korsholm och bära kommunens namn med plakat i bondetåget trots att något sådant beslut aldrig hade sanktionerats av fullmäktige visar att de hade en stark social ställning i hemkommunen. Annars skulle de knappast ha vågat, eller tillåtits att agera i kommunens namn. Bland deltagarna från de tjugo svenskösterbottniska landskommuner som fanns representerade i bondetåget återfinns nio fullmäktigeordföranden.⁴⁵⁹ Bland bondetågsdeltagarna återfinns också sex före detta eller sittande riksdagsmän.⁴⁶⁰

Från Solv deltog före detta riksdagsmannen och Bondeförbundets ordförande Edvard Helenelund. Bland deltagarna från Närpes finns före detta lantdagssmannen Oskar Nix och bland deltagarna från Kronoby finns en före detta lantdagssman och drivande kraft i det kommunala livet, Johannes Storbjörk. Före detta riksdagsmannen August Tåg från Närpes deltog enligt uppgifter i Kokkos lista inte i bondetåget, men inför riksdagsvalet 1930 kom han att kraftigt ta ställning för Lapporörelsen.⁴⁶¹ Den stora representationen av kommunala ledarprofiler var antagligen en orsak till att bondetågsdeltagarna sågs som officiella kommunala representanter på en del orter.

Utöver bönder deltog även en del lärare i bondetåget från Svenskösterbotten. I flera kommuner på landsbygden hade folkskolläraren en socialt stark position och hans inställning till Lapporörelsen har säkert påverkat en del av ortsbefolkningen. Flera andra lärare som inte deltog i bondetåget hade också klart lappovänliga sympatier. En sagesman minns hur han som elev i folkskolan år 1930 fick lära sig att männen i Lapporörelsen var fosterländskt tänkande och rediga karlar som visste vad de gjorde.⁴⁶² Ingen lärare deltog i bondetåget från Korsholm, men däremot deltog folkskollärare från Närpes, Övermark och Kronoby.

På motsvarande sätt fanns det kommunala ledarprofiler som motsatte sig Lapporörelsen i sådana kommuner som saknas på Kokkos lista, det vill säga sådana kommuner som inte var officiellt representerade i bondetåget. Av svenskösterbottniska landskommuner som saknade officiella representanter i bondetåget är Terjärv, Munsala, Vörå och Kvevlax exempel på kommuner där fullmäktigeordförande eller lantmannagilletts ordförande tog avstånd från Lapporörelsen. I Terjärv var det främst riksdagsman Johan Emil Hästbacka som motsatte sig bondetåget och bidrog till att inga representanter utsågs, fastän grannkommunen Kronoby lyckades mobilisera ett stort antal män.

Hästbacka hade flera gånger blivit invald i riksdagen från Vasa norra valkrets. Speciellt på hemorten hade han lokalbefolkningens förtroende. Hästbacka hörde till den falang inom den svenska riksdagsgruppen som motsatte sig Lapporörelsen.⁴⁶³ Inför bondetåget höll han

458 I fullmäktigeprotokollen från år 1930 i Korsholm finns inga anteckningar om att Lapporörelsen eller bondetåget skulle ha diskuterats under fullmäktigemöten.

459 Dessa uppgifter har jag hämtat från lokalhistoriker över de kommuner som fanns representerade i bondetåget.

460 Bonsdorff och Jernström, s 393 ff.

461 August Tåg var en av dem som undertecknade ett upprop om ett fosterländskt borgerligt valförbund inför riksdagsvalet, SÖ 19.7.1930.

462 Sagesman Edvin Franzén 22.4.2009.

463 Schauman och Lilius, s. 32.

en del föredrag på hemorten där han uppmanade befolkningen att lugnt och stilla avvakta riksdagens arbete och inte delta i det planerade bondetåget. Han försökte även påverka sådana som redan uttalat sin anslutning till bondetåget att dra sig ur. Enligt mina sagesmän fanns det personer som sympatiserade med Lapporörelsen i Terjärv, men dessa var en minoritet. Inga Terjärvbor var officiellt representerade i bondetåget. Enligt tidningsuppgifter och sagesmän deltog trots allt Terjärvbor i bondetåget i egenskap av privatpersoner.⁴⁶⁴

Vörå hade officiellt inga representanter i bondetåget. Enligt K.V. Åkerblom, som har skrivit Vörå sockens historia, var det kommunfullmäktiges ordförande häradsdomaren Matts Forss och riksdagsmannen Edvard Haga som efter hårda diskussioner lyckades förhindra att Vörårepresentanter utsågs till bondetåget.⁴⁶⁵ Både Forss och Haga hörde till Allmogeförbundet. De Vöråbor som deltog i bondetåget deltog som privatpersoner, inte som kommunala representanter, och de finns därför inte med på Kokkos lista. En av dessa var riksdagsmannen och kyrkoherden Jakob Immanuel Bäck som syntes i leden under den aktuella måndagen tillsammans med flera andra Vöråbor.⁴⁶⁶ Bäck hade aktivt försökt arbeta för ett ställningstagande för Lapporörelsen i Vörå. I Vörå uppstod det således en intressekonflikt då kommunfullmäktiges ordförande och kyrkoherden hade olika inställning till Lapporörelsen.

2.3.4.4 Kommunalarens roll i riksdagsvalet 1930 – exemplet Korsholm

I kapitel 2.1 framgår det att Allmogeförbundet fick flera röster än Bondeförbundet i riksdagsvalet 1930. Jag har nyligen konstaterat att flera män deltog i bondetåget från sådana byar i Korsholm där det bodde en person med en stark social position i samhället som tog ställning för Lapporörelsen. Jag vill nu återvända till Korsholm för att studera om det även finns ett samband mellan valresultatet i riksdagsvalet 1930 i de olika byarna i Korsholm och lokala ledares inställning till Lapporörelsen i dessa byar. Eftersom Bondeförbundet och Allmogeförbundet ställde upp sina kandidater på olika listor går detta att undersöka.

Såväl Bondeförbundet som Allmogeförbundet hade lokalavdelningar i Korsholm. Bondeförbundet hade två lokalavdelningar, i norra Korsholm (Jungsund) och i södra Korsholm (Helsingby). Bondeförbundets lokalavdelningar verkade i samma distrikt som Korsholms norra och Korsholms södra lantmannagille, samt Korsholm norra och södra skyddskår. Allmogeförbundet hade tre lokalavdelningar. Dessa fanns i östra Korsholm (Vallvik), i norra Korsholm (Gerby) och i södra Korsholm, (Helsingby). I riksdagsvalet 1930 fanns en kandidat uppställd från Korsholm på Allmogeförbundets listor, Levi Jern. Bondeförbundet hade ingen lokal kandidat från Korsholm på sina listor. Abraham Skjäl hade blivit tillfrågad, men han hade tackat nej till en kandidatur.⁴⁶⁷

SFP fick totalt 79 procent av rösterna i Korsholm, där ungefär 94 procent av befolkningen var svenskspråkig. SDP var det näst största partiet med 17 procent av rösterna, medan de finska borgerliga partierna fick fyra procent av rösterna i Korsholm i riksdagsvalet 1930. Det betyder att en del av de finskspråkiga och en ännu större del av de svenskspråkiga i Korsholm röstade på SDP. Valdeltagandet var högre i Korsholm år 1930 än i riksdagsvalet året innan. SFP fick 214 röster mera och de finska borgerliga partierna fick 46 röster mera. Liksom i alla övriga kommuner i Vasa läns valkretsar var SDP enda vänsterpartiet som ställde upp kandidater i Korsholm. Yttervänstern hade dock haft ett relativt starkt väljarstöd

464 Vbl 4.7.1930, Sagesmän Sven Hästbacka och Ingmar Kronqvist 21.8.2000.

465 Bror Åkerblom, *Vörå sockens historia II*, Vasa 1963, s. 362–363.

466 ÖBt 26.7.1930.

467 ÖBt 29.7.1930.

Tabell 19. Valresultatet enligt röstningsområden i Korsholm riksdagsvalet 1930.

	Svenska folkpartiet		SDP	Finska borgerliga
	AF	BF		
Jungsund, Iskmo, Singsby	117 st 44 %	149 st 56 %	1 st	2 st
Karperö	252 st 70 %	107 st 30 %	..	..
Gerby, Västervik	194 st 73 %	71 st 27 %	..	..
Dragnäsbäck	375 st 88 %	52 st 12 %	415 st	86 st
Smedsby, Böle	124 st 48 %	132 st 52 %	–	–
Roparnäs	75 st 81 %	18 st 19 %	149 st	23 st
Gamla Vasa, Runsor	122 st 87 %	18 st 13 %	9 st	12 st
Veikars, Anixor, Martois Höstvesi	63 st 36 %	112 st 64 %	7 st	5 st
Voitby, Staversby, Miekka Vallvik	209 st 83 %	42 st 17 %	16 st	2 st
Helsingby, Toby, Karkmo Pundars	240 st 56 %	185 st 44 %	7 st	21 st
Tölby, Vikby	186 st 72 %	74 st 28 %	–	6 st
Totalt	1913 st 65 %	1017 st 35 %	604 st	157 st

Källa: Vbl 4.10.1930, Vbl 5.10.1930.

Anmärkning: AF (Allmogeförbundet), BF (Bondeförbundet). Eftersom det är fördelningen av röster mellan Allmogeförbundet och Bondeförbundet som är intressant visar jag hur rösterna har fördelats procentuellt mellan fraktionerna inom SFP i de olika röstningsområdena. Gällande SDP och de finska borgerliga partierna har jag endast noterat det antal röster som dessa valförbund har fått. Uppgifterna över hur många röster SDP och de finska borgerliga partierna fick i Gerby och Karperö saknas.

i Korsholm, jämfört med andra svenskösterbottniska kommuner år 1929. SDP ärvde en del av dessa röster, men inte alla, och vänstern backade med 49 röster (se tabell 10).

SDP fick i huvudsak sina röster i Roparnäs (57 %) och i Dragnäsbäck (45 %). I tabell 19 saknas uppgifter om hur många röster SDP och de finska borgerliga partierna fick i Gerby och Karperö. De 36 socialistiska röster som inte är redovisade i något röstningsområde torde dock i huvudsak härstamma från Gerby. I Gerby var 93 procent av bönderna småbrukare och flera av dem var obesuttna.⁴⁶⁸ Roparnäs och Dragnäsbäck kallades i Korsholm för förstäder till Vasa. I dessa kommuner bodde en stor del av den arbetarbefolkning som arbetade i industrierna i Vasa. I de mera rurala kommunerna fick SDP endast ströröster. I Smedsby och Tölby fanns inte en enda socialistisk väljare. I Jungsund röstade en person på SDP. De finska borgerliga partierna hade i huvudsak sina väljare i samma kommuner där SDP:s

468 Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930 i Korsholm, Jordbruksstyrelsens arkiv, RA.

väljare fanns, det vill säga de kommundelar som låg närmast Vasa stad, samt i Helsingby, som gränsade till den finska kommunen Laihela och hade en del finska inflyttare.

Att SDP fick flest röster i områden där det bodde flest arbetare och att de finska borgerliga partierna fick flest röster i områden där det bodde flest finskspråkiga är föga förvånande. I det här sammanhanget är det dock mera intressant att se på hur rösterna fördelades inom SFP. Av de röster som tillföll SFP fick Allmogeförbundets listor 65 procent av rösterna, vilket var ungefär lika stor andel av rösterna som Allmogeförbundet fick i hela valkretsen. I tabell 19 framkommer det dock att Allmogeförbundets och Bondeförbundets väljarkår inte var jämnt fördelad över Korsholm. Det finns skillnader mellan olika byar gällande hur många röster Bondeförbundets lappovänliga och Allmogeförbundets lappokritiska kandidater fick.

De röstningsområden där Bondeförbundets listor fick störst andel av SFP:s röster var i ordningsföljd Veikars (64 %), Jungsund (56 %), Smedsby (52 %) och Helsingby (44 %). Samtliga dessa byar hade haft representanter i bondetåget. Speciellt från Helsingby hade det deltagit många män. Det var också i dessa byar som Bondeförbundets ledande män i Korsholm var bosatta. Karl Smeds och August Finne bodde i Veikars röstningsområde, Abraham Skjäl bodde i Jungsund, och Richard Martola och Johannes Bengs bodde i Helsingby röstningsområde. De hade alla deltagit i bondetåget till Helsingfors och inför riksdagsvalet som följde hade de aktivt förespråkat planerna på ett fosterländskt valförbund. Smeds, Martola och Bengs hade träffat Kosola i Lappo i juni. I november åkte de till Lappo igen för att delta i det femte Lappoparlamentet.⁴⁶⁹

Smedsby hade också haft representanter i bondetåget, men tidigare i detta kapitel presenterade jag inte någon lokal ledare från Smedsby. Anledningen till detta var att Smedsby's starke man, Gustav Gädda, inte deltog i bondetåget. Åtminstone finns han inte med som en representant på Arvo Kokkos lista. Gustav Gädda innehade dock den mest centrala position någon kunde ha i Bondeförbundet i norra Korsholm år 1930, han var ordförande för Bondeförbundets lokalavdelning.⁴⁷⁰ Gädda var också viceordförande i Bondeförbundets regionala styrelse och han var en av dem som hade tagit ställning för Lapporörelsen och aktivt understött planerna på ett fosterländskt valförbund tillsammans med de finska borgerliga partierna.⁴⁷¹ Han kan också med all rätt kallas kommunalare. Han hade periodvis varit ordförande i lantmannagillet, kommunalnämnden, mantalsstämman och kommunfullmäktige.⁴⁷² Under 1910-talet hade han suttit med i lantdagen i två repriser.⁴⁷³

En sjunde ledande man inom Bondeförbundet som bör nämnas här och som även hade deltagit i bondetåget är Axel Edvard Beijar. Han kan kanske förklara det något större stödet för Bondeförbundet i Karperö. Sommaren 1930 satt han med i Bondeförbundets styrelse och han var ordförande i Korsholms norra lantmannagille. I Karperö fick dock Bondeförbundets listor endast 30 procent av rösterna, det vill säga betydligt mindre än i de röstningsområden där andra av Bondeförbundets ledande män bodde, men mera än i flera andra röstningsområden. Beijar, född 1897, var betydligt yngre än de övriga kommunala ledare som tog ställning för Lapporörelsen. Han var en av de yngsta deltagarna i bondetåget från Korsholm. I lantmannagillet's historik och i de minnesskrifter som skrevs i samband med Beijars tidiga död står att han ”trots sina unga år” klarade av att leda lantmannagillet med

469 ÖBt 22.11.1930.

470 ÖBt 9.8.1930.

471 ÖBt 31.7.1930.

472 Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 112, 213 f.

473 Bonsdorff och Jernström, s. 394.

en fast hand.⁴⁷⁴ Beijar representerade således en yngre generation och han hörde inte till dem som hade grundat lantmannagillet och bildat det första kommunfullmäktige.

Allmogeförbundets listor fick majoriteten av SFP:s röster i röstningsområdena Dragnäsbäck (88 %), Gamla Vasa (87 %), Voitby (83 %), Roparnäs (81 %), Gerby (73 %), Tölby (72 %), Karperö (70 %) och Helsingby (56 %). I röstningsområden där Allmogeförbundets listor fick över 80 procent av rösterna hade ingen deltagit i bondetåget. Ingen hade heller deltagit i bondetåget i Gerby, medan Karperö, Tölby, Jungsund, Smedsby, Veikars och framförallt Helsingby röstningsområden hade haft många deltagare.

Ingen av Bondeförbundets ledande män var bosatta i de röstningsområden där Allmogeförbundets listor fick mera än 70 procent av rösterna. Däremot bodde en ledande man i Bondeförbundet med en stark social position i sin hemby i samtliga röstningsområden där Bondeförbundet fick mera än 40 procent av rösterna. Röstningsområden där ledande män från såväl Allmogeförbundet som Bondeförbundet bodde var Jungsund och Helsingby. Allmogeförbundet fick överlägset flest röster i de kommundelar som låg närmast Vasa stad. Det var kommundelar där det i första hand bodde arbetare och tjänstemän och få bönder. I Roparnäs och Dragnäsbäck, där Allmogeförbundets listor dominerade, fick även vänstern många röster, men inte lika många röster som vid riksdagsvalet 1929. En del av de svenska väljare som tidigare hade röstat på SDP eller SASP valde nu att rösta på någon av Allmogeförbundets kandidater. De fem listor som fick flest röster i Korsholm var i ordningsföljd:⁴⁷⁵

1. Jern-Åkerblom (AF)
2. Jacobsson-Estlander (AF)
3. Helenelund-Boucht (BF)
4. Åkerblom-Jern (AF)
5. Boucht-Helenelund (BF)

I de kommundelar som låg närmast Vasa stad dominerade listan Jacobsson-Estlander. Otto Jacobsson var rådman i Vasa. Bondeförbundet hade även en Vasabo på sina listor, Harald Boucht. Jacobsson var dock en etablerad politiker som hade representerat Vasa i riksdagen ända sedan 1924, medan Harald Boucht var en politisk nykomling som inte tidigare hade suttit med i riksdagen, trots att han var välkänd i andra sammanhang. Ernst Estlander var professor i Helsingfors och inte alls bosatt i Österbotten, men likväl kandiderade han för SFP i Österbotten i flera riksdagsval under mellankrigstiden.

I byarna på landsbygden var inte listan Jacobsson-Estlander lika populär. Där var i stället den överlägset mest populära listan Jern-Åkerblom. Levi Jern hade ett brett stöd bland väljarna i hela Korsholm. I de östra delarna av Korsholm röstade många på folkskollärare K.V. Åkerblom bosatt i intilliggande Kvevlax. Bland de väljare som valde att rösta på någon av Bondeförbundets listor var rösterna mera splittrade. Bland Bondeförbundets väljarkår fanns det ingen klar favorit i Korsholm, utan i de röstningsområden där Bondeförbundets listor fick många röster prefererades olika kandidater. I Helsingby samlade listan Boucht-Helenelund överlägset flest röster, medan listan Helenelund-Boucht fick flest röster i Smedsby och Jungsund. I Veikars fick listan Franzén-Helenelund överlägset flest röster.⁴⁷⁶ Johan Franzén var bonde från Övermark och en av de ledande männen i Bondeförbundet.

474 Pörn (red.), s. 35 ff.

475 Vbl 5.10.1930, A=Allmogeförbundets lista, B=Bondeförbundets lista.

476 Vbl 4.10.1930.

Väljarnas röstningsbeteende i Korsholm visar att Bondeförbundets listor fick flest röster i Korsholm i byar där någon av Bondeförbundets ledande män var bosatta och hade en stark social position i samhället. De lokala ledarna och deras inställning till Lapporörelsen hade således betydelse för valresultatet i Korsholm. Med undantag av Karperö fick Bondeförbundets listor flest röster i röstningsområden där förbundets ledande män bodde. Från samtliga dessa byar hade det också deltagit män i bondetåget.

I byar där den lokala ledaren stödde Bondeförbundet och innehade en central position såväl i Bondeförbundet som i den egna hembyn har en betydligt större andel av väljarna röstat på någon av Bondeförbundets listor än i byar där inga ledande män inom Bondeförbundet var bosatta. Det går inte att hitta en sådan by i Korsholm som hade deltagare i bondetåget och där det lappovänliga Bondeförbundet fick många röster, där det inte bodde en stark lokal ledare som sympatiserade med Lapporörelsen. I de byar där ingen av Bondeförbundets ledande män var bosatta fick kommunens egen kandidat Levi Jern flest röster, medan de som röstade på SFP i de så kallade förstäderna till Vasa till största delen röstade på rådmann Otto Jacobsson från Vasa som var uppställd på Allmogeförbundets listor.

2.3.4.5 Lokala ledare och deras inverkan på valresultatet i övriga svenskösterbottniska kommuner

Även i övriga svenskösterbottniska kommunerna verkar samma mönster återkomma. Viktiga faktorer som bestämde om väljaren drog sitt streck på Allmogeförbundets eller Bondeförbundets listor verkar ha varit om det fanns en lokal kandidat uppställd i riksdagsvalet och om det ledande skiktet i kommunen godkände Lapporörelsen och Bondeförbundet eller inte. Landskommuner som hade egna riksdagskandidater på Allmogeförbundets listor var Terjärv, Pedersöre, Vörå, Kvevlax, Korsholm, Närpes och Tjock. På Bondeförbundets listor var flera stadsbor uppställda. Sådana landskommuner som hade egna riksdagskandidater på Bondeförbundets listor var Kronoby, Vörå, Solv, Övermark och Lappfjärd.

Allmogeförbundets listor fick flest röster i samtliga landskommuner där deras kandidater var bosatta. I Kvevlax och Pedersöre fick Allmogeförbundets listor mera än 80 procent av SFP:s röster. I Terjärv och Närpes fick Allmogeförbundets listor 77 procent av rösterna. I Vörå var det på samma sätt som i Korsholm mera jämnt mellan Bondeförbundet och Allmogeförbundet. Allmogeförbundets listor fick 60 procent av rösterna i Vörå och 65 procent av rösterna i Korsholm. Vörå var den enda kommunen där både Bondeförbundet och Allmogeförbundet hade en kandidat uppställd på sina listor. Allmogeförbundets kandidat, bonden Edvard Haga, och Bondeförbundets kandidat, kyrkoherden Jacob Immanuel Bäck, hade båda två suttit i riksdagen tidigare. I Tjock fördelades SFP:s röster jämnt mellan Bondeförbundets och Allmogeförbundets listor, medan Bondeförbundets listor fick majoriteten av rösterna i Kronoby, Övermark och Lappfjärd (se tabellerna 9 och 10).

Den kandidat som fick överlägset flest röster i norra valkretsen var Johan Emil Hästbacka, som var uppställd som kandidat på Allmogeförbundets listor. I till exempel Hästbackas hemkommun Terjärv och grannkommunen Nedervetil fick Allmogeförbundets listor 77 respektive 90 procent av rösterna. I grannkommunen Kronoby var Johannes Storbjörk uppställd som kandidat på Bondeförbundets listor. I Kronoby fick Bondeförbundet flera röster än Allmogeförbundet och av de 1344 röster som Storbjörk fick i riksdagsvalet kom de flesta från hans hemkommun Kronoby. Kvevlaxborna röstade i huvudsak på den egna kandidaten K.V. Åkerblom. I Närpes var Närpesbon Josef Mangs röstmagnet. I Tjock dela-

des rösterna nästan jämnt mellan K.V. Hintz från Tjöck och Otto Kronman från grannkommunen Lappfjärd, medan Kronman fick flest röster i Lappfjärd. Majoriteten av Övermarkborna röstade på Johan Franzén från Övermark.

Ett intressant undantag i det här sammanhanget är dock Solv. Den enda kandidaten som blev invald i riksdagen från Bondeförbundets listor var Edvard Helenelund från Solv. Helenelund fick många röster i framförallt Korsholm. I hemkommunen Solv däremot fick kandidaterna på Allmogeförbundets listor hela 82 procent av rösterna, trots att ingen Solvbo var uppställd som Allmogeförbundets kandidat. Valmansföreningen i Solf hade ställt upp två listor, Jern-Åkerblom och Helenelund-Franzén. Listan Jern-Åkerblom fick överlägset flest röster.⁴⁷⁷ Helenelund fick endast 220 av totalt 4 095 rösterna i den egna hemkommunen.⁴⁷⁸ Majoriteten av Solvborna röstade istället på Allmogeförbundets kandidat Levi Jern. I Solv hade dock även Allmogeförbundet en stark position. Ordföranden för SFP:s lokalavdelning i Solv, Ernst August Mitts satt med i Allmogeförbundets styrelse.⁴⁷⁹

I övriga kommuner visar valresultatet att en viktig faktor som har påverkat hur svenskösterbottningarna röstade var om det fanns en kandidat från hemorten uppställd i riksdagsvalet. De svenskösterbottniska väljarna valde således i huvudsak att rösta på en lokal kandidat, om en sådan fanns. Med undantag av kommunen Solv visar valresultatet att Allmogeförbundets listor fick majoriteten av SFP:s röster i sådana kommuner där Allmogeförbundet hade en lokal kandidat uppställd, medan Bondeförbundets listor fick en större andel av rösterna i sådana kommuner där Bondeförbundet hade en lokal kandidat uppställd i riksdagsvalet.

De svenska riksdagskandidater som inte var bosatta på den svenskösterbottniska landsbygden och inte själva var jordbrukare, det vill säga M.V. Björk, C.A. Öhman, Astley Rodén, Harald Boucht, Ernst Estlander och Otto Jacobsson fick i huvudsak röster i städerna. Ett undantag är dock Harald Boucht som fick många röster bland befolkningen på landsbygden, speciellt i Korsholm och på Replot, där han hade sin sommarstuga.

Bondeförbundets listor fick överlägset flest röster i Purmo. Ingen Purmobo var uppställd i riksdagsvalet. Purmobornas väljarbeteende har således inte styrts av önskan att stöda en lokal kandidat. Däremot var kyrkoherden i Purmo, Paul Danielsson, mycket lapposinnad. Han verkade som Bondeförbundets ”valagitator” sommaren 1930 och som kyrkoherde i Purmo har han antagligen utövat inflytande på Purmoborna. Han grundade också en lokalavdelning till Lapporörelsen i Purmo.⁴⁸⁰

I Munsala hade rösterna fördelats jämnt mellan Bondeförbundet och Allmogeförbundet, med en liten fördel för det senare. Munsala hade inte haft officiella representanter i bondetåget. Detta hade i första hand stoppats av socialdemokraterna, som hade en stark position i de västra delarna av Munsala. Flera Munsalabor hade dock deltagit i bondetåget i egenskap av privatpersoner. I Munsala hade chefredaktören på *Österbottens Bondetidning*, Alfred Strandberg, varit bosatt. Bondeförbundet hade också en lokalavdelning där.

---

477 Vbl 8.10.1930.

478 Vbl 4.10.1930.

479 Vbl 6.5.1930.

480 Vbl 17.3.1931.

3 VARFÖR UPPSTOD EN LAPPOVÄNLIG FRONT I SVENSKÖSTERBOTTEN?

3.1 ETT SKYDD MOT KOMMUNISMEN?

Kommunismen måste definitivt utrotas i landet! Regeringen måste erhålla de maktfullkomligheter, som krävas för ett fullständigt nedslående av den kommunistiska hydran. Några hänsyn till och någon barmhärtighet mot landsförrädarna från 1918 och deras av Moskva lejda hantlangare får icke ifrågakomma. Hårt och skoningslöst måste det röda vilddjuret slås till marken!⁴⁸¹

Så här sade kyrkoherden i Purmo, Paul Danielsson, i ett valtal inför riksdagsvalet 1930. Danielsson sammanfattade Lapporörelsens officiella mål, nämligen att utrota kommunismen. Efter att rödskjortorna hade slängts ut ur Lappo i november 1929 hade Lapporörelsens främsta och enda klart uttalade målsättning varit att arbeta för att kommunismen också i praktiken förbjöds i landet genom effektiv lagstiftning och det var som bekant med anledning av detta som svenskösterbottningarna demonstrerade på Senatstorget måndagen den 7 juli 1930. Det var kommunismens bekämpande som var det uttalade motivet till Lapporörelsens uppkomst. Antikommunismen har också betonats som det främsta och i en del fall enda motivet till det breda folkliga stödet för Lapporörelsen. Samtliga forskare som har studerat Lapporörelsen på lokal och nationell nivå har sett Lapporörelsen som en reaktion mot kommunismen i landet. Siltalas tes om den stora anslutningen till Lapporörelsen som ett efterspel av 1918-års händelser och en reaktion mot kommunisternas verksamhet har omfattats av de flesta forskare som i efterhand har studerat Lapporörelsen.⁴⁸²

I det här kapitlet utreder jag antikommunismen betydelse som bakomliggande orsak till lappomobiliseringen i Svenskösterbotten. I samtliga finska lokalsamhällen där anslutningen till Lapporörelsen har kartlagts har det funnits en etablerad vänsterrörelse och Lapporörelsen har i första hand betraktats som en reaktion mot denna. Därför vill jag börja med att kartlägga hur pass utbredd kommunismen var på den svenskösterbottniska landsbygden år 1930. Jag vill undersöka om de svenskösterbottniska böndernas ställningstagande för Lapporörelsen var ett resultat av konflikter i lokalsamhället mellan kommunister och borgerliga. Det enklaste sättet att mäta stödet för kommunismen i Svenskösterbotten är att räkna hur stor andel av rösterna som tillföll yttervänstern vid kommunalvalet 1928 och riksdagsvalet 1929. Jag ska också kartlägga eventuella kommunistiska arbetarföreningar och/eller arbetarhus på den svenskösterbottniska landsbygden samt undersöka om det förekom bråk och orolighe-

481 *Vad kräver det nuvarande läget av oss?* Tryckt tal av Paul Danielsson, Helsingfors 1930.

482 Siltala, s. 497, Alapuro, *Suomen synty paikallisena ilmiönä*, s. 281–282, Sormunen, s. 225, 257. Enligt till exempel Alapuro var det lokala kommunistiska föreningar som provocerade fram ett stöd för Lapporörelsen i Vittis och Lapporörelsen blev en reaktion på de sociala spänningar som förekom mellan socialisterna och de borgerliga i lokalsamhället som en följd av 1918-års händelser. Även Sormunen lyfter fram de motsättningar som förekom mellan arbetarföreningen och skyddskåren i Polvijärvi efter 1918 som en orsak till att Lapporörelsen hade anhängare på orten. Sormunen förklarar stödet för Lapporörelsen bland annat som en följd av den frustration som skyddskåristerna upplevde över att de inte beviljades finansiellt understöd av kommunen på grund av vänsterns motstånd mot den lokala skyddskåren.

ter mellan kommunister och lappoanhängare under sommaren 1930. Genom att studera ledare och insändare i *Österbottens Bondetidning* vill jag också studera om Bondeförbundet motiverade sitt ställningstagande för Lapporörelsen i termer av antikommunism och om de insändare och ledare som publicerades i Bondeförbundets språkrör framställde kommunismen som ett reellt hot på lokal och/eller nationell nivå i början av 1930-talet.

3.1.1 Kommunisternas väljarstöd i riksdagsval i Svenskøsterbotten

Det fanns en etablerad yttervänsterrörelse i Vasa län under mellankrigstiden. I riksdagsvalet 1929 hade Socialistiska arbetar- och småbrukarpartiet (SASP) fått tolv procent av rösterna i Vasa södra valkrets och drygt åtta procent av rösterna i Vasa norra valkrets.⁴⁸³ Partiet, som hade kontakter med det förbjudna Finlands kommunistiska parti (FKP) i Moskva, var det enda yttervänsterpartiet som ställde upp kandidater i Vasa län.⁴⁸⁴ Socialdemokraterna hade fått knappt åtta procent av rösterna i Vasa södra valkrets och tio procent av rösterna i Vasa norra valkrets.⁴⁸⁵ Kommunisterna hade således ett starkare väljarstöd än socialdemokraterna i Vasa södra valkrets medan socialdemokraterna var starkare än kommunisterna i Vasa norra valkrets (se tabellerna 7 och 8).

I siffrorna är även alla röster i städerna och i de finska kommunerna i valkretsarna medräknade. På den svenskøsterbottniska landsbygden fick de båda vänsterpartierna vardera totalt fem procent av rösterna i riksdagsvalet 1929 i bägge valkretsarna. Detta innebär att stödet för yttervänstern var betydligt mindre på den svenskøsterbottniska landsbygden än i städerna och i de finska kommunerna i länet. Radikala arbetare som sympatiserade med kommunisterna bodde i första hand i och runt de större industristäderna Gamlakarleby, Jakobstad och Vasa.⁴⁸⁶ I Vasa östra valkrets fick vänstern mera än 50 procent av rösterna i riksdagsvalet 1929. Yttervänstern var speciellt stark i den så kallade Sjönejden, det vill säga Evijärvi–Lappjärvi-området i norra Södra Österbotten. I kommunerna Vimpeli, Evijärvi och Lehtimäki röstade var fjärde väljare på kommunisterna i början av 1920-talet.⁴⁸⁷ Speciellt i Evijärvi fanns det många aktiva kommunister och arbetarföreningar som löd direkt under FKP. Evijärvi var år 1930 den ”rödaste” kommunen i hela Österbotten.⁴⁸⁸ På den svenskøsterbottniska landsbygden var det endast i Munsala och i Oravais som det fanns en etablerad arbetarrörelse år 1930 och endast arbetarna i Oravais sympatiserade med kommunisterna.

Socialdemokraterna hade sitt starkaste fäste i västra Munsala på den svenskøsterbottniska landsbygden. I riksdagsvalet 1929 fick SDP över 20 procent av rösterna i Munsala. På 1930-talet var också *Arbetarbladet* den mest lästa tidningen i Munsala. SDP:s anhängare fanns huvudsakligen bland småbrukarna och fiskarna i sjöbyarna i västra Munsala. I dessa byar var även pacifismen, nykterismen och baptismen stark. Emigrationen hade varit stor från dessa trakter och många av ”ismerna” hade kommit till Munsala tillsammans med åter-

483 Jussila m.fl., s. 179.

484 Jussila m.fl., s. 171.

485 Finlands officiella statistik, XXIX Valstatistik 1929, Helsingfors 1930.

486 Huttula, s. 315.

487 Veikko Leväniemi, ”Politiikka ja maanpuolustus”, ingår i *Järvisseudun historia II: Kunnallishallinnon toteuttamisesta 1970-luvulle*, red. Toivo Nygård, Vaasa 1983, s. 591.

488 Norrena, s. 92, 287.

vändande emigranter.⁴⁸⁹ Även i Pedersöre som var kranskommun till industristaden Jakobstad och i Sideby hade SDP ett starkare väljarstöd.

Tabellerna 7 och 8 visar att yttervävnstern hade sitt överlägset starkaste väljarstöd i Bergö, Jeppo, Oravais och Korsholm på den svenskösterbottniska landsbygden i riksdagsvalet 1929. Oravais var den enda av de svenskösterbottniska landskommunerna med en betydande industri. Oravais Klädesfabrik var en av de mest kända textilfabrikerna i landet på 1930-talet. Fabriken hade runt 400 anställda som bodde med sina familjer i bostäderna på fabriksområdet. Totalt bodde cirka 1 200 människor eller närmare en tredjedel av kommunens invånare på fabriksområdet som i vardagstal kallades "Masuunin", eftersom det hade funnits en masugn där tidigare. På fabriksområdet bodde både finsk- och svenskspråkiga arbetare och de samarbetade tillsammans inom samma föreningar. Arbetarna på Oravais Klädesfabrik hade rykte om sig att vara radikala, speciellt de finskspråkiga.⁴⁹⁰ På fabriksområdet ordnades till exempel första maj-tåg då arbetarna iklädda röda skjortor med hammaren och skära och med röda fanor i händerna demonstrerade utanför direktörernas bostäder.⁴⁹¹

I Jeppo var det också troligtvis främst finskspråkiga arbetare på Kiitola bomullsspinneri som röstade på yttervävnstern år 1929 eftersom Agrarförbundet och Samlingspartiet inte har fått en så stor andel av rösterna att det motsvarar den finska andelen av befolkningen i kommunen. Bergö var ett utpräglat småbrukar- och fiskarsamhälle. Över 62 procent av jordbruken var mycket små med under en hektar odlad mark. Ingen person ägde över fem hektar jord på Bergö år 1930 (se tabell 3). Korsholm omringade Vasa stad som var den största industristaden i länet och i de delar av Korsholm som låg närmast staden bodde en stor del av arbetarna på industrierna i Vasa.

Valresultatet i riksdagsvalet 1929 visar att det fanns svenskösterbottningar som röstade på yttervävnstern i nästan samtliga svenskösterbottniska landskommuner, men att dessa med några få undantag var en mycket marginell grupp. Yttervävnstern hade ett något starkare stöd i kommuner som hade flera finskspråkiga invånare, det vill säga Sideby, Karleby, Vörå och Oravais, men i samtliga dessa kommuner fick även Agrarförbundet och Samlingspartiet röster, vilket visar att det inte enbart var finskspråkiga som röstade på yttervävnstern. I många svenskösterbottniska kommuner fick SASP samtliga röster av svenskspråkiga väljare. I till exempel Bergö var alla som röstade på SASP i riksdagsvalet 1929 svenskspråkiga eftersom det bodde endast en finskspråkig man i kommunen år 1929. Eftersom Samlingspartiet fick en röst i Bergö i riksdagsvalet är det sannolikt att det var hans röst. Även i Kvevlax, Maxmo, Petalax, Korsnäs, Solv och Replot var det så gott som uteslutande svenskspråkiga som röstade på SASP eftersom nästan hela befolkningen i dessa kommuner var svenskspråkiga (se tabell 1).

Med undantag av kommunerna Oravais, Jeppo, Bergö och Korsholm var dock stödet för yttervävnstern mycket marginellt på den svenskösterbottniska landsbygden. I 9 av 28 landskommuner i Svenskösterbotten fick SASP en procent eller mindre av rösterna och endast i åtta kommuner fick SASP fem procent eller mera av rösterna i riksdagsvalet 1929. Av dessa åtta kommuner var det bara i de fyra kommunerna Oravais, Korsholm, Bergö och Jeppo som SASP hade fått mera än tio procent av rösterna i riksdagsvalet år 1929. I riksdagen hade yttervävnstern 23 mandat år 1929, vilket var lika många mandat som SFP hade.⁴⁹²

---

489 Rundt, s. 302.

490 Sagesman Inga Vienonen 11.7.2000. Rundt, s. 187.

491 Sagesman Inga Vienonen 11.7.2000.

492 Jussila m.fl., s. 434.

I riksdagsvalet 1930 var socialdemokraterna det enda vänsterparti som ställde upp kandidater i Vasa norra och södra valkretsar. Kommunisterna hade effektivt förhindrats att kandidera. Asser Salo var den enda kommunisten som trots allt fick röster. I Vasa, Kaskö, Korsholm och Lillkyro hade sammanlagt 21 väljare antecknat Asser Salos namn på valsekeln. Dessa valseklar förkastades dock.⁴⁹³ Eftersom SASP inte hade kandidater uppställda i riksdagsvalet 1930 är det rimligt att anta att väljare som tidigare hade röstat på detta parti istället röstade på socialdemokraterna. Här uppvisar dock Bergöborna ett intressant väljarbeteende. På Bergö, där 14 procent av väljarna hade röstat på SASP i riksdagsvalet 1929, röstade samtliga Bergöbor utom en på SFP:s listor i valet 1930. SDP fick endast en röst. De finska borgerliga partierna fick inga röster överhuvudtaget. Förklaringen till detta ligger inte i att väljare som tidigare hade röstat på yttervänstern nu valde att låta bli att rösta i protest. Tvärtom var valdeltagandet högre på Bergö år 1930 än i riksdagsvalet 1929. En förklaring till detta kan vara att småbrukarna på Bergö helt enkelt inte hade förknippat SASP med kommunism tidigare. Inför riksdagsvalet 1930 ville inte Bergöborna förknippas med kommunisterna utan de valde istället att rösta på SFP:s småbrukarfalang Allmogeförbundet. I K.V. Åkerbloms dagboksanteckningar framkommer det att Allmogeförbundet även förde en intensiv valkampanj på Bergö. Under september månad besöktes ön vid två tillfällen av fraktionens riksdagskandidater.⁴⁹⁴ Andra kommuner där socialdemokraterna överhuvudtaget inte lyckades mobilisera väljare som tidigare hade röstat på SASP var Sideby, Petalax, Korsnäs, Maxmo, Nykarleby, Larsmo och Kronoby.

Även i Oravais som hade varit yttervänsterns starkaste fäste på den svenskösterbottniska landsbygden i riksdagsvalet 1929 fick socialdemokraterna med sina 17,6 procent en mindre andel av rösterna i riksdagsvalet 1930 än vad de skulle ha fått om alla som hade röstat på SDP och SASP i riksdagsvalet 1929 skulle ha röstat på SDP år 1930. Då skulle socialdemokraterna ha fått 22 procent av rösterna i Oravais. Enligt statistiska uppgifter röstade inte färre Oravaisbor i riksdagsvalet 1930 så något omfattande valskolk bland dem som tidigare hade röstat på SASP var det knappast frågan om. Tvärtom utnyttjade flera människor sin rösträtt i Oravais år 1930 än vid föregående riksdagsval. Det gäller förövrigt samtliga kommuner i Svenskösterbotten med undantag av Övermark.⁴⁹⁵

Inte heller i Jeppo lyckade socialdemokraterna mobilisera alla väljare på yttervänsterkanten. I Jeppo där SASP hade fått nästan fjorton procent och SDP hade fått drygt tre procent av rösterna i riksdagsvalet 1929 fick socialdemokraterna inte mera än drygt elva procent av rösterna i riksdagsvalet 1930. En del av dem som hade röstat på något av vänsterpartierna lät bli att rösta eller röstade på någon av Allmogeförbundets kandidater. Även i Korsholm minskade stödet för den politiska vänstern i riksdagsvalet 1930 men inte lika mycket som i de tre övriga kommunerna där SASP hade haft ett starkare stöd. År 1929 hade sammanlagt 669 personer, eller knappt 19 procent, röstat på ett vänsterparti i Korsholm. År 1930 fick SDP 640 röster, eller 17 procent.⁴⁹⁶

Att SDP inte lyckades mobilisera alla de väljare som tidigare hade röstat på SASP inför riksdagsvalet 1930 var inget specifikt svenskösterbottniskt fenomen. I riksdagsvalet 1929 hade vänstern totalt fått 40,9 procent av rösterna och 82 mandat i riksdagen. I riksdagsvalet

---

493 Riksdagsvalet 1930, tabell 1–6, mapp B 99:1, Statistikcentralens arkiv.

494 Dagboksanteckningar 1930, K.V. Åkerbloms samling, Korsholms bibliotek.

495 Finlands officiella statistik 1930, IV, Valstatistik.

496 Finlands officiella statistik 1930, IV, Valstatistik.

1930 fick SDP 34,8 procent av rösterna och 66 mandat i riksdagen.⁴⁹⁷ Keijo Virtanen visar i en studie att samarbetet mellan socialdemokraterna och kommunisterna var mycket ringa i slutet av 1920-talet. Inför riksdagsvalet 1930 uppmanade FKP sina anhängare att inte rösta på Socialdemokraterna, eller socialfascisterna som dessa kallades av kommunisterna. Det var först efter år 1935, efter att den kommunistiska internationalen hade välsignat ett samarbete med SDP, som vänstern igen lyckades få samma andel av rösterna som före 1930.⁴⁹⁸ Virtanen påpekar dock i sin studie att Vasa norra och södra valkrets var områden där socialdemokraterna ändå lyckades mobilisera många kommunistiska väljare. Det fanns några svenskösterbottniska landskommuner där vänstern faktiskt gick starkt framåt riksdagsvalet 1930. Sådana kommuner var Esse, Munsala, Vörå, Kvevlax, Solv, Malax, Pörtom och Närpes. Speciellt i Munsala och Kvevlax ökade väljarstödet för vänstern kraftigt. Vänsterns sammanlagda röstetal i Munsala och Kvevlax hade varit 20,7 respektive 2,8 procent år 1929. I riksdagsvalet 1930 fick socialdemokraterna 31,7 respektive 10 procent av rösterna i samma kommuner. Vänstern valframgångar i Munsala beror troligtvis på att socialdemokraterna i Munsala hade en egen lokal riksdagskandidat uppställd, Kaj Björking. I samtliga kommuner där socialdemokraterna gick starkt framåt var det i första hand sådana väljare som år 1929 hade röstat på SFP som år 1930 valde att rösta på socialdemokraterna eftersom stödet för SFP minskade i samma utsträckning som stödet för SDP ökade i dessa kommuner.⁴⁹⁹

Något utbrett stöd för kommunistiska partier fanns således inte på den svenskösterbottniska landsbygden i slutet av 1920-talet. Ett godkännande av den lag som skulle förbjuda kommunister att kandidera i riksdagsval skulle således inte nämnvärt ha ändrat mandatfördelningen mellan de olika partierna i Vasa södra och norra valkrets.

3.1.2 Kommunisternas representation i kommunfullmäktige i Svenskösterbotten

Inte heller i de kommunala förtroendeorganen på den svenskösterbottniska landsbygden hade yttervänstern någon framträdande position i slutet av 1920-talet. De flesta svenskösterbottniska landskommunerna saknade helt representanter för vänstern i kommunfullmäktige. Det här var också något som betonades i den svenskösterbottniska dagspressen i samband med att kommunistlagarna som bland annat strävade efter att utestänga kommunisterna ur kommunfullmäktige aktualiserades. Tidningen *Vasa-Posten* rapporterade att den sydösterbottniska landsbygden var helt förskonad från kommunismen. Enligt tidningen fanns det endast två kommunfullmäktigeledamöter i Sydösterbotten som hörde till ett kommunistiskt parti. De satt med i fullmäktige i Kristinestad respektive Kaskö.⁵⁰⁰

De kommunalt förtroendevalda år 1930 hade fått sina mandat i kommunalvalet 1928. Av den granskning som jag har gjort av centralvalnämndernas protokoll i de olika landskommunerna i fullmäktigevalet 1928 har det framkommit att Korsholm var den enda kommunen på den svenskösterbottniska landsbygden där yttervänstern hade representanter i fullmäktige. Av de 29 ledamöter i Korsholms fullmäktige som valdes år 1928 har fem stycken antecknats som kommunister medan en var socialdemokrat. De övriga hörde till SFP, men de är inte antecknade som ”svenska folkpartister” i centralvalnämndens handlingar utan

497 Keijo Virtanen, Vaihtoheitojen niukkuus. *Kommunistisen liikkeen kannattajien äänestyskäyttäytyminen Suomen eduskuntavaaleissa 1930-luvulla*, Turun yliopiston julkaisuja sarja C osa 28, Turku 1980, s. 19.

498 Virtanen, s. 21–23.

499 Finlands officiella statistik 1930, IV, Valstatistik.

500 VP 26.6.1930.

som ”allmogeförbundare (Af)” och ”bondeförbundare (Bf)”.⁵⁰¹ Korsholm skiljer sig således från övriga landskommuner i det avseendet att det satt kommunister i kommunfullmäktige och att Allmogeförbundet och Bondeförbundet kandiderade inom olika valförbund.

I övriga svenskösterbottniska landskommuner var antingen SFP det enda partiet i fullmäktige eller så var inte medlemmarna i fullmäktige antecknade enligt partitillhörighet vilket var vanligare. Partipolitiken hade uppenbarligen inte så stor betydelse inom kommunalpolitiken på den svenskösterbottniska landsbygden i slutet av 1920-talet. I stället verkar det ha varit viktigare och mera avgörande vilken by man representerade. Valmanslistorna gjordes ofta upp byavis. I flera landskommuner fanns bara en lista på kandidater i kommunalvalet 1928 och kandidaterna var inte ordnade enligt någon speciell partitillhörighet. I till exempel Tjöck hölls inte ens något kommunalval år 1928 utan en färdigt uppgjord lista med kandidater godkändes enligt principerna för sämjoval.⁵⁰²

Under sommaren 1930 började flera av kommunistlagarna verkställas trots att de inte ännu var godkända av riksdagen. Den 14 juni hade regeringen förbjudit all kommunistisk press i landet trots att förbudet egentligen saknade stöd i lag. Presidenten bemyndigade landshövdingarna att vidta åtgärder i ärendet.⁵⁰³ Under juli månad började Lappoledningen utöva påtryckningar på kommunerna att utestänga alla kommunister ur fullmäktige. I ett manifest som publicerades av Lappoledningen uppmanades befolkningen att genom ”moraliskt tvång” avlägsna alla kommunister från kommunernas förtroendeorgan.⁵⁰⁴ Detta verkställdes också på många håll. Enligt Siltala framtogs cirka 200 kommunfullmäktigeledamöter i cirka 50 fullmäktigen sina mandat sommaren 1930.⁵⁰⁵

Även i Österbotten vägrades folkvalda kommunister tillträde till fullmäktige. I Östermark (Teuva) i Södra Österbotten tvingade representanter för de borgerliga partierna de sju invalda kommunisterna i fullmäktige att avgå eftersom de inte var beredda att underteckna ett avtal där de avsvor sig sin politiska åskådning.⁵⁰⁶ I Kristinestad mottog stadsfullmäktige en skrivelse från Suomen Lukkos nybildade filial på orten att genast utestänga alla kommunister ur fullmäktige med omedelbar verkan.⁵⁰⁷ De sju kommunisterna i Vasa stadsfullmäktige uppmanades att frivilligt dra sig tillbaka.⁵⁰⁸ I Korsholm höll Bondeförbundets lokalavdelningar ett möte i slutet av juli där de fattade beslut om att framställa en önskan till kommunfullmäktige att de fem kommunisterna i fullmäktige frivilligt skulle dra sig tillbaka. Några åtgärder för att verkställa beslutet vidtogs dock inte.⁵⁰⁹ I de övriga svenskösterbottniska landskommunerna fanns det inga förtroendevalda kommunister att stänga ute. De kommunala beslutandeorganen på den svenskösterbottniska landsbygden skulle således inte nämnvärt ha påverkats av ett godkännande av det vilande lagförslaget som skulle förhindra kommunister att kandidera i fullmäktigeval.

501 Centralvalnämnden i Korsholm 1929–1931, Korsholms kommuns arkiv.

502 Centralvalnämndens handlingar för Tjöck 1928, Kristinestad stadsarkiv.

503 Schauman och Lilius, s. 35.

504 ÖB 26.7.1930.

505 Siltala, s. 148.

506 ÖB 17.7.1930.

507 SÖ 13.8.1930.

508 Vbl 31.7.1930.

509 Vbl 2.8.1930.

Figur 8. Medlemmar i den finskspråkiga arbetarföreningen Palosaaren Työväenyhdistys poserar med förstamajvippor i händerna utanför samlingshuset Taisto på Brändö Valborg 1926. Taisto vandaliserades av Lappoanhängare och stängdes på uppmaning av länsmannen sommaren 1930, Vasa arbetar-museum.

3.1.3 Kommunistiska arbetarföreningar i Svenskösterbotten

En annan effektiv åtgärd som statsmakten vidtog för att inskränka kommunisternas verksamhetsmöjligheter under sommaren 1930 var att stänga kommunisternas samlingslokaler, de så kallade arbetarföreningshusen. Redan under bondetåget till Helsingfors hade huvudstadens arbetarhus stängts med motiveringen att det gjordes av säkerhetsskäl. Den 9 juli fick landshövdingarna fullmakt att stänga länets arbetarhus om de ansåg det vara befogat med tanke på den allmänna säkerheten. Efter detta stängdes så gott som samtliga kommunistiska arbetarhus i landet. I Vasa län fick de lokala polischeferna fullmakt av landshövdingen att stänga lokala arbetarhus. Stängningen av arbetarhusen gick ofta till så att dörrarna och fönstren till husen spikades fast och nationalflaggan hissades. Ibland ritades eller karvades orden "Lapuan laki" (Lappos lag) på dörren.⁵¹⁰

När arbetarhusen stängdes förhindrades i praktiken alla kommunistiska aktiviteter, men framförallt försvårades kommunisternas möjligheter att ordna valmöten inför riksdagsvalet. Även många socialdemokratiska organisationer påverkades av att arbetarhusen stängdes eftersom de på en del orter delade möteslokaler med kommunisterna. I Vasa län stängdes sammanlagt 66 arbetarhus. Av dessa fanns nio stycken, eller 13 procent, i Svenskösterbotten och av dessa nio var det bara Vasa svenska arbetarförenings "Folkets hus" som var en helt svensk arbetarförening. De övriga arbetarhusen som stängdes i Österbotten var finsk- eller tvåspråkiga. Kommunistiska arbetarhus som stängdes i Svenskösterbotten sommaren 1930 fanns i Karleby, Jakobstad (2 st.), Pedersöre, Nykarleby, Oravais och Vasa (3 st.).⁵¹¹

Folkets hus i Vasa stängdes av polisen den 15 juli. De röda flaggorna slets ner och nationalflaggan hissades istället. Samtidigt förstördes porträtten av Lenin och andra kommunistiska motiv. Efteråt sändes ett telegram till Kosola med texten: "Vi Vasabor har idag hissat

510 Huttula, s. 133–134.

511 Huttula, s. 377–388.

Figur 9. Tvåspråkiga Oravais arbetarförenings samlingshus Talo var kanske ett av de största arbetarhusen i hela landet på sin tid. Sommaren 1930 stängdes Talo. Senare gjordes arbetarföreningshuset om till en biograf med namnet Patria, Arbetararkivet i Helsingfors.

Finlands flagga på alla arbetarföreningshus i Vasa, samt på Työn Äänis tryckeri. Leve Finlands flagga! På Vasabornas vägar, Söderlund.⁵¹² Senare såldes huset på auktion till skyddskåren.⁵¹³

Arbetarföreningen i Nykarleby var en kommunistisk fackorganisation för transportarbetare. De tvingades att stänga sin lokal.⁵¹⁴ Arbetarföreningshuset i Pedersöre var egentligen ingen arbetarförening utan en danspaviljong som administrerades av Jakobstads arbetarförening. Danspaviljongen Sandö hade rykte om sig att vara ett tillhåll för kommunister och många ortsbor retade sig på att danspaviljongen fick bedriva verksamhet och fungera som en inkomstkälla för de lokala kommunisterna. I tidningarna varnades bygdens svenskspråkiga ungdomar för att gå på dans till Sandö. ”Sky Sandö och sky de som besöka Sandö!” uppmanade en insändarskribent i den lokala tidningen.⁵¹⁵ I augusti 1930 stängdes danspaviljongen för gott på order av landshövding Heinrichs och samtidigt förbjöds också alla former av kommunistiska tillställningar i Pedersöre.⁵¹⁶ I Jakobstad fick dock arbetarföreningen fortsätta att bedriva den restaurang- och caféverksamhet som fanns i arbetarföreningens hus trots att själva arbetarföreningen stängdes.⁵¹⁷ Arbetarföreningens samlingslokal Talo i Oravais stängdes i juli och köptes upp av Oravais fabrik som sedan hyrde ut huset. I arbetarhuset fanns en biograf som fick fortsätta att verka men den döptes om till det mera fosterländskt klingande Patria. Efter att Talo hade stängts sökte sig de svenskspråkiga arbetarna och ”fabriikona”, som de kvinnliga fabriksarbetarna kallades av ortsborna, till det socialdemokratiska Folkets hus i Storsved i Munsala.⁵¹⁸

Med undantag av Talo vid Oravais fabrik var de kommunistiska arbetarföreningarna och arbetarhusen i Svenskösterbotten uteslutande lokaliserade till städerna. Däremot fanns

512 Vbl 8.7.1930, Söderlund torde vara poliskonstapel Bruno Söderlund i Vasa (förf. anm.).

513 Huttula, s. 344.

514 Huttula, s. 344 ff.

515 PT 21.6.1930.

516 Huttula, s. 344 ff.

517 Vbl 19.7.1930.

518 Sagesman Inga Vienonen 11.7.2000.

det som nämnts en socialdemokratisk arbetarförening i Munsala. Denna fick fortsätta med sin verksamhet trots att det förekom ”antilappuansk” propaganda i arbetarföreningen. En sagesman minns att ungdomarna på Folkets hus i Munsala ofta uppförde satiriska politiska sketcher riktade mot Lapporörelsen under 1930-talet. I en scen satt bland annat en kvinna iförd gasmask och vyssjade ett litet barn och sjöng: ”Sov, sov vackra barn, Lappo är din pappa, snart så är du stora kar´n, och får krigarkappa, får gevär och kasken på, och får ut mot ryssen gå, stygga ryssen klår du, namnet hjälte får du.”⁵¹⁹ I Munsala var pacifismen stark och verksamheten på Folkets hus var starkt förknippad med Fredsrörelsen.⁵²⁰ Eftersom inga kommunistiska arbetarhus fanns på den svenskösterbottniska landsbygden, med undantag av Talo i Oravais, skulle inte den svenskösterbottniska landsbygden direkt ha påverkats av det lagförslag som skulle stänga alla kommunistiska samlingslokaler.

3.1.4 Skjutsningar och andra våldsdåd sommaren 1930

Det som många i första hand förknippar Lapporörelsen med idag är alla skjutsningar och våldsdåd som utfördes i rörelsens namn.⁵²¹ Ofta var dessa aktioner en hämnd mot någon oförrätt begången av någon vänstersinnad på orten. I till exempel Polvijärvi skjutsades småbrukaren Hyttinen som en hämnd för att han hade lämnat in ett besvär till kommunen över att mantalsnämnden hade beviljat ett lån på 25 000 mark till ortens skyddskår.⁵²² Om det var lokala kommunister som provocerade fram en lappovänlig front i de svenskösterbottniska byarna borde skjutsningar även ha förekommit i Svenskösterbotten. På många orter runt om i landet bildades så kallade ”skjutsningsförband”⁵²³, med frivilliga skjutsare. På andra orter där stödet för Lapporörelsen har undersökts har deltagande i ett dylikt skjutsningsförband använts för att mäta stödet för Lapporörelsen.⁵²⁴ I Svenskösterbotten fanns dock inga organiserade förband med skjutsare och det har inte gått att påvisa att svenskösterbottniska bönder skulle ha varit inblandade i skjutsningar.

Det var också få svenskösterbottningar som blev utsatta för skjutsningar eller skjutsningsförsök. I hela regionen Svenskösterbotten finns rapporter om endast tre skjutsningar. Endast en av dessa skjutsningar riktades mot en svenskspråkig kommunist bosatt på landsbygden. Han hette Bertel Mattson och han hämtades från sitt hem i Långåminne i Malax

519 Nelly Fägelbärj, ”Kulturarvet förpliktar!”, ingår i *He ska lengär havas än jåras*, ett arbete av studiecirkeln Gnistan, Lovisa 1978 s. 30–31.

520 Rundt, s. 302 ff.

521 En skjutsning innebar att en för Lapporörelsen misshaglig person hämtades, oftast nattetid, i bil och kördes bort från orten. Ofta var de som skötte skjutsningarna berusade och ofta misshandlades offret ordentligt under bilfärden. I Österbotten skjutsades många till Lappos högkvarter på Kosolagården i Lappo, där de förhöordes. En del personer skjutsades så långt bort som till den sovjetiska gränsen. I hela landet utfördes mer än 254 politiska skjutsningar mellan den 1 maj och den 15 september 1930. Skjutsningarna var välorganiserade och personer som skjutsade kommunister kunde till och med ansöka om bensinersättning från Lapporörelsens högkvarter i Lappo. Bensinersättningarna kamouflerades under beteckningen ”Transport av dynga” (Siltala, s. 93, G.G. Rosenqvist, *Lapporörelsen. Mål, motiv och medel*, Lovisa 1930, s. 14).

522 Sormunen, s. 234.

523 Juha Siltala kallar dessa för iskujoukot.

524 Till exempel Alapuro har kartlagt vilka som deltog i denna aktivitet när han har granskat vem som stödde Lapporörelsen i Vittis i verket *Suomen synty paikallisena ilmiönä*. Ryttilahti använder även deltagande i skjutsningar som ett sätt att undersöka stödet för Lapporörelsen i Tavastehus regionen.

av fem beväpnade och för honom okända män natten till den 30 juni 1930. Enligt egen utsago föstes han ut i en väntande bil och skjutsades med förbundna ögon ett par hundra kilometer söderut. Där lämnade männen honom mitt i skogen klockan två på natten efter att de hade uppmanat honom på bruten svenska att aldrig mera återvända till hemorten. Mattson vågade inte trotsa uppmaningen och resten av sommaren höll han sig gömd hos släktingar på Åland, där han enligt egen utsago beväpnad med en cykelkedja noga höll utkik efter utsända lappomän varje dag.⁵²⁵

Bertel Mattson hade varit folkskollärare i Malax fram till år 1928 då han avskedades med motiveringen att han led av sjukdom i nervsystemet. Det kan hända att Mattson var nervsvag, men det faktum att han var kommunist och inte gjorde något för att dölja detta i sin yrkesutövning kan ju också ha påverkat skolnämndens beslut. Hans politiska åskådning tog sig i uttryck bland annat i att han vägrade ge barnen lov på självständighetsdagen eller läsa *Fänrik Ståls sägner* eller andra, enligt honom, "fascistiska" verk. I stället för bilder av Mannerheim och Runeberg hängde det bilder av Lenin och Marx i klassrummet.⁵²⁶ Efter avskedandet startade Mattson en rättegångsprocess mot skolnämndens ordförande Edvard Helenelund, som enligt Mattson var den huvudskyldige till hans arbetslöshet.⁵²⁷ I början av 1930 föll domen till Helenelunds fördel. Enligt Mattson själv var det Helenelund och ett antal "skumraskälskande bönder" i de "fascistiska lantbruksklubbar" där de samlades som hade beställt skjutsningen av honom.⁵²⁸ Något sådant har dock aldrig bevisats. Liksom i de flesta andra skjutsningsfall fick polisen aldrig fast Mattsons skjutsare.

Den andra skjutsningen som utfördes på svenskösterbottniskt territorium var när socialdemokraten och skomakaren Yrjö Nerg i Karleby fördes bort från sitt hem den 5 september av en grupp beväpnade och fulla män. Nerg fördes till tidningarna *Aktivistis* och *Kokkolas* redaktion där han utsattes för förhör av tidningarnas redaktörer Vilho Viita och Lennart Laakso. Under förhören uppmanades Nerg att erkänna att han var kommunist men det vägrade han som socialdemokrat att göra. Under förhören utsattes han för misshandel för att hans minne skulle "friskas upp". Eftersom förhören inte ledde någonvart beslöt skjutsarna att köra honom till ryska gränsen. Under skjutsningen utsattes han för regelbunden misshandel av de berusade männen, men vid Rautavaara en bit före ryska gränsen lyckades han fly ur bilen.⁵²⁹ Nergs hustru anmälde genast kidnappningen till polisen men polisen meddelade att de inte kunde inleda några efterspaningar på grund av att "polisbilen var i oskick".⁵³⁰ Eftersom Nerg lyckades fly undan gärningsmännen kunde han sedan redogöra för händelseförloppet och peka ut de skyldiga. Det visade sig att ledaren för skjutsarna var den svenskspråkiga skyddskårschefen Evald Hägg. Till sin hjälp hade han haft fabriksrsonen Konrad Nylund, arbetaren Mats Leander Osmos och handlaren Bertel Sandbacka. Männerna hade inte varit nyktra.⁵³¹

Det tredje och sista skjutsningsoffret i Svenskösterbotten var arbetaren Edvard Dahl i Vasa. Han skjutsades till Lappo den 10 juli efter att ha halat riksfågeln på det tillbommade arbetarföreningshuset Taisto. Därefter hade han trampat nationalsymbolen i smutsen och skändat den på allehanda sätt och vis. Som straff för detta fick Dahl en friskjuts till Lappo

---

525 ÖB 8.7.1930.

526 Minnesanteckningar om Långåminnedramat, Bertel Mattsons privatarkiv, ÖTA.

527 Vbl 15.2.1930.

528 Minnesanteckningar om Långåminnedramat, Bertel Mattsons privatarkiv, ÖTA.

529 Siltala, s. 255, ÖB 20.9.1930.

530 Siltala, s. 381.

531 PT 20.9.1930.

där han satt tio dagar i fångenskap för att han skulle få tänka igenom sina synder. Han berättade själv efteråt att han fick ordentligt med mat, men att han även fick smaka på käppen. Efter att han hade erkänt att han handlat fel och bett om ursäkt släpptes han på det villkoret att han offentligt skulle be om ursäkt i tidningarna, vilket han också gjorde. De som skjutsade Dahl var finskspråkiga.⁵³²

Jämfört med de finska kommunerna i Vasa län där 47 skjutsningar och 24 skjutsningsförsök rapporterades var dylika våldsdåd mycket ovanliga på den svenskösterbottniska landsbygden.⁵³³ Det finns heller inga uppgifter om att de svenskspråkiga bönder som deltog i bondetåget skulle ha varit involverade i någon skjutsning. Däremot förekom en del hot och skjutsningsförsök, men dessa var inte riktade mot kommunister eller socialdemokrater utan mot liberala män inom Svenska folkpartiet. Bland andra Levi Jern i Korsholm fick enligt dottern både anonyma hotelsebrev och hotfulla telefonsamtal under sommaren 1930 där han hotades med skjuts. Hoten verkställdes dock aldrig och inga friskjutsare kom till familjens gård i Gerby. Som en försiktighetsåtgärd började dock familjen låsa dörrarna till natten, vilket de inte hade gjort tidigare och Jern letade till och med fram en gammal revolver.⁵³⁴ I Närpes fick kaplanen Edvin Stenwall nattligt besök av friskjutsare vid tre tillfällen men han klarade sig undan varje gång, bland annat genom att en gång smita ut genom vindsfönstret. Enligt Stenwall själv var det skyddskårister på orten som låg bakom skjutsningsförsöken.⁵³⁵ Orsakerna till skyddskåristernas avoga inställning till Stenwall ska behandlas närmare i kapitel 3.2.

3.1.5 Deltagandet i bondetåget i relation till yttervänsterns utbredning i Svenskösterbotten

Om Lapporörelsen i första hand var en protest mot kommunismen vore det logiskt om stödet för Lapporörelsen och deltagandet i bondetåget var störst i de landskommuner där yttervänstern hade flest anhängare, det vill säga Oravais, Jeppo, Korsholm och Bergö. Oravais hade officiella representanter i bondetåget till Helsingfors, men Oravais var inte en av de kommuner som hade flest antal deltagare. Däremot skiljer sig Oravais från de övriga kommunerna som hade officiella representanter i bondetåget genom att något färre bönder deltog i bondetåget från Oravais i jämförelse med andra kommuner. Sammanlagt elva personer deltog i bondetåget från Oravais. Av dessa var tre stycken tjänstemän på Oravais fabrik, en var handelsresande, en var juridikstuderande och fem var bönder. I Oravais var det således till stor del Oravais fabrik som representerades i bondetåget. Detta kan tolkas som en reaktion mot de kommunistiska influenserna bland arbetarna på fabriken.

Från Jeppo deltog endast fyra personer och ingen av dem var jordbrukare. Tre av deltagarna från Jeppo hörde till familjen von Essen på Kiitola ullspinneri. Kyrkoherden var den fjärde representanten. Deras sympatier för Lapporörelsen kan ha varit en reaktion mot de arbetare som hyste kommunistiska sympatier vid Kiitola ullspinneri. Familjen von Essen hade också varit aktiva i motståndsrörelsen under förryskningstiden. En av sönerna i familjen hade blivit skjuten av ryska gendarmer på grund av familjens inblandning i jägarrörelsen och inom familjen fanns en stor antipati mot allt som kunde förknippas med Ryssland.

---

532 Siltala, s. 223, Vbl 22.7.1930, PT 24.7.1930.

533 Siltala, s. 683–688.

534 Sagesman Elly Sigfrids 21.4.2009.

535 Gullmets, s. 355–358.

Korsholm som hade en förhållandevis stor arbetarbefolkning på grund av närheten till Vasa stad hade som tidigare framkommit också ett stort antal deltagare i bondetåget. De Korsholmsbor som deltog i bondetåget kom dock inte från de kommundelar som låg närmast Vasa stad där de socialistiska väljarna bodde. De Korsholmsbor som deltog i bondetåget kom från byar på landsbygden där yttervästern inte hade något stöd. Ön Bergö med en förhållandevis stor andel socialistiska väljare 1929 saknade helt representanter i bondetåget.

De svenskösterbottiska landskommuner där yttervästern hade fått minst röster i riksdagsvalet 1929 var Kronoby, Larsmo, Övermark, Pörtom, Tjock, Esse och Terjärv. Av dessa kommuner hade alla utom Larsmo och Terjärv officiella representanter i bondetåget. Överlägset flest deltagare i hela Svenskösterbotten kom från Kronoby. Sammanlagt 44 personer från Kronoby deltog i bondetåget om man räknar ihop deltagarna från Kronoby och Öja. I det här sammanhanget är det befogat att räkna ihop deltagarna från Kronoby och Öja eftersom alla Öjaröster i riksdagsvalet 1929 är inberäknade i Kronobys statistik. Av de 44 deltagarna från Öja och Kronoby var alla utom fem bönder. Övermark hade tolv, Pörtom åtta, Tjock fem och Esse två representanter i bondetåget (se bilaga 1).

Landskommunerna i norra Svenskösterbotten skiljer sig något från kommunerna i Sydösterbotten genom att det fanns två stora industristäder, Jakobstad och Gamlakarleby, med en stor arbetarbefolkning i deras närhet. I Sydösterbotten däremot fanns inga större städer med en stor andel arbetarbefolkning. En jämförelse mellan stödet för Lapporörelsen i norra Svenskösterbotten med stödet för Lapporörelsen i Sydösterbotten visar att de nordligare kommunerna i Svenskösterbotten trots närheten till Gamlakarleby och Jakobstad hade färre officiella representanter i bondetåget. Endast drygt hälften av kommunerna i norra valkretsen var officiellt representerade i bondetåget. I Jakobstad där det fanns aktiva kommunister verkar det överhuvudtaget inte ha funnits något utbrett stöd för Lapporörelsen. Endast fyra jakobstadsbor deltog i bondetåget. Att det inte fanns något starkt stöd för Lapporörelsen i Jakobstad indikeras också i ett brev till Kai Donner från en kvinna i Jakobstad som vill ha upplysningar om Lapporörelsen eftersom det inte fanns ”några i Lapporörelsen initierade personer i staden” som kunde ge henne besked.⁵³⁶ I den södra valkretsen var alla kommuner med undantag av Bergö och staden Vasa officiellt representerade i bondetåget.

3.1.6 Stödet för Bondeförbundet i riksdagsvalet 1930 i relation till yttervästerns utbredning i Svenskösterbotten

Inför riksdagsvalet hade kandidaterna på Bondeförbundets listor klart deklarerat att de stödde Lapporörelsen och var för ett godkännande av kommunistlagarna. Inför riksdagsvalet var den stora officiella valfrågan om kommunistlagarna skulle godkännas eller inte. En röst på någon av kandidaterna på Bondeförbundets listor kan således tolkas som ett stöd för Lapporörelsen och ett godkännande av kommunistlagarna. Om människorna i lokalsamhället upplevde kommunismen som ett problem borde de även ha haft intresse av att rösta på sådana personer som genom lag ville stoppa kommunisternas verksamhetsmöjligheter. Om man tolkar ett stöd för Lapporörelsen som en reaktion mot kommunismen i lokalsamhället borde Bondeförbundets lappovänliga kandidater ha fått flera röster i sådana kommuner där det bodde flera socialister. I tabell 20 visar jag hur stor andel röster som hade tillfallit

⁵³⁶ Brev från Tyra Pietilä till Kai Donner 23.10.1930, mapp I:3, Kai Donners privatarkiv, RA.

Tabell 20. De tio kommunerna i Svenskösterbotten med störst andel röster för Bondeförbundet i riksdagsvalet 1930 och andelen röster för Socialistiska arbetar- och småbrukarpartiet i samma kommuner i riksdagsvalet 1929.

Kommun	Andelen röster på Bondeförbundet 1930	Andelen röster på SASP 1929
Petalax	68 %	1,5 %
Kronoby	64%	0,9 %
Purmo	60%	1,9 %
Pörtom	55 %	0,6 %
Lappfjärd	54 %	2,6 %
Replot	53%	4,3 %
Övermark	50%	0,7 %
Tjöck	48%	0,5 %
Munsala	48%	2,9 %
Sideby	43 %	5 %

Källa: Finlands Officiella Statistik 1930 IV: Valstatistik, Vbl 5.10.1930, Vbl 7.10.1930, ÖB 14.10.1930.

kommunisterna i riksdagsvalet 1929 i de kommuner där Bondeförbundets lappovänliga kandidater fick flest röster i riksdagsvalet år 1930.

Det var inte var i sådana kommuner där det fanns ett något mera utbrett stöd för socialismen som det lappovänliga Bondeförbundet fick flest röster. Varken Jeppo, Korsholm, Oravais eller Bergö, som var de kommuner där störst andel personer hade röstat på en kommunist i riksdagsvalet 1929, finns med bland de tio kommunerna i Svenskösterbotten där Bondeförbundets kandidater fick störst andel av rösterna i riksdagsvalet 1930. I samtliga dessa kommuner fick det lappokritiska Allmogeförbundet majoriteten av SFP:s röster (se tabell 9 och 10). Bondeförbundet fick majoriteten av de svenska rösterna endast i kommunerna Kronoby, Purmo, Pörtom, Replot, Petalax, Övermark och Lappfjärd. I samtliga dessa kommuner hade SASP haft ett mycket marginellt väljarstöd i riksdagsvalet 1929.

Det var således inte lokala kommunister som provocerade fram ett stöd för Bondeförbundets lappovänliga riksdagskandidater i Svenskösterbotten. Tvärtom var det främst i kommuner med minst andel socialistiska väljare som stödet för det lappovänliga Bondeförbundet var som störst sommaren 1930. Något direkt samband mellan deltagande i bondetåget eller stöd av Bondeförbundet och yttervänsrens utbredning i Svenskösterbotten verkar således inte existera. Flera av de kommuner där det knappt fanns socialistiska väljare hade förhållandevis många representanter i bondetåget, medan en del kommuner som låg nära de städer där kommunisterna bedrev en aktiv verksamhet hade få eller inga representanter i bondetåget. I Svenskösterbotten var också stödet för Lapporörelsen betydligt större på landsbygden där det inte fanns kommunistiska arbetarföreningar och organisationer, än i städerna där kommunisterna bedrev en aktiv verksamhet.

Ulf Lindström, som har analyserat kommuner i Sverige, Norge och Danmark där nationalsocialismen hade en något större andel anhängare under 1930-talet, har konstaterat att det inte heller där existerar något samband mellan en stark yttervänster och en stark ytterhöger. Det var inte lokalt starka yttervänssterrörelser som provocerade fram nationalsocialistiska sympatier i de skandinaviska regioner där nationalsocialismen etablerade sig.⁵³⁷ På motsvarande sätt har jag visat att det inte var en lokalt stark vänsterrörelse som provocerade fram ett stöd för Lapporörelsen på den svenskösterbottniska landsbygden. Avsaknaden av kommunister i de svenskösterbottniska landskommunerna var också något som de tidningar

537 Lindström, s. 122.

som förhöll sig negativt inställda till Lapporörelsen tog fasta på när de motiverade varför det inte fanns någon anledning för svenskösterbottningarna att understöda Lapporörelsen.⁵³⁸

3.1.7 Kommunismen som ett nationellt hot

Upplevde då de svenskösterbottniska bönderna som tog ställning för Lapporörelsen kommunismen som ett nationellt hot? I det inledande citatet i detta kapitel deklarerar kyrkoherden i Purmo att de inhemska kommunisterna var landsförrädare från 1918 som hårt och skoningslöst måste bekämpas. Paul Danielsson var inte själv kandidat i riksdagsvalet men inför valet hade han fått i uppdrag att fungera som Bondeförbundets officiella valtalare på de valmöten som hölls ute i bygderna.⁵³⁹ Danielsson förde dock lika mycket en kampanj för Lapporörelsen eftersom han under år 1930 även var Lapporörelsens svenskspråkiga informator i Österbotten.⁵⁴⁰ Det råder ingen tvekan om att Danielsson såg de finländska kommunisterna som ett hot. Danielsson var dock varken bonde eller medlem i Bondeförbundet trots att han var aktiv i Bondeförbundets valkampanj i norra valkretsen. För att studera om de svenskösterbottniska bönderna i Bondeförbundet som tog ställning för Lapporörelsen upplevde kommunismen som ett hot och motiverade sina lapposympatier i termer av anti-kommunism har jag studerat ledare och insändare i *Österbottens Bondetidning*.

Under vintern och våren 1930 fördes överhuvudtaget inte någon debatt om den finländska kommunismen i *Österbottens Bondetidning*. I stället var det nästan uteslutande jordbruksrelaterade frågor som behandlades i tidningen. Kommunismen behandlades i fyra artiklar på ledarplats i tidningen under våren 1930. Ingen av artiklarna handlade dock om finländska kommunister. Istället var det Sovjetunionen som utmålades som det stora hotet, samt de lokala fredsföreningarna i Österbotten som beskylldes för att springa Stalins ärenden. En av dessa artiklar var skriven av kyrkoherde Danielsson. I artikeln *Ansvar* upplyste han läsarna om de mordräder riktade mot präster och bönder som förekom i Sovjetunionen. De skyldiga var enligt Danielsson ”de kommunistiska judarna i Sovjetunionen”. Danielsson upplyste läsarna om att 70 procent av alla kommunister med ledande ställning i Sovjetunionen var judar och att dessa bara hade ett mål, nämligen att förintäna den kristna kulturen.⁵⁴¹

Danielsson var inte den enda inom högerextrema kretsar som kopplade samman kommunismen och judendomen. Han var inte heller den enda kyrkoherden med denna synpunkt. Liknande anklagelser framfördes av en del pietistiska pastorer under 1920-talet. I tidningen *Hakkapeliitta* förekom också under samma tid ett antal karikatyrer och artiklar där judar och bolsjevikar jämfördes. I verkligheten fanns det judar som också var bolsjevikar men de var inte många. År 1926 var cirka fem procent av medlemmarna i bolsjevikpartiet i Sovjetunionen judar.⁵⁴² Danielssons antisemitiska artikel är den enda i sitt slag i *Österbottens Bondetidning* under år 1930 men inte den enda i Österbotten. Ett par månader tidigare hade *Vasa-Posten* publicerat ett sammandrag av ”ett intressant föredrag” hållet av ordförande i Studentsamfundet i Köpenhamn, FD Davidsholm. Även han anklagade judarna för att utgöra kommunismens kärntrupper.⁵⁴³ Ingen av de ledande männen vare sig i Bondeförbundet eller Allmogeförbundet gav dock någonsin offentligt uttryck för antisemitiska åsikter.

538 VP 17.6.1930, VP 26.6.1930, KT 12.7.1930, Vbl 7.6.1930.

539 Vbl 12.8.1930.

540 Lapuan liikkeen vuosikertomus v:lta 1930.

541 ÖBt 27.3.1930.

542 Jari Hanski, *Juutalaisviha Suomessa 1918–1944*, Jyväskylä 2006, s. 184–185, 196.

543 VP 9.1.1930.

Bondeförbundets namne i Sverige, det vill säga det politiska konservativa partiet Bondeförbundet, gjorde under samma tid flera antisemitiska utspel. En av programpunkterna i det svenska partiet var att partiet ville motverka invandringen av ”mindervärdiga utländska raselement”, det vill säga judar.⁵⁴⁴

De tre andra artiklarna i *Österbottens Bondetidning* där kommunismen nämns under våren 1930 behandlade alla nödvändigheten av ökade anslag för armén och skyddskårerna. Inte heller i dessa artiklar nämndes de finländska kommunisterna som ett hot. Den grupp som i stället utpekades som farlig i samtliga dessa tre ledare var de lokala fredsföreningarna i Svenskösterbotten. Fredsföreningarna beskylldes för att springa Sovjetunionens ärenden. I den ena ledaren refererade redaktören för *Österbottens Bondetidning* från ett fredsmöte i Vasa där ”så kallade militäre experter” hade påstått att Finland inte kan försvaras och att det därför inte är någon vits att odsla pengar på ett nationellt försvar. Bondetidningens redaktör slog dock fast att det tvärtom var viktigt med ökade militäranslag ”eftersom faran från öster ständigt hotar oss”.⁵⁴⁵

Den första texten i *Österbottens Bondetidning* där finländska kommunister omnämns var i den insändare som publicerades den 19 juni efter Bondeförbundets möte med Kosola i Lappo. I insändaren noterades att anslutningen till kommunismen i Finland var större än i något annat europeiskt land och att över en åttondel av de röstberättigade i landet hade röstat på kommunister i riksdagsvalet 1929. I insändaren upplystes läsarna om att de flesta arbetar-, fack-, idrotts-, och nykterhetsföreningar i landet gick i kommunisternas ledband och att de inhemska kommunisterna var en farlig grupp som tog order direkt från Moskva.

Vem ersätter allt det onda som de kommunistiska tryckerierna åstadkomma? Vem tar ansvar för ett nytt rött uppror? Alltför dyrt köptes vår frihet 1918 för att den lättsinnigt kan givas till spillo[...]Kommunismen, sådan den numera förkunnas hos oss, är ej mera en lära, utan en pest, vilken med alla till buds stående medel måste bekämpas.⁵⁴⁶

I den ledare som insändaren fanns i anslutning till konstaterade tidningens redaktion att kommunismen även var på frammarsch på lokalt plan med hänvisning till valresultatet i riksdagsvalet 1929 där kommunisterna hade fått röster i nästan alla svenska kommuner i Vasa län. I ledaren försvarades också Lapporörelsen mot beskyllningarna om våldshandlingar inom rörelsen.

Lapporörelsen har ett aktningsvärt fosterländskt syfte att söka hindra kommunisternas landsförrådiska verksamhet. Att rörelsen i enskilda fall skjutit över målet, såsom alla folkrörelser vanligen göra, berättigar icke till ett generellt dömande av dess kärna.⁵⁴⁷

544 Björnsson, s. 86.

545 ÖBt 1.4.1930. *Österbottens Bondetidning* återkommer till samma tema i de följande ledarna 3.4.1930 och 5.4.1930. Ökade militäranslag hade varit en av de politiska ställningstaganden som Bondeförbundet hade tagit sedan mitten av 1920-talet. Fredsrörelsen, och de paralleller som Bondeförbundet började dra mellan kommunisterna i Sovjetunionen och de så kallade fredsvännerna i Österbotten kommer att behandlas noggrannare i kapitel 3.2.

546 ÖBt 19.6.1930.

547 ÖBt 19.6.1930.

Ledaren och insändaren den 19 juni var de första i sitt slag i *Österbottens Bondetidning* under år 1930. För första gången beskrevs de finländska kommunisterna som en farlig grupp som måste bekämpas. Uppgifterna om kommunismen i Finland i förhållande till andra länder samt uppgifterna om den kommunistiska infiltrationen i föreningslivet i Finland var med största sannolikhet uppgifter som Bondeförbundets ledande män och redaktören för *Österbottens Bondetidning* hade fått på mötet med Kosola och Svinhufvud i Lappo. I kapitel 2.2 framkom det att det var i samband med detta möte som Bondeförbundet officiellt tog ställning för Lapporörelsen och anslöt sig till ”kampen mot kommunismen”. Nämnda möte i Lappo resulterade i en rad medborgarmöten. I de offentliga resolutioner som publicerades i dagstidningarna i samband med dessa medborgarmöten var det också kommunismen som lyftes fram som ett hot, som till exempel i resolutionen nedan från medborgarmötet i Närpes.

Syftet med den rörelse vilken med fasthet vill sätta damm mot den kommunistiska agitationen och uppviglingen som ha till mål vår lagliga statsordnings öfverändakastande genom landsförräderi ha vårt fulla och odelade stöd.⁵⁴⁸

Efter att redaktionen för *Österbottens Bondetidning* hade konstaterat att de stödde Lapporörelsen och att de inhemska kommunisterna var farliga återgick tidningen till att rapportera om jordbruksrelaterade frågor. Varken den inhemska kommunismen eller Lapporörelsen omnämndes på ledarplats i *Österbottens Bondetidning* mera under sommaren 1930. Undantag är dock de riksdagsbrev som Bondeförbundets riksdagsledamot Johan Inborr skrev till tidningen. I riksdagsbreven behandlades Lapporörelsen av Inborr i kritiska ordalag.⁵⁴⁹ I stället ingick flera ledare som behandlade spannmålsodlingen i landet i tidningen under sommaren, till exempel: *Kampen mot jordbrukstullarna*, *Huru förbättra jordbrukets ekonomi*, samt *Följderna av en inskränkt spannmålsodling*.⁵⁵⁰

Först två månader senare, den 19 augusti 1930, dyker ”de farliga finländska kommunisterna” och Lapporörelsen upp på ledarplats i tidningen igen. Det här var några dagar efter Bondeförbundets stora valmöte den 12 augusti.⁵⁵¹ Den 19 augusti startade Bondeförbundet sin valkampanj inför riksdagsvalet. Samma dag publicerades den första i en rad artiklar på ledarplats i *Österbottens Bondetidning* där faran med kommunismen behandlades. Ledarna var i första hand skrivna av nyländska politiker och högt uppsatta personer inom näringslivet. Nu informerades läsarna om den kommunistiska fara som hotade landet. Det var dock fortsättningsvis främst kommunisterna i Sovjetunionen som beskrevs som det verkliga hotet och ett godkännande av Lapporörelsens krav sades i första hand vara viktigt för att bilda en front mot Sovjetunionen, eller som en ledarskribent uttryckte sig:

Vi ha kanske orsak att söka i tid styra om att vi inte skola behöva vakna till den dag den sovjetryske diplomaten så värtaligt skildrar. Men för att slippa det uppvaknandet är det förvisso klokt att icke borra ned huvudet i kudden för att icke se och höra såsom så många

548 Vbl 19.6.1930.

549 ÖBt 5.7.1930.

550 ÖBt 26.6.1930, 3.7.1930, 24.7.1930.

551 Bondeförbundets valmöte i augusti 1930 kommer att behandlas närmare i kapitel 3.3.

anser att man lugnt och tryggt kan göra. Dimitrievskij, Kominterns hand, ledd av Moskva, knackar varje kväll på Europas fönster.⁵⁵²

I de antikommunistiska artiklar som publicerades på ledarplats i *Österbottens Bondetidning* inför riksdagsvalet 1930 konstaterade flera skribenter att kommunismen inte hade något fotfäste i Svenskösterbotten.

Bland den svenska befolkningen i landet har kommunismen dessbättre icke vunnit någon tacksam jordmån och det är därför förklarligt att kommunistfaran icke tett sig för oss så överhängande som den gjort det på finskt håll [...] Det finns finska kommuner i vilkas styrelser och nämnder de röda haft majoritet, medan på svenskt håll endast städernas grannkommuner haft något omak av dem. [...] ...endast ett par, tre svenska bönder i Österbotten av oförstånd låtit sig ställas upp som lockbeten på kommunisternas listor.⁵⁵³

Ungefär samma sak konstaterades i en insändare av Gunnar Dahlbo i *Skyddskåristen* sommaren 1930. Dahlbo var skyddskårernas propagandainstruktör i Svenskösterbotten. ”Kanhända vi här i Österbotten varit alltför litet i beröring med kommunismen för att kunna känna dess verkliga karaktär”. Dahlbo påpekade dock i samma insändare att kommunisterna trots allt hade fått många röster i landet i förra riksdagsvalet, vilket enligt honom visade att det fanns ett starkt stöd för kommunismen i landet.⁵⁵⁴ Även de svenskösterbottniska bönderna själva betonade att kommunismen inte var något lokalt problem i en del av de resolutioner som publicerades i samband med medborgarmötena i juni. I den resolution som publicerades i samband med medborgarmötet i Närpes ingick följande text:

Medlemmar av södra Österbottens svenska kommuner vilja med anledning av de händelser som tinat uttala följande: Inom vår landsdel har kommunismen intet fotfäste. Av 146 folkvalda representanter i kommunfullmäktige räkna sig endast två till det kommunistiska partiet.⁵⁵⁵

Också det lappokritiska Allmogeförbundet betonade avsaknaden av aktiva kommunister i Svenskösterbotten i sitt språkrör *Vasa-Posten*. Tidningen använde detta som ett argument till att en lappomobilisering var onödig i Svenskösterbotten.

När meddelandet om den röda demonstrationen i Lappo senaste höst nådde vår svenska landsbygd var det ingen som icke skulle ha förstått Lappobornas ilska över tilltaget. Men för den svenska allmogen är kommunismen en så fullständigt själsfrämmande rörelse, att man närmast betraktar yttringar av densamma såsom ett vanvett, det där visserligen bör hållas under observation och inom vissa bestämda

552 ÖBt 6.9.1930.

553 ÖBt 2.9.1930.

554 Skyddskåristen nr 12:1930.

555 Vbl 19.6.1930.

gränser, men för vilken det icke är vare sig nödigt eller värdigt att upphetsa sig sjäva till raseri.⁵⁵⁶

Inte en enda av dem som skrev insändare eller ledare om ”kommunistfaran” i *Österbottens Bondetidning* under hösten 1930 var själva bönder eller med ett undantag österbottningar. Paul Danielsson var den enda av dessa ledarskribenter som var bosatt i Svenskösterbotten. Det bör dock påpekas att de svenska bönderna inte annars heller skrev på ledarplats i tidningen. I *Österbottens Bondetidning* skrevs ledarna i regel av chefredaktören eller så ingick ett referat från något föredrag eller någon utländsk tidning på ledarplats. Ett par gånger i månaden publicerades Johan Inborrs riksdagsbrev på ledarplats i tidningen. Däremot uttryckte de österbottniska bönderna sina åsikter i insändare. Sådana ingick i nästan varje nummer av *Vasa-Posten* och *Österbottens Bondetidning*. Tyvärr var dessa insändare nästan undantagslöst anonyma. Insändarna var oftast riktade mot Allmogeförbundet. I insändarna kritiserades starkt Allmogeförbundets politik. Insändarna var ofta svar på insändare som hade ingått i *Vasa-Posten* där Bondeförbundet kritiserades. Det som förbunden debatterade genom dessa insändare var nästan undantagslöst jordbruksrelaterade frågor. Med största sannolikhet var det de ledande männen i Bondeförbundet respektive Allmogeförbundet som skrev dessa insändare. En del insändare som ingick i de båda förbundens språkrör var också riktade mot den lokala Fredsrörelsen.

Den antikommunistiska kampanj som startade i *Österbottens Bondetidning* inför riksdagsvalet med start från och med medlet av augusti sammanföll tidsmässigt med en stor donation pengar som Bondeförbundet och *Österbottens Bondetidning* fick ta emot av okända donatorer. Den antikommunistiska propaganda som inte hade förekommit i *Österbottens Bondetidning* tidigare fick nu utrymme i tidningen via utomstående ”experter”, som i sina texter argumenterade för vikten av att svenskösterbottningarna röstade på en kandidat som var villig att godkänna kommunistlagarna i den nya riksdagen. Bondeförbundets kandidater var de enda svenska riksdagskandidaterna i Österbotten som meddelade att de var beredda att godkänna kommunistlagarna som sådana. I utbyte mot att Bondeförbundet gav spaltutrymme för denna antikommunistiska propaganda i sitt språkrör fick förbundet pengar som användes till att öka tidningens upplaga för att dela ut gratisexemplar. Mera om detta i kapitel 3.3.

I de artiklar och ledare som publicerades i *Österbottens Bondetidning* framkommer således inte någonting som tyder på att de svenskösterbottniska bönder som tog ställning för Lapporörelsen upplevde den finländska kommunismen som ett stort samhällsligt hot varken på ett lokalt eller nationellt plan innan 1930. Det går således inte att förklara de svenskösterbottniska böndernas anslutning till Lapporörelsen enbart som en reaktion mot kommunismen. Avsaknaden av en debatt om kommunismen betyder dock inte att de svenskösterbottniska bönder som tog ställning för Lapporörelsen inte skulle ha varit antikommunister. Det var de, vilket också framkommer av de uttalanden som gjordes i *Österbottens Bondetidning* i samband med att Bondeförbundet tog ställning för Lapporörelsen. De antikommunistiska ledare som publicerades i Bondeförbundet språkrör inför riksdagsvalet visar vilken inställning Bondeförbundet hade till kommunismen. I Svenskösterbotten var dock även de bönder som tog ställning mot Lapporörelsen antikommunister. Samtliga av de kandidater som kandiderade i SFP:s valförbund i riksdagsvalet 1930 sade sig vilja bekämpa kommu-

---

556 VP 17.6.1930.

nismen.⁵⁵⁷ Avsaknaden av en debatt om den inhemska kommunismen i Svenskösterbotten kan kanske förklaras med att det inte fanns något behov av att diskutera kommunismen eftersom de svenskösterbottniska bönderna inte var oense i denna fråga. Att kommunismen inte debatterades och att det saknades organiserade kommunister på den svenskösterbottniska landsbygden visar dock också att antikommunismen allena inte kan förklara lappomobiliseringen i Svenskösterbotten. I brist på motstridiga åsikter om kommunismen bland bönderna debatterades andra frågor och i brist på aktiva kommunister kom andra grupper på den svenskösterbottniska landsbygden att under år 1930 börja beskyllas för ”kommunism”, vilket är temat i följande kapitel.

3.2 EN KONSERVATIV REAKTION MOT LOKALA KONFLIKTER?

Att det saknades stora politiska motsättningar mellan socialister och borgerliga på den svenskösterbottniska landsbygden innebar dock inte att det saknades motsättningar. Andra grupperingar fanns istället där synen på hur saker och ting borde vara ordnade i samhället gick isär. Syftet med detta kapitel är att studera ett ställningstagande för Lapporörelsen i termer av en lokal och regional protest mot konflikter och spänningar i lokalsamhället och en konservativ reaktion mot nya grupperingar i lokalsamhället. Jag vill undersöka om Lapporörelsen blev ett forum där lokala och regionala konflikter som under en längre tid hade pyrt under ytan lyftes upp och bearbetades och kanske förvärrades. Jag vill studera om ett ställningstagande för Lapporörelsen lika mycket var ett ställningstagande mot någon grupp eller någon person som upplevdes som opassande i det lokala samhället. På den svenskösterbottniska landsbygden förekom motsättningar mellan de så kallade fredsvännerna och skyddskåristerna, mellan olika religiösa grupperingar, samt mellan bönderna i Allmogeförbundet och Bondeförbundet. Ingen av nämnda grupper samarbetade med Komintern eller FKP i Moskva.

3.2.1 Pacifisterna – närpesiska kryptokommunister?

I den verksamhetsberättelse för år 1929 som Vasa skyddskårsdistrikt lät publicera i *Vasabladet* i slutet av februari 1930 kunde man läsa att Vasa skyddskårsdistrikt inte hade varit tvungen att anställa någon instruktör för att bedriva upplysnings- och propagandaverksamhet mot kommunismen eftersom svenskösterbottningarna inte hade kommunistiska sympatier. Däremot, stod det, hade en ny rörelse framträtt på vissa orter på den svenskösterbottniska landsbygden under idealismens och religionens täckmantel och denna rörelse hade gjort det upplysningsarbete som tidigare hade varit onödigt i skyddskårsdistriktet nödvändigt.⁵⁵⁸ Den rörelse som skribenten syftade på var Fredsrörelsen och det var på grund av Fredsrörelsen, inte kommunismen, som skyddskårsdistriktet år 1929 hade anställt en propagandainstruktör som enligt verksamhetsberättelsen hade hållit 20 ”upplysande föredrag” under år 1929 om faran med pacifismen. I slutet av 1920-talet stod Fredsrörelsen och skyddskåren i konflikt med varandra på sådana orter där Fredsrörelsen hade grundat lokalavdelningar. Denna konflikt kom att kulminera under sommaren 1930. Speciellt spänt blev läget i

557 VP 23.9.1930.

558 Vbl 25.2.1930.

Figur 10. Fredsrörelsens ledare kaplan Edwin Stenwall i Närpes, Anita Andersson, Närpes.

Närpes där Edwin Stenwall, Fredsrörelsens chefsideolog och redaktör för rörelsens tidskrift *Frid på jorden*, bodde.

Den första fredsföreningen i Finland bildades i Tammerfors år 1907. År 1911 bildades den första svenska föreningen i Helsingfors. Det var dock först efter första världskriget som intresset för Fredsrörelsen växte i Finland och i de övriga europeiska länderna. År 1920 bildades Finlands fredsförbund (Suomen rauhalliitto) som en takorganisation för de lokala fredsföreningar som nu började uppstå i landet.⁵⁵⁹ Den första fredsföreningen i Svenskøsterbotten grundades i västra Munsala år 1918.⁵⁶⁰ Åren 1919–1933 bildades sju nya fredsföreningar i Esse, Jakobstad, Vasa, Korsholm, Pörtom, Närpes, och Kristinestad.⁵⁶¹ En av de drivande krafterna bakom fredsarbetet i Svenskøsterbotten var Edvin Stenwall som år 1930 var bosatt i Närpes där han tjänstgjorde som kaplan. Han var även redaktör för fredsvännernas egen finlandssvenska tidskrift *Frid på jorden*. Stenwall hade grundat Närpes fredsvänner efter att han hade tillträtt tjänsten som kaplan i Närpes år 1926. Det var också i Närpes som Fredsrörelsen hade ett av sina starkaste fästen i landet med cirka 100 medlemmar år 1930.⁵⁶² Finlands största fredsförening fanns i västra Munsala.⁵⁶³

Fredsrörelsen var en pacifistisk och antimilitaristisk rörelse vars främsta syfte var att verka för en internationell avrustning. Fredsrörelsen var enligt Edvin Stenwall en inomkyrklig rörelse som betonade vikten av att kyrkan vidarebefordrade Kristi kärleksbudskap mot våld, tyranni och krig.⁵⁶⁴ I verkligheten åtnjöt dock fredsvännerna svagt stöd inom den evangelisk-lutherska kyrkan. Fredsrörelsen hade istället flest anhängare inom frikyrkorna. I

559 Ekstrand, *Då skall svärden smidas*, s. 37.

560 Rundt, s. 302.

561 Edvin Stenwall, *Frid på jorden*, Vasa 1976, s. 176.

562 Fpj 1:1930.

563 Ekstrand, *Då skall svärden smidas*, s. 54–57.

564 Stenwall, s. 79.

Närpes och Korsholm kom dock Fredsrörelsen att bli starkt förknippad med den inomkyrkliga väckelserörelsen Kyrkans Ungdom.

Medlemmarna i Fredsrörelsen motsatte sig både den allmänna värnplikten och skyddskårsrörelsen. I stadgarna för fredsföreningarna i Österbotten stod det att Fredsrörelsens syfte var att ”informera om och propagera för vapenvägran”.⁵⁶⁵ Enligt Stenwall själv sysslade inte fredsvännerna med någon propagandaverksamhet utan med ideellt betonad upplysningsverksamhet.⁵⁶⁶ Själv reste han flitigt runt i landet och höll fredsföredrag.⁵⁶⁷ Det var denna form av ”upplysningsverksamhet” som gjorde att framförallt skyddskårister vände sig mot Fredsrörelsen. Under våren 1930 reste Fredsrörelsens ledare i Munsala, Edvin Fågelbärj, runt i Svenskfinland för att förevisa en fredsfilm på biograferna. Samtliga biografer i Svenskosterbotten vägrade att låta Fågelbärj visa sin fredsfilm. I södra Finland visades den dock på en del orter.⁵⁶⁸

I början av år 1930 pågick en debatt i *Österbottens Bondetidning*, *Österbottniska Posten*, *Kaskö Tidning* och *Vasabladet* mellan Fredsrörelsens anhängare och motståndare. Därtill publicerades inlägg mot Fredsrörelsen i så gott som varje nummer av *Skyddskåristen*. Inläggen mot Fredsrörelsen i dagstidningarna skrevs i huvudsak av signaturerna ”Medborgare”, ”Närpesbo” och ”Neger”. Bakom signaturerna ”Medborgare” och ”Närpesbo” döljer sig troligtvis bankdirektören och bonden Oskar Nix och bonden August Tåg från Närpes.⁵⁶⁹ Båda två satt med i Bondeförbundets styrelse. Signaturen ”Neger” var *Vasabladets* kåsör Einar Hagman. Dessa beskyllde Stenwall för att bedriva ofosterländsk propaganda och för att missbruka sin tjänst som kaplan för att motarbeta landets lagliga försvar. Stenwall hade under ett par predikningar i Närpes kyrka kritiserat skyddskårsrörelsen. Bland annat hade han anklagat skyddskårister för att inte helga vilodagen eftersom de höll skjutövningar på söndagarna där de bland annat övade sig med att skjuta prick på dockor iförda ryska uniformer.⁵⁷⁰ Stenwall och fredsvännerna anklagades också för att utöva påtryckningar på skyddskårister att avgå ur skyddskåren. Enligt insändare i *Skyddskåristen* och *Vasabladet* hade det hänt att skyddskårister hade förföljts och hånats med glåpord som ”mördare” och ”fascist” när de hade visat sig i uniform i Finby och Rangsby där de flesta medlemmarna i Fredsrörelsen i Närpes bodde.⁵⁷¹ Detta noterades givetvis även av kyrkoherden i Närpes som under år 1930 gav ett utlåtande om Stenwalls verksamhet till kyrkomötet.

Den pacifistiska verksamhet som bedrivs här under ledning av kapel-
lanen Stenwall, söker dock stämpla tjänstgöring vid landets försvars-
makt såsom okristligt. I sin tidning ”Frid på jorden” beskyller han
andra präster och hela kyrkan att gå militarismens, krigets och natio-
nalismens ärenden, därför att de anse försvar av land och folk såsom
en fosterländsk plikt.⁵⁷²

565 Fredsföreningens programförklaring, Alwar Sundells privatarkiv, Ha1, VLA.

566 Stenwall, s. 80.

567 Stenwall, s. 135.

568 Abl 9.5.1930.

569 I sina memoarer insinuerar Stenwall att det var Nix och Tåg som dolde sig bakom signaturerna ”Medborgare” och ”Närpesbo”. Det låter troligt, eftersom dessa båda män var starka motståndare till Fredsrörelsen.

570 Stenwall, s. 134, Fpj 8:1930, ÖBt 5.4.1930, Vbl 29.3.1930.

571 KT 5.3.1930, Vbl 29.3.1930.

572 Berättelse över Närpes församlings tillstånd under åren 1927–1931 till synodalmötet 1932 och kyrkomötet 1933. Närpes församlings arkiv.

Enligt ”Neger” i *Vasabladet* rådde rena rama inbördeskriget i Närpes vårvintern 1930 på grund av de förföljelser som Stenwall och fredsvännerna utsatte skyddskåristerna för.⁵⁷³ Även *Österbottens Bondetidning* konstaterade att det aldrig i mannaminne förekommit så stora strider i Närpes som vårvintern 1930.⁵⁷⁴ Stenwall bar också enligt *Österbottens Bondetidning* ansvaret för att Närpes kommunfullmäktige under år 1929 med en rösts majoritet hade sänkt anslagen till skyddskåren med hälften.⁵⁷⁵ Samma sak konstaterade kyrkoherden i Närpes i sitt utlåtande över tillståndet i Närpes församling.

Bland en del av allmogen har dock på senaste tid förmärkts en tydlig förskjutning mot vänster, mot socialismen. Den pacifistiska propaganda som bedrivs här har åstadkommit denna splittring och bl.a. lett till att kommunfullmäktiges flertal förvägrat understöd åt skyddskåren m.m.⁵⁷⁶

Freds rörelsen och fredspropagandan var också något som diskuterades i skyddskåren i Närpes. I årsberättelsen för Yttermark skyddskår år 1929 kan man läsa att kårens sanitetsunderofficer har utträtt ur skyddskåren under året på grund av aktiv fredspropaganda på orten. Han var inte den enda. Under år 1929 minskade antalet aktiva medlemmar inom Yttermark skyddskår med 11 män. Enligt lokalchef Humlegård var minskningen ett direkt resultat av Fredsrörelsens verksamhet på orten.

Intresset för skyddskårens arbetsuppgifter och ändamål äro å orten synnerligen ringa. Aktiv propaganda drives bedrövligt nog i omfattande skala emot såväl försvarstanken som skyddskåren.⁵⁷⁷

För att öka medlemsantalet fattade Yttermark skyddskår beslut om att starta en aktiv värningskampanj och utse byaråd som skulle värva nya medlemmar till skyddskåren. Värningskampanjen gav resultat och under år 1930 ökade antalet medlemmar från 36 aktiva och 4 passiva till 37 aktiva och 14 passiva.⁵⁷⁸

Närpes skyddskår upplevde samma problematik som Yttermark skyddskår. ”Närpes skyddskår har under idogt arbete på bästa sätt sökt fylla sin plikt emot Fosterlandet. En å orten fanatiskt bedriven s.k. fredspropaganda har i icke ringa mån försvårat detta arbete”, stod att läsa i årsberättelsen för år 1929. I Närpes skyddskår fattades beslut om att tillsätta en kommitté under år 1930 som skulle undersöka den fientliga propaganda som bedrevs mot skyddskåristerna i kommunen. Oskar Nix, som tidigare hade varit lokalchef i skyddskåren men som år 1930 var hedersordförande, utsågs att leda denna kommitté.⁵⁷⁹

I dagstidningarna försvarades Stenwall och Fredsrörelsen främst av rådman Otto Jacobson i Vasa, som skrev inlägg i *Vasabladet* och *Vasa-Posten*, samt *Vasa-Postens* chefredaktör

573 Vbl 30.3.1930.

574 ÖBt 8.3.1930.

575 ÖBt 16.1.1930.

576 Berättelse över Närpes församlings tillstånd under åren 1927–1931 till synodalmötet 1932 och kyrkomötet 1933. Närpes församlings arkiv.

577 Årsberättelse 1929, Protokollbok 1926–1940, Yttermark skyddskårs arkiv, Riksarkivet.

578 Årsberättelse 1930, Protokollbok 1926–1940, Yttermark skyddskårs arkiv, Riksarkivet.

579 Årsberättelse 1929, Protokollbok 1928–1935, Närpes skyddskårs arkiv, Riksarkivet.

Albert "Post-Janne" Brommels från Närpes. Allmogeförbundets ledande män K.V. Åkerblom och Levi Jern skrev också ofta inlägg till Stenwalls och Fredsrörelsens försvar.

Begreppen "kommunism" och "kommunister" kopplades inte ihop med Fredsrörelsen under år 1929 i de insändare och artiklar som vände sig mot Fredsrörelsen i *Skyddskåristen* och de svenskösterbottniska dagstidningarna. I stället användes begreppen "pacifism" och "pacifister" närmast som skällsord. Någon gång under vårvintern 1930 skedde dock en förändring i begreppsanvändningen gällande Fredsrörelsen. Begreppen pacifism och kommunism började kopplas ihop och fredsvännerna blev förutom pacifister nu också kommunister. I ett aprilnummer av *Skyddskåristen* beskrevs pacifister och kommunister som den största samhällsfaran i landet.⁵⁸⁰

Samma månad uppmanade signaturen "Jeppo Skyddskår" i *Vasabladet* folk att ansluta sig till skyddskåren "som skydd mot kommunister och lömska fredsvänner."⁵⁸¹ "Vems ärende den så kallade Fredsrörelsen egentligen går visar dess inställning till kommunismen", uttalade sig Vasa skyddskårsdistrikts ledning samtidigt som de påpekade att "en känd kommunist" satt med i Fredsrörelsens styrelse i Svenskösterbotten.⁵⁸² En anonym insändarskribent från Munsala berättade om "hel- och halvroda pacifister i Munsala".⁵⁸³ Denna förändrade begreppsanvändning skedde samtidigt som Lapporörelsen växte sig starkare och vann terräng. Under samma tid ökade också motsättningarna mellan fredsvännerna och deras motståndare. Inför riksdagsvalet på hösten samma år kulminerade motsättningarna. Sommaren 1930 hade fredsvännerna blivit så pass "kommunistiska" att en del av de lokala ledarprofilerna i Närpes till och med hyste hopp om att de skulle kunna få tillstånd ett förbud mot Fredsrörelsen med samma motiveringar som de kommunistiska arbetarföreningarna förbjöds i länet.

Samtidigt som landshövdingarna befullmäktigades att stänga kommunistiska tidningstryckerier och arbetarhus började en del kretsar i Närpes utöva påtryckningar på landshövdingen att även vidta åtgärder mot Fredsrörelsen och deras tidskrift *Frid på jorden* som jämfördes med de kommunistiska tidningar vilka redan hade dragits in. Den 26 juli hölls ett möte i Näsby på kommunhuset i Närpes med cirka 50 deltagare. Mötet hade sammankallats för att klargöra ortsbornas ställningstagande till pacifismen och kommunismen. Som ordförande på mötet fungerade bankdirektören Oskar Nix. Han hade även sammankallat medborgarmötet i Närpes den 21 juni där deltagare till bondetåget värvades. Andra mötesdeltagare som har noterats vid namn var Oskar Forsström, K.A. Pellfolk, E. Hummelstedt, B. Unis, J.A. Södergrann, I. Svens och August Tåg. De var samtliga medlemmar i Bondeförbundet och flera av dem hade deltagit i bondetåget.

På mötet enades deltagarna om att något borde göras för att förbjuda Fredsrörelsen eftersom rörelsens ofosterländska verksamhet enligt dem var ett indirekt stöd för kommunismen. På mötet skrevs en resolution som sändes till landshövdingen. I skriften vädjade mötesdeltagarna till landshövdingen att genast vidta åtgärder för att förbjuda Fredsrörelsen och dra in tidskriften *Frid på jorden* med samma motiveringar som han hade dragit in kommunistiska tidskrifter och stängt arbetarhus. Artiklarna i *Frid på jorden* påstods vara "i hög grad agitatoriska och till sina verkningar ytterst menliga för landets försvarsväsende, skyddskåren inbegripen"⁵⁸⁴

580 Skyddskåristen no 6:1930.

581 Vbl 30.4.1930.

582 Vbl 25.2.1930.

583 ÖP 22.8.1930.

584 VP 28.7.1930, SÖ 2.8.1930, Stenwall, s. 118–119.

Fredsvännerna reagerade genom att utlysa ett allmänt medborgarmöte i Finby ungdomshus. Närmare 500 personer från Sydösterbotten kom till mötet. Till en början var stämningen på mötet ganska nervös eftersom ett rykte hade cirkulerat att skyddskårister planerade att med våld förhindra mötet, men allt gick lugnt till.⁵⁸⁵ Också dessa mötesdeltagare skrev en resolution där de försvarade Edvin Stenwall och Fredsrörelsen och tog avstånd från det, enligt dem, hemliga medborgarmöte som Nix hade sammankallat några dagar tidigare.⁵⁸⁶ Samtidigt höll övriga fredsföreningar möten i Vasa, Munsala och Yttermark och uttalade sympatityttringar för Stenwall.⁵⁸⁷

Landhövdningen vidtog inga åtgärder varken mot Stenwall, Fredsrörelsen eller *Frid på jorden*. Den resolution som han fick vidarebefordrade han istället till Borgå domkapitel som begärde ett utlåtande av kyrkoherden i Närpes. Kyrkoherdens utlåtande ledde inte till några åtgärder från domkapitlets sida, men i ett brev uttryckte biskop Max von Bonsdorff sitt ogillande gentemot Stenwalls sätt att uttrycka sig i *Frid på jorden*. Det var inte första gången biskopen tillrättavisade Stenwall. Redan år 1927 hade biskopen uttryckt sin oro över Stenwalls fredspropaganda i ett brev.

Om du fortfarande tänker utöva enahanda verksamhet som härintills för "fredssaken", så måste jag bedja Dig noga överväga dina ord och artiklar, så att det, som avser att vara ett arbete i fridens och kärlekens tecken, icke blir bedrivet i en anda av oförståelse och förakt för den fosterlandskärlek. Med dessa rader har jag avsett att i kärlek och vänskap påpeka för Dig vanskligheterna i det arbete Du företagit Dig och faran av överord i detsamma.⁵⁸⁸

Det har redan nämnts att Edvin Stenwall var en av de personer som utsattes för skjutsningsförsök i Svenskösterbotten. Enligt egen utsago befann han sig överst på Lapporörelsens "svarta lista" sommaren 1930 och enligt honom själv utsattes han också för tre misslyckade skjutsningsförsök. Det första skjutsningsförsöket utfördes samma natt och av samma män som skjutsade Bertel Mattson i Malax. Det hade varit meningen att Stenwall skulle plockas upp samtidigt men han klarade sig undan eftersom han var bortrest. Samma män kom senare tillbaka för att ta honom. De stövlade in i hans kök men även då var han bortrest. Enligt Stenwall var det frågan om "män österifrån", vilket indikerar att de var finskspråkiga och inte svenskspråkiga orsbor. Det tredje och sista skjutsningsförsöket utfördes enligt Stenwall av svenskösterbottniska skyddskårister som befann sig på en skyddskårsmanöver i Närpes. De kom sig så långt som till Stenwalls gård, men på gårdsplanen ändrade de sig efter en stunds parlamentering och avlägsnade sig. Stenwall själv smet för säkerhets skull ut bakvägen genom fönstret.⁵⁸⁹ Händelsen utspelade sig troligtvis midsommarhelgen 1930 då över 200 skyddskårister från Sydösterbottens skyddskårer var samlade till lägerdagar i Närpes. Det finns inga bevis för att skyddskåristerna faktiskt hade tänkt skjutsa Stenwall. Detta är endast hans egna antaganden. Händelsen har inte heller diskuterats på Närpes skyddskårs möten.

585 Stenwall, s. 120.

586 ÖBt 7.8.1930, VP 7.8.1930.

587 VP 5.8.1930, Stenwall, s. 122–123.

588 Gullmets, s. 356.

589 Stenwall, *Frid på jorden*, s. 110–111, Gullmets, s. 355–358.

Stenwall var inte kommunist. Han var medlem i SFP och år 1936 valdes han in i riksdagen på SFP:s listor.⁵⁹⁰ Han ställde sig själv oförstående till beskyllningarna om att han och de andra fredsvännerna var kommunister.

Huru man kan sammanställa kommunismens kristushat och våldstro med den kristna pacifismens kristustro och våldshat är ett tillsynes olösligt problem. De båda äro lika omöjliga att förena som eld och vatten.⁵⁹¹

Det är rent av löjeväckande att förbinda Fredsrörelsen och kommunismen med varandra. Kommunismen sådan som den bedrivits med diktatur, terror, avrättningar och samvetstväng strider öppet mot alla Fredsrörelsens principer. De skiljas av en alldeles utfyllbar klyfta och den som påstår något annat talar antingen mot bättre vetande eller av ren enfald.⁵⁹²

Däremot jämfördes ofta Lapporörelsen och kommunismen med varandra som två våldsälkande utopier i *Frid på jorden*. I en artikel beskrev Stenwall Lapporörelsen som en kräftsvulst i samhällskroppen som stod i nära frändskap med kommunismen.⁵⁹³ Enligt Stenwall var Lapporörelsen den största faran för Finlands rättsordning under hela mellankrigstiden.⁵⁹⁴ Inför riksdagsvalet hösten 1930 höll Stenwall flera föredrag om faran med Lapporörelsen, vilket underblåste ryktena om att han och alla som sympatiserade med honom var kommunister. Så här skrev bonden, nykterhetsmannen och fullmäktigeordföranden Johannes Wiik i Munsala till Edvin Stenwall sommaren 1930.

Läget är nu i sanning bedrövligt i vårt land. Vi undrar huru detta skall sluta. Det onda griper ju omkring sig i allt vidare kretsar. Här i svenska kyrkbyn är stämningen ganska svår just nu. Här och i alla byar har Bäck hållit sina möten och så han har talat. Jag var med på mötet här, men det var det odrägligaste föredrag jag hört. Han hade otur så tillvida att en hel hop fredsvänner, kritiserade hans föredrag och hans vänner voro tysta, men följderna blev att jag och alla andra talare blev något ännu värre än kommunister. Man är ju inte ensam om den åran denna tid, så man kan vara lugn. [...] Någon på mötet uttalade sin förvåning över Bäckes motstånd mot Fredsrörelsen, för i fredsfrågan är väl alla präster eniga, eller? Där fick kyrkoherden en läxa!⁵⁹⁵

Det var dock knappast Stenwalls och fredsvännernas öppna kritik av Lapporörelsen som gjorde att han utsattes för skjutsningsförsök och att det ordnades medborgarmöten i Närpes

590 Stenwall, *Frid på jorden*, s. 224.

591 Stenwall, *Frid på jorden*, s. 138.

592 Stenwall, *Frid på jorden*, s. 183.

593 Fpj 3:1930.

594 Stenwall, *Frid på jorden*, s. 106.

595 Brev från Johannes Wiik till Edvin Stenwall 7.9.1930, Edvin Stenwalls brevsamling, HÅAB. Kyrkoherden som omnämns i brevet var Jakob Immanuel Bäck, som var kyrkoherde i Vörå och Bondeförbundets kandidat i riksdagsvalet 1930. Bäck hade deltagit i bondetåget och var en av de präster i Svenskösterbotten som sympatiserade med Lapporörelsen.

där syftet var att förbjuda Fredsrörelsen och tidskriften *Frid på jorden*. I Närpes var Fredsrörelsen starkt förknippad med personen Edvin Stenwall och Fredsrörelsen uppfattades som hans rörelse. Den kritik som riktades mot Fredsrörelsen var lika mycket riktad mot personen Stenwall. Motståndet mot Stenwall var ett faktum i Närpes redan innan Närpesborna hade hört talas om Lapporörelsen. Stenwalls öppna kritik av skyddskårsrörelsen retade upp skyddskårister samtidigt som de konservativa kyrkliga kretsarna inte såg med blida ögon på den kritik som Stenwall riktade mot kyrkans syn på krig och försvar. Han kritiserade till exempel i en ledare i *Frid på jorden* starkt de präster som även inbegrep landets försvarsmakt i förbönen och han sade att han aldrig skulle kunna tänka sig att be för försvarsmakten.⁵⁹⁶ Bland annat dylika uttalanden retade Stenwalls kritiker. Med Stenwall spreds också den inomkyrkliga väckelserörelsen Kyrkans Ungdom till Närpes genom de kyrkliga ungdomskretsar som han lät grunda.

Stenwall var inte själv bördig Närpesbo. Han var nyligen inflyttad och bördig från Åland, med andra ord ”utsocknes” som man skulle ha sagt i Österbotten. De som vände sig mot Fredsrörelsen i Närpes var däremot framstående Närpesbor av börd. Det var också mot Edvin Stenwall personligen som det motstånd som fanns mot Fredsrörelsen i Närpes i huvudsak riktades. Finby där Stenwall bodde var också Oskar Nixs hemby. Före detta lantdagsmannen Nix var en av dem som hade mobiliserat stödet för Lapporörelsen i Sydösterbotten. De östra och södra delarna av Närpes, det vill säga Finby med omnejd, var ett av de områden där stödet för Lapporörelsen kom att bli som starkast i Närpes.

Genom att grunda kyrkliga ungdomskretsar, fredsföreningar och nykterhetsföreningar rubbade Stenwall den rådande ordningen i lokalsamhället. Genom att under en kort tid locka stora anhängarskaror runt sig, i huvudsak den yngre generationen, utmanade han de gamla lokala ledarna. När Lapporörelsen etablerade sig blev det legitimt och fosterländskt att öppet bekämpa kommunister. Således stämplades både Stenwall och Fredsrörelsen som kommunistiska. Genom att framställa Stenwall och medlemmarna i Fredsrörelsen som kommunister legitimerades alla försök att stoppa dem. Lapporörelsen blev det forum varigenom Stenwall kunde bekämpas och kanske till och med drivas bort från orten. Genom Lapporörelsen kunde en lokal konflikt som hade pyrt under ytan en längre tid lyftas fram i ljuset och bearbetas offentligt. Termer som ”kommunism” och ”kommunistisk” började användas i debatten mot Fredsrörelsen vartefter Lapporörelsen vann terräng och fick fotfäste på den svenskösterbottniska landsbygden. De kommunister som saknades på den svenskösterbottniska landsbygden hittades således i andra grupper och på sådana orter där det fanns splittringar mellan olika grupper. Lapporörelsen legitimerade motståndet mot Stenwall och Fredsrörelsen i Närpes. Som bekant misslyckades dock försöken att förbjuda Fredsrörelsen och få Stenwall avskedad som kaplan.

I Munsala däremot, som var Fredsrörelsens andra starka fäste i Österbotten, var rörelsen starkt förknippad med socialdemokratin. Socialdemokraterna hade ett av sina starkaste fästen just i västra Munsala där även Fredsrörelsen var stark. År 1930 fanns det cirka 200 aktiva fredsvänner i Munsala. Många fredsvänner i västra Munsala var samtidigt medlemmar i den socialdemokratiska ungdomsklubb som verkade på orten.⁵⁹⁷ I västra Munsala var dock läget inte lika spänt som i Närpes trots att Närpes fredsförening hade färre medlemmar, ungefär 100 stycken. En debatt fördes dock i *Österbottens Bondetidning*, *Österbottniska Posten* och *Arbetarbladet* mellan fredsvännerna och deras motståndare i Munsala. I *Österbottniska*

596 Fpj 4:1927.

597 Rundt, s. 302 ff.

Posten blev debatten så häftig sommaren 1930 att redaktionen för tidningen var tvungen att avsluta debatten. I debatten jämfördes även fredsvännerna i Munsala med kommunister.⁵⁹⁸

Det missnöje som fanns inom en del kretsar mot Fredsrörelsen i Munsala antog dock aldrig några sådana dimensioner som konflikten i Närpes. En orsak till detta kan vara att västra Munsala var en av de få orter på den svenskösterbottniska landsbygden som helt saknade skyddskår.⁵⁹⁹ I västra Munsala var således Fredsrörelsens dominans total och det fanns inga starka motståndare till rörelsen inom samma område. De ledande personerna i Fredsrörelsen i västra Munsala var också framstående Munsalabor av börd och den kritik som riktades mot Fredsrörelsen i Munsala kom i huvudsak utifrån.

3.2.2 Frikyrkorna och väckelserörelserna – ett hot mot folkkyrkan?

I det här kapitlet vill jag undersöka vilket förhållande kyrkan, frikyrkorna och de inomkyrkliga väckelserörelserna i Svenskösterbotten hade till Lapporörelsen och om det fanns något samband mellan frireligiositet, inomkyrklig väckelse och variationer i stödet för Lapporörelsen på den svenskösterbottniska landsbygden. Jag vill även undersöka om ett ställningstagande för Lapporörelsen kan ha varit en konservativ reaktion mot frireligiositeten på motsvarande sätt som stödet för Lapporörelsen i Närpes till stora delar var en konservativ reaktion mot Fredsrörelsen. Fanns det stöd för respektive motstånd mot Lapporörelsen i sådana byar där det fanns frikyrkoförsamlingar och bönehus? För att undersöka detta kommer jag att använda främst Närpes som exempel, men jag kommer även till en del att se på Korsholm.

Forskare har tidigare kopplat samman politiska rörelser med religiösa väckelser. Statsvetaren Ulf Lindström, som har undersökt nazismens väljarstöd utifrån lokala data i Skandinavien, har konstaterat att nazistiska partier hade en stark förankring i den protestantiska frireligiositeten. Ju starkare den lokala frireligiositeten var desto starkare var stödet för nazismen. Lindström har undersökt Värmland och stödet för nazismen där och enligt de forskningsresultat han har kommit fram till är frireligiositeten en betydelsefull faktor när det gäller att förstå nazismens utbredning i Värmland. Den största frikyrkan i Värmland var Missionskyrkan.⁶⁰⁰ På motsvarande sätt har Dennis Rundt i sin doktorsavhandling om Munsalaradikalismen konstaterat att den pietistiska och baptistiska väckelserörelse som var stark i Munsala i slutet av 1800-talet fungerade som en förpolitisk proteströrelse som banade väg för den vänsterradikalisering som sedan skedde. Enligt Rundt var det i stort sett samma faktorer som förorsakade den religiösa protesten i form av den baptistiska väckelserörelsen som senare förorsakade en politisk protest i form av vänsterradikalism. Väckelseledarna i Munsala bidrog till ett massivt utträde ur kyrkan följt av en vänstermobilisering.⁶⁰¹

Frireligiositet har således på en del orter bidragit till en politisk högermobilisering i samhället medan den på andra håll har banat väg för en politisk vänstermobilisering. Forskare har även dragit paralleller mellan Lapporörelsen och religiös aktivitet, men då har det uteslutande varit den inomkyrkliga pietistiska väckelserörelsen som har intresserat forskare. Nieminen visar ett tydligt samband mellan pietism och högerextremism. Nieminen visar att IKL fick flest röster i Ylistaro i sådana byar där pietismen var stark medan betydligt färre väljare röstade på IKL i ”normalkyrkliga” och evangeliska byar.⁶⁰² Karvonen och Djupsund

598 ÖP 9.5.1930.

599 Rundt, s. 302.

600 Lindström, s. 123 ff.

601 Rundt, s. 42–44, 178–180.

602 Nieminen, s. 155–174.

ser ett samband mellan pietismen och högerextremismen endast i Södra Österbotten. IKL hade inget brett väljarstöd i de pietistiska kommunerna i Uleåborgstrakten. I andra starka IKL kommuner i Åbo, Björneborg, Tavastehus och Viborg med omnejd fanns igen stark pietistisk väckelse. Djupsund och Karvonen förklarar detta som ett resultat av att pietisterna i Södra Österbotten var en relativt isolerad grupp avskiljda från övriga pietistiska kommuner. De ser stödet för extremhögern och pietismen i Södra Österbotten närmast som en social protest mot överheten.⁶⁰³

3.2.2.1 Väckelserörelserna och frikyrkorna i Svenskösterbotten

Svenskösterbotten var ett lapptäckte av olika inomkyrkliga väckelserörelser och frikyrkor på 1920-talet. Det går inte att exakt kartlägga hur många personer som var aktiva i de olika religiösa inriktningarna och var dessa personer bodde eftersom det inte finns samtida medlemslistor över de olika religiösa samfundens medlemmar. De inomkyrkliga väckelserörelserna var ju också en del av folkkyrkan. Jag har istället valt att se på i vilka byar de olika religiösa inriktningarna hade bönehus när jag har kartlagt den religiösa geografien. Om till exempel Evangeliska unga hade ett bönehus i en by har jag tolkat det som att rörelsen hade medlemmar i byn. De flesta väckelserörelserna och frikyrkorna hade även egna tidskrifter som jag har studerat för att se om det har förts en diskussion angående Lapporörelsen i tidskrifterna.

Den första väckelserörelsen i Österbotten var pietismen som den tidiga väckelsen vanligtvis har kallats. Pietismen betonade den personliga tron framom statskyrkans enhets- tro och folk började samlas i små grupper för att tillsammans studera bibeln. Pietismen fick framförallt stor genomslagskraft i de finska socknarna i Österbotten i början av 1800-talet. I Svenskösterbotten fick pietismen många anhängare i kommunerna norr om Vasa. På 1800-talet bröt sig en grupp ut ur denna väckelse under ledning av prästen Fredrik Gabriel Hedberg. De ansåg att pietisterna lade för stor vikt på ånger och bot på bekostnad av Guds nåd. Medlemmarna själva kallade sig för evangelister. Evangeliföreningen fick anhängare i Terjärv, Jeppo, Munsala, Vörå och Närpes. År 1873 grundades takorganisationen Lutherska Evangeliföreningen som år 1922 delades på språklig grund i en finsk och svensk avdelning. Svenskösterbotten var den evangeliska rörelsens starkaste fäste i Svenskfinland. En tredjedel av rörelsens 33 bönehus fanns i Svenskösterbotten år 1922.⁶⁰⁴ Speciellt i Närpes var Evangeliföreningen stark med fem bönehus år 1930.⁶⁰⁵

I Karleby, Larsmo, Kronoby, Esse och Pedersöre fick laestadianismen ett starkt fotfäste på 1860-talet. Laestadianismen, som hade sina rötter i den väckelse som Lars Levi Laestadius förkunnade i norra Sverige och Finland, hade främst uppstått som en reaktion mot superiet. Nykterhet och syndernas förlåtelse var viktiga frågor inom denna inomkyrkliga väckelserörelse.⁶⁰⁶ I början av 1900-talet skedde en splittring inom laestadianismen. Predikanterna Tor Krook i Karleby och August Jern i Korsholm ville lägga större vikt på det kristna livet och strängare krav på rätt livsföring. Denna så kallade nya kyrkliga väckelse som så småningom

603 Djupsund och Karvonen, s. 78.

604 Ingvar Dahlbacka, *I väckelsens landskap*, Åbo 1989, s. 11–12, s. 19. Ingvar Dahlbacka, *Den evangeliska rörelsen i Svenska Österbotten 1945–1910*, Åbo 1987, s. 19.

605 Sändebudet 3:1930 och 16:1930. *Byn vid Pjelaxfjärden*, Hembygdsföreningsgruppen i Pjelax, Vasa 2000, s. 277.

606 Dahlbacka, *Den evangeliska rörelsen*, s. 12–13, 16–19.

började kallas för Kyrkans Ungdom blev väldigt stark i flera svenskösterbottniska församlingarna.⁶⁰⁷

Kyrkans Ungdom hade två centrum, Korsholm och Jakobstad–Karleby-nejden. Där bildades flera kyrkliga ungdomskretsar i de svenskösterbottniska församlingarna. År 1920 samlades dessa ungdomskretsar under takorganisationen Kyrkans Ungdom r.f. År 1930 fanns det 22 ungdomskretsar knutna till Kyrkans Ungdom i Svenskösterbotten i ungefär två tredjedelar av de svenskösterbottniska församlingarna.⁶⁰⁸ De kyrkliga ungdomskretsarna var starkt knutna till de lokala nykterhetsföreningarna. Det var ofta samma person som grundade den lokala kyrkliga ungdomskretsen och den lokala nykterhetsföreningen. Det var en klart uttalad policy att den som hörde till Kyrkans Ungdom inte drack alkohol.⁶⁰⁹ Inom Kyrkans Ungdom var det vanligt att kvinnor fungerade som ledare för de lokala ungdomskretsarna och strängbanden. I Närpes leddes två av de tre lokala kyrkliga ungdomskretsarna av kvinnor.⁶¹⁰

Evangeliföreningen, laestadianismen och Kyrkans Ungdom var inomkyrkliga väckelse-rörelser. Sedan dissenterlagstiftningen år 1889 fanns det också flera frikyrkoförsamlingar i Svenskösterbotten. Den frikyrka som hade flest anhängare bland svenskösterbottningarna var baptistkyrkan. Baptistkyrkan fick speciellt fotfäste på landsbygden. Förutom baptister fanns det även metodister och så kallade ”frikyrkliga” i Svenskösterbotten. ”De frikyrkliga” var egentligen en fromhetsinriktning inom den lutherska folkkyrkan som ville få tillstånd en religiös förnyelse. Nykterhet var viktigt för ”de frikyrkliga”. I Österbotten var en av ledarna bland ”de frikyrkliga” brukspatronen Edvard Björkenheim på Orisberg i Storkyro. En gren av ”de frikyrkliga” antog senare namnet Missionsförbundet.⁶¹¹ Metodisterna och ”de frikyrkliga” hade främst anhängare i städerna.⁶¹² Förutom nämnda frikyrkor fanns också små grupper med adventister och pingstvännen i Österbotten. I slutet av 1930-talet hade även Jehovas vittnen, eller russelianer som de kallades, börjat missionera i Svenskösterbotten, åtminstone i Närpes. Någon organiserad verksamhet bland Jehovas vittnen förekom dock inte förrän i slutet av 1930-talet.⁶¹³

Av frikyrkorna var baptistkyrkan överlägset störst och det var också den som i första hand fick fotfäste bland befolkningen på landsbygden i Svenskösterbotten. Enligt baptist-samfundet själva fanns det drygt 1 800 finlandssvenska baptister år 1930 och de flesta av dessa, närmare bestämt 1557 stycken, var bosatta i Svenskösterbotten. Sammanlagt fanns det 25 baptistförsamlingar i Svenskösterbotten år 1930 och av dessa fanns 21 stycken på landsbygden. Baptistförsamlingar med över 100 medlemmar fanns i Överpurmo (Purmo), Åmässä (Petalax), Malax, Yttermark (Närpes) och Forsby (Pedersöre). Den överlägset största baptistförsamlingen i landet år 1930 var Överpurmo församling med 160 medlemmar.⁶¹⁴

Frikyrkorna lyckades inte etablera sig i de finska kommunerna under mellankrigstiden. Speciellt baptismen, adventiströrelsen och metodistkyrkan var svenskösterbottniska

607 Lars-Erik Björkstrand, *Kyrkans ungdom 50 år*, Vasa 1970, s. 10–12.

608 Sixten Ekstrand, *Mellan nyfolkkyrklighet och nypietism*, Åbo 2001, s. 89. KU 8:1930.

609 Ekstrand, *Mellan nyfolkkyrklighet och nypietism*, s. 105.

610 KU 4:1930. Strängband var sånggrupper.

611 *Frikyrkorna i Svenskfinland*, Camilla och Bernt Klockars (red.), Åbo 1999, s. 8, Sven E. Lindfors, *Frikyrkorörelsens i Vasa uppkomst och utveckling*, Vasa 1983, s. 3, Nils Näsman, ”Det religiösa livet”, ingår i *Svenska Österbottens historia II*, Vasa 1979, s. 90.

612 Näsman, s. 99.

613 Berättelse över Närpes församlings tillstånd under åren 1927–1931 till synodalmötet 1932 och kyrkomötet 1933. Närpes församlings arkiv.

614 Vbl 18.6.1930, Missionsstandaret 6:1930.

fenomen. Nästan samtliga nämnda frikyrkoförsamlingar fanns i Svenskösterbotten år 1930. Även de övriga frikyrkorna hade i främst medlemmar bland svenskspråkiga i landet och lite spridning på finskt håll. Det fanns dock undantag. I till exempel Jurva hade baptismen en del anhängare redan år 1930.⁶¹⁵ Ari Haavio anger språket som den främsta orsaken till att frikyrkorna till en början etablerade sig i främst svenskspråkiga områden. De flesta predikanterna kom från Sverige och talade svenska, vilket gjorde det naturligt att frikyrkorna hade lite beröring med det finska Finland.⁶¹⁶ Även återvändande emigranter från Amerika hämtade med sig de nya religiösa rörelserna. Landets första metodistkyrka grundades i Vasa av återvändande emigranter.⁶¹⁷

Enligt Ingvar Dahlbacka var den främsta orsaken till frikyrkornas framgångar i Svenskösterbotten avsaknaden av prästerlig övervakning bland den spridda befolkningen i byarna i Svenskösterbotten. Att det blev just baptismen som slog igenom förklarar Dahlbacka med att de baptistiska predikanterna kom från Sverige och predikade på svenska.⁶¹⁸ Nils Erik Villstrand vänder på steken i *Landet annorlunda*. Att frikyrkorna fick ett starkare fäste i kommunernas mera perifera byar var inte enbart ett resultat av avsaknaden av prästerlig övervakning utan även en praktisk följd av att det helt enkelt var för långt och krångligt att ta sig till kyrkan från de mest avlägsna byarna, speciellt vintertid. Den som trotsade den långa vägen och gick till kyrkan fick sedan sitta stilla och frysa i de oftast kalla och ouppvärmade kyrkorna och riskerade därmed att förkyla sig. Baptisternas bönemöten fanns närmare till hands och var behagligt varma eftersom de till en början hölls i privata hem.⁶¹⁹ Villstrand, som har studerat de religiösa förhållandena i Purmo, ser också baptismen som en social protest mot de växande sociala skillnaderna på landsbygden under 1800-talet. I den svenska baptismen som spreds på den österbottniska landsbygden ingick krav på sociala reformer. Baptisterna i Purmo började till exempel tidigt bedriva skolverksamhet. Hälften av de första medlemmarna i Purmo baptistförsamling var obesuttna. Det fanns även dubbelt flera kvinnliga än manliga medlemmar bland de första baptisterna.⁶²⁰

På finskt håll var de religiösa väckelserörelserna i regel starkt kyrkliga. På finskt håll brukar man räkna med fyra stora inomkyrkliga väckelserörelser: pietismen, evageliföreningen, laestadianismen och bedjarrörelsen. Pietismen hade ett av sina starkaste fästen i de finska kommunerna i Södra Österbotten. På finska kallades pietister för "heränneet" (de väckta), eller "körttiläiset" (skörtrockar).⁶²¹ Pietisterna var starkt knutna till folkkyrkan och flera av rörelsens präster och lekmän fanns representerade i kyrkomötet.⁶²² Det fanns ingen organiserad pietistisk verksamhet i Svenskösterbotten. Däremot hade som nämnt de två andra stora inomkyrkliga väckelserörelserna Evangeliföreningen och Laestadianismen flera anhängare både i svenska och finska områden. Bedjarrörelsen fanns inte i Svenskösterbotten och inte

615 Haavio, s. 141–143, Nils Erik Villstrand, *Landet annorlunda. Uppsatser om Österbottens historia*, Vasa 2002, s. 172.

616 Haavio, s. 120.

617 Haavio, s. 131.

618 Ibidem.

619 Villstrand, *Landet annorlunda*, s. 165.

620 Villstrand, *Landet annorlunda*, s. 169–171.

621 Pietisterna i Lappo med omnejd kallades ofta för "körttiläiset" (skörtrockar) på grund av den typiska dräkt de bar. Den mörka rocken var kluven baktill och saknade krage. Kvinnorna bar en enkel mörk dräkt med huvudbonad och kjol. Termen "körttiläiset" betraktades dock som ett skällsord av pietisterna själva. Själva använde pietisterna termen "heränneet" (de väckta) om sig själva (Haavio s. 42).

622 Dahlbacka, *I väckelsens landskap*, s. 80–82.

Figur 11. Kyrkoherde Paul Danielsson håller gudstjänst iklädd skyddskårsuniform vid den lokala skyddskårens faninvigning självständighetsdagen 1927 i Purmo kyrka, Purmo lokalhistoriska arkiv, Nederpurmo.

heller i de finska kommunerna i Österbotten. Bedjarrörelsen hade sina anhängare i Rauma-Björneborgstrakten.⁶²³ Kyrkans Ungdom var en renodlat svensk inomkyrklig väckelserörelse som inte fanns på finskt håll. Svenskösterbotten skiljer sig således i det avseendet från övriga landet genom att det i Svenskösterbotten både fanns många frikyrkor i kombination med starka inomkyrkliga väckelserörelser som verkade vid sidan av den traditionella folkkyrkan.

3.2.2.2 Kyrkans, väckelserörelsernas och frikyrkornas inställning till Lapporörelsen

Tidigare i texten har pastor Edvin Stenwall presenterats som en präst som tog avstånd från Lapporörelsen, men det har också framgått att det fanns präster som sympatiserade med Lapporörelsen i Svenskösterbotten. Stenwall skriver i sina memoarer att han inte hade någon förståelse för sådana präster. För honom kändes det särskilt svårt att kyrkan var så förståelsefull mot den "våldpsykos som likt en förhärjande lavin också drog mina ämbetsbröder med sig".⁶²⁴

Den evangelisk-lutherska kyrkan tog aldrig officiellt ställning vare sig för eller emot Lapporörelsen. Edvin Stenwall har dock rätt i sitt påstående att många präster sympatiserade med Lapporörelsen. Speciellt i Södra Österbotten var många finska präster aktivt med i Lapporörelsen. Pietismen hade fått stor genomslagskraft i Lappo med omnejd och pietismen och Lapporörelsen var nära lierade med varandra. Under bondetåget syntes många män klädda i "skörtrock". För pietisterna var religionen en av de viktigaste grunderna för fosterländskhet och de upprätthöll ingen klar skillnad mellan världsligt och religiöst.⁶²⁵ Flera pietistiska pastorer hade ledande positioner i Lapporörelsen. Vihtori Herttua som var en av

623 Haavio, s. 26, 37, 67, 82.

624 Stenwall, s. 106.

625 Lauri Karvonen, *Lapporörelsen och IKL: Finländska varianter på mellankrigstida fascistiska strömningar*, Åbo 1982, s. 12.

Vihtori Kosolas närmaste män är ett exempel på en pietistpastor i Lapporörelsens innersta krets.⁶²⁶

Kyrkan hade en synlig roll under själva bondetåget. Flera präster deltog i bondetåget och bondetågsdeltagarna välsignades på finska av K.R. Kares och svenska av Purmos kyrkoherde Paul Danielsson. Kares väckte anstöt hos många när han i sin predikan påstod att Gud står på Lapporörelsens sida och bad Herren bistå i kampen mot "landsförrädarna", det vill säga kommunisterna.⁶²⁷ Enligt Risto Alapuro var en orsak till att så många präster öppet sympatiserade med Lapporörelsen en följd av det moraliska förfall som de ansåg hade blivit ett resultat av inbördeskriget 1918. I Vittis var det kyrkoherden som var ordförande i Lapporörelsens lokalavdelning på orten.⁶²⁸

Även i Svenskosterbotten fanns det en handfull präster som öppet sympatiserade med Lapporörelsen. Dessa betonade i första hand vikten av att bekämpa kommunismen på grund av kommunisternas öppna gudsförnekan och antireligiösa karaktär. Paul Danielsson har redan nämnts. Bland deltagarna i bondetåget fanns också Jeppos kyrkoherde E.H. Westerland och Vörås kyrkoherde Jakob Immanuel Bäck. Speciellt Danielsson och Bäck profilerade sig som mycket Lappovänliga och båda gjorde flera kontroversiella uttalanden angående Lapporörelsen. Danielsson var även fältpastor i Vasa skyddskårsdistrikt och uppträdde ibland i skyddskårsuniform när han höll gudstjänst. Han hade fungerat som ordförande för det möte som hölls i Purmo i juni där deltagare till bondetåget värvades. Senare blev han även ordförande för den Lappoavdelning som bildades i Purmo.⁶²⁹ Kyrkoherde Bäck hade valts in i riksdagen 1929. Han kandiderade även i valet 1930 och ställde upp som kandidat på Bondeförbundets listor och under sommaren uttalade han sig flera gånger i positiva ordalag om Lapporörelsen. Bäck hävdade till exempel i ett av sina tal inför riksdagsvalet att det var varje kristen människas plikt att rösta in lappovänliga kandidater i riksdagen. "Den som står på andra sidan Lapporörelsen är okristen", hävdade han.⁶³⁰ *Arbetarbladet* lyfte gärna fram kyrkoherdarna Bäck och Danielssons politiska agitation för Lapporörelsen och beskyllde dem för att vara "de löjligaste figurerna någonsin i finländsk politik".⁶³¹ Vid ett annat tillfälle skrev tidningen så här:

Lappoprästerna är så underhållande att man gärna sysslar lite med dom nu som då. Danielsson och Bäck är inte längre nöjda med att leda folk på den smala rätta vägen till salighet, de vill också gå i spetsen för sina får på politikens smala och slingrande vägar till valurnorna.⁶³²

Enligt samtida tidningsuppgifter lär även kyrkoherdarna i Munsala och Närpes ha uttalat sympatier för Lapporörelsen.⁶³³ Jag har dock inte hittat uppgifter om att de skulle ha deltagit i bondetåget. Det har inte framkommit att kyrkoherde Danielsson var verksam i Svenska

626 Niinistö, *Lapuan liike*, s. 22.

627 Vbl 12.7.1930, VP 10.7.1930, Abl 9.7.1930.

628 Alapuro, *Suomen synty paikallisena ilmiönä*, s. 285.

629 Vbl 17.3.1931.

630 PT 29.9.1930, VP 25.9.1930.

631 Abl 15.8.1930.

632 Abl 22.8.1930.

633 Abl 25.6.1930. I en insändare anklagades kyrkoherden i Munsala för att ha deltagit på ett Lappomöte i Nykarleby, där han hade uttalat sina sympatier för Lapporörelsen och sagt sig representera Munsalaborna. I sin självbiografi *Frid på jorden* antyder kaplan Edvin Stenwall att kyrkoherden i Närpes sympatiserade med Lapporörelsen.

Lutherska Evangeliföreningen (SLEF). Samtliga övriga präster i Svenskösterbotten som visade sympatier för Lapporörelsen hade dock kopplingar till Evangeliföreningen. Kyrkoherde K.I. Nordlund i Närpes och kyrkoherde Westerlund i Jeppo satt med i garantiföreningen för Evangeliska Folkhögskolans styrelse. Nordlund var även ledare för de evangeliska ungdomskretsar som fanns i Närpes.⁶³⁴ Kyrkoherde Bäck i Vörå satt med i SLEF:s styrelse år 1930 och i egenskap av detta deltog han i föreningens årsmöte i Helsingfors den 3–6 juni, helgen före bondetåget.⁶³⁵ Evangeliföreningen tog aldrig officiellt ställning för Lapporörelsen i sitt språkrör *Sändebudet* men rörelsen fördömdes heller inte. SLEF samarbetade aktivt med motsvarande organisation på finskt håll. Även på finskt håll var många av de präster som officiellt sympatiserade med Lapporörelsen medlemmar i Evangeliföreningen. Enligt en artikel i *Sändebudet* deltog ett stort antal svenskspråkiga österbottniska präster i de finska kyrkodagarna i Lappo vårvintern 1930 där bland andra Lapporörelsens kyrkliga frontfigur, prosten Kares, höll predikan om vikten av att bekämpa kommunismen.⁶³⁶

Evangeliföreningens årsmöte i Helsingfors sommaren 1930 avslutades lägligt när de första bondetågsdeltagarna började anlända till huvudstaden. I ledaren i därpåföljande nummer av *Sändebudet* beskrevs upptakten till bondetåget.

Då festen på söndagsaftonen den 6 höll på att avslutas, fick man se de första bilkaravanerna med bondetågets folk, Lappomännen, passera förbi Lutherkyrkan, en imponerande syn. Då gingo tankarna till det rike som icke kan bäva och till Herrens stad som är ljuvlig med sina brunnar när det stormar och brusar i människohavet.⁶³⁷

Den finska Evangeliföreningen bistod rent praktiskt bondetågsdeltagarna genom att låta dem övernatta kostnadsfritt på Lutherska Evangeliföreningens studenthem i Sockenbacka. I en artikel med rubriken *Minnen från bondetåget*, skrev prästen W. von Essen om hur han och andra deltagare i bondetåget från Snappertuna hade fått logi på studenthemmet där det, enligt honom, rådde ”en varmt religiös och fosterländsk stämning”. På samma studenthem logerade också kyrkoherde Bäck från Vörå.⁶³⁸

I laestadianernas tidskrift *Zions Missionstidning* nämns inte Lapporörelsen under år 1930, men däremot finns kraftiga uttalanden mot kommunismen.

Ve de blinda som icke märka dess listiga intrång i vårt folks själ och som i hemlighet understödja det! [...] Det är alla gudfruktigas plikt att vakna och se den hotande faran och kämpa mot den! [...] I striden måste man vara endera för eller emot. Opartiskt tillstånd finnes inte, det är bara inbillning och redan det är djävulen.⁶³⁹

Citatet ovan anspelar på en händelse i en by i Saloinen där kommunister hade uppfört en soaré annandag jul 1929 på arbetarhuset ”lilla Moskva” och hånat laestadianernas samman-

634 Vbl 6.2.1930.

635 Sändebudet nr 13:1930.

636 Sändebudet nr 3:1930.

637 Sändebudet 13:1930.

638 ÖBt 26.7.1930. Det var den finska evangeliföreningen, Suomen luterilainen evankeliumyhdistys (SLEY), som hade studentbostäder i Sockenbacka (förf. anm.).

639 Zions Missionstidning 1: 1930, ”Tidens tecken”.

komster på en gård i byn. Detta citat ger en uppfattning om att medlemmar bland laestadianerna kraftigt skulle ha understött Lapporörelsen. Inga ledande män bland laestadianerna i Svenskosterbotten profilerade sig dock som lappoanhängare. I Larsmo och Esse där laestadianismen hade sitt starkaste fäste i Svenskosterbotten fanns heller inte något starkt stöd för Lapporörelsen. Larsmo hade överhuvudtaget inga officiella representanter i bondetåget och det lappovänliga Bondeförbundet fick endast en bråkdel av rösterna i riksdagsvalet. Inga ledande laestadianer tog dock heller offentligt avstånd från Lapporörelsen.

Däremot tog flera av Kyrkans Ungdoms ledare (KU) kraftigt avstånd från Lapporörelsen. I Österbotten fanns det en stark koppling mellan Fredsrörelsen, KU, nykterhetsföreningarna och Allmogeförbundet. Flera av Allmogeförbundets och Fredsrörelsens ledande män hörde till de kyrkliga ungdomskretsarna. Levi Jern i Korsholm satt med i styrelsen för takorganisationen för KU. Han var även engagerad i Fredsrörelsen. Hans far, predikanten August Jern, var en av pionjärerna inom KU i Korsholm.⁶⁴⁰ Levi Jern hade varit en av initiativtagarna till att de första kyrkliga ungdomskretsarna grundades 1919 och att Fria kristliga folkhögskolan i Nykarleby grundades.⁶⁴¹

I tidskriften *Människovännen* ingick en insändare i september 1930 där signaturen ”Österbottniska präster” tog avstånd från alla de präster som hade försvurit sig åt Lapporörelsen.

Från många håll har den beskyllningen riktats mot oss präster att vi allt för mycket dragits in i den politiska rörelse, som nu förbindes med namnet Lappo. Det är ej heller att förundra sig däröver, då de präster som öppet blandat sig i den pågående politiska striden, högljutt fört denna rörelses talan, medan de mot rörelsen kritiska varit tysta. Nu före valet må även dessa präster få säga ut några ord.⁶⁴²

I insändaren uppmanades väljarna att i riksdagsvalet lägga sin röst på de gamla svenska riksdagsmännen som modigt hade försvarat det svenska folket i riksdagen. Skribenterna sade sig vara övertygade om att kyrkan skulle lida obotlig skada om hon aktivt förband sig med Lapporörelsen som liknades vid ett bajonettregemente som snart skulle falla.⁶⁴³ *Människovännen* var en religiös tidskrift som inte officiellt var bunden till någon speciell väckelserörelse, men samma personer som utgav *Människovännen* hade tagit initiativ till bildandet av Förbundet Kyrkans Ungdom och byggandet av Kristliga Folkhögskolan i Nykarleby 1920. Tidningen fortsatte dock att vara religiöst obunden fram till 1960-talet då den sammanslogs med Kyrkans Ungdoms tidskrift.⁶⁴⁴

I Närpes var sambandet mellan Fredsrörelsen och KU mycket starkt. Närpes fredsvänner var aktiva på samma orter där KU hade lokala ungdomskretsar, det vill säga i Rangsby, Norrnäs och Finby och i stort sett samma personer var medlemmar i KU som i Fredsrörelsen.⁶⁴⁵ KU ordnade en stor sommarfest och tioårsjubileum i Korsholm söndagen den 6 juli, det vill

640 Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 183.

641 Björkstrand, s. 19.

642 *Människovännen* 25.9.1930.

643 *Ibidem*.

644 Cederberg, Kurt, *Gammal bekant i nya kläder: tillbakablick över Kyrkans Ungdoms tidningar från 1912 fram till 2002*, 25.4.2012. <http://www.kyrkansungdom.nu/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=30>

645 KU 4:1930, Vbl 30.3.1930.

säga samma dag som SLEF höll sitt årsmöte i Helsingfors och dagen innan bondetåget.⁶⁴⁶ Den som var medlem i KU och Fredsrörelsen var också troligtvis medlem i den lokala nykterhetsföreningen. I Närpes var Edvin Stenwall grundare av och ordförande för Närpes nykterhetsförening.⁶⁴⁷ Även Levi Jern var aktiv i nykterhetsrörelsen.⁶⁴⁸

Nykterhetsfrågan var även central bland baptisterna. Ordförande för Finlands svenska nykterhetsförbund och en av de ledande männen i Allmogeförbundet, Johannes Klockars, var även baptist.⁶⁴⁹ I västra Munsala och Yttermark fanns det ett klart samband mellan baptismen, nykterismen och Fredsrörelsen. I Monå i västra Munsala fanns det en baptistförsamling med 94 medlemmar år 1930.⁶⁵⁰ Det var också i Monå som Fredsrörelsen hade sitt starkaste fäste i stort sett bland samma personer som var medlemmar i baptistförsamlingen. Skalden Evert Huldén i Monå var både baptist, fredsvän och nykterhetsman. Fredsrörelsens ledare i Munsala, Erik Fågelbärj, var också en aktiv nykterhetsman och baptist.⁶⁵¹ Även i Yttermark leddes den lokala freds- och nykterhetsföreningen av en baptist, Alwar Sundell.

I baptisternas tidskrift *Missionsstandaret* finns dock inga uttalanden vare sig mot Lapporörelsen eller mot kommunismen. Ingen av de artiklar eller referat av tal som publicerades i *Missionsstandaret* under år 1930 behandlade den inrikespolitiska situationen. Fokus låg nästan uteslutande på nykterhetsfrågor och kampen mot rusdryckerna. Enda artikeln som anknyter till de dagspolitiska frågorna i *Missionsstandaret* var en artikel under hösten där tidningen konstaterade att det var oroligt i landet och att Finlands folk behöver mycket förbön.⁶⁵² Däremot var flera ledande män i baptistsamfundet starkt kritiska mot Lapporörelsen. De baptister som har nämnts var samtliga starka motståndare mot Lapporörelsen. En annan baptist som kraftigt tog avstånd från Lapporörelsen var bonden, riksdagsledamoten och bondeförbundaren Johan Inborr (f. 1867) från Forsby i Pedersöre.

Johan Inborr var en av de större mjölkproducenterna i Pedersöre år 1930. Han satt med i Bondeförbundets styrelse och representerade även Bondeförbundet och de svenskösterbottniska bönderna i riksdagen. Sommaren 1930 valde dock Inborr tvärt emot Bondeförbundets linje att kraftigt ta avstånd från både bondetåget och Lapporörelsen. Han förklarade själv sitt agerande med att han inte litade på de äktfinska elementen i Lapporörelsen. En förklaring till Inborrs agerande kan dock ha varit att han var baptist. Inborrs far hade varit en radikal lekmanpredikant och en av de frikyrkliga pionjärerna i Pedersöre. Själv var Inborr periodvis både föreståndare, sekreterare och kassör för den lokala baptistförsamlingen i Forsby som var en av landets största baptistförsamlingar.⁶⁵³ Hans negativa inställning till Lapporörelsen resulterade i att han inför riksdagsvalet 1930 inte fick kandidera på Bondeförbundets listor trots att han satt med i Bondeförbundets styrelse (se kapitel 3.3). Inborr var den enda av de ledande männen i Bondeförbundet som hörde till en frikyrkoförsamling.

De övriga frikyrkorna hade inga egna tidskrifter. Ingen av dessa uttalade sig offentligt om Lapporörelsen vare sig i positiva eller negativa ordalag i andra sammanhang. Här kan dock patron Edvard Björkenheim på Orisberg i Lillkyro nämnas. Björkenheim var en av

646 KU 6–7:1930.

647 Stenwall, s. 222–223.

648 John Forsberg, *I kamp för människovärdet: FSN:s förbunds 50-åriga verksamhet 1905–1955*, Vasa 1955, s. 236 ff. Åkerblom *Korsholms historia*, s. 398.

649 Finlands svenska nykterhetsförbunds årsberättelse 1930.

650 *Missionsstandaret* 6:1930.

651 Stenwall, s. 56.

652 *Missionsstandaret* 14:1930.

653 Hans-Erik Jansson, ”Johan Inborr – baptistpionjär”, ingår i *Missionsstandaret* 6:2006.

de få godsägare som fanns i Österbotten. Han hörde inte till Bondeförbundet men han var hedersmedlem i Österbottens svenska lantbrukssällskap och aktiv i de flesta jordbruks-sammanhang. Björkenheim hörde till de frikyrkliga och han var en stark förespråkare för förbudslagen. Kanske det var just det faktum som bidrog till att han aldrig uttalade sin om Lapporörelsen trots att han i egenskap av stor producent, godsägare och medlem av ÖSL annars uppfyllde kriterierna för att sympatisera med Lapporörelsen. Edvin Stenwall konstaterar också i sina memoarer att de frikyrkliga inte var med i Lapporörelsen medan däremot många ”kyrkopräster” var med.⁶⁵⁴

Det fanns således en något splittrad inställning till Lapporörelsen inom de inomkyrkliga väckelserörelserna och frikyrkoförsamlingarna i Svenskösterbotten. Den som var medlem i en frikyrkoförsamling sympatiserade med största sannolikhet inte med Lapporörelsen. Jag har inte hittat någon medlem i en frikyrka i Svenskösterbotten som stödde Lapporörelsen. Flera ledande personer inom KU tog även avstånd från Lapporörelsen och det är föga troligt att en person som hörde till en kyrklig ungdomskrets sympatiserade med Lapporörelsen. Inom frikyrkoförsamlingarna och KU var nykterhetsfrågan central. Därför var nykterhetsföreningarna på många orter starkt sammankopplade med frikyrkoförsamlingar och kyrkliga ungdomskretsar om sådana fanns på orten. Det var också inom frikyrkoförsamlingarna och de kyrkliga ungdomskretsarna som medlemmarna i de lokala fredsföreningarna fanns. Flera ledande män i Allmogeförbundet var aktiva inom de kyrkliga ungdomskretsarna, nykterhetsrörelsen eller Fredsrörelsen. Evangeliföreningen tog aldrig avstånd från Lapporörelsen. Inom Evangeliföreningen, som var starkt knuten till folkkyrkan, var många präster med. Det var ofta kyrkoherden som var ledare för de Evangeliska unga i de församlingar som denna väckelse var aktiv på orten. Flera av de präster i Svenskösterbotten som öppet sympatiserade med Lapporörelsen hade kopplingar till Evangeliföreningen. Evangeliföreningen profilerade sig heller inte i nykterhetsfrågan. Det fanns även flera andra personer med kopplingar till Evangeliföreningen som sympatiserade med Lapporörelsen.

3.2.2.3 Sambandet mellan frikyrkornas och väckelserörelsernas utbredning och stödet för Lapporörelsen i Närpes

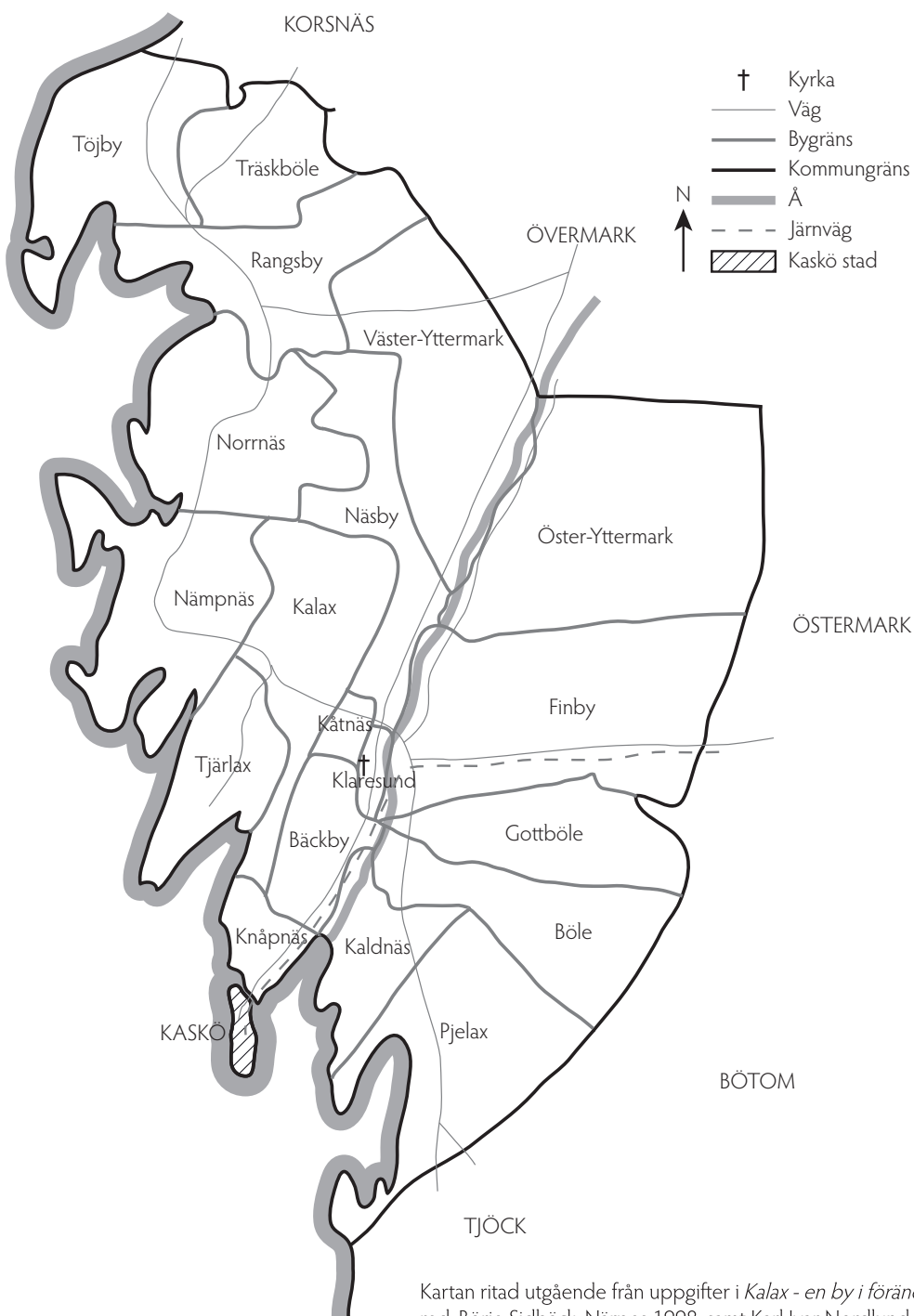
För att närmare utreda sambandet mellan de olika religiösa rörelserna och deras förhållande till Lapporörelsen vill jag undersöka om stödet för Lapporörelsen och det lappovänliga Bondeförbundet varierade mellan sådana orter där det fanns frikyrkoförsamlingar och väckelserörelser och sådana orter där sådana inte fanns. I tidigare kapitel har jag använt Korsholm som exempel. Därför vill jag även i det här sammanhanget nämna Korsholm men eftersom det inte fanns några stora frikyrkoförsamlingar i Korsholm och inga inomkyrkliga väckelserörelser utöver Kyrkans Ungdom kommer fokus i detta kapitel att ligga på Närpes.

Närpes var en smältdegel av frikyrkliga och inomkyrkliga väckelserörelser under mellankrigstiden och det mesta i religiös väg fanns representerat i kommunen. Det var tätt mellan bönehusen och i byar med relativt få invånare kunde flera bönehus finnas. Evangeliföreningen hade flest bönehus i Närpes år 1930. Dessa fanns i Näsby, Öster-Yttermark, Väster-Yttermark, Pjelas och Norrnäs.⁶⁵⁵ Enligt kyrkoherden Karl Ivar Nordlund som själv var ledare för och ordförande i Evangeliska unga (EU) i Närpes fanns det ungefär 200 aktiva inom EU i

654 Stenwall, s. 108.

655 Sändebudet 3:1930, samt nr 16:1930, Stenwall, s. 407.

Karta 3. Närpes kommun med bygränser 1930

Kartan ritad utgående från uppgifter i *Kalax - en by i förändring*, red. Börje Sidbäck, Närpes 1998, samt Karl Ivar Nordlund, *Blad ur Närpes historia - Första delen*, Vasa 1928.

församlingen i slutet av 1920-talet. Evangeliföreningens tidskrift *Sändebudet* och sångbok *Sionsharpan* fanns enligt kyrkoherden i nästan varje hem.⁶⁵⁶

Kyrkans Ungdom, vars verksamhet leddes av kaplan Edvin Stenwall, hade ungdomskretsar i Rangsby, Norrnäs och Finby.⁶⁵⁷ Enligt uppgift var ungefär 60 personer medlem i en kyrklig ungdomskrets i Närpes år 1930.⁶⁵⁸ Av frikyrkorna var baptisterna störst. I kommunen fanns tre baptistförsamlingar. Yttermark baptistförsamling var en av de största i Österbotten med 116 medlemmar. Nämpnäs baptistförsamling hade 36 medlemmar och Rangsby baptistförsamling "Betfage" hade cirka 30 medlemmar.⁶⁵⁹ Baptistförsamlingen i Rangsby var inte registrerad som baptistförsamling år 1930 men bedrev ändå verksamhet. Baptistförsamlingen registrerades först 1934.⁶⁶⁰ Fria missionsförbundet hade medlemmar i Näsby och Norrnäs.⁶⁶¹ Pingstvännerna hade ett bönehus i Nämpnäs. Flera Rangsby- och Norrnäsbor var även medlemmar i den adventistförsamling som fanns i Töjby i grannkommunen Korsnäs.⁶⁶² En del finskspråkiga i Närpes var laestadianer. Leastianismen hade dock inget fotfäste bland den svenska delen av befolkningen. Därtill bedrev de så kallade "russellianerna" eller Jehovas vittnen som rörelsen kallas idag en aktiv mission för att värva medlemmar i Närpes i slutet av 1920-talet. Enligt kyrkoherde Nordlund hade även en och annan Närpesbo anslutit sig till sekten.⁶⁶³

Frikyrkorna hade fått ett uppsving i Närpes efter religionsfrihetslagen 1922 och årligen valde ett antal Närpesbor att skriva ut sig ur församlingen och registrera sig i civilregistret. Mellan åren 1895 och 1925 hade sammanlagt 180 personer i Närpes skrivit ut sig ur kyrkan.⁶⁶⁴ År 1927 som var ett rekordår för utskrivning ur kyrkan lämnade 29 personer Närpes församling. Kyrkoherden konstaterade att samtliga var baptister.⁶⁶⁵ Frikyrkligheten var inte lika stark i Korsholm. Det fanns en baptistförsamling i Jungsund, men den var liten och hade endast ungefär 40 medlemmar år 1930. Församlingen leddes av en kvinna, fröken Mina Mattas.⁶⁶⁶ Liksom på andra orter profilerade sig baptistförsamlingen i Jungsund speciellt gällande nykterhetsarbetet i Korsholm.⁶⁶⁷ EU hade endast 13 medlemmar i Korsholm år 1930. Dessa fanns i huvudsak i Vikby och i Jungsund. Den starkaste väckelserörelsen i Korsholm var KU.⁶⁶⁸

656 Uppgifter från Närpes församling angående dess liv och tillstånd under åren 1922–1927, avgivna för berättelsen till kyrkomötet 1928. Närpes församlings arkiv och Karl Ivar Nordlund, *Blad ur Närpes historia. Första delen*, Närpes 1928, s. 227.

657 KU no 4:1930, Vbl 30.3.1930.

658 Uppgifter från Närpes församling angående dess liv och tillstånd under åren 1922–1927, avgivna för berättelsen till kyrkomötet 1928. Närpes församlings arkiv.

659 Missionsstandaret 6:1930.

660 *Rangsby - en strandby i Närpes*, Hembygdsinventeringsgruppen i Rangsby, Vasa 1997, s. 130.

661 Alfons Sundqvist, "Frikyrklig verksamhet", ingår i *Närpes igår och idag*, Åbo 1974, s. 452, Vbl 9.1.1930.

662 Sundqvist s. 454–458.

663 Berättelse över Närpes församlings tillstånd under åren 1927–1931 till synodalmötet 1932 och kyrkomötet 1933. Närpes församlings arkiv. Jehovas vittnen kallades för russellianer efter föregångaren Charles Taze Russel fram till 1930-talet.

664 Nordlund, s. 233.

665 Berättelse över Närpes församlings tillstånd under åren 1927–1931 till synodalmötet 1932 och kyrkomötet 1933.

666 Missionsstandaret 6:1930.

667 Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 407.

668 Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 182.

I kapitel 3.2 framkom det att det fanns ett starkt samband mellan medlemskap i Fredsrörelsen, nykterhetsföreningarna, frikyrkorna och de kyrkliga ungdomskretsarna. Såväl Fredsrörelsen som nykterhetsrörelsen hade lokala avdelningar i Närpes och Korsholm. Flera av medlemmarna i Fredsrörelsen i Rangsby, Norrnäs och Finby var aktiva inom KU. Dessa var även medlemmar i de lokala nykterhetsföreningarna. Även flera av dem som var medlemmar i baptistförsamlingen i Yttermark var medlemmar i Fredsrörelsen och nykterhetsrörelsen. Såväl ledaren för de kyrkliga ungdomskretsarna, Edvin Stenwall, som baptistförsamlingens pastor, Alwar Sundell i Yttermark, var fredsvänner. I Närpes höll Fredsföreningen sina möten i KU:s bönehus i Finby.⁶⁶⁹

Även i Korsholm fanns det ett starkt samband mellan de kyrkliga ungdomskretsarna, nykterhetsföreningarna och Fredsrörelsen. I Korsholm fanns det år 1930 nykterhetsföreningar i Gerby–Västervik (148 medlemmar), Voitby (148 medlemmar), Karperö (47 medlemmar) och Vallvik (cirka 30 medlemmar).⁶⁷⁰ Det var även i Voitby och i Gerby–Västervik som de lokala kyrkliga ungdomskretsarna fanns. Levi Jern hade grundat de kyrkliga ungdomskretsarna i Korsholm och satt med i styrelsen för takorganisationen för Kyrkans Ungdom. Han var även initiativtagare till den lokala nykterhetsföreningen Framtidshopp i Gerby–Västervik, samt en av förgrundsfigurerna inom Allmogeförbundet. I Gerby fanns en lokalavdelningen av Allmogeförbundet. Voitby och Vallvik låg i östra Korsholm, öster om Kyro älv. Där fanns också föreningen Östra Korsholms Fredsvänner med ungefär 100 medlemmar år 1930, samt en lokalavdelning till Allmogeförbundet.⁶⁷¹

I tabell 21 visar jag i vilka byar i Närpes de olika religiösa rörelserna samt nykterhetsföreningar och Fredsrörelsen var aktiva 1930. Jag jämför dessa uppgifter med antalet deltagare i bondetåget och andelen röster på det lappovänliga Bondeförbundet i samma byar. Jag har listat de olika byarna och börjar med den by där Bondeförbundet fick minst röster. I Närpes blir denna ordning också till stora delar geografisk från norr till söder. Med undantag av byn Böle som låg i de södra delarna av Närpes fick Bondeförbundet en betydligt större andel av rösterna än Allmogeförbundet i riksdagsvalet 1930 i de södra och östra delarna av Närpes, det vill säga byarna Kalax, Pjelax, Kåtnäs, Näsby och Öster-Yttermark. Av de fjorton personer som officiellt hade representerat Närpes i bondetåget var samtliga medlemmar i Yttermark, Närpes östra och Pjelax lantmannagillen. De som deltog i bondetåget från Yttermark kom i huvudsak från Öster-Yttermark. Ingen deltog i bondetåget från sjöbyarna i de västra delarna av Närpes, vilket betyder att ingen bonde i Närpes västra lantmannagille, Nämptnäs lantmanna- och fiskargille eller Töjby lantmannagille deltog i bondetåget.⁶⁷²

I de nordliga och västra delarna av Närpes, det vill säga Rangsby, Norrnäs, Nämptnäs och Väster-Yttermark var stödet för Bondeförbundet mindre. Minst röster fick Bondeförbundets listor i Norrnäs. Tabell 21 visar att Norrnäs även var den by i Närpes där det fanns flest inomkyrkliga och frikyrkliga väckelserörelser. I den lilla byn hade både Evangeliska Unga och Kyrkans Ungdom bönehus. Av de frikyrkliga sammanslutningarna hade Missionskyrkan verksamhet i Norrnäs. Därtill hörde flera personer i Norrnäs till baptist- och adventistförsamlingarna i grannbyarna. I Norrnäs fanns även en fredsförening och en nykterhetsförening. Även i Nämptnäs, Rangsby och Väster-Yttermark fanns frikyrkoförsamlingar. Av dessa

669 Vbl 19.2.1930.

670 Finlands svenska nykterhetsförbunds årsberättelse, Helsingfors 1930.

671 Vbl 9.1.1930, Protokoll fört vid kretsstyrelsen för Svenska Folkpartiet i Vasa läns södra valkrets i Vasa den 2 augusti 1930, Svenska Centralarkivet.

672 Lista över de olika lantmannagillena i Närpes finns i Bonäs, *Österbottens svenska lantbrukssällskap*, s. 233.

Tabell 21. Antalet deltagare i bondetåget, stödet för Bondeförbundet i riksdagsvalet och religiösa och ideella rörelser i Närpes byar 1930.

NÄRPES	1)	2)	3)
Norrnäs	–	2,9 %	KU, EU, M, (A), F, NF
Böle	–	6,7 %	NF
Nämpnäs	–	8,9 %	B, P, EU
Finby	2	12,3 %	KU, EU, F
Rangsby	–	12,6 %	KU, EU, (A), (B), F
Väster–Yttermark	2	14,8 %	EU, B, NF
Öster–Yttermark	4	20,9 %	EU, M
Näsby	–	28,3 %	EU
Kåtnäs	–	34,3 %	
Pjelax	4	44,6 %	EU, NF
Kalax	2	51,5 %	

Förkortningar: KU (Kyrkans Ungdom), EU (Evangeliska unga), B (Baptistförsamling), M (Missionskyrkan), P (Pingstvännen), A (Adventister), F (Fredsförening), NF (Nykterhetsförening), Tabellen visar 1) Antal deltagare i bondetåget, 2) Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster inom de olika röstningsområdena riksdagsvalet 1930, 3) Bönehus, fredsföreningar och nykterhetsföreningar i byarna år 1930.

Källa: Uppgifterna är hämtade från Arvo Kokkos lista med deltagare i bondetåget i *Lapuan laki I*, valresultatet i riksdagsvalet 1930 i Korsholm (se tabell 19), KT 8.10.1930 (Valresultatet byavis i Närpes) och från lokalhistoriker över Närpes och Korsholm. Att en del rörelser/föreningar finns inom parentes betyder att det fanns flera anhängare till denna rörelse på orten men att bönehuset/samlingshuset fanns i en annan by

var baptistförsamlingen i Väster-Yttermark störst med 116 medlemmar. Baptistförsamlingarna i Nämpnäs och Rangsby hade 36 respektive 30 medlemmar.⁶⁷³ Alvar Sundell som var en mycket från motståndare till Lapporörelsen var ledare för baptistförsamlingen i Yttermark. Han var även medlem i Fredsrörelsen och ordförande för den lokala nykterhetsföreningen i Yttermark.⁶⁷⁴

Det var således i huvudsak i periferin som frikyrkorna hade sina flesta anhängare. Byarna Rangsby, Norrnäs, Nämpnäs och Väster-Yttermark längst bort från kyrkan i Klarensund medan Näsby, Kalax och Finby där stödet för Bondeförbundet var större låg nära intill kyrkan. Det var också i de områden som rent geografiskt sett låg längst bort från kyrkbyn där de flesta bönehusen och frikyrkoförsamlingarna fanns i Närpes. I byarna närmast kyrkan fanns det inga frikyrkoförsamlingar. Inte heller i byarna som låg i de södra delarna av Närpes fanns det några frikyrkoförsamlingar. I dessa byar fanns däremot många anhängare av den till folkkyrkan starkt knutna Evangelieföreningen.

Studier där stödet för väckelserörelserna och frikyrkorna i andra kommuner har kartlagts visar att det också i andra kommuner var i de mera perifera byarna som väckelsen fick starkast fotfäste. Munsala och Purmo har redan nämnts som exempel på sådana kommuner. Heikki Ylikangas drar samma slutsatser i en studie av Klubbekriget, väckelserörelsen, jägarörelsen och Lapporörelsen i Södra Österbotten. Han konstaterar att de perifera delarna i en kommun eller i ett geografiskt område lättare drogs med i nya politiska och religiösa rörelser. En förklaring är enligt honom att personer med en säker ställning i samhället inte

673 Missionsstandaret 6:1930.

674 Finlands svenska nykterhetsförbunds årsskrift 1905–1930, Vasa 1930.

Figur 12. Baptistbönehuset i Taklax i Korsnäs får illustrera hur baptisternas bönehus på landsbygden kunde se ut på 1930-talet, Karl Henrik Juthbacks fotosamling, Svenska litteratursällskapet.

ville riskera denna genom att dras med i nya rörelser. Dessa personer bodde i regel i kyrkbyn. Enligt Ylikangas var det till exempel inte en slump att Lapporörelsen uppstod just i Lappo och inte i den gamla huvudsocknen Storkyro i Södra Österbotten.⁶⁷⁵ Tidigare i texten har andra förklaringsmodeller till frikyrklighetens starkare genomslagskraft i de från kyrkbyn mera perifera delarna presenterats. När det gäller stödet för Lapporörelsen var det dock just i dessa perifera delar där stödet för Bondeförbundet och Lapporörelsen var som svagast. Det samma noterar Esa Sormunen i sin studie om Polvijärvi. De personer som deltog i bondetåget från Polvijärvi bodde uteslutande i kyrkbyn.⁶⁷⁶

Geografin kan vara en förklaring till att Bondeförbundet och Lapporörelsen hade färre anhängare i de byar där det fanns en stark religiös väckelse. I andra kommuner där medlemmarna i frikyrkoförsamlingarna har kartlagts har det framkommit att det till största delen var de mindre bemedlade på landsbygden som anslöt sig till frikyrkosamfundet. I Purmo var de första medlemmarna i baptistförsamlingen till största delen småbrukare och torpare.⁶⁷⁷ I Munsala fick baptisterna sitt starkaste fäste bland fiskarna och småbrukarna i sjöbyarna. Såväl i Purmo som i Munsala bodde de största jordägarna i närheten av kyrkbyn medan gårdarna i kommunens utkanter oftast var mindre. Så var det även i Närpes. I sjöbyarna i nordvästra Närpes där frikyrkorna hade flest anhängare var invånarna till största delen småbrukare och fiskare. Dessa småbrukare och fiskare hade ingen vinning av den mera producentinriktade politik som Bondeförbundet ville föra och därför röstade de heller givetvis inte på Bondeförbundets kandidater. På finskt håll profilerade sig framförallt Samlingspartiet som ett Lappvänligt parti. Samlingspartiet förespråkade liksom Bondeförbundet en producentinriktad politik och företrädde i första hand de större producenternas intressen (se kapitel

675 Heikki Ylikangas, "Kohdealueen erityispiirteet paikallishistorian ytimenä", ingår i *Kaikella on Paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*, red. Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen, Kari Teräs, Tampere 2010, s. 120–121.

676 Sormunen, s. 241.

677 Villstrand, *Kyrkan, församlingslivet och väckelserna*, s. 506.

3.3).⁶⁷⁸ I till exempel Polvijärvi fick Samlingspartiet främst röster i kyrkbyn. Tidigare har det nämnts att det också var just i kyrkbyn i Polvijärvi där stödet för Lapporörelsen var starkast.⁶⁷⁹ Den geografiskt näringsmässiga strukturen kan således förklara det varierande stödet för Bondeförbundet och Lapporörelsen i Närpes.

Bondeförbundets svaga stöd i de områden där det bodde en större andel frikyrkliga kan även förklaras med frikyrkornas ovilja att underkasta sig auktoriteter. Den tidiga väckelsen hade kraftigt ifrågasatt prästerskapets ensamrätt att tolka Bibeln och de första frikyrkliga rörelserna hade till stora delar varit en social protest mot kyrklig auktoritet.⁶⁸⁰ Lapporörelsen förespråkade ett auktoritärt styre med inskränkt parlamentarism och inskränkta medborgerliga rättigheter. För medlemmarna i frikyrkorna, vilka uttryckligen hade kämpat för utökade medborgerliga rättigheter i första hand i form av religionsfrihet, var det knappast realistiskt att stöda en rörelse som förespråkade en förstärkt politisk auktoritet på bekostnad av individernas medborgerliga rättigheter och självbestämmanderätt.

I kapitel 2.3 framkom det att det fanns ett samband mellan hur folk röstade i riksdagsvalet och var i kommunen de ledande männen inom Bondeförbundet bodde. De ledande männen inom Allmogeförbundet och Bondeförbundet och deras boningsort i Närpes kan också förklara variationerna i valresultatet i de olika röstningsområdena. I till exempel Finby och Böle som låg nära kyrkbyn fick det lappovänliga Bondeförbundet få röster i förhållande till grannbyarna Kalax, Pjelax, Kätnäs och Näsby. I Finby var Fredsrörelsen och KU:s ledare Edvin Stenwall bosatt. I Böle bodde en av Allmogeförbundets starka män i Närpes, *Vasa-Postens* chefredaktör Albert Brommels. Bondeförbundets starka män i Närpes August Tåg, Oskar Jeppson och Josef Sigg var alla bosatta i Pjelax där stödet för Bondeförbundet var starkt.⁶⁸¹ Den fjärde av Bondeförbundets starka män, Oskar Nix, var bosatt i Finby. Öster-Yttermark gränsade till Övermark och i Öster-Yttermark röstade folk i första hand på Bondeförbundets kandidat Johan Franzén från grannkommunen Övermark. Öster-Yttermark var även den enda orten i Närpes där det bildades en lokalavdelning till Lapporörelsen under hösten 1930. Johan Franzén var ordförande i lokalavdelningen, vilket visar att han hade goda kontakter till folket i byn.⁶⁸² I de nordvästra delarna av Närpes där Allmogeförbundets dominans var nästan total i riksdagsvalet 1930 bodde inga ledande män ur Bondeförbundet.

Utan tillgång till medlemslistor för de olika religiösa grupperingarna eller Lapporörelsens lokalavdelningar är det svårt att säga exakt vilka personer som sympatiserade med Lapporörelsen och vilka som motsatte sig densamma. I sådana områden där det fanns starka kyrkliga ungdomskretsar och frikyrkoförsamlingar, ofta i kombination med en lokal nykterhetsförening och en fredsförening, var stödet för det lappovänliga Bondeförbundet litet. Sådana orter var Gerby och Västervik i Korsholm, byarna öster om Kyro älv i Korsholm och de nordvästra sjöbyarna i Närpes. I Norrnäs, som var en av de byar i Österbotten där det var tätast mellan bönehusen, var stödet för Bondeförbundets lappovänliga kandidater

678 Eino Jutikkala, "Omavaraiseen maatalouteen", ingår i *Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi*, red. Jorma Ahvenainen m.fl., Helsinki 1982, s. 212–231, Mylly, s. 223.

679 Sormunen, s. 241.

680 Nils Erik Villstrand, "Kyrkan, församlingslivet och väckelserna", ingår i *Leva fattig - dö rik. Purmo kommuns historia 1868–1976*, Christer Kuvaja, Tommy Olin, Nils Erik Villstrand och Ann-Catrin Östman, Vasa 2001, s. 505–506.

681 Samtliga dessa tre män satt med i Bondeförbundets styrelse. Nix hade deltagit i bondetåget som representant för Närpes, medan Jeppson och Tåg inför riksdagsvalet fanns med bland de män som stödde Lapporörelsens förslag på ett fosterländskt valförbund, där endast lappovänliga kandidater skulle få kandidera (se kapitel 2.1).

682 Vbl 17.3.1931.

nästan obefintligt. Ingen av de män som offentligt uttalade sitt stöd för Lapporörelsen hade några kopplingar till någon frikyrkoförsamling eller Kyrkans Ungdom. Däremot var flera av de män som tog ställning för Lapporörelsen knutna till folkkyrkan. I tabell 18 framkommer det att nio av de 36 män som deltog i bondetåget från Korsholm var medlemmar i kyrko-fullmäktige eller kyrkorådet. I Närpes var det i sådana områden där frireligiositeten var svag och evangeliföreningen stark som det största stödet för det lappovänliga Bondeförbundet fanns. En av dem som mobiliserade Närpesborna till Lapporörelsen var Oskar Nix som även var kyrkvärd i Närpes församling.⁶⁸³

Resultatet är intressant och skiljer sig från andra forskares resultat. Tommi Nieminen konstaterar att stödet för högerextremismen var som svagast i de byar i Ylistaro där det fanns många aktiva inom EU och den traditionella folkkyrkan. Istället var det i de byar där den pietistiska väckelsen var stark som folk i större utsträckning valde att stöda Lapporörelsen och senare IKL.⁶⁸⁴ Karvonen och Djupsund diskuterar detta i sin studie och konstaterar att Lapporörelsen inte kunde accepteras av den evangeliska rörelsen på grund av att Lapporörelsen trotsade den lagliga samhällsordningen. Den evangeliska rörelsen var fundamentalt luthersk med en stark respekt för landets lagliga styre och överhet. Djupsund och Karvonen bygger dessa antaganden på Ari Haavios studie *Evankeelinen liike* (1963).⁶⁸⁵ Pietisternas lapposympatier förklaras som en följd av den oklara skillnaden mellan världsliga och politiska angelägenheter inom den pietistiska väckelsen. Politik var lika mycket en församlingsangelägenhet som religion för pietisterna. Därför kunde pietisterna öppet stöda Lapporörelsen.⁶⁸⁶ Bland prästerskapet i Svenskösterbotten var det dock uttryckligen präster med kopplingar till den Evangeliska rörelsen som sympatiserade med Lapporörelsen.

3.2.2.4 Lapporörelsen som en protest mot nya religiösa rörelser – exemplet Närpes

I texten om Fredsrörelsen i Närpes framkom det att sympatierna för Lapporörelsen i Närpes även kan tolkas som en protest mot de lokala fredsföreningarna. I inledningen till detta kapitel ställde jag frågan om ett ställningstagande för Lapporörelsen även kan ha varit en konservativ reaktion mot frireligiositeten i Närpes. Förhållandet mellan frikyrkorna, väckelserörelserna och folkkyrkan i Närpes var inte helt oproblematiskt under mellankrigstiden. Från kyrkligt håll betraktades frikyrkorna som sekteristiska rörelser som konkurrerade om kyrkans medlemmar. Alvar Sundell som var pastor i baptistförsamlingen i Yttermark 1930, en av förgrundsfigurerna inom Fredsrörelsen i Österbotten och ledare för den lokala nykterhetsföreningen i Yttermark konstaterar i sina memoarer att hans arbete för fred, nykterhet och frikyrklighet inte godkändes av alla i Yttermark. Sundell var god vän med Edvin Stenwall och tillsammans arbetade de hårt för att förbudslagen inte skulle slopas samt för att främja nykterhetsarbetet i Närpes.⁶⁸⁷

Min gärning i Yttermark ville jag göra så utåtriktad som möjligt. Jag ansåg att församlingen skulle vara representerad i strävanden som hade social-etiska syften. Därför var förutom den religiösa verksamheten nykterhet och fredssträvanden, samt sociala och kulturella reform-

683 Nordlund, s.226.

684 Nieminen, s. 155–174.

685 Djupsund och Karvonen, s. 70-71.

686 Karvonen, *Lapporörelsen och IKL*, s. 12, Djupsund och Karvonen, s. 74-78.

687 Sundell, *Min väg*, Lovisa 1988, s. 124–126.

strävanden för mig naturliga och väl motiverade samarbetsprojekt. Detta sagt med känsla av att måhända inte alla fullt förstod en sådan inställning.⁶⁸⁸

I de berättelser som kyrkoherden Karl Ivar Nordlund i Närpes gjorde upp årligen till kyrkomötet och inför biskopsvisitationerna år 1925 och år 1931 samt i den historik som han lät författa över Närpes framgår det att han inte såg med blida ögon på de, enligt honom, sekteristiska rörelser som verkade i Närpes. Speciellt avogt inställd var kyrkoherden mot baptismen som även var det frikyrkosamfund som hade flest anhängare i Närpes.

Av alla sekter har baptismen haft den största framgången bland Närpesfolket. [...] Ivrigt och brutalt foro de i början fram, fördömande och förkastande den Lutherska kyrkan, dess lära och präster, varvid de snart fingo medhåll hos endel personer, vilket av ett eller annat skäl kände sig missnöjda inom folkkyrkan och vilka annars voro så okritiska, att de läto sig medryckas av predikanternas svada och oftast på falska förutsättningar och tolkningar grundade påståenden och domar.⁶⁸⁹

Kyrkoherden erkände att baptisterna hade åstadkommit gott på nykterhetens område, men att de i övrigt ”hänsynslöst far ut mot kyrkan, hennes lära och prästerskap”. Speciellt oroväckande var det enligt kyrkoherden att en del ”oförståndiga och indifferent” föräldrar hade låtit sina barn delta i sekternas söndagsskolor. Flera lutheraner hade, ledsamt nog enligt kyrkoherden, även deltagit i andra sammankomster i baptisternas samlingslokaler. Mycket bekymmersamt var det enligt kyrkoherden också att kommunala skollokaler hade ställts till förfogande för ”sekteristisk verksamhet”.⁶⁹⁰ Nämpnäs utpekades av kyrkoherden som ett speciellt problematiskt område.⁶⁹¹

Självt var kyrkoherden i Närpes ledare för EU:s verksamhet på orten. Att just EU kraftigt tog avstånd från frikyrkorna vittnar en artikel i *Sändebudet* år 1930 om, där EU:s medlemmar uppmanades att inte dela bönehus med ”de okristliga och sekteristiska” baptisterna och metodisterna, utan i stället med alla medel hålla dem borta från Evangeliföreningens lokaler.⁶⁹² Nils Erik Villstrand berättar i en artikel om baptismen i Purmo hur Evangeliföreningen och baptisterna i Purmo förde en kompromisslös strid i början av seklet. De smådade varandra offentligt med allehanda skällsord som till exempel ”djävlar, satans apostlar, willoandar, ulfvar, legoherdar” och fördömde varandra till ”helfvetets nedersta afgrund”.⁶⁹³ Förhållandet var således i regel spänt mellan EU och baptisterna även i andra församlingar. Eftersom Evangeliföreningen var starkt kyrklig var därmed förhållandet mellan folkkyrkan och baptisterna spänt. Det framgår även i de berättelser som kyrkoherden i Närpes har sänt till kyrkomötet att han inte heller fullt ut godkände de kyrkliga ungdomskretsarna i församlingen. Kyrkoherden omnämner medlemmarna i EU i Närpes som församlingens

688 Alwar Sundell, *Min väg*, s. 125.

689 Nordlund, s. 231.

690 Berättelse över Närpes församlings tillstånd under åren 1927–1931 till synodalmötet 1932 och kyrkomötet 1933. Berättelse om Närpes församlings tillstånd vid biskopsvisitationen den 26 juni 1925. Närpes församlings arkiv.

691 Nordlund, s. 234.

692 *Sändebudet* 16:1930.

693 Villstrand, *Landet annorlunda*, s. 174.

Figur 13. Evangeliska ungas strängband utanför Korsnäs prästgård på 1920-talet. Pojken längst till höger var son till J.I. Bäck, som år 1930 var kyrkoherde i Vörå och en stor anhängare av Lapporörelsen, Karl Henrik Juthbacks fotosamling, Svenska litteratursällskapet.

säkraste och varmaste vänner och flitigaste kyrkobesökare. ”Evangeliska ungdomsförbund verka välsignelserikt. Samla även annan ungdom till sina möten, i synnerhet genom sin strängband och sin sång.”⁶⁹⁴ Om KU skriver kyrkoherden däremot att ”de försöker väl också vara Lutherska men att det vore önskvärt om de två föreningarna kunde sammangå och verka gemensamt i en rent Luthersk anda, såsom evangeliföreningen gör. Därtill finnes dock för närvarande föga utsikter.”⁶⁹⁵ Kyrkoherden konstaterar att det är kaplanen, ”som inte ansett sig böra eller kunna – jag vet inte vilketdera – verka i och med de evangeliska unga”.⁶⁹⁶

KU, frikyrkorna och Fredsrörelsen var nya fenomen i Närpes som främst hade uppstått under den senare delen av 1920-talet. Att de som stödde Lapporörelsen fanns bland personer som tog avstånd från dessa nya rörelser och att medlemmarna i Fredsrörelsen, men även indirekt medlemmarna i frikyrkorna och de kyrkliga ungdomskretsarna, fick representera den kommunism i landet som Lapporörelsen ville bekämpa kan tolkas som en konservativ reaktion mot dessa nya rörelser som rubbade gamla religiösa strukturer i Närpes. Oskar Nix, som mobiliserade den lappovänliga fronten i Närpes var kyrkvård och omnämns av kyrkoherden som varmt evangelisk. Samtliga övriga Närpesbor som officiellt tog ställning för Lapporörelsen var knutna till folkkyrkan. Eftersom jag inte har haft tillgång till medlemslistor för EU har jag inte kunnat kontrollera huruvida de övriga deltagarna i bondetåget från Närpes hörde till EU. Majoriteten av deltagarna i bondetåget och de som tog ställning för Lapporörelsen bodde dock i sådana byar där EU hade bönehus.

Ännu i mitten av 1920-talet hade EU varit den enda inomkyrkliga väckelserörelsen i Närpes. När Edvin Stenwall tillträdde tjänsten som kaplan 1926 introducerades KU och Fredsrörelsen. Redan tidigare hade flera närpesbor anslutit sig till baptismen. Stenwalls

694 Berättelse över Närpes församlings tillstånd under år 1923, Närpes församlings arkiv.

695 Berättelse över Närpes församlings tillstånd under åren 1927–1931 till synodalmötet 1932 och kyrkomötet 1933, Närpes församlings arkiv.

696 Berättelse över Närpes församlings tillstånd inför biskopsvisitationen 27–29 juni 1931, Närpes församlings arkiv.

negativa inställning till försvaret gjorde, som tidigare nämnts, att han och fredsvännerna i Närpes stämplades som kommunister. Indirekt drogs också medlemmarna i de kyrkliga ungdomskretsarna med i denna kritik eftersom största delen av dem som var medlem i Fredsrörelsen även var medlem i KU. Inga direkta beskyllningar om kommunism riktades mot medlemmarna i de kyrkliga ungdomskretsarna, men i den debatt som fördes om Fredsrörelsen i tidningarna lyftes det vid ett flertal tillfällen fram att medlemmarna i fredsföreningen i Närpes också ofta var medlemmar i de kyrkliga ungdomskretsarna och att Stenwall utnyttjade sitt prästämbete för att sprida pacifistisk propaganda.

Även de frikyrkliga i Närpes anklagades under år 1930 för att sympatisera med socialismen. När centralvalnämnden i Närpes publicerade valresultatet efter riksdagsvalet i dagstidningarna var man noga med att visa hur SFP:s röster hade fördelats byavis. Centralvalnämnden i Närpes hade valt att inte offentliggöra i vilka byar de socialistiska rösterna hade avgetts. *Kaskö Tidning* konstaterade att de socialistiska rösterna i Närpes med största sannolikhet till största delen kom från de nordvästra delarna av Närpes ”eftersom det bodde frikyrkliga som var kända för sina socialistiska sympatier i dessa byar”.⁶⁹⁷ En uppfattning om att de frikyrkliga var mera lagda åt det socialistiska hållet fanns således i Närpes.

Det fanns en tudelning i Närpes år 1930 där den ena sidan representerades av dem som hörde till folkkyrkan, EU och skyddskårsrörelsen, medan den andra sidan representerades av dem som hörde till frikyrkorna, KU, Fredsrörelsen och nykterhetsrörelsen. De som stödde Lapporörelsen sommaren 1930 fanns bland medlemmarna i den första gruppen, medan de som motsatte sig Lapporörelsen fanns inom den senare gruppen. En central person i den första gruppen var kyrkoherden och en central person i den senare gruppen var kaplanen. De som tog ställning för Lapporörelsen i Närpes kritiserade starkt medlemmarna i Fredsrörelsen för ofosterländsk verksamhet och dessa personer stämplades direkt som kommunister. Eftersom Fredsrörelsens ledare, kaplanen Edvin Stenwall, samtidigt var ledare för de kyrkliga ungdomskretsarna och eftersom flera framträdande medlemmar i frikyrkorna, till exempel baptistpastorn Alvar Sundell i Yttermark, även var aktiva inom Fredsrörelsen kom indirekt de kyrkliga ungdomskretsarna och frikyrkorna att stämplas som socialistiska. Ett ställningstagande för Lapporörelsen i Närpes kan tolkas som ett ställningstagande mot dessa nya religiösa och ideella rörelser.

3.2.3 Lapporörelsen som ett medel för de konservativa i Svenska folkpartiet att göra upp med partiets liberala falang

Motsättningarna mellan fredsvänner och skyddskårister samt frikyrkliga och folkkyrkliga var närmast lokala konflikter som uppstod på sådana orter där dessa rörelser var aktiva. En större och mera regional konflikt var splittringen mellan de svenskösterbottniska bönderna i de politiska fraktionerna Bondeförbundet och Allmogeförbundet. Den spricka som fanns mellan dessa två fraktioner växte sig djupare i slutet av 1920-talet och sommaren 1930 var det till och med mycket nära att SFP i Österbotten splittrades i två partier på grund av striderna mellan fraktionerna. ”Gränsen mellan Allmogeförbundet och Bondeförbundet är skarpare än någonsin. Lapporörelsen har mer än något annat kommit att markera rålinjen mellan bondevänstern och bondehögern”, rapporterade *Vasa-Posten* hösten 1930.⁶⁹⁸

697 KT 8.10.1930.

698 VP 11.12.1930.

Enligt dagstidningarna var den valkampanj som föregick riksdagsvalet hösten 1930 den mest intensiva som dittills hade ägt rum i Österbotten. I Svenskösterbotten fördes valkampanjen genom valmöten, insändare och ledare i dagstidningarna, valaffischer och tryckta publikationer som i första hand spreds genom dagstidningarna. Dagstidningarna var dock den överlägset viktigaste kanalen för dem som ville få fram sitt politiska budskap inför riksdagsvalet.

Det var i första hand i ledare och insändare i de båda fraktionernas tidningar *Vasa-Posten* och *Österbottens Bondetidning* som debatten mellan Allmogeförbundet och Bondeförbundet fördes inför riksdagsvalet. Däremot deltog de svenskösterbottniska bönderna inte aktivt i valkampanjen genom att trycka valbroschyrer. Den delen sköttes av ”proffs”, företrädesvis bosatta i södra Finland. Valmöten ute i bygderna sköttes till en stor del av speciellt utsedda personer, vilka inte nödvändigtvis själva kandiderade i riksdagsvalet. Bondeförbundet enades till exempel om att all ”upplysningsverksamhet” inför riksdagsvalet i den norra valkretsen skulle skötas av A. Gyllenberg, Astley V. Rodén, Johannes Storbjörk, Paul Danielsson, Jacob Immanuel Bäck och S.E. Hannus.⁶⁹⁹ Av dessa var endast Rodén, Bäck och Storbjörk uppställda som riksdagskandidater. Kyrkoherde Danielsson från Purmo som även var anställd som Lapporörelsens svenskspråkiga informator var den flitigaste av dessa ”valtalare”. Inför riksdagsvalet höll han närmare 30 valföredrag.⁷⁰⁰ Allmogeförbundets officiella ”valtalare” var K.V. Åkerblom, Levi Jern och Otto Jacobsson.⁷⁰¹ De var samtliga riksdagskandidater i Vasa södra valkrets.

De valbroschyrer som skrevs och distribuerades som bilagor i dagstidningarna skrevs i huvudsak av svenskspråkiga politiker och representanter för näringslivet i Nyland. På svenska distribuerade lappomotståndarna broschyrer skrivna av friherre Ernst von Born, svenska riksdagsgruppens ordförande Ragnar Furuhjelm, skalden Arvid Mörne, rektor Eirik Hornborg och professor G.G. Rosenqvist.⁷⁰² Ingen av dem var vare sig österbottning eller bonde. De svenska valbroschyrer som distribuerades av lappoanhängarna var skrivna av borgmästaren i Lovisa K. Fr. Nyman, Ossian Karsten, bergsrådet Emil Sarlin i Åbo, direktör Axel Palmgren, magister P.H. Norrmén, kyrkoherde Paul Danielsson, Herman Gummerus samt diverse valtidningar utgivna av Gruppen för borgerlig samverkan som var de lappovänliga kandidaterna i SFP:s valförbund i Nyland.⁷⁰³ Av dessa var endast Danielsson bosatt i Österbotten. Även han var dock bördig från Nyland. Ingen av dem som tog ställning för Lapporörelsen i svenska valbroschyrer var bönder. I detta kapitel kartlägger jag de motsättningar som fanns inom Svenska folkpartiet och hur dessa tog sig i uttryck i Svenskösterbotten inför riksdagsvalet 1930.

3.2.3.1 Samarbetet mellan vänstern och Svenska folkpartiet under mellankrigstiden

Inom Lapporörelsen var det primära syftet med riksdagsvalet hösten 1930 att få tillstånd en borgerlig riksdag där en kvalificerad majoritet av ledamöterna godkände de så kallade kommunistlagarna. I den valkampanj som fördes av de svenskspråkiga lapposympatisörerna var det dock inte kommunistlagarna som var huvudtemat. Kommunismen och kommunistlagarna finns givetvis omnämnda i de valbroschyrer som distribuerades på svenska av lappo-

699 Vbl 23.7.1930.

700 Lapuan liikkeen vuosikertomus v:lta 1929–1930.

701 Vbl 11.8.1930, Jern, *Fädernesarvet*, s. 72.

702 Småtryck inför Lappovalet 1930, Arkivmaterial 5b4 kapsel 64 och kapsel 14, HÅAB.

703 Ibidem.

anhängarna och visst var ”de Sovjetstyrda landsförrädarna från 1918”⁷⁰⁴ en farlig grupp som inte skulle tillåtas existera inom det politiska livet i Finland, men den verkliga fienden verkar enligt de svenska lapposympatisörerna ha funnits bland de mera liberala och vänsterinriktade medlemmarna i de egna leden, det vill säga inom det borgerliga SFP. I Svenskösterbottnen fanns dessa inom Allmogeförbundet.

Tidigare har det samarbete som fanns mellan SFP och socialdemokraterna i riksdagen under 1920-talet nämnts. Den officiella förklaringen till att en del av den svenska riksdagsgruppen hade valt att göra gemensam sak med socialdemokraterna i flera omröstningar i plenisalen var att många inom SFP kände sig trängda mot väggen av finsknationalisterna i de finska borgerliga partierna. Tillsammans hade SFP och vänstern periodvis majoritet i riksdagen och då SFP i vissa interpellationer, motioner och personval röstade med socialdemokraterna fick SFP i sin tur stöd av SDP i omröstningar som berörde svenska språkets ställning. Tillsammans kunde socialdemokraterna och SFP försvåra de finska borgerliga partiernas möjligheter att försvaga svenskans ställning genom lag. Enligt Pekka Hämäläinen var den allians som fanns i riksdagen mellan socialdemokraterna och SFP en återförsäkring mot äktsfinskhet och svenskarnas enda skyddsgaranti mot finsk nationalism.⁷⁰⁵ I Svenska folkpartiets historik betonar författarna också att det uteslutande var språkfrågan som bestämde partiets förhållande till socialisterna under mellankrigstiden.⁷⁰⁶

Det faktum att svenska riksdagsledamöter valde att inte medverka i borgerliga regeringar med motiveringen att statsministern inte kunde svenska, men däremot gick med på att sitta i samma regering som socialdemokraterna som år 1918 hade gjort uppror mot landets lagliga regering och det faktum att SFP valde att stöda socialdemokratiska talmanskandidater framom borgerliga med motiveringen att de finska borgerliga inte behärskade svenska väckte förbittring både bland finsk- och svenskspråkiga i landet.⁷⁰⁷ Många folkpartister hade också svårt att acceptera att flera av partiets riksdagsledamöter interPELLERADE tillsammans med socialdemokraterna för en fullständig benådning av de röda fångarna och röstade emot en inskränkning av rysk spannmålsimport. Under 1920-talet ökade motsättningarna inom såväl den svenska riksdagsgruppen som bland medlemmarna ute på fältet, vilket ledde till att partiet mer eller mindre delades i en vänster- och en högerflygel under 1920-talet.⁷⁰⁸ Mest synlig var denna splittring på den österbottniska landsbygden genom de båda fraktionerna Allmogeförbundet och Bondeförbundet.

Första gången som det riktades allvarlig kritik inom de egna leden mot svenska riksdagsgruppens ”kohandel” med vänstern var under Svenska folkpartiets partidag i Kristinestad 1923. Det nybildade Allmogeförbundet valde då att uttala sitt stöd för riksdagspolitiken med motiveringen att bevarandet av svenska språkets ställning krävde ett samarbete med vänstern. Allmogeförbundaren och *Vasa-Postens* chefredaktör Albert Brommels konstaterade under partidagarna i ett tal att det fanns en splittring inom partiet där ”den ena gruppen hyllar fosterlandet och svenskheten, medan den andra hyllar svenskheten och

704 Ett uttryck som förekom i flera av de broschyrer som distribuerades av Lappoanhängarna.

705 Hämäläinen, s. 151.

706 Bonsdorff och Jernström, s. 327.

707 Bonsdorff och Jernström, s. 182–183, Hämäläinen, s. 129, Jussila m.fl., s. 170. Första gången som SFP gjorde gemensam sak med vänstern var år 1921 när flertalet av de svenska riksdagsmännen valde att rösta på en socialdemokrat vid talmansvalet, framom agraren Kyösti Kallio. Den officiella förklaringen SFP:s stöd för socialdemokraterna var att Kallio inte behärskade svenska.

708 Bonsdorff och Jernström, s. 183.

fosterlandet.⁷⁰⁹ Frågan om det var klokt att SFP öppet samarbetade med vänstern dök sedan ständigt upp på dagordningen under de följande partidagarna under 1920-talet. På SFP:s partidag 1927 höll riksdagsledamoten och baronen Ernst von Born ett tal där han vädjade till finlandssvenskarna att de skulle vara tacksamma mot socialdemokraterna som hade visat stor förståelse i nationalitetsfrågan. von Born betonade att det var tack vare socialdemokraterna som Ålandsfrågan hade lösts på ett tillfredsställande sätt och svenska språkets ställning hade garanterats i språklagen.⁷¹⁰ Det året var det många som ifrågasatte SFP:s medverkan i Tanners socialdemokratiska regering.

I detta kapitel har jag målat upp en bild av att det uteslutande var viljan att värna om svenska språkets ställning som gjorde att en del av de svenska riksdagsmännen orienterade sig vänsterut i omröstningarna i plenisalen under 1920-talet. Det är också den förklaring som har angetts i de historiker som har skrivits om SFP. Det har betonats att det uteslutande var språkfrågan som bestämde SFP:s förhållande till socialisterna under mellankrigstiden.⁷¹¹ Faktum är dock att det fanns en liberal falang inom SFP som i många frågor låg mycket närmare socialdemokraterna än de borgerliga partierna. I Österbotten representerades denna falang av Allmogeförbundet. Allmogeförbundets jordbrukspolitiska program var närmast en kopia av socialdemokraternas, vilket Allmogeförbundet själv noterade i en ledare i *Vasa-Posten*.⁷¹² Detta återkommer jag till i kapitel 3.3.

3.2.3.2 Kommunisterna inom de egna leden? Lapporörelsen underblåser motsättningarna inom Svenska folkpartiet

Samtidigt som Lapporörelsen dök upp på den inrikespolitiska arenan senhösten 1929 ökade motsättningarna inom SFP mellan de mera konservativa som starkt motsatte sig allt samarbete med vänstern och de mera liberala, vilka förespråkade ett samarbete med vänstern. För SFP:s del blev riksdagsvalet 1930 i första hand en uppgörelse och en kamp mellan höger- och vänsterfraktionerna inom det egna partiet, inte med de övriga borgerliga partierna eller med socialisterna. Mest synlig blev denna kamp i Svenskösterbotten.

I de valbroschyrer som publicerades väckte den skrift som chefen för träförädlingsindustriernas arbetsgivarförbund, magister Pehr H. Norrmén i Helsingfors, skrev en månad innan valet störst uppmärksamhet.⁷¹³ Norrmén var inte själv uppställd som riksdagskandidat, men han hade suttit med i riksdagen tidigare och 1930 satt han med i SFP:s centralstyrelse. Norrmén fanns med i Lapporörelsens innersta krets ända från starten genom sitt uppdrag som styrelseordförande i strejkbrytarorganisationen Exportfred.⁷¹⁴ Hans inlägg i debatten skrevs på beställning av den lappovänliga Gruppen för borgerlig samverkan inom SFP i Nyland, som Norrmén kom att bli något av en chefsideolog för. Gruppen för borgerlig samverkan var en falang som bildades av lappovänliga kandidater inom SFP inför riksdagsvalet 1930.

I skriften *Svensk riksdagspolitik* gick Norrmén på 35 sidor systematiskt igenom alla de gånger som medlemmar av den svenska riksdagsgruppen hade samarbetat med socialisterna och på det sättet motarbetat viktiga borgerliga strävanden. Enligt Norrmén hade den svens-

709 Bonsdorff och Jernström, s. 202. "Den andra gruppen" var medlemmarna i Allmogeförbundet som sade sig alltid sätta svenska språket i första hand (förf. anm.).

710 Hämeäläinen, s. 150.

711 Bonsdorff och Jernström, s. 328.

712 VP 27.2.1930.

713 Pehr H. Norrmén, *Svensk riksdagspolitik*, Helsingfors 1930.

714 Meinander, *Finlands historia del IV*, s. 110.

ka riksdagsgruppen undan för undan blivit allt mera vänstervriden under 1920-talet med början från och med talmansvalet 1921 då flera av medlemmarna i den svenska riksdagsgruppen hade röstat på socialdemokraten Vuolijoki i talmansvalet framom agraren Kallio med motiveringen att Kallio inte behärskade svenska. Flera svenska riksdagsmän beskylldes för att systematiskt ha kohandlat med socialister på bekostnad av borgerliga och svenska intressen. Enligt Norrmén var det denna kohandel med vänstern som hade lett till att de finska borgerliga partierna hade blivit mera äktningsinnade och hämnats genom att bland annat hålla tillbaka svenska anslag i budgetförhandlingarna och motarbeta svenska intressen.⁷¹⁵

När jag läste Norrméns text räknade jag alla de gånger som orden *kommunist*, *Lapporörelsen* och *svenska riksdagsgruppen* förekom i någon form. Ordet kommunist eller någon form av detta ord förekommer på 29 ställen i den 35 sidor långa texten. Ordet Lapporörelsen eller någon form av detta ord förekommer endast på åtta ställen, medan svenska riksdagsgruppen eller någon form av detta ord förekommer på hela 88 ställen. Enligt Norrmén var det inte kommunisterna som utgjorde ett hot mot borgerliga intressen. Det största hotet fanns inom de egna leden bland de vänstersinnade och liberala riksdagsledamöterna i SFP, till exempel Allmogeförbundets riksdagsledamöter, vilka nämns vid namn på flera ställen i texten. Norrméns skrift visar klart och tydligt att det fanns en förbittring bland en grupp inom SFP över det egna partiets agerande i riksdagen. Norrmén skrev bland annat följande:

Svenskarna i riksdagen ha obestriddligen i årtal hållit skölden över kommunismen. De ha gjort det direkt i några fall, men ännu oftare indirekt, genom att stöda vänsterns allmänna politik, som förbjudit alla antikommunistiska åtgärder. Genom att gå på gång rösta med vänstern ha svenskarna givit kommunisterna ett medinflytande på avgörandena i riksdagen, som dessa under andra förhållanden aldrig uppnått.⁷¹⁶

Flera svenska riksdagsmän, bland andra österbottningarna Jern, Åkerblom och Jacobsson, hade enligt Norrmén år 1928 röstat tillsammans med vänstern mot en enkel övergång till dagordningen efter att vänstern hade interPELLERAT mot Sunilas agrarregering med anledning av att ett gäng skyddskårister hade hissat Finlands flagga på stadshuset i Tammerfors för att hylla 10-årsminnet av den vita arméns seger i Tammerfors trots att stadens fullmäktige hade förbjudit flaggning. Regeringen hade fallit med rösterna 83-82 och enligt Norrmén var det uttryckligen de svenska riksdagsmännens agerande som hade föllt en borgerlig regering. De svenskösterbottniska jordbrukare som läste Norrméns text, som för övrigt distribuerades till läsarna genom *Österbottens Bondetidning*, matades med information om hur flera svenskösterbottniska riksdagsledamöter aktivt motarbetade jordbrukarnas intressen i riksdagen.⁷¹⁷

Samma tankegångar återkommer i de övriga valbroschyrer som distribuerades av svenska lapposympatisörer inför valet. Budskapet var klart och tydligt. Den svenska ”vänsterorienteringspolitik” som förekom inom vissa kretsar av SFP hade lett till att viktiga *svenska* politiska, ekonomiska och sociala intressen hade motarbetats i riksdagen. Att det var fråga om explicit svenska intressen betonades. ”Kommunisterna” fanns inom det egna partiet.

715 Norrmén, s. 13.

716 Norrmén, s. 36–37.

717 Id., s. 27.

I Svenskösterbotten tog speciellt Paul Danielsson fasta på Norrméns skrift i de valtal han höll inför riksdagsvalet och pekade på andra tillfällen när svenska riksdagsmän hade valt att agera ”socialistiskt” i plenisalen. Han betonade att flera medlemmar i den svenska riksdagsgruppen så sent som i december 1929 hade röstat mot förhöjda anslag för Detektiva centralpolisen som behövde dessa pengar för att kunna övervaka kommunisternas verksamhet i landet. Samtliga finska borgerliga partier hade röstat för men förslaget hade fallit uteslutande på grund av de svenska riksdagsmännens ”socialistiska” agerande.⁷¹⁸ Beskyllningar om att de svenskspråkiga i landet hade ”sprungit kommunisternas ärenden” i riksdagen hade förekommit på finskt håll under våren 1930. Inför riksdagsvalet hösten 1930 var det dock framförallt inom SFP som dessa beskyllningar förekom.

Som svar på anklagelserna om vänstersamarbete skrev SFP:s ordförande Ragnar Furu-
hjulm en försvarsskrift, även den med namnet *Svensk riksdagspolitik*, där han skarpt tillbakavisade Norrméns beskyllningar. Furu-
hjulm använde samma argument som de svenska riksdagsledamöterna hade använt under hela 1920-talet för att rättfärdiga vänstersamarbetet. Enligt honom hade SFP mer eller mindre tvingats till ett samarbete med vänstern på grund av de finska borgerliga partiernas angrepp på det svenska språket. Enligt Furu-
hjulm var det också i första hand vänstern som hade röstat med SFP i riksdagen, inte SFP som hade röstat med vänstern.⁷¹⁹ Norrmén och de andra svenskspråkiga lappoanhängarna erkände att svenskan hade varit under attack under 1920-talet, men att de svenskspråkiga till stor del hade sig själva att skylla på grund av samarbetet med vänstern. Enligt Norrmén var SFP:s samarbete med vänstern ett misslyckat experiment mot äktfinnarna. Experimentet hade gett få vinster för svenskheten men många förluster i och med att svenskarnas agerande hade väckt ont blod hos de finska borgerliga partierna, vilket hade underblåst språkstriderna och de äktfinska tongångarna.⁷²⁰

De svenska lappomotståndarna valde att lyfta fram de våldsdåd som utfördes i Lapporörelsens namn som sitt främsta argument mot att de inte stödde rörelsen. ”Därest lagens makt brytes ned och våld blir rätt, då är Fäderneslandets undergång nära. Vi måste därför alla gå till riksdagsvalet för att värna om vår lag, vår stora skatt i lust och nöd”, skrev Arvid Mörne.⁷²¹ I de valbroschyrer som lappomotståndarna skrev redogjorde de detaljerat för alla de skjutsningar, person- och sakskador, som kunde kopplas till Lapporörelsen. De svenska lapposympatisörerna valde att inte nämna dessa våldsdåd. De gånger lappoanhängarna har använt begrepp förknippade med våld är när de har tillbakavisat motståndarnas anklagelser om våld. De svenskar som motsatte sig Lapporörelsen kallade sig ”Laglighetsgruppen” och deras klart uttalade mål var att värna om lag och rätt.

De svenskspråkiga lapposympatisörerna målade upp en bild av en vänsterfalang i det egna partiet som motarbetade borgerliga och svenska intressen och sprang kommunisternas ärenden i riksdagen. I Svenskösterbotten kom Bondeförbundet att använda sig av denna retorik under den valkampanj som fördes sommaren och hösten 1930. I Svenskösterbotten hette vänsterfalangen som bekant Allmogeförbundet och på motsvarande sätt som fredsvännerna i Närpes började beskyllas för att vara kommunister under sommaren 1930 började nu liknande beskyllningar förekomma mot medlemmarna i Allmogeförbundet. Bland annat i Vörå pågick en frän debatt mellan Allmogeförbundets riksdagskandidat bonden Haga och Bondeförbundets riksdagskandidat kyrkoherde Bäck, båda från orten. Bäck beskyllde Haga

718 Vbl 25.9.1930.

719 Ragnar Furu-
hjulm, *Svensk riksdagspolitik*, Helsingfors 1930.

720 Norrmén, s. 6–7.

721 Arvid Mörne, Tryckt tal, Helsingfors 1930, s. 6.

och de andra riksdagsledamöterna som hörde till Allmogeförbundet för att ha gått i socialisternas ledband i riksdagen.⁷²² Haga beskyllde å sin tur de svenska lapposympatisörerna för att söndra och splittra det svenska folk som istället borde ha stått ”samlat bakom vallarna”.⁷²³

De flesta av Allmogeförbundets riksdagskandidater 1930 hade suttit med i riksdagen tidigare och hade således erfarenhet av lagstiftningsarbete medan flera av Bondeförbundets kandidater inte hade någon tidigare erfarenhet av riksdagsarbete. Av Bondeförbundets riksdagskandidater var det endast kyrkoherde Bäck i Vörå och Bondeförbundets ordförande Helenelund i Solv som hade suttit med i riksdagen tidigare. Johannes Storbjörk i Kronoby hade varit lanttagsman år 1917.⁷²⁴ De övriga av Bondeförbundets kandidater var oprövade i riksdagssammanhang. Av de kandidater som ställde upp på Allmogeförbundets listor hade samtliga tidigare erfarenhet av riksdagsarbete. Hästbacka, Inborr, Haga och Björk i norra valkretsen var alla erfarna riksdagsmän och hade i många år representerat SFP i riksdagen. Jacobsson, Estlander, Jern, Åkerblom, Mangs och Hintz i södra valkretsen hade även suttit i riksdagen tidigare.⁷²⁵

Det faktum att samtliga av dem som var uppställda på Allmogeförbundets listor hade suttit med i riksdagen tidigare utnyttjades av båda fraktionerna. Allmogeförbundet anklagade Bondeförbundets kandidater för att vara gröna och oerfarna i lagstiftningsarbete och inte ha någon aning om vad de pratade om när de förband sig att godkänna lagförslag på förhand som de inte ens hade all nödvändig kunskap om.⁷²⁶ Bondeförbundet anklagade Allmogeförbundet för att ha samarbetat med socialisterna i riksdagen och lovade ändringar på den fronten. Flera av Allmogeförbundets kandidater fick ta emot beskyllningar om att vara kommunist sympatisörer. Inför valet var till exempel J.E. Hästbacka tvungen att vända sig till SFP:s ordförande Ragnar Furuhjelm och be om ett intyg på att han tidigare hade röstat för förhöjda skyddskårsanslag i riksdagen eftersom skyddskårister på hemorten anklagade honom för att ha motarbetat skyddskåren på samma sätt som han nu sades motarbeta Lapporörelsen.⁷²⁷

Bondeförbundets kandidater lovade att de skulle arbeta för att SFP skulle börja föra en mera högerorienterad politik, vilket enligt dem skulle gynna såväl det svenska språket, som landets ekonomi. De vallöften som Bondeförbundets kandidater kollektivt gav inför riksdagsvalet var att de skulle arbeta för att de vilande lagförslagen antogs, att lagligheten i landet återställdes, att svenskarna i riksdagen försonades med de finska borgerliga partierna, vilket skulle bilägga den fördärliga språkstriden, att jordbruket och fiskerinäringen med alla medel upphjälptes och att de alltför höga skatterna sänktes.⁷²⁸

3.2.3.3 Bondeförbundets ställningstagande för Lapporörelsen som en konservativ reaktion mot Allmogeförbundet – exemplet Korsholm

Beskyllningar om att det fanns vänstersinnade inom SFP framfördes också på kommunal nivå. I Korsholm beskyllde medlemmar i Bondeförbundet de kommunalt förtroen-

722 VP 12.8.1930, 14.8.1930 och 16.8.1930.

723 VP 29.7.1930.

724 Bonsdorff och Jernström, s. 393–397.

725 Schauman och Lilius, s. 439–441, Bonsdorff och Jernström, s. 393–397.

726 SÖ 27.9.1930.

727 Brev från J.E. Hästbacka till Ragnar Furuhjelm 17.9.1930, Ragnar Furuhjelms brevsamling, HÅAB.

728 ÖBt 30.9.1930.

devalda som hörde till Allmogeförbundet för att vara kommunistympatisörer. De förtroendevalda allmogeförbundarna kallades i tidningsinsändare för ”vänsterhövdingar” och ”vänsterbekännare”.⁷²⁹ Under signaturen ”Medlemmar av Bondeförbundet” ingick en rad insändare i *Österbottens Bondetidning* under hösten 1930 där de kommunalt förtroendevalda allmogeförbundarna i Korsholm beskrevs som en samling unga lycksökande män som var ovilliga att samarbeta med andra och som alltid gick sin egen väg. Vidare anklagades de för att bedriva hänsynslös agitation och för att medvetet arbeta för att peta undan de äldre i kommunfullmäktige. Allt detta gjorde de genom att aktivt samarbeta med kommunisterna i kommunen.⁷³⁰ Förutom att medlemmarna i Bondeförbundet målade upp en bild av allmogeförbundarna som vänstersinnade och kommunistvänliga framgår det ur insändarna också klart och tydligt att det fanns en generationsklyfta mellan medlemmarna i Bondeförbundet och Allmogeförbundet. ”De flesta av Bondeförbundets kommunalmän var med redan under Bobrikoffs tid”, stod det i en av insändarna.⁷³¹

I valbroschyren *De gamla ledarna och den nya tiden* skrev Herman Gummerus att det nu var hög tid att de gamla ledarna i riksdagen gav vika för nytt blod.⁷³² Herman Gummerus skrev på uppdrag av Gruppen för borgerlig samverkan och med ”de gamla ledarna” avsåg han de svenska riksdagsledamöter som under 1920-talet hade röstat med vänstern i riksdagen. De som borde väljas in i deras ställe var de som sympatiserade med Lapporörelsen. Även från Bondeförbundets sida betonade man att ”de gamla riksdagsmännen” hade samarbetat med kommunisterna genom att gång på gång under 1920-talet rösta med vänstern i flera viktiga frågor. Bondeförbundets kandidater som inte ”år efter år inandats den giftiga atmosfären som alstrats ur partipolitikens sumpmarker” hade, enligt Bondeförbundets riksdagskandidat Astley Rodén, större förutsättningar att fritt bedöma den nuvarande situationen.⁷³³

I Estland och Lettland bestod de högerradikala systerorganisationerna till Lapporörelsen i huvudsak av yngre män som ville ersätta den äldre enligt dem korrupta politiska generationen i landets styre.⁷³⁴ När Gummerus skriver om ”de gamla ledarna” kan man lätt få den uppfattningen att Lapporörelsen representerade en yngre och mera frisinnaad generation som motarbetade (eller motarbetades av) en äldre mera konservativ generation. Verkligheten var dock den motsatta. I Korsholm där striden mellan Allmogeförbundet och Bondeförbundet var mest synlig var medelåldern bland medlemmarna i Bondeförbundet högre än medelåldern bland medlemmarna i Allmogeförbundet. I kapitel 2.3. har jag visat att de ledande männen i Allmogeförbundet var födda på 1890-talet och senare, medan största delen av de ledande männen i Bondeförbundet i Korsholm var födda på 1860-talet eller tidigare. Detta var speciellt tydligt i Korsholm där både Allmogeförbundet och Bondeförbundet hade en stark position och där en stor del av fraktionernas ledande män bodde. Allmogeförbundets mångåriga riksdagsledamot Levi Jern skrev i sina memoarer att det inom kommunalförvaltningen i Korsholm främst var de äldre kommunalmännen som hörde till Bondeförbundet medan de yngre anslöt sig till ”den mera frisinnaade” fraktionen Allmogeförbundet. ”Efter som jag på den tiden hörde till den yngre generationen anslöt jag mig till Allmogeförbundet”, skrev Jern.⁷³⁵

729 ÖBt 25.10.1930 och 6.12.1930.

730 ÖBt 27.11.1930, 29.11.1930 och 2.12.1930.

731 ÖBt 2.12.1930.

732 Herman Gummerus, *De gamla ledarna och den nya tiden*, Helsingfors 1930.

733 ÖB 16.8.1930, Insändare av Astley Rodén.

734 Kasekamp, s. 596.

735 Jern, *Fädernesarvet*, s. 38.

En stor del av de män som deltog i bondetåget från Korsholm och således sympatiserade med Lapporörelsen hade varit unga i seklets början. De hade varit med och grundat flera föreningar i kommunen. De hade varit med och byggt upp det passiva och aktiva motståndet mot förryskningen. De hade deltagit på den vita sidan i inbördeskriget. Således hade de varit självskrivna medlemmar i det första kommunfullmäktige som valdes i Korsholm i den självständiga republiken Finland. Innan dess hade de flesta av dem haft rösträtt i kommunalstämman som var kommunernas beslutande organ innan kommunfullmäktige inrättades. Dessa män, vilka presenteras i kapitel 2.3, hade haft en bärande position i hemkommunen vid tiden kring Finlands självständighetsförklaring.

Före 1919 fattades alla viktiga beslut i lokalsamhället av kommunalstämman. I kommunalstämman hade sådana personer som förfogade över ett visst skatteöre rösträtt. I praktiken innebar det att förmögnare män hade större antal röster än mindre välbärgade. I en landskommun som Korsholm där det inte fanns godsherrar innebar det att storbönderna hade det största inflytandet i kommunalstämman och således till stora delar dikterade de kommunala besluten. De kommunala förtroendeposterna innehades också i första hand av dessa män. En av de största bönderna i kommunen var i regel ordförande i kommunalstämman.⁷³⁶ I Korsholm var Abraham Skjäl ordförande i kommunalstämman på 1910-talet. Han var den överlägset största producenten i hela kommunen. År 1917 fick Finland en ny kommunallag som modifierades något år 1918 för att sedan stadsfästas år 1919. Allmän och lika rösträtt infördes också i kommunalval och varje person som var mantalsskriven i kommunen och som hade fyllt 21 år fick rösträtt. Backstugusittaren jämställdes således med storbonden när de kommunala besluten skulle fattas. Kommunallagen ersattes med ett kommunfullmäktige som skulle väljas genom allmänna och lika val. De första åren anordnades val varje år men från och med år 1925 hölls val vart tredje år.⁷³⁷

Tidigare har det nämnts att det var inom lantmannagillet som kommunens första fullmäktigeledamöter utsågs i många svenskösterbottniska kommuner. Denna typ av samsjöväl möjliggjordes också av den nya kommunallagen. Om endast en kandidatlista lämnades in med lika många namn som det fanns platser i kommunfullmäktige behövde kommunen inte ordna något val.⁷³⁸ Så var fallet i Korsholm de första åren, men från och med år 1925 hölls kommunalval vart tredje år. Korsholm var den enda av de svenskösterbottniska kommunerna som hade separata listor för Allmogeförbundets och Bondeförbundets kandidater i valen till fullmäktige från och med år 1925. I centralvallnämndens protokoll från kommunalvalet 1928 står kandidaterna antecknade som tillhörande Bondeförbundet eller Allmogeförbundet. Allmogeförbundet hade något fler platser i fullmäktige (13) i Korsholm jämfört med Bondeförbundet (10) år 1930.⁷³⁹

Ännu i kommunalvalet år 1925 hade Bondeförbundet fått majoriteten av platserna i fullmäktigevalen.⁷⁴⁰ I följande kommunalval år 1928 fick dock Allmogeförbundet tre mandat mera än Bondeförbundet i fullmäktigevalen. Det var i byarna Karperö, Helsingby, Voitby och Gerby på landsbygden som Allmogeförbundet gick starkt framåt i kommunalvalet år 1928.⁷⁴¹ Detta var byar där Bondeförbundet tidigare hade haft ett starkt stöd och där flera

736 Hannu Soikkanen, *Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia*, Helsinki 1966, s. 206, 246–248.

737 Soikkanen, s. 276, 680–681, Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 213–215.

738 Soikkanen, s. 600.

739 Centralvallnämnden i Korsholm 1929–1931, Korsholm kommuns arkiv.

740 Vbl 8.12.1925.

741 Vbl 8.12.1928.

av Bondeförbundets ledande män bodde. I och med att allmän och lika rösträtt infördes tog också den arbetarbefolkning som i huvudsak bodde i de så kallade förstäderna plats i fullmäktige i Korsholm. År 1930 satt fem kommunister och en socialdemokrat med i kommunfullmäktige i Korsholm.⁷⁴² Den allmänna och lika rösträtten minskade således böndernas inflytande i kommunen, speciellt storböndernas.

En fråga som medlemmarna i Bondeförbundet kämpade hårt för i Korsholm i slutet av 1920-talet var att de så kallade förstäderna där denna arbetarbefolkning i huvudsak bodde skulle fusioneras med Vasa stad. Som förstäder till Vasa räknades Roparnäs, Dragnäsback och delar av Böle och Smedsby. I dessa så kallade förstäder bodde ungefär 40 procent av Korsholms totala invånare år 1930. Största delen av Korsholms skattemedel för fattigvård gick till dessa kommundelar. År 1931 användes totalt 65 procent av skattemedlen i Korsholm för att sköta fattigvården i förstäderna där arbetslösheten då var stor. I förstäderna bodde även flera finskspråkiga, vilket ökade kostnaderna för skolundervisningen i och med att kommunen måste inrätta finska folkskolor.⁷⁴³ Enligt en insändarskribent i *Österbottens Bondetidning* samarbetade medlemmarna i Allmogeförbundet intensivt med "vänsterbekännarna" i förstäderna för att hinna ge dem så många förmåner som möjligt innan förstäderna avskiljdes.⁷⁴⁴ Levi Jern skriver dock i sina memoarer att även han ansåg att det enda rätta var att förstäderna började höra till Vasa stad. Det enda som parterna var oense om var hur gränsen skulle dras. År 1935 avskiljdes dock dessa förstäder och Korsholm förlorade en tredjedel av sin befolkning till Vasa.⁷⁴⁵

Den kommunala förvaltningen växte under mellankrigstiden och därmed ökade tjänstemännens inflytande i kommunen. År 1929 inrättades ett kommunalkansli i Korsholm och kommunens första kommunalsekreterare anställdes. Personen i fråga var Emil Westermark, medlem av Allmogeförbundets styrelse och en drivande kraft inom Allmogeförbundets lokalavdelning i Korsholm.⁷⁴⁶ Tidigare hade kommunalnämndens ordförande även skött alla administrativa uppgifter i Korsholm.⁷⁴⁷ Att en del av kommunens uppgifter nu koncentrerades till tjänstemän var inte något som glädde alla. I början av år 1930 konstaterade en insändarskribent i *Österbottens Bondetidning* att trätorna mellan bönderna till höger och bönderna till vänster i kommunens fullmäktige hade lett till att fullmäktige hade förlorat sin makt vilket hade lett till att tjänstemännens ställning hade stärkts på bekostnad av böndernas i kommunen.⁷⁴⁸ Med Levi Jern som kommunalnämndens ordförande, Evert Båsk som kommunfullmäktiges ordförande och Emil Westermark som kommunsekreterare innehade Allmogeförbundet de viktigaste nyckelpositionerna inom kommunförvaltningen i Korsholm hösten 1930. Fram till dess hade nyckelposterna i de kommunala beslutandeorganen tillhört ledande män i Bondeförbundet.

Efter riksdagsvalet hösten 1930 var det dags att ordna kommunalval. I Korsholm fördes en hätsk valkampanj mellan Allmogeförbundet och Bondeförbundet som liksom i riksdagsvalet valde att även i kommunalvalet ställa upp sina kandidater på separata listor. På samma sätt som Bondeförbundet inför riksdagsvalet hade anklagat Allmogeförbundets riksdagsle-

742 Centralvalnämndens protokoll i Korsholm 1929–1931, Korsholms kommuns arkiv.

743 Kurt Jern, "Korsholmsbygden genom seklerna", ingår i *Ett vrängt och svårt folk. Korsholm under 650 år*, red. Svenolof Karlsson, Vasa 2000, s. 202–203.

744 ÖBt 25.10.1930.

745 Jern, *Fädernesarvet*, s. 37.

746 Åkerblom, *Korsholms historia*, s. 215, Vbl 6.6.1930.

747 Jern, *Korsholmsbygden genom seklerna*, s. 202 ff.

748 ÖBt 9.1.1930.

damöter för att samarbeta med kommunisterna i riksdagen anklagades nu Allmogeförbundets ledamöter i fullmäktige för samarbete med kommunisterna i förstäderna. Korsholm var en av de få kommuner på den svenskösterbottniska landsbygden där kommunisterna hade fått ett betydande antal röster i riksdagsvalet 1929 och Korsholm var den enda landsbygdskommunen i Svenskösterbotten som hade haft kommunister i fullmäktige sommaren 1930 (se kapitel 3.1). Korsholm blev också den enda kommunen där Allmogeförbundet och Bondeförbundet lät ställa upp sina kandidater i olika valförbund i kommunalvalet och således också den enda kommunen på den svenskösterbottniska landsbygden där SFP faktiskt splittrades i två partier i kommunalvalet. Inför kommunalvalet beskylldes medlemmarna av Allmogeförbundet för att vara kommunist sympatisörer av medlemmarna i Bondeförbundet. Liksom inför riksdagsvalet förde de båda landsbygdsfraktionerna framför allt sin valdebatt i sina respektive språkrör *Österbottens Bondetidning* och *Vasa-Posten*.

I del ett i en serie insändare i *Österbottens Bondetidning* med rubriken *Kommunalförvaltningen i Korsholm* under hösten 1930 beskrev skribenterna, vilka hade signaturen ”Medlemmar av Bondeförbundet”, hur kommunisterna i förstäderna mobiliserades inför kommunalvalet mot bondebarnen i Korsholm. Enligt skribenterna innehade Allmogeförbundet en central position i denna mobilisering. En omfattande kohandel pågick mellan Allmogeförbundet och ledande kommunister i förstäderna.⁷⁴⁹ Senare i samma artikelserie beskylldes medlemmarna i Allmogeförbundet för att vara vänsterorienterade och för att understöda kommunisterna. Allmogeförbundets ordförande Båsk och viceordförande Westermark kallades ”vänsterbekännare”.⁷⁵⁰

Enligt ordföranden för Bondeförbundets lokalavdelning i norra Korsholm, Gustav Gädda, bedrev Bondeförbundet en valkampanj mot två vänsterhåll inför kommunalvalet, mot Allmogeförbundet och socialdemokraterna. I ett tal på lantmannagillet skördefest i november 1930 målade Gädda upp en bild av en bondegrupp (= Bondeförbundet, förf. anm.) som kämpade mot en vänstersinnad tjänstemannagrupp (=Allmogeförbundet, förf. anm.).⁷⁵¹ Medlemmar av Bondeförbundet betonade även det faktum att förutom att Allmogeförbundets medlemmar var vänstersinnade så var de även jordbruksfientliga tjänstemän. Allmogeförbundet utpekades som en fraktion som inte arbetade för jordbrukarnas intressen och ”modernäringens höjande” och beskrevs som ”en vänstersinnad tjänstemannagrupp” som motarbetade böndernas intressen.⁷⁵² Ett tydligt exempel på detta var enligt Bondeförbundet det faktum att Allmogeförbundets ordförande och kommunfullmäktiges ordförande Evert Båsk energiskt hade kämpat mot att lantbruksklubbarna i Korsholm skulle få kommunala anslag med motiveringen att sådan verksamhet endast avser böndernas barn och i synnerhet de bättre situerade bondebarnen.⁷⁵³

Dessutom hade flera av Allmogeförbundets ledande män, enligt medlemmarna i Bondeförbundet, aktivt bidragit till att den finska inflyttningen till Korsholm hade ökat. Kommunalsekreteraren Westermark anklagades för att ha sålt sitt hemman till finska köpare ”för snöd vinning”, vilket hade inneburit stora kostnader för folkskoleväsendet i den trakten eftersom kommunen hade varit tvungen att ordna undervisning på finska på en annars

749 ÖBt 18.11.1930.

750 ÖBt 29.11.1930.

751 ÖBt 29.11.1930.

752 ÖBt 6.12.1930, *Kommunalförvaltningen i Korsholm del 5*.

753 ÖBt, 27.11.1930, *Kommunalförvaltningen i Korsholm del 2*, Idag kallas lantbruksklubbarna för 4H-klubbar (förf. anm.) .

helsvensk ort.⁷⁵⁴ Medlemmarna i Bondeförbundet betonade även att det hade varit ledande män i Bondeförbundet som hade initierat namnbytet från Mustasaari till Korsholm några år tidigare. ”Med Allmogeförbundet skulle väl Korsholm ännu heta Mustasaari”, skrev de i *Österbottens Bondetidning*.⁷⁵⁵

Därtill betonade medlemmarna i Bondeförbundet att de ledande männen i Allmogeförbundet var unga och oerfarna. De flesta av Bondeförbundets kommunalmän hade aktivt kämpat mot förryskningen medan Allmogeförbundets ledande män knappast ens hade något minne av den tiden. Nu försökte, enligt Bondeförbundet, dessa unga och oerfarna män med kommunfullmäktiges ordförande Evert Båsk i spetsen peta undan de äldre och mera erfarna männen ur kommunfullmäktige.⁷⁵⁶ Enligt medlemmarna i Bondeförbundet gick det således att skylla det mesta av det som inte var i sin ordning i Korsholm på Allmogeförbundet, framför allt trätorna inom det kommunala livet. I sitt tal på lantmannagillet höstfest i november sade Gustav Gädda att ”den förödande politiken kom in i det kommunala livet samtidigt som Allmogeförbundet kom till”.⁷⁵⁷

Matti Peltonen konstaterar att böndernas ställning stärktes markant efter självständigheten och att de blev en mäktig faktor att räkna med i rikspolitiken. Som exempel på detta nämner han till exempel Agrarförbundets starka motstånd mot tjänstemännens krav på löneförhöjningar på 1920-talet.⁷⁵⁸ Inom det kommunala livet på landsbygden innebar dock införandet av allmän och lika rösträtt att de större böndernas makt minskade. Maktbalansen i de kommunala beslutandeorganen förändrades radikalt när allmän och lika rösträtt infördes i kommunalval. En stor grupp som tidigare hade saknat rösträtt i kommunalstämman, det vill säga arbetarna och de obesuttna, fick nu rösträtt i det nya kommunfullmäktige som inrättades. Den allmänna och lika rösträtten gav arbetarbefolkningen och de obesuttna större inflytande såväl på rikspolitisk som på kommunalpolitisk nivå. I landskommunerna skedde detta på bekostnad av bönderna. Under 1920-talet ökade också andelen av befolkningen som inte var bönder kraftigt och i många kommuner skedde demografiska förändringar. I till exempel Korsholm ökade inflyttningen av arbetare och tjänstemän markant till de delar av kommunen som låg närmast Vasa stad under 1920-talet. Den allmänna och lika rösträtten ökade också den yngre generationens inflytande på kommunal nivå. I Korsholm representerades denna yngre generation av Allmogeförbundet.

En inskränkning av den allmänna och lika rösträtten var inte något som aktivt diskuterades inom Bondeförbundet sommaren 1930. Däremot fanns en inskränkning av den politiska rösträtten med i den programförklaring som den lappovänliga Gruppen för Borgerlig samhällsutveckling i Nyland lät publicera ett par år senare. Bondeförbundet hade då anslutit sig till den gruppen. Där beskrevs den allmänna och lika rösträtten som någonting osunt och ohållbart.

Det ligger intet förnuft däri att en högt begåvad person med en lång utbildning skall likställas med en okunnig och obildad. Ej heller bör en för det allmänna bästa arbetande persons inflytande sänkas till de asociala medborgarnas, vilka inom stat och kommun arbeta för

754 ÖBt 2.12.1930, *Kommunalförvaltningen i Korsholm, del 4*.

755 Ibidem.

756 ÖBt 29.11.1930, *Kommunalförvaltningen i Korsholm del 3*, ÖBt 2.12.1930, *Kommunalförvaltningen i Korsholm del 4*.

757 ÖBt 11.11.1930.

758 Peltonen, ”Pula ja Pohjanmaa”, s. 21.

det bestående samhällsskickets förstörande och upplösning. En dylik hittills tillämplad nivellering av den mänskliga tanken och gärningen har intet med demokrati att göra. Ty demokratin har numera blivit ett slagord, som främst avser att skänka ökad makt åt sådana personer, som stöda sig på asociala element och kulturellt efterblivna medborgare.⁷⁵⁹

Gruppen för Borgerlig samverkan, senare samhällsutveckling, var en sammanslutning som bildades inför riksdagsvalet hösten 1930 av de svenska folkpartister som sympatiserade med Lapporörelsen. Gruppen ville inte enbart arbeta för att inskränka den politiska rösträtten utan de ville även begränsa riksdagens makt och öka maktbefogenheterna för regeringen.⁷⁶⁰

I kapitel 2.3 använder jag termen kommunalare när jag beskriver de "bondehövdingar" som betraktades som oskrivna ledare på landsbygden. I slutet av 1920-talet var dock kommunalarens roll inte längre lika självskrivna som den hade varit vid seklets början. De beskyllningar som Bondeförbundet riktade mot Allmogeförbundet i Korsholm visar att de "bondehövdingar" som tidigare hade setts som självskrivna ledare i lokalsamhället nu upplevde sin ledarposition vara hotad. Utgående från de beskyllningar som riktades mot Allmogeförbundet av såväl Gädda som övriga medlemmar i Bondeförbundet framträder en bild av en äldre generation som upplevde att viktiga domäner i lokalsamhället gick förlorade till förmån för en yngre generation med lite andra mera liberala värderingar. Ett ställningstagande för Lapporörelsen kan således ses som en reaktion mot att dessa män inte längre hade lika stort inflytande i det kommunala livet samt ett försök från denna äldre generations sida att hålla fast vid och stärka den maktposition och de strukturer i samhället som de upplevde att höll på och gled dem ur händerna. Genom Lapporörelsen blev det legitimt att jämställa medlemmarna i Allmogeförbundet med kommunister genom att peka på samarbetet mellan Allmogeförbundet och vänstern. Lapporörelsen blev det medel varigenom medlemmarna i Bondeförbundet kunde rättfärdiga sitt motstånd mot Allmogeförbundet. I Korsholm var ett ställningstagande för Lapporörelsen lika mycket ett ställningstagande mot Allmogeförbundet och motståndet mot Allmogeförbundet var till stora delar en konservativ reaktion mot att de större böndernas inflytande i det kommunala livet minskade under 1920-talet.

3.2.3.4 Ett fosterländskt valförbund som ett medel från Bondeförbundets sida att manövrera ut Allmogeförbundet

I kapitel 2.1 har jag redogjort för det fosterländska valförbundet som en del av de ledande männen i Bondeförbundet ville ingå med de finska borgerliga partierna inför riksdagsvalet. Valförbundsidén förverkligades aldrig på grund av hårt motstånd både i Allmogeförbundet och i Bondeförbundet. Istället kom de båda fraktionerna som bekant att ställa upp sina riksdagskandidater på olika listor men inom samma valförbund. Syftet med allborgerliga valförbund var att minimera vänsterns möjligheter att få kandidater invalda i riksdagen. Ledande män i Samlingspartiet hade räknat ut att högern borde få ett mandat till i varje valkrets om alla borgerliga partier ingick i valförbund med varandra. Detta skulle ha säkrat en borgerlig majoritet i riksdagen och ett godkännande av kommunistlagarna.⁷⁶¹ I det här sammanhanget vill jag dock studera vad Bondeförbundet skulle ha kunnat vinna på att delta i ett gemen-

759 Svensk Höger. Organ för Gruppen för Borgerlig samhällsutveckling och Bondeförbundet i Österbotten. Nummer 3. Helsingfors den 30 juni 1933.

760 Ibidem.

761 Vares och Uino, s. 34–35.

samt valförbund med de finska borgerliga partierna. Var det uteslutande en önskan om att bekämpa kommunismen genom att maximera antalet borgerliga mandat i valkretsen som gjorde att Bondeförbundet ville gå till val inom samma valförbund som Samlingspartiet och Agrarförbundet, eller kan det ha funnits andra motiv bakom Bondeförbundets handlande?

Efter att kretsstyrelsen för SFP i södra valkretsen hade sammanträtt i slutet av juli 1930 och efter omröstning fattat beslut om att SFP inte skulle ingå i ett borgerligt valförbund sände blivande riksdagskandidat, rådman Otto Jacobsson i Vasa, ett brev till sin partikamrat, professor Ernst Estlander i Helsingfors, där han uttryckte sin bestörtning över splittringen i det egna partiet.

Anhängarna av valförbundet såg ut som våta så kallade hundar vid mötet. Bäck har blivit alldeles tokig. För Nix och Helenelunds vidkommande hoppas jag att det skall vara fråga om endast tillfällig sinnesförvirring. Fast illa ser det ut. Troil, Boucht, skyddskåren etc. äro hopplöst infekterade. Undrar nu om de verkligen skola hava mage att spränga partiet genom att trots allt ingå valförbund med finnarna. Sannerligen världens yttersta tider.⁷⁶²

Var Nix, Helenelund och de andra ledande männen i Bondeförbundet som förespråkade ett valförbund fullkomligt sinnesförvirrade som Jacobsson befarade eller låg det en noga uttänkt plan bakom deras agerande? Om man ser till vilket alternativ som bäst skulle ha gynnat det parti som de alla hörde till, det vill säga SFP, så verkar det onekligen som om de som motsatte sig ett valförbund resonerade förståndigast. Valförbundsmotståndarnas främsta argument mot ett gemensamt borgerligt valförbund var att de befarade att en stor del av den svenska väljarkåren skulle avstå från att rösta eller välja att rösta på en socialdemokratisk kandidat hellre än att riskera att deras röst hjälpte in en finskspråkig i riksdagen. De frågade sig också hur de borgerliga partierna skulle kunna enas om antalet kandidater eftersom inget valförbund fick ställa upp flera kandidater än det fanns mandat i valkretsen, det vill säga tolv i södra och tio i norra valkretsen. Om det borgerliga valförbundet skulle ta hem alla mandat i de två valkretsarna eller om alla svenska kandidater i valförbundet blev invalda skulle det dessutom inte finnas några svenskspråkiga suppleanter. Kravet på att endast lappovänliga kandidater skulle få kandidera förkastades helt från Allmogeförbundets sida eftersom ett sådant krav skulle ha inneburit att Allmogeförbundets röstmagneter i södra valkretsen, Levi Jern och K.V. Åkerblom, inte skulle ha fått kandidera.

SFP var det enskilt största partiet i både norra och södra valkretsen i Vasa län men i båda valkretsarna bodde det flera finsk- än svenskspråkiga väljare år 1930. I ett gemensamt borgerligt valförbund skulle de finska kandidaterna således ha haft större chans att samla flera röster och få ett högre jämförelsetal. I riksdagsvalet 1929 hade de finska borgerliga partierna tillsammans fått 21 230 röster i den södra valkretsen och 19 017 röster i den norra. I samma val hade SFP fått 21 029 röster i den södra valkretsen och 16 745 röster i den norra, vilket hade gett partiet fem mandat i den södra och fyra mandat i den norra valkretsen.⁷⁶³ Riksdagsvalet år 1929 hade dock inte varit något speciellt bra val för SFP:s del. I riksdagsvalet år 1922 hade SFP fått sju mandat i södra och fem mandat i norra valkretsen.⁷⁶⁴ I SFP fanns det många som hoppades att partiet skulle kunna nå upp till samma valresultat igen.

762 Brev från Otto Jacobsson till Ernst Estlander 3.8.1930, Ernst Estlanders brevsamling, HÅAB.

763 Finlands officiella statistik 1929, del IV:Valstatistik, s. 42–43.

764 Finlands officiella statistik 1929, del IV:Valstatistik, s. 42–43.

I ett borgerligt valförbund var det dock uteslutet att SFP bland tre andra finska borgerliga partier skulle ha tillåtits nominera sju av tolv kandidater i den södra och fem av tio kandidater i den norra valkretsen. Om platserna skulle ha fördelats rättvist bland de fyra borgerliga partierna i respektive valkrets skulle SFP ha fått nominera tre kandidater i den södra valkretsen och två till tre kandidater i den norra valkretsen. Det som dock i det här skedet diskuterades som det mest troliga alternativet från Bondeförbundets sida var att alla partier skulle få ställa upp lika många kandidater som hade valts in från partiet i riksdagen 1929.⁷⁶⁵ Det betydde att SFP skulle ha fått nominera fem kandidater i den södra valkretsen och fyra i den norra. Enligt Levi Jern visade de bondeförbundare som förespråkade ett valförbund upp ett intyg på kretsstyrelsens möte i södra valkretsen från ett möte som hade hållits mellan Agrarförbundet och Samlingspartiet i Seinäjoki där SFP lovades detta.⁷⁶⁶

Om det borgerliga valförbundet skulle ha tagit hem alla mandat i valkretsen skulle SFP således inte ha förlorat några mandat i riksdagen, men partiet skulle heller inte ha haft någon möjlighet att få flera mandat. Dessutom skulle det inte ha funnits några svenska suppleanter. Det mest troliga är att inte ens alla SFP:s kandidater skulle ha fått ett tillräckligt stort jämförelsetal för att bli invalda eftersom allting tyder på att ”det fosterländska valförbundet” inte skulle ha fått samtliga mandat i någondera valkretsen. SFP skulle med andra ord inte ha kunnat stärka sin position i valkretsen genom ett borgerligt valförbund.

Det officiella argumentet för ”det fosterländska valförbundet” bland de svenskösterbottningar som förespråkade detta var att få tillstånd den kvalificerade borgerliga majoritet som krävdes för att kommunistlagarna skulle kunna godkännas i riksdagen. I en insändare förklarade de som förespråkade det fosterländska valförbundet sitt agerande med att det var viktigt att skapa en så stark borgerlig front som möjligt för att förhindra kommunisterna som enligt insändarskribenterna högst antagligen skulle rösta på SDP:s listor att få mandat i riksdagsvalet.⁷⁶⁷ Skulle ett borgerligt valförbund ha minskat vänsterns mandat i Vasa norra och södra valkretsar?

I riksdagsvalet 1929 hade socialdemokraterna fått 4064 röster i den södra valkretsen och 4403 röster i den norra valkretsen. Kommunisterna hade fått 6335 röster i den södra och 3780 röster i den norra valkretsen.⁷⁶⁸ Tillsammans utgör det här 10 399 socialistiska röster i den södra valkretsen och 8 183 socialistiska röster i den norra valkretsen. I samma val hade de borgerliga partierna fått 42 259 röster i den södra valkretsen och 35 762 röster i den norra valkretsen.⁷⁶⁹ När Bondeförbundets ledning vägde för- och nackdelarna med ett valförbund mot varandra bör de rimligtvis ha kalkylerat utgående från valresultatet i föregående års riksdagsval.

Inför riksdagsvalet hösten 1930 var SDP det enda vänsterpartiet som kandiderade i valkretsarna eftersom all kommunistisk verksamhet i praktiken redan var förbjuden trots att kommunistlagarna inte ännu hade godkänts i riksdagen.⁷⁷⁰ Med de röster som SDP och de borgerliga partierna hade fått i riksdagsvalet 1929 skulle SDP ha fått endast ett mandat i vardera valkretsen om planerna på ett borgerligt valförbund skulle ha förverkligats. Bondeförbundets styrelse bör ju dock ha räknat med att SDP skulle ärva en stor del av de röster

765 Vbl 25.7.1930.

766 Jern, *Fädernesarvet*, s. 69.

767 Vbl 22.7.1930.

768 Finlands officiella statistik 1929, del IV: Valstatistik s. 42–43.

769 Ibidem

770 Landshövdingarna hade fått fullmakt att stänga alla kommunistiska arbetarhus och tidningstryckerier under sommaren (se till exempel Huttula).

som hade tillfallit SASP 1929 trots att FKP hade uppmanat sina väljare att inte rösta på socialdemokraterna 1930.⁷⁷¹ Den absoluta majoriteten av svenskösterbottningarna på landsbygden som år 1929 hade röstat på kommunisterna var inte ens knutna till någon kommunistisk arbetarförening och kanske inte ens medvetna om FKP:s uppmaning. Dessutom hotade många som tidigare hade röstat på SFP att rösta på socialdemokraterna om SFP gick med i ett valförbund med Samlingspartiet och Agrarförbundet. Om man leker med tanken att socialdemokraterna skulle ha ärvt alla röster från SASP och de borgerliga partierna skulle ha fått lika många röster som i riksdagsvalet 1929 skulle mandatfördelningen mellan borgerliga och socialistiska partier i Vasa norra och södra valkrets inte ha rubbats av ett fosterländskt valförbund.

I så fall skulle socialdemokraterna ha fått två mandat både i den norra och i den södra valkretsen. Det fosterländska valförbundet skulle ha fått tio mandat i den södra och åtta mandat i den norra valkretsen enligt 1929-års valresultat. Även fastän socialdemokraterna inte skulle ha ärvt alla yttervänsterns röster utan fått låt oss säga fått 8400 röster i den norra och 7497 röster i den södra valkretsen, vilket var just precis det antal röster som SDP fick i valet 1930, skulle mandatfördelningen mellan socialistiska och borgerliga partier inte ha rubbats i de båda valkretsarna av ett borgerligt valförbund förutsatt att antalet röster på de borgerliga partierna skulle ha varit lika många som år 1929. Socialdemokraterna skulle också då ha fått två mandat i både södra och norra valkretsen. Först med färre än 7700 röster i den södra valkretsen och 7950 röster i den norra valkretsen skulle vänstern ha förlorat ett mandat om det borgerliga valförbundet skulle ha lyckats mobilisera lika många väljare som år 1929.⁷⁷²

Dock är det högst troligt att en stor del av SFP:s väljarkår antingen skulle ha låtit bli att rösta eller kanske till och med röstat på någon av kandidaterna på SDP:s listor om SFP:s kandidater skulle ha begränsats till ett fåtal lappovänliga kandidater inom ramen för ett borgerligt valförbund. Någon ”stor borgerlig vinst” skulle således inte det fosterländska valförbundet ha inneburit i Vasa norra eller södra valkrets. De borgerliga partierna hade redan nästan alla mandat i valkretsarna. Med facit i hand kan jag tvärtom visa att SDP högst sannolikt skulle ha gynnats av ett fosterländskt valförbund. I riksdagsvalet på hösten 1930 fick SDP nämligen endast ett mandat i respektive valkrets.⁷⁷³ Om SFP skulle ha ingått i ett borgerligt valförbund och om alla som faktiskt röstade på partiet 1930 även skulle ha gjort det om SFP skulle ha ingått valförbund med agrarerna och samlingspartisterna skulle SDP ha fått två av de tolv mandaten i södra valkretsen och ett av de tio mandaten i norra valkretsen. Det fosterländska valförbundet skulle ha fått de övriga mandaten.⁷⁷⁴ Det är således föga troligt att Bondeförbundets ledning förväntade sig att kunna spela ut socialdemokraterna genom ett fosterländskt valförbund.

Således verkar det ju som om de som motsatte sig ett borgerligt valförbund handlade mera rationellt. De som bedömde att ett borgerligt valförbund inte skulle gynna SFP hade troligtvis rätt i sina antaganden. Också männen i Bondeförbundet insåg riskerna med valför-

771 Virtanen, s. 23.

772 Dessa siffror har jag kommit fram till genom att räkna ut de jämförelsetal som kandidaterna skulle ha fått i respektive valförbund enligt d'Hondts valmetod, som var det valsystem som man följde i Finland år 1930. Enligt denna valmatematik får den som har fått flest röster i valförbundet alla valförbundets röster, den som fått näst mest röster får ½ av valförbundets röster, trean får 1/3 osv.

773 Finlands officiella statistik 1930, XXIX:Valstatistik, riksdagsvalet 1930.

774 Ibidem

bundet. ”Frågan är huruvida vi ställa den gemensamma borgerliga vinsten så högt, att vi äro redo att för en sådan riskera förlusten av ett eller flera svenska mandat åt finnarna”, kunde man läsa på ledarspalt i *Österbottens Bondetidning*.⁷⁷⁵ Medlemmarna i Bondeförbundet var således medvetna om att endast de finska partierna Agrarförbundet och Samlingspartiet hade något att vinna på ett fosterländskt valförbund mandattekniskt sett. Ändå var Bondeförbundet redo att gå in i ett valförbund. Ett år tidigare hade det låtit annorlunda.

Inför riksdagsvalet sommaren 1929 lät Bondeförbundet publicera ett valprogram där de anklagade samtliga finska borgerliga partier för att ha antagit svenskans utrotande i sina program. ”Få dessa partier, samlingspartiet, framstegspartiet och agrarpartiet majoritet i riksdagen förkväva de oss som nationalitet. Detta måste vi med all vår kraft sätta oss emot!”⁷⁷⁶ Nu, ett år senare, ville Bondeförbundet uttryckligen arbeta för att de finska borgerliga partierna skulle få majoritet i riksdagen till och med på bekostnad av svenska mandat. En riksdag med klar borgerlig majoritet ansågs med andra ord viktigare år 1930 än riksdagsmän som försvarade svenska språkets ställning. I riksdagsvalet ett år tidigare hade svenskhet varit viktigare än borgerlighet.

Eftersom ett borgerligt valförbund inte skulle ha gynnat vare sig SFP eller den borgerliga representationen i riksdagen överlag i Vasa norra och södra valkretsar vill jag studera om ett borgerligt valförbund på andra sätt kunde ha varit till fördel för Bondeförbundet. En grupp som definitivt inte hade något att vinna på ett fosterländskt valförbund var Allmogeförbundet, vars lappokritiska kandidater knappast skulle ha ansetts tillräckligt fosterländska för att få kandidera. När Bondeförbundets styrelse presenterade tankarna på ett fosterländskt valförbund var de noga med att påpeka att endast sådana kandidater som stödde Lapporörelsen och lovade att godkänna kommunistlagarna skulle få kandidera i valförbundet.⁷⁷⁷ Detta skulle ha inneburit att personer som hörde till Allmogeförbundet, till exempel de långvariga och erfarna riksdagsmännen Levi Jern och K.V. Åkerblom, inte skulle ha fått kandidera eftersom de motsatte sig såväl Lapporörelsen som kommunistlagarna. Även liberala SFP:are i städerna som inte hörde till Allmogeförbundet men som i likhet med Allmogeförbundet hade en negativ inställning till Lapporörelsen och som hade röstat tillsammans med socialdemokraterna i många frågor i riksdagen under 1920-talet skulle ha underkänts som kandidater. Istället skulle Bondeförbundet och de svenskar i städerna som hörde till SFP:s högerflygel ha haft monopol på alla eventuella svenska mandat i valkretsarna. SFP skulle ha börjat föra en mera högerinriktad politik och Bondeförbundet skulle ha stärkt sin position i riksdagen och på den svenskösterbottniska landsbygden på bekostnad av Allmogeförbundet.

Allting tyder på att det var just en strävan efter att förhindra de enligt Bondeförbundet alltför vänsterorienterade och liberala medlemmarna i Allmogeförbundet att kandidera i riksdagsvalet som föranledde Bondeförbundets ledning att förespråka ett valförbund. Tanken på att ingå i ett borgerligt valförbund med de finska partierna tilltalade Bondeförbundet endast under förutsättning att SFP:s kretsstyrelse fattade beslut om att detta var det enda valförbund som SFP skulle ställa upp kandidater i. Bondeförbundets styrelse var mycket noga med att betona kravet på enighet. När kretsstyrelsen underkände planerna på ett fosterländskt valförbund var det ju ingenting som förhindrade Bondeförbundets kandidater att trots allt gå med i ett gemensamt borgerligt valförbund tillsammans med Samlingspartiet och Agrarförbundet. När Allmogeförbundets styrelse meddelade att de tänkte ställa upp

---

775 ÖBt 22.7.1930.

776 ÖBt 15.6.1929.

777 ÖBt 29.7.1930.

egna kandidater inom ett svenskt valförbund oberoende av vad Bondeförbundet beslutade förkastade Bondeförbundets styrelse valförbundsplanerna i båda valkretsarna.

Den officiella (bort)förklaringen till att Bondeförbundet övergav planerna på ett valförbund var att de finska partierna i valkretsen inte hade lämnat någon förfrågan till SFP om de ville medverka i ett sådant valförbund.⁷⁷⁸ I verkligheten var det dock rädslan för att Allmogeförbundet skulle kamma hem alla svenska mandat som gjorde att Bondeförbundet inte verkställde valförbundsplanerna. Detta erkände också Bondeförbundets riksdagskandidat J.I. Bäck på ett valmöte i Vörå. Han sade att det inte gick att verkställa planerna på ett valförbund om inte hela SFP ställde sig bakom valförbundet eftersom det annars fanns en risk att det skulle ske en ytterligare förskjutning till vänster i det egna partiet.⁷⁷⁹ Bondeförbundets ledning vågade inte riskera att Allmogeförbundet skulle ha samlat svenska röster inom ett eget valförbund. Samlingspartiet och Agrarförbundet var således de enda borgerliga partierna som ingick valförbund i Vasa norra och södra valkrets. Deras kandidater kombinerades inte med varandra utan ställdes upp på separata listor. På samlingspartiets listor stod devisen: ”Kommunismi hävitettävä maastamme – Kansallinen Kokoomus!” och på Agrarförbundets listor stod devisen: ”Isänmaan ja kansanvallan puolesta. Kommunismia vastaan – Maalaisliitto.”⁷⁸⁰

Planerna på ”fosterländska valförbund” aktualiserades även i Åboland och Nyland men planerna blev verklighet endast i Åbo läns södra valkrets.⁷⁸¹ I Nyland var det mycket nära att SFP gick med i ett fosterländskt valförbund. När kretsstyrelsen röstade om saken föll rösterna 41-41 och ordförande Eric von Rettig fick avgöra saken. Han var för ett fosterländskt valförbund och förordade ett sådant. Framstegspartiet började dock ställa vissa krav och SFP drog sig ur planerna. Inre stridigheter i partiet ledde dock till att SFP i Nyland gick till val inom två valförbund då ”Svenska vänstern” beslöt att bilda ett eget valförbund. Resten av SFP gick dock till val inom ett valförbund på enpersonerslistor men på samma sätt som i Österbotten var de lappovänliga kandidater klart och tydligt markerade. De lappovänliga kandidaterna inom SFP i Nyland kallade sig för Gruppen för borgerlig samverkan.⁷⁸²

Det fanns således en intern konflikt i SFP som hade pyrt under ytan både i riksdagen och inom kommunalpolitiken under en längre tid och som nu kom upp till ytan i samband med riksdagsvalet 1930. Bland konservativa i partiet fanns det en stark vilja att försvaga stödet för de partikamrater som uppfattades som vänsterorienterade och Lapporörelsen erbjöd en möjlighet till detta. Fienden var inte i första hand kommunisterna utan fienden fanns inom de egna leden. Dessa motsättningar fanns i hela partiet men de kom tydligast fram på landsbygden i Svenskosterbotten där vänstern och högern inom SFP verkade inom de två fraktionerna Bondeförbundet och Allmogeförbundet. Här kolliderade konservativa och liberala värderingar med varandra. På samma sätt som Närpesborna till viss del utnyttjade Lapporörelsen för att bekämpa Fredsrörelsen utnyttjade Bondeförbundet Lapporörelsen för att vända opinionen mot Allmogeförbundet och försvaga Allmogeförbundets ställning. Lapporörelsen erbjöd en möjlighet för de mera högersinnade eller konservativa i SFP att

778 ÖB 12.8.1930, SÖ 30.7.1930.

779 Vbl 5.8.1930.

780 Kandidatlistor riksdagsvalet 1930 n:o K 7ab, Valstatistik 19, Statistikcentralens arkiv.

Översättning: ”Ut med kommunisterna ur landet – Nationella Samlingspartiet” och ”För folk och fosterland. Mot kommunismen – Agrarförbundet.

781 Schauman och Lilius, s. 54.

782 Karvonen, *I stormens öga*, s. 147–150.

offentligt angripa de partikamrater som upplevdes som alltför vänsterorienterade och liberala.

3.3 FÖRHOPPNINGAR OM EN BÄTTRE JORDBRUKSPOLITIK?

I kapitel 3.2 visade jag att stödet för Lapporörelsen kan uppfattas som en konservativ reaktion mot nya "ismer" och politiska aktörer som enligt de äldre medlemmarna i Bondeförbundet rubbade den tidigare rådande ordningen i bysamhället. I Korsholm var böndernas stöd för Lapporörelsen till stora delar en protest mot Allmogeförbundet. Bondeförbundet och Allmogeförbundet var landsbygdsfraktioner med bönder som medlemmar. Jordbrukspolitiska frågor har tangerats tidigare i texten. I det här kapitlet vill jag närmare undersöka om det fanns jordbrukspolitiska motiv bakom Bondeförbundets ställningstagande för Lapporörelsen. De som var medlemmar i Bondeförbundet var även medlemmar i ortens lantmannagille. Det har tidigare framgått att Bondeförbundet och lantbrukssällskapet samarbetade med varandra. Eftersom syftet med lantbrukssällskapets verksamhet var att främja lantbruksnäringen inställer sig frågan vad dessa bönder såg i Lapporörelsen som kunde ha gynnat dem själva och deras näring.

Det har tidigare framkommit att Bondeförbundet tog ställning för Lapporörelsen fyra dagar efter ett möte som hölls i Lappo den 15 juni där ungefär 20 svenskösterbottniska bönder träffade blivande statsminister Per Edvin Svinhufvud och Lapporörelsens ledare Vihtori Kosola. Tidigare har det konstaterats att ledarna i Bondeförbundet blev kontaktade av de före detta aktivistledarna Harald Boucht och Eric von Troil som i sin tur hade blivit kontaktade av Kai Donner. Männerna i Bondeförbundet och de svenskösterbottniska bönderna var dock knappast passiva aktörer som endast gjorde som de blev tillsagda. Jag vill undersöka om det fanns en anledning till att det var just Bondeförbundets ledande män som Troil och Boucht vände sig till när de ville få med de svenskösterbottniska bönderna i Lapporörelsen samt varför Bondeförbundet accepterade samarbetet. Tidigare har det framkommit att även Allmogeförbundets medlemmar var antikommunister. Ändå kom Allmogeförbundet starkt att ta avstånd från Lapporörelsen. De bönder som officiellt tog ställning för Lapporörelsen i Svenskösterbotten hörde alla till Bondeförbundet.

Varken Bondeförbundets ledning eller bönderna på den svenskösterbottniska landsbygden hade som jag tidigare nämnt visat något intresse varken för Lapporörelsen eller kommunismens bekämpande före den 15 juni 1930. I stället fanns det en fråga som totalt dominerade inom förbundet, nämligen spannmålstullar. Bondeförbundet ville att riksdagen skulle höja importtullarna på spannmål till en så hög nivå att importerad spannmål blev dyrare än inhemskt för att spannmålsodlingen skulle kunna bli lönsam i landet. Spannmålstullarna diskuterades på alla sammankomster i Bondeförbundet regi sommaren 1930 och var det överlägset mest behandlade temat i *Österbottens Bondetidning*. Eftersom spannmålstullarna var den viktigaste politiska frågan för Bondeförbundet i början av 1930-talet vill jag undersöka om spannmålstullarna kan ha påverkat Bondeförbundets ställningstagande för Lapporörelsen. Eftersom inget protokoll fördes på mötet i Lappo och eftersom inga journalister rapporterade från mötet kan vi inte veta om spannmålstullarna diskuterades och om männen som deltog i mötet fick ett löfte om att den regering som Svinhufvud var i färd med att bilda skulle arbeta för att höja spannmålstullarna. Genom att följa med den politiska debatt som fördes i Bondeförbundets språkrör *Österbottens Bondetidning* och genom att se

på hur Bondeförbundet agerade inför riksdagsvalet vill jag undersöka om ett aktivt ställningstagande för Lapporörelsen gick att förena med de jordbrukspolitiska och ekonomiska intressen som medlemmarna i Bondeförbundet hade.

I kapitel 2.1 har jag visat att medelåkerarealen bland de bönder i Korsholm som deltog i bondetåget var betydligt högre än kommunens medelåkerareal. Största delen av dessa bönder var medlemmar i Bondeförbundet. Bland dem som ställde sig bakom Lapporörelsen i Korsholm fanns således kommunens största producenter. Det var inte bara i Svenskøsterbotten som större spannmålsproducenter ställde sig bakom Lapporörelsen. Marina Hamberg, som har gjort en undersökning om de agrara krisrörelser som uppstod på den finländska landsbygden från och med hösten 1930, har konstaterat att det i första hand var spannmålsproducenter med något större gårdar som tenderade att ansluta sig till Lapporörelsen medan småbrukarna i större grad anslöt sig till de så kallade krisrörelser som började uppstå från och med hösten 1930.⁷⁸³

En viktig jordbrukspolitisk fråga där småbrukarnas och de större producenternas åsikter i regel gick isär under mellankrigstiden var synen på importtullar på spannmål. Småbrukarna var i regel emot importtullar på spannmål medan de större producenterna i regel var för ett starkt tullskydd av den inhemska spannmålsproduktionen. De flesta krisrörelser som dominerades av småbrukare var emot skyddstullar på spannmål. I Loimaa var det dock mest större producenter som anslöt sig till den lokala krisrörelsen. Krisrörelsen i Loimaa ville införa höga skyddstullar på spannmål. Enligt Jari Niemelä hölls det första krismötet i Loimaa i samband med att den lokala Lappoavdelningen hade ett möte.⁷⁸⁴ Det är således sannolikt att samma män som anslöt sig till krisrörelsen i Loimaa även var aktiva inom Lapporörelsen. Det enda samband som Niemelä och de andra forskare som har behandlat krisrörelserna har lyft fram mellan Lapporörelsen och krisrörelserna är de utomparlamentariska metoder som såväl lappomännen som männen inom krisrörelserna var beredda att tillgripa. De forskare som har berört skyddstullarna på spannmål har inte lyft fram något samband mellan de bönder som anslöt sig till Lapporörelsen och de som förespråkade ett starkt tullskydd av inhemskt spannmål och tvärtom. Frågan om det fanns ett jordbrukspolitiskt intresse av att stöda eller ta avstånd från Lapporörelsen har således inte alls berörts.

3.3.1 Spannmålstullarna – en central jordbrukspolitisk fråga i slutet av 1920-talet

Skyddstullar på importerad spannmål hade tagits bort i Finland år 1864 och fram till första världskriget var brödsädehandeln med Ryssland tullfri. Under den här tiden strävade landets ledning medvetet efter att inrikta jordbruket på animalieproduktion. Svältkatastrofen på 1860-talet ansågs vara bevis på att det inte gick att odla spannmål i Finland. Brödsäd skulle i stället importeras från Ukrainas böljande vetefält. För att balansera handeln exporterades finländskt smör och ost tullfritt till Sankt Petersburg.⁷⁸⁵ När första världskriget bröt ut var självförsörjningsgraden i Finland gällande spannmål cirka 40 procent.⁷⁸⁶ Den hungersnöd som drabbade Finlands folk under första världskriget visade dock med tydlighet riskerna med att landet var beroende av brödsäd från utlandet. Efter kriget började finska staten därför medvetet sträva efter att öka självförsörjningsgraden i Finland genom lagstiftning och

783 Hamberg, s. 61–65.

784 Niemelä, *Talonpoika toimessaan*, s. 167.

785 Seppo Simonen, *Raivaajia ja rakentajia. Suomen maatalouden historia*. Helsinki 1964, s. 548.

786 Hjerppe och Lamberg, s. 386.

diverse jordbrukspolitiska åtgärder. Det var viktigt att landets livsmedelsförsörjning skulle kunna garanteras också under dåliga tider. De obesuttnas rätt att lösa in jord, rådgivning, forskning, utbildning, kontrollverksamhet, förmånliga lån, nyodlingsstöd, premieringar och gynnande av andelsverksamheten är exempel på åtgärder som vidtogts för att öka jordbrukets avkastning. Även importtullarna på spannmål återinfördes från och med år 1919. Tullarna hölls dock på en mycket låg nivå under hela 1920-talet. Åren 1919–1922 var importtullarna åtta penni per kilo på råg och elva penni per kilo på vete, vilket bara utgjorde cirka tre procent av importpriset. Rågtullen var den viktigaste tullen eftersom rågen var landets viktigaste brödsädesort. I Finland bodde det många fattiga som inte hade möjlighet att köpa dyrare livsmedel och riksdagen ville därför inte höja tullarna mera.⁷⁸⁷ Tullarna var relativt låga under hela 1920-talet. Före år 1930 var Finland ett av de länder i Europa som hade lägst tullar på livsmedel.⁷⁸⁸

Enligt lantbruksrådgivningsorganisationerna var de låga importtullarna på spannmål huvudorsaken till att brödsädesproduktionen inte ökade under 1920-talet. Utländsk spannmål var billigare och ansågs dessutom vara av bättre kvalitet, vilket gjorde att jordbrukare upplevde att det inte var lönsamt att odla spannmål utöver den egna gårdens behov. Röster höjdes därför för att höga importtullar på all spannmål som importerades till Finland borde införas så att finländskt spannmål skulle kunna vara konkurrenskraftigt i förhållande till utländskt. Det var inte bara lantbruksrådgivningsorganisationerna som ville ha en kraftig tullförhöjning. Jordbrukarnas intresseorganisation MTK och alla övriga centralorganisationer knutna till handeln och industrin ville ha förhöjda importtullar på spannmål.⁷⁸⁹

Bland jordbrukarna ute på fältet var meningarna delade om importtullarnas vara eller icke vara. Endast de bönder som hade möjlighet att odla spannmål i sådan mängd att det blev över till försäljning gagnades direkt av importtullarna. För småbrukarna, de obesuttna och konsumenterna skulle importtullarna endast innebära ökade utgifter till följd av högre brödsädes-, utsädes- och kraftfoderpriser. De småbrukare som hade inriktat sitt jordbruk på animalieproduktion ville köpa billigt kraftfoder.⁷⁹⁰ Spannmåls- och industritullarna gick också i regel hand i hand. Även inom landets verkstadsindustri fanns en önskan om högre importtullar på maskiner. Förhöjda spannmålstullar skulle således med största sannolikhet även ha lett till att importtullarna på maskiner och konstgödsel skulle ha höjts eftersom även dessa varor till en stor del importerades.⁷⁹¹ Gällande animalieproduktionen rådde överproduktion inom vissa sektorer och det fanns således inget behov av att skydda denna sektor mot importvaror för att driva upp produktionen.⁷⁹² Dessutom var animalieprodukter som smör, ost, ägg och kött viktiga exportprodukter och producenterna av animalier gynnades således tvärt emot spannmålsodlarna av frihandeln. Storbritannien var den största importören av finländska animalieprodukter. Spannmål däremot odlades främst för att tillgodose hemmamarknadens behov, inte för export.⁷⁹³

787 Vihola, s. 370–371.

788 Juha-Antti Lamberg, *Taloudelliset eturyhmät neuvotteluprosessissa. Suomen kauppasopimuspolitiikka 1929–1930-luvulla*, Helsinki 1999, s. 38, 41.

789 Niemelä, *Lääninlampureista maaseutukeskuksiin*, s. 222–223, Hjerpe och Lamberg, s. 395–396, Simonen s. 18–21.

790 K.T.Juttila, *Suomen maatalous ja maatalouspolitiikka 20.vuosisadalla*, Helsinki 1936, s. 91, Niemelä, *Lääninlampureista maaseutukeskuksiin*, s. 222.

791 Lamberg, s. 45.

792 Mylly, s. 228, Jutikkala, *Omavaraiseen maatalouteen*, s. 212–216, Kananen, s. 74–81.

793 Juttila, s. 126, Johansson och Thullberg, s. 51.

Enligt Juhani Mylly var frågan om skyddstullar på spannmål i första hand en geografisk fråga. Bönderna i norra Finland som hade mindre gårdar och i regel var boskapsuppfödare ville ha låga importtullar, medan dessa var närmast oundvikliga för bönderna i södra Finland som hade större gårdar och producerade spannmål för försäljning. Enligt Mylly var kampen om skyddstullarna i riksdagen en kamp mellan två regioner i Finland, den norra och den södra.⁷⁹⁴ Även Eino Jutikkala ser till geografien när han beskriver inställningen till importtullarna på spannmål bland landets bönder. Enligt Jutikkala gick dock gränsen mellan skyddstullsvänliga och skyddstullsmotståndare lodrätt genom landet. Bönderna i östra Finland som hade inriktat sig på mjölk- och virkesförsäljning var motståndare till skyddstullar på spannmål, medan bönderna i västra Finland som hade inriktat sig på mjölk- och spannmålsförsäljning var positivt inställda till skyddstullar.⁷⁹⁵ Enligt Teppo Vihola var skyddstullarna på spannmål totalt betydelselösa för jordbrukarna själva. Eftersom majoriteten av jordbrukarna producerade för husbehov var det sak samma för dem om tullarna på spannmål var höga eller låga. Vihola säger att det endast var storgods i Nyland, Egentliga Finland och Tavastland som sålde sitt överskott till storstäderna Helsingfors, Åbo och Tammerfors som hade något att vinna på importtullar på spannmål.⁷⁹⁶ I verkligheten är det svårt att dela in landets bönder geografiskt enligt inställning till spannmålstullarna. I till exempel Österbotten fanns både en stark opinion för och en stark opinion mot spannmålstullarna bland bönderna.

Av de politiska partierna var Agrarförbundet det enda renodlade jordbrukarpartiet i den finländska riksdagen, men i princip hade alla partier jordbrukarfraktioner under mellankrigstiden. Det här var en tid när över två tredjedelar av landets befolkning fick sin inkomst från lantbruket och inget parti hade råd att negligera landsbygdsbefolkningen. Inom samtliga borgerliga partier var meningarna delade om importtullar på spannmål gynnade jordbrukarna eller inte. I Agrarförbundet dominerade de som förespråkade ett kraftigt tullskydd, men i partiet fanns det även en fraktion av småbrukare som var emot alla former av skyddstullar.

Juha Kaila har i en avhandling pro gradu undersökt hur Agrarförbundet förhöll sig till tullfrågan under mellankrigstiden. Han konstaterar att majoriteten i partiet ställde sig negativa till tullskydd av spannmål före 1919, men att det skedde en förskjutning mot en mera producentinriktad politik från och med 1921 då Agrarförbundet lyckades driva igenom en importtull på råg. Kaila konstaterar att den tulinje som Agrarförbundet öppet började driva från och med början av 1920-talet inte rönt någon förståelse bland småbrukarna i Uleåborgs län som köpte en stor del av det spannmål som konsumerades på gården. Dessa anklagade Agrarförbundet för att springa MTK:s och storböndernas ärenden och negligera småbrukarna. Agrarförbundets representanter i riksdagen från norra Finland kunde acceptera att det fanns behov av att skydda spannmålsproduktionen i södra Finland med tullar, men de krävde undantag gällande spannmålstullarna för norra Finlands del samt ekonomiskt stöd och kompensation för de långa transporter som vid sidan av tullarna gjorde spannmålen dyrare för bönderna i norr. Något sådant undantag godkändes dock inte av riksdagen under 1920-talet, vilket gjorde att Agrarförbundet nästan splittrades i två partier.⁷⁹⁷ De två

794 Mylly, s. 227.

795 Jutikkala, *Omaavaraiseen maatalouteen*, s. 209.

796 Vihola, s. 372–373.

797 Juha Kaila, *Tuli mitä tuli, leipä ensin. Maalaisliiton ruispolitiikka vuosien 1919–1930 valtiopäivällä*, Suomen historian pro gradu - tutkielma, Jyväskylän yliopisto historian laitos 1999, s. 81–83, 102–103.

andra finska borgerliga partierna, Samlingspartiet och Framstegspartiet, förhöll sig i regel positiva till ett effektivt tullskydd av både jordbruks- och industrivaror.⁷⁹⁸

Socialdemokraterna och kommunisterna var emot importtullar av alla de slag eftersom dessa ansågs pressa upp priserna, vilket missgynnade partiets väljarkår som till största delen fanns bland arbetarna, de obesuttna och småbrukarna. Socialdemokraterna ville avlägsna skyddstullarna på spannmål helt och hållet. Däremot var partiet mera positivt inställt till olika typer av produktionspremier som belönade småbrukarnas produktion och på det sättet stimulerade landets totala produktion.⁷⁹⁹ En sådan produktionspremie var de exportpremier som infördes på ägg och fläsk år 1928. I praktiken fungerade dessa så att den som sålde ägg eller svinkött för export fick rätt att tullfritt köpa spannmål eller andra livsmedel för motsvarande summa. Socialdemokraterna var positivt inställda till att även börja premiera export av smör och ost.⁸⁰⁰

Juhani Mylly konstaterar i sin historik om Agrarförbundet att SFP var deciderat emot alla tullförhöjningar.⁸⁰¹ Verkligheten var dock den att det fanns en tudelad syn på tullfrågan inom partiet. Eino Jutikkala har noterat att SFP var splittrat, men han förklarar splittringen med språkstriderna. De svenskar som röstade med vänstern mot förhöjda tullar gjorde det enligt Jutikkala enbart för att få stöd hos socialdemokraterna mot äkftfnska angrepp i riksdagen.⁸⁰² Det fanns helt riktigt, som Jutikkala konstaterar, två linjer gällande synen på importtullar inom SFP. När rågtullen första gången höjdes år 1921 röstade en stor del av SFP:s riksdagsledamöter emot införandet av importtullar på råg. Flera SFP:are valde därefter konsekvent att rösta tillsammans med vänstern mot alla tullförhöjningar under hela 1920-talet. I Svenskösterbotten syntes splittringen inom SFP genom de två fraktionerna Bondeförbundet och Allmogeförbundet. Allmogeförbundets inställning till jordbruksfrågor låg i flera avseenden nära socialdemokraternas. Förutom att Allmogeförbundet var starkt emot alla former av tullskydd ville de liksom SDP införa exportpremier på mjölk och smör. Allmogeförbundets språkrör *Vasa-Posten* noterade att socialdemokraternas lanthushållningsprogram till stora delar var positivt för de österbottniska småbrukarna.⁸⁰³ Det var således inte enbart en önskan om språkligt skydd som gjorde att medlemmarna i Allmogeförbundet hade samma syn som socialdemokraterna på jordbrukspolitiken.

Splittringen inom SFP i Österbotten påminner om de interna striderna i Agrarförbundet under samma tid. I Agrarförbundet hade dock konflikten en geografisk dimension. Agrarförbundets representanter i norra Finland förstod behovet av skyddstullar i södra Finland och de flesta inom Agrarförbundet kunde acceptera att bönderna i norra Finland var i behov av undantag från tullarna. Vänsterpartierna uppfattade dock kravet på specialrättigheter för norra Finland som orättvist eftersom fattigdomen enligt vänstern var jämt fördelad över hela landet. Vänsterns motstånd mot dessa specialrättigheter gjorde att de inte kunde godkännas.⁸⁰⁴ I Österbotten fördes striderna om spannmålstullarna mellan Allmogeförbundet och

798 Jutikkala, *Omavaraiseen maatalouteen* s. 212–231, Mylly, s. 223. Vesa Vares och Ari Uino nämner överhuvudtaget inte tullfrågan eller Samlingspartiets inställning till jordbrukspolitiska frågor överlag i sin historik över Samlingspartiet 1929–1944.

799 Abl 24.3.1930. *Tiden* 1930, 22:a årgången, s. 135.

800 Vihola, s. 374.

801 Mylly, s. 229.

802 Jutikkala, *Omavaraiseen maatalouteen*, s. 212–213. Om språkstriderna och deras inverkan på svenska riksdagsgruppens riksdagspolitik står det mera om i kapitel 2.2.

803 VP 27.2.1930.

804 Kaila, s. 99.

Bondeförbundet i samma region på lokalföreningsnivå. Allmogeförbundet visade ingen förståelse för de bönder som krävde tullskydd av spannmål och Bondeförbundet hade ingen förståelse för de bönder som ville avskaffa alla tullar. Inom Bondeförbundet fanns dock en viss förståelse för bönderna i norra Finland. Bondeförbundets riksdagsledamot J.E. Hästbacka var en av de första att år 1921 föreslå att Finland skulle delas in i olika tullzoner och att norra Finland skulle utgöra en helt tullfri zon.⁸⁰⁵

I alla västeuropeiska länder var det främst socialdemokraterna och liberalerna som var de största motståndarna mot alla inskränkningar av frihandeln. I till exempel Sverige fördes en hård kamp i riksdagen på 1920-talet mellan vänster- och högerpartierna. Liksom i Finland motsatte sig den svenska vänstern alla former av statliga jordbruksregleringar som kunde leda till förhöjda konsumentpriser. Högern lyckades dock få igenom vissa regleringar för att skydda den egna spannmålsproduktionen. År 1926 infördes utførselbevis i Sverige. Genom denna lagändring fick den som exporterade en viss mängd spannmål rätt att importera varor till samma pris tullfritt.⁸⁰⁶ I början av år 1930 röstade den svenska riksdagen igenom en lag som tvingade kvarnindustrin att mala svenskt vete framom billigare utländskt vete tills det svenska vetet var förbrukat. År 1932 lyckades Bondeförbundet och Högern i Sverige mot socialdemokraternas vilja driva igenom omfattande mjölkregleringar för att upprätthålla efterfrågan på smör.⁸⁰⁷

Även i Norge pågick ett tullkrig under mellankrigstiden. I Norge var det Bondepartiet som grundade sig på jordbrukarnas fackorganisation som förespråkade ett starkt tullskydd av spannmål. May-Brith Øhman Nielsen skriver i sin avhandling om Bondepartiet i Norge att det fanns en sociogeografisk splittring i böndernas inställning till spannmålsodlingen i Norge under mellankrigstiden. De större producenterna som främst bodde i de östra delarna av Norge var positivt inställda till importtullar på spannmål. De ville öka självförsörjningsgraden i Norge genom att stimulera spannmålsproduktionen i landet. Bönderna i de södra och västra delarna av Norge var däremot i regel inte intresserade av att importtullar infördes på spannmål. Dessa bönder var huvudsakligen inriktade på animalieproduktion. Även i Norge fanns en överproduktion av mjölk och kött, vilket gjorde att importtullar inte längre hade någon effekt när det gällde att hålla priserna på dessa varor uppe.⁸⁰⁸

År 1927 bildade socialdemokraterna för första gången regering i Finland. Den socialdemokratiska minoritetsregeringen under ledning av Väinö Tanner var den enda i sitt slag under mellankrigstiden och den kom att sitta nästan hela år 1927. Tanner ville slopa importtullarna på spannmål, kaffe och socker. För att kompensera statens inkomstbortfall från tullarna ville SDP i stället höja inkomst- och förmögenhetsskatten. Tullarna utgjorde nämligen en betydande del av statsbudgeten år 1930. Enligt en artikel i *Arbetarbladet* utgjorde tullarna, med betoning på importtullarna, mera än hälften av Finlands totala statsbudget år 1930.⁸⁰⁹ Största delen av SFP:s riksdagsledamöter för en sänkning av kaffe- och sockertullarna men när det kom till omröstning om spannmålstullarna splittrades gruppen. Tretton av SFP:s 24 riksdagsledamöter röstade år 1927 för en sänkning av rågtullen, men då majorite-

805 Kaila, s. 41–42.

806 Fredrik Eriksson, *Det reglerade undantaget. Högerens jordbrukspolitik 1904–2004*, Stockholm 2004, s. 79.

807 Eriksson, s. 97 ff.

808 May-Brith Øhman Nielsen, *Jord och ord. En studie av forholdet mellom ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet. Bondepartiet 1915–1940*, Bergen 1997, s. 40–401, 691.

809 Abl 24.3.1930.

ten av riksdagen var mot en sänkning behölls den på samma nivå. Av de svenskösterbottniska riksdagsledamöterna röstade Levi Jern, K.V. Åkerblom och Otto Jacobsson tillsammans med socialdemokraterna för en sänkning av rågtullen.⁸¹⁰ Däremot sänktes importtullarna på vete år 1928 från 1 mark till 75 penni per kilo.⁸¹¹ Efter att Tanner hade förlorat kampen om tullarna lämnade han in regeringens avskedsansökan.⁸¹²

Tullfrågan aktualiserades ytterligare när de ekonomiska konjunkturerna vände nedåt i slutet av 1920-talet och den optimism och framtidstro som trots allt hade präglat jordbruket i Finland under den första delen av 1920-talet förbyttes i oro och pessimism. Sommaren 1928 var kall och regnig och skörden blev usel samtidigt som de för så många bönder viktiga biinkomsterna från skogen minskade bland annat till följd av att Sovjetunionen började sälja virke på världsmarknaden till dumpningspriser. Börskraschen på Wall Street hösten 1929 och den globala lågkonjunktur som följde på den försämrade ytterligare de finländska exportmöjligheterna. Världsmarknadspriserna på jord- och skogsbruksprodukter sjönk katastrofalt när efterfrågan minskade. I slutet av 1920-talet var handelsbalansen i Finland negativ.⁸¹³ Jordbrukarna hörde till den grupp som drabbades värst av de sjunkande världsmarknadspriserna till följd av den minskade konsumtionen och många bönder som hade in-tecknat sina hemman för att investera i åkermark eller nya maskiner eller gått i borgen för släktingars lån förlorade sina gårdar när räntorna steg men inkomsterna uteblev. Enligt beräkningar sjönk jordbrukarnas realinkomster med ungefär 30 procent åren 1928–1931 till följd av prisrasen på världsmarknaden. Virkes- och spannmålshandeln var den sektor inom jordbruket som kände av prisrasen först. Spannmålspriserna sjönk kraftigast med cirka 30 procent år 1930.⁸¹⁴

Det var främst de stora och medelstora gårdarna som led de största ekonomiska förlusterna eftersom deras produktion var inriktad på försäljning. Dessa bönder odlade i regel en större andel spannmål och en större andel av deras totala inkomster kom från spannmålsförsäljning. Till större gårdar hörde i regel också större skogsskiften. Även inkomsterna från skogen minskade då virkespriserna rasade. De negativa ekonomiska effekter som de sjunkande spannmålspriserna hade för jordbrukarnas ekonomi framträder i en tabell sammanställd av Matti Peltonen över jordbrukarnas realinkomster i Södra Österbotten. Åren 1926–1927 kom i medeltal 20 procent av gårdens totalinkomster från spannmålsförsäljning i Södra Österbotten. Åren 1929–1930 var motsvarande siffra nio procent.⁸¹⁵

I artikeln i samband med tabellen skriver Peltonen att jordbrukskrisen i början av 1930-talet främst var en mejerikris i Österbotten. Gårdar inriktade på animalieproduktion drabbades dock inte av stora prisras förrän hösten 1930 när mjölkpriserna började sjunka. I kapitel 1.2 har det framkommit att ju mindre en gård var desto större andel av gårdens inkomster kom från ladugården.⁸¹⁶ Samma grupp bönder som drabbades värst av prisrasen på spannmål, det vill säga jordbrukare på stora och medelstora gårdar, var också den grupp bönder som hade tagit störst banklån. Det var i regel de större producenterna i kyrkbyn med goda förbindelser till ortens kreditinstitut som hade tagit stora lån för att investera i

810 Bonsdorff och Jernström, s 327, Norrmén, s. 24.

811 Jutila, s. 120.

812 Jussila m.fl., s. 175.

813 Erkki Pihkala, ”Kauppa sotien välisellä kaudella”, ingår i *Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi*, red. Jorma Ahvenainen m.fl., Helsinki 1982, s. 265.

814 Jutila, s. 76, Rantatupa, s. 421.

815 Peltonen, ”Pula ja Pohjanmaa”, s. 30.

816 Jutikkala, *Omavaraiseen maatalouteen*, s. 209. Hamberg, s. 28, 60.

ny åkermark och nya maskiner. Många av dessa bönder tvingades nu sälja sina gårdar för att kunna betala sina skulder. De som hade gått i borgen för dessa lån drogs med i fallet. Under normala år hölls ungefär 100–200 så kallade tvångsauktioner i Finland. År 1930 såldes 1088 hemman på exekutiv auktion.⁸¹⁷ Södra Österbotten och Karelen var områden med flest tvångsauktioner i landet i förhållande till befolkningen. Inom ÖSL:s verksamhetsområde klarade sig bönderna bättre. I Ilmola härad förrättades åren 1931–1936 över 240 tvångsauktioner i jämförelse med intilliggande Närpes härad som under samma tid hade 94 tvångsauktioner.⁸¹⁸

Ungefär 34 procent av jordbrukarkåren var helt skuldfri i Finland år 1930. Dessa var nästan undantagslöst småbrukare.⁸¹⁹ Småbrukare, vilka inte var skuldsatta och vars produktion i första hand var inriktad på självhushållning led egentligen inte alls av den ekonomiska krisen under den första halvan av år 1930. Tvärtom gynnades de av de sjunkande världsmarknadspriserna på brödsäd, utsäde, maskiner, kraftfoder och konstgödsel.⁸²⁰ Däremot var många småbrukare beroende av de biinkomster som sågverken, skogsindustrin och skogsägarna kunde erbjuda. När virkeshandeln kraftigt minskade i landet försvårades således också småbrukarnas möjligheter till extra inkomster.⁸²¹ Även tjänstemännen och arbetarbefolkningen gynnades av jordbrukskrisen. Enligt Matti Peltonen steg faktiskt tjänstemännens reallöner med 15–20 procent under år 1930 till följd av billigare matvaror.⁸²²

Under depressionen fick frihandeln sig en törn och de flesta europeiska länder började föra en mera protektionistisk handelspolitik för att försöka rädda den inhemska produktionen. Både utomlands och i Finland blev skyddstullar på olika handelsvaror ett viktigt led i denna protektionism.⁸²³ I flera länder bildades politiska partier som hade ett effektivt tullskydd av det egna landets livsmedelsproduktion på sin agenda. Till exempel Lapporörelsens motsvarighet Vapsid i Estland förespråkade en stark statlig kontroll över landets export och import. Staten skulle inte endast ha rätt att kontrollera tullarna utan även vid behov kontrollera prissättningen av varorna. Enligt Anu Mai Köll blev det klart i slutet av 1920-talet att Estland inte hade någon möjlighet att konkurrera med billigare västeuropeiska varor. Marknadsekonomin kollapsade och det starka stödet för den nationalistiska rörelsen Vapsid blev en motvikt till främst kapitalismen och liberalismen. Estland var liksom Finland ett agrart land. Köll betonar att depressionen i slutet av 1920-talet slog hårdare mot agrara än industrialiserade länder.⁸²⁴

Även de ledande ekonomiska stormakterna USA, Tyskland och Storbritannien började förespråka en strängare protektionism under depressionen. Tyskland strävade efter att öka självförsörjningsgraden medan Storbritannien främst strävade efter att öka sina marknadsandelar genom nya handelsavtal. Tyskland och Storbritannien var de viktigaste handelsländerna för Finlands del. Om man bortser från skogsindustrin som stod för cirka 85 procent av exporten kom de viktigaste exportprodukterna från ladugården. Animalieprodukter som

817 Rantatupa, s. 424.

818 Rantatupa, s. 428.

819 Rantatupa, s. 422.

820 Jutikkala, *Omavaraiseen maatalouteen*, s. 220, Kananen, s. 46.

821 Peltonen, ”Pula ja Pohjanmaa”, s. 19.

822 Peltonen, ”Pula ja Pohjanmaa”, s. 21.

823 Lamberg, s. 229–230.

824 Anu Mai Köll, ”Economy and ethnicity in the hands of the state: economic change and the national question in twentieth-century Estonia”, ingår i *Economic Change and the National Question in Twentieth-Century Europe*, red. Alice Teichova, Herbert Matis, Jaroslav Patek, Cambridge 2000, sid 366.

smör, ost, ägg, levande djur och kött var de största exportprodukterna inom livsmedelssektorn i Finland under 1920-talet.⁸²⁵ Av dessa produkter var smörexporten störst. Av Finlands totala export utgjorde exporten av smör cirka åtta procent år 1928.⁸²⁶ Det viktigaste exportlandet för Finlands del var Storbritannien. Däremot importerades fortfarande en stor del av landets brödsäd ännu i slutet av 1920-talet. Största delen av spannmålet importerades från Tyskland. Åren 1929–1930 kom 38 procent av den totala spannmålsimporten från Tyskland. Över hälften av allt spannmål som användes i landet importerades. Det vete som användes i landet importerades i regel från Förenta Staterna. En tredjedel av landets totala import utgjordes av jordbruksprodukter vid denna tid.⁸²⁷

Kombinationen av sjunkande priser på spannmål på världsmarknaden och exportländer som i allt högre grad gynnade sina egna producenter genom exportpremier gjorde att många bönder inte längre ansåg det vara lönsamt att odla spannmål i Finland. Samtidigt försvarades exporten av virke och animalier till följd av den allt mera protektionistiska jordbrukspolitik som främst Tyskland förde.⁸²⁸ I slutet av år 1929 presenterade Kallios agrarregering ett förslag på en fyrdubbling av rågtullen för att de finländska spannmålsproducenterna skulle ha en möjlighet att konkurrera med de utländska. Tullhöjningen stötte på hårt motstånd bland vänsterpartierna och en del av den svenska riksdagsgruppen medan de finska borgerliga partierna röstade för tullförhöjningen. Rågtullen höjdes, men inte så mycket som regeringen hade föreslagit på grund av det motstånd som fanns i riksdagen.⁸²⁹ Eftersom Tyskland samtidigt höjde exportpremierna på exporterad råg sjönk priset på tysk brödsäd under år 1930 tullförhöjningen till trots. I början av år 1930 var det rågmjöl från Tyskland som dominerade i de finländska bröden.⁸³⁰

3.3.2 Jordbrukspolitiska frågor i Lapporörelsens valprogram

Lapporörelsens officiella målsättning var ett effektivt skydd mot kommunismen. Något annat klart definierat politiskt eller ekonomiskt program presenterades inte av Lappoledningen inför riksdagsvalet 1930. Man bör också komma ihåg att Lapporörelsen aldrig deltog med egna kandidater inom ramen för ett parti eller ett valförbund i något riksdagsval. De ledande lappomännen ställde heller inte upp som kandidater på andra partiers listor. Innan valet lät Lappoledningen publicera en sammanfattning av Lapporörelsens mål och medel. På svenskt håll publicerades Lapporörelsens mål i en broschyr skriven av professor G.G. Rosenqvist.⁸³¹ Huvudmålet var att stärka Finlands statliga och samhällseliga inre och för att uppnå detta ville Lapporörelsen:

- 1) Utestänga kommunisterna ur statliga och kommunala organ
- 2) Skärpa straffen för brott mot förenings-, samlings- och tryckfriheten.
- 3) Överge det proportionella valsystemet och i stället tillämpa majoritetsval i enmansvalkretsar.

825 Jutila, s. 86.

826 Lamberg, s. 55.

827 Pihkala, s. 268. Jutikkala, *Omavaraiseen maatalouteen*, s. 60, Lamberg, s. 55.

828 Jutila, s. 83.

829 Mylly, s. 228–229, Jutikkala, *Omavaraiseen maatalouteen*, s. 212–213.

830 Jutila, s. 91, ÖBt 21.1.1930, 23.1.1930 och 30.1.1930.

831 G.G. Rosenqvist, *Lapporörelsen, mål, motiv och medel*, Helsingfors 1930, s. 5–6.

- 4) Endast tillåta personer som betalade inkomstskatt till stat och kommun att rösta i riksdags- och kommunalval.

Det här var Lapporörelsens officiella målsättningar. Förutom att godkänna kommunistlagarna meddelade således Lappoledningen inför riksdagsvalet att de även ville arbeta för att införa majoritetsval. Ingen av dessa punkter berörde direkt landets jordbrukspolitik. Kunde ändå dessa åtgärder ha gynnat bönderna i Bondeförbundet ekonomiskt om de skulle ha verkställts?

Att ändra vallagen så att kommunisterna helt förhindrades att kandidera i riksdags- och kommunalval och att endast personer som betalade inkomstskatt till stat och kommun tilläts rösta skulle ha inneburit att en stor del av de mindre bemedlade både i städerna och på landsbygden skulle ha förlorat sin rösträtt, vilket ofrånkomligen skulle ha gynnat de borgerliga partiernas möjlighet att driva igenom beslut i riksdagen och kommunfullmäktige. I Österbotten hade Allmogeförbundet sitt starkaste väljarstöd bland småbrukarna och lantarbetarna på landsbygden. En stor del av Allmogeförbundets väljare skulle ha förlorat sin rösträtt genom en sådan lagändring, vilket skulle ha gynnat Bondeförbundet. Medlemmarna i Bondeförbundet var i regel större producenter som skulle ha behållit sin rösträtt.

Detta noterades i Allmogeförbundets språkrör *Vasa-Posten*. Allmogeförbundet refererade till sina väljare som ”småfolket” på landsbygden, vars medborgerliga rättigheter inte skulle gynnas av den politik som Lapporörelsen ville föra.⁸³² ”Vad skulle våra väljare vinna genom att understöda Lapporörelsen - Ingenting!”, skrev en anonym insändarskribent i *Vasa-Posten*.⁸³³ I kapitel 3.2 framkom det att böndernas inflytande i det kommunala livet i Korsholm hade minskat betydligt sedan allmän och lika rösträtt infördes vid kommunalval. Den ändring av vallagen som Lapporörelsen förespråkade skulle igen ha stärkt böndernas inflytande i det kommunala livet i landskommunerna.

Däremot ställde sig de flesta svenskspråkiga mycket tveksamma till den ändring av själva valsystemet som Lapporörelsen sade sig vilja genomföra. Enligt Lappoledningens förslag skulle landet delas in i 150 enmansvalkretsar. Alla i Lapporörelsens ledning tyckte inte så, till exempel Harald Boucht motsatte sig starkt dessa planer.⁸³⁴ Majoritetsvalsplanerna diskuterades dock mycket knapphändig i dagspressen. *Österbottens Bondetidning* kommenterade inte alls denna fråga inför riksdagsvalet. Ur ett finlandssvenskt perspektiv skulle en övergång till majoritetsval i 150 enmansvalkretsar inte ha varit bra. Den svenska representationen i riksdagen skulle med största sannolikhet ha minskat. Ur ett bondeperspektiv kunde dock en övergång till majoritetsval i enmansvalkretsar ha kunnat öka böndernas representation i riksdagen lite beroende av var gränserna för dessa valkretsar drogs. Det proportionella valsystemet gynnade till stor del stadsbefolkningen som stadigt växte under 1930-talet. I till exempel Sverige förespråkade det politiska konservativa partiet Bondeförbundet under samma tid majoritetsval i enmansvalkretsar för att landsbygdens representation i riksdagen skulle ha stärkts i förhållande till städernas med ett sådant valsystem.⁸³⁵

För de lappovänliga bönderna i Bondeförbundet var som nämnts införandet av höga skyddstullar på spannmål den viktigaste politiska frågan under år 1930. Lapporörelsen i sig själv kom aldrig att bilda något eget politiskt parti eller ställa upp egna kandidater i riksdagsval, men om man blickar framåt i historien framkommer det att IKL, Lapporörelsens

832 VP 29.7.1930 och 13.9.1930.

833 VP 23.9.1930.

834 Protokoll från lagutskottets möte 14.8.1930 i Helsingfors, I 26:6, Kai Donners arkiv, RA.

835 Björnsson, s. 52–53.

politiska arvtagare, hade ett jordbrukspolitiskt program och ställde sig positivt till skyddstullar på spannmål.⁸³⁶ I riksdagen hade Lapporörelsen sitt starkaste stöd i de finska borgerliga partierna Samlingspartiet och Agrarförbundet. Samlingspartiet ställde sig odelat bakom Lapporörelsen medan Agrarförbundet var splittrat. De finska borgerliga partierna var i regel för höga importtullar för att skydda det inhemska jordbruket och industrins produkter.

Österbottens Bondetidning noterade att en av de första åtgärder som biträdande lantbruksminister Koivisto (saml.) i Svinhufvuds allborgerliga regering vidtog var att sända en proposition till riksdagen om glidande tullar, eller stjärntullar, som gav regeringen rätt att vid behov höja importtullarna på spannmål utan riksdagens godkännande.⁸³⁷ Kallios agrarregering hade föreslagit att spannmålstullarna skulle förses med stjärna inför tullomröstningarna hösten 1929. Då hade riksdagsman Hästbacka och samtliga andra av medlemmarna i den svenska riksdagsgruppen varit emot stjärntullar på spannmål med motiveringen att regeringarna så ofta byttes ut och att det var farligt om de viktiga jordbrukstullarna helt och hållet var beroende av regeringens sammansättning och färg.⁸³⁸ Hästbacka reserverade sig därför mot regeringens proposition och framlade istället ett eget förslag där han föreslog fasta tullar på spannmål, men en kraftig höjning av dessa.⁸³⁹

Under sommaren 1930 ändrade dock Bondeförbundet inställningen till stjärntullarna och började förespråka dessa. Inför riksdagsvalet hösten 1930 var Bondeförbundets medlemmar minst lika intresserade av att via sitt språkrör förhöra sig om hur riksdagskandidaterna förhöll sig till denna proposition som hur de förhöll sig till de vilande kommunistlagarna.⁸⁴⁰ En röst på de borgerliga partiernas lappovänliga kandidater var således även indirekt en röst för en mera protektionistiskt inriktad jordbrukspolitik. Dessutom är det skäl att notera att ju färre mandat de socialistiska partierna hade i riksdagen desto större var möjligheten att skyddstullarna på spannmål skulle hållas på en hög nivå eftersom det var främst bland socialdemokraterna som det starkaste motståndet mot importtullar fanns.

Sedan fanns det också andra spörsmål som figurerade på Lapporörelsen agenda inför riksdagsvalet. Flera av Lapporörelsens ledande män var till exempel hårda motståndare av förbudslagen.⁸⁴¹ Bland andra Petter Forsström i Lojo ville att Lapporörelsen skulle ta med ett slopande av förbudslagen i sitt politiska program.⁸⁴² Inom hela exportindustrin fanns ett starkt motstånd mot förbudslagen. De vinexporterande länderna sades ha noll förståelse för förbudslagen i Finland, vilket gjorde det svårt för landets exportindustri att sluta gynnssamma handelsavtal med vinexporterande länder som till exempel Frankrike och Spanien.⁸⁴³

Inom Allmogeförbundet och Bondeförbundet fanns det både nykterhetsmän och förbudslagsmotståndare. Vad dessa ansåg om förbudslagen var mera beroende av person än fraktion. Majoriteten av de ledande männen i Bondeförbundet var dock emot förbudslagen medan majoriteten av de ledande männen i Allmogeförbundet starkt förespråkade densamma. Många av Allmogeförbundets ledande män var kända nykterhetsmän. Johannes Klockars var ordförande i Finlands svenska nykterhetsförbund och Levi Jern var ordfö-

836 Jutikkala, *Omavaraiseen maatalouteen*, s. 212.

837 ÖBt 26.9.1930.

838 Protokoll fört vid Svenska riksdagsgruppens sammanträde 14.11.1929, Svenska Centralarkivet.

839 Senare riksdagen 1929, Handlingar III–V, prop. N:o 62, Helsingfors 1930.

840 ÖBt 26.9.1930.

841 Cirkulär om Lapporörelsens krav 8.1.1930, I 26:6, Kai Donners arkiv, RA.

842 Brev från Petter Forsström till Kai Donner, Petter Forsströms arkiv, SLSA 1102/45.

843 Hjerpe och Lamberg, s. 395.

rande i Österbottens mellersta nykterhetskrets.⁸⁴⁴ Han satt även med i styrelsen för Kyrkans Ungdom där absolut nykterhet var en av de centrala frågorna.⁸⁴⁵ Allmogeförbundets inställning till nykterhetsfrågan präglades mycket av den inställning som förbundets ledande skikt hade. För Jern var arbetet för nykterhet enligt egen utsago en av de viktigaste politiska frågorna i riksdagen under mellankrigstiden.⁸⁴⁶ Å andra sidan var även bondeförbundaren och baptisten Johan Inborr en hård motståndare mot en legalisering av alkoholförsäljning.⁸⁴⁷ Bondeförbundets ordförande Edvard Helenelund och *Österbottens Bondetidning* tog dock kraftigt ställning mot förbudslagen under senare delen av år 1930.⁸⁴⁸ I slutet av år 1931 publicerade tidningen en lista med 40 skäl till att förbudslagen borde upphävas.⁸⁴⁹

Ett slopande av förbudslagen kunde i princip ha gynnat samma bönder som ville införa höga importtullar på spannmål. Utan förbudslag skulle en inhemsk bryggeriindustri ha kunnat uppstå med behov av inhemskt korn och potatis. Finskt öl och brännvin skulle ha tillverkats av inhemsk spannmål och potatis, förutsatt att skyddstullarna skulle ha varit tillräckligt höga. De svenskösterbottniska bönder som ställde sig bakom Lapporörelsen var i regel positiva till ett upphävande av förbudslagen.

Tidigare har det borgerliga valförbund som Lapporörelsen yrkade på att skulle upprättas i samtliga valkretsar behandlats. I kapitel 3.2 framkom det att ett sådant valförbund inte skulle ha ökat de borgerliga partiernas mandat i de båda valkretsarna i Svenskösterbotten. Tvärtom skulle socialdemokraterna med största sannolikhet ha fått ett mandat mera än de fick. Därtill skulle SFP ha förlorat flera mandat. I kapitlet argumenterar jag för att Bondeförbundet ändå var villigt att ingå i ett sådant valförbund uttryckligen för att få bort Allmogeförbundets representanter från riksdagen. Det var Allmogeförbundets riksdagsledamöter som hade röstat emot alla tullförhöjningar i riksdagen under 1920-talet. Bland annat hade dessa bidragit till att rågtullen höjdes betydligt mindre än vad regeringen hade föreslagit så sent som hösten 1929.⁸⁵⁰ Om planerna på ett fosterländskt valförbund hade blivit verklighet skulle en del av det motstånd som fanns mot förhöjda skyddstullar på spannmål inom den svenska riksdagsgruppen ha undanröjts. Även inom de finska borgerliga partierna fanns det småbrukarfalanger som inte hade något att vinna på att importtullarna på spannmål höjdes. Sådana småbrukare fanns främst i Agrarförbundet och speciellt i Karelen och Lappland.⁸⁵¹ I Polvijärvi i norra Karelen hörde småbrukarna på orten undantagslöst till Agrarförbundet eller något av vänsterpartierna. Dessa tog kraftigt avstånd från Lapporörelsen. De bönder i Polvijärvi som stödde Lapporörelsen var större producenter som röstade på Samlingspartiet.⁸⁵² Ett fosterländskt borgerligt valförbund i norra Karelen och i resten av landet skulle således ha inneburit att de småbrukare i Agrarförbundet som var emot skyddstullar på spannmål hade förhindrats att kandidera i riksdagsvalet. Ett fosterländskt valförbund skulle med andra ord ha gynnat en mera producentinriktad jordbrukspolitik i hela landet.

844 Finlands svenska nykterhetsförbunds årsskrift 1905–1930, Vasa 1930.

845 KU No 10:1930.

846 Jern, *Fädernesarvet*, s. 76.

847 Hans-Erik Jansson, *Johan Inborr - baptistpionjär*, ingår i *Missionsstandaret* 6:2006.

848 Edvard Helenelunds privatarkiv, småtryck med bifogade kommentarer, VLA.

849 ÖBt 29.12.1930.

850 Mylly, s. 228–229, Jutikkala, *Omavaraiseen maatalouteen*, s. 212–213.

851 Mylly, s. 229.

852 Sormunen, s. 246–247, 254–255.

3.3.3 Ingen samspelt syn på spannmålstullarna bland Svenskösterbottens bönder

I Vasa län dominerade animalieproduktionen i slutet av 1920-talet och mjölkboskapen var den viktigaste inkomstkällan för länets jordbrukare. Så såg det för övrigt ut i hela landet men i jämförelse med andra regioner i landet sticker ändå Vasa län ut som ett mycket animaliedominerat område. I länet fanns sammanlagt ungefär en fjärdedel av landets andelsmejerier år 1930. Som en jämförelse kan till exempel nämnas att det fanns 194 andelsmejerier i Vasa län och 49 andelsmejerier i Nyland.⁸⁵³ Det är dock skäl att notera att de österbottniska andelsmejerierna var betydligt mindre än de nyländska och därför var det också betydligt tätare mellan mejerierna i Österbotten än i Nyland. I till exempel kommunerna Närpes, Munsala, Nykarleby och Purmo fanns det fyra andelsmejerier per kommun år 1930.⁸⁵⁴

Som jag tidigare har nämnt började priserna på mjölkprodukter inte sjunka förrän hösten 1930 och det var egentligen först under år 1931 som mjölkböndernas ekonomi försämrades. Under våren och sommaren 1930, som är den tid denna avhandling behandlar, var det de sjunkande virkes- och spannmålspriserna med betoning på spannmålspriserna som förorsakade bekymmer för bönderna. Matti Peltonen har konstaterat att inkomster från skogen inte hade lika stor betydelse för bönderna i Vasa län som för bönderna i östra Finland.⁸⁵⁵ Detta framträder även tydligt i den debatt som fördes i de svenskösterbottniska jordbrukartidningarna *Vasa-Posten* och *Österbottens Bondetidning*. Under år 1930 var det utslutande den svaga lönsamheten i spannmålsodlingen samt behovet av exportpremier på smör som debatterades i tidningarna. De sjunkande virkespriserna verkar inte ha uppfattats som ett stort problem bland de svenskösterbottniska bönderna eftersom denna fråga inte diskuterades bland dem.

Den splittrade inställningen till spannmålstullarna bland de svenskösterbottniska bönderna gav sig till känna första gången år 1922 då världsmarknadspriset på spannmål sjönk för första gången efter kriget. I tullomröstningarna i riksdagen år 1922 röstade största delen av SFP:s representanter med vänstern mot de förslag på tullförhöjningar som Kallios agrarregering hade föreslagit på kaffe, socker och spannmål.⁸⁵⁶ Trots motståndet inom vänstern och en del av SFP höjdes importtullarna på korn och råg till 25 penni per kilo.⁸⁵⁷ Året därpå (1923) röstade en stor del av den svenska riksdagsgruppen för en motiverad övergång till dagordningen tillsammans med vänstern i en interpellation som hade inlämnats av Tanner (SDP) mot regeringen Kallios plan att stoppa all import av ryskt spannmål. Omröstningen blev så jämn att det blev lotten som avgjorde och gav regeringen förnyat förtroende. Samtidigt interPELLERADE en del av SFP tillsammans med vänstern mot att regeringens beslut att benåda röda fångar från 1918 dröjde.⁸⁵⁸

Inom SFP bildades en opposition mot att flera av partiets riksdagsledamöter hade röstat för ”sovjetisk propagandaråg”, benådning av rödgardister och dubbel förmögenhetsskatt men mot ett effektivt skydd av den inhemska spannmålsproduktionen. På partidagen i Kris-

853 Peltonen, ”Pula ja Pohjanmaa”, s. 23.

854 Håkan Anttila, ”Näringslivets utveckling i Svenska Österbotten efter år 1867”, ingår i *Svenska Österbottens historia III*, Vasa 1980, s. 225.

855 Peltonen, ”Pula ja Pohjanmaa”, s. 28.

856 Kaila, s. 42, Norrmén, s. 14.

857 Jutila, s. 120.

858 Bonsdorff och Jernström, s. 183, Kaila 51–55.

tinestad följande år var kritiken mot SFP:s riksdagspolitik svidande från jordbrukarhåll.⁸⁵⁹ De riksdagsledamöter som hade understött Tanners interpellationer förklarade sitt agerande med att de hade känt sig tvungna att stöda vänstern för att i sin tur få stöd mot de angrepp som de upplevde att riktades mot den svenska befolkningens språkliga rättigheter av de finska borgerliga partierna.⁸⁶⁰ I själva verket fanns det en stor grupp bland SFP:s väljarkår som inte gynnades av importtullar eller importbegränsningar av spannmål och det motstånd som fanns mot spannmålstullarna hos till exempel Allmogeförbundets riksdagsledamöter Levi Jern och K.V. Åkerblom var ett medvetet politiskt och ekonomiskt agerande helt i enlighet med deras väljares intressen.

Frågan om spannmålstullarna var egentligen den enda frågan där Bondeförbundets och Allmogeförbundets åsikter gick isär i slutet av 1920-talet. De andra politiska frågorna som i början av 1920-talet hade gett upphov till att SFP:s anhängare på den svenskösterbottniska landsbygden splittrades i två fraktioner, det vill säga den olika synen på religionsfrihetslagen, Lex Kallio och värnpliktslagen var lösta och avskrivna från dagordningen i slutet av 1920-talet. I många politiska frågor hade Bondeförbundets och Allmogeförbundets medlemmar en liknande syn i slutet av 1920-talet. Båda fraktionerna var inför riksdagsvalet 1929 till exempel mot en förhöjning av tjänstemännens löner.⁸⁶¹ I båda fraktionerna var också värnandet om svenska språkets ställning en av de frågor som alltid kom på första plats i de valupprop som fraktionerna publicerade inför riksdagsvalen på 1920-talet. Båda fraktionerna hade inför riksdagsvalet 1929 betonat att de ville arbeta för att nyskiften, nyodlingar, torrlägningsprojekt, mekaniseringen och yrkesutbildningen inom jordbruket förbättrades på landsbygden.⁸⁶² Det här var ärenden som ÖSL aktivt hade drivit under mellankrigstiden.⁸⁶³

Att de båda fraktionerna hade liknande åsikter i så många frågor var något som ofta noterades och påpekades i *Österbottens Bondetidning* i slutet av 1920-talet. Under hösten 1929 arbetade Bondeförbundet aktivt för en sammanslagning av de båda fraktionerna. Tanken var att Allmogeförbundet och Bondeförbundet skulle slås ihop och att det istället för de partipolitiska bygdefraktionerna skulle bildas en gemensam facklig organisation. I februari 1930 hölls ett stort möte i Vörså där syftet var att få tillstånd en samgång mellan de två fraktionerna. Enligt tidningen *Vasa-Postens* utsända journalist förlöpte mötet lugnt och sansat och representanterna verkade ha liknande åsikter angående de flesta frågor enda tills ordet ”tull” yttrades. Ordet ”tull” verkade enligt tidningens korrespondent som en gnista i en krutdurk. ”Det flammade till i sinnena och replikerna haglade som kulsprutesmatter”, skrev han.⁸⁶⁴ Allmogeförbundets delegater som var mot en förhöjning av importtullar på spannmål underströk att tullfrågan var en betydelselös sak som det inte fanns någon anledning att fästa större uppmärksamhet vid medan Bondeförbundets delegater ansåg att en

859 Bonsdorff och Jernström, s. 197.

860 T.ex., Jutikkala, *Omavaraiseen maatalouteen*, s. 212–213, Meinander, *Svenska Folkpartiet och Finland*, s. 17, Karvonen, *I stormens öga*, s. 137.

861 ÖBt 7.5.1929 och VP 7.5.1929. Det var oenigheterna bland riksdagsledamöterna om huruvida tjänstemännens löner skulle höjas eller inte, som var orsaken till att riksdagen hade upplösts 1929. Inflationen hade minskat tjänstemännens realinkomster efter första världskriget och under hela 1920-talet kämpade denna grupp för högre löner. Det starkaste motståndet mot förhöjda löner för tjänsteännen fanns i Agrarförbundet och inom det socialdemokratiska partiet (Peltonen, ”Pula ja Pohjanmaa”, s. 21).

862 VP 27.6.1929.

863 Bonäs, *Österbottens svenska lantbrukssällskap*, s. 56 ff.

864 VP 25.2.1930.

förhöjning av importtullarna på spannmål var den viktigaste frågan för det finländska jordbrukets framtid. En av Bondeförbundets delegater var så dramatisk att han yttrade orden ”om vi ej få högre tullar måste vi dö”.⁸⁶⁵

Det var i riksdagen som spannmålstullarna fastställdes. Bland de svenskösterbottniska representanterna i riksdagen är det lätt att dra en skiljelinje mellan dem som var emot spannmålstullar och dem som var för. Samtliga medlemmar av Bondeförbundet var för höga importtullar på spannmål medan Allmogeförbundets riksdagsmän var emot. Levi Jern jämförde skyddstullarna med en tung och onödig skatt för konsumenterna.⁸⁶⁶ Han var en av de svenska riksdagsmän som röstade emot tullförhöjningar på importerad spannmål och interPELLERADE mot regeringens tullpolitik varje gång tullar på jordbruksprodukter och konsumtionsvaror behandlades i plenisalen under 1920-talet.⁸⁶⁷ Så sent som hösten 1929 hade han starkt opponerat sig mot den höjning av rågtullen som regeringen Kallio ville verkställa. På Svenska riksdagsgruppens möte inför tullomröstningarna lät Jern meddela att han inte trodde att tullar gagnade jordbruket. ”Bär det sig ej måste det läggas om”, sade han. Han meddelade att han trodde på frihandel och tänkte rösta emot alla förslag om höjda tullar, vilket han också gjorde.⁸⁶⁸ Övriga riksdagsmän från Svenskösterbotten som hörde till Allmogeförbundet under mellankrigstiden och som motsatte sig importtullar på spannmål var K.V. Åkerblom från Kvevlax och Johannes Klockars från Vasa.

De riksdagsmän som hörde till Bondeförbundet, bland andra Edvard Helenelund från Solv, Johan Inborr från Pedersöre och Johan Emil Hästbacka från Terjärv, förespråkade höga importtullar på spannmål. Under våren och sommaren 1930 fördes en frän debatt mellan de båda fraktionerna om spannmålstullarna i deras respektive språkrör. I Österbottens Bondetidning behandlades behovet av förhöjda skyddstullar i ledarspalterna och på insändarsidorna i nästan varje nummer under första delen av år 1930, vilket Vasa-Posten noterade: ”Det finns en tidning i Vasa som lider av kronisk brist på ämnen att skriva om och som när den får tag på någon fråga gnor på med den i 3, 4 månaders tid.”⁸⁶⁹ Hästbacka var den bondeförbundare som mest aktivt försvarade Bondeförbundets strävan efter förhöjda skyddstullar.

I ett svar på en insändare med rubriken Spannmålstullar till nytta varken för staten eller jordbrukarna i Vasa-Posten argumenterade Hästbacka för hur spannmålstullar gagnade alla folk på landsbygden, även småbrukarna, eftersom ett uppsving för den inhemska spannmålsodlingen automatiskt skulle skapa nya arbetsplatser, till exempel inom kvarnindustrin. Hästbacka drog i sin mycket långa insändare paralleller mellan det dåliga ekonomiska läget i landet och alltför låga skyddstullar på spannmål.

Då det nu är fråga om att upphjälpa det ekonomiska läget är det i främsta rummet av behovet att se till att livsmedel, som kunna frambringas av det egna jordbruket, produceras i tillräcklig mängd, ty livsmedel utgöra en av de faktorer som ligga till grund även för industrins utveckling. [...] All ekonomisk politik bör därför i främsta rummet syfta till att göra den produktionsgren, som är och bör vara vårt lands modernäring, till en så lönande verksamhet, att den förmår hos sig binda landets produktiva krafter och lindra arbetslösheten.

865 VP 25.2.1930, ÖBt 25.2.1930.

866 VP 6.5.1930, Levi Jerns publicerade föredrag om tullfrågan på Allmogeförbundets årsmöte.

867 Jern, *Fädernesarvet*, s. 61–62.

868 Protokoll fört vid Svenska riksdagsgruppens sammanträde 21.11.1929, Svenska Centralarkivet, Valtiopäivät 1929, Pöytäkirja II, Istunnot 36–57, Helsinki 1930, s. 1358.

869 VP 6.2.1930.

[...] Men för att vårt jordbruk i dessa tider skall kunna upphöjas till en lönande verksamhet bör det få stöd i sin kamp mot den utländska konkurrensen och enligt mitt förmenande äro skyddstullar härvid den lämpligaste formen.⁸⁷⁰

Sverige användes som ett exempel av Hästbacka på ett land där skyddstullarna på spannmål hade lett till att produktionen av råg hade ökat avsevärt. I Danmark som saknade tullskydd hade inte produktionen stigit lika mycket. I samma insändare argumenterade Hästbacka vidare för att skyddstullarna gör landets produktion mera mångsidig. Hästbacka använde sig även av försvarspolitiska argument för att motivera behovet av tullskydd. En större och mångsidigare produktion av jordbruksprodukter skulle enligt honom göra landet ekonomiskt starkare och bättre förberett i händelse av krig.⁸⁷¹ Hästbackas insändare var en kopia av det anförande han hade hållit i riksdagen inför tullomröstningarna hösten 1929.⁸⁷² Inom den svenska riksdagsgruppen var Hästbacka den riksdagsledamot som ivrigast talade för en höjning av spannmålstullarna hösten 1929. Statsutskottet hade föreslagit att riksdagen inte skulle godkänna regeringens proposition om införande av stjärntullar på bland annat spannmål. Mot detta reserverade sig dock Hästbacka. Han ville ha fasta tullsatser på spannmål, som fastställdes för ett år framåt. Inför år 1930 ville han ha en ordentlig höjning av spannmålstullarna med cirka 30 procent.⁸⁷³

En allmän uppfattning i Bondeförbundet och andra grupperingar som förespråkade skyddstullar på spannmål var att tyskarna medvetet dumpade sin överproduktion av spannmål i Finland. Därför behövdes en rejäl höjning av importtullarna.⁸⁷⁴ Systemet med exportpremier som tillämpades i Sverige och Tyskland och som förespråkades av Allmogeförbundet ansågs inte vara ett lika attraktivt alternativ som skyddstullar eftersom de finländska spannmålsodlarna i huvudsak odlade för hemmamarknaden.⁸⁷⁵

För de animalieproducerande bönderna som sålde animalieprodukter för export var dock exportpremier att föredra framom skyddstullar eftersom det fanns en risk att de viktigaste exportländerna skulle höja sina importtullar ifall Finland höjde sina tullar, vilket skulle försvåra handeln för dessa bönder. Exportpremier på svinkött och ägg hade införts 1929. Allmogeförbundet ville utvidga dessa exportpremier till att omfatta även smör.⁸⁷⁶ Istället för skyddstullar kunde Allmogeförbundet tänka sig att arbeta för regler på inmalnings- och inblandningsstväng av inhemskt vete och råg för den inhemska kvarnindustrin.⁸⁷⁷ Skyddstullarna var enligt Allmogeförbundet endast ett medel för de större bönderna att skaffa sig inkomster på konsumenternas och småbrukarnas bekostnad. Småbrukaren skulle bara lida av förhöjda skyddstullar eftersom många trodde att sådana automatiskt också skulle höja priserna på de varor som jordbrukaren var tvungen att köpa, till exempel kraftfoder, konstgödsel och jordbruksmaskiner. Enligt Levi Jern som själv var bonde på en gård med

870 VP 8.1.1930.

871 VP 8.1.1930.

872 Valtiopäivät 1929. Pöytäkirjat II, Istinnot 36–57, Helsinki 1930, s. 1047–1050.

873 Senare riksdagen 1929, Handlingar III-V, prop. N:o 62, Helsingfors 1930.

874 Jutila s. 74, Kaila, s. 89–90.

875 Exportpremier innebar att bönder som exporterade varor fick tillbaka den summa som de var tvungna att betala i tull av finska staten.

876 Jern, *Fädernesarvet*, s. 61–62, Vbl 6.5.1930, referat från Allmogeförbundets årsmöte i Voitby, VP 27.6.1930, Allmogeförbundets valupprop.

877 VP 28.8.1930.

tolv hektar odlad mark var skyddstullarna ett av de största hindren mot jordbrukets mekanisering, på grund av att jordbruksmaskinerna som till största delen importerades blev för dyra för småbrukarna på grund av industritullarna som alltid höjdes när spannmålstullarna höjdes.⁸⁷⁸

Vi kunna icke med tull reglera spannmålspriserna ty dessa bestämmas av förhållandena på världsmarknaden. Förrästen ha småbrukarna inte någon nytta av rågtullen, även om denne förmådde höja priserna, ty dels odlar han inte nämnvärt råg till avsalu och dels finge han betala högre pris för de industriprodukter han måste köpa, ty industrins tullar stiga ju, som sagt, alltid när spannmålspriserna höjas.⁸⁷⁹

Citatet ovan är ett utdrag ur det föredrag som Levi Jern höll på Allmogeförbundets årsmöte i maj 1930. I samma föredrag använde han sig även av försvarspolitiska argument mot skyddstullar på spannmål. Enligt fredsvännen Jern var skyddstullarna ett hinder för världsfred eftersom de isolerade länder och folk från varandra, vilket födde fiendskap. Föredraget publicerades i sin helhet i *Vasa-Posten* tillsammans med följande resolution.

Förbundet anser att högre tull på spannmål icke är jordbruket i denna landsdel till fromma, utan staten bör stödja moderneringen genom hög premiering av smör och ost som export till utlandet, till exempel med 2 mk per kg.⁸⁸⁰

Allmogeförbundet var överlag positivt inställd till att spannmål importerades till Finland. Det gamla argumentet från 1800-talet att Finlands klimat inte lämpade sig för spannmålsodling användes ofta och i *Vasa-Posten* påpekades för jämnas att kvaliteten på inhemsk spannmål var betydligt sämre än motsvarande utländsk vara. Enligt en ledare i *Vasa-Posten* var det ett vansinnigt företag att börja konkurrera med Tyskland om råg såväl kvalitets- som prismässigt.⁸⁸¹ Påståendet var inte taget ur luften och spannmål av dålig kvalitet var ett problem som de svenskösterbottniska bönderna var mycket medvetna om. Bristen på sädes-torkar i Österbotten gjorde att det utsäde som såldes ofta var fuktigt och möjligt, speciellt under de regniga somrarna i slutet av 1920-talet. På enskilda fröprov på lantbrukssällskapets utsädesutställning i Vasa år 1929 varierade grobarheten mellan noll och 87 procent, vilket betyder att inte ett enda fröprov skulle ha godkänts som utsäde idag. På de havreprover som togs överskred inte grobarheten 37 procent på ett enda fröprov, vilket var närmast katastrofalt.⁸⁸² Dåligt utsäde gav dålig skörd och dålig spannmål som gav dåligt bröd. En sagesman minns hur bröden inte ens hölls på stängen i slutet av 1920-talet på grund av att kvaliteten på brödsäden var så undermålig.⁸⁸³

Inom Allmogeförbundet fanns en strävan efter att avveckla spannmålsodlingen i Finland och att det således inte fanns någon orsak att skydda densamma. ”Ju mer vi höja tullarna, desto längre tvinga vi jordbrukarna uppskjuta den reform som måste komma för att jord-

878 Jern, *Fädernesarvet*, s. 61.

879 V.P. 6.5.1930.

880 VP 6.5.1930.

881 VP 6.2.1930.

882 Årsberättelse för Österbottens svenska lantbrukssällskap 1929, ÖSL:s arkiv, VLA.

883 Sagesman Bror Helenelund 21.4.2009.

bruket skall bli räntabelt”, deklarerade *Vasa-Posten* i en ledare.⁸⁸⁴ Allmogeförbundet visade ingen förståelse för de bönder som ville skydda den egna produktionen med tullar. Marknadskrafterna skulle få styra. ”Varför med höjda tullar tvinga bönderna till den förnedrande ställning att till levnadsyrke ha det nödhjälsarbete som protektionismen vilja göra jordbruket till”, skrev tidningen.⁸⁸⁵

Bland de urbana SFP:are som varken hörde till Bondeförbundet eller Allmogeförbundet var åsikterna om importtullarna delade. Bland svenska riksdagskandidater som inte hörde till Bondeförbundet men som hade, eller rättare sagt fick, samma syn på tullfrågan som Bondeförbundet kan stadsdirektör Harald Boucht och bankdirektör C.A. Öhman i Vasa och kyrkoherde J.I. Bäck i Vörså nämnas. Samtliga tre var uppställda som kandidater på Bondeförbundets listor i riksdagsvalet 1930. Boucht var även en av de drivande krafterna bakom planerna på det valförbund som aldrig förverkligades med de finska borgerliga partierna. Varken Boucht, Öhman eller Bäck hade tidigare uttalat sig i tullfrågan. Inför riksdagsvalet 1930 började de dock uttala sig i positiva ordalag om höga importtullar på spannmål. På ett möte för SFP:s lokalavdelning i Vörså höll kyrkoherden och riksdagskandidaten J.I. Bäck ett föredrag där han talade om nödvändigheten av att höja skyddstullarna. Han förklarade att han hade samma åsikt som Bondeförbundet i skyddstullsfrågan och uppmanade alla närvarande att noga tänka efter vem de röstade på i riksdagsvalet eftersom det var livsviktigt för jordbruksnäringens överlevnad att sådana riksdagskandidater som hade skyddstullarnas höjande på sitt program valdes in i riksdagen.⁸⁸⁶ Bäck som inte tidigare hade hört till Bondeförbundet blev medlem i förbundet under år 1930.⁸⁸⁷

Bland de ledande svenska folkpartister i städerna som varken hörde till Bondeförbundet eller Allmogeförbundet men som motsatte sig såväl Lapporörelsen som importtullar på spannmål kan *Vasabladets* chefredaktör och ordförande för SFP:s kretsstyrelse i södra valkretsen Edvin Sundqvist nämnas. Han ansåg att importtullarna var ett alltför dyrt sätt att skydda en enligt honom olönsam del av jordbruket. Importtullarna drev enligt Sundqvist endast upp konsumentpriserna.⁸⁸⁸ Även rådmann Otto Jacobsson i Vasa som i många år hade representerat Vasaborna i riksdagen och sade sig kämpa för de små folkens rätt var negativt inställd till importtullar. Han röstade tillsammans med Jern emot alla förslag på tullförhöjningar i riksdagen hösten 1929.⁸⁸⁹ Jacobsson ställde upp på Allmogeförbundets listor i valet 1930.

I ÖSL:s styrelse dominerade medlemmarna i Bondeförbundet och lantbrukssällskapet förespråkade officiellt ett starkt tullskydd trots att det i lantbrukssällskapet även fanns medlemmar som var emot importtullar på spannmål.⁸⁹⁰ Ingen av medlemmarna i Allmogeförbundets styrelse satt med i ÖSL:s styrelse år 1930.⁸⁹¹ På ÖSL:s höstmöte i Vasa 1929 höll jordbrukaren och bondeförbundaren Richard Martola från Korsholm ett tal om vikten av tullskydd för jordbruksprodukter. Majoriteten av de närvarande var för ett tullskydd och efter en livlig diskussion sände mötesdeltagarna en skrivelse till den svenska riksdagsgrup-

884 VP 8.1.1930.

885 VP 8.1.1930.

886 ÖBt 21.1.1930.

887 Vbl 10.12.1930.

888 ÖBt 25.2.1930.

889 ÖBt 4.3.1930, Valtiopäivät 1929, Pöytäkirjat II, Istunnot 36–57, Helsinki 1930, s. 1368.

890 ÖBt 10.7.1930, Bonäs, *Österbottens svenska lantbrukssällskap*, s. 239.

891 Vbl 6.5.1930, Bonäs *Österbottens svenska lantbrukssällskap*, s. 239.

pen där de önskade att de svenska riksdagsmännen skulle ställa sig bakom regeringen Kallios strävan att höja importtullarna på spannmål.⁸⁹²

Skyddstullarna diskuterades också på flera gillessammankomster samt när SFP:s lokal-kretsar hade årsmöten i Svenskösterbotten. För det mesta uppstod det hårda diskussioner då åsikterna om nödvändigheten med skyddstullar gick isär. Under våren 1930 koordinerade lantmannagillena i Korsholm två stora bondedagar i Smedsby och Vassor. Det ärende som behandlades under dessa dagar var skyddstullarna. Inbjudna fackmän redogjorde för spannmålstullarna. Danmark användes som exempel på ett land som saknade skyddstullar på spannmål, vilket hade lett till att spannmålsodlingen hade gått ner, medan Tyskland, Frankrike och Sverige användes som exempel på länder som skyddade sina spannmålsproducenter med tullar, inmalningstvång och exportpremier, vilket hade resulterat i att spannmålsodlingen hade ökat i dessa länder.⁸⁹³ Vilken väg skulle Finland gå?

I de mötesresolutioner som skrevs efter bondedagarna kan man läsa mellan raderna att de svenskösterbottniska bönderna kände att de inte hade det stöd de skulle ha velat ha i kampen för skyddstullar i det egna partiet i riksdagen och att det nu var upp till dem själva att få en förändring till stånd. I de ledare och insändare som ingick i *Österbottens Bondetidning* framträder en stor oro över den inhemska spannmålsproduktionens framtid och en stor tilltro till att lösningen på många av de ekonomiska problemen inom jordbruket var höga importtullar på spannmål. Följande utdrag ur en ledare i *Österbottens Bondetidning* sommaren 1930 visar klart Bondeförbundets inställning till skyddstullarna. ”Tullar och premier är inte det enda, men det snabbaste sättet att hjälpa jordbrukarna. [...] Skyddstullar verkar omedelbart och är den mest effektiva hjälpen”.⁸⁹⁴

ÖSL var inget undantag bland landets lantbruksrådgivningsorganisationer. Samtliga lantbruksrådgivningsorganisationer och producentförbund hade den officiella åsikten att höga importtullar på spannmål behövdes för att skydda den inhemska marknaden. Den största intressebevakaren av lantbruksfrågor, MTK, arbetade aktivt för ett effektivt tullskydd. Största delen av medlemmarna i MTK var större producenter i södra Finland. Endast 30 procent av medlemmarna i MTK kom från östra eller norra Finland i slutet av 1920-talet.⁸⁹⁵ På finskt håll var en stor del av småbrukarna istället organiserade inom två småbrukarorganisationer, det socialistiska Pienviljelijäin Liitto och det borgerliga Pienviljelijäin Keskusliitto. Den stora vattendelaren mellan dessa småbrukarförbund och MTK var synen på tullar. Småbrukarförbunden godkände inte MTK:s strävan efter höga importtullar på spannmål.⁸⁹⁶ Den svenska motsvarigheten till MTK i södra Finland SLF tog officiellt ställning för skyddstullar på spannmål från och med år 1922 när världsmarknadspriset på spannmål tillfälligt sjönk för första gången under självständighetstiden. Samma år konstaterade ÖSL:s ordförande Eric von Troil i ett tal att det skulle innebära dödsstöten för all spannmålsodling i landet ifall riksdagen inte höjde importtullarna rejält.⁸⁹⁷

När spannmålspriserna igen började sjunka i slutet av 1920-talet uttalade sig både ÖSL och SLF vid ett flertal tillfällen offentligt om att staten måste göra sitt yttersta för att öka stödet för den inhemska brödsädesodlingen och minska den stora importen av spannmål

892 ÖBt 8.3.1930.

893 Protokoll från bondedagarna i Smedsby, Norra Korsholms lantmannagilles arkiv, VLA.

894 ÖBt 26.6.1930.

895 Kananen, s. 55–56, 249–250. Organisationens svenska namn är Lantbruksproducenternas Centralförbund.

896 Niemelä, *Lääninlampureista maaseutukeskuksiin*, s. 236, Mylly, s. 233, Jutila, s. 110.

897 Årsbok för Österbottens svenska lantbrukssällskap 1922, ÖSL:s arkiv, VLA.

och kraftfoder.⁸⁹⁸ I SLF:s språkrör *Tidskrift för Finlands svenska lantmän* var spannmålstullarna ett ständigt återkommande tema under åren 1929–1930. I tidskriften ingick flera artiklar under nämnda tid där de sämre ekonomiska tiderna för bönderna sades vara en direkt följd av ett alltför dåligt tullskydd. Spannmålstullarna var huvudfrågan på SLF:s årsmöte i Helsingfors i april 1930 och under Svensk-Finlands lantbruksvecka i Helsingfors i mars samma år. Flera talare vidhöll vikten av att spannmålstullarna höjdes.

Vad särskilt förhållandena i vårt land vidkomma, så hava vi vad vår spannmålsodling beträffar och såsom jag redan ovan framhållit, att kämpa en jämn kamp med utländsk överskottsvara, som hos oss bortslumpas[...]. Sådana förhållandena nu gestaltat sig speciellt på den inhemska spannmålsmarknaden ställer det sig för våra lantmän i mångt fall praktiskt taget omöjligt att avyttra sin spannmål till någorlunda skäligt pris, och har denna omständighet i sin mån otvivelaktigt bidragit till att skärpa krisen för vårt jordbruks vidkommande.⁸⁹⁹

Budskapet från SLF var tydligt. All inhemsk produktion av spannmål var olönsam om inte utländsk införsel begränsades genom tullar. Flera talare riktade också ett anklagande finger mot riksdagen och en del riksdagsledamöters avoga inställning mot spannmålstullar.

Staten går med på, att tysk råg och havre tack vare höga exportpremier kan säljas ytterst billigt här. Staten är med om att kli tullfritt får införas, varigenom havreprisen nedsättas. Allt detta till skada för jordbruksnäringen, vars räntabilitet är mycket låg och för att möjligen höja vår export av renkött och sportartiklar...⁹⁰⁰

Likaså medför tulltariffen, för vars ändringar näringslivet är särskilt känsligt, en gnagande oro över oförberedda och förhastade beslut. Är det verkligen att undra över att vi draga en lättnadens suck varje gång riksdagen åtkiljs, emedan vi veta att vi åtminstone under mellantiden få arbeta i ro utan att några nya, omedelbara faror hota oss från det hållet.⁹⁰¹

Under våren 1930 sände SLF en skrivelse till regeringen om att tullen mellan omalet vete och vetemjöl måste göras så stor att en inhemsk kvarnindustri skulle bli lönsam. Förutom tullförhöjningar ville SLF att riksdagen skulle införa inmalningstvång på inhemskt vete.⁹⁰² Den typ av spannmålstullar som SLF förespråkade var så kallade stjärntullar som kunde justeras av regeringen under årets lopp vid behov utan riksdagens godkännande.

898 Gustavsson och Zilliacus, s. 67.

899 Föredrag hållet av godsägaren Walter Grönqvist på SLF:s tionde lantbruksvecka. *Tidskrift för Finlands svenska lantmän* no 6:1930.

900 SLF:s ordförande Erik von Rettigs öppningstal på tionde svenska lantbruksveckan mars 1930. *Tidskrift för Finlands svenska lantmän* no 6:1930.

901 Föredrag hållet av bankchefen jur.dr. Alexander Frey. *Tidskrift för Finlands svenska lantmän* no 19:1930.

902 Gustavsson och Zilliacus, s. 53. Inmalningstvång innebar att den inhemska kvarnindustrin skulle förbinda sig att använda en viss andel inhemskt vete.

I de artiklar som ingick i *Tidskrift för Finlands svenska lantmän* under år 1930 nämndes aldrig Lapporörelsen. Flera av de män som hade ledande positioner i SLF och som aktivt tog ställning för importtullar på spannmål tog även ställning för Lapporörelsen. SLF:s ordförande Eric von Rettig tog ställning för Lapporörelsen och förespråkade ett fosterländskt valförbund i Nyland sommaren 1930.⁹⁰³ Nyligen citerade Alexander Frey var en av dem som skrev lappovänliga ledare i *Österbottens Bondetidning* inför valet 1930. Han var själv uppställd som lappovänlig kandidat på SFP:s listor i Nyland. I tidskriften ingick också uttalanden om att det låg i de svenska jordbrukarnas intresse att söka samarbete med finskspråkiga bönder.

Det land, som ej nu förmår värna sin handelsbalans, faller hjälplöst för den allmänna dumpningen. Vi kunna ej med armarna i kors åse den ekonomiska förödelsen. Skola vi våga hoppas att språkstriden och andra sekundära politiska frågor gömmas under det gröna klädet, och att vi i stället anspänna alla krafter till att hejda den katastrof, som hotar vårt näringsliv?⁹⁰⁴

SLF var även en av utgivarna bakom tidskriften *Lantmän och Andelsfolk* (LoA). Tidskriftens huvudägare var dock Finlands svenska andelsförbund. Centrallagret Enigheten mbt och Andelskassornas Centralkreditanstalt ab medverkade också som utgivare. LoA profilerade sig som en tidskrift som förde småbrukarnas talan. Tidskriften förespråkade inte importtullar på spannmål utan ansåg att spannmålsodlingens lönsamhet istället främst skulle öka om kvaliteten på inhemskt spannmål förbättrades genom bättre torkning och sortering.⁹⁰⁵ Tidskriftens läsare uppmanades också att så långt som möjligt undvika att odla spannmål och istället satsa på husdjursuppfödning.

En omläggning måste ske genom att å ena sidan spannmåls- och stråfoderodlingen minskas och å den andra husdjursbesättningen ökas [...]. Brödsäd på sin höjd till husbehov, men mera foderväxter och bete.⁹⁰⁶

Det finns således likheter mellan Bondeförbundets tidskrift *Österbottens Bondetidning* och SLF:s språkrör *Tidskrift för Finlands svenska lantmän* samt Allmogeförbundets tidskrift *Vasa-Posten* och andelsförbundets tidskrift *Lantmän och Andelsfolk*. De första två var spannmålsodlarnas och de större produenternas röst och förespråkade höga importtullar på spannmål. De två sistnämnda var husdjursproducenternas och småbrukarnas röst och förespråkade inte höga skyddstullar på spannmål. Det finns dock även skillnader. *Österbottens Bondetidning* tog klart ställning för Lapporörelsen och i tidningen ingick flera lappovänliga ledare. *Tidskrift för Finlands svenska lantmän* tog inte ställning för Lapporörelsen trots att övriga politiska frågor nog behandlades ur en mycket konservativ synvinkel i tidskriften. Flera av skribenterna i tidskriften och styrelseledamöterna i SLF var dock lappovänliga. Även mellan *Vasa-Posten* och LoA förekom skillnader. *Vasa-Posten* var starkt kritiskt mot alla former av skyddstullar och i tidningen ingick flera ledare under år 1930 där skyddstullarna fördömdes i sin helhet. LoA tog aldrig ställning mot skyddstullar. Skyddstullarna på spannmål behand-

903 Schauman och Lilius, s. 148.

904 *Tidskrift för Finlands svenska lanmän* no 10:1930.

905 T.ex. LoA no 13:1930.

906 LoA no 7:1930.

lades överhuvudtaget inte i tidskriften under år 1930. istället valde tidskriften att fokusera på hur bönderna kunde förbättra kvaliteten på sin spannmålsodling.

I Svenskösterbotten finns det ett mycket starkt samband mellan ett ställningstagande för Lapporörelsen och önskan om höga skyddstullar på spannmål. Det går faktiskt att dra likhetstecken mellan lapposinnade svenskösterbottningar och skyddstullsvänliga svenskösterbottningar sommaren 1930. Den viktigaste frågan inom det lappovänliga Bondeförbundet var höga importtullar på spannmål. Samtliga de riksdagskandidater som kandiderade på Bondeförbundets listor inför riksdagsvalet i oktober förespråkade förutom ett godkännande av kommunistlagarna även höga skyddstullar på spannmål. Det har inte gått att hitta någon lappovänlig person i Svenskösterbotten som inte ville ha höga skyddstullar på spannmål. Däremot fanns det sådana jordbrukare som ville ha ett effektivt tullskydd mot importerat spannmål men som inte var villiga att stöda Lapporörelsen, vilket visade sig bli problematiskt då Bondeförbundet skulle nominera sina kandidater inför riksdagsvalet.

3.3.4 Inställningen till Lapporörelsen splittrar Bondeförbundet

För SFP:s del i Svenskösterbotten blev riksdagsvalet hösten 1930 en intern kamp mellan Bondeförbundets lappovänliga och skyddstullsvänliga kandidater och Allmogeförbundets ”antilappuanska” och skyddstullsfientliga kandidater trots att de samtliga var uppställda inom samma parti. På Bondeförbundets års- och valmöte den 10 augusti i Vasa beslöt förbundet definitivt att slopa planerna på ett borgerligt valförbund eftersom Allmogeförbundet hotade att ställa upp sina kandidater i ett eget valförbund. Bondeförbundet krävde dock att få ställa upp sina kandidater på ”rena” tvåmanslistor för att markera att de inte godkände Allmogeförbundets politik. Med andra ord skulle ingen av Bondeförbundets kandidater kombineras med någon av Allmogeförbundets kandidater på röstsedlarna.⁹⁰⁷ När kandidaterna skulle börja nomineras inför riksdagsvalet visade sig dock kravet på ”rena listor” bli en problematisk fråga för Bondeförbundet.

Som jag tidigare har nämnt fanns det också bondeförbundare som motsatte sig Lapporörelsen främst på grund av våldet och den förmodade äktsfinsheten inom rörelsen. Två framträdande bondeförbundare med sådana åsikter var Johan Emil Hästbacka från Terjärv och Johan Inborr från Pedersöre. De hade i många år varit uppställda som riksdagskandidater på Bondeförbundets listor i norra valkretsen där de hade blivit invalda med breda marginaler. När Bondeförbundet sammanträdde för att nominera sina riksdagskandidater visade det sig dock att det fanns en grupp som hävdade att Inborr och Hästbacka inte passade som kandidater på Bondeförbundets ”rena” listor eftersom de inte klart hade deklarerat sin inställning till Lapporörelsen och kommunistlagarna.

Det var inte bönderna i Bondeförbundet som ifrågasatte Hästbackas och Inborrs kandidatur utan ÖSL:s ordförande Eric von Troil. Han initierade förslaget att endast personer som ”bekände färg” skulle få kandidera på Bondeförbundets listor. Att ”bekänna färg” innebar att riksdagskandidaterna på förhand meddelade hur de skulle rösta angående kommunistlagarna. Troil gick till och med så långt att han under mötet undrade om Hästbacka var kommunist när denna vägrade att säga hur han tänkte rösta angående kommunistlagarna. Troil fick stöd av en del av Bondeförbundets ledande män i södra valkretsen och både Hästbacka och Inborr ströks från Bondeförbundets listor. Detta väckte bestörtning hos många

907 ÖBt 12.8.1930. I kapitel 2.1, ”Valresultatet i de svenskösterbottniska landskommunerna”, har jag redogjort närmare för hur denna typ av listval fungerade i praktiken.

av dem som deltog på Bondeförbundets valmöte och diskussionen som följde blev hård. Flera deltagare lämnade mötet i protest efter att det stod klart att Hästbacka och Inborrh inte accepterades som Bondeförbundets kandidater.⁹⁰⁸

Hästbacka och Inborrh hade från första början motsatt sig Lapporörelsen. I de riksdagsbrev⁹⁰⁹ som Inborrh skrev i *Österbottens Bondetidning* hade han flera gånger kritiserat Lapporörelsen. Till exempel hade han varit starkt kritisk mot bondetåget som han hade kallat för "ett oansvarigt företag" och "ett maskerat hot mot landet".⁹¹⁰ Några dagar innan Bondeförbundets valmöte hade Hästbacka i en lång artikel i *Österbottens Bondetidning* skrivit ett inlägg mot Lapporörelsen där han meddelade att han inte litade på de, enligt honom, äktfinska personerna som satt med i Lapporörelsens ledning och att bevarandet av svenska språket var viktigare än skyddet mot kommunismen. Han sade sig ha noll förståelse för de svenskar som ville ha ett valförbund med de (äkt)finska borgerliga partierna.

Jag kan icke förstå hur man kan lita på en tillfällig, visserligen maktfullkomlig, lednings försäkran om nationalitetsskydd och jag är fullt övertygad om att för landsbygden äro de planerade åtgärderna för ett valförbund till skada, vilket snart nog torde komma till uttryck genom nominerandet av kandidater till riksdagen.⁹¹¹

Det var denna insändare som von Troil hänvisade till när han insinuerade att Hästbacka var kommunist. Inborrh stödde Hästbacka och trots att han samma dag hade valts in i Bondeförbundets styrelse ströks även han från förbundets vallistor med motiveringen att han inte var tillräckligt fosterländsk. Det hölls ingen omröstning om saken på årsmötet utan det var Bondeförbundets styrelse som var allt annat än enig som fattade beslut om saken.⁹¹²

Att en person var lappovänlig var dock heller ingen garanti för att han skulle godkännas som kandidat på Bondeförbundets listor. I Kronoby nominerades den klart lappovänliga före detta lantdagsmannen och mejeridisponenten Johannes Storbjörk som riksdagskandidat. Hans kandidatur ifrågasattes dock av flera av Bondeförbundets styrelsemedlemmar, men det var inte graden av fosterländskhet hos Storbjörk som ifrågasattes utan det faktum att han hade ett förflutet som medlem i Allmogeförbundets styrelse.⁹¹³ Storbjörks kandidatur kunde godkännas efter att han hade försäkrat att han hade samma syn på spannmålstullarna som Bondeförbundet. Han skrev sedan en insändare i den lokala dagstidningen där han garanterade att han skulle arbeta för att skyddstullarna på importerat spannmål höjdes.⁹¹⁴

908 ÖBt 12.8.1930.

909 På den här tiden kommunicerade riksdagsledamoterna med sina väljare genom dagstidningarna. De så kallade riksdagsbrevna var helt enkelt en rapport från riksdagen, där riksdagsmannen berättade om aktuella lagförslag och debatter i riksdagen, samt den egna och partiets syn på dessa frågor. Riksdagsbrevna kan jämföras med de bloggar som många riksdagsmän skriver idag. Bondeförbundaren Johan Inborrh hade under många år skrivit riksdagsbrev till *Österbottens Bondetidning*, medan allmogeförbundaren Levi Jern skrev riksdagsbrevna till *Vasa-Posten*.

910 ÖBt 5.7.1930.

911 ÖBt 31.7.1930, "Reflexioner mot bakgrunden av den gångna tidens lärdomar".

912 ÖBt 12.8.1930, Vbl 12.8.1930.

913 ÖBt 12.8.1930.

914 PT 30.9.1930.

I södra valkretsen hade Bondeförbundets styrelse ställt en förfrågan till professor Ernst Estlander om han ville ställa upp som kandidat på Bondeförbundets listor.⁹¹⁵ Estlander hade svarat att han gärna kandiderade på Bondeförbundets listor trots att han hade en från Bondeförbundet avvikande syn på Lapporörelsen. I sitt svar hade han också meddelat att han inte tänkte gå med på några krav att på förhand förbinda sig att agera på ett speciellt sätt i riksdagens omröstningar.⁹¹⁶ Estlander var inte själv vare sig österbottning eller bondeförbundare, men han hade i tidigare riksdagsval låtit sig kombineras med Bondeförbundets kandidater i södra valkretsen.⁹¹⁷ Estlander hade åren efter inbördeskriget hört till den yttersta högerfalangen i SFP. Trots att Estlander i en del kretsar betecknades som ”en konservativ aristokrat” tog han dock från början avstånd från Lapporörelsen på grund av rörelsens, enligt honom, fientliga inställning till svenska språket. Estlanders jordbrukspolitiska syn överensstämde med Bondeförbundets.⁹¹⁸ På Bondeförbundets valmöte fattades dock beslut om att inte heller Estlander skulle godkännas som kandidat på Bondeförbundets listor. K.V. Hintz från Tjock böt frivilligt sida och valde att ställa sig till förfogande som Allmogeförbundets kandidat eftersom även han motsatte sig Lapporörelsen trots att han i tidigare val hade varit uppställd som Bondeförbundets kandidat.⁹¹⁹ En person skulle således vara både skyddstullsvänlig och lappovänlig för att få kandidera på Bondeförbundets listor i riksdagsvalet 1930.

Bland många medlemmar i Bondeförbundet var förbittringen stor över att röstmagenerna Inborr, Hästbacka och Estlander ratades. Speciellt behandlingen av Inborr och Hästbacka, vilka i tiden hade varit med och byggt upp Bondeförbundet och under många år representerat fraktionen i riksdagen, väckte ilska reaktioner. En medlem sade att Bondeförbundet nu hade grävt sin egen grav. Rungande protester inlämnades mot att stadsbor som inte hörde till Bondeförbundet (läs Boucht, Öhman och Rodén, förf. anm.) tilläts att kandidera på förbundets listor, medan män som troget tjänat förbundet i många år utestängdes.⁹²⁰ För majoriteten av Bondeförbundets medlemmar på gräsrotsnivå var det de jordbrukspolitiska frågorna som var den viktigaste frågan, inte vad kandidaterna ansåg om Lapporörelsen och kommunistlagarna. Hästbacka och Inborr var själva bönder och de var för höga importtullar på spannmål. Om man får tro de journalister som deltog i mötet skulle Inborr och Hästbacka inte ha ratats som Bondeförbundets kandidater ifall inte von Troil och Boucht skulle ha pressat på. Hästbacka skrev själv senare att han uteslöts ur Bondeförbundet på grund av ”stadssvenskarna” i södra valkretsen.⁹²¹

De här diskussionerna visar att det fanns en tudelad inställning till Lapporörelsen i Bondeförbundet och att det inte var tillräckligt att en person var bondeförbundare och skyddstullsvänlig för att godkännas på förbundets listor. Det faktum att Hästbacka och Inborr ströks på initiativ av von Troil, kraftigt uppbackad av Boucht, Öhman och Rodén,

915 Brev från Edvard Helenelund till Ernst Estlander 26.7.1930. Ernst Estlanders brevsamling, HÅAB.

916 Brev från Ernst Estlander till Edvard Helenelund 2.8.1930, Ernst Estlanders brevsamling, HÅAB.

917 En riksdagskandidat behövde inte vara bosatt i den valkrets han kandiderade i. En riksdagskandidat kunde till och med kandidera i flera valkretsar samtidigt. I Österbotten var det vanligt att personer från södra Finland ställde upp som kandidater i riksdagsvalen på 1920- och 1930-talet. (Paloheimo, s. 190).

918 Vesa Vares, ”Rigorist och legalist. Ernst Estlanders politiska rättskamper”, *Historisk tidskrift för Finland* 1992: 211.

919 ÖBt 12.8.1930, Vbl 12.8.1930.

920 ÖBt 12.8.1930.

921 ÖBt 19.8.1930.

visar att dessa män utövade ett stort inflytande över Bondeförbundet trots att de varken var bönder eller medlemmar i Bondeförbundet. Allting tyder på att Bondeförbundet var beroende av dessa män med mycket nära kontakter till Lapporörelsens innersta krets och att Bondeförbundets styrelse var redo att göra hårda eftergifter för att hålla sig väl med dem. Allting tyder på att Bondeförbundets ledning idkade någon form av kohandel med Lapporörelsens ledning under mötet i Lappo den 15 juni. Bondeförbundet lovade att aktivt ta ställning för Lapporörelsen, medan Harald Boucht och Eric von Troil som hade nära kontakter med Lapporörelsens ledning lovade att stöda Bondeförbundets kamp för förhöjda skyddstullar på importerat spannmål. Samtidigt fick Bondeförbundet löften om ekonomiskt understöd så länge de stödde Lapporörelsen, vilket jag återkommer till.

Bondeförbundets styrelse var dock inte beredd att göra vilka eftergifter som helst. Harald Boucht och C.A. Öhman hade tidigare yrkat på att Bondeförbundet skulle gå till val i ett borgerligt valförbund vad än Allmogeförbundets kandidater gjorde.⁹²² Boucht satt med i Lapporörelsens ledning och han pressades antagligen att försöka få med SFP i ett borgerligt valförbund. Detta hade dock Bondeförbundets styrelse vägrat att godkänna. Ett borgerligt valförbund var ett alternativ för Bondeförbundet endast under förutsättning att det var det enda valförbundet där SFP hade kandidater. Kanske strykandet av Inborr, Hästbacka och Estlander var en kompromiss som Bondeförbundet gjorde för att kompensera att förbundet inte kandiderade i ett borgerligt valförbund. *Österbottens Bondetidnings* chefredaktör Alfred Strandberg som skrev kolumner i tidningen under signaturen "Friskytt" antydde i en kolumn att trycket utifrån på Bondeförbundet att utesluta alla "lappofientliga element" var hårt. I en kolumn efter riksdagsvalet skrev han att det var ett stort misstag att inte Hästbacka hade blivit uppställd på Bondeförbundets listor och att "det blev som det blev" på grund av ombytet av ordförande från Helenelund till von Troil under valmötets lopp. "Bondeförbundet har aldrig betraktat Hästbacka som motståndare, men nu måste vi vara Lappo-män längs hela linjen", skrev han.⁹²³

I norra valkretsen nominerade till slut Bondeförbundet följande personer: J.I. Bäck (Vörå), Johannes Storbjörk (Kronoby) och Astley Rodén (Gamlakarleby). Senare nominerades även bankdirektör C.A. Öhman (Vasa).⁹²⁴ Som kandidater i södra valkretsen nominerades Harald Boucht (Vasa), Edvard Helenelund (Solv), Oskar Nix (Närpes) och Otto Kronman (Lappfjärd).⁹²⁵ Nix meddelade senare att han inte kunde ta emot kandidaturen och istället för honom nominerades Johan Franzén (Övermark).⁹²⁶ Bondeförbundets styrelse försökte även övertala Abraham Skjal i Korsholm att ställa upp i riksdagsvalet, men han avböjde.⁹²⁷ Av dessa kandidater var Storbjörk, Helenelund, Nix, Franzén och Kronman bönder och medlemmar i Bondeförbundet. Bäck, Rodén, Öhman och Boucht var inte medlemmar i Bondeförbundet, men de lovade inför riksdagsvalet att de delade Bondeförbundets syn på vikten av förhöjda importtullar samtidigt som Bondeförbundets kandidater förband sig att rösta för kommunistlagarna i riksdagen.

När Bondeförbundets ledning underkände Inborr och Hästbacka som riksdagskandidater räknade de kanske inte med att de skulle ställa upp som kandidater på Allmogeförbundets listor. Det var dock just vad de gjorde och Allmogeförbundet kunde inte hålla tillbaka

922 ÖBt 12.8.1930, Vbl 12.8.1930.

923 ÖBt 14.10.1930.

924 ÖB 26.8.1930.

925 ÖBt 12.8.1930.

926 KT 16.8.1930.

927 ÖBt 12.8.1930.

Den, som önskar ge regeringen makt att

effektivt bekämpa kommunisternas fördärliga verksamhet,

röstar på någon av de listor, som upptaga nedannämnda kandidater, vilka samtliga äro kunniga, i offentliga värv förfarna män:

C. A. Öhman, J. Im. Bäck, Astley W. Rodén, Johannes Storbjörk.

Dessa kandidater ha såsom sin åsikt uttalat:

att de villande lagförslagen böra antagas;

att lagligheten under alla förhållanden bör eftergivligen återställas;

att svenskheten bör hävdas genom att eftersträva försöring med de borgerliga finnarna i och för tilliggande av den för oss svenskar fördärliga språkstriden;

att jordbruket och fiskerihäringen bör med alla tjänliga medel upphjälpas; att en sanering av statens finanser bör åstadkommas för att möjliggöra en lindring av de tryckande skatterna.

Figur 14. Bondeförbundets kandidater i Vasa norra valkrets marknadsför sig själva inför riksdagsvalet 1930, ÖB 30.9.1930.

en viss skadeglädje över den splittring som hade skett inom motståndarlägret. *Vasa-Posten* förutspådde att Bondeförbundet inte skulle ha någon möjlighet att genomföra ett gott val utan Hästbacka, Inborr och Estlander.⁹²⁸ I södra valkretsen nominerade Allmogeförbundet K.V. Åkerblom (Kvevlax), Josef Mangs (Närpes) och Levi Jern (Korsholm). Dessutom stödde förbundet Otto Jacobsson (Vasa), Ernst Estlander (Helsingfors) och K.V. Hintz (Tjock). I norra valkretsen nominerades Edvard Haga (Vörå). Dessutom stödde förbundet J.E. Hästbacka (Terjärv), Johan Inborr (Pedersöre) och hovrättsrådet M.V. Björk (Alavo).⁹²⁹

Allt som allt fanns det 23 olika kandidatkombinationer att välja på i norra valkretsen och 48 olika kandidatkombinationer att välja på i den södra valkretsen bland SFP:s kandidater.⁹³⁰ På samtliga dessa listor var Bondeförbundets och Allmogeförbundets kandidater separerade från varandra med undantag av en lista i Vörå, där Allmogeförbundets riksdagskandidat Edvard Haga var kombinerad med Bondeförbundets riksdagskandidat J.I. Bäck. Vörå var den enda landskommunen i Svenskøsterbotten där SFP hade två stycken riksdagskandidater uppställda. Den lokala valmansföreningen i Vörå prioriterade troligtvis vikten av att kandidaterna från den egna orten samlade ett så högt röstetal som möjligt framom Bondeförbundets beslut att endast ha ”rena listor”. En annan orsak till att det gick att kombinera Haga med Bäck och tvärtom kan vara den att riksdagsman Haga inte offentligt hade profilerat sig som en motståndare mot skyddstullar på spannmål trots att han hörde till Allmogeförbundet. Tvärtom hade Haga understött Hästbackas resolution om starkare tullskydd för spannmål i riksdagens omröstningar hösten 1929.⁹³¹ I sin valkampanj betonade Haga att han ville motarbeta all form av utländsk spannmålsdumpning med alla medel.⁹³² Han var också en av dem som aktivt hade försökt få till stånd en samgång mellan Bondeförbundet och Allmogeförbundet i början av året för att istället grunda en gemensam fackorganisation. Han hade varit initiativtagare till det möte i Vörå i början av 1930 som har nämnts tidigare där en samgång mellan Allmogeförbundet och Bondeförbundet diskuterades.⁹³³

3.3.5 Österbottens Bondetidning blir Lapporörelsens språkrör

Valmötet den 10 augusti 1930 innebar ett brytningsskede i Bondeförbundets politiska linje. Fram till mitten av augusti hade de jordbrukspolitiska frågorna dominerat i Bondeförbundet. Den ledare och insändare som *Österbottens Bondetidning* publicerade den 19 juni där tidningen och Bondeförbundets styrelse förklarade att de ställde sig bakom Lapporörelsen och kampen mot kommunismen var de enda i sitt slag under resten av sommaren. Istället behandlades nästan uteslutande jordbrukspolitiska frågor med speciell betoning på skyddstullarna på ledarplats i tidningen. Av alla de ledare som ingick i *Österbottens Bondetidning* under den första delen av år 1930 (januari-juli) behandlade 16 ledare spannmålstullarna. Märk då att tidningen utkom endast tre gånger per vecka. Samma tidning innehöll otaliga insändare om spannmålstullarna. Efter Bondeförbundets valmöte den 10 augusti fick dock Lapporörelsen en mycket synlig plats i *Österbottens Bondetidning*.

Före Bondeförbundets valmöte den 10 augusti var det heller inget problem att enskilda medlemmar i Bondeförbundet tog avstånd från Lapporörelsen. Under våren och somma-

928 VP 12.8.1930.

929 ÖB 26.8.1930.

930 PT 28.6.1930, Vbl 8.10.1930.

931 Valtiopäivät 1929, Pöytäkirjat II, Istunnot 36–57, Helsinki 1930, s. 1135.

932 VP 27.9.1930, Vbl 27.9.1930.

933 VP 23.11.1929.

ren 1930 publicerade *Österbottens Bondetidning* regelbundet Johan Inborrs riksdagsbrev på ledarplats. Inborrs sista riksdagsbrev före valet publicerades den 12 juli. I riksdagsbrevet fördömde han kraftigt Lapporörelsens skjutsningar. Detta riksdagsbrev valde redaktionen att flytta till en mindre framträdande plats i tidningen och under texten fanns också följande kommentar från redaktionen: ”Att enskilda av rörelsens män gått till överdrifter anse vi icke berättiga oss att fördöma rörelsens syfte och kärna”.⁹³⁴

När Bondeförbundet den 10 augusti valde ny styrelse visste medlemmarna vilken inställning Inborr hade till Lapporörelsen. Hans kritiska inställning till Lapporörelsen var dock inget hinder för att han kunde väljas in i Bondeförbundets styrelse. Några timmar senare ratades han dock som bekant som riksdagskandidat av det egna förbundets styrelse. Efter det var heller inte hans riksdagsbrev välkomna i *Österbottens Bondetidning*, trots att han återvaldes som riksdagsledamot samma höst. I en insändare klagade en anonym läsare av *Österbottens Bondetidning* på Inborrs ”lappofientliga” riksdagsbrev. ”Jag och många med mig, kanske hela Bondeförbundet, skulle nog gärna läsa riksdagsbrev i äkta Lappo-anda”.⁹³⁵ Efter det fick Bondeförbundets ordförande Edvard Helenelund förtroende att sköta rapporteringen från Helsingfors för Bondeförbundets del efter att han blev invald i riksdagen hösten 1930. Helenelunds ”Helsingforsbrev” var till skillnad från Inborrs ”riksdagsbrev” inte lappokritiska. Det första ”Helsingforsbrevet” som publicerades presenterades av redaktionen som skrivet i ”äkta lappoanda”. I sin rapport från riksdagen sade Helenelund att det ännu var befogat att understöda Lapporörelsen eftersom kommunisterna antagligen skulle fortsätta sin underjordiska verksamhet. I övrigt innehöll inte brevet något annat än en sammanfattning över vilka ärenden som hade behandlats i riksdagen under november månad.⁹³⁶

Den 19 augusti publicerades en text av Herman Gummerus på ledarplats i *Österbottens Bondetidning* under rubriken ”Klara linjer”, där Gummerus kraftigt tog ställning för Lapporörelsen.⁹³⁷ Efter det ingick det en lappovänlig ledare i tidningen i nästan varje nummer fram till riksdagsvalet i oktober. Ledarna skrevs nästan uteslutande av utomstående ”experter” och kända lapposympatisörer. Förutom Herman Gummerus skrevs ledare av bland andra Paul Danielsson, G.G. Rosenqvist och P.H. Norrmén.⁹³⁸ Mellan den 19 augusti och riksdagsvalet den 2 oktober var det Lapporörelsen, inte de jordbrukspolitiska frågorna, som dominerade på ledarplats i *Österbottens Bondetidning*. Bondeförbundets klara ställningstagande för Lapporörelsen och uteslutandet av Inborr och Hästbacka samt den lappokampanj som inleddes i *Österbottens Bondetidning* sammanföll tidsmässigt med penningdonationer

934 ÖBt 12.7.1930.

935 ÖBt 20.11.1930.

936 ÖBt 20.11.1930, ÖBt 27.11.1930. Helenelunds ”Helsingfors-brev”, publicerades regelbundet i *Österbottens Bondetidning* under den tid han satt i riksdagen. Från och med 1931 publicerades de under rubriken ”Riksdags-brev”. Det var redaktionen för *Österbottens Bondetidning* som presenterade Helenelunds ”Helsingfors-brev”, som skrivna i ”äkta Lappo-anda”

937 ÖBt 19.8.1930. Gummerus hade varit medlem i Finska aktiva motståndspartiet under ofärdsåren. Han hade varit med och organiserat vapensmugglingarna, storstrejken och jägarrörelsen. Sedan den här tiden var han personligen bekant med Harald Boucht, Eric von Troil och andra kända aktivister. År 1930 var Gummerus docent i romanska språk vid Helsingfors universitet. (Olin, s. 55, 74, 207, 239).

938 Paul Danielsson var kyrkoherde i Purmo. Sommaren 1930 var han anställd som Lapporörelsens svenskspråkiga informatör i Österbotten. Georg Gustaf Rosenqvist från Helsingfors var teologie doktor och professor. Han var även medlem i SFP och hade suttit med i riksdagen. Pehr Herman Norrmén var före detta jägare och aktivist. År 1930 var Norrmén VD för Träförädlingsindustriernas i Finland arbetsgivare.

som möjliggjorde att Bondeförbundet kunde distribuera *Österbottens Bondetidning* gratis till svenska hushåll i Vasa län.

Enligt *Vasabladet* och *Vasa-Posten* mottog *Österbottens Bondetidning* kort efter Bondeförbundets valmöte i augusti stora summor pengar av ”okända donatorer” för att bedriva sin valkampanj.⁹³⁹ Pengarna användes till att trycka upp stora upplagor av *Österbottens Bondetidning* som sedan delades ut som gratisexemplar på landsbygden. Hur stora summor det handlade om och varifrån dessa pengar kom är okänt. På förbundets årsmöte följande år tackade dock Bondeförbundets ordförande Edvard Helenelund alla som hade donerat medel till Bondeförbundet inför riksdagsvalet 1930, men vem som hade öppnat börsen framgår inte.⁹⁴⁰ Enligt en insändare i *Vasa-Posten* var det fråga om ”hiskeliga summor” som hade donerats till Bondeförbundet inför riksdagsvalet.⁹⁴¹ *Vasa-Posten* och *Vasabladet* protesterade också starkt mot den ”lappopropaganda” som deras läsare översköldes med när *Österbottens Bondetidning* började delas ut till hushållen på landsbygden.⁹⁴²

Det finansiella understödet hade med största sannolikhet diskuterats på Bondeförbundets möte med Kosola och Svinhufvud i Lappo den 15 juni och var med stor sannolikhet en av orsakerna till att Bondeförbundet valde att ta ställning för Lapporörelsen. Den 19 juni ingick en liten notis i *Österbottens Bondetidning* att styrelsen hade fattat beslut om att ombilda tidningen till ett aktiebolag.⁹⁴³ Omvandlandet av *Österbottens Bondetidning* från ett andelslag till ett aktiebolag var med största sannolikhet ett led i att möjliggöra penningdonationer till Bondeförbundet. Det har tyvärr inte gått att få fram uppgifter om vem som köpte aktier i *Österbottens Bondetidning AB*, men troligtvis var det den vägen som Bondeförbundet mottog penningdonationerna.

Både Bondeförbundet och de svenskspråkiga lappoanhängarna drog nytta av att så många som möjligt läste tidningen. Genom tidningen nådde Bondeförbundet ut med sitt politiska budskap till väljarna, det vill säga vikten av att importtullarna på spannmål höjdes, samtidigt som Lapporörelsen fick ett språkrör på den svenskösterbottniska landsbygden. I *Österbottens Bondetidning* kopplades nu ett stöd för Lapporörelsen intimt ihop med höjandet av importtullar på spannmål och andra ur producentsynvinkel nödvändiga åtgärder för att förbättra jordbrukets bärkraft. I det första numret av *Österbottens Bondetidning* som distribuerades gratis på landsbygden fanns en stor annons på första sidan med texten:

De jordbrukare som klagat över de dåliga tiderna, men samtidigt genom prenumeration och annonsering understöder andra tidningar som motarbetar jordbrukets intressen, han handlar icke konsekvent. Den enda tidning i svenska Österbotten som odelat egnar sig åt att främja jordbrukets intressen är *Österbottens Bondetidning*.⁹⁴⁴

Under denna annons fanns en ledare skriven av Gummerus om vikten av att bekämpa kommunismen i landet. Budskapet i *Österbottens Bondetidning* var klart; rösta på någon av Bondeförbundets kandidater i riksdagsvalet så tryggar du jordbrukarnas ekonomiska intressen och ett godkännande av kommunistlagarna.

939 Vbl 10.12.1930.

940 Vbl 3.5.1931.

941 VP 23.9.1930.

942 VP 16.9.1930, Vbl 17.9.1930.

943 ÖBt 19.6.1930.

944 ÖBt 16.8.1930.

Även Allmogeförbundet distribuerade bilagor med Lapporörelsen som tema via sitt språkrör *Vasa-Posten*. Så här skrev Allmogeförbundets riksdagskandidat Otto Jacobsson i Vasa till sin ”parhäst” Ernst Estlander i Helsingfors.⁹⁴⁵

Då man här delar ut lappobroskyrer med tidningarna borde ni i Helsingfors laga ihop en kort, saklig lättfattlig anti-lappo broskyr som sedan här kunde distribueras. Huvudsaken är att den är kort så att folk ids läsa den och att den sakligt bemöter deras värsta argument, samt utreder vilka som i detta nu verkligen äro fosterländska. Hit skulle behövas cirka 12 á 14 000 exemplar. Saken är så mycket viktigare som lappoanhängarna spyr ut sina alster i mängd. En del av innehållet kunde också utgöras av lämpliga citat om Lappo från in- och utlandet. [...] Vässa din penna och infind dig med artiklar till Wasabladet samt en antilappuansk broskyr i populär form!⁹⁴⁶

Estlander skötte dock tydligen inte sina åligganden att upplysa österbottningarna om faran med Lapporörelsen. Åtminstone inte så snabbt som Jacobsson hade hoppats. ”Börjar nu bli allvarligt orolig för broskyren”, skrev han ett par veckor senare. ”Manuskriptet bör sändas till Sundquist omgående. Hoppas att du också snart börjar författa artiklar till tidningarna, ju fler desto bättre.”⁹⁴⁷ Till slut fick dock Jacobsson en ”antilappuansk broskyr” skriven av rektor Eirik Hornborg. I broschyren *Den stora frågan* gick Hornborg till hårt angrepp mot Lapporörelsen och jämförde lappoanhängarna med fascister.⁹⁴⁸

Tidigare har det framgått att *Österbottens Bondetidnings* chefredaktör motsatte sig att Inborr och Hästbacka ströks från Bondeförbundets listor. Att chefredaktör Strandberg även hade en liten kliven inställning till den lappolinje som tidningen nu betalades för att började driva fullt ut märks också i en ledare där han konstaterade att Lapporörelsen var av en tillfällig natur och att dess tid snart skulle vara förbi och då skulle lantbrukspolitiska intressen åter träda i förgrunden. ”Lantbrukspolitiska intressen får aldrig lämnas i sikte för några andra-rangs frågor!”⁹⁴⁹ De viktigaste lantbrukspolitiska intressena för tillfället var, enligt honom, att importtullarna på spannmål höjdes och att riksdagen införde stjärntullar på spannmål.

3.3.6 Tullfrågans synlighet i valkampanjen i Svenskösterbotten

Hur framträdande roll hade då de jordbrukspolitiska frågorna i den valkampanj som fördes mellan Allmogeförbundet och Bondeförbundet? Det var mellan dessa två fraktioner som valkampanjen i Svenskösterbotten fördes, vilket är paradoxalt, eftersom Bondeförbundet och Allmogeförbundet hörde till samma valförbund och parti. Inför riksdagsvalet 1930 uppträdde dock de båda fraktionerna mera eller mindre som två separata partier. Ingen av fraktionerna publicerade egen valpropaganda utan i stället använde sig fraktionerna av sina språkrör *Österbottens Bondetidning* och *Vasa-Posten* för att föra fram sitt politiska budskap. Genom dessa tidningar spreds dock valbroschyren som hade författats av personer i Nyland

945 Jacobsson och Estlander var kombinerade och bildade ett par på SFP:s vallistor i södra valkretsen. Därav uttrycket ”parhäst”.

946 Brev från Otto Jacobsson till Ernst Estlander 24.8.1930, Ernst Estlanders brevsamling HÅAB.

947 Brev från Otto Jacobsson till Ernst Estlander 8.9.1930, Ernst Estlanders brevsamling HÅAB. Sundquist syftar på *Vasabladets* chefredaktör Edvin Sundquist.

948 Eirik Hornborg, *Den stora frågan*, Helsingfors 1930.

949 ÖBt 14.8.1930.

och Åboland. Ett undantag fanns dock. Det föredrag om spannmålstillarna som agronom Knut von Schantz hade hållit under den bondedag i Smedsby som ordnades på initiativ av lantmannagillena i Korsholm våren 1930 trycktes upp och spreds som en bilaga i *Österbotterns Bondetidning* inför valet. Von Schants argumenterade starkt för skyddstillar på spannmål.⁹⁵⁰

Riksdagskandidaterna förde i huvudsak sin valkampanj genom dagstidningarna och valmöten ute i bygderna. Det var i huvudsak de föredrag som hölls vid dessa valmöten som refererades i dagstidningarna. Samtliga av SFP:s riksdagskandidater lät publicera långa och utförliga insändare med namn och fotografi i de svenskösterbottniska dagstidningarna veckorna innan valet där de redogjorde för sin syn på de politiska frågorna. Det var uteslutande SFP:s riksdagskandidater som kommunicerade med sina väljare via de svenskösterbottniska dagstidningarna. De socialdemokratiska och de finska kandidaterna fick inget utrymme i de svenskösterbottniska dagstidningarna. Inte en enda av de svenskspråkiga socialdemokrater som kandiderade i Vasa norra och södra valkrets omnämndes en enda gång i någon av de svenskösterbottniska dagstidningarna. Det var som om de inte skulle ha existerat. Den enda tidningen där dessa fick föra fram sitt budskap var *Arbetarbladet*.

Av riksdagskandidaterna var Allmogeförbundets kandidater betydligt flitigare skribenter än Bondeförbundets kandidater och de hade således en betydligt mera synlig roll i massmedia. Att Allmogeförbundet i södra valkretsen förde en intensiv valkampanj framkommer i riksdagskandidat K.V. Åkerbloms dagboksanteckningar. Under september månad var fraktionens riksdagskandidater Åkerblom, Jern, Mangs och Estlander dagligen på resande fot. Kandidaterna besökte de flesta ungdomsföreningars lokaler i södra valkretsen och höll långa valföredrag. Åkerblom skriver att han i regel talade 1,5 timmar på valmötena, vilka i regel besöktes av 30 till 50 personer. På mötena deltog även "lapposinnade" som kom med invändningar efter föredragen.⁹⁵¹ Samtliga av Allmogeförbundets kandidater i både den norra och södra valkretsen publicerade enskilda och i en del fall flera valprogram i dagstidningarna, medan Bondeförbundets kandidater i södra valkretsen, Öhman, Boucht, Franzén och Helenelund valde att publicera ett enda gemensamt valprogram i dagstidningarna. Riksdagskandidaterna Hästbacka och Inborr som kandiderade på Allmogeförbundets listor trots att de var medlemmar i Bondeförbundet var de flitigaste skribenterna i tidningarna.

De vallöften som Allmogeförbundets riksdagskandidater lät publicera handlade dock inte om vad de ville arbeta för i riksdagen om de blev invalda utan istället kretsade deras vallöften nästan uteslutande kring vad de *inte* ville arbeta för. Allmogeförbundets riksdagskandidaters vallöften var en rad negationer. De var alla emot de våldsmetoder som Lapporörelsen använde sig av, de var emot planerna på majoritetsval i enmansvalkretsar, de var emot de äktfinska inslagen i Lapporörelsen, riksdagskandidaterna Åkerblom, Haga och Jern var emot en inskränkning av rösträtten och riksdagskandidaterna Hästbacka och Inborr var emot de religiösa argument som användes av en del präster för att rättfärdiga Lapporörelsen. Det enda de var för var kommunismens bekämpande, men de var emot de olagliga medel som användes av Lapporörelsen i kampen mot kommunismen.⁹⁵² Ingen av Allmogeförbundets kandidater lät offentliggöra vad de egentligen ville arbeta för i riksdagen.

Jordbruksrelaterade frågor behandlades överhuvudtaget inte i Allmogeförbundets valkampanj och den kampanj mot importtullar på spannmål som fraktionen hade fört

950 ÖBt 4.3.1930.

951 Dagboksanteckningar 1930, K.V. Åkerbloms samling, Korsholms bibliotek.

952 VP 23.9.1930, VP 25.9.1930, PT 27.9.1930, VP 27.9.1930, Vbl 27.9.1930, VP 28.9.1930, PT 30.9.1930, Vbl 30.9.1930.

i *Vasa-Posten* under vårvintern 1930 tonades kraftigt ner inför höstens riksdagsval. I det valprogram som Allmogeförbundet hade publicerat inför riksdagsvalet sommaren 1929 hade total tullfrihet varit en av sex punkter.⁹⁵³ Efter Allmogeförbundets årsmöte i maj hade förbundet låtit publicera en resolution med texten;

Förbundet anser att tull på spannmål icke är jordbruket i denna landsdel till fromma, utan staten bör stödja modernnäringen genom hög premiering av smör och ost som export till utlandet, till exempel med 2 mark per kilo.⁹⁵⁴

I det valprogram som Allmogeförbundet lät publicera inför riksdagsvalet 1930 fanns inte längre tullfrihet med som en punkt. I valprogrammet sade sig Allmogeförbundet vilja kämpa mot kommunismen, mot laglöshet och brottslighet, för allmän och lika rösträtt, proportionellt valsätt och parlamentarism, för svenskfolkets rätt och för en minskning av statens utgifter.⁹⁵⁵ Jordbruksrelaterade frågor nämndes inte.

Även Allmogeförbundets riksdagskandidater valde att tona ner sin tidigare negativa inställning till skyddstullarna inför riksdagsvalet. Till exempel Levi Jern som på Allmogeförbundets årsmöte i maj hade hållit ett tal där han hade yttrat orden; ”Småbrukaren har absolut ingen nytta av rågtullen. I Finland måste vi koncentrera jordbruket till konkurrenskraftiga produkter som smör och ost”⁹⁵⁶ svarade tre månader senare på en förfrågan om sin syn på skyddstullar på spannmål att han inte var emot ett tullskydd för jordbruksprodukter utan endast en förhöjning av tullarna över hela linjen.⁹⁵⁷ Allmogeförbundet hade haft planer på att trycka upp Jerns föredrag på årsmötet och sprida det som bilaga i *Vasa-Posten* för att ”minska böndernas okunnighet om tullarna”. Inför riksdagsvalet fattade dock Allmogeförbundets styrelse beslut om att trots allt inte göra det.⁹⁵⁸

Genom att tona ner den negativa inställningen till skyddstullar inom Allmogeförbundet hoppades fraktionen kanske att vinna röster från sådana bönder som tidigare hade röstat på Bondeförbundets kandidater men som nu tvekade på grund av Bondeförbundets samarbete med Lapporörelsen. På förbundets listor fanns ju också kandidaterna Hästbacka, Inborr och Hintz som stödde importtullar på spannmål trots att de kandiderade på Allmogeförbundets listor.

De vallöften som Bondeförbundets riksdagskandidater gav inför valet kretsade i huvudsak kring kommunismen. De betonade vikten av att kommunismen bekämpades i landet och enligt dem var det effektivaste sättet att bekämpa kommunismen genom att godkänna de vilande lagförslagen. De sade sig också vilja arbeta för språkfred mellan de finska borgerliga partierna och SFP i riksdagen och det effektivaste sättet att uppnå detta var enligt dem genom att stöda Lapporörelsen.⁹⁵⁹ Bondeförbundets kandidater skrev inte själva insändare, utan de uttalade sig i huvudsak gemensamt i såväl den norra som södra valkretsen.

Den enda av SFP:s kandidater i Österbotten som lät publicera ett utförligt program med vilka ärenden han ville arbeta för i riksdagen var Bondeförbundets riksdagskandidat

---

953 VP 27.6.1929.

954 VP 6.5.1930.

955 VP 23.9.1930.

956 VP 6.5.1930.

957 ÖBt 2.9.1930.

958 VP 6.5.1930, Jern, *Fädernesarvet*, s. 62.

959 VP 25.9.1930, ÖBt 27.9.1930, PT 27.9.1930, Vbl 28.9.1930, PT 30.9.1930.

Johannes Storbjörk i Kronoby. Storbjörk var också den enda svenska riksdagskandidaten i Österbotten med ett klart jordbrukspolitiskt program. Han meddelade att han i riksdagen ville arbeta för att möjligheterna till strejk, lockout, blockad och bojkott reglerades genom lag, han ville öka anslagen för torrlägningsprojekt, nyodlingar och nyskiften, samt förbättra möjligheten för jordbrukare att lyfta billigare lån. Yrkeskunskapen bland bönderna skulle höjas genom billigare elevhem vid jordbrukarskolorna. Genom dessa reformer skulle riksdagen enligt honom dock inte favorisera småbrukare utan ”vanliga bondehemman”. Storbjörk betonade också att han aktivt ville arbeta för ett effektivare tullskydd av jordbruksprodukter.⁹⁶⁰ I övrigt lät Bondeförbundets riksdagskandidater *Österbottens Bondetidning* föra deras talan. I tidningen hade merparten av ledarna och artiklarna behandlat jordbruksrelaterade frågor under sommaren. Inför riksdagsvalet ersattes dessa ledare till största delen med lappopropaganda, men som tidigare nämnts påmindes väljarna om att det trots allt var jordbruket med betoning på ett effektivare skydd av spannmålsodlingen som enligt tidningen hade högsta prioritet i riksdagen för Bondeförbundets del och inte kommunistlagarna.⁹⁶¹

Finns då skyddstullarna och andra jordbrukspolitiska frågor med i de valbroschyren som distribuerades via tidningarna? Svaret är både ja och nej. De valbroschyren som distribuerades via *Vasabladet* och *Vasa-Posten* fokuserade nästan uteslutande på Lapporörelsen och de våldsmetoder som rörelsen använde sig av. Våldet var den främsta anledningen till att skribenterna inte godkände Lapporörelsen. Lag, ordning, stabilitet och till en viss del svenskhetens bevarande var den främsta anledningen för väljarna att rösta på en kandidat ur laglighetsgruppen som SFP:s lappomotståndare kallade sig med ett gemensamt namn.

I de valbroschyren som distribuerades via *Österbottens Bondetidning* nämndes tullomröstningarna i riksdagen som ett exempel på den enligt lapposympatisörerna vänstervridna politik som en del medlemmar av den svenska riksdagsgruppen hade fört. I den broschyr som tidigare har nämnts skriven av P.H. Norrmén i Helsingfors kunde väljarna läsa om hur medlemmar av SFP hade röstat mot tullförhöjningar på importvaror och importbegränsningar av utländsk (rysk) spannmål tillsammans med vänstern under 1920-talet. Från och med 1927 hade enligt Norrmén de vänsterorienterade helt och hållet fått överhanden inom SFP. I skriften betonades flera gånger att många av SFP:s riksdagsledamöter vid upprepade tillfällen hade röstat med vänstern mot tryggandet av inhemsk spannmålsproduktion.⁹⁶² Av de österbottniska riksdagsmännen namngavs Levi Jern, K.V. Åkerblom och Otto Jacobsson som riksdagsledamöter som vid flera avgörande tillfällen hade röstat tillsammans med vänstern. Enligt Norrmén hade Åkerblom till och med vid ett tillfälle föreslagit att rågtullen skulle sänkas mera än den sänkning som stora utskottet hade föreslagit i riksdagen.⁹⁶³

Även Emil Sarlin i Åbo nämnde i ett valtal, som trycktes upp och spreds via *Österbottens Bondetidning*, tullfrågan som ett exempel på en synnerligen viktig ekonomisk fråga för det svenska jordbruket och den svenska industrin. Enligt Sarlin motarbetades landets jordbruk och industri av flera svenska riksdagsmän i riksdagen, inte av kommunisterna eller socialdemokraterna märk väl! Att det handlade om specifikt svenska intressen betonades. I flera valbroschyren användes också förbudslagen som ett exempel på en vansklig lag som hölls vid liv på grund av att flera svenskspråkiga riksdagsmän stödde den. Samtidigt gavs löften om att

960 PT 30.9.1930.

961 ÖBt 14.8.1930, 16.8.1930, 4.9.1930, 27.9.1930.

962 Norrmén, s. 22.

963 Id., s. 24, 29.

den nya regeringen som bäst förberedde åtgärder som skulle avlägsna de missförhållanden som rådde gällande importen av jordbruks- och industriprodukter samt förbudslagen.⁹⁶⁴

De beskyllningar som riktades mot de svenska riksdagsledamöterna ledde till att folk i insändare började förhöra sig om hur de som nu kandiderade för omval hade röstat angående lagförslag och budgetpropositioner tidigare. Det har tidigare nämnts att en del representanter på Bondeförbundets års- och valmöte i augusti krävde att de kandidater som skulle ställa upp på Bondeförbundets listor förband sig att rösta för ett godkännande av kommunistlagarna. Det har också tidigare nämnts att riksdagskandidat J.E. Hästbacka i Terjärv offentligt uppmanades att redogöra för hur han hade röstat angående skyddskårsanslagen i riksdagen. Frågan hur riksdagskandidaterna hade röstat angående spannmålstullarna aktualiserades också. I en insändare i *Österbottens Bondetidning* ställde signaturen "Valman" en offentlig fråga till Levi Jern hur han hade röstat angående importtullarna på spannmål i riksdagen och om han tänkte rösta för den proposition som lantbruksministern hade lämnat till riksdagen angående stjärntullar på spannmål. I ett långt och utförligt svar redogjorde Jern för sin syn på tullfrågan och meddelade att han tänkte rösta emot lagförslaget på införandet av stjärntullar på spannmål. Däremot var han för inmalningstvång på inhemsk spannmål och exportpremier på mjölkprodukter.⁹⁶⁵

3.3.7 Jordbrukens storlek och produktionsinriktning i relation till stödet för Bondeförbundet

Eftersom det främst var större producenter som hade ett överskott av spannmål var det också denna grupp som hade något att vinna på höga skyddstullar på spannmål. Därför vill jag studera om det finns ett samband mellan jordbrukens produktionsinriktning och storlek i Svenskösterbotten och andelen bönder som stödde Bondeförbundet och Lapporörelsen.

I kapitel 1.2 framkommer det att alla bönder hade husdjur och odlade spannmål år 1930, men att antalet husdjur i förhållande till den odlade arealens storlek varierade utgående från brukningslägenheternas storlek. Mindre jordbruk hade i regel betydligt mera husdjur i förhållande till sin areal än större gårdar. Till exempel år 1941 gick det 85,3 kor per 100 hektar åkermark på dvärgjordbruk på under en hektar, 48,5 kor per 100 hektar på gårdar med 10 hektar odlad areal och 31,9 kor per 100 hektar på gårdar med 25 hektar åkermark. Även andelen får och höns i förhållande till åkerarealen var större ju mindre jordbruket var. Gällande hästar var dock förhållandet det omvända.⁹⁶⁶ Dessa siffror är hämtade från den studie som Nils Westermarck gjorde om det svenskösterbottniska jordbrukets tillstånd i början av 1940-talet.

I samma studie har han noterat att ju mindre brukningsdelarna var desto större betydelse hade mjölklikviden för gårdens inkomster. Gällande brödsädesproduktionen var förhållandet dock det motsatta. Ju större jordbrukslägenheten var desto större betydelse hade inkomster från spannmålsförsäljningen för gården. På en gård i Svenskösterbotten med fem hektar odlad areal utgjorde den genomsnittliga mjölklikviden 30 procent av gårdens inkomster medan den genomsnittliga spannmålsförsäljningen stod för cirka 10 procent. På en gård med 10 hektar odlad areal utgjorde mjölklikviden 35 procent av gårdens inkomster medan spannmålsförsäljningen stod för 18 procent. På en gård med 25 hektar odlad areal utgjorde

964 *Varför industrimännen intaga en så deciderad ställning till dagsfrågan*. Tryckt valtal av bergsrådet Emil Sarlin. Åbo 1930.

965 ÖBt 28.8.1930.

966 Westermarck, *Svenska Österbottens jordbruk*, s. 148.

Tabell 22. Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster i de tio kommuner i Svenskøsterbotten med minst andel småbrukare.

Kommun	Andel jordbrukslägenheter > 10 hektar	Bondeförbundets andel av SFP:s röster
Purmo	70,5	60,0
Jeppo	61,0	21,0
Övermark	54,5	50,0
Karleby	53,0	24,0
Pedersöre	52,0	20,0
Nykarleby	49,0	20,0
Esse	48,0	20,0
Oravais	44,5	22,0
Nedervetil	42,5	10,0
Korsholm	40,5	35,0
Totalt	50,0	29,0

Källa: Finlands Officiella Statistik, Valstatistik 1930. Uppgifterna om andelen större producenter är uträknade utgående från uppgifter i Finlands officiella statistik, Lantushållning 26:1, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Helsingfors 1932.

mjölklikviden 32 procent av gårdens inkomster medan spannmålsförsäljningen stod för 30 procent.⁹⁶⁷ Spannmålshandelns andel av gårdens inkomster ökade således vartefter medelåkerarealen ökade. Därför var det också de större producenterna som hade störst ekonomisk vinning av att importtullar på spannmål infördes. Således borde det också i första hand ha varit större producenter som röstade på Bondeförbundets kandidater i riksdagsvalet. Allmogeförbundet var emot skyddstullar på importerad spannmål och ville istället ha exportpremier för mjölk och smör. Således borde det i första hand ha varit småbrukare som röstade på Allmogeförbundets kandidater. Jag ska därför utreda om det finns ett samband mellan ett starkare stöd för Bondeförbundet i kommuner med många större producenter och ett svagare stöd för Bondeförbundet i kommuner med större andel småbrukare i riksdagsvalet 1930.⁹⁶⁸

Tidigare har det framgått att det fanns få jordbrukare i Svenskøsterbotten som brukade mera än 25 hektar jord år 1930. I de flesta kommuner var andelen småbrukare större än andelen mellanbrukare och storbönder. De enda kommunerna i Svenskøsterbotten där över hälften av jordbrukarna brukade mera än tio hektar mark år 1930 var Purmo, Jeppo, Övermark, Karleby och Pedersöre. Purmo var den kommun som hade den minsta andelen småbrukare år 1930. Över 70 procent av bönderna i Purmo brukade mera än tio hektar jord. I Jeppo brukade över 60 procent av bönderna över tio hektar. Purmo och Jeppo var också de kommuner som hade störst andel storbönder. Över tio procent av bönderna i dessa kommuner var storbönder (se tabell 3). I samtliga övriga kommuner hade mindre än sex procent av bönderna så stora gårdar. I flera av de svenskøsterbottiska landskommunerna fanns det ingen bonde med över 25 hektar odlad areal år 1930. Kommunerna med flera storbönder låg till största delen i Vasa norra valkrets. De kommuner som hade störst andel storbönder låg också längre in i landet och saknade kust, till exempel Purmo, Jeppo, Övermark, Nedervetil och Esse (se karta 1).

967 Westermarck, *Svenska Österbottens jordbruk*, s. 207.

968 Med småbrukare avser jag en bonde som brukade under 10 hektar jord, medan en storbonde var en bonde som brukade över 25 hektar jord. Det var också lantbrukssällskapets sätt att kategorisera bönderna under mellankrigstiden. Till gruppen småbrukare har jag också räknat alla så kallade mikrojordbruk med under 1 hektar odlad mark.

Tabell 23. Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster i de tio kommuner i Svenskosterbotten med minst andel mellanbrukare och storbönder.

Kommun	Andel jordbrukslägenheter < 10 hektar	Bondeförbundets andel av SFP:s röster
Bergö	100,0	13,0
Replot	100,0	53,0
Korsnäs	94,0	40,0
Larsmo	92,0	20,0
Maxmo	87,0	28,0
Petalax	84,0	68,0
Sideby	82,0	43,0
Lappfjärd	82,0	54,0
Kvevlax	72,0	13,0
Malax	70,0	6,0
Totalt	85,0	37,0

Källa: Finlands officiella statistik, Valstatistik 1930, Siffrorna är uträknade utgående från uppgifter i Finlands officiella statistik, Lanthushållning 26:1, Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Helsingfors 1932.

Av kommunerna med störst andel storbönder var det endast i Purmo och i Övermark där Bondeförbundets listor fick över hälften av SFP:s röster. I samtliga andra kommuner fick Allmogeförbundets listor flest röster. Detta gäller förövrigt de flesta svenskosterbottniska kommuner. Totalt fick Allmogeförbundets listor en tredjedel av rösterna både i norra och i södra valkretsen (se tabellerna 9 och 10).

Enligt uppgifterna i tabell 21 verkar det således inte finnas något samband mellan kommuner med en större andel mellanbrukare och storbönder och större andel röster på Bondeförbundets listor. I Purmo och Övermark röstade förvisso majoriteten av väljarna på Bondeförbundets listor, men å andra sidan röstade endast tio procent av väljarna i Nedervetil på någon av Bondeförbundets kandidater trots att Nedervetil var en av de kommuner som hade minst andel småbrukare. Även i flera av de andra kommunerna i tabell 21 fick Bondeförbundets listor mindre än en fjärdedel av rösterna, vilket är mindre än det totala medeltalet av Bondeförbundets röster i Vasa norra och södra valkrets. I det här sammanhanget kan det dock finnas anledning att utreda vilka personer som fick röster i dessa kommuner.

Det fanns endast en bonde uppställd som kandidat på Bondeförbundets listor i norra valkretsen, nämligen Johannes Storbjörk i Kronoby. Bondeförbundet kunde ha haft flera bönder på sina listor om J.E. Hästbacka i Terjärv och Johan Inborr i Pedersöre skulle ha godkänts som Bondeförbundets kandidater. Som bekant underkändes dock dessa två bondeförbundare som förbundets kandidater på Bondeförbundets valmöte i norra valkretsen i augusti, med den påföljden att de valde att kandidera på Allmogeförbundets listor istället.

I Jeppo fick Allmogeförbundets listor tre fjärdedelar av rösterna trots att Jeppo var den kommun i Svenskosterbotten med näst störst andel storbönder. Jeppobönderna var representerade i Bondeförbundets styrelse genom kommunfullmäktiges viceordförande bonden Erik Vesterlund. Vesterlund var en av dem som högljutt hade protesterat mot att Inborr och Hästbacka inte hade accepterats som Bondeförbundets kandidater på valmötet i augusti. Han visade sitt missnöje mot detta beslut genom att lämna sin styrelsepost i Bondeförbundet hösten 1930.⁹⁶⁹ I Jeppo fick Inborr och Hästbacka som båda två trots allt under långa tider hade hört till Bondeförbundet och ville godkänna den proposition om stjärntullar som

Figur 15. Havre skördas med hjälp av slättermaskin på Jakob Gräggs åker i Vörå år 1927, Erik Hägg-lunds bildsamling, Österbottens traditionsarkiv.

var under beredning majoriteten av rösterna. De bönder som röstade på Inborr eller Hästbacka röstade således för en mera protektionistisk och producentinriktad jordbrukspolitik. Det fanns således ett stöd för Bondeförbundet bland jeppobönderna.

Om Inborr och Hästbacka skulle ha kandiderat på Bondeförbundets listor, vilket var den ursprungliga tanken, skulle Bondeförbundet ha fått majoriteten av rösterna i samtliga de tio kommunerna i norra valkretsen med minst andel småbrukare år 1930. I kandidaternas hemkommuner skulle Bondeförbundets listor ha fått nästan alla röster om Hästbacka och Inborr skulle ha accepterats som Bondeförbundets kandidater. Det finns således ett klart samband mellan stöd för Bondeförbundets producentinriktade politik i sådana kommuner som hade en större andel större producenter.

Största delen av kommunerna med många småbrukare låg i den södra valkretsen. En stor del av kommunerna med många småbrukare låg också vid kusten och hade många sjöbyar där jordbruket närmast var att betrakta som en bisyssla till fisket. I Bergö fanns det inte en enda jordbrukare med över fem hektar odlad areal år 1930 och 62 procent av jordbrukslägenheterna var så kallade mikrojordbruk med under en hektar odlad mark (se tabell 3).

I de tio kommunerna med störst andel småbrukare fick Allmogeförbundets listor 80 procent eller mera av de svenska rösterna endast i Bergö, Larsmo, Kvevlax och Malax. I Replot, som tillsammans med Bergö var den kommun i Svenskösterbotten med överlägset störst andel småbrukare fick däremot Bondeförbundets listor en större andel av rösterna än Allmogeförbundets. Replot hade också haft officiella representanter i bondetåget. Även i Lappfjärd och i Petalax fick Bondeförbundets listor majoriteten av SFP:s röster trots att detta var kommuner med en stor andel småbrukare.

En jämförelse mellan andelen röster som tillföll Bondeförbundets listor i de tio kommuner som hade minst andel småbrukare med andelen röster som tillföll Bondeförbundets listor i de tio kommuner som hade störst andel småbrukare visar att Bondeförbundets listor

Figur 16. Rågskörd med skära i Övermark på 1920-talet, Gabriel Nikanders fotosamling, Svenska litteratursällskapet.

faktiskt fick en större andel av rösterna totalt i de tio kommuner som hade störst andel småbrukare. I Replot där nästan samtliga invånare var småbrukare med fiske som huvudnäring röstade över hälften av väljarna på Bondeförbundets kandidater och i Petalax där 84 procent av jordbrukslägenheterna var under tio hektar röstade 68 procent av väljarna på Bondeförbundets listor 1930.

I det här sammanhanget är det dock skäl att komma ihåg att inte enbart Bondeförbundets egna medlemmar kandiderade på Bondeförbundets listor i riksdagsvalet. I kapitel 2.3. visar jag att svenskösterbottningarna i första hand valde att rösta på en lokalt känd kandidat om en sådan fanns uppställd i riksdagsvalet. Röstmagneten i Replot var stadsdirektören i Vasa, Harald Boucht. Även i Bergö var det Boucht som fick de röster som tillföll Bondeförbundet.⁹⁷⁰ Harald Boucht var en lokalt känd person i Replot och Bergö. Boucht hade haft en aktiv roll i skärgårdskommunerna under uppstånds- och lotsstrejken under ofärdsåren i början av seklet. Bland annat hade han personligen organiserat en penninghjälp för strejkande lotsar som annars skulle ha haft det mycket svårt under lotsstrejken. På det sättet vann han enligt Nils Erik Nykvist skärgårdsbefolkningens förtroende och respekt.⁹⁷¹ Familjen Boucht hade också sin sommarstuga på Replot och Boucht var en välkänd man bland kommunens invånare. I Replot var det således i första hand på personen Harald Boucht som småbrukarna röstade. Inte för Bondeförbundets producentinriktade politik.

Hittills har jag utgått från att det i första hand var större producenter som odlade spannmål för försäljning och således gagnades av de importtullar på spannmål som Bondeförbundet ville höja. Jag vill därför närmare studera de kommuner i Svenskösterbotten som hade störst andel odlad brödsädesareal år 1929. I sådana kommuner där bönderna odlade mycket brödsäd bör det också rimligtvis ha funnits ett större stöd för höga importtullar på spannmål. Kanske det större väljarstödet för Bondeförbundet i flera av de kommuner som hade

970 Vbl 8.10.1930.

971 Nykvist, *Aktivism och passivt motstånd*, s. 99.

Tabell 24. Jämförelse mellan de tio kommunerna i Svenskosterbotten med störst andel odlad areal brödsäd och Bondeförbundets andel av SFP:s röster i riksdagsvalet 1930

Kommun	Andel odlad areal råg av totala odlingsarealen (%)	Bondeförbundets andel av SFP:s röster (%)
Övermark	13,2	50,0
Nedervetil	12,5	10,0
Korsnäs	10,0	40,0
Lappfjärd	9,3	54,0
Sideby	9,0	43,0
Larsmo	8,5	20,0
Närpes	6,8	23,0
Petalax	6,6	68,0
Tjöck	6,5	48,0
Maxmo	6,5	28,0

Källa: Siffrorna är uträknade utgående från uppgifter i Finlands officiella statistik. III jordbruk 26:1. Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930 del 1. Helsingfors 1932.

många småbrukare kan förklaras utgående från den huvudsakliga produktionsinriktningen i kommunen.

Utgående från det material som samlades in vid den allmänna lantbruksräkningen år 1929–1930 har det varit möjligt att studera vad som odlades i de svenskosterbottenska kommunerna i slutet av 1920-talet. Inom ÖSL:s verksamhetsområde var sammanlagt 76 415 hektar av den odlade arealen vall eller grönfoder år 1930. I samtliga kommuner i Svenskosterbotten var mera än 60 procent av den odlade arealen vall. Replot var den kommun som hade störst andel odlad vall, 79,3 procent, medan Sideby hade den lägsta andelen odlad vall, 60 procent.⁹⁷² Husdjurskötseln var således viktig i hela Svenskosterbotten och brödsädsodlingen kom i andra hand. Det fanns knappast någon bonde som saknade kor i Svenskosterbotten. Faktum är att det fanns flera kor än människor i Svenskosterbotten. År 1930 gick det 130 kor på 100 människor inom ÖSL:s verksamhetsområde.⁹⁷³

Spannmål odlades endast på 27 849 hektar. Av spannmålssorterna dominerade foderväxterna korn och havre. Råg som nationellt sett var den viktigaste brödsäden och efterfrågades av kvarnindustrin odlades endast på 5 936 hektar. Eftersom det odlades så lite råg i Svenskosterbotten var korn ett viktigt födoämne även för människor, speciellt i norra Svenskosterbotten. I stället för att öka hade odlingen av råg faktiskt minskat i Svenskosterbotten under 1920-talet, tvärtemot lantbrukssällskapets och statsmaktens strävan att öka brödsädesproduktionen. År 1920 hade råg odlats på 7 358 hektar. Vete odlades knappt alls. Knappt 19 hektar odlad areal var veteåker år 1930. De kommuner där det fanns veteåker var Sideby, Närpes, Lappfjärd, Korsholm, Vörå, Pedersöre och Karleby.⁹⁷⁴

Inte heller på annat håll i Finland odlades vete i någon större utsträckning år 1930. Det var först i slutet av 1930-talet som vetelängden blev allmänt förekommande på de finländska kaffejudningarna. Det fanns ingen kommun i Svenskosterbotten som var självförsörjande av brödsäd år 1930. Eftersom rågen var den viktigaste brödsädsarten var det också rågtul-

972 Siffrorna är uträknade utgående från uppgifter i Finlands officiella statistik III. Jordbruk 26:2. Allmänna lantbruksräkningen 1929–1930, del 2. Helsingfors 1932.

973 Westermarck, *Svenska Österbottens jordbruk*, s. 150.

974 Siffrorna är uträknade utifrån statistiska uppgifter i Finlands officiella statistik 1920 och 1930, del III, Lanthushållning.

Tabell 25. De tio kommuner i vilka Bondeförbundet respektive Allmogeförbundet fick störst andel av SFP:s röster i riksdagsvalet 1930.

Bondeförbundet:		Allmogeförbundet:	
Petalax	68%	Malax	94%
Kronoby	64%	Nedervetil	90%
Purmo	60%	Kvevlax	87%
Pörtom	55%	Bergö	87%
Lappfjärd	54%	Solv	82%
Replot	53%	Esse	80%
Övermark	50%	Larsmo	80%
Tjöck	48%	Nykarleby lk	80%
Munsala	48%	Jeppo	79%
Sideby	43%	Terjärv	77%

Källa: Valresultat presenterat i ÖB 14.10.1930 och Vbl 7.10.1930 och Finlands officiella statistik 1930 IV: Valstatistik.

len som var den viktigaste och mest omdebatterade av importtullarna på spannmål. Det var också i första hand på råg som Bondeförbundet ville införa högre importtullar. Således borde väljarstödet för Bondeförbundet ha varit större i sådana kommuner där en större andel av den odlade arealen var rågåker. I tabell 24 har jag listat de tio kommuner i Svenskosterbotten som hade störst andel odlad areal råg år 1930.

Av de svenskosterbottniska kommunerna hade Övermark störst andel odlad areal råg. På andra plats kom Nedervetil. Nedervetil är dock ett undantag bland kommunerna i norra Svenskosterbotten. I norra Svenskosterbotten dominerade kornet bland brödsädesarterna, medan rågen dominerade i kommunerna i Sydösterbotten. En märkbar gräns gick vid Korsholm. Med undantag av kommunerna Nedervetil, Larsmo och Maxmo var mindre än sex procent av den odlade arealen rågåker i kommunerna norr om Korsholm år 1930. Med undantag av kommunerna Solv och Bergö var mera än sex procent av den odlade arealen rågåker i kommunerna söder om Korsholm vid samma tid. Rågen var således en viktigare gröda för bönderna i de södra än i de norra delarna av Svenskosterbotten. Detta kan vara en förklaring till det större stödet för Bondeförbundet i kommunerna söder om Vasa. Tidigare har det framgått att majoriteten av Bondeförbundets lokalavdelningar fanns i dessa kommuner. Med undantag av Bergö hade samtliga kommuner söder om Korsholm haft deltagare i bondetåget till Helsingfors. Tabell 25 visar att Bondeförbundet fick en större andel av rösterna i flera kommuner i södra valkretsen än i norra valkretsen medan Allmogeförbundets listor fick flest röster i kommunerna norr om Vasa.

Valresultatet i riksdagsvalet 1930 visar att Bondeförbundet hade ett starkt stöd speciellt i kommunerna söder om Vasa. En förklaring till att en förhållandevis stor andel av väljarna i Korsnäs, Petalax, Sideby och Lappfjärd stödde Bondeförbundet i riksdagsvalet hösten 1930 trots att dessa kommuner fanns med bland de tio kommuner i Svenskosterbotten som hade störst andel småbrukare kan vara att rågodlingen var viktig i dessa kommuner och det låg således i väljarnas intresse att riksdagen godkände en höjning av rågtullen.

Det svala intresset för Bondeförbundets listor i Nedervetil har redan förklarats med att väljarna i Nedervetil nästan mangrant röstade på sittande riksdagsman Hästbacka som var för en förhöjning av rågtullen trots att han kandiderade på Allmogeförbundets listor. Hästbacka var som bekant bondeförbundare och Bondeförbundet hade ett starkt stöd i Nederve-

til med omnejd. I Närpes röstade väljarna i huvudsak på ortens egen riksdagskandidat Josef Mangs som var uppställd på Allmogeförbundets listor. Larsmo och Maxmo var trots den relativt höga andelen odlad rågareal utpräglade småbrukarsamhällen och skärgårdskommuner. Tillsammans med Bergö och Replot hade Larsmo och Maxmo även den största andelen kor per odlad areal åker år 1929 och det var främst mjölken och fisket, inte rågen, som gav inkomster åt dessa skärgårdsbor.⁹⁷⁵

Av de kommuner som inte finns med på tio i topp listan varken gällande andelen småbrukare, storbönder eller rågodlare fick Bondeförbundet majoriteten av SFP:s röster i Kronoby där förbundets kandidat Johannes Storbjörk kandiderade och Pörtom där förbundets kandidat Johan Franzén kandiderade. I samtliga övriga kommuner i Svenskøsterbotten fick Allmogeförbundets listor majoriteten av rösterna.

Det går således att påvisa ett samband mellan ett starkare stöd för Bondeförbundet och Lapporørelsen i sådana kommuner där det odlades mera brödsäd.

3.3.8 Jordbrukens storlek och produktionsinriktning i relation till stödet för Lapporørelsen – exemplet Korsholm

I kapitel 2.3. framkommer det att stödet för Lapporørelsen varierade stort mellan de olika kommundelarna i Korsholm. Från en del byar deltog det förhållandevis många män i bondetåget medan andra byar helt saknade deltagare. I samma kapitel visar jag att stödet för Bondeförbundet påverkades av var i kommunen de ledande männen i Bondeförbundet respektive Allmogeförbundet var bosatta.

Tabell 26 visar att medelåkerarealen skiljde sig markant mellan de olika kommundelarna och byarna i Korsholm. De största producenterna i Korsholm var koncentrerade till de östra och södra delarna av kommunen. Speciellt i byarna Høstvesi, Veikars, Toby, Karkmo och Helsingby fanns det många större producenter. Enligt tabell 26 fanns det inte en enda bonde med över 25 hektar odlad areal i norra Korsholm. Detta är dock missvisande. I Jungsund fanns åtminstone en storbonde, Abraham Skjäl. Han var en av de största bönderna i Korsholm år 1930. Av någon anledning saknas dock uppgifter om hans gård i den allmänna lantbruksräkningen.

Småbrukarna i Korsholm var i huvudsak koncentrerade till byarna Iskmo, Singsby, Jungsund och Karperø. Det här var byar som låg nära kusten och en stor del av småbrukarna i dessa byar hade fiske som en viktig binäring. I Dragnäsbäck bodde få bönder och endast småbrukare. En stor del av dessa var obesuttna. I Dragnäsbäck och Gamla Vasa som klassades som förstäder till Vasa var majoriteten av befolkningen arbetare eller tjänstemän.

I bondetåget deltog främst män från de södra och östra delarna av Korsholm. Hela 29 av de 36 deltagarna kom från byar som hörde till dessa områden (se tabell 17). Speciellt från Helsingby deltog många män. Helsingby var också den by där både invånarantalet och medelåkerarealen var högst i Korsholm. I motsats till andra delar i Korsholm hade Helsingbybönderna tillgång till järnväg, vilket hade gagnat jordbrukarnas avsättningsmöjligheter. Från byarna Singsby, Västervik, Gerby, Dragnäsbäck, Böle, Kråklund och Roparnäs deltog inga män i bondetåget. Det här var också områden där det inte fanns några storbönder

975 I Larsmo fanns det 0,73 kor och i Maxmo fanns det 0,64 kor per odlad areal år 1929. Bergö var den kotätaste kommunen med 2,08 kor per odlad areal, medan Munsala hade minst kor per odlad areal i Svenskøsterbotten, 0,46. Siffrorna är uträknade utgående från uppgifter i Finlands officiella statistik III. Jordbruk 26:2. Allmänna lantbruksundersøkningen 1929–1930, del 2. Helsingfors 1932.

Tabell 26. Jordbruken enligt storlek i Korsholm 1930.

	Småbrukare < 9,99 ha (%)	Mellanbrukare 10–24,99 ha (%)	Storbönder > 25 ha (%)	Antal gårdar totalt
Jungsund, Iskmo, Singsby	91,0	9,0	–	166
Gerby, Västervik	93,0	7,0	–	43
Karperö	94,0	6,0	–	89
Dragnäsback	100,0	–	–	19
Smedsby, Böle	74,0	26,0	–	100
Gamla Vasa, Runsor	34,0	53,0	13,0	15
Veikars, Anixor, Martois, Höstvesi	27,0	58,0	15,0	59
Voitby, Vallvik, Staversby, Miekka	37,0	62,0	1,0	88
Helsingby, Toby, Karkmo	32,0	63,0	9,0	181
Tölby, Vikby, Pundars	46,0	47,0	7,0	78
Andel gårdar totalt	30,0	35,0	4,0	838

Källa: Siffrorna är uträknade utgående från den statistik som samlades in i samband med den allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Jordbruksstyrelsens arkiv, Ha 1023, RA.

Anmärkning: I tabell 26 ingår samtliga jordbruk i Korsholm som har lämnat in uppgifter i samband med den allmänna lantbruksräkningen, även sådana jordbruk som inte har varit i privat ägo. Jag har endast räknat den andel odlade areal som hörde till gårdarna. Skogsskiften och naturängar har inte räknats med. Jag har heller inte noterat kategorin mikrojordbruk i denna tabell. Sammanlagt 842 blanketter lämnades in i samband med den allmänna lantbruksräkningen i Korsholm. Karta två i kapitel 2.1 visar Korsholm 1930.

och antalet småbrukare och bönder med mikrojordbruk, det vill säga mindre än en hektar odlad mark, var stort. I de kommuner som hade deltagare i bondetåget finns det således ett samband mellan andel större producenter och antalet deltagare i bondetåget. I kapitel 2.1 har det redan framkommit att de bönder som deltog i bondetåget från Korsholm till största delen var bönder med större andel odlad areal.

Hur förhåller det sig då mellan andelen röster som Bondeförbundet fick i riksdagsvalet i de olika kommundelarna och andelen större producenter i de olika byarna i Korsholm? Om det var på det sättet att de bönder som ville föra en mera producentinriktad politik valde att rösta på Bondeförbundets lappovänliga kandidater borde Bondeförbundets listor ha fått en större andel röster i de kommundelar där det bodde flera större producenter.

De kommundelar som hade störst andel storbönder var byarna Veikars, Anixor, Martois och Höstvesi (15 %) och Gamla Vasa och Runsor (13 %). I tabell 26 framgår det dock att det endast fanns två lägenheter i Gamla Vasa där odlingsarealen överskred 25 hektar. En av dessa var Korsholms lantbruksskolor. Att lägenheternas andel ändå blir 13 procent av det totala antalet gårdar i Gamla Vasa beror på att det fanns få jordbrukare i denna kommun. Byarna i Gamla Vasa låg nära intill Vasa stad och i dessa områden var majoriteten av invånarna tjänstemän och arbetare. Byarna Veikars, Anixor, Martois och Höstvesi var dock utpräglade jordbrukarsamhällen. I dessa byar fanns flera stora gårdar med en odlingsareal kring 20 hektar. Veikars röstningsområde var också det röstningsområde där Bondeförbundets listor fick störst andel av SFP:s röster och den by där det bodde störst andel större producenter.

Även i byarna Helsingby, Toby och Karkmo där det bodde många storbönder fick Bondeförbundets listor en stor andel av rösterna. Både i Helsingby och i Veikars röstningsområden har bönderna på Bondeförbundets listor fått flest röster. I Helsingby var det listorna Helenelund–Boucht och Boucht–Helenelund som fick de flesta rösterna (148 röster). I Veikars var det listan Franzén–Helenelund som fick överlägset flest röster (50 röster). Edvard Helenelund och Johan Franzén var bönder och satt med i Bondeförbundets styrelse. Däremot fick Bondeförbundets listor majoriteten av rösterna även i Jungsund och Smedsby röst-

Tabell 27. Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster i Korsholm i riksdagsvalet 1930 i relation till jordbrukens storlek.

	Småbrukare <10 ha	Mellanbrukare 10-24,99 ha	Storbönder >25 ha	Bondeförbundets andel av SFP:s röster
Jungsund, Iskmo, Singsby	91,0	9,0	–	56,0
Gerby, Västervik	93,0	7,0	–	27,0
Karperö	94,0	6,0	–	30,0
Dragnäsback	100,0	–	–	12,0
Smedsby, Böle	74,0	26,0	–	52,0
Gamla Vasa, Runsor	34,0	53,0	13,0	13,0
Veikars, Anixor, Martois, Höstvesi	27,0	58,0	15,0	64,0
Voitby, Vallvik, Staversby, Miekka	37,0	62,0	1,0	17,0
Helsingby, Toby, Karkmo	28,0	63,0	9,0	44,0
Tölby, Vikby	46,0	47,0	7,0	12,0

Källa: Siffrorna är uträknade utgående från den statistik som samlades in i samband med den allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, Jordbruksstyrelsens arkiv, Ha 1023, RA. Valresultatet framgår i Vbl 5.10.1930, Vbl 7.10.1930, ÖB 14.10.1930.

ningsområden trots att det efter vad det har framkommit endast fanns en bonde, Abraham Skjäl i Jungsund, som hörde till kategorin storbönder i dessa röstningsområden. Både i Jungsund och i Smedsby var det listan Helenelund-Boucht som fick överlägset flest röster.⁹⁷⁶

Abraham Skjäl i Jungsund och Gustav Gädde i Smedsby var två av de ledande männen såväl i Bondeförbundet som inom det kommunala livet i Korsholm. I kapitel 2.3 visar jag att väljarnas beteende även till stor del påverkades av den lokala ledarens politiska inställning. Även i Karperö där det bodde en stor andel småbrukare och fiskare fick Bondeförbundets listor en förhållandevis stor andel av rösterna. I Karperö bodde ordföranden för norra Korsholms lantmannagille och styrelsemedlemmen i Bondeförbundet, Axel Edvard Beijar.

Det finns således ett samband mellan en större andel större producenter och en större andel röster på Bondeförbundets listor. I Veikars och Helsingby där majoriteten av de större producenterna var bosatta år 1930 fick Bondeförbundets listor en större andel av rösterna. I Veikars röstningsområde fick Bondeförbundets listor störst andel röster i hela Korsholm. Däremot fick även Bondeförbundets listor en stor andel av rösterna i sådana röstningsområden där majoriteten av bönderna var småbrukare. I samtliga sådana röstningsområden bodde dock en ledande man i Bondeförbundet. I samtliga sådana röstningsområden där majoriteten av bönderna var småbrukare och det inte bodde någon ledande man ur Bondeförbundet fick Allmogeförbundets listor majoriteten av rösterna. Sådana röstningsområden var till exempel Gerby–Västervik, Dragnäsback och Voitby–Vallvik–Staversby–Miekka.

Angående gårdarnas produktionsinriktning i Korsholm dominerade animalieproduktionen liksom i de flesta andra kommuner i Svenskosterbotten. En stor andel av den odlade arealen i Korsholm var vall, 71,5 procent. Korsholm var näst efter Karleby den kommun i Svenskosterbotten där det producerades flest ton mjölk per år. Spannmål odlades på 19,3 procent av åkerarealen i Korsholm. Havre dominerade av spannmålsarterna. Korn och råg odlades endast på ungefär sex procent av åkerarealen, vilket var något mindre än i de övriga

kommunerna söder om Vasa. Vete odlades nästan inte alls. Endast tre hektar åker var veteåker i Korsholm år 1929.⁹⁷⁷

Utgående från de blanketter som samlades in i samband med den allmänna lantbruksräkningen 1929 skulle det vara möjligt att räkna ut exakt hur stor andel av den odlade arealen som var rågåker i varje enskilt röstningsområde i Korsholm. Arbetet skulle dock vara så omfattande att jag har gjort bedömningen att arbetsinsatsen är för stor i förhållande till resultatet. En snabb genomgång av blanketterna visar dock att det framförallt var i de södra delarna av Korsholm som brödsäd odlades i slutet av 1920-talet. I Korsholms historia omnämns också Helsingby som Korsholms korn- och rågbod.⁹⁷⁸ Som det har framkommit var det också just i Helsingby med omnejd som flest män deltog i bondetåget och Bondeförbundet fick en stor andel av rösterna i riksdagsvalet. Jag har gått igenom de blanketter som de bönder som deltog i bondetåget har lämnat in i samband med den allmänna lantbruksräkningen. Tidigare har det framkommit att en stor del av dessa bönder hörde till kategorin storbönder. En genomgång av vilka grödor dessa bönder odlade visar att samtliga av de bönder som deltog i bondetåget från Korsholm odlade en större andel spannmål på sina åkrar än bönderna i kommunen i medeltal. Dessa bönder odlade spannmål på ungefär 25 procent av åkerarealen, jämfört med 19,3 procent som var hela kommunens medeltal för andelen odlad areal spannmål. Samtliga de bönder som deltog i bondetåget från Korsholm odlade också råg i sådana kvantiteter att de kunde sälja överskottet till kvarnindustrin.⁹⁷⁹ I sådana delar av Korsholm där det bodde flera större producenter och där en större andel av jordbrukarna odlade brödsäd fanns det ett större stöd för Bondeförbundet och Lapporörelsen.

---

977 Siffrorna är uträknade utgående från uppgifter i Finlands officiella statistik III. Jordbruk 26:2. Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, del 2. Helsingfors 1932.

978 Jern, *Korsholmsbygden genom seklerna*, s. 200 ff.

979 Siffrorna är uträknade utgående från uppgifter i Finlands officiella statistik III. Jordbruk 26:2. Allmänna lantbruksundersökningen 1929–1930, del 2. Helsingfors 1932.

4 AVSLUTNING

4.1 VAD HÄNDE SEDAN?

Den nya riksdagen inledde sin verksamhet den 21 oktober. Lapporörelsens farhågor om att de borgerliga partierna inte skulle få minst två tredjedelar av riksdagens mandat besannades inte. De borgerliga partierna innehade i den nya riksdagen tillsammans precis den kvalificerade majoritet som krävdes för att kommunistlagarna skulle kunna godkännas förutsatt att alla borgerliga röstade för lagförslagen.⁹⁸⁰

Spänningen var stor inom det borgerliga blocket eftersom det inte fanns utrymme för att någon borgerlig kandidat lade ner sin röst eller röstade nej. Varenda röst behövdes inom det borgerliga blocket för att kommunistlagarna skulle kunna godkännas. De mest osäkra rösterna fanns i SFP. Endast åtta av de 21 invalda ledamöterna hade innan valet lovat att godkänna lagförslagen. K.V. Åkerblom kallar i sina dagboksanteckningar dessa åtta för "lappomän" och enligt honom blev det hårda strider mellan dessa "lappomän" och de övriga inom den svenska riksdagsgruppen när de olika utskottsposterna skulle besättas. De åtta "lappomännen" krävde speciellt att få platser i stats- och grundlagsutskottet.⁹⁸¹ Läget var även i övrigt spänt inom den svenska riksdagsgruppen eftersom flera invalda före valet hade meddelat att de inte var beredda att godkänna kommunistlagarna. Det fanns en oro inom det borgerliga blocket att dessa svenska riksdagsmän skulle fälla lagförslagen genom att rösta mot kommunistlagarna tillsammans med socialdemokraterna.⁹⁸² Av de invalda svenskösterbottniska riksdagsledamöterna hade allmogeförbundarna Levi Jern och K.V. Åkerblom i sina valtal meddelat att de inte var beredda att godkänna kommunistlagarna som sådana. De övriga invalda på Allmogeförbundets listor hade vägrat att på förhand uttala sig om de var beredda att godkänna kommunistlagarna eller inte. Bondeförbundets riksdagsledamot Helenelund var den enda svenskösterbottningen som hade lovat att godkänna kommunistlagarna.

Det första lagförslaget, stiftandet av en skyddslag för republiken, stötte inte på några problem när det behandlades i grundlagsutskottet. Däremot opponerade sig de svenska grundlagsutskottsmedlemmarna von Born och Estlander mot lagen som skulle upphäva kommunisternas rösträtt och valbarhet. Deras reservation förgarade både presidenten och statsministern som tillrättavisade dem och varnade dem för att leka med elden. Den 11 november skulle kommunistlagarnas öde avgöras i riksdagen. Samtliga riksdagsmän var närvarande under omröstningen. En borgerlig riksdagsledamot hade till och med lämnat sjukbädden och fick bäras in i plenisalen för att kunna delta i omröstningarna.⁹⁸³

Skyddslagen godkändes med minsta möjliga majoritet, 132 mot 66 röster.⁹⁸⁴ Inför omröstningen av vallagen förklarade statsminister Svinhufvud att rikets välfärd och säkerhet krävde att lagförslaget godkändes. SFP lät meddelade att samtliga svenska riksdagsmän skulle rösta för ett godkännande, men att flera gjorde det under reservation. Vallagen kunde därefter godkännas med rösterna 133 mot 66.⁹⁸⁵ Levi Jern skrev senare i sina memoarer att

980 Schauman och Lilius, s. 68.

981 Dagboksanteckningar 1930, K.V. Åkerbloms samling, Korsholms bibliotek.

982 Schauman och Lilius, s. 76–78.

983 Ibidem.

984 Meinander, *Finlands historia del IV*, s. 111.

985 Schauman och Lilius, s. 76–78.

det var flera svenska riksdagsmän som bittert fick ångra att de så högljutt hade motsatt sig ett godkännande av kommunistlagarna före valet. Han var själv en av dem. Han hävdar i sina memoarer att han trots allt röstade för kommunistlagarna eftersom ledande socialdemokrater värdjade till den svenska riksdagsgruppen att godkänna lagförslagen. Enligt Jern var socialdemokraterna rädda för den statskupp som Lappoledningen hotade med ifall lagförslagen inte godkändes, men de kunde ändå av principskäl inte rösta ja.⁹⁸⁶ K.V. Åkerblom kommenterar överhuvudtaget inte det faktum att han tvärt emot vad han hade sagt inför riksdagsvalet valde att rösta för kommunistlagarna. Han noterar endast följande: ”En framgång för Lapporörelsen, men en snabbare avslutning av dess existensberättigande än dess ledare sannolikt önskat. Borde nu kunna bli småningom åter normala lugna förhållanden.”⁹⁸⁷

De borgerliga hade således kunnat uppvisa en enig front gentemot vänstern. Lapporörelsens anhängare hade all anledning att vara nöjda. Rörelsens uttalade mål hade uppnåtts. Utan Lapporörelsens påtryckningar hade knappast riksdagen och regeringen upplösts och kommunistlagarna godkänts. Nu hade rörelsen på mindre än ett år lyckats inskränka kommunisternas verksamhetsmöjligheter till ett minimum i Finland.

Hur gick det då med spannmålstullarna? I kapitel 3.3 argumenterar jag för att det också var en önskan om ett effektivare tullskydd mot importerat spannmål som gjorde att de svenskösterbottniska bönderna i Bondeförbundet stödde Lapporörelsen. Ja, tullarna höjdes rejält. I november 1930 godkände riksdagen en förhöjning av importtullarna på de viktigaste brödsädesarterna enligt följande:⁹⁸⁸

Råg – från 75p/kg till 1,25 mk/kg.

Korn – från 75p/kg till 1mk/kg.

Rågmjöl – från 1,30 mk/kg till 2,25 mk/kg.

Vetemjöl – från 1,50 mk/kg till 2,10 mk/kg.

Tullarna på importerad spannmål kom därefter att hållas på en mycket hög nivå under hela 1930-talet. Under senare delen av 1930-talet låg spannmålstullarna i genomsnitt på mellan 80 och 90 procent av importpriset.⁹⁸⁹ Tullarnas storlek berodde på importpriset och var lätta att justera då de glidande tullar som Bondeförbundet så hårt hade propagerat för infördes. Ibland var tullen till och med högre än priset på den utländska importsäden.⁹⁹⁰ De höjda tullarna hade direkt inverkan på spannmålsimporten. Mängden importerat spannmål minskade med tre fjärdedelar från år 1930 till 1931 och Finland blev självförsörjande gällande brödsäd.⁹⁹¹

Annan lagstiftning som gynnade spannmålsodlarna var grundandet av statliga spannmålsförråd och införandet av inmalningstvång på inhemskt spannmål för kvarnindustrin år 1932. Till en början gällde inmalningstvånget endast havre och råg, men utökades senare till att gälla även vete.⁹⁹² Övriga faktorer som bidrog till att spannmålsodlingen ökade var den nya tidigare vårvetesorten ”Diamant” och de långa och varma somrarna på 1930-talet.⁹⁹³

986 Jern, *Fädernesarvet*, s. 63.

987 Dagboksanteckningar 1930, K.V. Åkerbloms samling, Korsholms bibliotek.

988 Jutila, s. 120 ff.

989 Kananen, s. 54–56, Jutila, s. 120ff.

990 Eino Jutikkala, *Suomen talonpojan historia*, Åbo 1958, s. 433–434.

991 Lamberg, s. 43.

992 Vihola, s. 373.

993 Bonäs, *Österbottens svenska lantbrukssällskap*, s 63–64.

Samtidigt började priserna på mjölkprodukter rasa på världsmarknaden. Ett effektivare tullskydd i kombination med inmalningstväng för inhemsk spannmål, statliga spannmålsförråd som skulle fyllas, nya tidigare vetesorter, sjunkande priser på mjölkprodukter och varma somrar gjorde att brödsädesproduktionen ökade rejält i Finland under 1930-talet. År 1930 hade det skördats 24 miljoner kilo vete i Finland. Fem år senare skördades 115 miljoner kilo vete.⁹⁹⁴

I samma takt som den inhemska produktionen av spannmål ökade minskade importen. År 1920 hade det importerats 306 miljoner kilo spannmål till Finland och skördats 464 miljoner kilo. År 1938 var motsvarande siffror 69 respektive 832 miljoner kilo.⁹⁹⁵ År 1939 var självförsörjningsgraden på spannmål i Finland ungefär 95 procent från att ha varit mindre än 50 procent år 1930.⁹⁹⁶ Utvecklingen var revolutionerande på alla sätt och vis. Jordbrukarna själva var den grupp som gynnades mest av denna utveckling. Enligt Eino Jutikkala ökade jordbrukarkårens realinkomster med i medeltal 82 procent mellan åren 1928–1938. Ingen annan yrkesgrupp i Finland hade en så positiv löneutveckling under samma tid.⁹⁹⁷ Ilkka Kananen konstaterar i sin historik över MTK att det var tack vare de jordbrukspolitiska åtgärder som drevs igenom under Svinhufvuds och Sunilas regeringar i början av 1930-talet som jordbruket blev bärkraftigt i Finland igen. Kananen lyfter fram ovannämnda reformer, främst tullagstiftningen, som mycket avgörande för jordbrukets utvecklingsmöjligheter i Finland under lång tid framöver. De reformer som drevs igenom i början av 1930-talet gjorde att jordbruket fick en mera produktionsinriktad inriktning i landet, helt i enlighet med Bondeförbundets önskan.⁹⁹⁸

Svenskösterbotten hörde till de regioner i landet där brödsädesproduktionen ökade mest under 1930-talet. År 1930 hade vete odlats på endast 23 hektar i Svenskösterbotten. Sommaren 1939 odlades vete på 4 023 hektar. Även råg, korn och havreproduktionen ökade under samma tid medan arealen odlad vall minskade. Antalet kor ökade endast med 3000 stycken i Svenskösterbotten under samma tid.⁹⁹⁹ Allt flera gårdar blev nu inriktade på spannmålsodling från tidigare ha varit inriktade på animalieproduktion. Under samma tid röjdes mycket ny åkermark i Svenskösterbotten. Åkerarealen ökade med ungefär 12 000 hektar mellan åren 1929 och 1940. De bönder som nyodlade fick finansiellt stöd av staten.¹⁰⁰⁰ Det var speciellt i Sydösterbotten som spannmålsodlingen ökade. Närpes blev den ledande kommunen gällande brödsädesproduktion i Svenskösterbotten och i Närpes rådde det till och med överproduktion av spannmål i mitten av 1940-talet. I kommunen byggdes en egen vetekvarn i mitten av 1930-talet.¹⁰⁰¹ Samtliga kommuner i Sydösterbotten överskred självförsörjningsgraden för brödsädesproduktion i slutet av 1930-talet.¹⁰⁰² Det var också i kommunerna söder om Vasa som stödet för Bondeförbundet, spannmålstullarna och Lapporörelsen hade varit som starkast sommaren 1930. Bondeförbundets önskemål och ett bättre skydd för spannmålshandeln i landet infriades således efter riksdagsvalet 1930.

994 Jutikkala, *Omavaraiseen maatalouteen*, s. 217–219.

995 Jutikkala, *Suomen talonpojan historia*, s. 435.

996 Kananen, s. 189.

997 Jutikkala, *Suomen talonpojan historia*, s. 433.

998 Kananen, s. 108.

999 Finlands officiella statistik 1930 och 1939, III Lanthushållning.

1000 Westermarck, *Svenska Österbottens jordbruk*, s. 93.

1001 Lantbruksutställningen i Närpes 1951, Utställningskatalog, s.68, Österbottens svenska lantbruksällskaps arkiv, VLA.

1002 Westermarck, *Svenska Österbottens jordbruk*, s. 179–181.

De personer som jag har intervjuat, vilka själva, eller vars fäder öppet tog ställning för Lapporörelsen sommaren 1930 har varit noga med att betona att skjutsningen av Ståhlberg i oktober 1930 gjorde att de tog avstånd från Lapporörelsen.¹⁰⁰³ Även i Södra Österbottens historia kan man läsa att de svenska folkpartister som under sommaren hade tagit ställning för Lapporörelsen definitivt vände rörelsen ryggen efter skjutsningen av Ståhlberg och bildade en stark laglighetsfront i riksdagen.¹⁰⁰⁴ Riktigt så enkelt är det dock inte. De personer i SFP som tillsammans med framstegspartister och agrarförbundare under ledning av Suomen Lukkos tidigare ordförande Artturi Leinonen bildade laglighetsfronten Pro Patria et lege i riksdagen under hösten 1930 var personer som redan under sommaren hade tagit avstånd från Lapporörelsen. Levi Jern och Edvin Sundqvist var två drivande SFP:are inom laglighetsrörelsen.¹⁰⁰⁵

Ingen av de bondeförbundare som aktivt hade understött Lapporörelsen anslöt sig till Pro Patria et lege. Tvärtom knöts Bondeförbundet ännu närmare Lapporörelsen genom att förbundet för första gången var officiellt representerat på det femte Lappoparlamentet i Lappo i november 1930. Enligt uppgifter i *Österbottens Bondetidning* representerades Bondeförbundets lokalavdelning i södra Korsholm av fyra personer på mötet. Personerna i fråga var Karl Smeds, August Kull, Richard Martola och August Finne.¹⁰⁰⁶ Övriga deltagare från Svenskösterbotten nämns inte vid namn. Enligt samma tidning skulle dock ett 70-tal svenskspråkiga allt som allt ha varit närvarande på mötet i Lappo som enligt tidningen nu var det definitiva beviset för ”språkstridens begravning”.¹⁰⁰⁷

Några dagar efter det femte och sista Lappoparlamentet höll Bondeförbundets styrelse höstmöte, för övrigt på samma dag och plats som ÖSL:s höstmöte. Spannmålstullarna var fortfarande huvudtemat på Bondeförbundets höstmöte, men även vikten av att förbundet fortsättningsvis upprätthöll goda kontakter med de finskspråkiga bönderna lyftes fram. Ordförande Helenelund inledde mötet med att betona nödvändigheten av att skydda den inhemska produktionen av spannmål genom tullar och exportpremier. ”För att trygga detta behövs sammanhållning och propaganda på jordbrukarhåll. Svenska bonden kan ej vänta sig att hans ställning förbättras förrän han organiserar sig bättre”, sa Helenelund i sitt inledande anförande.¹⁰⁰⁸

1003 Anledningen till att Ståhlberg hade ådragit sig Lapporörelsens vrede var att han i en rad tidningsartiklar under sommaren fördömt Lapporörelsen på grund av de olagligheter som förekom inom rörelsen. Republikens första president och nyvalda riksdagsledamoten K.J. Ståhlberg och hans fru kidnappades några dagar efter riksdagsvalet av en grupp berusade män, som ville skjutsa dem till ryska gränsen. Någonstans i trakterna av Joensuu började männen dock nyktra till så pass att de insåg vad de höll på med. Ståhlberg och hans fru släpptes på stadens torg och återvände till Helsingfors med tåg, där de hyllades som hjältar av väntande folkmassor. De skyldiga kunde relativt snabbt gripas. Det visade sig att det var självaste generalstabschefen, generalmajor Kurt Martti Wallenius, som låg bakom skjutsningen. I häradsrätten avsattes Wallenius från sin militära befattning och dömdes till tre års fängelse. Anledningen till att Ståhlberg hade ådragit sig Lapporörelsens vrede var att han i en rad tidningsartiklar under sommaren fördömt Lapporörelsen på grund av de olagligheter som förekom inom rörelsen. Lappoledningen försökte försvara skjutsningen med att Ståhlberg i tal och skrift hade försökt minimera jägarnas insats i inbördeskriget, (Kajan, s. 146).

1004 Niinistö, ”Aktivismiä perintö”, s. 643.

1005 Niinistö, ”Aktivismiä perintö”, s. 643, 647.

1006 ÖBt 22.11.1930. Samtliga dessa hade deltagit i bondetåget sommaren 1930.

1007 ÖBt 6.12.1930.

1008 Vbl 10.12.1930.

Figur 17. Vete skördas på O.V. Slätis åker på Replot i medlet av 1930-talet, Svenska litteratursällskapet i Finland

På Bondeförbundets vårmöte i maj året därpå behandlades samma teman. Två inbjudna talare, riksdagsman Vilhelm Vestman och riksdagsman Uno Hildén från Nyland, höll tal om vikten av att landets industri och jordbruk blev så självförsörjande som möjligt och hur finska staten borde gynna jordbruket genom indirekta åtgärder, till exempel tullskydd. På vårmötet diskuterades om Bondeförbundet även skulle ställa sig bakom Allmogeförbundets krav på exportpremier för smörhandeln. Samtliga av Bondeförbundets ledande män som uttalade sig på mötet var dock emot exportpremier på smör.¹⁰⁰⁹ På samma möte betonade riksdagsman Uno Hildén hur viktigt det var att jordbrukets och näringslivets män upprätthöll kontakten med de finska jordbrukarna och representanterna för näringslivet. ”Endast genom samarbete kunna bestående värden skapas”. Det sista talet på årsmötet hölls av Bondeförbundets ordförande, riksdagsman Helenelund. I talet uttryckte hand bland annat följande:

Vi har behandlats illa och svarat genom att resa misstänksamhetens skrankor runt oss, isolering och desperat politik i riksdagen. Kunna vi ej genom vår egen duglighet och kraft skydda våra intressen och skapa oss en ställning i fred och vänskap med finnarna, så inte kunna vi göra det på något annat sätt heller.¹⁰¹⁰

”Vi” bör tolkas som finlandssvenskarna och Svenska folkpartiet. Helenelund refererade till språkstriderna i sitt tal. Den desperata politik han beskrev var SFP:s samarbete med vänsterpartierna under 1920-talet. I talet betonade Helenelund vikten av att de svenska bönderna hade ett gott samarbete med de finska jordbrukarna för att jordbrukarnas intressen skulle kunna garanteras. Ingen i Bondeförbundet talade längre om att samarbetet med de finska borgerliga partierna var viktigt för att stoppa kommunisterna eller socialdemokraterna som

1009 ÖBt 5.5.1931.

1010 Vbl 3.5.1931.

Lapporörelsen nu började vända sig mot. Efter riksdagsvalet 1930 var det uteslutande ekonomiska och jordbrukspolitiska intressen som var Bondeförbundets uttalade orsak till att fortsätta samarbetet över språkgränsen med de finska bönderna. Lapporörelsen blev det forum där finsk- och svenskspråkiga bondeorganisationer kunde mötas och genom samarbetet med Lapporörelsen hoppades de svenskspråkiga bönderna i Bondeförbundet på en intressebevakning av deras ekonomi i de finskspråkiga fackliga bondeorganisationerna. I Svenskösterbotten fanns ju som bekant ingen facklig sammanslutning som tillvaratog böndernas intressen. Helenelund antydde i sitt tal på vårmötet 1931 att det var för att medlemmarna i Bondeförbundet upplevde att de hade behandlats illa inom sitt eget parti som de så kraftigt hade understött Lapporörelsen sommaren 1930 och sett sig tvungna att närma sig de finska borgerliga partierna.¹⁰¹¹

Hur upprätthölls då kontakterna mellan Bondeförbundet och Lapporörelsen efter riksdagsvalet? Efter det femte Lappoparlamentet och i samband med Bondeförbundets höstmöte grundades de första lokalavdelningarna till Lapporörelsen på den svenskösterbottniska landsbygden. Sedan tidigare fanns det en lokalavdelning till Suomen Lukko i Kristinestad och Gamlakarleby. Dessa hade grundats under sommaren 1930, men i dessa lokalavdelningar hade endast finskspråkiga tjänstemän och företagare i städerna varit medlemmar.¹⁰¹² Enligt en sagesman fanns det även en lokalavdelning till Suomen Lukko i Kaskö under sommaren 1930. Den hade samma medlemmar som den lokalavdelning till AKS som sedan tidigare fanns på orten hade och var knuten till de finskspråkiga tjänstemännen inom stadens industri.¹⁰¹³ I december 1930 genast efter det femte Lappoparlamentet grundades de första lokalavdelningarna till Lapporörelsen på den svenskösterbottniska landsbygden. Samtidigt omvandlades Suomen Lukkos lokalavdelningar till Lapporörelsens lokalavdelningar.

I mars 1931 konstituerades Svenska Österbottens distrikt av Lapporörelsen som en takorganisation till dessa lokalavdelningar. Då fanns det lokalavdelningar till Lapporörelsen i Gamlakarleby, Karleby (Astley Rodén ordf.), Öja, Kronoby (Johannes Storbjörk ordf.), Pedersöre, Esse, Purmo (Paul Danielsson ordf.), Oravais, Vörå (J.I. Bäck ordf.), Maxmo, norra Korsholm (Abraham Skjäl ordf.), södra Korsholm med Solv (Richard Martola ordf.), Vasa (Harald Boucht ordf.), Pörtom, Övermark (Johan Franzén ordf.), Yttermark, Tjock, Lappfjärd och Kristinestad. I distriktsstyrelsen var Harald Boucht ordförande och Paul Danielsson viceordförande. Övriga styrelsemedlemmar var lantbrukaren Johannes Storbjörk (Kronoby), kyrkoherden J. Immanuel Bäck (Vörå), bankdirektör O. Nordlund (Kristinestad), stationsinspektör Bruno Nylander (Pedersöre), lantbrukaren Richard Martola (Korsholm), lantbrukaren August Tåg (Närpes) och försäkringstjänsteman F.R. Knutar (Vasa).¹⁰¹⁴ Bönderna var således en minoritet i distriktsstyrelsen. Endast tre av de nio styrelseledamöterna var bönder. Dessa tre bönder var dock alla även medlemmar i Bondeförbundets styrelse.

Det finns inget material bevarat om verksamheten i de svenskösterbottniska lokalavdelningarna. Om de överhuvudtaget hade någon verksamhet och hur den verksamheten i så fall såg ut är okänt. I början av 1930-talet var tidningarna fulla av utförliga rapporter från de flesta lokala föreningars årsmöten över valda styrelseledamöter och verksamhet under

1011 Vbl 3.5.1931.

1012 SÖ 13.8.1930.

1013 Sagesman Fjalar Rosenlöf 31.3.2009.

1014 Vbl 17.3.1931. I de fall där ordföranden för lokalavdelningen var namngiven har jag satt hans namn inom parentes efter lokalavdelningens namn. Om ordföranden i lokalavdelningen inte är namngiven är det oklart vem som var lokalavdelningens ordförande.

året. Varken *Österbottens Bondetidning* eller någon annan tidning innehåller dock några som helst referat från något årsmöte eller annat möte hållet inom någon av de lokala Lappoavdelningar som fanns i Svenskösterbotten. Det finns heller inga uppgifter bevarade vem som var medlemmar. Lokalavdelningarna registrerades inte i föreningsregistret. Enligt ett cirkulär från Lappoledningen skulle ingen heller offentliggöra att de hade grundat en lokalavdelning till Lapporörelsen. I samma cirkulär uppmanades även medlemmarna i lokalavdelningarna att inte registrera föreningarna eftersom Lapporörelsen redan var en registrerad förening.¹⁰¹⁵ Ingen av de lokalavdelningar som grundades i Svenskösterbotten registrerades heller i föreningsregistret.

Trots att Bondeförbundet inte dominerade i distriktsstyrelsen för Lapporörelsen i Svenskösterbotten är dock sambandet mellan Bondeförbundet och de lokalavdelningar som uppstod till Lapporörelsen mycket starkt. Allting tyder på att det var Bondeförbundet som organiserade bildandet av lokalavdelningar till Lapporörelsen på den svenskösterbottniska landsbygden. Med undantag av Maxmo hade Bondeförbundet lokalavdelningar i samtliga de kommuner söder om Nykarleby där det grundades en lokalavdelning till Lapporörelsen. Det grundades de facto en lokalavdelning till Lapporörelsen i alla kommuner där Bondeförbundet hade en lokalavdelning med undantag av Petalax. De jordbrukare som är kända vid namn som var ordföranden för de lokalavdelningar som grundades till Lapporörelsen på den svenskösterbottniska landsbygden hade också framträdande positioner i Bondeförbundet. Kronoby, Purmo, Pörtom, Lappfjärd, Övermark och Tjock var också de kommuner, i den ordning de är uppräknade, där Bondeförbundet hade fått störst andel av SFP:s röster i riksdagsvalet.

Om det inte fanns en lokalavdelning till Bondeförbundet på orten så bildades en sådan samtidigt som det bildades en lokalavdelning till Lapporörelsen. Tidigare har Pörtom nämnts som ett sådant exempel. I mars 1931 bildades en lokal Lappoavdelning i Pörtom med K.M. Norrbo som ordförande och Matts Stoor som viceordförande.¹⁰¹⁶ Pörtom var en av de få kommuner söder om Vasa som saknade en lokalavdelning till Bondeförbundet sommaren 1930, men i samband med att en Lappoavdelning grundades i Pörtom grundades en lokalavdelning till Bondeförbundet med Matts Stoor som ordförande och K.M. Norrbo som viceordförande.¹⁰¹⁷ Även de övriga styrelsemedlemmarna i Lappoavdelningen och Bondeförbundets lokalavdelning i Pörtom var samma personer. Även i till exempel norra Korsholm, södra Korsholm, Solv och Övermark var samma person ordförande för den lokala Lappoavdelningen och den lokala avdelningen till Bondeförbundet.¹⁰¹⁸ Allting tyder således på att de lokalavdelningar som grundades till Lapporörelsen på landsbygden i stort sett hade samma medlemmar och verkade i samma distrikt som de lokalavdelningar som sedan tidigare fanns till Bondeförbundet.

Efter att Vestman, Hildén och Helenelund hade hållit sina tal på Bondeförbundets årsmöte i maj 1931 yrkade lantbrukssällskapets ordförande Eric von Troil på att *Vasabladets* utsända journalist skulle avlägsna sig från mötet, vilket denne också gjorde. Tidningarnas rapporteringar om vad som sades på Bondeförbundets årsmöte upphörde således där. I ett brev från Petter Forsström till Harald Boucht framgår det dock att Boucht hade varit i kontakt med Forsström och förhört sig om huruvida det stämde att sådana som anslöt sig

1015 Brev till grundare av lokalavdelningar 9.12.1930, I:26, Kai Donners privatarkiv, RA.

1016 ÖBt 21.3.1931.

1017 ÖBt 20.6.1931.

1018 ÖBt 17.6.1931.

till ”borgerlig samverkan” skulle få understöd från industrin medan sådana som var anslutna till Lapporörelsen inte skulle få det.

Borgerlig samverkan, eller Gruppen för borgerlig samverkan som var hela namnet på sammanslutningen, var en falang inom den svenska riksdagsgruppen från och med hösten 1930. Senare ändrades namnet till Svenska landsförbundet för borgerlig samhällsutveckling. Inför riksdagsvalet 1930 hade de nyländska lappovänliga folkpartisterna valt att ställa upp sina kandidater på egna listor inom denna grupp i SFP:s valförbund. Efter riksdagsvalet meddelade de invalda lapposympatisörerna att de var beredda att delta i svenska riksdagsgruppens verksamhet, men på det villkoret att de fick bilda en egen fraktion med frihet att sammanträda till egna överläggningar.¹⁰¹⁹ I ett uttalande i dagstidningarna efter valet sade sig Gruppen för borgerlig samverkan främst vilja arbeta för en författningsreform som skulle öka statsmaktens befogenheter och ett stabilare regeringssystem.¹⁰²⁰ I det svar som Forsström sände till Boucht skrev han så här.

Det har yttrats att borgerlig samverkan kommer att få understöd från industrin, med däremot icke Svenska folkpartiet. Borgerlig samverkan är ett politiskt parti som ingalunda får i något som helst avseende motarbeta Lappo.¹⁰²¹

I samma brev gav han löften om att *Österbottens Bondetidning*, skulle kunna räkna med fortsatt understöd ifall Bondeförbundet anslöt sig till borgerlig samverkan. Boucht svarade på Forsströms brev att han under påskdagen hade blivit kallad till ett möte där Bondeförbundet hade diskuterat frågan om en anslutning till ”samverkan”.

Tanken syntes vinna allmänt understöd. Den enda som ställde sig tveksam var jag. Innan jag kunde fatta position önskade jag besked av initiativtagarna om huru samverkan ställde sig till Lappo, dvs. om den senare skulle upphöra eller kastas. Någon utredning om dessa riktningars inbördes förhållanden erhöll jag icke och den saken är i stund för mig oklar. Vid sammanträdet slut meddelades att de som anslöt sig till samverkan kommer att erhålla subvention av industrin. Härav måste man få den uppfattningen att industrin icke önskade subventionera Lappo.¹⁰²²

Med största sannolikhet var det frågan om huruvida Bondeförbundet skulle ansluta sig till Gruppen för borgerlig samverkan eller inte som diskuterades på Bondeförbundets årsmöte i maj efter att den närvarande journalisten hade avlägsnat sig. Bouchts brev till Forsström ger en antydning om att inställningen till Lapporörelsen inte var odelat positiv i Bondeförbundet. De båda inbjudna riksdagsmännen, Vestman och Hildén, hörde båda två till denna grupp. Även Helenelund hade i egenskap av riksdagsman anslutit sig till denna grupp i riksdagen. Något beslut fattades dock inte i det skedet. Det var först på ÖSL:s och Bondeförbundets gemensamma höstmöte år 1932 som Bondeförbundet offentliggjorde att förbundet hade

---

1019 Schauman och Lilius, s. 72.

1020 ÖBt 12.2.1931.

1021 Brev från Petter Forsström till Harald Boucht 2.7.1931, mapp 44, Petter Forsströms privatarkiv SLSA 1102.

1022 Brev från Harald Boucht till Petter Forsström 20.7.1931, mapp 44, Petter Forsströms privatarkiv, SLSA 1102.

anslutit sig till Borgerlig samverkan. Som delegater att representera Bondeförbundet i landsförbundets centraldelegation och utskott utsågs Johannes Storbjörk, Abraham Skjäl, Edvard Helenelund, August Tåg, J. Immanuel Bäck och den tidigare ratade J.E. Hästbacka.¹⁰²³

I det skedet hade Mäntsäläupproret redan ägt rum och Lapporörelsens ledare satt bakom lås och bom. Regeringen hade upplöst Lapporörelsen i mars. Efter att Lapporörelsen hade upplösts i mars samlades medlemmarna i Gruppen för borgerlig samverkan till ett möte i Helsingfors. På mötet beslöts att bygga upp en fastare organisation kring gruppen och omvandla den till en sammanslutning med namnet Svenska landsförbundet för borgerlig samhällsutveckling. Förbundet skulle ha till sin uppgift att samla sådana svenskar som önskade en sund utveckling enligt borgerliga principer i landet. Gruppen skulle arbeta för en representationsreform som skulle göra slut på ”vänstervanstyret” i det parlamentariska livet. Gruppen ville arbeta för att öka regeringens makt, begränsa riksdagens makt och minska skatterna och statsutgifterna. Därtill ville gruppen begränsa den allmänna rösträtten eftersom det enligt gruppen inte fanns någon logik i att en högt begåvad person med en lång utbildning jämfördes med en okunnig och obildad.¹⁰²⁴ Endast lagliga metoder skulle dock användas. Förbundet skulle verka inom SFP som en fri politisk förening och kunde anta också sådana medlemmar som inte hörde till partiet.¹⁰²⁵ Vad som var Bondeförbundets roll i denna grupp är oklart. Det får framtida forskning utreda.

Hur gick det då med Allmogeförbundet och Bondeförbundet? De två fraktionernas totalt olika inställning till Lapporörelsen hade lett till att de hade glidit längre ifrån varandra än någonsin under år 1930 och de planer som hade funnits inom de båda fraktionerna i slutet av 1920-talet på att gå samman skrinlades. Splittringen mellan de båda fraktionerna framträdde främst inom det kommunala livet på sådana orter där både Allmogeförbundet och Bondeförbundet hade lokalavdelningar samt i riksdagen. Även i lantbruksrådgivningsorganisationen ÖSL hade splittringen mellan Allmogeförbundet och Bondeförbundet återverkningar. Ännu år 1935 när en ny ordförande för Lantbrukssällskapet skulle väljas var denna splittring synlig, åtminstone om man får tro dagspressen. von Troil, som hade verkat som ordförande för ÖSL i drygt 30 år hade avböjt omval och valet av ny ordförande för lantbrukssällskapet år 1935 blev det mest hetsiga någonsin i lantbrukssällskapets historia. Valet blev en kamp mellan bondeförbundare och allmogeförbundare och många av de meningsskiljaktigheter som hade framträtt som mest under lapposommaren 1930 blev på nytt mycket synliga. Så här rapporterade tidningarna *Vasabladet* och *Landsbygden* inför valet av ny ordförande för ÖSL.

Den splittring, som de senaste åren rått bland Österbottens bönder, kommer så sorgligt det än är, helt säkert att göra sig gällande också vid detta val. På många orter ha ju partilidelserna så förblindat för övrigt duktiga och sakligt tänkande människor, att personerna bedömas icke på grund av kvalitet utan på grund av partiståndpunkt.¹⁰²⁶

1023 VP 11.12.1932, ÖBt 13.12.1932.

1024 Svensk höger. Organ för Svenska Landsförbundet för Borgerlig samhällsutveckling och Bondeförbundet i Österbotten. Nr 3. Helsingfors den 30 juni 1933.

1025 Schauman och Lilius, s. 103–104.

1026 Vbl 13.12.1935.

Minst lyckosamt vore det med all sannolikhet för sällskapet, om till ordförande bleve utsedd någon i de tidigare gruppstatsatserna engagerad person, varigenom gamla sår lätt bleve upprivna.¹⁰²⁷

Antalet röstberättigade på mötet som hölls i Arbetets vänners lokal i Vasa var 85 personer med ett sammanlagt röstetal på 199. Sällskapet viceordförande Abraham Skjäl valdes genom slutna omröstning till ordförande med 82 röster. Hans motkandidater Gustav Gädde från Korsholm, J.E. Hästbacka från Terjärv och Edvard Haga från Vörå fick röstetalen 51, 32 och 27. Skjäl, Gädde och Hästbacka var liksom Skjäl bondeförbundare medan Haga var allmogeförbundare.¹⁰²⁸ Skjäl var ordförande fram till år 1940 då Edvard Helenelund, även han bondeförbundare och i tiden lappoanhängare, valdes till ordförande för ÖSL.

Valet av ordförande för ÖSL 1935 var den sista striden som utkämpades mellan Allmogeförbundet och Bondeförbundet. Kort därpå fattades beslut om att de två fraktionerna skulle upplösas och att de lokalavdelningar som fanns på den svenskösterbottiska landsbygden skulle omvandlas till lokalavdelningar till Svenska folkpartiet. Så skedde också. Redan året innan i december 1934 hade den producentorganisation som bönderna i Svenskösterbotten hade försökt få tillstånd under en längre tid grundats. I Österbottens svenska producentförbunds styrelse satt både före detta allmogeförbundare och före detta bondeförbundare. Ingen av de män som starkast hade profilerat sig i fraktionsstriderna fanns dock representerade i det nya producentförbundets styrelse. Spannmålstullarna fortsatte att vara en viktig fråga som producentförbundet drev ända fram till att Finland blev en tullfri zon i Europeiska unionen år 1995.

4.2 SAMMANFATTNING

I Svenskösterbotten var en typisk lappoanhängaren en man i övre medelåldern. Han var en av byns större producenter med en odlingsareal på över 15 hektar. Han var bosatt i någon av de större och mera centralt belägna byarna i kommunen där de största och bördigaste åkrarna fanns. Han bodde i Vasa södra valkrets och odlade mera brödsäd än vad som behövdes för familjens självförsörjning. Överskottet sålde han. Han var medlem i ortens lantmannagille och medlem i Bondeförbundet. Han hade kämpat mot förryskningen under ofärdsåren och startat upp skyddskårsverksamheten på hemorten. År 1918 hade han deltagit på den vita sidan i inbördeskriget. Han var aktiv inom det kommunala livet och satt med i kommunfullmäktige och i flera kommunala nämnder. Han var även verksam inom näringslivet på orten och han hade varit med och startat upp flera andelsbolag. Han satt med i kyrkofullmäktige och om Evangeliföreningen hade en aktiv verksamhet på orten var han medlem. Om en man uppfyllde samtliga dessa kriterier var det mycket sannolikt att han sympatiserade med Lapporörelsen.

En typisk lappomotståndaren i Svenskösterbotten var en man i yngre medelåldern. Han var född på 1890-talet eller senare. Han hade varit för ung för att delta i motståndet mot förryskningen, men han hade deltagit på den vita sidan i inbördeskriget. Han var en småbrukare och hade mindre än tio hektar odlad mark. Han bodde i någon av kommunens sjöbyar, långt från kyrkbyn. Mjölklikviden och biinkomster från fisket betalade det som

---

1027 Landsbygden 14.12.1935.

1028 Årsberättelse för Österbottens svenska lantbrukssällskap 1935, ÖSL:s arkiv, VLA.

inte gården själv producerade. Han var medlem i Allmogeförbundet och ortens fiskargille. Därtill var han också aktiv i ortens ungdomsförening, nykterhetsförening och fredsförening. I egenskap av medlem i fredsföreningen tog han kraftigt avstånd från skyddskårsrörelsen. På söndagarna deltog han i baptistförsamlingens eller den inomkyrkliga väckelserörelsen Kyrkans Ungdoms bönemöten. Om en person uppfyllde samtliga dessa kriterier var det mycket osannolikt att han sympatiserade med Lapporörelsen.

Beskrivningen av den stereotypa lappoanhängaren och -motståndaren är ett av resultaten av denna studie där jag undersöker orsakerna till att bönderna på den svenskösterbottniska landsbygden valde att ta ställning för Lapporörelsen sommaren 1930. När jag beskriver den typiska lappoanhängaren respektive motståndaren generaliserar jag starkt. De flesta lappoanhängare satt inte med i kyrkofullmäktige och de flesta lappomotståndare var inte baptister. Jag listar typiska kännetecken på lappoanhängare respektive motståndare och ju fler kännetecken som en svenskösterbottnisk bonde uppfyllde desto större sannolikhet var det att han sympatiserade med eller tog avstånd från Lapporörelsen.

Syftet med studien är att bejaka komplexiteten av faktorer som inverkade på böndernas ställningstagande för och emot Lapporörelsen. Forskare, såväl statsvetare som historiker, har till stora delar låst sig vid en monokausal förklaringsmodell till Lapporörelsens uppkomst och breda folkliga stöd, nämligen antikommunismen. Min studie visar att det inte går att förklara det stora stödet för Lapporörelsen bland landsbygdsbefolkningen i Svenskösterbotten enbart i termer av antikommunism. Med min studie visar jag multikausala förklaringsmönster till böndernas ställningstagande för Lapporörelsen. Det mikrohistoriska greppet och valet av undersökningsområde har gjort det möjligt att synliggöra dessa varandra kompletterande faktorer. Där tidigare studier fokuserar på antikommunismen som den huvudsakliga orsaken till det breda folkliga stödet för Lapporörelsen visar jag helt i enlighet med den mikrohistoriska ansatsen den komplexitet av faktorer som sinsemellan växelverkade och därmed inverkade på böndernas förhållningssätt till Lapporörelsen. Genom att studera ett begränsat område har det gått att visa ett samband mellan dem som tog ställning för och emot Lapporörelsen och de resultat som jag presenterar i avhandlingen visar att det går att peka på särskilda kännetecken på dessa personer.

Studien är avgränsad till perioden juni 1930 till oktober 1930, det vill säga tiden mellan mobiliseringen till bondetåget och det så kallade lappovalet. Regionen Svenskösterbotten utgör basen i studien men till vissa delar avgränsar jag det studerade området ytterligare. Detta är nödvändigt för att lättare kunna synliggöra enskilda aktörer i Lapporörelsen och för att kunna studera så mångsidigt källmaterial som möjligt. Bönderna på den svenskösterbottniska landsbygden är den grupp som studeras. I min studie kartlägger jag stödet för Lapporörelsen, synliggör vilka de bönder var som tog ställning för och emot Lapporörelsen, samt undersöker hur bönderna mobiliserades bakom Lapporörelsen och vilka faktorer som inverkade på deras inställning till Lapporörelsen.

Jag använder mig av mikrohistorien som ett hjälpmedel. Avhandlingen följer ingen nationell kronologi. Dispositionen är istället främst uppbyggd kring de teman som lyftes fram av bönderna själva i den debatt som fördes på den svenskösterbottniska landsbygden med anledning av Lapporörelsen sommaren 1930. Jag studerar om de frågor som bönderna upplevde som viktiga och relevanta kan ha påverkat deras ställningstagande för eller emot Lapporörelsen. Eftersom antikommunismen har angetts som den huvudsakliga förklaringen till stödet för Lapporörelsen i tidigare forskning har jag dock även valt att ta med ett kapitel där jag undersöker stödet för kommunismen på den svenskösterbottniska landsbygden trots

att kommunismen annars inte var en fråga som diskuterades inom svenskösterbottniska bondekretsar. En kvalitativ genomgång av de tankar och åsikter som bönderna gav uttryck för i första hand genom de regionala bondefraktionerna Allmogeförbundets och Bondeförbundets språkrör, *Vasa-Posten* och *Österbottens Bondetidning*, har vägts mot en mera kvantitativ genomgång av till exempel valresultat och statistiskt material över jordägförhållanden i Svenskösterbotten.

De svenskösterbottniska bönderna mobiliserades senare än i resten av landet bakom Lapporörelsen. Det går att peka på ett exakt datum när en lappovänlig front uppstod i Svenskösterbotten, nämligen under ett möte i Lappo den 15 juni 1930 mellan Lapporörelsens ledare Vihtori Kosola, tidigare riksföreståndare P.E. Svinhufvud och ett dussin svenskösterbottniska bönder. Svinhufvud befann sig i Österbotten med anledning av att han var påtänkt som regeringsbildare i den nya allborgerliga regering som Lapporörelsen krävde. Svinhufvud träffade Lapporörelsens ledande män och svenskösterbottningarna för att höra deras åsikter. Samtidigt som det blev klart att det fanns en grupp bönder som sympatiserade med Lapporörelsen blev det också klart att det fanns en grupp bönder som kraftigt tog avstånd från Lapporörelsen i Svenskösterbotten. Ett motsatsförhållande i inställningen till Lapporörelsen skapades mellan dem som var för och dem som var mot Lapporörelsen. Dessa två grupper kom främst att representeras av de båda politiska fraktionerna Allmogeförbundet och Bondeförbundet.

Allmogeförbundet och Bondeförbundet var österbottniska fenomen. Fraktionerna hade uppstått inom Svenska folkpartiet i början av 1920-talet. De var uteslutande verksamma på landsbygden genom lokalavdelningar och uppstod till en början som en protest mot det "överklasstyre" som bönderna på den svenskösterbottniska landsbygden upplevde att rådde inom SFP. Allmogeförbundet var en liberal vänsterfraktion inom partiet medan Bondeförbundet var en konservativ högerfraktion. Fraktionerna hade till en början olika åsikter om kolonisationslagen, religionsfrihetslagen och värnpliktslagen. Det var på landsbygden bland medlemmarna inom dessa båda fraktioner som motståndet mot respektive stödet för Lapporörelsen fanns. De stadsbor som offentligt tog ställning för eller emot Lapporörelsen anslöt sig till någon av dessa fraktioner. Bondeförbundet var för Lapporörelsen medan Allmogeförbundet var emot.

De svenskösterbottniska bönderna uttalade sina lapposympatier på medborgarmöten därifrån de sände gratulationstelegram adresserade till Lapporörelsens ledning och svenska riksdagsgruppen där de uttryckte sitt stöd för Lapporörelsen. Huvudsyftet med medborgarmötena var dock att mobilisera deltagare till bondetåget i Helsingfors den 7 juli 1930. Sammanlagt 437 svenskösterbottningar deltog i bondetåget. Alla svenskösterbottniska landskommuner hade officiella representanter förutom Nedervetil, Terjärv, Larsmo, Nykarleby, Munsala, Vörå, Maxmo, Kvevlax och Bergö. Efter bondetåget tillmötesgick Bondeförbundet Lapporörelsens krav och krävde att SFP skulle ingå i ett gemensamt valförbund med de finska borgerliga partierna inför det riksdagsval som blev ett resultat av bondetåget. Lapporörelsens ledning ville samla alla borgerliga partier inom samma valförbund för att på så sätt maximera de borgerliga partiernas mandat i riksdagen. Valförbundsplanerna stötte dock på hårt motstånd inom SFP och blev aldrig verklighet i Vasa valkretsar. I riksdagsvalet 1930 ställde dock Allmoge- och Bondeförbundet upp sina kandidater på separata listor i SFP:s valförbund. En röst på någon av det lappovänliga Bondeförbundets kandidater kan tolkas som ett ställningstagande för Lapporörelsen. Bondeförbundet fick ungefär en tredjedel av rösterna i Svenskösterbotten. Efter riksdagsvalet bildades lokalavdelningar till Lappo-

rörelsen på en del orter i Svenskösterbotten. Vad dessa lokalavdelningar sysslade med och om de överhuvudtaget hade någon verksamhet är oklart. Inget material i anslutning till dessa finns bevarat. Lokalavdelningarna fanns uteslutande på sådana orter där Bondeförbundet hade lokalavdelningar.

I min studie kartlägger jag jordägförhållanden, ålder, organisationstillhörighet och förtroendeuppdrag bland samtliga deltagare i bondetåget från Korsholm. Studien visar att deltagarna i bondetåget i regel var större producenter med en relativt hög medelålder. De flesta som deltog i bondetåget från Korsholm var födda på 1860- och 1870-talet. De brukade en betydligt högre medelåkerareal än vad som var kommunens, regionens och hela landets medelåkerareal vid samma tid. I riksdagsvalet samma höst var det också i huvudsak i sådana byar i Korsholm där det bodde många större producenter där det lappovänliga Bondeförbundets kandidater fick en större andel röster. I byar där det främst bodde småbrukare fick Allmogeförbundets lappokritiska kandidater majoriteten av rösterna. Det fanns dock undantag. I min avhandling kan jag visa att det även hade betydelse vilken inställning byns starke man hade till Lapporörelsen. Om byns starke man, som jag i den här avhandlingen kallar "kommunalare", tog ställning för Bondeförbundet och Lapporörelsen var stödet för de samma även större bland övriga bybor.

Flera av bondetågsdeltagarna från Korsholm hade en stark socioekonomisk ställning i hemkommunen. Vid tiden kring sekelskiftet hade de aktivt kämpat mot förryskningen. De hade varit med och byggt upp skyddskårsrörelsen och de kommunala och organisationsmässiga strukturer som skapades vid tiden för det självständiga Finlands födelse. Medlemskap i det lokala lantmannagillet och Bondeförbundets lokalavdelning band dessa män samman. Många av dem var eller hade varit medlemmar i kommunfullmäktige och flera kommunala nämnder, ofta som ordförande eller viceordförande. Andra viktiga beslutandeorgan på hemorten där de agerade var till exempel den lokala sparbankens styrelse och kyrkofullmäktige. Samma män hade också varit med och grundat lokala andelsbolag av varierande slag och varit initiativtagare till olika projekt på hemorten. I sådana byar där dessa män bodde var i regel stödet för Lapporörelsen och det lappovänliga Bondeförbundet starkare. I Korsholm fanns också personer med en stark socioekonomisk ställning som tog avstånd från Lapporörelsen. Om byns kommunalare tog avstånd från Lapporörelsen var stödet för Lapporörelsen marginellt i byn.

Lapporörelsens enda officiella målsättning var att avskaffa kommunismen. I Svenskösterbotten hade kommunismen ett mycket marginellt stöd. Endast i ett fåtal kommuner hade ytterväpnarna fått över fem procent av rösterna i riksdagsvalet 1929 och endast i Korsholm fanns folkvalda kommunister i fullmäktige. Oravais fabrik var det enda området på den svenskösterbottniska landsbygden där kommunisterna var organiserade i en tvåspråkig arbetarförening. I tidningarna *Vasa-Posten* och *Österbottens Bondetidning* diskuterades heller inte kommunismen som en fara eller ett hot under våren och sommaren 1930. I de finska kommuner som har undersökts i lapposammanhang har det funnits organiserade kommunister som de som har tagit ställning för Lapporörelsen har vänt sig mot. De främsta lokala studierna där stödet för Lapporörelsen behandlas på lokal nivå är Risto Alapuros *Suomen synty paikallisena ilmiönä* om Vittis och Esa Sormunens *Sivistäviä seuroja, repiviä riitoja, vahvoja vaikuttajia* om Polvijärvi. Studierna visar att det i Vittis och Polvijärvi fanns en motsättning på lokal nivå mellan kommunister och borgerliga. Den verksamhet som bedrevs av kommunisterna i lokalsamhället provocerade fram ett stöd för Lapporörelsen. Avsaknaden av aktiva kommunister på den svenskösterbottniska landsbygden gör att det inte enty-

digt går att förklara de svenskösterbottniska böndernas ställningstagande för Lapporörelsen i termer av kommunistkräck. Istället framträder andra motiv för lapposympatierna som minst lika viktiga som antikommunismen. På den svenskösterbottniska landsbygden fanns det motsättningar och spänningar mellan andra grupper istället. Min studie visar att dessa konflikter förvärrades under sommaren och hösten 1930 i samband med att Bondeförbundet tog ställning för Lapporörelsen.

I avhandlingen visar jag hur bönderna i Närpes försökte få tillstånd ett förbud mot Fredsrörelsen på orten genom att jämföra fredsvännerna med kommunister. Fredsrörelsen var en opolitisk internationell organisation med kristliga förtecken. Rörelsens mål var att verka för internationell fred. En allmän nedrustning var enligt rörelsen det enda sättet att nå detta mål. I Finland hade Fredsrörelsen ett av sina starkaste fästena i Närpes. Kaplan Edwin Stenwall i Närpes var chefredaktör för Fredsrörelsens tidskrift *Frid på jorden*. Stenwall hade etablerat en aktiv fredsrörelse i Närpes när han flyttade till orten i slutet av 1920-talet. Stenwall och Fredsrörelsen väckte antipatier inom en del kretsar i Närpes främst på grund av den öppna kritiken mot den lokala skyddskåren. I avhandlingen visar jag hur Stenwall och medlemmarna i Fredsrörelsen började beskyllas för kommunism under våren och sommaren 1930. Tidigare hade de föraktfullt kallats för pacifister. Vartefter Lapporörelsen vann terräng på landsbygden böts termen pacifist ut mot kommunist. Bönderna i Närpes utnyttjade Lapporörelsen för att försöka få tillstånd ett förbud mot Fredsrörelsen på orten. I samband med att landshövdingarna fick befogenhet att stänga kommunistiska arbetarföreningar sommaren 1930 försökte bönderna i Närpes också få tillstånd ett förbud mot Fredsrörelsen med motiveringen att fredsvännerna var förtäckta kommunister. Samma bönder vände sig även till domkapitlet med en önskan om att biskopen skulle avsätta Stenwall från hans tjänst. Ingetdera lyckades.

På den svenskösterbottniska landsbygden fanns även ett synnerligen aktivt religiöst liv. I de flesta byar fanns ett bönehus som administrerades antingen av kyrkan eller någon av de många frikyrkorna som fanns i Svenskösterbotten. De största inomkyrkliga väckelserörelserna var Evangeliska Unga, Kyrkans Ungdom och Laestadianismen. Baptistkyrkan var den överlägset största frikyrkan, men därtill hade adventister, metodister, pingstvännen och frikyrkliga bönehus i byarna. Ingen forskare har tidigare närmare studerat förhållandet mellan frikyrkorna, folkkyrkan och Lapporörelsen. I min studie undersöker jag vilken inställning de frikyrkor och inomkyrkliga väckelserörelser som var verksamma i Svenskösterbotten hade till Lapporörelsen. Jag har speciellt fokuserat på Närpes av den anledningen att Närpes var en av de svenskösterbottniska kommunerna där mångfalden i det religiösa livet framträder bäst år 1930.

Även frikyrkornas verksamhet gav upphov till lokala konflikter på den svenskösterbottniska landsbygden. Frikyrkorna ogillades starkt av folkkyrkan. På sådana orter där inomkyrkliga väckelserörelser fanns kunde det även uppstå motstånd mellan dessa, som till exempel i Närpes, där kyrkoherden var ledare för Evangeliska Unga medan kaplanen var ledare för Kyrkans Ungdom. I Närpes finns ett starkt samband mellan dem som var medlemmar i den tidigare nämnda Fredsrörelsen och dem som var medlemmar i en frikyrka eller Kyrkans Ungdom. Samma personer var också med största sannolikhet medlemmar i den lokala nykterhetsföreningen. Med Närpes som exempel visar jag i avhandlingen hur frikyrkorna, Fredsrörelsen och den inomkyrkliga väckelserörelsen Kyrkans Ungdom främst hade medlemmar i de mera perifera sjöbyarna i Närpes. I dessa byar fick också Allmogeförbundets kandidater majoriteten av rösterna i riksdagsvalet hösten 1930 och stödet för

Bondeförbundet och Lapporörelsen var knappt. De som aktivt tog ställning för Lapporörelsen i Närpes var inte medlemmar i fredsföreningen, Kyrkans Ungdom eller någon frikyrka. Däremot var flera av dem som profilerade sig som lappovänliga knutna till Svenska Lutheriska Evangeliföreningen som var starkt knuten till folkkyrkan. Kyrkoherden själv var ledare för Evangeliska Unga i Närpes och hörde till dem som sympatiserade med Lapporörelsen. Han var även mycket kritisk mot Fredsrörelsen och frikyrkorna på orten. I de byar som låg närmare kyrkbyn där Evangeliska Unga hade verksamhet var stödet för det lappovänliga Bondeförbundet starkare. Kyrkoherden i Närpes var inte den enda prästen i Österbotten med lapposympatier. Flera präster tog aktivt ställning för Lapporörelsen. I Svenskosterbotten hade majoriteten av de präster som tog ställning för Lapporörelsen anknytning till Evangeliska Unga. Däremot tog frikyrkorna och Kyrkans Ungdom avstånd från Lapporörelsen. I avhandlingen argumenterar jag för att ett ställningstagande mot Lapporörelsen till en del var en konservativ reaktion inom folkkyrkliga kretsar mot nya rörelser som hade etablerat sig på den svenskosterbottniska landsbygden under mellankrigstiden. Dessa nya rörelser utmanade de sociala och religiösa strukturer som fanns i samhället sedan tidigare och uppfattades på sina håll som oppositionella.

Den största och mest regionala konflikten bland bönderna på den svenskosterbottniska landsbygden fanns dock mellan Bondeförbundet och Allmogeförbundet. Med Korsholm som exempel visar jag hur de ledande männen i Bondeförbundet representerade en äldre generation född på 1860- till 1880-talet, medan Allmogeförbundet representerade en yngre generation, född på 1890-talet eller senare. Då de ledande männen i Bondeförbundet hade tillhört det styrande skiktet i Korsholm redan vid sekelskiftet hade de ledande männen i Allmogeförbundet börjat etablera en stark ställning i kommunen först under senare delen av 1920-talet. I början av 1920-talet innehades alla ledande positioner i det kommunala livet i Korsholm av ledande män i Bondeförbundet. Sommaren 1930 hörde dock kommunfullmäktiges ordförande, kommunalnämndens ordförande och den nytillträdde kommunalsekreteraren till Allmogeförbundet. Det var främst bland småbrukarna, tjänstemännen och arbetarbefolkningen i de så kallade förstäderna till Vasa som Allmogeförbundet hade sitt starkaste stöd i Korsholm. I takt med att de två senare grupperna växte i kommunen ökade också stödet för Allmogeförbundet.

Medlemmarna i Bondeförbundet upplevde att det växande väljarstödet för Allmogeförbundet rubbade den sociala ordningen i kommunen. Innan allmän och lika rösträtt hade införts i kommunalval år 1919 hade de större producenterna haft betydligt större makt och inflytande i det kommunala beslutsfattandet eftersom antalet röster i kommunalstämman stod i proportion till jordägoförhållandena. När allmän och lika rösträtt infördes jämfördes storbonden med småbrukaren, torparen, arbetaren och tjänstemannen. Under den valkampanj som fördes inför riksdagsvalet i oktober 1930 och kommunalvalet senare samma höst började medlemmarna i Bondeförbundet utmåla medlemmarna i Allmogeförbundet som en yngre generation som försökte ta makten av de äldre genom att samarbeta med kommunisterna. I avhandlingen argumenterar jag för att Bondeförbundets ställningstagande för Lapporörelsen även var en konservativ reaktion mot det minskade inflytande i lokalsamhället som bönderna i Bondeförbundet upplevde.

Inför riksdagsvalet var det mycket nära att Svenska folkpartiet splittrades i två partier i Österbotten när Bondeförbundet yrkade på att partiet skulle ingå i ett fosterländskt valförbund tillsammans med de finska borgerliga partierna. Efter att Allmogeförbundet hade meddelat att de tänkte gå till val i ett eget svenskt valförbund med eller utan Bondeför-

bundet slopade Bondeförbundet valförbundsplanerna. Istället ställde alla SFP:s kandidater upp inom ett gemensamt svenskt valförbund. Bondeförbundet och Allmogeförbundet ställde dock upp sina kandidater på separata listor. De förde också helt egna valkampanjer. I avhandlingen visar jag att ett fosterländskt valförbund mellan de borgerliga partierna i Vasa norra och södra valkrets inte skulle ha minskat antalet mandat för vänstern, vilket var det officiella argumentet för ett valförbund. Socialdemokraterna skulle tvärtom antagligen ha fått flera mandat. SFP skulle med största sannolikhet ha förlorat mandat. Däremot skulle Allmogeförbundets kandidater inte ha fått kandidera i riksdagsvalet ifall kretsstyrelsen skulle ha godkänt SFP:s medverkan i ett borgerligt valförbund. I ett borgerligt valförbund fick nämligen endast sådana kandidater som odelat stödde Lapporörelsen och var beredda att godkänna kommunistlagarna delta. Om planerna på ett fosterländskt valförbund skulle ha förverkligats skulle således Bondeförbundet ha säkrat sig om att alla svenska borgerliga mandat i Vasa norra- och södra valkrets skulle ha tillfallit Bondeförbundets kandidater. Min tolkning visar att Bondeförbundet ville utnyttja Lapporörelsens krav på ett borgerligt valförbund för att förhindra det liberala Allmogeförbundets kandidater från att få mandat i riksdagen. Utan Allmogeförbundets riksdagsledamöter skulle SFP ha börjat föra en mera högerinriktad politik, vilket skulle ha gynnat Bondeförbundets medlemmar.

I början av 1920-talet hade Allmoge- och Bondeförbundet haft olika åsikter om religionsfrihet, värnplikt och kolonisationslagen. I slutet av 1920-talet fanns det dock enbart en fråga kvar som delade bönderna i Svenskösterbotten i två fraktioner, nämligen inställningen till importtullar på spannmål. Det liberala Allmogeförbundet var starkt emot alla former av tullar på importvaror. Dessa skulle enligt Allmogeförbundet endast leda till högre priser för konsumenterna. Allmogeförbundet profilerade sig som en fraktion som i första hand ville driva småbrukarnas intressen. För småbrukarna på den svenskösterbottniska landsbygden var det ofta smöret som gav den extra inkomsten. Smör var en viktig exportvara bland jordbruksprodukterna under mellankrigstiden. Istället för importtullar på spannmål ville Allmogeförbundet ha exportpremier på smör. Inom Bondeförbundet som hade bildats år 1926, var ett införande av högre tullar på importerat spannmål, så kallade skyddstullar, den viktigaste politiska frågan år 1930. Medlemmarna i Bondeförbundet ville trygga en inhemsk spannmålsproduktion och de ansåg att ända sättet att göra detta var att höja priset på importerat spannmål med höga importtullar. Det här var också åsikter som Österbottens svenska lantbrukssällskap och de övriga lantbrukssällskapen och producentorganisationerna i landet omfattade vid samma tid. I Österbotten var samarbetet mellan Bondeförbundet och lantbrukssällskapet intensivt. Majoriteten av styrelsemedlemmarna i Österbottens svenska lantbrukssällskap var även medlemmar i Bondeförbundet.

De finska borgerliga partierna var i regel positivt inställda till höga importtullar på spannmål, men även i dessa partier fanns det falanger som inte ville höja importtullarna. Inom till exempel Agrarförbundet fanns en småbrukarfalang som var starkt kritisk mot höga skyddstullar på spannmål. Lapporörelsen hade aldrig något eget jordbrukspolitiskt program och Lapporörelsen ställde heller aldrig upp som ett politiskt parti i riksdagsval i Finland. Andra studier där deltagarna i bondetåget har kartlagts har dock visat att det i regel var större producenter som sympatiserade med Lapporörelsen. I det politiska partiet Isänmaallinen kansanliike (IKL) som brukar kallas för Lapporörelsens arvtagare fanns en stark vilja att skydda landets spannmålsproduktion med höga importtullar på spannmål. Bland de större producenterna fanns på den här tiden en samspelt positiv inställning till skyddstullar på spannmål. Ett minskat inflytande för socialisterna och representanter för småbrukarfalanger

i stil med Allmogeförbundet i riksdagen skulle således inte bara säkerställa ett godkännande av de så kallade kommunistlagarna utan även säkra ett godkännande av förhöjda importtullar på spannmål. I Svenskösterbotten hade de riksdagsmän som hörde till Allmogeförbundet röstat mot tullförhöjningar på importspannmål så sent som hösten 1929. Ett borgerligt valförbund skulle ha säkerställt att dessa riksdagsmän inte skulle ha omvalts eftersom de inte skulle ha fått kandidera.

Det var i regel större producenter som odlade brödsäd i sådan mängd att det blev över till försäljning som hade någon praktisk nytta av importtullar på spannmål. Småbrukarna odlade i regel för husbehov. Bland de bönder som deltog i bondetåget till Helsingfors från Korsholm var medelåkerarealen betydligt högre än bland kommunens bönder överlag. Min jämförelse mellan de röster som tillföll Bondeförbundet i riksdagsvalet och andelen större producenter i kommunen visar att sådana riksdagskandidater som förespråkade höga skyddstullar på importerat spannmål fick flest röster i sådana kommunerna som hade en större andel större producenter. Bondeförbundets skyddstullsvänliga kandidater fick dock även en stor andel röster i en del kommunerna med en stor andel småbrukare. Avvikelsena kan förklaras med en stark kommunal ledares positiva inställning till Lapporörelsen. Avvikelsena kan även förklaras med gårdarnas produktionsinriktning. Bondeförbundets lokalavdelningar fanns i huvudsak i kommunerna söder om Vasa. I dessa kommuner odlades en större andel råg än i kommunerna norr om Vasa. I kommunerna i norra Svenskösterbotten dominerade i regel animalieproduktionen bland bönderna. En jämförelse mellan valresultatet i riksdagsvalet 1930 och andelen odlad areal brödsäd i de svenskösterbottniska kommunerna visar att det lappovänliga Bondeförbundet fick en större andel av rösterna i sådana kommuner där en större andel av den odlade arealen var brödsäd. Det var också främst i dessa kommuner som brödsädesodlingen gick starkt framåt efter att riksdagen höjde importtullarna på spannmål efter riksdagsvalet 1930.

Småskaligheten i min studie möjliggör en mångsidig analys av händelseförloppet i Svenskösterbotten sommaren 1930. Genom det mikrohistoriska angreppssättet har jag kunnat sammankoppla olika orsaker till Lapporörelsens uppkomst. Mikrohistorien har gjort det möjligt att synliggöra de lokala aktörerna, såväl föreningar som personer, och det nätverk dessa har hört till och utnyttjat när de har mobiliserat ett avståndstagande mot eller ett ställningstagande för Lapporörelsen. Det har varit möjligt att studera individer och lokala sammanslutningar i flera olika sammanhang och synliggöra sambandet mellan dessa grupper och den inställning som de hade till Lapporörelsen. Samtidigt brister min studie i det avseendet att jag endast undersöker en kontext, det vill säga den svenskösterbottniska landsbygden. Jag har inte gjort någon komparativ studie med andra regioner för att jämföra de svenskösterbottniska böndernas agerande med andra regioner. Till exempel har jag inte undersökt om frågan om skyddstullar var lika omdebatterad bland bönderna i de finska kommunerna eller de svenskspråkiga bönderna i Nyland och Åboland som bland de svenskösterbottniska bönderna. Jag har heller inte sett på om det fanns lokala konflikter i form av religiösa väckelserörelser, olika agrarpolitiska fraktioner eller andra former av konflikter på landsbygden i andra regioner. Orsaken till min avgränsning är rent arbetsekonomisk. Eftersom jag endast fokuserar på en region och gör fördjupade studier i två lokalsamhällen är också en del fenomen unika och inte jämförbara med nationella förhållanden.

Jag strävar inte efter att försöka bevisa att Svenskösterbotten på något sätt var unikt och löd under sina egna lagar gällande Lapporörelsen. Inte heller vill jag motbevisa de nationella förklaringsmodeller som redan finns angående uppkomsten av Lapporörelsen. Min studie

visar dock att de nationella förklaringsmodeller som finns till Lapporörelsens uppkomst inte bär i en svenskösterbottensk kontext. Antikommunismen ensam är inte en tillräcklig förklaring till lappomobiliseringen i Svenskösterbotten. På den svenskösterbottensiska landsbygden där det saknades en stark och välorganiserad arbetarrörelse blev ett ställningstagande för Lapporörelsen en konservativ reaktion mot andra nya religiösa och politiska organisationer som fick symbolisera omoralen i samhället, på motsvarande sätt som kommunisterna fick symbolisera omoralen i samhället på sådana orter där det fanns starka och väletablerade arbetarrörelser. Genom att stöda Lapporörelsen ville bönderna även säkra sig om en fördelaktigare jordbrukspolitik.

Allmogeförbundet, Bondeförbundet, Fredsrörelsen, frikyrkorna och spannmålstullarna har inte lyfts fram i tidigare studier som bakomliggande faktorer till ett ställningstagande för eller emot Lapporörelsen. Förklaringen till detta ligger i att dessa rörelser och fenomen inte syns på en nationell nivå. Så var också de fyra förstnämnda rörelserna explicit svenskösterbottensiska fenomen. Det har inte funnits dylika organisationer i de finska kommuner som har studerats. Samtidigt är dessa faktorer inte så unika att de inte går att placera in i en större nationell kontext. Bondeförbundet och Allmogeförbundet fanns inte någon annanstans än i Svenskösterbotten. Däremot fanns det småbrukarorganisationer och större producentförbund på finska orter som förespråkade en liknande politik som Allmogeförbundet respektive Bondeförbundet ville föra. I Agrarförbundet fanns också en liknande splittring som inom Svenska Folkpartiet, men småbrukarna i Agrarförbundet organiserade sig aldrig inom separata fraktioner. På finskt håll hörde många av småbrukarorganisationerna i till den politiska vänstern, vilket har gjort att forskare har förklarat ett motstånd mot medlemmarna i dessa organisationer som ett uttryck för antikommunism. I Svenskösterbotten bands dock Allmogeförbundet och Bondeförbundet samman inom ett borgerligt parti av viljan att försvara det svenska språket trots att de gällande de jordbrukspolitiska frågorna hade totalt olika syn.

Studien visar att det i ett lokalsamhälle går att hitta unika orsaker till historiska fenomen. I det här sammanhanget har Svenskösterbotten varit ett synnerligen tacksamt område att studera just på grund av den komplexitet som möter oss på den svenskösterbottensiska landsbygden år 1930 i form av ett mycket aktivt föreningsliv och mångsidigt religiöst liv samt framförallt de politiska motsättningar som fanns mellan bönderna och som drevs till sin yttersta spets just genom Lapporörelsen. Lokala konflikter och deras betydelse för ett ställningstagande för eller emot Lapporörelsen går inte att synliggöra i en nationell studie. Fredsrörelsen och frikyrkorna var lokala fenomen som var betydligt starkare och hade en betydligt större synlighet på den svenskösterbottensiska landsbygden än på annat håll i landet. De politiska motsättningarna mellan Allmogeförbundet och Bondeförbundet har gjort att den olika inställningen till spannmålstullarna bland bönderna är speciellt synlig i Svenskösterbotten. Eftersom de två fraktionerna hade egna språkrör i form av dagstidningar är det också möjligt att följa med debatten mellan fraktionerna. I de nationella studier som har gjorts om Lapporörelsen har inte tullfrågan lyfts fram som en bakomliggande orsak till böndernas stöd av Lapporörelsen eftersom bönderna inte har undersökts som en specifik grupp bland dem som tog ställning för Lapporörelsen. Framtida forskning får visa om de modeller som jag har presenterat i den här studien äger generell giltighet eller inte.

BILAGA 1.

DELTAGARE I BONDETÅGET I ÖSTERBOTTENS BATALJON

Kommendör: Astley W Rodén

Adjutant: Walfrid Sundqvist

I. KOMPANI CHEF: BIRGER ÅMINNE

GAMLAKARLEBY	Lillbroända, Alfred	Andersén, J.A.
Wevar, Wäinö	Andtbacka, Joel	
Bäck, Ernst	Storbjörk, Anders	PURMO
Sundström, John	Skuthälla, Emil	Källman, Johan
Prest, Anders Richard	Åkerlund, Birger	Nyqvist, Johan
Palm, Wilhelm	Holgers, Wiktor	Emaus, Alfred
Hackzell, A.	Hellman, Artur	Olin, Anders
Kronqvist, A.	Strandvall, Joh.	Mattjus, Johan
Johansson, Artur	Hästö, August	Nystrand, Matts
Sarén, Max	Gripenberg, Paul	Nyman, Alfred
Rudbäck, Bertel	Engård, Herman	Tamminen, Kalervo
Slotte, Gustav	Lilbjörk, Joh	Björk, Wiktor
	Westerholm, Clas	Stenbacka, Anders
KARLEBY	Skuthälla, Ture	Käcko, Jonas
Korp, Ernst	Andtbacka, Eskil	Björk, Herman
Nygård, Antti	Nynäs, Magnus	Svarvar, Viktor
Nygård, H.	Snåre, Sigfrid	Danielsson, Paul ¹
Witick, E.	Åminne, Runar	
Räbb, Torsten	Boholm, Leander	ESSE
Finnilä, Herman	Björkman, Johannes	Kjellman, Anders
	Weegar, Johannes	Punsar
ÖJA	Lillsunde, Nestor	
Tjärü, Teodor	Andtbacka, Hjalmar	JEPPÖ
Sundfors, Evert	Bjons, Eino	Essen, von E.R.
Sveins, Lennart	Sandbacka, Wilhelm	Essen, von C.D.
Jakobsén, Edvard	Björklund, Teodor	Essen, von G.R.
Boberg, Emil	Byfält, Oskar	Westergren, E.H.
Sundell, Herman		
Åkerblom, Arvid	JAKOBSTAD	ORAVAIS
Björkskog, Alfred	Wikstrand, Johan	Rosenberg, J.Vilhelm
Kortell, Leander	Wentola, Gustaf	Blomberg, Edvard
Finnäs, John	Rönback, Leonard	Sigfrids, Sven
	Granqvist, Erik	Salström, T.
KRONOBY		Lygdman, Georg
Storbjörk, Johannes	PEDERSÖRE	Karls, Gustav
Lindwall, Jakob	Nylander, Bruno	Stenbacka, Erling
Larson, Wiktor	Hohne, Elis	Stenbacka, Wilhelm
Rudnäs, Teodor	Åkerholm, Johan	Thors, Jakob
Hoffstedt, Knut	Franzén, Anders	Granroth, Erik
Björklund, Paul	Ång, Johan	Holmström, Edvard

Källa: Arvo Kokko, *Lapuan Laki I*, Haapamäki 1930, Intervjuer och sagesmän (se källförteckningen).

På Kokkos lista är en del personer namngivna med efternamn och första bokstaven i förnamnet. Jag har valt att skriva ut hela namnet i de fall där jag har varit säker på personens förnamn. Torsten Räbb (Karleby), Herman Finnilä (Karleby), Paul Danielsson (Purmo), Viktor Svarvar (Purmo), Reino Pihlainen (Malax), Sulo Reini (Petalax) och Edvard Holmberg (Oravais) finns inte med på Kokkos lista. Mina sagesmän har dock intygat att dessa män trots allt deltog i bondetåget. Alla svenskspråkiga deltagare från Vasa saknas. Flera andra deltagare saknas även på listan.

II. KOMPANI CHEF: ERIC VON TROIL

KORSHOLM	Sabel, Axel	Pihlainen, Reino
Loo, Evert	Ståhl, Hugo	
Ståhl, Matts	Beijar, A. Edvard	PÖRTOM
Bengs, Johannes	Skjäl, Abraham	Andersson, J.
Pada, Johannes	Smeds, Gideon	Storlund, J.
Berger, Anton	Martola, Joh.	Mattlar, M.
Nyman, Edvard	Sand, Arvid	Stoor, M.
Wikman, Oskar	Norrgård, August	Ketola, Matts
Lall, Albert	Lång, Gunnar	Åkerblom, J.
Martola, Richard	Backman, Herman	Norrbo, K.
Muukare, August	Waxlax, Uno	Storsjö, A.
Pada, Artur		
Pått, Edv.	SOLV	PETALAX
Risku, Mikko	Herrgård, Wilh.	Storgård, August
Finne, August	Helenelund, Edvard	Ståhl, Reinhold
Mara, August	West, K.	Reini, Sulo
Forth, Herman	West, S.	
Finne, Edvard	Lillbäck, A.	KORSNÄS
Wik, E.	Nygren, A.	Westerback, Karl Johan
Smeds, Karl	Malmberg, K.	Pellfolk, Karl Alfred
Pada, Werner		Backman, Johannes
Helsing, Gustaf	MALAX	Rosenlund, Leander
Bengs, Reinhold	Sund, J.	Eklund, Gunnar
Kull, August	Malmberg, K.	Kansa, Henrik
Forth, Erik	Mattson, E.	
Back, Johannes	Rantamikkola, N.	

III. KOMPANI CHEF: RALF NORRBACK

ÖVERMARK	Nordling, Gunnar	Åback
Franzén, Johan	Södergrann, August	Kronman, Otto
Vikman, K.E.	Sandelin, Valfrid	Björklund, J.V.
Gullans, C.J.	Viik, Oskar	Dähli
Kaarsberg, Adrian	Nix, Oskar	
Bränn, K.E.		KRISTINESTAD
Franzén, L.	KASKÖ	Stenlund, Gustav
Franzén, K.I.	Wallinkoski, Ilmari	Nickels, I.
Lagerström, K.O.	Risku, F.S.	Långvik, Johan Edvin
Thorsén, A.	Selander	Axén, Bror
Lybäck, E.	Frostell, Gunnar	Runeberg, Einar
Söderlund, E.A.	Jarmo Ollila ²	
		SIDEBY
NÄRPES	TJÖCK	Grankull, Gunnar
Kamb, Karl Johan	Gussén, Henrik	Norrback, A.
Unis, Eskil	Erlands, K.J.	Westervik, Selim
Hummelstedt, Eskil	Erlands, J.H.	Hanses, A.
Pihlgren, John	Ek, Viktor	
Manngård, Olof	Lindholm, Axel	REPLOT
Mangs, Karl Johan		Westerholm, Herman
Norrback, Karl August	LAPPFJÄRD	Rönnkvist, Abraham
Herrmans, Paul	Molander, Nils	Berg, A.
Winter, Oskar	Björkses, Otto	

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Otryckta källor

Brages pressarkiv

Allmänna avdelningen, politiska organisationer i Österbotten, Lapporörelsen, Österbottens svenska lantbrukssällskap.
Biografiska avdelningen.

Handskriftsavdelningen vid Åbo Akademis bibliotek (HÅAB).

Max von Bonsdorffs brevsamling.
Ernst Estlanders brevsamling.
Ragnar Furuhjelms brevsamling.
Edwin Stenwalls brevsamling.

Kommunalarkiv

Korsholms kommuns arkiv
    Fullmäktigeprotokoll 1930
    Centralvalnämndens handlingar 1930.
Korsnäs kommuns arkiv
    Fullmäktigeprotokoll 1930
    Centralvalnämndens handlingar 1930.
Kristinestad kommuns arkiv
    Fullmäktigeprotokoll 1930
    Centralvalnämndens handlingar 1930.
Kronoby kommuns arkiv
    Fullmäktigeprotokoll 1930
    Centralvalnämndens handlingar 1930.
Larsmo kommuns arkiv
    Fullmäktigeprotokoll 1930
    Centralvalnämndens handlingar 1930.
Nykarleby kommuns arkiv
    Fullmäktigeprotokoll 1930
    Centralvalnämndens handlingar 1930.
Närpes kommuns arkiv
    Fullmäktigeprotokoll 1930
    Centralvalnämndens handlingar 1930.
Pedersöre kommuns arkiv
    Fullmäktigeprotokoll 1930
    Centralvalnämndens handlingar 1930.
Vörå kommuns arkiv
    Fullmäktigeprotokoll 1930
    Centralvalnämndens handlingar 1930.

Korsholms bibliotek

K.V. Åkerbloms samling,
    Dagboksanteckningar 1930.

Krigsveteranmuseet i Vasa

Matrikel över medlemmarna i Norra Korsholms skyddskår.

Närpes församlingsarkiv

Berättelse över Närpes församlings tillstånd under åren 1927–1931.

Uppgifter från Närpes församling angående dess liv och tillstånd under åren 1922–1927.

Riksarkivet (RA)

Jordbruksstyrelsens arkiv,

Material rörande den allmänna lantbruksräkningen 1929–1930.

Kai Donners arkiv,

Handlingar rörande Lapporörelsen.

Norra Korsholms skyddskårs arkiv,

Mötesprotokoll 1929–1930.

Närpes skyddskårs arkiv,

Mötesprotokoll 1929–1930.

Yttermark skyddskårs arkiv,

Mötesprotokoll 1929–1930.

Statistikcentralens arkiv

Resultatet i riksdagsvalet 1930 i Vasa norra och södra valkrets.

Valblanketter riksdagsvalet 1930.

Svenska Centralarkivet i Helsingfors

Kretsstyrelsen för Svenska folkpartiet i Vasa läns södra valkrets,

Mötesprotokoll 1920–1935.

Svenska riksdagsgruppen,

Mötesprotokoll 1929.

Svenska litteratursällskapets arkiv (SLSA)

Petter Forsströms privatarkiv,

Brevsamlingen.

Henrik Uno Wredes privatarkiv,

Vasa landsarkiv (VLA)

Artturi Leinonens privatarkiv.

Alvar Sundells privatarkiv.

Edvard Helenelunds privatarkiv.

Norra Korsholms lantmannagilles arkiv,

Mötesprotokoll 1928–1930.

Södra Korsholms lantmannagilles arkiv,

Mötesprotokoll 1928–1930.

Häradsskrivaren i Pedersöre härad,

Mantalslängder 1930.

Häradsskrivaren i Korsholms härad,

Mantalslängder 1930.

Häradsskrivaren i Närpes härad,
Mantalslängder 1930.
Österbottens svenska lantbrukssällskaps arkiv,
Årsböcker
Mötesprotokoll.

Österbottens traditionsarkiv (ÖTA)

Bertel Matssons privatarkiv,
Dagboksanteckningar 1930.
Vasa Skyddskårs arkiv.
Tjock Skyddskårs arkiv.

Sagesmän

Intervjuer gjorda av Johanna Bonäs.
Helmer Bergvik, Tjock 6.10.2000.
Christer Boucht, Vasa 4.7.2000 och 31.3.2009.
Edvin Franzén, Helsingfors, 22.4.2009.
Lennart Franzén, Pedersöre, 21.5.2000.
Nelly Fågelbärj, Munsala 21.5.2000.
Bror Helenelund, Solf, 21.4.2009.
Sven Hästbacka, 21.8.2000.
Gösta Karlsson, Larsmo 21.8.2000.
Ingmar Kronqvist, Öja, 21.8.2000.
Fjalar Rosenlöf, Vasa, 31.3.2009.
Elly Sigfrids, (född Jern), Korsholm, 21.4.2009.
Bertel Smeds, Veikars 11.8.2000.
Inga Vienonen, Oravais 11.7.2000.
Johannes Weegar, Pörtom 24.4.2000.

Tryckta källor och litteratur

Tidningar

Arbetarbladet (Abl) 1930.
Hufvudstadsbladet (Hbl) 1930.
Kaskö tidning (KT) 1930.
Pedersöre tidning (PT) 1930.
Stockholms dagblad 1930.
Sydösterbotten (SÖ) 1930.
Vasabladet (Vbl) 1925, 1927–1928, 1930–1931, 1934–1936, 1941, 1968, 1993, 2010.
Vasa-Posten (VP) 1930.
Åbo Underrättelser (ÅU) 1941.
Österbottens Bondetidning (ÖBt) 1929–1932.
Österbottningen (ÖB) 1930.
Österbottniska Posten (ÖP) 1930.

Tidskrifter

Aktivisten 1930.
Frid på jorden (Fpj) 1930.

Kyrkans Ungdom (KU) 1930.
 Landsbygden 1935.
 Lantmän och Andelsfolk (LoA) 1929–1930.
 Missionsstandaret 1930, 2006.
 Människovännen 1930.
 Odal mannen 1919.
 Skyddskårsten 1930.
 Spes Patriae 1930.
 Sändebudet 1930.
 Tiden 1930.
 Tidskrift för Finlands svenska lantmän, 1929–1930.
 Zions Missionstidning 1930.
 Svensk Höger. Organ för Svenska Landsförbundet för Borgerlig samhällsutveckling och Bondeförbundet i Österbotten, 1933.

Riksdagens bibliotek

Senare riksdagen 1929, Handlingar III–V (Helsingfors 1930).
 Valtiopäivät 1929, Pöytäkirja I, Istunnot 1–35 (Helsinki 1930).
 Valtiopäivät 1929, Pöytäkirjat II, Istunnot 36–57 (Helsinki 1930).

Samtida publikationer

Castrén, Kaarlo, *Vad Lapporörelsen är och vill* (Helsingfors 1930).
 Danielsson, Paul, *Vad kräver det nuvarande läget av oss?* (Helsingfors 1930).
Den svenska landsbygdens samling: En redogörelse för Allmogeförbundets organisation och syften, skrivet av förbundets sekreterare fil. dr. V.F. Johansson, samt förbundets program och stadgar (Helsingfors 1925).
 Ernst von Born, *Svensk riksdagspolitik* (Lovisa 1931).
Finlands svenska befolkning och Lapporörelsen (Hangö 1930).
Finlands officiella statistik (FOS) årsböcker 1929–1930.
 Frey, Alexander, *Riksdagen och näringslivet - Riktlinjer för vår ekonomiska politik* (Helsingfors 1931).
Fria ord. Artiklar och uttalanden i svenskspråkiga tidningar om Lapporörelsen, bondetåget och den politiska ställningen i detta nu (Hangö 1930).
 Föredrag vid SFP:s grupp för borgerlig samverkan valmöte i Åbo i september 1930.
 Furuholm, Ragnar, *Svensk riksdagspolitik* (Helsingfors 1930).
 Gummerus, Hermann, *De gamla ledarna och den nya tiden* (Helsingfors 1930).
 Hornborg, Eirik, *Den stora frågan* (Helsingfors 1930).
Inför valet- Antingen eller, SFP:s grupp för borgerlig samverkan (Helsingfors 1930).
 Ingman, Lauri, *The Lapua Anti-Communist movement in Finland* (Helsinki 1930).
Interurbana telefonkatalogen 1929–1930, Kommuner i Gamlakarlebynejden (Helsingfors 1930).
 Kajan, Arvid, *Lappoaktionen* (Hangö 1930).
 Karsten, Ossian, *Lapporörelsen och dess motståndare* (Helsingfors 1930).
Lapporörelsen. Dess uppkomst och utveckling, dess syften och möjligheter. Lapuan liikkeen vuosikertomus v:lta 1929–30 (Lapua 1931).
 Mörne, Arvid (Helsingfors 1930).
 Norrmén, Pehr H., *Svensk riksdagspolitik* (Helsingfors 1930).
 Nyman, K. Fr., *Tankar i dagens frågor* (s.l. 1930).
 Palmgren, Axel, *Varför och huru?* (Helsingfors 1930).

- Rosenqvist, Georg Gustaf, *Lapporörelsen. Mål, motiv och medel* (Lovisa 1930).
Suhteellinen vaalitapa ja enemmistövaalit: Tohtori Kai Donnerin Lapuan kokouksessa 22p:nä marraskuuta 1930 pitämä esitelmä (Helsinki 1931).
Talonpoikain marssi (Porvoo 1930).
Talonpoikaismarssi 7.7.1930. Painettu ohjelma ja järjestyssäännöt (Helsinki 1930).
Vasanejdens telefonkatalog 1930 (Vasa 1930).
 Westman, Vilhelm, *I dagens frågor* (Hangö 1930).
Årsskrift för Finlands svenska nykterhetsförbund 1905–1930 (Vasa 1930).

Lantmäteriverket i Vasa

- Finlands ekonomiska karta 1:100000. Blad VIII:3 : Vasa/upprättad å lantmäteristyrelsen 1913, rättad 1923 (Helsingfors 1923).

Litteratur

- Ahlskog, Greta, ”Pundars bebyggelsehistoria”, ingår i *Helsingby-Karkmo förr och nu*, Hembygdsinventeringsgruppen (Vasa 2010).
- Ahti, Matti, *Aktivisterna och Andersson* (Helsingfors 1991).
- Alapuro, Risto, ”Mass support for fascism in Finland”, ingår i *Who were the Fascists? Social roots of European Fascism*, red. Uglevik, Larsen, Hagtvet, Myklebust (Bergen 1980).
- Alapuro, Risto, *Akateeminen Karjala-seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvuilla* (Helsinki 1973).
- Alapuro, Risto, *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933* (Porvoo 1994).
- Alapuro, Risto, ”The Finnish Civil War, Politics and Microhistory”, ingår i *Between Sociology and History. Essays on Microhistory, Collective Action and Nation-Building*, red. Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila och Matti Peltonen, *Studia Historica* 70 (Helsinki 2004).
- Allardt, Erik, Alapuro, Risto, ”The Lapua Movement. The Threat of Rightist Takeover in Finland 1930–1932”, ingår i *The Breakdown of Democratic Regimes II. Europe*, red. Juan J. Linz & Alfred Stepan (Baltimore 1978).
- Allardt, Erik och Starck, Christian, *Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta* (Juva 1981).
- Anttila, Håkan, ”Näringslivets utveckling i Svenska Österbotten efter år 1867”, ingår i *Svenska Österbottens historia III* (Vasa 1980).
- Anttila, Veikko, *Talonpojasta tuottajaksi. Suomen maatalouden uudenaikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella* (Helsinki 1974).
- Aronsson, Peter, *Bönder gör politik. Det lokala självstyret som social arena i tre smålandssocknar 1680–1850* (Lund 1992).
- Björkstrand, Lars-Erik, *Kyrkans ungdom 50 år* (Vasa 1970).
- Björnsson, Anders, *Skuggor av ett förflutet. Bondeförbundet och trettioalet* (Lund 2009).

Bonsdorff, Göran von och Jernström, Frank, *Från självständighet till Lappo. Svenska folkpartiet 1917–1929* (Ekenäs 1984).

Bonäs, Johanna, *Österbottens svenska lantbrukssällskap 1904–2004. För landsbygdens utveckling i hundra år* (Vasa 2004).

Bonäs, Johanna, *Från bondetåg till Lappoval - Svenskösterbottningarna och Lapporörelsen sommaren 1930*, Avhandling pro gradu i nordisk historia, Historiska institutionen, Åbo Akademi 2001, ÅAB.

Bonäs, Johanna, *De svenskösterbottniska dagstidningarna och Lapporörelsen*, opublicerad fackuppsats i nordisk historia, Historiska institutionen, Åbo Akademi 1999.

Boucht, Christer, *Från paradiset till främsta linjen* (Jyväskylä 1996).

Byn vid Pjelaxfjärden, Hembygdsföreningsgruppen i Pjelax (Vasa 2000).

Cederberg, Kurt, *Gammal bekant i nya kläder: tillbakablick över Kyrkans Ungdoms tidningar från 1912 fram till 2002*, 25.4.2012.
<http://www.kyrkansungdom.nu/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=30>

Cederholm, Mathias, *De värjde sin rätt. Senmedeltida bondemotstånd i Skåne och Småland* (Malmö 2007).

Dahl, Hjalmar, *Finlands svenskar* (Helsingfors 1956).

Dahlbacka, Ingvar, *Den evangeliska rörelsen i Svenska Österbotten 1945–1910* (Åbo 1987).

Dahlbacka, Ingvar, *I väckelsens landskap* (Åbo 1989).

Djupsund, Göran och Karvonen, Lauri, *Fascismen i Finland: Högerextremismens förankring hos väljarkåren 1929–1939*, Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut nr 94 (Åbo 1984).

Ekstrand, Sixten, *Då skall svärden smidas om till plogbillar* (Åbo 1990).

Ekstrand, Sixten, *Mellan nyfolkkyrklighet och nypietism* (Åbo 2001).

Eriksson, Fredrik, *Det reglerade undantaget. Högerens jordbrukspolitik 1904–2004* (Stockholm 2004).

Eriksson, Karl-Erik, *SFP och Lapporörelsen*, Avhandling pro gradu i historia, Historiska institutionen, Helsingfors Universitet 1975.

Forsberg, John, *I kamp för människovärdet. FSN:s förbunds 50-åriga verksamhet 1905–1955* (Vasa 1955).

Frikyrkorna i Svenskfinland, red. Camilla och Bernt Klockars (Åbo 1999).

Fågelbärj, Nelly, "Kulturarvet förpliktar!", ingår i *He ska lengär havas än järas*, ett arbete av studiecirkeln Gnistan (Lovisa 1978).

Ginzburg, Carlo, *Osten och maskarna* (Stockholm 1983).

Ginzburg, Carlo, *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista* (Tampere 1996).

Gullmets, Håkan, "Tiden efter 1918", ingår i *Finbyboken - Om en by i Närpes*, red. Håkan Gullmets (Vasa 1989).

Gunnarsson, Karl, *Bland bönder och godsägare i Svenska Finland* (Helsingfors 1935).

Gustavsson, Henry, Zilliacus, Lars, *Svenska lantbruksproducenternas förbund 1910–1985* (Helsingfors 1985).

Götlind, Anna, Kåks, Helena, *Handbok i konsten att skriva mikrohistoria* (Stockholm 2004).

Haavio, Ari, *Suomen uskonnolliset liikkeet* (Porvoo 1965).

Hamberg, Marina, *Agrar protest. Lapporörelsens, IKL:s och krisrörelsernas politiska ideologi* (Åbo 1990).

Hanski, Jari, *Juutalaisviha Suomessa 1918–1944* (Jyväskylä 2006).

Helelä, Timo, *Työnseisaukset ja teolliset suhteet Suomessa vuosina 1919–1939* (Helsinki 1969).

Hjerppe, Riitta, Lamberg Juha-Antti, "Changing structure and organisation of foreign trade in Finland after Russian rule", ingår i *Economic Change and the National Question in Twentieth-Century Europe*, red. Alice Teichova, Herbert Matis, Jaroslav Patek (Cambridge 2000).

Hornborg, Harald, *De fann sin väg* (Tammerfors 1965).

Huttula, Tapio, *Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929–1932* (Helsinki 2000).

Hyvämäki, Lauri, *Sinistä ja mustaa. Tutkielmia Suomen oikeistoradikalismista* (Helsinki 1971).

Hämäläinen, Pekka Kalevi, *Nationalitetskampen och språkstriden i Finland 1917–1939* (Helsingfors 1969).

Jansson, Hans-Erik, "Johan Inberr - baptistpionjär", *Missionsstandaret* 6:2006.

Jern, Kurt, "Korsholmsbygden genom seklerna", ingår i *Ett vrångt och svårt folk. Korsholm under 650 år*, red. Svenolof Karlsson (Vasa 2000).

Jern, Levi, *Fädernesarvet* (Helsingfors 1957).

Johansson, Tore, Thullberg, Per, *Samverkan gav styrkan. Lantbrukarnas föreningsrörelse 1929–1979* (Stockholm 1979).

Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo, Nevakivi, Jukka, *Finlands politiska historia 1809–1999* (Helsingfors 2000).

Jutila, K.T., *Suomen maatalous ja maatalouspolitiikka 20. vuosisadalla* (Helsinki 1936).

Jutikkala, Eino, *Suomen talonpojan historia* (Åbo 1958).

Jutikkala, Eino, ”Omavaraiseen maatalouteen”, ingår i *Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi*, red. Jorma Ahvenainen m.fl. (Helsinki 1982).

Jämsén, Asko, *Alavuden historia II* (Jyväskylä 1991).

Järvisseudun historia II. Kunnallishallinnon toteuttamisesta 1970-luvulle, red. Toivo Nygård (Vaasa 1983).

Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja, red. Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen, Kari Teräs (Tampere 2010).

Kaila, Juha, *Tuli mitä tuli, leipä ensin – Maalaisliiton ruispolitiikka vuosien 1919–1930 valtiopäivällä*, Suomen historian pro gradu- tutkielma, Jyväskylän yliopisto historian laitos 1999.

Kajan, Arvid, *Lappoaktion* (Hangö 1930).

Kalax – En by i förändring, red. Börje Sidbäck (Närpes 1998).

Karlsson, Roland, *Skyddskårsverksamheten i Pargas mellan åren 1918 och 1939*, avhandling pro gradu i nordisk historia, Historiska institutionen, Åbo Akademi 1999, ÅAB.

Kananen, Ilkka, *Elintarvikepulasta omavaraisuuteen 1917–1949. MTK ja Suomen maatalouspolitiikka* (Raumo 1986).

Karvonen, Lauri, *From White to Blue and Black. Finnish Fascism in the Interwar Era* (Helsingfors 1988).

Karvonen, Lauri, *Lapporörelsen och IKL. Finländska varianter på mellankrigstida fascistiska strömningar*, Meddelanden från Ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi serie A:216 (Åbo 1982).

Karvonen, Lauri, Lindström, Ulf, *Finland, en politisk loggbok* (Stockholm 1986).

Karvonen, Lauri, ”I stormens öga: Svenska folkpartiet, språkstriden och Lapporörelsen”, ingår i *Svenska folkpartiet genom 100 år*, red. Siv Sandberg (Helsingfors 2006).

Kasekamp, Andres, ”Radical Right-Wing Movements in the North-East Baltic”, *Journal of Contemporary History*, Vol 34(4) 1999, s. 587–600.

Klinge, Matti, *Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta* (Helsinki 1983).

Klinge, Matti, *Finlands historia 3. Kejsartiden* (Helsingfors 1996).

Kojonen, Eero, *Alahärmän historia II. Alahärmän alueen vaihteet kunnan ja kirkkoherrakunnan perustamisesta eli kevästä 1867 vuoteen 2000* (Vaasa 2004).

Kokko, Arvo, *Lapuan laki I. Talonpoikaisliike Suomessa* (Huopalahti 1930).

Korjus, Jaakko, *Vihtori Kosola. Legenda jo eläessään* (Porvoo 1976).

Kosola Vihtori, *Viimeistä piirtoa myöten. Muistelmia elämäni varrelta* (Jyväskylä 1986).

Köll, Anu Mai, "Economy and ethnicity in the hands of the state: Economic change and the national question in twentieth-century Estonia", ingår i *Economic Change and the National Question in Twentieth-Century Europe*, red. Alice Teichova, Herbert Matis, Jaroslav Patek (Cambridge 2000).

Lackman, Matti, *Taistelu talonpojasta. Suomen kommunistien puolueen subde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin 1918–1939* (Oulu 1985).

Lackman, Matti, "Pulaliike ja kansanpuolue – Piirteitä 1930-luvun alun liikehdinnästä", ingår i *Ylivieskan kirja*, red. Aaro Harju, Erkki Laitinen (Kokkola 1981).

Lamberg, Juha-Antti, *Taloudelliset eturyhmät neuvotteluprosessissa. Suomen kauppasopimuspolitiikka 1920–1930-luvulla* (Helsinki 1999).

Lantmannagillena i Korsholm, red. Ingmar Pörn (Vasa 2000).

Laulajainen, Pertti, *Sosiaalidemokraatti vai kommunisti. Vaaliekologinen tutkimus Suomen poliittisen työväenliikkeen jakautumisesta kansalaissodan jälkeen* (Mikkeli 1979).

Laulajainen, Pertti, "Vänsterradikalismen i finska Lappland", ingår i *Nordkalotten i politiken*, red. Ulf Lindström och Lauri Karvonen (Lund 1983).

Le Roy Ladurie, Emmanuel, *Montaillou. En Fransk by 1294–1324* (Stockholm 1980).

Levi, Giovanni, *Aineton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa* (Helsinki 1992).

Leväniemi, Veikko, "Politiikka ja maanpuolustus", ingår i *Järvisseudun historia II: Kunnallishallinnon toteuttamisesta 1970-luvulle*, red. Toivo Nygård (Vaasa 1983).

Linde, Martin, *I fädrens spår? Bönder och överhet i Dalarna under 1700-talet* (Hedemora 2009).

Lindfors, Sven E., *Frikyrkorörelsens i Vasa uppkomst och utveckling* (Vasa 1983).

Lindström, Ulf, *Fascism in Scandinavia 1920–1940* (Lund 1985).

Louheranta, Olavi, *Siperiaa sanoiksi. Uralilaisuutta teoiksi. Kai Donner poliittisena organisaattorina sekä tiedemiehenä antropologian näkökulmasta* (Helsinki 2006).
<<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/vall/sosio/vk/louherantalsiperiaa.pdf>>1.4.2011

Långbacka, Karl David, *Fraktionsstriden inom SFP i Österbotten 1919–1935*, avhandling pro gradu i nordisk historia, Historiska institutionen, Åbo Akademi 1985, ÅAB.

Långbacka, Karl David, ”Fraktionsstriden inom Svenska folkpartiet i Österbotten 1919–1935”, *Historisk tidskrift för Finland* 1985:447–462.

Meinander, Henrik, *Finlands historia del IV* (Helsingfors 1999).

Meinander, Henrik, ”Svenska folkpartiet och Finland. En 100-årig gemenskap”, ingår i *Svenska folkpartiet genom 100 år*, red. Siv Sandberg (Helsingfors 2006).

Mikkilä, Timo, *Pohjanmaan patriootti. Artturi Leinonen eteläpohjalaisena vaikuttajana ennen talvisotaa* (Jyväskylä 2000).

Modin, Ulf, ”Finlandssvenskarna och Lapporörelsen”, *Vasabladet* 8.8.1993.

Mohlin, Yngve, *Bondepartiet och det moderna samhället 1914–1936. En studie av svensk agrarianism* (Umeå 1989).

Mylly, Juhani, *Maalaisliitto 1918–1939. Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2* (Hämeenlinna 1989).

Nerbøvik, Jostein, *Bönder i kamp. Bygdefolkets krisehjelp 1925–1935* (Oslo 1991).

Niemelä, Jari, *Lääninlampureista maaseutukeskuksiin. Maaseutukeskusten ja niiden edeltäjien maatalousneuvonta 1700-luvulta 1990-luvulle* (Tampere 1996).

Niemelä, Jari, *Talonpoika toimessaan. Suomen maatalouden historia* (Helsinki 2008).

Nieminen, Tommi, ”Ylistaron talonpoikaismarssijat”, ingår i *Kansanliikkeitten Pohjanmaa*, red. Kalervo Ilmanen (Helsinki 1981).

Niinistö, Jussi, *Lapuan liike. Kuvahistoria kansannoususta 1929–1932* (Helsinki 2003).

Niinistö, Jussi, ”Aktivismi perintö”, ingår i *Etelä-Pohjanmaan historia VII 1910-luvulta 1960-luvulle*, red. Raimo Salokangas (Vaasa 2006).

Nordlund, Karl Ivar, *Blad ur Närpes historia. Första delen* (Vasa 1928).

Norrena, Levi, *Talonpoika, pohjalainen ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järvisseudun työväenliikkeestä vuoteen 1939*, Historiallisia tutkimuksia 178 (Helsinki 1993).

Nygård, Henry, *Fram bygdefolk – fram för bonderesningen! Österbottens Svenska Producentförbund 1934–2009* (Vasa 2012).

Nygård, Toivo, ”Suomalainen äärioikeistolaisuus”, ingår i *Suomen sisä- ja ulkopoliittisia ongelmia itsenäisyyden alun ja toisen maailmansodan aikana*, red. Toivo Nygård (Jyväskylä 1981).

Nygård, Toivo, *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Ideologiset juuret, järjestöllinen perusta ja toimintamuodot*, Studia Historica Jyväskyläensia 25 (Jyväskylä 1982).

Nyholm, Runar, Wester, Holger, *Kiitola. Mjöltnars hemman och Mirka i Jeppo 1551–1983* (Vasa 1983).

Nykvist, Nils-Erik, *Aktivism och passivt motstånd i södra Svenskösterbotten 1899–1918* (Vasa 1988).

Nykvist, Nils-Erik, ”Svenska Österbotten och rikspolitiken”, ingår i *Svenska Österbottens historia II* (Vasa 1979).

Näsman, Nils, ”Det religiösa livet”, ingår i *Svenska Österbottens historia II* (Vasa 1979).

Närpes igår och idag, Närpes kommun (Åbo 1974).

Olin, K.G., *Graftonaffären* (Jakobstad 1993).

Paasivirta, Juhani, *Suomen poliittisen työväenliikkeen kehitys* (Porvoo 1949).

Paloheimo, Heikki, ”Eduskuntavaalit 1907–2003”, ingår i *Kansanedustajan työ ja arki. Suomen Eduskunta 100 vuotta*, red. Juhani Mylly (Helsinki 2007).

Peltonen, Matti, *Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa* (Helsinki 1992).

Peltonen, Matti, ”Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus”, förord till Carlo Ginzburg, *Johdolanvoja* (Tampere 1996).

Peltonen, Matti, *Mikrohistoriasta* (Tampere 1999).

Peltonen, Matti, ”Ledtrådar, marginaler och monader. Förhållandet mellan mikro- och makronivå i historieforskningen”, *Historisk tidskrift för Finland* 3:2000, s. 251–264.

Peltonen, Matti, ”Pula ja Pohjanmaa. Etelä-Pohjanmaan maatalous 1930-luvun talouspulan aikana”, ingår i *Maaseutuaiheita – Rural Motifs. Essays in Honour of Professor Leo Granberg*, red. Jouko Nikula, Aleksanteri Series 5/2009.

Peltonen, Matti, ”Voisiko paikallishistorian käsittää toisin? Kylätutkimus, muistitieto ja uusi mikrohistoria”, ingår i *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*, red. Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen och Kari Teräs (Tampere 2010).

Perälä, Reijo, *Lapuan liike ja sanan mahti* (Jyväskylä 1998).

Petalax historia II, Petalax hembygdsförening (Vasa 1983).

Pihkala, Erkki, ”Kauppa sotien välisellä kaudella”, ingår i *Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi*, red. Jorma Ahvenainen m.fl. (Helsinki 1982).

Raikkala, Hannes, *Suojeluskuntain historia III. Kamppaileva kansa. Määrätietoista rakennustyötä rauhanvuosina 1930–1930 sekä sotavuodet 1939–1944* (Helsinki 1964).

Rantatupa, Heikki, ”1930-luvun pulavuodet ja maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat”, ingår i *Suomen maatalouden historia. Kasvun ja kriisien aika 1870–1950-luvulle*, red. Matti Peltonen (Helsinki 2004).

Rangsbj – en strandby i Närpes, Hembygdsinventeringsgruppen i Rangsbj (Vasa 1997).

Rintala, Marvin, *Three generations. The extreme Right Wing in Finnish Politics* (Bloomington, Indiana 1962).

Rytilahti, Risto, *Lapualaiset, keitä he olivat ja mitä he tekivät? Hämeenlinnan seudun Lapuan liike 1929–1932*, Suomen historian pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto 2007 <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02006.pdf>>. 1.10.2010

Rundt, Dennis, *Munsalaradikalismen. En studie i politisk mobilisering och etablering* (Åbo 1992).

Schauman, Henrik, Lilius, Patrik, *Från Lappo till vinterkrig. Svenska folkpartiets historia 1930–1939* (Ekenäs 1992).

Selén, Kari, *Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärkestö ja yhteiskunta 1918–1944* (Helsinki 2001).

Siltala, Juha, *Lapuan liike ja kyyditykset 1930* (Keuruu 1985).

Simonen, Seppo, *Maatalouden historia. Kuvaus maatalouden teknillisestä kehityksestä ja talonpoikaisväestön elämästä kautta aikojen* (Helsinki 1948).

Simonen, Seppo, *Raivaajia ja rakentajia. Suomen maatalouden historia* (Helsinki 1964).

Soikkanen, Hannu, *Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia* (Helsinki 1966).

Sormunen, Esa, *Sivistäviä seuroja, repiviä riitoja, vahvoja vaikuttajia. Kansalaisyhteiskunta Polvijärvellä 1900–1933* (Joensuu 2001).

Stenwall, Edvin, *Frid på jorden* (Vasa 1976).

Stormbom, Nils-Börje, *Edvin Sundqvist – tidningsman* (Vasa 1988).

Stormbom, Nils-Börje, *Edvin Sundqvist – tidningsman del II* (Vasa 1999).

Storå, Nils, *Kronoby kommuns historia II* (Ekenäs 1982).

Sund, Lars, *Colorado Avenue* (Helsingfors 1991).

Sund, Lars, *Lanthandlerskans son* (Helsingfors 1997).

Sundell, Alwar, *Min väg* (Lovisa 1988).

Sundell, Alwar, *I fredens tjänst* (Vasa 1991).

Sundberg, Jan, *Svenskhetens dilemma i Finland. Finlandssvenskarnas samling och splittring under 1900-talet* (Helsingfors 1985).

Sulamaa, Kaarle, *Hilja Riippinen – Lapuan lotta* (Keuruu 1995).

Sundqvist, Alfons, ”Frikyrklig verksamhet”, ingår i *Närpes igår och idag* (Åbo 1974).

Suomen lehdistön historia 7, red. Päiviö Tommila (Jyväskylä 1988).

Svenska Folkpartiet genom 100 år, red. Siv Sandberg (Helsingfors 2006).

Thompson, E.P., *Whigs and Hunters. The Origin of the Black Act* (London 1975).

Uola, Mikko, ”Parlamentarisen demokratian haastajat 1920- ja 1930-luvuilla”, ingår i *Kansanvalta koetuksella. Suomen eduskunta 100 vuotta*, red. Juhani Mylly (Helsinki 2006).

Upton, Anthony F., *Kommunismi Suomessa* (Helsinki 1970).

Wallen, Bengt, *Enighet ger styrka. En kortfattad historik över den finlandssvenska andelsrörelsens verksamhet från separation från Pellervo till ”återföreningen” i en värld av genomgripande förändringar* (Helsingfors 1999).

Vares, Vesa, ”Rigorist och legalist. Ernst Estlanders politiska rättsskamper”. *Historisk tidskrift för Finland* 1992: 211–244.

Vares, Vesa, Uino, Ari, *Suomalaiskansallinen Kokoomus. Kansallisen Kookoomuspuolueen historia 1929–1944* (Helsinki 2007).

Weegar, Johannes, ”Undervisningsverksamhet och organisationsarbete på lantbrukets område”, ingår i *Lantbruket i svenska Österbotten. Österbottens svenska lantbrukssällskaps 1904–1954 jubileumspublikation* (Vasa 1954).

Wegelius, Karl Albert, *Aselaiva* (Porvoo 1935).

Westermarck, Nils, *Om jordbrukets marknadsproduktion i regional belysning* (Helsingfors 1943).

Westermarck, Nils, *Svenska Österbottens jordbruk och befolkningsförhållanden i socialekonomisk belysning* (Tavastehus 1945).

Vi minns... Oravais fabrik på 1930-talet, red. Inga Vienonen (Vasa 1998).

Vihola, Teppo, ”Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa”, ingår i *Suomen maatalouden historia 2. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*, red. Matti Peltonen (Helsinki 2004).

Villstrand, Nils Erik, ”Kyrkan, församlingslivet och väckelserna”, ingår i *Leva fattig – dö rik. Purmo kommunns historia 1868–1976*, Christer Kuvaja, Tommy Olin, Nils Erik Villstrand och Ann-Catrin Östman (Vasa 2001).

Villstrand, Nils Erik, *Landet annorlunda. Uppsatser om Österbottens historia* (Vasa 2002).

Virtanen, Keijo, *Vaihtoehtojen niukkuus. Kommunistisen liikkeen kannattajien äänestyskäyttäytyminen Suomen eduskuntavaaleissa 1930-luvulla*, Turun yliopiston julkaisuja sarja C osa 28 (Turku 1980).

Vuorimaa, Artturi, *Kokenut kaikki tietää* (Porvoo 1967).

Väänänen, Jouko, *MTK ja Suomen maatalouspolitiikka. Ohjaket omiin käsiin* (Raumo 1987).

Ylikangas, Heikki, *Vägen till Tammerfors. Striden mellan röda och vita i finska inbördeskriget 1918* (Stockholm 1993).

Ylikangas, Heikki, *Tervasta teollisuuteen. Ylihärmän kehitys varhaista ajoista nykypäiviin* (Vaasa 1989).

Ylikangas, Heikki, ”Kohdealueen erityispiirteet paikallishistorian ytimenä”, ingår i *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*, red. Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen, Kari Teräs (Tampere 2010).

Zemon Davis, Natalie, *Society and Culture in Early modern France. Eight Essays* (London 1975).

Åkerblom, Bror, *Kevlax historia* (Vasa 1962).

Åkerblom, Bror, *Oravais sockens historia* (Vasa 1971).

Åkerblom, Bror, *Pedersöre historia III* (Jakobstad 1971).

Åkerblom, Bror, *Munsala sockens historia* (Vasa 1972).

Åkerblom, Bror, *Sideby sockens historia* (Vasa 1975).

Åkerblom, Bror, *Tjock kommuns historia* (Vasa 1976).

Åkerblom, Bror, *Vörå sockens historia II* (Vasa 1963).

Åkerblom, Kristian Vilhelm, *Korsholms historia II* (Vasa 1956).

Åkerblom, Kristian Vilhelm, *Lappfjärds historia II* (Vasa 1952).

Åkerblom, Kristian Vilhelm, *Pörtom historia* (Vasa 1954).

Åkerblom, Kristian Vilhelm, *Replot historia* (Vasa 1958).

Åkerblom, Kristian Vilhelm, *Övermarks historia* (Vasa 1980).

Øhman Nielsen, May-Brith, *Jord och ord. En studie av forholdet mellom ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet. Bondepartiet 1915–1940* (Bergen 1997).

Österberg, Eva, "Rikshistoria och lokalhistoria. En fråga om centrum och periferi, centralt och perifert i historieforskningen", ingår i *Periferi og sentrum i historien. Foredrag vid Nordisk fagkonferanse for historisk metoderle pa Røros 16–20 juni 1974* (Oslo 1975).

Östman, Ann-Catrin, *Mjölk och jord. Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottenskt jordbrukssamhälle ca 1870–1940* (Åbo 2000).

ENGLISH SUMMARY

This is a study of why a group of farmers in Swedish Ostrobothnia chose to sympathise with the Lapua Movement in the summer of 1930. The Lapua Movement, a right-wing movement, emerged in Lapua in Southern Ostrobothnia in November 1929. Initially, the only expressed aim of the movement was to achieve total prohibition of communism in the country through efficient legislation. The movement wanted Parliament to establish laws that banned all organised communist activities and propaganda and that limited communists' possibilities to enter candidates in public elections. In addition, the movement wanted expanded authority for the nation's President to, when needed, put a stop to organisations that were considered a threat to national security.

The Lapua Movement used extra-parliamentary means of agitation to carry through their demands. The movement's biggest manifesto against communism was to become the so called Peasants' March (Sw. *Bondetåget*) to Helsinki on July 7, 1930. Approximately 12,500 people participated in this peaceful demonstration outside the Parliament House on the same day as the so called Communist laws were subject to vote in the plenary chamber. The outcome of the vote was for the Communist laws to be put on hold until a re-election was held. In order to oblige the Lapua Movement, the President immediately dissolved Parliament and announced a re-election that was to take place in October the same autumn. Before the parliamentary elections the Lapua Movement commenced a series of massive propaganda to persuade people to vote for non-socialist candidates who were prepared to accept the Communist laws. To guarantee as many right-wing seats as possible, the Lapua Movement urged for all non-socialist parties to enter into so called patriotic electoral alliances, in which only candidates kindly disposed towards the movement would be allowed to stand in the election. Through these alliances, the Lapua Movement was hoping to minimise left-wing candidates' possibilities to be elected to Parliament.

Researchers who have previously studied the Lapua Movement have mainly focused on anti-communism as the main reason as to why people chose to side with the movement. This is also natural, as the only expressed aim of the Lapua Movement was to combat communism. In my study however, I have attempted to find other explanations besides anti-communism for the fact that sympathy arose for the Lapua Movement. I study the farmers in the Swedish Ostrobothnian countryside who, in the summer of 1930, showed their support for the Lapua Movement by participating in the Peasants' March and by standing by the plans for patriotic electoral alliances before the parliamentary election. The region studied is the whole of Swedish Ostrobothnia, whereas microhistorical in-depth studies are made of the municipalities of Närpes and Korsholm (Mustasaari) in order to illustrate the factors that, in a local community, could affect whether a person sided with or against the Lapua Movement.

Swedish Ostrobothnia is an excellent region to study for anyone who wants to find explanations besides anti-communism for the support for the Lapua Movement. Communism had very little support in the Swedish Ostrobothnian countryside. In most municipalities more than 90 percent of the voters voted for the non-socialist Swedish People's Party (Sw. *Svenska Folkpartiet* [SFP]). Swedish was the dominant language. In a majority of the municipalities more than 95 percent of the population was Swedish speaking. This is of great importance, since there were difficult language disputes between Swedish speaking and Finnish speaking people during the interwar period. In Parliament, it was very difficult

for the Swedish People's Party to cooperate with the Finnish non-socialist parties. When the Lapua Movement was founded many patriotic Finnish movements and people joined the movement. The threshold would therefore have been higher for Swedish speaking than for Finnish speaking farmers to seek cooperation with the Finnish Lapua Movement. Swedish Ostrobothnia is also suitable for those wishing to study why farmers, in particular, were sympathetic with the Lapua Movement, as it was specifically among farmers the support for the Lapua movement could be found in Swedish Ostrobothnia. The Swedish Ostrobothnian countryside was in its nature a region dominated by smallholdings. There were no estate owners and no agricultural proletariat. Most farmers were independent smallholders who owned less than 25 hectares (1 hectare = approx. 2.471 acres) of land. This is also significant, as the Lapua Movement in earlier contexts has been considered a movement that mainly attracted the educated classes of society. In Swedish Ostrobothnia, life was also richly religious and marked by various association activities. There was friction between different associations and organisations.

For a long time, the Swedish Ostrobothnian farmers adopted a wait-and-see policy with the Lapua Movement. In other parts of the country, local associations connected to the movement emerged as early as in the beginning of 1930. In June, a meeting was held in Lapua between the leader of the Lapua Movement, Vihtori Kosola and future Prime Minister P. E. Svinhufvud. Representatives for the Swedish Ostrobothnian farmers participated in the meeting and it was after this meeting that Bondeförbundet (which can roughly be translated as the Farmers' Union, but will be referred to by its Swedish name throughout this summary) announced their support for the Lapua Movement. Citizen meetings were arranged by men who had taken part in the meeting in Lapua. A total of 437 men were recruited to the Peasants' March. After the Peasants' March, Bondeförbundet insisted that the Swedish People's Party enter a non-socialist electoral alliance. The Lapua friendly front that appeared in Swedish Ostrobothnia was thus created within Bondeförbundet.

During the interwar period, the Swedish People's Party was in some municipalities divided into two political fractions in the Swedish Ostrobothnian countryside, Bondeförbundet and Allmogeförbundet (approximately the Country People's Union, but will also be referred to by its Swedish name). These fractions had first appeared in the early 1920s as a reaction to what farmers in the Swedish Ostrobothnian countryside perceived as a domination of the Upper Class and the capital region within the Swedish People's Party. Allmogeförbundet was a liberal leftist fraction within the Swedish People's Party with primarily smallholders as its members. During the 1920s, the fraction had, among other things, fought for a religious freedom law, the right of the unpropertied to buy land, and they had fought against a long compulsory military service as well as all forms of protectionism. They also advocated free trade. The smallholders within Allmogeförbundet got their main income from selling butter in 1930. Butter was an important export commodity in Finland. Bondeförbundet was a conservative right-wing fraction with mainly bigger agricultural producers as its members. The most important, and actually the only question pushed by Bondeförbundet at the end of the 1920s, was a demand for higher import duty on grain. Within Bondeförbundet there was a justified worry that all forms of grain farming in Finland was unprofitable, as German rye and American wheat were so much cheaper. Bondeförbundet wanted to impose such high duties on foreign grains that they would become more expensive than domestic grains. Hence, grain farming would become profitable in the country. In 1930, Finland was not self-sufficient when it came to grains. The agricultural crisis that began at the end of the

1920s caused a significant fall in grain prices and increased the demands set by Bondeförbundet for protective duties on grains.

While Bondeförbundet announced its support for the Lapua Movement, Allmogeförbundet claimed to strongly disassociate itself from it. In the summer of 1930, a difficult struggle between these two fractions arose in Swedish Ostrobothnia. Bondeförbundet accused the members of Allmogeförbundet of being unpatriotic communist sympathisers and Allmogeförbundet accused the members of Bondeförbundet of wanting to sacrifice the Swedish language and sell themselves to the patriotic Finns. Before the parliamentary election of 1930, an election campaign was run in Swedish Ostrobothnia solely between the two fractions that, in spite of everything, belonged to the same party and entered their candidates within the same electoral alliance, since the plans for a patriotic electoral alliance never was carried through in Swedish Ostrobothnia. However, the candidates within this alliance took a lot of care to point out whether they were members of Allmogeförbundet or Bondeförbundet and whether or not they supported the Lapua Movement.

In my thesis, I show that a patriotic electoral alliance in the northern and southern constituencies of Vaasa would not have given the Swedish People's Party, or any of the other non-socialist parties, any more seats in Parliament. On the contrary, the Social Democrats would have benefited from such an alliance. Still, Bondeförbundet wanted to enter such an electoral alliance. In a non-socialist electoral alliance, Allmogeförbundet would not have been allowed to enter candidates, as they were critical towards the Lapua Movement. Thus, Allmogeförbundet too would have ended up without parliamentary mandates. I argue that Bondeförbundet wanted to enter a non-socialist electoral alliance in order to prevent Allmogeförbundet from having its candidates elected to Parliament. Not to minimise left-wing possibilities to get mandates. In Parliament, the biggest opposition to protective duties could be found within the left-wing parties, among the members of Allmogeförbundet and among a few smallholders in the Finnish non-socialist Agrarian party (Sw. Agrarförbundet). The last-mentioned group would have been prevented from entering candidates in a patriotic electoral alliance, as they too were critical towards the Lapua Movement. Hence, a patriotic electoral alliance would have contributed to getting more right-wing candidates from non-socialist parties, who were for the Lapua Movement and a protectionist agricultural policy, elected to Parliament. I thus claim that there were agrarian political motives behind the fact that Bondeförbundet supported the Lapua Movement.

The members of Bondeförbundet were mainly older men in their fifties and sixties. They had partaken in the fight against Russification at the beginning of the century and they had fought for the Whites in the Finnish Civil War 1918. After the war they had participated in the building of structures in central and local governments. Many of these men had a long list of qualifications, commissions of trust in state, municipalities, the church, industry and collective activities. The members of Allmogeförbundet represented a younger generation, born in the 1890s or later, with a bit more liberal values regarding most things. The struggles between Allmogeförbundet and Bondeförbundet were most visible in Korsholm, where many of the leading men of the fractions lived. The support for Allmogeförbundet in Korsholm increased during the second half of the 1920s and by 1930, the association held many leadership positions within local government. In my study, I show that the standpoint of Bondeförbundet for the Lapua Movement was a conservative reaction against Allmogeförbundet. The older generation within Bondeförbundet saw the Lapua Movement as a possibility to regain the political positions it believed it was about to lose. The Lapua Movement

also provided the members of Bondeförbundet with a means of expressing a frustration they had felt for a long time. The members of Bondeförbundet could also discredit the members of Allmogeförbundet by accusing them of sympathising with communists.

It was not only the members of Allmogeförbundet that were accused of sympathising with communists. Due to a lack of actual communists in the Swedish Ostrobothnian countryside, other groups, whose activities caused offence among the members of Bondeförbundet, were accused of communism. One such organisation was the so called Peace Movement (Sw. Fredsrörelsen). The Peace Movement was a pacifist organisation that wanted to work for world peace. The movement was against a compulsory military service, defence spending and the Civil guards. The members of Bondeförbundet had participated in the founding of the Civil guards in Swedish Ostrobothnia themselves. These men had long had their eyes on the Peace Movement in places where it was active. When the Lapua Movement entered domestic politics, the members of the Peace Movement were accused of communism. In Närpes, a big citizen meeting was arranged by the leading men within Bondeförbundet. Its purpose was total prohibition of the Peace Movement. The governor of Vaasa was sent a resolution stating that the Peace Movement should be banned on the same principles as the ones used in the summer of 1930 when governors had been given permission to close down communist labour offices in the provinces. The attempt failed.

The members of the Peace Movement were not communists. On the contrary, the movement was strongly associated with the Evangelical Lutheran Church and the Baptist church in Ostrobothnia. In Närpes, the chaplain was the leader of the local peace movement, and in Yttermark and Munsala, leading Baptists led the local peace associations. In my study, I also touch upon the free churches and the revivalist movements within the Evangelical Lutheran Church in Swedish Ostrobothnia and their relationship to the Lapua Movement. I use Närpes as an example, as religious diversity was unusually great there. The following free churches had meeting houses in the municipality of Närpes: Baptists, Methodists, Adventists and Jehovah's Witnesses. In addition, two revivalist movements, Kyrkans Ungdom (roughly, the Church's Youth) and Evangeliska Unga (roughly, The Evangelical Youth) had meeting houses. In my study, I show that the biggest support for the Lapua Movement could be found in the villages closest to the church village in Närpes. This is also where the leading men within Bondeförbundet lived. Many of them were strongly tied to the national church. In these villages there were no free churches. Instead, Evangeliska Unga had their meeting house there. The vicar in Närpes was the leader of Evangeliska Unga while the chaplain was the leader of Kyrkans Ungdom. The same chaplain was also the leader of the local peace movement. He had recently moved from southern Finland and had set up Kyrkans Ungdom at the same time as he had founded the peace movement and a local temperance movement. Belonging to a free church was very common in the villages by the sea and in more peripheral areas of the municipality. In these villages, the support for Bondeförbundet and the Lapua Movement was also practically non-existent. In Närpes, the support for the Lapua Movement was also to some extent a conservative reaction to the new religious revivalist movements and free churches, which were thought to challenge the old religious structures in the community.

It has thus been possible to find explanations besides anti-communism for the fact that the Swedish Ostrobothnian farmers sided with the Lapua Movement. Based on the study I have conducted it is possible to see clear differences between those who sided with and against the Lapua Movement respectively. In Swedish Ostrobothnia, a typical Lapua activist

was a late middle-aged man. He was one of the biggest producers of the village, with a cultivation area of more than 25 hectares. He lived in one of the biggest and most central villages in the municipality, where the biggest and most fertile farmlands could be found. He lived in the southern constituency of Vaasa and cultivated more breadstuffs than what was needed for the family's self-sufficiency. The surplus grains were sold. He was a member of the local farmery association as well as Bondeförbundet. He had fought against Russification during the time of misfortune and he had helped set up the Civil guards in his home region. In 1918, he fought for the Whites in the Civil War. He was active within regional government, as a member of the communal council and several communal boards. He was also active in regional industry and he had participated in the founding of many co-operative companies. He was member of the vestry and if the Evangelicals were active in the region, he was a member there too. If a man filled all of these criteria, it was very likely that he sympathised with the Lapua Movement.

A typical opponent of the Lapua Movement in Swedish Ostrobothnia was an early middle-aged man. He was born in the 1890s or later. He had been too young to participate in the opposition against Russification, but he had fought for the Whites during the Civil War. He was a smallholder and he had less than ten hectares of cultivated land. He lived in one of the sea villages of the municipality, far from the church village. Payment for milk as well as an additional income from fishing paid for whatever the farm itself did not produce. He was a member of Allmogeförbundet and the local fishing guild. In addition, he was also an active member of the local youth association, temperance society and peace association. In his capacity as member of the peace association, he strongly disassociated himself from the Civil guards. On Sundays, he participated in conventicles held by the Baptist congregation or the revivalist movement Kyrkans Ungdom. If a person filled all of these criteria, it was highly unlikely that he sympathised with the Lapua Movement. Both those who sympathised with the Lapua Movement, as well as those who disassociated themselves from it were anti-communists.

Local conflicts and their significance regarding whether or not people supported the Lapua Movement cannot be made visible in a national study. For instance, the Peace Movement and the free churches were local phenomena that were much stronger and a lot more visible in the Swedish Ostrobothnian countryside than elsewhere in the country. Bondeförbundet and Allmogeförbundet were political fractions that solely existed within the Swedish People's Party in Swedish Ostrobothnia. By studying a limited region, it has been possible to see a connection between those who sided with and those who sided against the Lapua Movement. In the Swedish Ostrobothnian countryside, where there was no strong and well-organised labour movement, siding with the Lapua Movement became a conservative reaction to other new religious and political associations, which symbolised the immorality in society. Correspondingly, the Communists symbolised immorality in communities where there were in fact strong, well-established labour movements. By supporting the Lapuamovement the farmers also hoped for a more protestionistic agricultural policy. Future research will show whether or not the models I have presented in this study are of general validity.

Translation: Jenny Lönnblad.

BILDKÄLLOR

sida:

- 11 Åbo Akademis bildsamling.
- 74 Vasa Posten 28.9.1930.
- 79 Finska litteratursällskapet, Harald Boucht.
- 79 Riksdagens bildarkiv, Eric von Troil.
- 85 Riksdagens bildarkiv.
- 94 Spes Patriae 1:1930.
- 100 Österbottens traditionsarkiv, Erik Hägglunds bildsamling.
- 124 Riksdagens bildarkiv.
- 141 Vasa arbetarmuseum.
- 142 Arbetararkivet i Helsingfors.
- 154 Privatsamling (Anita Ismark).
- 165 Purmo lokalthistoriska museum.
- 175 Svenska litteratursällskapet.
- 179 Svenska litteratursällskapet.
- 223 Österbottens Bondetidning 30.9.1930.
- 234 Österbottens traditionsarkiv.
- 235 Svenska litteratursällskapet.
- 246 Österbottens traditionsarkiv.

Pärmen:

Otavas bildarkiv, svenskösterbottniska bönder på Salutorget bondetåget 1930.
Österbottens traditionsarkiv, Erik Hägglunds bildsamling, rågskörd i Vörå 1920-tal.

Johanna Bonäs

Kommunistkräck, konservativ reaktion eller medveten bonde- politik?

Svenskösterbottniska bönder inför
Lapporörelsen sommaren 1930

Lapporörelsen var den enskilt största av alla de anti-kommunistiska högerrörelser som verkade i Finland under mellankrigstiden. Också på den svenskösterbottniska landsbygden uppstod en lappovänlig front sommaren 1930. I denna lokal- och till vissa delar mikrohistoriska studie presenteras nya förklaringar utöver viljan att stoppa kommunismen till att bönderna på den svenskösterbottniska landsbygden tog ställning för Lapporörelsen genom att delta i bondetåget till Helsingfors i juli och genom att förespråka så kallade fosterländska valförbund inför riksdagsvalet i oktober.

9 789517 656566